

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Siyasetin Meslekleşmesi
Türkiye’de Milletvekillerinin Sosyal Profili ve
Siyasal Profesyonelleşmesi

Doktora Tezi

Büşra Özen

Kasım 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Siyasetin Meslekleşmesi
Türkiye’de Milletvekillerinin Sosyal Profili ve
Siyasal Profesyonelleşmesi

Doktora Tezi

Büşra Özen

Danışman

Prof. Dr. Lutfi Sunar

Kasım 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Büşra Özen tarafından hazırlanan “Siyasetin Meslekleşmesi: Türkiye’de Milletvekillerinin Sosyal Profili ve Siyasal Profesyonelleşmesi” başlıklı bu Doktora Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Lütü Sunar

İstanbul Medeniyet Üniversitesi / Sosyoloji Bölümü

Üyeler:

Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın

İstanbul Medeniyet Üniversitesi / Sosyoloji Bölümü

Prof. Dr. Yunus Kaya

İstanbul Üniversitesi / Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doç. Dr. Fazıl Baş

Yıldız Teknik Üniversitesi / İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Elyesa Koytak

İstanbul Medeniyet Üniversitesi / Sosyoloji Bölümü

Tez Savunma Tarihi: 15.11.2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

Prof. Dr. Lütfi Sunar

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Büşra Özen

ÖZET

Siyasetin Meslekleşmesi Türkiye’de Milletvekillerinin Sosyal Profili ve Siyasal Profesyonelleşmesi

Özen, Büşra
Doktora Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Lütü Sunar
Kasım 2024

Bu tez, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa Parlamentolarında artan siyasette profesyonelleşme olgusunu Türkiye’de 1980’den bu yana seçilmiş milletvekillerinin sosyal profillerine ve kariyerlerine odaklanarak incelemektedir. Çalışma, siyasi profesyonelleşme kavramını teorik çerçeveler ve tarihsel bağlamlar üzerinden, özellikle de Max Weber’in siyasi kariyerlerin evrimine ilişkin görüşlerine atıfta bulunarak incelemektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de milletvekilliğinin ne ölçüde profesyonelleştiğini ve önceki profesyonel geçmişlerinin milletvekillerinin siyasi yörüngelerini nasıl etkilediğini analiz etmektir. Nicel bir yaklaşım benimseyen çalışma, milletvekillerinin yaş, eğitim, cinsiyet ve mesleki geçmişleri gibi biyografilerinden elde edilen demografik ve mesleki verilerin yanı sıra, görev süreleri ve parti değiştirme kalıpları gibi siyasi uzun ömürlülük ölçütlerini de analiz etmektedir. Milletvekillerinin önceki meslekleri ile mecliste geçirdikleri süre arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ileri regresyon modelleri ve korelasyon analizleri, uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, milletvekillerinin giderek daha fazla hukuk, iktisat, iş dünyası ve akademi gibi uzmanlık alanlarından gelmesiyle profesyonelleşmeye doğru önemli bir kayma olduğunu ortaya koymaktadır. Daha yüksek eğitime ve kapsamlı mesleki deneyimlere sahip olanlar daha uzun siyasi kariyerlere sahip olma ve meclis içinde daha önemli pozisyonlarda bulunma eğilimindedir. Bununla birlikte, siyasi partiler ve dönemler arasında farklılıklar görülmekte, bu da Türkiye’nin siyasi tarihi boyunca profesyonelleşme konusunda değişen eğilimlerini yansıtmaktadır. Bu araştırma, Türkiye’de milletvekili profesyonelleşmesinin ilk kapsamlı ampirik analizini sunarak sosyal bilimlerde yeterince çalışılmamış bir alanı ele alarak alana katkıda bulunmaktadır. Ayrıca siyasal profesyonelleşmeye ilişkin kuramsal anlayışı Türkiye bağlamına uygulayarak siyasal yaşamın daha geniş sosyolojik incelemeleri için önemli bir perspektif sunmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de siyasetin profesyonelleşmesi, milletvekillerinin mesleki ve sosyal geçmişleri de dahil olmak üzere çok sayıda faktör tarafından şekillendirilen dinamik bir süreçtir ve milletvekillerinin parlamentoda uzun vadeli kariyerlerini sürdürme becerilerinde kritik bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: siyasal profesyonelleşme, meslek sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, profesyonelleşme, milletvekilleri

ABSTRACT

The Professionalisation of Politics Social Profile and Political Professionalization of Members of Parliament in Türkiye

Özen, Büşra

Ph. D. Thesis, Department of Sociology

Supervisor: Prof. Dr. Lütfi Sunar

November 2024

This thesis examines the growing phenomenon of professionalisation in politics in European Parliaments at the end of the 19th century and the first half of the 20th century, focusing on the social profiles and careers of elected Member of Parliament (MPs) in Türkiye since 1980. Drawing from Max Weber's theoretical insights, it examines how politics in Türkiye has transitioned into a professional field and how MPs' prior professional backgrounds have influenced their political trajectories over time. The study adopts a quantitative approach, analyzing demographic and professional data from MPs' biographies, including their ages, education, gender, and occupational backgrounds, alongside measures of political longevity such as terms served and party-switching patterns. Advanced regression models and correlation analyses are applied to assess the relationship between MPs' prior professions and their political success or longevity in Parliament. The findings reveal a significant shift toward professionalization, with MPs increasingly emerging from specialized fields like law, business, and academia. Those with higher educational qualifications and extensive professional experiences tend to have longer political careers, holding more prominent positions within Parliament. However, disparities are evident across political parties and periods, reflecting varying trends in professionalization throughout Türkiye's political history. This research contributes to the field by offering the first comprehensive empirical analysis of MP professionalization in Türkiye, addressing an understudied area in social science. It extends the theoretical understanding of political professionalization by applying it to the Turkish context, offering important perspective for the broader sociological study of political life. In conclusion, the professionalization of politics in Türkiye is a dynamic process shaped by numerous factors, including MPs' professional and social backgrounds, which play a critical role in their ability to sustain long-term careers in Parliament.

Keywords: political professionalization, sociology of profession, sociology of politics, professionalization, member of parliaments

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında profesyonelleşme hemen hemen her alanda büyük dönüşümler meydana getiriyor. Bütün alanlar gibi siyasetin de küresel anlamda profesyonelleştiğini görüyoruz. Bu çalışmada Türkiye’de siyaset yapma biçimlerinde yaşanan dönüşümleri milletvekilliğinin profesyonelleşmesi üzerinden ele aldım. Çalışmada konuyu çok boyutlu bir şekilde nicel göstergelere dayalı olarak inceledim. Türkiye’de alanla ilgili ilk inceleme olarak bundan sonraki çalışmalara da temel teşkil edeceğini düşünüyorum.

Günümüz siyasal sistemlerinde, siyasetin bir meslek haline gelmesi olgusu, yalnızca siyasi aktörlerin bireysel kariyer tercihlerine değil, aynı zamanda siyasal yapıların işleyişine, temsil mekanizmalarına ve toplumsal beklentilere de doğrudan etki etmektedir. Siyasetin meslekleşmesi, yalnızca bir teorik tartışma değil, aynı zamanda siyasal katılımın niteliği ve demokratik süreçlerin işleyişi bağlamında kapsamlı bir incelemeyi gerektirir. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye özelinde bahsedilen dönüşümün izlerini sürdürdüm ve kapsamlı bir perspektif geliştirdim.

Çalışmamda, siyasal alanın profesyonelleşmesini milletvekillerinin sosyal profilleri üzerinden detaylı bir şekilde analiz ettim. Bu bağlamda, özellikle milletvekillerinin siyasete girdikleri yaş, cinsiyet, eğitim, milletvekilliği öncesi meslekleri, partileri, seçim çevreleri gibi bir dizi nitelikleri ile ilişkili analizlerle siyasetteki meslekleşme olgusunu çok boyutlu olarak inceledim. Bu çerçevede, bu çalışma hem teorik hem de pratik düzeyde yeni açılımlar sunarak, siyasetin işleyişine dair kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu tez, uzun ve zorlu bir akademik yolculuğun ürünü olarak ortaya çıktı. Bu süreç boyunca, beni motive eden, destekleyen ve yönlendiren birçok kişi ve kurumun katkıları olmasaydı, bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı. Bu nedenle, tezimin başlangıcında bu destekleri takdirle anmayı bir borç bilirim.

Her şeyden önce, danışmanım Prof. Dr. Lütfi Sunar’a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisinin desteği olmasa doktorayı dört yılda tamamlayamazdım. Akademide oldukça yaygın olan şikâyet kültürüne kapılmadan, her zaman motive olamasak da sistematik çalışmayla aşılamayacak bir şey olmadığını kendisini gözlemleyerek öğrendim. Birlikte çalışmak çok öğretici ve keyifliydi. Her yorulduğumda ve umutsuzluğa kapıldığımda beni yeniden motive ettiği için kendisine minnettarım.

Çalışmamı farklı aşamalarda defalarca okuyarak önemli geri bildirimleriyle geliştiren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın, Prof. Dr. Yunus Kaya, Dr. Öğr. Üyesi Elyesa Koytak ve Doç. Dr. Fazıl Baş'a teşekkürü bir borç bilirim. Analiz sürecinde büyük yardımlarda bulunan Doç. Dr. M. Fevzi Esen'e de ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin yazım aşamasında bir yılını Bournemouth University'de misafir araştırmacı olarak geçirdim. Bu aşamada beni finansal olarak destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim. Bu süreç bana yeni bir akademik bir rol model kazandırdı. Bournemouth University'de geçirdiğim bir yılda bana çok kıymetli katkılar sunan ve akademiye bakışımı değiştiren Prof. Dr. Darren Lilleker'a minnettarım.

6 yaşımdan beri daimî destekçim olan, kariyer patikalarında benzer adımlar attığımız, güvenilir dostum Arş. Gör. Gizem Ayşe Arıkan Akçay'a sonsuz teşekkürler. Kendisi hayatımın her aşamasında dayanağım oldu. Akademinin bana kazandırdığı, her anımda beni destekleyerek yükümü hafifleten ve pozitif düşünmeye sevk eden canım arkadaşım Arş. Gör. Ece Bengi Sağlamer Tüfekçioğlu'na çok teşekkür ederim. Samimiyetine her zaman inandığım, destek ve motivasyonunu hiçbir zaman eksik etmeyen güzel dostum Hatice Bayram'a sonsuz teşekkürler. Yaşadığı o kadar zorluğa rağmen akademide emin adımlarla ilerleyen ve birbirimizi hep ileriye taşıdığımızı inandığım güzel dostum Arş. Gör. Merve Şahin'e içtenlikle teşekkür ederim. Hayattaki güçlü duruşuyla ve mücadelesiyle beni her zaman etkileyen ve uzak olsak da her daim birlikte hissettiren Elif Soysal'a samimiyetle teşekkürlerimi sunarım.

Ailem bu zorlu süreçte uzak olsak da her daim yanımda hissettirdiler. Maddi ve manevi destekleri hep benimle oldu. Bana sürekli güç veren güzel destekçilerim babam, abim, ablam ve yeğenime sonsuz teşekkür ederim. Ancak burada bir kişiye parantez açmam gerekir. Bu hayatta tanıdığım en güçlü kadın ve en yakın arkadaşım olan annem Semahat Özen'e içtenlikle teşekkür ederim. Adım atacak halim ve hevesim kalmadığında hep ondan destek aldım. Manevi desteğiyle aslında bu tezi o inşa etti. Bu çalışmayı anneme ithaf ediyorum.

Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde benimsediğimiz "hayat için sosyoloji, hayatın içinden sosyoloji" yaklaşımı, sosyolojinin toplumsal hayatın tüm dinamiklerini anlamaya ve açıklamaya odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, akademik çalışmaların yalnızca teorik bir birikim oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal gerçekliklere dokunarak somut çözümler ve öneriler sunmasını esas

almaktadır. Bu tez, siyasetin meslekleşmesi konusunu ampirik verilerle ele alarak, sadece akademik literatüre katkı sağlamayı değil, aynı zamanda Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dönüşümlerine dair kapsamlı bir kavrayış geliştirmeyi de hedeflemektedir.

Bu tezin Türkiye'de sosyolojinin gelişimine katkı sunması umuduyla...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
TABLolar LİSTESİ	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konu ve Amaç	1
1.2. Siyasetçilerin Profesyonelleşmesi Daha Önce Nasıl Ele Alındı?	2
1.3. Siyasette Profesyonelleşmeyi Nicel Verilerle Anlamak.....	7
1.4. Çalışmanın Bölümleri	8
2. SİYASETİN VE SİYASETÇİLERİN PROFESYONELLEŞMESİ	10
2.1. Weber Siyasetin Profesyonelleşmesine Nasıl Baktı?	10
2.2. Siyasetin Profesyonelleşmesi Yeni Bir Olgu mu?	14
2.3. Profesyonelleşme ve Siyasi Profesyonelleşme	15
2.4. Profesyonel Politikacı ve Kariyer Politikacısı	22
2.5. Parlamento Öncesi ve Sonrası Kariyer Örüntüleri	26
2.6. Farklı Ülkelerde Siyasetçilerin Profesyonelleşmesine Ampirik Bakış.....	36
2.7. Siyasi Sistem ve Parti Mekanizmalarının Siyasi Profesyonelleşmeye Etkisi. 43	
2.8. Siyasi Profesyonelleşmede Milletvekillerinin Karakter ve Tipolojilerinin Etkisi 50	
2.9. Siyasetin Profesyonelleşmesinin Evrimi	53

2.10.	Siyasetin Meslekleşmesi Bize Neler Söyledi?	59
3.	ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	62
3.1.	Siyasette Profesyonelleşmeyi Anlamak ve Ölçmek.....	62
3.2.	Veri Setinin Oluşturulması.....	65
3.3.	Veri Temizleme	67
3.4.	Gösterge Türleri, Durumları ve Nitelikleri	67
3.4.1.	<i>Bağımsız Değişkenler</i>	68
3.4.2.	<i>Bağımlı Değişkenler</i>	74
3.5.	Veri Analizi	77
3.5.1.	<i>Betimsel Analizler</i>	77
3.5.2.	<i>Çapraz Analizler</i>	77
3.5.3.	<i>İleri Analizler</i>	79
4.	1980'DEN GÜNÜMÜZE MECLİSİN DEMOGRAFİSİ	81
4.1.	Değişen Toplumsal Yapı ve Yükselen Profesyonelleşme.....	81
4.2.	Siyasetin Bir Meslek Olarak Değerlendirilmesi.....	87
4.3.	Meclisteki Sandalye Sayısı.....	88
4.4.	Meclise Giren Partiler ve Milletvekili Sayıları	89
4.5.	İllerin Meclisteki Sandalyelerinin Sayısı ve Payı	96
4.6.	Doğum Yerlerine Göre Milletvekilleri.....	98
4.7.	Meclisin Yaş Kompozisyonu	107
4.7.1.	<i>Meclisin Yaş Ortalaması ve Değişimi</i>	107
4.7.2.	<i>Partilerin Yaş Ortalaması</i>	115
4.7.3.	<i>İllere Göre Milletvekillerinin Seçilme Yaşı</i>	119
4.8.	Meclisin Cinsiyeti	120
4.8.1.	<i>Siyasi Partilere Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti</i>	124
4.8.2.	<i>İllere Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti</i>	126
4.8.3.	<i>Yaşa Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti</i>	127
4.8.4.	<i>Eğitime Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti</i>	127

4.9.	Meclisin Eğitim Düzeyi	129
4.10.	Meclisin Yabancı Dil Bilgisi	139
4.11.	TBMM’de Meslek Çeşitliliği ve Mesleklerin Değişimi	149
4.11.1.	<i>Hukukçular</i>	154
4.11.2.	<i>Mühendisler</i>	156
4.11.3.	<i>İş İnsanları</i>	158
4.11.4.	<i>Hekimler</i>	160
4.11.5.	<i>Akademisyenler</i>	161
4.11.6.	<i>Öğretmenler</i>	163
4.11.7.	<i>İktisatçılar</i>	164
4.11.8.	<i>Kamu Yöneticileri (Bürokrat, Diplomat ve Üst Düzey Yöneticiler)</i>	167
4.11.9.	<i>Mali Meslekler (Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı)</i>	169
4.11.11.	<i>Diğer Meslekler</i>	172
4.11.12.	<i>Partilere Göre Gruplandırılmış Meslekler Dağılımı</i>	175
4.11.13.	<i>Cinsiyete Göre Meslek Gruplarının Dağılımı</i>	177
4.12.	Milletvekilliğinin Erken Bitiş Nedenleri	180
5.	MECLİSTE PROFESYONELLEŞME DÜZEYLERİ VE BİÇİMLERİ.....	190
5.1.	Siyasi Profesyonelleşme ve Parlamentonun Kurumsallaşması	190
5.2.	Cinsiyete Göre Profesyonelleşme	192
5.3.	Seçim Bölgesine Göre Profesyonelleşme	195
5.4.	Doğum Yerine Göre Profesyonelleşme	201
5.5.	İlk Seçilme Yaşı ve Profesyonelleşme.....	207
5.6.	Eğitim Düzeyi ve Profesyonelleşme	217
5.7.	Mezun Olunan Üniversitenin Profesyonelleşmede Etkisi	223
5.8.	Yabancı Dil Bilgisi ve Profesyonelleşme	227
5.9.	Meslek ve Profesyonelleşme	231
5.10.	Partiler ve Profesyonelleşme	246
5.11.	Parti Değiştirme ve Profesyonelleşme	253

5.12.	Devir Hızı ve Siyasi Profesyonelleşme	265
5.13.	Ortalama Seçilme Sayısı ve Meclisin Yenilenmesi	268
5.14.	Seçilme Sayısını En Fazla Ne Etkiliyor?	273
5.15.	Profesyonelleşmeye Etki Eden Değişkenler Arası İlişkisel Analizler	277
5.16.	Profesyonelleşme ve İleri Profesyonelleşme.....	280
5.17.	Son Kırk Yılda TBMM'deki Profesyonelleşme Analizi.....	296
6.	SONUÇ	299
6.1.	Siyaset ve Profesyonelleşme	299
6.2.	Siyasal Profesyonelleşmenin İzleği ve Bileşenleri.....	301
6.3.	Siyasal Profesyonelleşmenin Biçimleri.....	306
6.4.	Siyasetin Yapısal Dönüşümü ve Profesyonelleşme	311
EK TABLOLAR.....		317
KAYNAKÇA		323

KISALTMALAR LİSTESİ

- AK Parti:** Adalet ve Kalkınma Partisi
- BDP:** Barış ve Demokrasi Partisi
- CHP:** Cumhuriyet Halk Partisi
- DEHAP:** Demokratik Halk Partisi
- DEP:** Demokrasi Partisi
- DSP:** Demokratik Sol Parti
- DTP:** Demokratik Toplum Partisi
- DYP:** Doğru Yol Partisi
- FP:** Fazilet Partisi
- HADEP:** Halkın Demokrasi Partisi
- HDP:** Halkların Demokrasi Partisi
- HEP:** Halkın Emek Partisi
- HP:** Halkçı Parti
- MÇP:** Milliyetçi Çalışma Partisi
- MDP:** Milliyetçi Demokrasi Partisi
- MGK:** Milli Güvenlik Konseyi
- MHP:** Milliyetçi Hareket Partisi
- MNP:** Milli Nizam Partisi
- MSP:** Milli Selamet Partisi
- ÖZDEP:** Özgürlük ve Demokrasi Partisi
- RP:** Refah Partisi
- SHP:** Sosyaldemokrat Halkçı Parti
- SODEP:** Sosyal Demokrasi Partisi
- SP:** Saadet Partisi
- TBMM:** Türkiye Büyük Millet Meclisi
- YSP:** Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yıllara Göre Altın Cinsinden Milletvekili Maaşları (1983-2023).....	25
Şekil 2. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (% , 2010-2024(2.çeyrek)).....	83
Şekil 3. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payının Değişim Oranları (% , 2010-2024(2.çeyrek))	83
Şekil 4. Meclisin Sandalye Sayısı	89
Şekil 5. İllerin Milletvekili Sayısı İçindeki Payının Artışı ve Azalışı (%).....	97
Şekil 6. Milletvekillerinin Seçildiği İlde Doğma Oranı (%)	105
Şekil 7. Milletvekillerinin Seçildikleri Yaş	108
Şekil 8. Milletvekillerinin Seçildikleri Yaş (% , Gruplu).....	109
Şekil 9. Dönemlere Göre Meclisin Yaş Ortalaması	110
Şekil 10. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı (%)	112
Şekil 11. Dönemlere Göre 40 Yaş Altındaki Milletvekillerinin 60 Yaş Üzerindeki Milletvekillerine Oranı	114
Şekil 12. Partilerin Yaş Ortalaması	116
Şekil 13. Seçildiği Partiye Göre Yaş Aralığı (%).....	117
Şekil 14. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı	118
Şekil 15. Seçildikleri Yere Göre Ortalama Seçilme Yaşı.....	119
Şekil 16. Meclisin Genel Cinsiyet Dağılımı (%).....	120
Şekil 17. Seçilen Milletvekillerinin Cinsiyet Dağılımı (%)	120
Şekil 18. Dönemlere Göre Meclisteki Cinsiyet Dağılımı.....	122
Şekil 19. Partilere Göre Cinsiyet Dağılımı (%).....	124
Şekil 20. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Cinsiyet.....	125
Şekil 21. Kadın Milletvekillerinin En Yüksek Olduğu İlk On İl.....	126
Şekil 22. Seçildiği Yaş Aralığına Göre Cinsiyet Dağılımı.....	127
Şekil 23. Cinsiyete Göre Mezuniyet Derecelerinin Dağılımı.....	128
Şekil 24. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Mezuniyet Derecesi	130
Şekil 25. Dönemlere Göre Doktora Mezunlarının Oranı (%)	131
Şekil 26. Partilere Göre Mezuniyet Derecesi	132
Şekil 27. Partilere Göre Doktora Mezunlarının Oranı (%).....	133
Şekil 28. Seçildiği Parti Pozisyonuna Göre Mezuniyet Derecesi.....	134
Şekil 29. İllere Göre Üniversite ve Üstü Eğitim Derecesine Sahip Milletvekillerinin Oranı (%)	135
Şekil 30. Seçildikleri İle Göre Ortalama Eğitim Süresi	136
Şekil 31. Milletvekillerinin En Fazla Mezun Olduğu İlk On Üniversite (%).....	138
Şekil 32. Dönemlere Göre Meclisteki Yabancı Dil Bilme Oranı (%)	139
Şekil 33. Dönemlere Göre Meclisteki Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%)	141
Şekil 34. Cinsiyete Göre Yabancı Dil Bilme Oranı (%).....	142
Şekil 35. Cinsiyete Göre Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%).....	142
Şekil 36. Partilere Göre Yabancı Dil Bilgisi (%)	144
Şekil 37. Partilere Göre Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%)	144
Şekil 38. Seçildiği Parti Pozisyonuna Göre Dil Bilgisi (%).....	145
Şekil 39. Mecliste Bilinen Yabancı Diller ve Oranları (%).....	146
Şekil 40. Seçildiği Yere Göre En Yüksek 3 ve Daha Fazla Dil Bilen Oranına Sahip İlk On İl	146
Şekil 41. Seçildiği Yere Göre En Yüksek Dil Bilmeyen Oranına Sahip İlk On İl	147
Şekil 42. Milletvekilinin Doğduğu Yere Göre Yabancı Dil Bilgisinin En Yüksek Olduğu On İl	148
Şekil 43. Milletvekillerinin Meslek Dağılımı (% , Gruplu)	151
Şekil 44. En Yüksek Orana Sahip On Meslek Grubunun Dönemlere Göre Dağılımı.....	153

Şekil 45. Seçildiği Partiyeye Göre Gruplandırılmış Meslekler Dağılımı (%)	177
Şekil 46. Meslek Gruplarının Cinsiyetler Arasındaki Dağılımı (%)	178
Şekil 47. Cinsiyetlerin Kendi İçindeki Meslek Gruplarının Dağılımı (%).....	179
Şekil 48. Cinsiyete Göre Milletvekillerinin Görev Yaptığı Dönem Sayısı (%).....	193
Şekil 49. Cinsiyete Göre Meclise Giriş Yaşı	194
Şekil 50. İlk Kez Seçildiği Yere Göre Milletvekilliğinde Geçirilen Ortalama Süre (Gün)	195
Şekil 51. Seçildiği İl Sayısına Göre Seçildiği Dönem Sayısı (%).....	196
Şekil 52. Seçildiği Dönem Sayısına Göre Seçildiği İl Sayısı (%).....	197
Şekil 53. Seçildiği Yere Göre Ortalama Seçilme Dönemi Sayısı En Yüksek Olan İlk On İl	198
Şekil 54. Doğum Yerlerine Göre 1’den Fazla Kez Seçilme Oranı (%)	203
Şekil 55. Doğum Yerlerine Göre 3’ten Fazla Kez Seçilme Oranı (%)	203
Şekil 56. Doğum Yeri Göre Ortalama Seçilme Sayısı	206
Şekil 57. İlk Seçildiği Yaş ve Seçilme Sayısı	208
Şekil 58. İlk Seçildiği Yaş (Gruplu) ve Seçilme Sayısı	209
Şekil 59. İlk Seçildiği Yaş ve Milletvekilliğinde Geçirdiği Ortalama Süre (Gün)	210
Şekil 60. Mezuniyet Derecesi ve Seçilme Sayısı (%)	220
Şekil 61. Mezun Olduğu Üniversite ve Seçilme Sayısı	224
Şekil 62. Yabancı Dil Bilgisi ve Seçilme Sayısı (%)	228
Şekil 63. Bildiği Yabancı Dil Sayısı ve Seçilme Sayısı (%)	229
Şekil 64. Bilinen Yabancı Diller ve Seçilme Sayısı (%).....	230
Şekil 65. Meslek ve Seçilme Sayısı (%)	232
Şekil 66. Dönemlere Göre Farklı Mesleklerden Milletvekillerinin Meclisteki Oranının Değişimi (%).....	235
Şekil 67. 2002 Öncesi ve Sonrası Meslek Gruplarının Dağılımı (%)	239
Şekil 68. Partilere Göre Ortalama Seçilme Sayısı.....	246
Şekil 69. Görev Yapılan Parti Sayısı ve Seçilme Sayısı (%)	247
Şekil 70. Seçildiği Parti Sayısı ve Seçilme Sayısı (%).....	248
Şekil 71. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Seçilme Sayısı (%)	249
Şekil 72. Seçildiği Farklı Parti Sayısı	262
Şekil 73. 1980 Sonrası Milletvekili Olanların Tüm Dönemlerde Seçilme Sayısı.....	269
Şekil 74. 1980 Sonrası Milletvekili Olanların 1980 Sonrası Seçilme Sayısı	269
Şekil 75. Meclis Yenilenme Oranı (%)	270
Şekil 76. Seçildiği Döneme Göre Seçilme Sayısı (%)	293
Şekil 77. Dönemlere Göre Ortalama Seçilme Sayısı	295

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Siyasi Profesyonelleşmenin Yapısal Ön Koşulları.....	21
Tablo 2. Yıllara Göre Milletvekili Maaşları ve Altın Karşılıkları.....	24
Tablo 3. Milletvekili Tipolojisi	51
Tablo 4. Seçim Dönemleri ve Milletvekili Sayıları.....	66
Tablo 5. Veri Setindeki Değişken Türleri ve Nitelikleri	68
Tablo 6. Meslekler ve Açıklamaları	75
Tablo 7. Partilerin Pozisyonlarına Göre Gruplandırması	73
Tablo 8. Normallik Testi Sonuçları	79
Tablo 9. Dönemlere Göre Meclise Giren Partilerin Milletvekili Sayısı.....	91
Tablo 10. Doğum Yerine Göre Milletvekili Sayısı ve Oranı	99
Tablo 11. Yurt Dışında Doğınların Doğum Yeri Detay Bilgisi.....	101
Tablo 12. Partilere Göre Doğum Yeri	101
Tablo 13. Milletvekillerinin Seçildiği Yere Göre Doğum Yeri.....	106
Tablo 14. Dönemlere Göre Meclisin Yaş Görünümü	111
Tablo 15. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı	113
Tablo 16. Meclisteki Kadın ve Erkek Vekil Sayıları	121
Tablo 17. Meclisteki Yabancı Dil Bilenler ve Bilmeyenlerin Sayısı ve Oranı	140
Tablo 18. TBMM’de Yer Alan Mesleklerin Dönemlere Göre Değişimi (% , Gruplu).....	152
Tablo 19. Milletvekilliği Erken Bitiş Nedenleri.....	181
Tablo 20. Milletvekilliği Süresine Göre Seçildiği Farklı İl Karşılaştırma Tablosu	200
Tablo 21. Doğum Yerine Göre Seçilme Sayısı En Yüksek İlk On İl.....	204
Tablo 22. Doğum Yerine Göre Ortalama Seçilme Sayısı	205
Tablo 23. Milletvekilliği Süresine Göre İlk Seçilme Yaşı Karşılaştırma Tablosu	213
Tablo 24. İlk Seçildiği Yaşa Göre Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Kruskal-Wallis Testi.....	214
Tablo 25. Milletvekili Süresine Göre Son Seçildiği Yaş Karşılaştırma Tablosu	216
Tablo 26. Milletvekilliği Süresine Göre Eğitim Düzeyleri Karşılaştırma Tablosu	221
Tablo 27. Mezun Olunan Üniversiteye Göre Toplam Vekil Sayısı ve Ortalama Seçilme Sayısı	226
Tablo 28. Dönemlere Göre Farklı Mesleklerden Milletvekillerinin Meclisteki Oranının Değişimi	235
Tablo 29. Meslekler ve Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Ki-Kare Testi	241
Tablo 30. Siyasi Parti Pozisyonu ve Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Ki-Kare Testi	250
Tablo 31. Görev Yapılan Parti Sayıları ve Parti Değiştirme Sayıları.....	255
Tablo 32. Dönemlere Göre Parti Değiştirme Sayısı ve Hızı	256
Tablo 33. Seçildikleri Parti Sayısı ve Görev Yapılan Dönem Sayısı	259

Tablo 34. Partilere Göre Parti Değişirme ve Seçilme Sayıları.....	260
Tablo 35. Seçildiği Farklı Parti Sayısı ve Görev Yapılan Dönem Sayısı.....	262
Tablo 36. Cinsiyete Göre Seçildiği Farklı Parti Sayısı	263
Tablo 37. Milletvekilliği Süresine Göre Seçildiği Farklı Parti Sayısı Karşılaştırma Tablosu ...	263
Tablo 38. Partilere Göre Ortalama Seçilme Sayısı ve Devir Hızı.....	266
Tablo 39. Dönemlere Göre Yenilenme Oranı (%)	272
Tablo 40. Gradient Boosting Model Tablosu.....	274
Tablo 41. Gradient Boosting Model Performansı Değerleri	274
Tablo 42. Spearman Korelasyon Tablosu	278
Tablo 43. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Cinsiyet Dağılımı	280
Tablo 44. Üç ve Dört Dönem ve Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Doğum Yeri Dağılımı	281
Tablo 45. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği Farklı İl Sayısı.....	284
Tablo 46. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği İlk Yaş	284
Tablo 47. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği İlk Yaş Aralığı	286
Tablo 48. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Mezuniyet Dereceleri.....	287
Tablo 49. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Meslekleri	288
Tablo 50. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Yabancı Dil Bilgisi	290
Tablo 51. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği Farklı Parti Sayısı	291
Tablo 52. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Görev Yaptığı Farklı Parti Sayısı.....	292
Tablo 53. Dönemlere Göre Toplam Seçilme Sayısı.....	294
Tablo 54. Farklı Ülkelerin Ulusal Parlamentolarındaki Kadın Vekil Oranı (%)	317
Tablo 55. Dönemlere Göre İllerin Milletvekili Sayısı ve Değişimi	319
Tablo 56. Seçildiği Yere Göre Seçildiği Yaş Aralığı.....	321

1. GİRİŞ

1.1. Konu ve Amaç

Meslek olarak siyaset, sosyolojinin öncü isimlerinden olan Max Weber'in derinlemesine incelediği bir konudur. Weber, “nasıl siyaset yapmalıyız?” sorusunu değil “siyaset adamı, siyasetçi olmak nasıl bir şeydir?” sorusunu yanıtlamaya çalışır. Weber'e referansla, siyaseti meslek haline getirmiş siyasetçileri incelemenin ve bunu gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda araştırmanın önemli olduğunu görebiliriz.

Uğraş (occupation) dışarıdan kolayca ulaşılabilirken, meslek (profession) sürekli bir iştir ve özel bilgi, beceri ve eğitim gerektirir. Profesyonelleşme ise bir mesleğin eğitim ve nitelik gereksinimi ile daha üst düzey hale gelmesini aynı zamanda belirli faaliyetler bütünüünün bir mesleğe dönüşüm sürecini ifade eder. Profesyonelleşme veya meslekleşme, sosyal bir süreçtir ve herhangi mesleğin yetkinleşmesini ifade eder. Bir mesleği neyin oluşturduğu genellikle tartışmalı bir meseledir. Profesyonelleşme, kabul edilebilir niteliklerin, en iyi uygulamayı tavsiye edecek ve meslek mensuplarının davranışlarını denetleyecek bir veya daha fazla meslek birliğinin ve kalifiye olanların kalifiye olmayan amatörlerden bir dereceye kadar ayrılmasıyla (profesyonel sertifikasyon) sonuçlanma eğilimindedir. Ayrıca, mesleği yabancıların, amatörlerin ve vasıfsızların girişine kapatarak “mesleki kapanma” yaratması da muhtemeldir. Siyasal profesyonelleşme ise gönüllü bir görevden seçilmiş temsilciler tarafından yapılan tam zamanlı ve ücretli faaliyete geçiş sürecini kapsar. Siyasetin profesyonelleşmesi giderek yaygınlaşan küresel bir eğilimdir. Bireysel düzeyde yeni bir meslek olarak profesyonel siyasetçiler ortaya çıkarken makro düzeyde profesyonelleşme çok sayıda kişinin siyaseti meslek edinmesi ve uzun süre siyasi alanda yer almasıyla gerçekleşir. “Siyaset için” yaşayan geleneksel siyasetçilerin yerini artık “siyaset sayesinde” yaşayan yeni tarz siyasetçiler almaya başlar. Siyasal hayatın yapısı ve işleyişine bağlı olarak bu değişim farklı ülkelerde farklı düzeylerde ortaya çıkar.

Siyasetçilerin ağırlıklı olarak kişisel donanım ve siyaset dışı dünyada önemli başarılarla karakterize edilen bireyler arasından seçildiği “altın çağ”dan, siyasetçilerin “parti müdavimleri” arasından seçilme eğiliminde olduğu bir çağa doğru ilerledik. Parti sadakati, siyasi deneyim ve siyasi hiyerarşideki güç pozisyonları, yasa koyucu için önemli

varlıklar haline geldi (Eliassen & Pedersen, 1978, s.291). Siyasetin profesyonelleşmesi güçlenerek devam ederken her ülkenin kendi tarihsel ve toplumsal bağlamı bu değişimin etkisinin boyutunu ve hızını biçimlendirdi. Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde “parti müdavimi” olmayan pek çok insan da siyasete dahil edilebilir hale geldi. Burada siyasetin çok yönlü bir mekanizmaya dönüştüğü söylenebilir.

Okuduğunuz bu çalışmanın temel amacı; 1980 sonrasındaki Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) sosyal ve mesleki kompozisyonu ortaya çıkarmak ve bu çerçevede TBMM’deki milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyini anlamak ve analiz etmektir. Tüm bunlara ek olarak siyasetçilerin siyaset öncesi köken mesleklerinin siyasetçi olmalarında çok etkili olduğu yaygın olarak tartışılır. Bu bağlamda bu araştırmanın amaçlardan biri de siyasi pozisyonlara erişimde köken mesleklerin etkisini de ortaya çıkarmaktır.

Elinizdeki bu araştırma 3 ana soru etrafında şekillenmiştir.

1. 1980’lerden günümüzde kadar TBMM’de milletvekillerinin sosyal kompozisyonu nasıldır?
2. Türkiye’de milletvekilliği mesleğindeki profesyonelleşme düzeyi nedir?
3. Milletvekillerinin köken meslekleri ile profesyonelleşme düzeyleri arasındaki ilişki nedir?

Bu araştırmanın ana amacı; siyasi temsil üzerine teorik tartışmayı ilerletmekten ziyade 1980-2023 yılları arasında TBMM’nin değişen ve devam eden temsil kalıplarını incelemektir. Dolayısıyla bu araştırma siyaseti meslek haline getirmiş siyasetçileri ve siyasette profesyonelleşmeyi güncel verilerle açıklama çabası içerisindedir. Türkiye özelinde siyasette profesyonelleşme olgusu nicel veya nitel analizle incelenmemiştir. Bu nedenle bu araştırma bahsedilen boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

1.2. Siyasetçilerin Profesyonelleşmesi Daha Önce Nasıl Ele Alındı?

Yasama elitinin dönüşümünü profesyonelleşme açısından incelemek (N. Allen vd., 2020; Beauvallet & Michon, 2010; Cairney, 2007; Codato, 2017; Di Capua vd., 2022; Eliassen & Pedersen, 1978; Fawcett & Corbett, 2018; Liñeira & Muñoz, 2018; Pilotti, 2019; Saalfeld, 1997; Squire, 2007) ilk kez yapılan bir şey değildir. İlk defa Weber tarafından

dile getirilse de kavram Weber'den sonra çok farklı şekillerde uygulanmış ve dolayısıyla anlaşılması güç bir hal almıştır (Lilleker & Negrine, 2002). Avrupa Parlamentosu'nun kurumsallaşmasına genel bir bakış sunan ve altıncı dönem (2004-2009 arası) Avrupa Parlamentosu üyelerinin biyografilerine dayanan nicel analiz (Beauvallet & Michon, 2010), parlamenter alana hakim olan uzmanların ortaya çıkışının altını çizer. Bunu yaparken de Avrupa Parlamentosu'nun kurumsallaşma biçimlerini analiz etmek için güç sosyolojisinin araçlarından faydalananak Weber'e başvurur. Sonraki araştırmalar da aynı konuyu benzer kavramlar üzerinden yürütmüştür. Ancak King (1981), yeni bir kavram önerisinde bulunarak “kariyer politikacıları” terimini ortaya atmıştır. Kariyer politikacıları güçlü mesleki bağlılık ve siyasi hırs ile ilişkilendirilse de ikili terimlerle düşünülmenin ötesinde güçlü bağlılık, dar mesleki geçmiş, dar yaşam deneyimi ve güçlü hırs olarak dört temel boyut ile değerlendirilir. Eliassen ve Pedersen (1978) ise, siyasi profesyonelleşmeyi tanımlamak ve ölçmek için bir formül önererek sosyal statü niteliklerinin, yasama organında göreve gelmenin temel kriteri olarak yerini siyasi statü kaynaklarına bıraktığı hareketi incelemişlerdir. Bu tez kapsamında “profesyonel politikacılar” kavramını kullandık ve kariyer politikacısı kavramının alternatif bir kavram olduğunu ifade ettik.

Bahsedilen çalışmalardan da görüleceği üzere siyasi profesyonelleşme Weber'in kavramsallaştırmasında temellense de siyasi profesyonelleşmeyi ölçmenin ve kavramsallaştırmanın farklı yolları vardır (Codato, 2017). Ancak siyasetin profesyonel bir kariyer olarak sürdürülmesine yönelik artan eğilimin tatmin edici doğrudan nicel göstergeleri yoktur. Dolaylı ölçütler arasında; milletvekillerinin parlamentoya ilk seçildikleri ortalama yaş, parlamentoda milletvekili olarak geçirdikleri ortalama süre, ne ölçüde uzman personel istihdam ettikleri ve siyasetin ağırlıklı profesyonel meslekleri haline gelme derecesi (Saalfeld, 1997) gibi faktörler yer alsada her ülkenin özgün parlamento yapısını düşündüğümüzde bunların yanı sıra farklı göstergeler üzerinden de siyasi profesyonelleşmeyi değerlendirmek mümkündür. Ancak Yücekök (1983, s.49) parlamento hizmet süresinin uzaması parlamentonun artan önemine ve prestijine işaret ettiği gibi esasında milletvekilliğinin profesyonel bir iş haline geldiğinin de bir göstergesi olduğunu özellikle belirtir.

Çoğu meslekte, kişi genellikle daha alt bir konumda başlar, görev tanımlarını öğrenir, gerekli becerileri, bilgileri ve mesleki referansları edinir, yeteneğini kanıtlar ve daha

yüksek bir makama terfi eder. Ancak aynı şey bir meslek olarak siyaset için söylenemez. Her ne kadar diğerlerine kıyasla daha alışıldık ve daha çok kat edilen yollar olsa da vekillerin toplumun her kesiminden geldiği bir gerçektir. Milletvekillerinin deneyimlerinin ve mesleki geçmişlerinin çeşitliliği aynı zamanda parlamentoya çok çeşitli beceri, bilgi ve uzmanlık getirdikleri anlamına gelir (Ting, 2016, ss.16-17).

Siyasi alanda mevcut meslekler siyaset bilimi, kamu yönetimi ve sosyoloji başta olmak üzere birçok alanda incelenmiştir. Türkiye’de meslek ve siyaset ilişkisi bazı çalışmalarda spesifik olarak milletvekilleri üzerinden araştırılmıştır. Özkökeli (2010) I. Dönem TBMM’deki polis kökenli milletvekillerini incelemiştir. Polis kökenli milletvekillerinin hayatını ve meclis faaliyetlerini ele almıştır. Polis kökenli milletvekilleri polislik ve asayiş ile ilgili konularda önerge, teklif ve sözlerle öne çıkmışlardır. Onlar ayrıca emniyet mensubu olmaları nedeniyle özellikle asayiş konularında tecrübe ve birikimlerini meclise yansıtarak diğer milletvekillerinden ayrılmışlardır. Özüçetin (1998) de Birinci Millet Meclisi’nde öğretmen ve öğretim görevlisi kökenli milletvekillerini tanıtmak amacıyla bir çalışma yapmış ve bu milletvekillerinin eğitim öğretim kurumlarındaki önemini vurgulamıştır. Aydın (1998) benzer şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin birinci döneminde görev yapan sağlık mensupları meslek grubu içerisinde yer alan şahıslardan bir kısmını tarihi bir perspektifle incelemiş ve milletvekillerinin faaliyetleri, fikirleri, eserleri hakkında bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Tüm bu çalışmalar bize farklı meslek kökenlerinin siyasetteki konumu ve faaliyetleri hakkında fikir verse de siyaset alanında köken mesleğin önemine, siyaset ve meslek ilişkine ve bu bağlamda siyasette profesyonelleşmeye bir bakış kazandırmamıştır.

Milletvekilleri, belediye meclis üyeleri, belediye başkanları ve bazı siyasi parti yetkililerine kıyasla kamusal görünürlükleri fazla olması dolayısıyla diğer siyasi mesleklerden ayrışır. Fakat köken meslekleri, kariyerleri ve profesyonelleşme süreçleri Türkiye özelinde hiç incelenmemiştir. Bu araştırma bir meslek olarak siyasete odaklanarak siyasette profesyonelleşmeyi ele alır. Siyasette profesyonelleşmeyi bireysel ve toplumsal düzeyde açıklama çabasındadır. Araştırmanın temel kaygısı, siyasetin meslek olarak ediniminde, köken mesleklerin etkisini, TBMM’nin sosyal kompozisyonunun değişimini ve bu süreçteki profesyonelleşme ilişkilerini aydınlatmaktır.

Türkiye’de bazı milletvekillerinin uzun yıllar mecliste görev yapma durumuna rahatlıkla rastlanabilir. Parlamentoda kısa dönem görev yapma ve yüksek yenilenme oranı, yenilik ve daha fazla kişinin şans bulması anlamına gelse de uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş parlamenterlerin azlığı anlamına da gelir. Bu durum zamanla oluşacak bilgi aktarımını azaltır ve emek maliyetini artırır. Türkiye’de parlamentonun profesyonelleşmesinin ve profesyonelleşmemesinin aydınlatılması, bilgi aktarımının sağlanarak süreklilik kazanılması hususunda önemlidir. TBMM uzun dönemler milletvekilliği yapmış birçok kişiye sahiptir. Bu nedenle profesyonelleşme örüntülerinin detaylı şekilde analiz edilmesi gerekir.

Literatürde küresel olarak siyasetin giderek bir meslek haline geldiği hususunda bir uzlaşma mevcuttur (N. Allen vd., 2020; Beauvallet, & Michon, 2010; Borchert, 2003; Borchert, & Stolz, 2014; Cairney, 2007; Coghill Ken, 2016; Costa, & Kerrouche, 2009; Cotta, & Best, 2000; Liñeira, & Muñoz, 2018; Mancini, 1999; Mattozzi, & Merlo, 2008; King, 1981). Siyasetin meslekleşmesi ulusal olarak spesifik bir profesyonelleşmenin sonucudur. Güncel araştırmalara göre, siyasette profesyonelleşme küresel bir eğilim olsa da konu Türkiye’de henüz yeterince ele alınmış değildir.

Okuduğunuz bu araştırmanın problematiği milletvekillerinin sosyal kompozisyonunu da içerecek şekilde Türkiye’de son kırk yılda milletvekilliğindeki profesyonelleşme düzeyi hakkındadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemine dayanarak geniş analizler yapılmıştır. Bu bağlamda bulguların klasik siyaset bilimi açıklamalarından farklı olacağı öngörülebilir.

Kitleler arasında siyasete duyulan ilgi ve siyasi faaliyetler arttıkça profesyonelleşme de artma eğilimi gösterebilir. Bu hareketlilik yeni nitelikler talep eder. Sosyal statünün yerini siyasi statüye bırakmasıyla birlikte bir geçiş yaşanır ve siyasete katılım yalnızca ayrıcalıklı bir kesimin elinde tutulamaz hale gelir. Böylece siyasete katılım olanakları ve yasama organındaki baskı artar. Bu tepki profesyonelleşmeyi doğurur. Böylece mecliste uzun yıllar görev yapan milletvekilleriyle karşılaşma olasılığımız artar. Dolayısıyla nicel verileri analiz ederken meclisteki görev süresini diğer birçok gösterge ile okumak gereklidir. Okuduğunuz çalışma siyasette geçirilen sürenin uzunluğunu bir kriter olarak kullanarak siyasi profesyonelleşme olgusunu ölçmeye çalışmıştır.

Parlamento üyelerinin ciddi bir oranı siyaseti ciddi bir kariyer olarak sürdürmeyi kolaylaştıracak türden mesleklere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum siyasete önemli

bir bağıllık duyan milletvekillerinin sayısının da artmış olacağına işaret eder. O zaman King'in, (1981) dediği gibi iki ihtimal karşımızdadır: Ya insanlar belirli bir mesleğe, siyasette kariyer yapmalarına yardımcı olacağı inancıyla girmiş olacaklar ya da başka bir nedenle girdikleri mesleğin daha sonraki bir aşamada siyasetin doğal ve cazip bir sonraki adım olduğunu keşfetmiş olacaklardır. Türkiye’de “çekirdekten siyasetçiler” haricinde genellikle ikinci durumun yani bir seçimle elde edilen mesleğin daha sonraki aşamada siyasette yer almak için işlevsel olabileceği düşüncesinin yaygın olduğu söylenebilir.

Uluslararası literatürde oldukça fazla çalışılan profesyonelleşme ve siyasi profesyonelleşme Türkiye bağlamında çalışılmamıştır. Türkiye’de TBMM’de milletvekilliği gibi yüksek bir makama ulaşan kişilerin sosyal geçmişlerine odaklanan en kapsamlı çalışma Frey (1965) tarafından çok eski bir tarihte, 1965 yılında yapılmıştır. 1920’den 1957’ye kadarki ilk 10 hükümeti ve parlamentoya seçilen milletvekillerini inceleyen bu çalışma eski olmasına rağmen önemlidir. Buna ek olarak Türk siyasi elitleri arasında yüksek düzeyde bir “sosyal homojenlik” (Arslan, 1999) tespit edilmiştir. Çoğunun üst-orta veya üst sınıf bir sosyal statüye sahip olduğu bulgulanmıştır. Bunlardan farklı olarak yine milletvekilleri üzerine bazı araştırmalar olsa da (Açıkel, 2009; Aka, 2018; Altan, 2017; Arslan, 1999; Başar, 2020; Ertem, 2010; Kocapınar Yıldırım, 2018; Mertoğlu, 2020; Turhan, 2010; Zeyrekli Yaş, 2022) bunlar siyasetin meslek olarak edinimi ve siyasi profesyonelleşme ile ilintili değildir. Bu çalışmalar genellikle milletvekillerinin toplumsal özellikleri ve sosyal profilleri, milletvekili seçilme yeterlilikleri, milletvekillerinin siyasi alana bakışı gibi konular etrafında şekillenmiştir. Dolayısıyla araştırmada literatürdeki mevcut bu boşluğu doldurmayı hedefledik. Bu çalışma sayesinde daha önce üzerinde yeterince durulmamış bir olgu olarak siyasi profesyonelleşmeye dair teorik tartışmaları bir bütün olarak ele aldık ayrıca nicel veriler kullanılarak alanı geniş bir perspektifle değerlendirdik. Bu bağlamda henüz sosyolojik olarak derinlemesine ve ampirik verilerle çalışılmamış olan meslek olarak siyasetin mevcut durumunu ortaya çıkardık. Ancak araştırmanın nicel analizle gerçekleştirildiği ve milletvekili biyografilerinden elde edilen verilere dayandığı gerekçesiyle sınırlılıklarının olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

1.3. Siyasette Profesyonelleşmeyi Nicel Verilerle Anlamak

Nicel araştırmada araştırma problemini açıklamak için değişkenler arası ilişkiler veya genel eğilimler betimleme yoluyla ele alınır (Creswell, 2020). Bu sayede ele alınan olgu nicel göstergelerle açıklanır. Okuduğunuz bu araştırmada TBMM üyelerinin biyografilerine dayanarak nicel analiz yaptık ve parlamenter alana hakim olan profesyonellerin ortaya çıkışının altını çizdik. Aynı zamanda siyasetin bir uğraştan ziyade bir meslek olarak icra edilmeye başladığını iddia ettik. Bahsedilen profesyonelleşmeyi, ideolojik tercihlerin ya da yasal kuralların mekanik etkisinin bir sonucu olarak değil, sosyal ve mesleki süreçlerin bir ürünü olarak düşündük. Bu bağlamda siyasi temsil üzerine bir dizi inceleme yaptık. 1980 sonrasındaki tüm parlamento üyelerini, yani seçilmiş tüm vekilleri, analize dahil ettik. Siyasiler çoğu zaman bu şekilde incelenmezler ve incelendiklerinde de siyasi elitin bir kısmını kapsarlar.

Parlamento tarafından yayınlanan milletvekili profilleri, milletvekillerinin kariyerlerini incelemek için en isabetli başlangıç noktası olarak kabul edilir (Ting, 2016). Siyasetçilerin profesyonelleşmesini ölçmenin çeşitli göstergeleri mevcuttur. Milletvekilliğine ilk seçildikleri yaş (King, 1981), eğitim düzeyi ve türü, profesyonel meslek ve yeniden seçilen parlamento üyelerinin yüzdesi (Shibakovski 2015), milletvekili olarak geçirdikleri ortalama yıl sayısı (Saalfeld, 1997) bunlardan bazıları olarak kabul edilir. Bu araştırmada bahsi geçen tüm göstergeler kullanıldığı gibi milletvekilliğinde geçirdikleri gün sayısı, görev yaptıkları farklı parti sayısı, seçildikleri farklı il sayısı gibi ek göstergeleri profesyonelleşme ile ilişkilendirdik ve detaylı olarak inceledik.

Bu araştırma kapsamında nicel analizleri gerçekleştirirken aşağıdaki adımları uyguladık:

1. Literatür taramasından sonra ilk olarak nicel verilerden hareketle betimsel analiz yapmak. Bu kısımda 1980-2023 seçim dönemleri kapsamında meclisteki milletvekillerinin (i) yaşı (ii) cinsiyeti (iii) eğitim durumu (iv) köken mesleği ve (v) yabancı dil bilgisi gibi sayısını artırabileceğimiz verileri elde ettik. Bu sayede meclisin sosyodemografik yapısı analiz etmiş olduk. Bu tarihsel sınır, toplumsal gerçekliği, değişimi açıklama imkânı bulacak kadar tarihe gitme ancak güncelden uzak kalmadan bunu açıklama esasına dayanır. Bu bağlamda TBMM'nin son kırk yıllık haritasını çıkarmayı hedefledik.

2. *Temel betimsel analizlerle TBMM'nin son kırk yıllık dönüşümü detaylı olarak ele aldıktan sonra ikinci olarak TBMM'deki profesyonelleşme düzeyini tespit etmek.* Burada milletvekillerinin görev yaptıkları dönem süresini, seçildikleri farklı parti sayısını ve seçildikleri farklı il sayısını temel alarak bir takım çapraz analizler, korelasyon ve regresyon analizleri yaptık.

3. *Son olarak milletvekillerinin köken meslekleri ile profesyonelleşme düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek.* Bunun için de çapraz analizler, korelasyon ve regresyon analizlerini kullandık.

1.4. Çalışmanın Bölümleri

Çalışma giriş ve sonuç bölümü haricinde dört temel bölümden oluştu. Siyasetin ve siyasetçilerin profesyonelleşmesi başlıklı ilk bölümde siyasetin ve siyasetçilerin profesyonelleşmesini literatür bağlamında ele aldık. Kavramsal kuramsal çerçeveyi çizdik. Profesyonelleşme kavramındaki muğlaklığı gidermeye çalışırken siyasi profesyonelleşmeyi detaylı olarak ifade ettik. Devamında milletvekillerinin parlamento öncesi ve sonrası (Meclis dışı) kariyer örüntülerini, literatür ışığında değerlendirdik. Bu hususta yapılmış olan ampirik araştırmaları aktardık. Siyasi profesyonelleşmenin şüphesiz siyasi sistem ve parti mekanizmaları ile ilişkisi olduğuna değindik ve bunu irdeledik. Buna ek olarak milletvekillerinin değişen karakterleri ve tipolojileri üzerinde durduk. Ayrıca siyasette profesyonelleşmenin seyrini ele aldık. Parlamenter kariyerleri kategorize eden de bir perspektif sunduk.

Araştırmanın metodolojisi kısmında veri toplama ve analiz sürecini detaylı olarak anlattık. Kullandığımız yöntemi belirttik. Bu araştırmanın yeni bir veri seti ortaya çıkardığını ifade ederken, ürettiğimiz veri setini, göstergeleri ve değişkenleri açıkladık. Bunlar ürettiğimiz veri setinin ve ileride yapılan analizlerin daha iyi anlaşılması için elzemdi. Ardından veri analizinin nasıl yapıldığını belirttik. Betimsel, çapraz ve ileri analizleri detaylı olarak ifade ettik. İlişki kurulan değişkenler ve bu bağlamda yapılan analizlere yer verdik.

1980'den günümüze meclisin demografisi başlıklı kısımda son kırk yıllık periyotta meclisin sosyo-demografik yapısını ortaya çıkardık. Meclisin yaş kompozisyonu, cinsiyeti, yabancı dil bilgisi, köken mesleğine ilişkin tüm temel betimsel analizleri

verirken bazı çapraz analizler de yaptık. Bu sayede TBMM’nin milletvekilleri açısından değişimini ele aldık.

Mecliste profesyonelleşme düzeyleri ve biçimleri başlıklı son bölümde seçilme sayısı ve meclisin yenilenmesi ile ilgili yaptığımız analizlerle profesyonelleşmeyi temel düzeyde ele alırken ileri analizler için zemin hazırladık ve ileri analizleri de gerçekleştirdik. Her bir sosyo-demografik değişkeni milletvekillerinin görev yaptığı süreyle, seçildiği farklı il sayısı ile ve seçildiği farklı parti sayısı ile çapraz analiz yaptık. Çünkü araştırma kapsamında mecliste uzun dönem milletvekili olarak bulunmayı siyasi profesyonelleşme olarak değerlendirdik. Ayrıca yaptığımız analizler neticesinde daha erken yaşta seçilmenin, farklı partilerden ve farklı illerden seçilmenin profesyonelleşmeye etki eden parametreler olduğunu keşfettik. Mesleklerin profesyonelleşmede etkisini çapraz ve ileri analizlerle detaylı olarak inceledik. Chi-square (ki-kare), gradient boosting (gradyan artırma), Spearman's correlations testleriyle profesyonelleşmenin temel bileşenlerini analiz ettik. Ayrıca 3 dönem ve daha fazla seçilme ile 5 dönem ve daha fazla seçilmeyi temel alarak profesyonelleşme ve ileri profesyonelleşmeyi irdeledik.

Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirmenin ötesinde literatür ışığında yeni kavramsal katkılar sunmak için çabaladık. Siyasete yatkın meslekler, amatör siyasetçiler, çekirdekten siyasetler olmak üzere üç kavramsallaştırma ürettik. Bunları köken meslek ve tecrübe ile ilişkilendirerek ilgili literatür bağlamında genişlettik. Son olarak bu kavramları Türkiye bağlamında elde ettiğimiz verilerle yorumladık.

2. SİYASETİN VE SİYASETÇİLERİN PROFESYONELLEŞMESİ

Hem çalışma hayatında hem de siyasette profesyonelleşme, uzmanlaşmış bilgiye, resmileştirilmiş eğitime ve profesyonel normların oluşturulmasına giderek daha fazla güvenilmesini içerir. Wilensky (1964) meslekler daha karmaşık hale geldikçe, resmi eğitim, uzmanlık becerileri ve etik standartlara bağlılık gerektiren mesleklere dönüştüklerini savunmaktadır. Bu eğilim, rollerin daha uzmanlaşmış ve sistematik hale geldiği mesleki alanlarda belirgindir. Profesyonelleşme belli bir mesleğin daha sistematik ve karmaşık bir uzmanlığa dönüşüm sürecini ifade eder. Siyasi profesyonelleşme ise gönüllü bir görevden ücretli ve tam zamanlı siyasi faaliyetlere geçiş sürecini kapsar. Bu bağlamda siyasetin profesyonelleşmesi küresel bir eğilimdir. Genel planda siyasi alanın bileşenleri daha fazla uzmanlık isteyen işlerle örülürken bireysel düzeyde de profesyonel siyasetçiler ortaya çıkar. Makro bir gelişme olarak siyasal profesyonelleşme çok sayıda kişinin siyaseti meslek edinmesi ve uzun süre siyasette yer almasıyla gerçekleşir. Siyasal profesyonelleşme aslında bir taraftan da modern demokrasilerde siyasete olan ilginin ve siyasi faaliyetlerin artışının bir sonucudur. Seçime katılım arttıkça, kitle partileri kuruldukça yasama organı üzerindeki baskı artar ve oluşan bu tepki siyasi profesyonelleşmeyi yaratır. Bu durumda geleneksel elit talep ve arz yapıları değişime uğrar. Siyasetin toplumsal tezahürlerine sirayet eden tüm bu gelişim ve değişimi inceleyen geniş bir literatür mevcuttur. Bu kısımda konu kapsamında yer alan bu literatürü ele aldık.

2.1. Weber Siyasetin Profesyonelleşmesine Nasıl Baktı?

Max Weber, *Meslek Olarak Siyaset* (1919[1946]) adlı metninde siyasetin profesyonelleşmesini ilk kez tanımlayan kişidir. Weber'in bu metni 28 Ocak 1919'da Almanya'nın Münih kentinde bir grup öğrenciye verilen *Meslek Olarak Siyaset* konulu bir konferansının çıktısıdır. *Meslek Olarak Siyaset* daha sonra matbu hale getirilip yayımlanmıştır. Weber, bu konferansında nasıl siyaset yapmalıyız sorusuna cevap aramaz. "Siyaset adamı, siyasetçi olmak nasıl bir şeydir, bu mesleğin bir etiği var mıdır? Siyaseti asıl meslekleri haline getiren politikacılar nasıl kişilerdi?" gibi soruları

açıklamaya çalışır. Weber’e göre üç tip siyasetçi vardır: Ara sıra siyaset yapan kişiler, siyaseti ikincil bir faaliyet olarak yapanlar, asıl mesleği siyaset olanlar. Ona göre bir kişinin siyaseti meslek haline getirmesinin iki yolu vardır: “siyaset için” yaşamak ve “siyaset sayesinde” yaşamak. Bu ilgili kişilerin iktisadi durumlarıyla ile yakından ilintilidir. Siyaset geçim kaynağı haline gelmiş ise siyaset sayesinde yaşayan siyasetçiler karşımıza çıkar, geçim kaygısı olmayanlar ise bir ekonomik amaçla siyaset yapmazlar; bu kişiler siyaset için yaşayanlardır. Siyaset için yaşamak siyaset sayesinde yaşamayı da kapsarken tersi geçerli değildir. Ona göre profesyonelleşme evrensel bir eğilimdir. “Siyaset için” yaşayan geleneksel siyasetçilerin yerini artık “siyaset sayesinde” yaşayan yeni tarz siyasetçiler almıştır. Profesyonelleşme ve bürokratikleşme birbirine karşıt değildir. Profesyonellik kurumları rasyonelleştirir; rasyonelleşen kurumlar da meslekleri geliştirir.

Weber’e göre gerçek liderler hem bölgesel hem ulusal çıkarlar için bir vizyon ortaya koyabilen kişilerdir. Bu vizyonu “siyaseti oluşturan sert tahtaların yavaş ve güçlü bir şekilde delinmesi” yoluyla sorumlu bir şekilde takip edebilirler. Bu tür bireyler sadece siyaseti meslek edinmekle kalmaz, aynı zamanda siyasete yönelik bir mesleğe, onları davaları uğruna savaşmaya iten bir “içsel çağrıya” da sahiptirler (Márquez, 2018, s.148). Weber’in *Meslek Olarak Siyaset* metninde genel olarak hem Almanya’daki siyasi krizin yansımalarını hem de modern kitle siyasetinin ve modern idari devletin doğasını görebiliriz. İyi liderliğin ne olduğu, siyaseti meslek haline getirmenin ne demek olduğu ve modern demokratik devlette iktidarın nasıl işlediği hakkında bugüne dahi ışık tutacak önemli bilgiler mevcuttur.

Weber’in *Meslek Olarak Siyaset* metni *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, *Ekonomi ve Toplum* gibi eserlerden farklıdır. Felsefi olmaktan ziyade didaktik ve polemik bir kombinasyonu yansıtır. Metnin asıl önemi, siyasi gücün kullanılmasında şiddetin rolü, siyasi liderlerin etiği ve siyaset ile devletin temel doğası gibi temel meseleleri ele almasıdır (Barbalet, 2021, s. 57). Ancak Weber’in siyasi meslek anlayışı, siyasetin gerçek kariyerinin nasıl geliştiğini göstermez (Barbalet, 2021, s. 67). Barbalet (2021), Weber’in siyaset ile devlet tanımlarının ve siyaset mesleğine ilişkin anlayışının yakından incelenmediği kanaatindedir. Weber’in devlet ve siyaseti şiddet araçları açısından ele almasının yanıltıcı ve yetersiz olduğunu vurgular. Ona göre modern devletin savaş ve

uluslararası entrikalar için gerekli olan sınır ötesi olması şiddet araçlarıyla birlikte süreklilik arz eder ve *Meslek Olarak Siyaset*'te bu göz ardı edilmiştir.

Márquez (2018) *Meslek Olarak Siyaset*'in güç ve mücadeleyle ilgili olduğunu vurgular. Weber, modern devleti meşru fiziksel şiddet tekeli elinde bulunduran bir örgüt olarak tanımlar. Devlet gücü salt şiddetten fazlası olsa da bu meşrulaştırma gerektirir. Bu gücü kullanan siyasi lider şeytani güçlerle anlaşmak zorundadır. Bu nedenle Weber siyasi liderlerin bir sorumluluk etiğine ihtiyacı olduğunu belirtir. Sable (2018, s. 15), Weber'in siyasi sorumluluk kavramının, bilim insanının uygunsuz gerçeklere olan bağlılığını içerdiğini söyler. Uygunsuz gerçeklerin kabul edilmesi gerçek bir siyasi meslek için önemli ve gereklidir. Çünkü siyasi tercihlerin sonuçlarına ilişkin ciddi bir sorumluluk, bu sonuçların ne olduğunu objektif olarak bilmeyi gerektirir.

Weber siyaset ve etik üzerine düşüncelerinde uzlaşmaz ilkelere dayanan iki etik duruştan yani inanç etiği ve sorumluluk etiğinden bahsetse de birleşik bir etiğin siyasi meslek için ideal olduğunu da belirtir. Bu durum ideal etik duruşa ilişkin pozisyonun çelişkili görünmesine sebep olur. Yorumcular genellikle Weber'in siyasi yaşam için sorumluluk etiğinin uygun olduğunu düşündüğünü belirtir. Fakat Weber, bir realist olarak sorumluluk etiğinin tek başına kabul eder görüldüğü dünyanın bozulmuş doğasını göz ardı eden bir yaklaşımı eleştirel olarak değerlendirmektedir. Almanya'daki siyasi çıkmazın sorumlusu olarak tek bir inanca sahip politikacıları göstermesi inanç etiğinin siyasette yeri olmadığını gösterse de buradan siyasi meslek için yalnızca sorumluluk etiğinin uygun olduğunu çıkarmak birçok şeyi göz ardı eder niteliktedir (Brassard, 2012).

Weber'in *Meslek Olarak Siyaset* metninde katı bir siyasi ahlakı savunduğu genel kabul görür. Weberci siyasi lider; bir davaya derinden bağlıdır. Ahlaki mutlakiyetçiliği reddeder, siyasette şiddet araçlarının ve “kirli ellerin” gerekliliğini acı çekerek kabul eder. Sonuçsalci hesaplamalar yapar ki belirli siyasi araçların uygunluğu belirlenebilsin. Ancak Satkunanandan (2014) Weberci siyasi ahlakın ince ayrıntıları olduğundan bahseder ve Weber'in siyasi etiğine farklı yaklaşır. Weber'in dikkatli okuyucularının onun siyasi etiğinin “sorumluluk etiğine”, sonuçsalci bir etiğe indirgenemeyeceğini bileceğini düşünür. Fakat ona göre dikkatli okuyucular dahi Weberci ethos'un Weber'in hesaplamasının siyasetteki yeri hakkındaki endişesini ne ölçüde yansıttığını fark etmemiştir. Weber'in hesapçı düşünceyi kontrol altına alma çabasını anlamak, *Meslek*

Olarak Siyaset ve daha da önemlisi, siyasi sorumluluğu ele alışındaki derin kavramsal bütünlüğü ortaya çıkarır.

Weber siyasi partilerin gelişiminin kaçınılmaz bir sonucu olarak “makine politikacılarını” işaret etmiştir. Ona göre makine politikacıları, siyasi partilerin gelişiminin kaçınılmaz bir sonucudur. Weber, siyasi liderlerin bürokrat değil, siyasetçi olması gerektiğini savunarak, bu liderlerin siyasi partilerden geleceğini öngörmüştür. Ancak tüm büyük ölçekli örgütler gibi siyasi partiler de özellikle oy rekabetinin baskısı altında bürokratikleşme eğilimi göstermiş ve siyaset giderek bir meslek haline gelmiştir. Bunun sonucunda, sadece siyaset için yani bir dava ve değerler dizisi uğruna değil siyaset sayesinde yaşayan yeni bir figür olarak makine politikacıları ortaya çıkmıştır (Márquez, 2018, s.148-150). Burada oy rekabetine parantez açmak gerekir. Schumpeter (1994) modern demokrasinin doğrudan katılımdan ziyade profesyonel siyasi elitler arasındaki oy rekabetiyle ilgili olduğunu savunur. Schumpeter’in elit rekabeti olarak demokrasi teorisi, siyasetin giderek iş dünyası liderleri gibi seçmenlerin teveccühü için rekabet eden profesyonel politikacıların alanı haline geldiğini öne sürer. Onun bu fikirleri, siyasi liderlerin belirli beceri ve uzmanlıklara sahip olmasının beklendiği temsili demokrasilerde profesyonelleşmenin doğal bir evrim olduğu anlayışına katkıda bulunur.

Weber’in *Meslek Olarak Siyaset* metnine geri döndüğümüzde bu metin siyasi kurumlar ve uygulamalara ilişkin tarihsel sosyolojisini yansıttığı ve kapsamlı değerlendirmeler yaptığı için geniş ölçüde takdir edilir. Fakat nispeten az da olsa eleştirel değerlendirmeler de yapılmıştır. Ancak Weber’in siyaseti meslek olarak ele alması, temel önermelerinin ve bunlardan çıkardığı sonuçların dikkatle incelenmesini gerektirir (Barbalet, 2021, s. 68). Şüphesiz Weber bu metninde kapsamlı değerlendirmeler yapmıştır. Öte yandan Weber’den sonraki çalışmalar Weber’in zamanında öngördüğünden farklılıkları da ön plana çıkarmış, siyasette profesyonelleşmeye farklı bakış açıları kazandırmıştır. Özellikle Mancini (1999) bu bağlamda kapsamlı eleştiriler getirerek siyasi profesyonelleri ekonomik kaynakların temeli (parti) ve yetkinlik alanları (siyaset) açısından tanımlamamıştır. Siyasi profesyonelleri artık yeni işgücü piyasasının bir parçası olarak değerlendirmiştir.

2.2. Siyasetin Profesyonelleşmesi Yeni Bir Olgu mu?

Siyasetin profesyonelleşmesi aslında yeni bir olgu değildir. 19. Yüzyılda Avrupa Parlamentolarında zayıf bir biçimde gerçekleşmiş, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında uygulanan maaş uygulamasıyla artmıştır (Pilotti, 2019). Profesyonelleşmenin etkileri yaş, eğitim düzeyi, profesyonel meslek, siyasi deneyim ve yeniden seçilen parlamento üyelerinin yüzdesi gibi çeşitli unsurlarla ölçülebilir. Bu sayede profesyonelleşmenin yönü, etki düzeyi ve gelecekteki yönü tespit edilebilir. Bunlar parlamenter elitlerin değişimini ortaya çıkarırken profesyonelleşmenin düzeyini gösterir.

Modern demokrasilerde herkesin bildiği gibi emekli olana kadar siyasi sektörde çalışanlar ve emekli olmadan siyasetten ayrılanlar olmak üzere iki ana kariyer yolu vardır. Emekli olana kadar siyasi sektörde çalışanlar “kariyer politikacıları” (King, 1981) olarak adlandırılabilir ve bu siyaseti meslek haline getirdiklerini gösterir. Artık siyasetçi olmak gittikçe bir meslek haline gelmiştir. Uzun yasama kariyerleri önceden bu kadar görülmez ve tartışılmazken günümüzde artmıştır. Bu durumda profesyonelleşmiş parlamentodaki siyasetçilerin giderek vekilliklerine bağımlı hale geldikleri düşünülebilir.

Parlamenter kariyerde milletvekillerinin eğitim geçmişi, göreve gelmeden önceki kariyerleri ve parlamento sonrası kariyerleri önemlidir. Bunun yanı sıra siyasi kariyer bir kişinin köken mesleğiyle ilişkilidir. Avukatlık gibi siyasi beceriler elde etmeyi sağlayan mesleklerin parlamentoda fazla olması tesadüf değildir. Parlamentolarda avukatlar gibi siyasi becerilere sahip meslek mensuplarının bulunması, tarih boyunca gözlemlenen bir durumdur. Bu durum, avukatlık mesleğinin kazandırdığı retorik, ikna, çatışma çözme ve hukuki bilgi gibi yetkinliklerin siyaset alanında da doğrudan geçerliliğiyle açıklanabilir. Örneğin, Antik Yunan’da da siyaset ve hukuk arasındaki ilişki son derece güçlüydü. Atina demokrasisinde, yurttaşların konuşma ve ikna becerilerinin büyük önemi vardı, çünkü birçok politik karar açık tartışmalarla belirlenirdi. Avukatlar ve retorik ustaları, bu demokraside öne çıkan figürlerdi, çünkü halk meclislerinde ya da mahkemelerde başarılı bir savunma yapmak, halkın desteğini kazanmak için kritik bir beceriydi. Benzer şekilde, modern parlamentolarda da avukatlar, özellikle hukuk sistemini derinlemesine anlamaları ve argüman geliştirme konusundaki yetenekleri sayesinde etkili olabilmektedirler. İngiltere ve Amerika başta olmak üzere nerdeyse tüm dünyada, pek çok siyasetçi avukatlık geçmişine sahiptir. Bunun nedeni, avukatların toplumun kanun yapısı ve yönetimi konusunda bilgi sahibi olmaları, kriz durumlarında stratejik düşünme yeteneği

kazanmaları ve tartışmalarda karşıt görüşleri ikna edebilme becerileridir. Bu tür becerilerin, toplumsal sorumlulukları düzenlemek ve hukuk oluşturmak gibi görevleri üstlenen parlamentolarda etkili olduğu görülmektedir. Avukatlık gibi meslekler, parlamentolarda sadece bir uzmanlık alanı olarak değil, aynı zamanda toplumu yönlendirebilecek retorik beceriler sağlayarak siyasal sistemin işleyişini de profesyonelleştirmektedir.

2.3. Profesyonelleşme ve Siyasi Profesyonelleşme

Profesyonelleşme Bundi vd.'ye göre (2017, s.3); “belli bir faaliyetin resmi normlara ve davranış kurallarına saygı gösteren bir mesleğe dönüşme sürecidir.” Siyaset alanında profesyonelleşme ise gönüllü bir görevden seçilmiş temsilciler tarafından yapılan ücretli ve tam zamanlı faaliyete geçişi ifade eder. Bu dönüşüm sürecinin sadece siyasi makamda bulunan kişi için değil aynı zamanda kurumlar ve siyasi sistemin bütünü için de sonuçları vardır. Bireyler, siyasi makamlar, kurumlar ve siyasi sistem olmak üzere profesyonelleşme dört farklı düzeyde gerçekleşebilir. Bireysel düzeyde profesyonel siyasetçilerin yeni bir meslek olarak ortaya çıkma durumu söz konusudur (Bundi vd., 2017).

Borchert'e göre, (2003, ss.9-11) makro bir gelişme olarak profesyonelleşme artan sayıda insanın mevcut koşullar altında siyaseti meslek edinmesi, siyasette daha uzun süre kalması ve mevcut koşulları kendi ihtiyaçlarına daha fazla uyarlamasıyla gerçekleşir. Ona göre böyle bir durumda siyasi profesyonelleşmede birbiriyle ilişkili dört farklı düzey ortaya çıkar: Bireysel siyasetçiler düzeyinde, belirli siyasi oluşumlar düzeyinde, kurumlar düzeyinde ve bir bütün olarak siyasi sistem düzeyinde. Siyasi sistemin profesyonelleşmesi, bir sistemde profesyonelleşmiş pozisyonların sayısı, erişilebilirliği, yapılandırılmış kariyer modelleri ve parti finansmanı gibi unsurlara bağlı olarak değişkenlik gösterir. Siyasi kurumların profesyonelleşmesi, ofis ve kurumların profesyonellik derecelerinin farklı zamanlarda gelişebilmesiyle bu iki unsurun ayrışmasının gelecekteki kurumsal değişimlere zemin hazırlayan bir geçiş dönemi olarak görülebileceğini ifade eder. Siyasi makamların profesyonelleşmesi, sonuçları bir makam sahibinden diğerine aktarılan tarihsel bir süreçtir. Bireysel olarak profesyonelleşme ise hem yeni bir meslek seçimini hem de bu mesleğin kolektif inançlarına ve ethosuna göre yeniden sosyalleşmeyi içerir. Yeni bir mesleğin yaratılması tekil bir tarihsel olaydır.

Squire, (2007, ss.211-214) profesyonelliği tipik olarak, üstün personel kaynakları, sınırsız yasama oturumları ve üyelerin yasama hizmetini meslekleri olarak sürdürmelerini sağlayacak yeterli ücret ile ilişkilendirir. Maaşlar arttıkça yasa koyucuların yasama organında hizmet vermeye devam etmek için teşviki artar. Bu durum profesyonelliğin yasa koyucular için sonuçlarının kavramın kariyerizmle kısmen ilişkili olduğunu gösterir. Artan maaş aynı zamanda yasa koyucuların enerjilerini yasama faaliyetlerine odaklanmaya yoğunlaştırır.

Max Weber (1919[1946]) siyasetin profesyonelleşmesi sürecini çok güçlü biçimde tanımlamıştır. “Siyaset için” yaşayan geleneksel siyasetçilerin yerini giderek “siyasetin dışında” yaşayan yeni tarz siyasetçiler, parti görevlileri alır. Weber kendi döneminin Almanya’sında (1918) gözlemlediği bu eğilimin devam edeceğini ve evrenselleşeceğini iddia eder. Bu kısmen doğrudur. Çünkü gerçekten de profesyonelleşme devam etmiş ve tüm Batı demokrasilerine yayılmıştır. Ancak parti bürokrati profesyonel bir politikacının arketipi haline gelmemiştir (Borchert, 2003, s.3).

Weber, profesyonelleşme ve meslekler, bürokratikleşme ve rasyonelleşme ilişkisi hakkında çok şey söylemiştir. Bürokratikleşme gibi profesyonelleşmenin de farklı toplumsal alanların kurumsallaşmasının bir yönü olduğunu kabul etmiştir. Bazı çağdaş sosyologların aksine Weber, profesyonelleşme ve bürokratikleşmenin birbirinin karşıtı olmadığını görmüştür. Profesyoneller kurumların rasyonelleşmesine katkıda bulunurken, tersine, rasyonelleşen kurumlar da mesleklerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Weber, profesyonelleşme ve bürokratikleşme arasında bir çatışma gören erken dönem Amerikan meslek sosyolojisinden de bu anlamda ayrışır. Nitekim ona göre profesyonelleşme ve bürokratikleşme Batı’nın rasyonelleşmesinde yer alan tamamlayıcı süreçlerdir (Ritzer, 1975).

Yapılan bazı çalışmalar, meslekleşme ve bürokratikleşmenin birbirinin desteklediğini ortaya koyarlar (Litwak, 1961; Montagna, 1968; Ritzer, 1975). Sanayileşme, kentleşme ve bürokratikleşmenin yanı sıra toplumun mesleki yapısı üzerinde etkisi olan en büyük yeni süreç “profesyonelleşme” olarak görülür. Toplumdaki profesyonellerin sayısı ve türleri arttıkça iş organizasyonu gelişmiştir. Bu durum bürokratik süreçle olan çatışmaları da artırmıştır. Ancak ikisi arasında bir uzlaşma sağlanabileceği düşünülebilir. Nitekim Montagna (1968, ss.138-139) da bürokratik örgütlenmede, profesyonelleşme ve bürokratikleşme süreçlerinin zorunlu olarak birbirine bağlı olduğu üzerinde durmuştur.

Weber, Batı’da rasyonelliğin yükselişini analiz etmiş ve bu rasyonelliği somutlaştırdığı düşündüğü bazı yapıları incelemiştir. Bunlardan bazıları piyasa, bürokrasi ve mesleklerdir. Yani meslek, Batı rasyonalitesinin önemli bir örneğidir. Weber, Kalvinist çileciliği mesleklerle ilişkilendirir. Çileciliğin ana amacı davranışların disipline edilmesi ve metodik olarak düzenlenmesidir ve bunun tipik temsilcisi “meslek adamı” ya da “profesyonel” (Berufsmensch) kişidir. Bunun sonucu ise sosyal ilişkilerin rasyonel organizasyonudur. Weber, Kalvinizmin mesleklerin gelişimine yol açtığını ima etse de rasyonalizmin ve özellikle de kapitalizm ve bürokrasinin Batı’daki gelişiminde profesyonelliğin nedensel bir etkisini ifade eder. Bu dünyevi çilecilik bir bütün olarak kapitalizm ve bürokrasinin ihtiyaç duyduğu profesyonelliğin gelişimini ve yüceltilmesini destekler. Weber nedenselliği çok yönlü görür. Profesyonelleri hem Batı rasyonalitesinin gelişimiyle hem Batı’daki çeşitli özel kurumların gelişimiyle ilişkilendirir. Bu ilişki iki taraflıdır. Profesyoneller bu kurumların rasyonelleşmesine katkıda bulunurken, rasyonelleşen kurumlar da mesleklerin gelişimine katkıda bulunur (Ritzer, 1975, s.628).

Bürokrasi, profesyonelleşme ve mesleklerin birbiriyle derin bağlantı içinde olduğu bir diğer alan da siyasettir. Özellikle seçilmiş temsilciler arasında profesyonelleşmenin giderek arttığı ve önem kazandığı görülmektedir. Bu durumda bürokratikleşme ve profesyonelleşme birbirine bağımlı olarak gelişir ve bu durum siyasetin meslekleşmesini destekler. Seçilmiş temsilciler ve özellikle milletvekilleri giderek profesyonelleşir ve siyaseti meslek haline getirirken aynı zamanda siyaset kurumunun bürokratik yapısından da etkilenir. Bu durumda ilişkiler giderek daha rasyonel organize edilir. İlişkiler rasyonelleştikçe profesyonel siyasetçiler siyaset kurumunda daha fazla görülmeye başlar. Bu, aslında giderek daha fazla profesyonel siyasetçiler tarafından yönetileceğimizin de göstergesidir. Geline nokta profesyonel siyasetçilerin sosyal kompozisyonunu incelemek ve profesyonelleşme örüntülerini tespit etmek önem kazanır.

Siyasi profesyonelleşme, kitleler arasında siyasi ilgi ve faaliyetlerin artmasına bir yanıt niteliğindedir. Kitleler mobilizasyon yeni nitelikler, yeni tür siyasi liderler için bir talep yaratır. Bu talep katılım olanaklarının açılması, kullanımının artması anlamına gelir. Seçime katılım arttıkça, kitle partileri kurulup geliştikçe yasama organı üzerindeki baskı da artar. Siyasi profesyonelleşme bu tepkinin bir parçasıdır. Kitleler mobilizasyon ve profesyonelleşme arasındaki makro bağlantı, sadece siyasi güçten pay almak ve genellikle siyasi kariyer yapmak isteyen bireyleri değil, siyasi görevler için uygun

adayları taramakla görevli olanları da içeren çok karmaşık bir mikropolitik sürecin yansımasıdır. Seçiciler ve göreve talip olanlar arasındaki kurumsal olarak belirlenmiş etkileşim, siyasi göreve gelme sürecini oluşturur. Böylece siyasi profesyonelleşme, geleneksel elit talep ve arz yapılarının değişime uğradığı tarihsel bir süreçtir. Yasama organının profesyonelleşmesini yasama rolündeki değişiklikler nedeniyle yalnızca talepte meydana gelen değişiklikler üzerinden okumamak gerekir. Arz ve talep arasında ayırım yapmak zor olsa da bunların birbiriyle etkileşim içinde oldukları açıktır (Eliassen & Pedersen, 1978, ss.302-315). Dolayısıyla profesyonelleşme olgusu, sosyal ve siyasi yapıda meydana gelen değişikliklerin bir sonucu olarak da incelenmelidir. Kitlese mobilizasyon ile profesyonelleşme arasındaki geniş ölçekli ilişki, yalnızca siyasi güç elde etmek ve kariyer yapmak isteyen bireyleri değil, aynı zamanda siyasi pozisyonlar için uygun adayları belirleyip destekleyen kişileri de içeren karmaşık bir sürecin sonucudur.

Siyasetin profesyonelleşmesi konusuna değinen en etkileyici çalışmalardan biri Maurice Duverger'ye aittir. Duverger'nin (1954) analizi “kadro” partileri ile “kitle” partileri arasındaki ayrıma özellikle de siyasi partilerin örgütlenmesine odaklanır. Kadro partileri daha elit odaklı ve genellikle profesyonel politikacıları içerirken kitle partileri daha geniş toplumsal hareketlere dayanır ve daha az profesyonelleşmiştir. Çalışmasında açıkça “profesyonelleşme” terimini kullanmamış olsa da uzmanlaşmış parti elitlerinin ortaya çıkan rolünü ve profesyonel siyasi operasyonlara zemin hazırlayan örgütsel değişimleri vurgular. Partilerin profesyonelleşmesinin iktidarın merkezileşmesine nasıl yol açtığını tartışır. Partiler daha bürokratik hale geldikçe ve profesyonel personele bağımlı oldukça, küçük bir elit grup tarafından giderek daha fazla kontrol edildiklerini ve sıradan üyelerin ve aktivistlerin etkisinin azaldığını ifade eder. Amerikan siyasi partilerinin profesyonelleşmesini inceleyen ve nasıl daha merkezi ve bürokratik hale geldiklerine odaklanan Epstein (1986) ise bu eğilimin demokratik katılım üzerindeki etkilerini tartışır. O da bu merkezileşmenin ve bürokratikleşmenin tabandan gelen aktivizmi azalttığını ve parti yönetiminde daha yukarıdan aşağıya bir yaklaşıma yol açtığını düşünür.

Parlamente elitin profesyonelleşmesi, bir parlamento koltuğuna erişim için yüksek standartların oluşturulması anlamına gelen bir süreçtir. Avrupa ülkelerinin parlamenteerleri üzerine yapılan araştırmalar profesyonelleşme eğilimini tespit etmiştir (Shibakovski, 2015, s.53). Avrupa parlamenteolarında profesyonel kariyer

politikacılarının ortaya çıkışı aslında yeni bir olgu değildir. 19. yüzyılın sonlarından bu yana kariyer politikacıları var olmuştur (Saalfeld, 1997, s.33).

19. yüzyılda Avrupa parlamentolarında siyasetin profesyonelleşmesi zayıf bir şekilde gerçekleşmiştir. Ayrıca sınırlı oy hakkı ve geleneksel elitlerin seçim sürecindeki sosyal kontrolü yeni adayların demokratik sürece girişini zayıflatmıştır. Zamanla sosyal yapının değişimi ve parlamento sistemlerinin yenilenmesi ile alt sınıflara olmasa bile profesyonel orta sınıflara parlamentolara erişim imkanı ortaya çıkmıştır. Bugün ulusal yasama organlarındaki baskın figür, güçlü bir demokratikleşmenin yanı sıra maaş ve ödenekler alabilen, profesyonel hareket eden profesyonel politikacıdır. Pilotti (2019, ss.2-4) Batı ülkelerinde parlamento görevinin profesyonelleşmesinin, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasında gerçekleşen maaş uygulamasıyla ilintili olduğunu anlatmaktadır. Bu noktada Batı'dan farklı olarak diğer az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki profesyonelleşme düzeyi aslında profesyonelleşmenin eşitsiz doğasını da bizlere gösterir. Pye'in (1962) siyasi gelişim üzerine yaptığı çalışma, yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerde siyasetin profesyonelleşmesinin zorlukları hakkında fikir verir. Pye, gelişmekte olan ülkelerdeki siyasi elitlerin genellikle etkili bir şekilde yönetmek için gereken profesyonel eğitim ve kurumsal destekten nasıl yoksun olduklarını tartışır ve farklı siyasi bağlamlarda profesyonelleşmenin eşitsiz doğasını vurgular. Dahl (1961) ise siyasi gücün ve elit davranışının doğasını anlamada ufuk açıcı bir yaklaşımla giderek profesyonelleşen siyasi elitlerin yerel yönetim ve karar alma süreçlerini nasıl yönettiklerini incelemiştir. Onun "poliarşi" kavramı, siyasi gücün birden fazla profesyonelleşmiş grup arasında dağıtıldığını öne sürerek monolitik bir yönetici sınıf kavramına meydan okur.

Siyasi kariyer literatürü, kariyer kalıplarını etkileyen iki tür faktör tanımlar. Bireysel düzeyde politikacıların hırsı ve stratejik seçimleri kariyer yollarını etkiler. Toplumsal düzeyde ise bu kişisel seçimler sosyal seçenekler tarafından şekillendirilir (Di Capua vd., 2022, ss.96-97). Profesyonelleşmenin etkileri, yaş yapısı, eğitim düzeyi ve türü, profesyonel meslek, siyasi deneyim ve yeniden seçilen parlamento üyelerinin yüzdesi gibi çeşitli parametrelerle ölçülebilir ve bu bize parlamenter elitlerin dönüşümünü gösterir (Shibakovski, 2015, s.55). Cotta ve Best'in (2000) teorik modellerine göre bu göstergelerin hepsi önemlidir. Çünkü yaşlı milletvekilleri deneyimli ve olgundur, gençler ise daha az bilgili ama yüksek yaşam enerjisine sahiptir. Daha yüksek eğitim seviyesi

zorluklarla başa çıkma açısından daha fazla yetenek anlamına gelir. Siyasetle alakalı bölümlerden mezun olanlar kariyer inşasında daha uygun bilgiye sahiptir. Yönetici, ekonomist, hukukçu gibi profesyonel meslek sahibi olanlar da benzer şekilde kariyer inşasında daha yeteneklidir. Siyasi deneyimi olan vekiller yasama arenasına daha iyi uyum sağlar.

Cotta ve Best (2000), yeniden seçilen milletvekillerinin yüzdesi arttıkça profesyonelleşme düzeyi de arttığını belirten bir profesyonelleşme modelinden bahsederler. Yeniden seçilen milletvekillerinin artması daha yüksek profesyonelleşme düzeyinin göstergesidir. Burada parlamentoyu uzun süre deneyimlemiş olmak etkilidir. Parlamentoda birden fazla dönem milletvekilliği yapmak mesleki tecrübeyi artıran bir etkidir. Bu noktada parlamentoda uzun dönem vekillik yapmak yaş ile doğrudan bağlantılı değilse de şüphesiz dolaylı olarak bağlantılıdır.

Profesyonel yasa koyucular sadece uzun süre görev yapmazlar, aynı zamanda politika yapıcılar olarak daha donanımlıdır. Profesyonel yasama organları ise sadece kıdemli üyelerden oluşmaz aynı zamanda politika oluşturma sürecinde daha güçlü rakipler anlamına da gelir (Squire, 2007, s.215). Profesyonelleşme, yeniden seçilme oranları veya yasama organındaki ortalama hizmet süresi gibi tek boyutlu bir kavrama indirgenmemelidir. Siyasetçilerin siyaseti kendi biricik işleri haline getirme fırsatını ne zaman yakaladıklarını da analiz etmek gerekir. Bu formülasyonda görüldüğü üzere sürecin analitik olarak iki bölümü vardır: fırsatların ortaya çıkması ve bu fırsatların değerlendirilmesi. Aşağıda yer verilen siyasi profesyonelleşmenin bazı yapısal önkoşullarına dair tablo bize genel çerçeveyi anlama hususunda yardımcı olacaktır.:

Tablo 1. Siyasi Profesyonelleşmenin Yapısal Ön Koşulları

Bireysel Düzey	Kurumsal Düzey
Siyasette bir işi sürdürmek daha cazip bir yere geçmek için gerçekçi bir şans	Siyasetin güvenilir bir gelir kaynağı olmasıdır. Yasa koyucuların tarihsel analizinde profesyonellik için üç gösterge şöyledir: (i) harcırahların maaşa dönüştürüldüğü zaman (ii) bu maaşların profesyonel seviyelere yükseltildiği zaman (iii) yasama emekliliklerinin başlatılması
Hırs ve adanmışlık	Siyaset dışında deneyim olmaması ve parlamenter işlevlere tam zamanlı çalışma
Kariyer merdiveninin daha üst basamaklarına çıkma şansı	Sosyal ve siyasi yapıda meydana gelen değişiklikler
Kitleler arasında siyasi ilgi ve faaliyetlerin artması	Milletvekillerinin ofislerinde tam zamanlı ücretli görevlerin yaygınlaşması ve yasa koyucuların artan iş yükü

Kaynak: (P. Allen, 2014; Borchert, 2003; Eliassen & Pedersen, 1978; Liñeira & Muñoz, 2018)

Siyasi profesyonelleşmeye bu yapısal ön koşullar açısından baktığımızda siyasetin icra edilen bir iş haline gelme durumu söz konusudur. Gelir burada ilk olarak karşımıza çıkar. Gelirin sürekli olması ve miktarın yükselmesi siyasi profesyonelleşmenin ana sebeplerindendir. Bu durumda siyasetle iştigal etme ve bunu meslek olarak görme daha cazip hale gelir. Mecliste tam zamanlı çalışma ve siyaset dışında herhangi bir deneyim elde etmeme de profesyonelleşmeyi doğrudan etkiler. Artan iş yüküyle birlikte gelen tam zamanlı çalışma burada önemli bir faktördür. Diğer yandan siyaset yeniden seçilme şansı sunması bakımından önemlidir. Bununla birlikte siyasette daha cazip pozisyonlar için sıçrama tahtası olarak kullanılabilecek makamlar hiyerarşisi mevcuttur. Politikacılar için bireysel olarak hırs ve adanmışlık ise yine profesyonelleşmeyi doğrudan veya dolaylı etkiler.

2.4. Profesyonel Politikacı ve Kariyer Politikacısı

Profesyonel politikacılar Weber (1919[1946]) tarafından ortaya atılmış King, (1981) tarafından siyaset bilimcilere “kariyer politikacıları” olarak tanımlanmıştır. Kariyer politikacıları güçlü mesleki bağlılık ve siyasi hırs ile ilişkilendirilir. Ayrıca dar bir mesleki geçmiş ve sınırlı yaşam deneyimine sahip olmak da kariyer politikacılarının ilişkilendirildikleri özelliklerdendir. Kariyer politikacıları ikili terimlerle düşünülmenin ötesinde dört temel boyut ile değerlendirilebilir. Bunlar güçlü bağlılık, dar mesleki geçmiş, dar yaşam deneyimi ve güçlü hırstır. Profesyonel politikacı, çoğu gözlemcinin 1970’lere dayandırdığı “kariyer politikacılarının” yükselişinden daha önce yasama profesyonelleşmesi çalışmalarında kullanılmıştır. Profesyonel politikacılar ile kariyer politikacılarının ayrımı net değildir. Profesyonel politikacılar için temel nitelik tam zamanlı çalışmaları olduğundan tüm profesyonel politikacılar en azından kısmi kariyer politikacıları olarak sayılabilir. Çünkü kariyer politikacısının bağlılık özelliğini taşır. Ancak diğer üç boyutu taşımayabilirler. Taşıdıkları ölçüde daha eksiksiz kariyer politikacısıdır, taşımadıkları ölçüde bir alt tip oluştururlar (N. Allen vd., 2020, ss.2-6). King’e (1982) göre, profesyonel politikacı tanımı reddedilmeli onun yerine “kariyer politikacıları” kavramı kullanılmalıdır. Profesyonel birey bir mesleğe mensup olan kişi olarak düşünülür ve siyaset sıradan anlamda bir meslek değildir. Bazı politikacıların tam zamanlı mesleği siyasettir ve birçoğu hem uzmanlık becerilerine hem de hizmet yönelimine sahiptir ancak siyasetçiler için belirlenmiş bir okul yoktur ve çoğu politikacı mesleki özerklikten pek hoşlanmaz. Kariyer politikacısı ise şöyle tanımlanabilir: Kendini siyasete adanmış, siyaseti mesleği olarak gören, siyasette tatmin arayan ve koşullar onu siyasetten emekli olmaya zorlarsa çok üzülecek kişi. Bu anlamda kariyer politikacısı Weber’in “siyaset için” yaşayan insanı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla gelirinin tamamını siyasetten elde etmeyebilir. Örneğin İngiliz siyaseti ve hükümetindeki üst düzey görevlerin çoğu kariyer politikacıları tarafından işgal edilir. Bu durum diğer birçok ülke için de geçerlidir. Kariyer politikacısı olmayanlar giderek sahneden kaybolmuştur. İstisnalar dışında sadece kariyer sahibi politikacılar kalmıştır. Personel yapısındaki bu değişim önemsiz gibi görünse de aslında siyasi sisteminin işleyişi açısından oldukça önemlidir.

King’in tezi, 1980’lerde Britanya siyasetinin ve hükümetinin üst kademelerinde neredeyse sadece kariyer politikacılarının kalmış olduğunu öne sürer. King bu görüşünü,

tam zamanlı ya da neredeyse tam zamanlı çalışan milletvekillerinin oranındaki artışı, milletvekillerinin artan bir oranının ilk olarak 30'lı ve 40'lı yaşlarında seçilme ve 60'lı yaşlarında emekli olma eğilimini ve daha sonra 1945 ve 1980 yılları arasında seçilmiş kabinelerdeki kariyer politikacılarının oranını ele alarak temellendirmiştir (Rush, 2001, s.111). Araştırmamız için King'in ifadeleri ve bulguları alternatif bir kavram olarak önemli olsa da araştırma boyunca göreceğiniz gibi siyasi profesyonelleşmeyi ve profesyonel politikacıları Weber bağlamında detaylandırdık.

Siyasete ilgi duyanları motive eden şey nedir? Sorusuna yanıt aradığımızda Weber'e göre mali açıdan bağımsız olanlar dışında siyasi makam peşinde koşan ve bu makamın sahibi olanlar yalnızca siyaset için yaşamaz gelir kaynağı ve sosyal konum olarak siyasetten geçinirler. Ona göre tüm parti mücadeleleri nesnel hedefler için olduğu kadar makamın himayesi için de verilen mücadelelerdir. Bu eğilim makamların sayısı ve makamlara olan talep arttığında daha da güçlenmektedir. Böylece partiler giderek daha fazla teminat altına alınma amacına yönelik bir araç haline gelmektedir. Zira liderlerin zaferinden parti takipçilerinin bir beklenti içine girmesi bunun göstergesi niteliğindedir (Ebeling, 2019, s. 8). Weberci yorumda, siyasi profesyoneli karakterize bir boyut, profesyonelin siyasete münhasır ekonomik bağımlılığıdır. 19. Yüzyılın başında kitle partilerinin maaşlı bürokratu, bu tür bir siyasi profesyonelin başlıca örneğidir. Bürokrat, yalnızca istihdam edildiği siyasi yapıya dahil olarak yaşamını sürdürür (Mancini, 1999, s.232).

Riddell'e göre (1995, s.267); siyasette kariyer yapmak iki önemli motivasyon kaynağı içerir. Bunlardan biri siyaset sayesinde geçimini sağlama beklentisidir. Bu faktör en az diğer faktör olan adanmışlık ve hırs kadar önemlidir. Siyasetin yaşam fırsatlarının artması yani milletvekili maaşlarındaki artış daha fazla insanın tam zaman siyasetçi olması anlamına gelir. Önceden yalnızca maddi açıdan avantajlı olanlar tam zamanlı siyasetçi olabilirken şimdi mali bir esneklik söz konusudur.

Bu çalışmanın siyasi profesyonelleşme tanımı, makamın ücretlendirilmesine göz ardı etmez ancak bunun birkaç adım ötesine geçer. Artık profesyonelleşmenin farklı düzeyleri mevcuttur. Bunlar (i) geçim kaynağı olarak profesyonelleşme, (ii) siyaset hattında yer alan meslekten dolayı profesyonelleşme, (iii) sosyalleşme süreci olarak profesyonelleşme olarak ifade edilebilir. Burada esas ele alınan ise ücretsiz olarak sahip olunan pozisyonların kademeli olarak parasal karşılığını gören tarihsel hareket değil, insanların siyasetten geçimlerini sağlamalarına olanak tanıyan milletvekilliğinde görev yapma

süresindeki rakamsal artıştır. Aşağıda Türkiye’de milletvekillerinin 1980’den bu yana maaşlarını ve bunların gram altın karşılıklarını gösteren tablo verilmiştir.

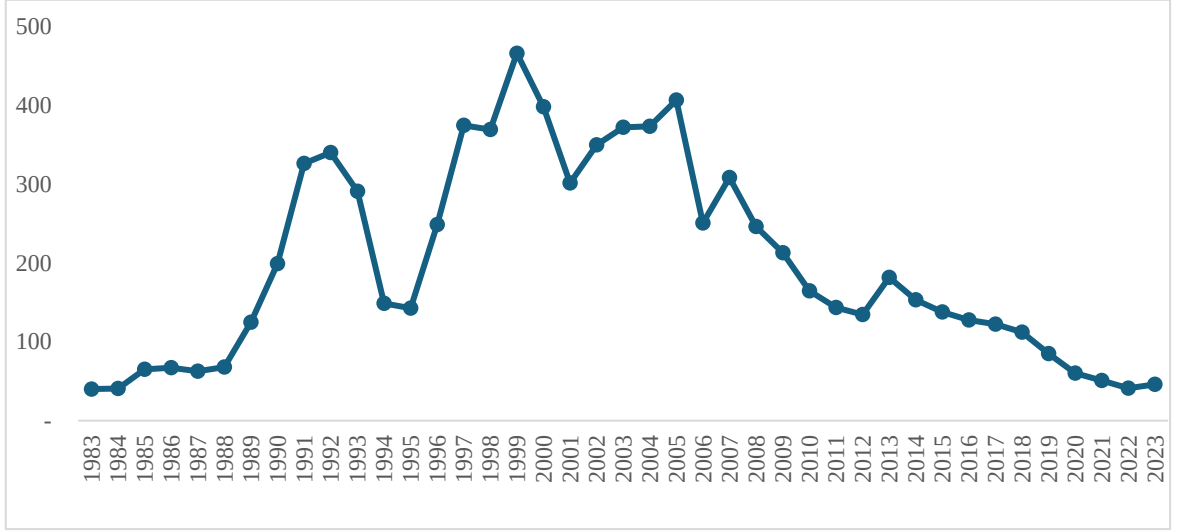
Tablo 2. Yıllara Göre Milletvekili Maaşları ve Altın Karşılıkları

Yıl	Altın Satış Fiyatı (Gr/TL)*	Milletvekili Aylığı (TL)**	Milletvekili Aylığı
1983	2.933,74	117.666	40,11
1984	4.459,07	180.820	40,55
1985	5.510,35	359.870	65,31
1986	7.679,60	515.472	67,12
1987	12.289,31	769.252	62,60
1988	19.548,24	1.331.556	68,12
1989	25.691,67	3.209.933	124,94
1990	30.052,55	5.981.593	199,04
1991	51.054,00	16.671.849	326,55
1992	75.981,18	25.867.000	340,44
1993	132.406,19	38.533.500	291,02
1994	389.779,40	57.981.994	148,76
1995	548.890,03	78.457.500	142,94
1996	1.003.270,41	249.476.000	248,66
1997	1.596.195,19	598.038.000	374,66
1998	2.535.511,01	936.452.000	369,33
1999	3.535.793,85	1.648.968.000	466,36
2000	5.753.823,44	2.291.463.000	398,25
2001	10.951.723,96	3.301.240.000	301,44
2002	16.145.530,55	5.652.050.000	350,07
2003	15.734.454,48	5.855.440.000	372,14
2004	18.935.831,32	7.077.350.000	373,75
2005	18,83	7.664	407,01
2006	31,11	7.808	250,98
2007	27,42	8.464	308,68
2008	36,62	9.024	246,42
2009	46,03	9.806	213,03
2010	63,24	10.418	164,73
2011	78,58	11.294	143,72
2012	93,29	12.543	134,45
2013	73,90	13.439	181,85
2014	89,90	13.795	153,45
2015	101,27	13.958	137,83
2016	122,72	15.667	127,67
2017	140,71	17.200	122,24
2018	183,69	20.646	112,40
2019	261,17	22.200	85,00
2020	389,71	23.530	60,38
2021	492,94	25.000	50,72
2022	975,08	40.000	41,02
2023	1.590,47	73.379	46,14

*Altın fiyatları yıl ortası (Haziran'ın son iş günü) fiyat baz alınarak oluşturulmuştur.

**Milletvekillerinin yıl ortası maaşı esas alınmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 1. Yıllara Göre Altın Cinsinden Milletvekili Maaşları (1983-2023)

Milletvekillerinin maaşlarının yıllar içindeki değişimden ziyade her yıl verilen miktar aslında o yıl bazında değerlendirildiğinde geçim sıkıntısı çekmeden yaşamaya elverişli bir miktardır. Yukarıdaki tabloda ve grafikte tartışıldığı üzere milletvekilliği reel maaşları son yirmi yılda düşme eğiliminde olsa da başka özlük hakları ile bu itibar kaybı telafi edilmektedir. Zira Bakırcı'nın (2024) da belirttiği gibi eklenen bazı sosyal haklar ve ayrıcalıklar ile birlikte milletvekilliği statüsü yükseltilmiştir. Bu sosyal haklar ve ayrıcalıklar şunlardır:

- i. Özel sağlık sigortası ile yurt içi ve dışı sağlık olanaklarından sınırsız yararlanma,
- ii. Ayrıcalıklı emeklilik hakları,
- iii. Emeklilikte de sahip olunan diplomatik pasaport ayrıcalığı
- iv. Sekreter ve danışman istihdam etme olanakları,
- v. Kamu kurumlarının misafırhane-restoran gibi hizmetlerinden öncelikli ve indirimli olarak yararlanma,
- vi. Ulaşım ile ilgili avantajlar,
- vii. Trafikte geçiş üstünlüğü,
- viii. Çeşitli kurumlar tarafından sağlanan indirimli tarifeler, (9) Kamu bankalarından kredi olanakları,
- ix. Çeşitli görevlere gelme halinde sağlanan makam aracı, yakıt, makam odası gibi ayrıcalıklar,

x. Göreli olarak yüksek yolluk ve ücretler.

Tüm bunlar milletvekilliği statüsüne bağlıdır ve başka herhangi bir şekilde elde edilemez. Bu nedenle sosyoekonomik statüsüne bakılmaksızın milletvekilliği birçok yurttaş tarafından arzulanır (Bakırcı, 2024, s.183).

Parlamentarlık prestiji için milletvekili olmaya yönelmek Türkiye’de yaygın bir eğilim olarak tespit edilmiştir. Milletvekilliği sınıf atlama ya da edinilmiş statüyü pekiştirme aracı olarak görülür. Bu demektir ki kişisel arayışlar milletvekili adayı olmak için önemli bir etkidir (Hatipoğlu, 2007, s.324). Tüm ayrıcalıklar ve kişisel arayışlar düşünüldüğünde, geçim kaynağı olarak profesyonelleşme, siyaset hattında yer alan meslekten dolayı profesyonelleşme, sosyalleşme süreci olarak profesyonelleşme şeklinde profesyonelleşmenin bazı düzeylerini tespit edebiliriz. Tüm bu düzeyler siyasette profesyonelleşmeye doğrudan eder. Geçim kaynağı olarak profesyonelleşmeyi şu ana kadar inceledik. Siyaset hattında yer alan meslekten dolayı profesyonelleşmeyi “siyasete yatkın meslekler” kavramsallaştırmasıyla, sosyalleşme süreci olarak profesyonelleşmeyi ise “çekirdekten siyasetçiler” kavramsallaştırmasıyla analiz ve sonuç bölümünde detaylandıracağız.

2.5. Parlamento Öncesi ve Sonrası Kariyer Örüntüleri

Kariyer teriminin milletvekillerinin görev sürecinde kullanılması doğru mudur? Costa ve Kerrouche (2009), seçilmiş bir temsilcinin yeniden seçime girme veya çekilme kararını üç ana faktörün etkilediğini ifade ederler:

- i. Maaş gibi doğrudan veya dolaylı mali çıkarlar,
- ii. Korumak veya ele geçirmek istenen meclis içinde sahip olunan güç pozisyonları,
- iii. Kendilerini yenecek daha iyi bir adayın karşısına çıkması gibi seçim güvensizliklerinin kaynakları.

Bu etkenlere bakınca milletvekillerini yeniden seçilmekten vazgeçirecek çok az şey vardır. Siyaseti kariyerleri haline getiren de budur ve görevde geçirilen uzun yıllar göz önüne alındığında “kariyer” terimi uygun görünür (Costa ve Kerrouche, 2009, s.335).

Tüm milletvekillerinin yeniden seçilme ve görevde kalma arzusu besledikleri hemen hemen tüm elit çalışmalarında yer alır. Kabul etmek gerekir ki mecliste uzun dönem

bulunmuş milletvekilleri artık siyasi profesyoneller halini almıştır. Milletvekillerinin çoğu başta eğitim aldıkları meslekte çalışmazlar. Dahası göreve geri dönmek gibi bir niyetlerinin yukarıda belirtilen unsurlar düşünüldüğünde olmadığı düşünülebilir. Mali çıkarlar şüphesiz burada çok etkilidir. Güç pozisyonları hiyerarşisi mevcuttur. Bu durum pozisyonu korumak ya da ele geçirmek için mecliste kalma eğilimini güçlendirir. Meclisten ayrılma ya da adaylıktan geri çekilme ise kendilerini yenecek daha iyi bir adayın karşısına çıkması durumunda gerçekleşebilir. Ancak bu duruma mecliste uzun süre kalma eğilimine kıyasla daha az rastlanır.

Yerleşik demokrasilerin çoğunda ilk profesyonel makamlara girişten diğer görevlere uzanan kariyer belirli kalıpları takip eder. Bu anlamda kamu görevleri ve parti görevleri rastgele aranmaz. Oldukça net ulusal ve tarihsel olarak spesifik bir hiyerarşi içinde yer alır. Öte yandan politikacılar hep daha yüksek makamlar için çabalar. Siyasi sistemin kurumsal yapılarına bağlı olarak politikacılar yatay ve dikey makam biriktirme faaliyetinde bulunurlar. Siyasi kariyer olası rakiplere karşı korunur ve etkili seçicilerle kişisel bağlar sürdürülür (Borchert, 2003, s.19). 19. yüzyılın büyük bir bölümünde uzun yasama kariyerleri istisnai bir durumken (MacKenzie, 2015) günümüzde profesyonelleşmenin etkisiyle bu durum değişmiştir.

Modern demokrasilerde politikacılar arasında iki ana kariyer yolu vardır. Kariyer politikacıları yani emekli olana kadar siyasi sektörde çalışanlar ve siyasi kariyeri olanlar yani emekli olmadan önce siyasetten ayrılıp özel sektörde çalışan siyasetçiler. Siyasi kariyerler, politikacının gönüllü olarak görevden ayrılması ya da görevden ayrılmanın bir seçim yenilgisini takip etmesi gibi gönülsüz olarak devam edebilir (Mattozzi & Merlo, 2008, s.598). Burada kariyer politikacılarını siyaseti bir meslek haline getirmiş bireyler olarak değerlendirmek mümkündür.

Politikacı olmak geçtiğimiz yüzyılda bir meslek haline gelmiştir. Politikacılar siyasi alanın dışında başka kariyer yolları izlemedikleri için artarak vekilliklerine bağımlı hale gelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak profesyonelleşmiş parlamentolardaki politikacılar siyasette kariyer yapmaya odaklandıkları için ve partilerine daha erken katıldıkları için genç olma eğilimindedirler. Aynı zamanda uzun süre görevde kalmakta, daha yüksek eğitim derecesine sahip olmakta ve gönüllü olarak görevden ayrılma sıklığı zamanla azalmaktadır. Profesyonel politikacılar, profesyonelleşmiş kurumlarda farklı ülkeler ve siyasi sistemler arasında oldukça benzer bir kariyer yolu izlerler (Bundi vd., 2017, s.3).

Çok düzeyli siyasi sistemlerde siyasi elitlerde yeni kariyer kalıpları ortaya çıkmıştır. Üç ana kurumsal değişim süreci buna sebep olmuştur. Bunlardan ilki federal sistemlerde devlet kademesinin profesyonelleşmesi (özellikle 1970’lerden bu yana Almanya ve ABD’de), ikincisi resmi olarak üniter devletlerin bölgeselleşmesi (İngiltere, İspanya, Fransa ve İtalya gibi), son olarak Avrupa parlamentosu gibi uluslararası kurumların gelişmesidir (Di Capua vd., 2022, s.95).

Kurumsal faktörlerden ziyade sosyal faktörlere odaklanan elit çalışmalarında en yaygın gösterge meslektir. Weber (1994) bir parlamenterin köken mesleği ile siyasi faaliyet becerileri arasında ciddi derecede yakınlık olduğunu ileri sürmüştür. Bunun nedeni, belirli mesleklerin siyasette kariyer yapmak isteyenlere bir dizi belirleyici sembolik kaynak (statü gibi), siyasi beceri (yasama ile ilgilenme yeteneği), sosyal beceri (retorik yeteneği, etki ağları) ve maddi koşullar (boş zaman, mali bağımsızlık) sağlamasıdır (Codato, 2017, ss.5-6). Buradan anlaşılacağı üzere üst sınıflara tekabül eden meslek gruplarının ve iletişim becerisi gerektiren mesleklerin parlamentoda yaygın olması tesadüf değildir.

Elit sosyal sınıfların güçlerini nasıl teyit ettiklerini ve ortak anlayışlar geliştirdiklerini açıklamak için “kültürel sermaye” kavramı kullanılmıştır. Bourdieu’nün kültürel sermaye kavramı, elit okulların elitlerin sosyal entegrasyonu için önemli bir kurumsal alan olduğu konusunda öncülerdendir. Ancak Ellersgaard vd., (2019, s.1171) ulusal bağlama göre farklı kurumsal alanlarda elit sosyal entegrasyonunun gerçekleştiğini ileri sürer. Elitlerin örgütsel deneyimleri bu anlamda önemlidir ve elit sosyal entegrasyonunun kilit mekanizmalarını ortaya çıkarır. Burada “örgütsel sermaye” kavramı ortaya çıkar. Örgütsel sermaye, elit adayların ulusal olarak kapsayıcı bir elite girme ve başarılı bir şekilde entegre olma şanslarını en üst düzeye çıkarmak için biriktirmeleri gereken temel kaynak olarak kültürel sermayenin yapısal eşdeğerini oluşturur. Bu argümanı, Danimarka elitlerinin kariyer yörüngelerini ve elitlere giden yollardan ortaya çıkan örgütsel ağları haritalandıran bir vaka çalışmada görmek mümkündür. Dolayısıyla elit kariyerler üzerinde örgütsel sermayenin ciddi ölçüde belirleyici bir etkisi mevcuttur. Eğitim kurumu dışındaki kuruluşların elitlerin yeniden üretimi ve kariyerleri için nasıl araç işlevi gördükleri buradan anlaşılabilir.

Modern sanayileşmiş toplumların temel özelliklerinden biri giderek daha fazla uzmanlık eğitimi almaktır. Parlamenterlerin parlamenter veya siyasi rolleriyle ilgili eğitim alıp almamaları gerektiği hususunda bir uzlaşma söz konusu değildir. Milletvekilleri için belirli

bir siyasi eğitim, meslek ya da yeterlilik ön koşulu yoktur. Bunun nedeni milletvekillerinin parlamentoların düzenli olarak seçilen üyeleri olmaları ve herhangi bir iş sözleşmesine sahip olmamalarıdır. Milletvekilleri toplumun geniş kesimini temsil etmeyi amaçlarlar ve bu sebeple çeşitli mesleklerden seçilirler. Parlamento üyesi olmak için ilk olarak siyasi partilerde görev alma, adaylık süreci vardır ve bazı durumlarda milletvekili adayının bir siyasi parti içindeki önseçim sürecini kazanması gerekir. İkinci adım seçmenler tarafından seçilmektir. Uygulamada bu görev için net bir kriter bulmak mümkün değildir (Schwanholz, 2016, ss.155-157).

Profesyonel bir milletvekili olmak için uzun vadeli bir kariyer yolu gerekmektedir. Bununla birlikte bazı milletvekillerinin mesleklerinin bir meslek statüsüne sahip olduğunu kabul etmediklerini görmek gerekir (Coghill Ken, 2016, s.5). Bazı milletvekilleri mesleğiniz nedir? sorusuna parlamentoya girmeden önceki köken mesleklerini söyleyerek cevap verir. Bazıları ise halihazırda icra ettikleri vekilliği bir meslek olarak tanımlar. Türkiye’deki milletvekilleriyle yapılan birçok görüşme sonrasında aslında net bir kaniya varılamadığını söyleyebiliriz. Bazı milletvekilleri bunu yalnızca bir “görev” olarak görürken bazıları milletvekili olduktan sonra “artık benim mesleğim bu” ifadelerine yer vermişlerdir (N. Öztürk, kişisel iletişim, 5 Temmuz 2023).

Siyasi kariyerin gereklilikleri bir kişinin özel hayatındaki mesleğiyle ilişkilidir (Eulau & Koff, 2016). Bu kariyerler, diğer profesyonel kariyerlerden bazı açılardan belirgin bir şekilde farklılık gösterir. İlk olarak, özel eğitim ve uzmanlık gerektiren çoğu mesleğin aksine, parlamenterlik rolü için herhangi zorunlu bir eğitim bulunmaz ve bu nedenle yeni üyeler parlamentoya çeşitli eğitim geçmişlerinden gelir. İkincisi, birçok meslek akreditasyonu düzenleyen, etik uygulama kurallarını belirleyen, normatif davranış beklentilerini sürdüren ve üyelerinin güncel konulardan haberdar olmasını sağlayan yönetim organlarına üyeliği gerektirir. Üçüncü olarak çoğu, profesyonel karar verme açısından nispeten yüksek derecede özerklik ve bağımsızlıkla hareket eder. Dördüncü olarak, çoğu profesyonel ve profesyonel olmayan mesleklerden farklı bir şekilde, parlamenter pozisyonu için gerekli rol ve sorumlulukları özetleyen bir iş tanımı bulunmaz (Donohue, 2016, s.15). Tüm bunlar parlamentoda farklı eğitim ve mesleklerden gelen milletvekillerini anlamak açısından önemlidir. Esasında belli bir eğitim ve iş tanımının bulunması bir anlamda meclisteki çeşitliliği azaltan bir etki yaratacaktır. Burada olması gereken nedir tartışması yapmaktan ziyade olanı incelemek anlamlıdır. Parlamenter

kariyerde, eğitim geçmiş, göreve gelmeden önceki kariyerleri ve parlamento sonrası kariyerlerini incelemek bu anlamda önemlidir.

Parlamento öncesi kariyer örüntülerinde mesleki geçmiş, “siyasi meslekler”, “siyasi bilince sahip meslekler” ve “siyasi olmayan meslekler” olarak üçe ayrılabilir. Siyasi meslekler, milletvekili asistanı, lobicilik, siyasi organizatörlük, siyasi danışmanlık gibi doğrudan siyasetle ilişkili mesleklerdir. Doğrudan siyasi olmasa da siyasi kariyerler için perspektif sağlayan ve siyasi dünya ile doğrudan iletişim halinde olan ve bu dünyanın kodlarına hakim meslekler, sendikacılık, halkla ilişkiler uzmanlığı, gazetecilik, avukatlık gibi mesleklerdir. Sıradan insanların çalıştığı sektörleri kapsayan siyaset dışı meslekler ise büro işçiliği, madencilik, çiftçilik gibi siyasetle ilişkili olmayan birçok mesleği kapsar (N. Allen vd., 2020, s.13). Türkiye bağlamında düşünürsek bazı meslek ve kişilere parantez açmak gerekir. Örneğin hekimlik, insanlarla yoğun temas gerektirdiği için esasında siyasete yatkın bir meslek olarak karşımıza çıkar. Nitekim TBMM’deki hekim oranı bu görüşü destekler nitelikte fazladır. Ayrıca kanaat önderi diyebileceğimiz bir topluluğun önde gelen liderlerinin de siyasi beceri taşıdığı ve bazı kitleler tarafından yoğun destek aldığı görülür.

Siyasi deneyim meclis öncesi kariyer örüntülerinde ve meclis kariyerinde olumlu bir etkiye sahiptir (MacKenzie, 2015). 1996-2015 döneminde Yunan Parlamentosu’nun tüm üyelerini inceleyen Kountouri (2018), sosyal, mesleki ve siyasi geçmişlerin siyasi kariyerlerin devamlılığı açısından önemini anlamak için uzun süre parlamentoda kalanları analizine ayrıca dahil eder. Ona göre üç seçimden fazla parlamentoda bulunan parlamenterler bir diğer ismiyle çekirdek parlamenterler bazı süreklilik örüntüleri ortaya çıkarmıştır. Bulgulara göre erkeklerin uzun süreli parlamenter olma ihtimali daha yüksektir. Yaşlı kişilerin gençlere göre bu kategoriye girme ihtimali daha fazladır. Mesleklere ve buradaki sürekliliklere ilişkin daha az anlamlı örüntüler ortaya çıkmıştır. Eğitim ve siyasi deneyim siyasi temsil için ön koşul olarak işlev gören parlamenterlerin yeniden seçilmesini etkiler. Kariyer politikacıları parti ve yerel yönetimler gibi önceki siyasi deneyimler yoluyla kazanılan kaynakların birikimiyle ortaya çıkarlar. Bulgulara göre bir hükümet görevinde bulunmuş ve daha iyi bir ağa sahip olan parlamenterlerin üç veya daha fazla dönem kalma şansları daha yüksektir. Bu bize bir anlamda gösterir ki siyaseti mesleği haline getiren insanlar bu kategoriye dahil edilebilir. Sahip oldukları

geçmiş siyasi deneyimler ve siyasi bağlantılar bu anlamda kariyer örüntülerinde oldukça önemli parametrelerdir.

Fransız milletvekillerinin profesyonelleşme sürecinin boyutunu inceleyen araştırma meclisteki zayıf kurumsallaşmaya rağmen milletvekili olarak görev yapmanın, bu göreve seçilenler için giderek bir meslek haline geldiğini ifade eder. Parlamento ne kadar profesyonel siyasetçilerden oluşursa yeniden seçilmek isteyenlerin bir sonraki genel seçimde yenilme ihtimali giderek düşer. Böylece bir parlamentonun profesyonelleşmesi, o parlamentonun giderek kurumsallaşmasını beraberinde getirir ve milletvekillerini olağan dışı koşullardan koruyan görünmez bir “kapanma” olgusu yaratır. Burada ortaya çıkan problem, vatandaşlar ile milletvekilleri arasındaki ayrılığın artmasıdır (Costa & Kerrouche, 2009).

“İş yerinde diğerlerini başarılı bir şekilde anlama ve bu öğrenmeyi diğerlerini kişinin bireysel veya kurumsal hedeflerini geliştirecek şekilde hareket etmeleri için etkilemek üzere kullanma kapasitesi” (Chaturvedi vd., 2018) olarak tanımlanan politik beceri ile kariyer başarısı arasında önemli bir ilişki vardır. Siyasi kariyerde ise politik becerilerin şüphesiz pozitif yönlü bir etki yaratması beklenir. Parlamenta girmeden önceki meslekler bu nedenle önemlidir. Önceki meslekte elde edilmiş olabilecek politik beceri siyasi kariyerde sağlıklı ilerlemenin anahtarı olabilir. Bu nedenle milletvekillerinin kariyer örüntülerinde parlamenta girmeden önceki köken meslekleri ele alınmalıdır.

Parlamento öncesi parti kariyerleri zaman içinde değişirler. Kitle partileri, işçiler ve orta sınıf için siyasete giriş yolları oluşturana kadar siyasetçiler genellikle toplumsal seçkinlerden oluşurdu. Seçmenlerin giderek daha değişken hale geldiği ve partilerin bu seçmenlere hitap ettiğini düşündüğümüz bu süreçte milletvekili asistanı, siyasi danışman gibi yeni profesyonel kariyer yolları da ortaya çıkmaktadır ve bu süreçte hukuk gazetecilik öğretmenlik gibi mesleklerle ilişkili iletişim becerileri daha fazla önem kazanmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen milletvekillerinin görece küçük bir kısmı siyaset dışında sivil bir profesyonel kariyer izledikten sonra daha ileri yaşta parti siyasetiyle ilgilenen seçmenler arasından göreve gelirler (Binderkrantz vd., 2020, ss.4-5). Örneğin Birleşik Krallık’taki siyasi partilerin daha önce siyasete ve herhangi bir partiye ilgi göstermemiş olan bir milletvekili adayını seçme ihtimali yok denecek kadar azdır. Genellikle milletvekili adaylarından “siyasi çıraklık” yapmış olmaları beklenir. Bu durum yapısal entegrasyonun önemli bir ön koşul olarak siyasi kariyerin unsuru olması anlamına

gelir (P. Allen, 2014, s.32). Burada parlamento öncesi kariyer sürecinin doğrudan siyasi kariyere ve siyasi kariyerde profesyonelleşmeye etki ettiği görülür. Ayrıca siyaset geçmişli olmayanların siyasi kariyer oluşumunda siyasi bir geçmişe sahip olanlara göre daha dezavantajlı olduğu anlaşılabılır.

Milletvekillerinin geçmişlerinde siyasi deneyime sahip olması beklenen bir olgudur. Ama zamanla ulusal çapta profesyonel nitelikteki siyasi deneyim düzeyi artmıştır. Meslek sınıflandırmaları başlangıçta parlamento aday olan biri için yararlı veya elverişli işler ve bu şekilde olmayanlar olarak ayrılmıştır (P. Allen, 2014, s.42). “Siyaseti kolaylaştıran meslek” terimi milletvekili istihdamı literatüründe yaygın olarak kullanılmaktadır. Karşılaştırmalı kanıtlar bu terimin anlamının ülkeye, parlamento ve çağrıştırdığı zaman dilimine göre farklı anlam taşıdığını gösterir (Cairney, 2007). Milletvekillerinin rollerini yerine getirebilmeleri ve parlamentonun performansına katkı sağlamaları için bilgi, beceri ve tutumların özgün bir birleşimini içeren yetkinliğe ihtiyaçları vardır. Bu nedenle parlamento öncesi kariyer deneyimleri önemlidir. Örneğin yeni seçilen ve daha önce siyaset kolaylaştırıcı bir meslekte çalışmamış olanların parlamentonun işlevleri ve rollerinin gereklilikleri konusunda görece nahif bir anlayışa sahip olmaları muhtemeldir. Öte yandan hukuk mesleğinde çalışmış olanlar gibi bazı meslek grupları parlamentonun işlevi, gereklilikleri ve mevzuatın net bir şekilde anlaşılması gibi milletvekili rolleriyle ilgili önceden bilgi ve beceri geliştirebilirler (Donohue, 2016, s.17).

Milletvekillerinin kariyer süreci düşünüldüğünde icra ettikleri köken meslekten milletvekilliğine bir geçiş süreci söz konusudur. Parlamento sonrası mesleğe dönme ya da dönmeme durumu da ayrıca mevcuttur. Şüphesiz bu geleneksel kariyer teorilerinin ifade ettiği süreçten farklıdır. Sürekli bir kariyer değişikliği ihtimali söz konusudur. Ayrıca milletvekillerinin bir amir ve yöneticiye bağlı olmamaları kendi rollerini inşa sürecini de içerir. Bu inşa süreci belirli bir kurumsal çerçeveye sahip olsa da ciddi derecede bağımsız ve özgün işleyen bir yapıdadır. Burada avantaj, dezavantaj ve risk kariyer sürecine ciddi derecede etki eder ve değişkenlik gösterir. Tüm bu geçişkenlikler ve değişkenlikler aslında parlamenter kariyerin geleneksel yaklaşımlardan ziyade çağdaş perspektife göre değerlendirilme gerekliliğine işaret eder.

Geleneksel kariyer gelişimi teorilerinin tümü kariyer seçimini erken yetişkinlik döneminde alınan bir karar olarak değerlendirir. Bu bakış açısına göre yetişkin birey, potansiyel kariyer seçeneklerini araştırdıktan sonra bir mesleğe karar verir ve ardından

kariyerini oluşturmaya başlar. Bu teorilerin tamamı 1950’ler ve 1970’ler arasında inşa edilmiştir. Bunlar parlamenterlerin kariyer deneyimleriyle çok az benzerlik gösterir. Çünkü günümüzde demografik, sosyal, ekonomik, işgücü piyasası ve teknolojik değişimler nedeniyle, insanlar giderek daha fazla iş veya meslek değiştirmektedir. Bir parlamenterin rolü ise ağdaş bakış açısına göre “sınırsız kariyer” olarak ifade edilebilir. İş veya kariyer değişikliği, görev ve sorumluluklarını belirleyen bir iş tanımının olmaması ve parlamenterlerin bir amir/yönetici ile resmi bir raporlama ilişkisi bulunmaması bunun nedenlerindendir (Donohue, 2016, ss. 28-30).

Kariyer sahibi siyasetçiler, ilgili siyasi deneyimi beraberinde getirdikleri için vlrlenir. Türkiye rneğinde ileride tartışılacağı üzere kariyer sahibi siyasetçilerin birçoğu siyasi becerileri geliştiren siyasi çıraklıktan, doktorluk, mühendislik ve hukuk gibi siyasetle bağlantılı mesleklerden gelirler. Bu onlara gizli yasama prosedürlerini anlama, bilgiyi sindirme ve daha iyi siyasi yargıda bulunma olanağı tanır. Öte yandan kariyer politikacıları siyaset dışı ilgi, bilgi ve deneyim eksikliği dolayısıyla eleştirilirler. Kıta Avrupası özelinde önceki kuşak milletvekilleri daha çok sanayici, borsacı, toprak ağaları, başarılı avukatlar, başka mesleklerdeki liderler ve sendikacılarıdır. Bugün kariyer politikacılarının çoğunun böyle bir deneyimi yoktur. Kıta Avrupası’nda kariyer politikacıları olarak adlandırılanların çoğu milletvekili araştırmacısı, asistanı veya düşünce kuruluşu çalışanı olmaya ve seçildikten sonra terfi beklemeye başlarlar. Kariyer politikacılarının dar mesleki geçmişi diğer politika alanlarına ilişkin deneyimsel bilgileri azaltır. Gerçek dünyadaki yaşam deneyimlerinin az olması da sıradan vatandaşın yaşamları hakkında çok az bağlamsal anlayışa sahip olmalarına sebeptir. Kariyer politikacıları gl hırsları ve kamu yararına daha az odaklanmaları gerekçesiyle de eleştirilirler (N. Allen vd., 2020, s.4). Yasama organı içinde veya dışındaki pozisyonlarda kariyer yapma olasılığı, yasa koyucuları sadık temsilciler olmaya teşvik eder. Yasa koyucular vatandaşlara hizmet ederken kendi kariyer hedeflerine de hizmet etmiş olurlar. Diğer taraftan kariyer hırsları yasa koyucuları seçmenlerden ayırabilir (MacKenzie, 2015, s.505).

Parlamento sonrası kariyerlere olan ilgi giderek artmaktadır. Siyasetçiler emekli olana kadar siyasetle uğraşabilir ya da kamu veya özel sektördeki daha cazip bir iş için görevlerini bırakabilirler. Ayrıca parlamento öncesi mesleklerine geri dönmeyi de tercih edebilirler (Quaresima vd., 2020, s.35). Politikacıların parlamentodayken özel sektöre

girme istekleri, performanslarını ya da yasama organının kalitesini ve çıkar çatışmalarını etkileyebilir. Siyasi temsilcilerin yasama deneyimini bir kariyer sıçrama tahtası olarak kullanıp kullanmamaları da etik açıdan tartışmalıdır. Siyaset dışında alternatif kariyer imkânı olmayan bireyler partilerine ya da liderlerine aşırı derecede bağlanabilir. Bunlar yasa koyucuların yasa koyucu olmayı bıraktıktan sonraki kariyer faaliyetlerinin izini sürmek adına önemlidir (Würfel, 2018, s.296). Milletvekillerinin büyük çoğunluğu siyasi profesyonellerdir ve artık başta eğitim aldıkları meslekte çalışmazlar. Dahası bu mesleğe geri dönmek gibi bir yönelimleri de genel olarak yoktur. Tüm milletvekillerinin yeniden seçilme ve görevde kalma arzusuyla hareket ettiği gerçeği siyasi elitlerle ilgili tüm araştırmaların ortak sonucudur. Bu anlamda seçimle gelinen makam burada geçirilen yıllarla milletvekilinin ilk mesleğinin yerini alır (Costa & Kerrouche, 2009, s.335).

Eski politikacıların kariyer sonrası kazanç fırsatlarından biri şirketlerde yönetici pozisyonunda çalışmaktır. Önde gelen şirketlerin yönetim kurullarında yer alması siyaset, hükümet ve iş dünyası arasındaki ilişkileri gösterir. Sosyal sınıf ve eğitim geçmişi bu ilişkide belirleyicidir. Bireyler için şirket yönetim kurullarına atanmak mali kazancın yanı sıra prestij ve ağ kurma fırsatları için bir araçtır. Firmalar için ise eski parlamenterlerin, bakanların işe alınması siyasi bağlantılar ve kamu görevi süresince elde edilen prestij gibi bir dizi ekonomik değer kaynağı sunar. Bu teknik uzmanlığa sahip diğer şirket yöneticilerinden elde edilecek uzmanlıktan farklıdır. Bu durumda şirket dünyasındaki yöneticiler arasındaki bağların siyaset ve hükümet arasındaki bağlantıları yansıtması beklenir (González-Bailon vd., 2013).

Kariyerler ulusal parlamentoya girmekten çok daha önce başlar ve genellikle yerel siyaseti de içerir. Siyasi görevlere gelmeyi profesyonel siyasi görevlere gelmek takip eder. Profesyonellik kariyerizmi beslediği için bu çok önemli bir adımdır. Profesyonelleşmeyle birlikte garanti ve düzenli bir gelir, siyasi bir makamı sürdürme şansı ve makamlar hiyerarşisinde yükselme şansı gibi şeyler siyasi aktörler için önemli hale gelir. Siyasi kariyer, her zaman ulusal yasama organından gönüllü ya da gönülsüz ayrılma kararıyla da sona ermez. Çoğu zaman eski milletvekillerinin siyasi alanda ya da bu alana yakın başka pozisyonlarda görev yaptıkları bilinir. Ancak bu konu hakkında çok az şey araştırılmıştır. Herhangi bir ülkede eski milletvekillerinin nerede bulunduklarına dair çok fazla çalışma yoktur (Borchert & Stolz, 2014, s.109).

Würfel'in araştırması, Federal meclisten ayrılan eski Alman milletvekillerinin parlamento sonrası kariyer seçimlerini koşullandıran faktörleri ve bunların etkilerini inceleyen araştırma, ilişkisel sermaye değişkenlerinin beklenen olumlu etkisini doğrulamıştır. Son iki yasama döneminden birinde yürütme pozisyonunda bulunmuş olmak, daha sonra cazip bir üst düzey özel sektör pozisyonunda bulunma şansını artıran etkiye sahiptir. Parlamenterlik hizmetinin son iki yasama döneminden birinde yüksek bir yasama pozisyonunda bulunmuş olmak sonra daha cazip bir kamu görevinde bulunma şansını da artırmaktadır. Yönetici pozisyonunda bulunmak ve ekonomi veya finans komitesi üyesi olmak özel sektörde daha cazip bir pozisyona geçme şansını önemli ölçüde artırmaktadır. Başarısız bir adaylık, yeniden seçilememek ve bir skandala karışmak ise daha sonra cazip bir kamu görevinde bulunma şansını önemli oranda azaltmaktadır (Würfel, 2018). Buradan parlamento sonrası kariyer örüntülerini siyasi kariyerin ciddi ölçüde şekillendirdiğini anlamak mümkündür. Nitekim siyasi kariyerde başarılı bir süreç deneyimlemek ve ilişkisel sermaye geliştirmek ister özel ister kamu olsun parlamento sonrası kariyerde belirleyicidir. Başarılı bir siyasi kariyer ve parlamento sonrası cazip bir kariyer arasında pozitif bir korelasyon vardır.

Meclis sonrası kariyer örüntülerinde şirketlere yönetici pozisyonunca girmek yaygındır. Bu tür kişiler şirketlere siyaset dünyasından elde ettiği becerileri ve ilişkileri aktarır. Örneğin mevzuat hazırlama, hükümet sözleşmeleri ve sanayinin düzenlenmesi konularında önemli deneyimler sunabilir. Eski politikacı ve bürokratların uzman endüstri veya icra rollerinden ziyade direktörlükler ve başkanlıklar gibi kurumsal yönetimle ilgili genel pozisyonlara atanma olasılığı daha yüksektir (González-Bailon vd., 2013, s.854). Bu eski meslekler yoluyla benzer yörüngeler anlamına gelir. Aynı zamanda siyaset alanında elde edilen becerilerin siyaset sonrası kariyer sürecine aktırılması demektir. Yeni kariyer inşa süreci bu durumda benzer becerileri gösterir.

Byrne ve Theakston (2016), 2010 genel seçimleri sonrasında parlamentodan ayrılan çok sayıda milletvekilinin deneyimlerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre; milletvekillerinin parlamentodan ayrıldıktan sonra kazançlı özel sektör işlerine sorunsuz bir şekilde geçtikleri yönündeki algı büyük oranda yanlıştır. Birçok milletvekili kendilerine deneyimden yoksun, kendi çıkarlarını düşünen “istenmeyen insanlar” olarak bakan işgücü piyasasına dahil olmanın tehlikelerini dile getirmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası parlamentodan ayrıldıktan sonra ücretli bir işte çalıştıklarını

belirtmiştir. Çoğu, yönetici, müdür veya üst düzey memur olarak daha küçük ama yine de önemli bir oran profesyonel mesleklerde istihdam edilmiştir. Az sayıda milletvekili kendi işlerinin yöneticisi veya müdürü olmuştur.

Kamu yolları içinde, kariyerler devletin farklı işlevlerine bağlıdır. Devlet soyluları, lobiciler ve profesyonel politikacılar arasında kariyer bitimine yakın özel sektöre geçiş yaygındır. Ayrıca, seçilmiş pozisyonların hakim olduğu kümeler sendikacılar, profesyonel politikacılar gibi gruplar özellikle sektör hareketliliği açısından daha fazla kariyer heterojenliği gösterir. Devlet soyluları, lobiciler ve profesyonel politikacılar arasında bir alanda biriken sermaye diğer alanlarda üst düzey pozisyonlara kapı açar. Bunların üyeleri iktidar eliti içinde iş dünyasının sesi olarak hizmet vermekte ve kariyerlerini iş dünyası ve iş dernekleri sektörlerinde sonlandırmaktadır. Profesyonel politikacılar, yerel politikacılar ve sendikacılarla birlikte, ilk bakışta benzer kuruluşlarda istikrarlı, sürekli yükselen kariyer mantığının dışında durur (Ellersgaard vd., 2019, ss.1183-1189). Profesyonel politikacılar dediğimiz grupta gerek parlamento kariyeri öncesi gerek sonrası düşünüldüğünde kariyer heterojenliği ve hareketliliği karşımıza çıkar. Ancak ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu doğrusal ve ilerlemeci bir şekilde gerçekleşmeyebilir. Sermaye, yükselmek için önemli bir işlev görse de istikralı bir şekilde her zaman yükselen bir kariyer yolu karşılarında değildir.

2.6. Farklı Ülkelerde Siyasetçilerin Profesyonelleşmesine Ampirik Bakış

Parlamentolar çağdaş demokrasilerin en temel kurumlarından. Seçmenleri temsil etmek, hükümeti denetlemek ve politika oluşturmakla görevlidirler. Kamu faaliyetleri zamanla arttığından parlamentolar daha fazla iş yükü ile karşı karşıya kalır. Neredeyse tüm ulusal parlamentolar bu nedenle profesyonelleşmiştir (Bundi vd., 2017). Avrupa parlamentolarının kökeni, hükümdarın hukuki yargılamaları yaptığı ve soylularla bir araya geldiği eski kraliyet mahkemelerine dayanır. Süreç içerisinde bu meclislere kurallar tanımlanmış protokol oluşturulmuştur. Bu erken meclisler zamanla yönetim, vergilendirme, savaş gibi önemli konuların tartışıldığı yerler olmuştur. Bu şekilde birçok ülke kendi ulusal yasama organlarını geliştirmiştir. Ulusal parlamentolar, modern demokratik ülkelerin merkezi kamu kurumlarıdır (Shibakovski, 2015, ss.53-54).

Siyasetin profesyonelleşmesi teması ve bunun siyasi sistemlerin işleyişi üzerindeki sonuçları sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişin özelliklerindendir. Siyasetin profesyonelleşmesi konusu yeni değildir ancak son yıllarda bu olgu ciddi derecede hızlanmıştır. Profesyonelleşme daha öncekinden farklı bir şey haline gelmiş ve küresel bir boyut kazanmıştır. Siyasetin profesyonelleşmesinin hızlanma sebepleri, sosyal tabakalaşmayı değiştiren, büyük kitle partilerinin güçlerini ve kimliklerini üzerine inşa ettikleri, sınıfları zayıflatan daha genel sosyal değişim süreçleri, bilimsel girişimin dramatik bir şekilde büyümesi, “beceri piyasası”nın oluşması ve teknolojik gelişmelerdir (Mancini, 1999).

Birçok çalışma gelişmiş liberal demokrasilerde siyasetçilerin profesyonelleşmesinin yaygın bir eğilim olduğunu doğrulamışlardır (Codato, 2017; Di Capua vd., 2022; Donohue, 2016; Fawcett & Corbett, 2018; Schwanholz, 2016). Politikacıların işlerini giderek daha fazla profesyonel düzeye çektiklerini ve bunu bir kariyer olarak gördüklerini söyleyebiliriz. Yakın zamana kadar “profesyonel” terimi doktorlar, avukatlar ve mühendisler gibi seçilmiş birkaç mesleğe atıfta bulunarak kullanırken günümüzde profesyonelleşmenin modern liberal demokrasilerin her yerde bulunan bir özelliği olduğu kabul görülür (Fawcett & Corbett, 2018).

Siyasi kariyer modellerinin son yetmiş yılda nasıl değiştiğine İsviçre örneği üzerinden odaklanan Di Capua vd. (2022), siyasi profesyonelleşmenin siyasi kariyer üzerindeki etkisini yeniden ortaya koymuşlardır. Siyasi profesyonelleşme, birden fazla görevi yürütmenin fiili veya resmi olarak yasaklanmasıyla birleştiğinde bireysel kariyer tercihlerini ciddi ölçüde değiştirmiştir. Ancak bunun profesyonelleşmiş ve profesyonelleşmemiş meslekler arasında ayrım yaparak ölçülmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Geleneksel olarak avukat, öğretim görevlisi, öğretmen gibi profesyonel kategorisinde bulunan “aracı meslekler” ile siyasetle daha net bir bağı olan ve seçimle gelinen makamlara doğru basamak olarak kullanılabilen “araçsal meslekler” arasında ayrım yapılmalıdır. Araçsal meslekler, mesleği seçenler tarafından seçime yardımcı bir değer olarak algılanmaktadır. Bu meslekler geleneksel olarak gazetecilik ve halkla ilişkileri kapsamaktadır. Aynı zamanda daha yüksek makamlar için çıraklık sağlayan, milletvekili asistanı, parti çalışanı gibi mevcut karar vericilerle açık bağlantıları olan meslekleri de kapsar. Hukuk buna dahil değildir çünkü bu meslekler kapsamlı eğitim ve mesleki

taahhütler gibi giriş için önemli engeller bulundurur ve meslek seçiminde siyasetle çok daha az doğrudan bağlantı içerir (Cairney, 2007, ss. 214-215). Milletvekili geçmişine ilişkin göstergeler siyasetin profesyonelleşmesini doğrular. Bu profesyonelleşmede siyaseti kolaylaştırıcı mesleklerin yüksek seviyelerde kalması aracı mesleklerin seviyelerinin düşmesine rağmen araçsal mesleklerin artması sebebine dayanır (Cairney, 2007, s.230).

Bireysel ve kurumsal özelliklerin milletvekillerinin profesyonelleşmesi üzerindeki etkisini inceleyen Bundi vd. (2017) ise milletvekillerinin görevine ayırdığı zaman miktarı, mesleki geçmiş ve ulusal seçimlerdeki adaylık üzerinden analiz yapmışlardır. İsviçre kantonlarındaki milletvekillerinin parlamento görevleri için farklı süreler harcadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca bu zaman milletvekilleri arasında da büyük ölçüde farklılaşmıştır. Mesleki geçmiş milletvekillerinin kariyer hırslarından daha az önemli görülmüştür. Ulusal düzeyde aday olan milletvekilleri, ulusal yasama organına girmek istemeyen meslektaşlarına kıyasla daha fazla profesyonelleşmişlerdir. Bu etki genç milletvekilleri için daha belirgindir. Ayrıca, kadın milletvekilleri ve parlamento ödeneklerinin daha yüksek olduğu kantonlardaki milletvekilleri daha fazla profesyonelleşmiştir.

Siyasetçilerin profesyonelleşmesi ile ilgili sorunlar, seçilmiş temsilcilerin sahip olduğu statü türü ile bağlantılıdır. Statü kavramı iki yönlüdür. Yasal boyutuyla makamı tanımlayan yasa ve yönetmeliklerle koşullandırılır. Diğer boyut sosyolojik ve daha karmaşıktır. Etik, eğitim, deneyim, yetkinlik gibi kavramları içerir. Bu nedenle bazılarının ekonomik haklar ya da sosyal veya mali güvenceler şeklinde temsilcilik çalışmalarının tanınmasını hak ettiklerini düşünmelerine neden olur (Costa & Kerrouche, 2009, s.328). Codato (2017), Brezilya’da 1945-2014 dönemi boyunca federal milletvekilliği makamlarında bulunanları incelemiş ve iki boyutlu analiz modeli kullanmıştır. Buradaki iki boyut sosyal statü ve siyasi statüdür. Milletvekillerini incelerken sosyal boyut ve siyasi boyut değişkenlerini kullanmak şüphesiz önemlidir. Bunlar bize milletvekillerinin statü düzeylerini gösterirken parlamentoya girmeden önce ve siyasi kariyerleri boyunca icra ettikleri meslek profillerini incelemeyi gerektirir.

Batı demokrasilerinin çoğunda siyasi kariyer için ilk adım parti çalışmasının öne çıkmasında yatar. Kıta Avrupası’nda siyasi rollerin çoğu siyasete erken parti katılımıyla giren ve küçük görevlerden daha üst görevlere yükselen bireyler tarafından

üstlenilmektedir. Bir bireyin parti aktivisti olarak gönüllü olma kararı, onun parti seçicileri tarafından gelecekteki atama ve görevlendirmede öncelikli olarak değerlendirileceğine işaret eder. Örneğin İtalya’da yapılmış araştırmalar göstermektedir ki bakanların, milletvekillerinin ve yerel elitlerin kariyerleri genellikle erken yaşlarda bir parti yapısı içinde başlar (Recchi, 1999).

Saalfeld’e göre (1997), Almanya’da da Batı demokrasisindeki deneyimlere benzer olarak siyasetin giderek profesyonel bir kariyer haline gelmesi neredeyse tartışma götürmez bir gerçektir. Parlamenterler ne kadar uzun süre üye olarak kalırlarsa, siyaset dışında önemli bir parlamento öncesi veya sonrası kariyere sahip olma olasılıkları da o kadar azalır. Ayrıca genel olarak, parlamenterliğin artık başarılı sendika yetkilileri veya yerel ileri gelenler için bir “emeklilik işi” olmadığına dair çok az şüphe vardır.

Milletvekillerinin parlamento öncesi kariyer örüntüleri önemli olduğu kadar parlamento sonrası kariyer örüntüleri de oldukça önemlidir. Quaresima vd. (2020), İtalyan parlamentosunu ampirik analizle ele almışlar ve parti üyeliğinin parlamento sonrası kariyer üzerindeki etkilerine vurgu yapmışlardır. Ayrıca patronajın ideolojik kullanımını araştırmayı amaçlamışlar ve iktidar partisinin sol ya da sağ görüşe mensup olduğu durumlarda patronaj kullanımındaki olası farklılıklara odaklanmışlardır. Nitekim patronaj ilişkiler parti üyelerini ve destekçilerini tazmin etmek, kayırmacı stratejiler oluşturmak, fon toplamak ve sadık bürokrasi aracılığıyla politika yapımını etkilemek amacıyla siyasi kariyerde önemli bir yere sahiptir ve özellikle iktidardaki parti için değerli bir kaynak olarak kullanılabilir. Patronaj, İtalyan demokratik konsolidasyon modelinde çok önemli bir kaynaktır. Parlamento üyelerinin kariyerlerinde ilerlemeleri patronaj ilişkileriyle olduğu gibi partiye bağlılık dereceleriyle de ilişkilidir. Ancak partizanlığın parlamento sonrası kariyer üzerindeki etkilerine ilişkin net ampirik kanıtlar yetersizdir.

İspanyol siyasi temsilcilerinin siyasi faaliyetlerini diğer mesleki faaliyetlerle ne ölçüde birleştirdiklerini, geleceğe yönelik beklentilerini ve bölgesel düzeyler arasında izledikleri kariyer yollarını analiz eden Liñeira ve Muñoz (2018), profesyonelleşme ile ilgili olarak, İspanya’daki parlamenterlerin çoğunluğunun temsil ettikleri kurumdan bağımsız olarak tam zamanlı temsilciler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tam zamanlı adanmışlık sadece profesyonelleşmeye işaret eden bir faktör değildir aynı zamanda onu yönlendiren bir etkidir. Bulgulara göre parlamentoda geçirilen yıllar ne kadar uzun olursa, milletvekilleri için önceki kariyerlerine devam etmek o kadar zordur. Her üç

milletvekilinden biri mesleki kariyerlerine devam etmek için yeniden eğitim sürecinden geçme ihtiyacının bir engel teşkil edeceğini söylemiştir. Siyasi olmayan mesleklere dönüşü engelleyen ve temsilciler arasında daha fazla profesyonelleşme eğilimini güçlendiren iki faktör vardır: Tam zamanlı adanmışlık ve parlamenterlik görevi sırasında parlamento dışı mesleklerde uygulanan becerilerin nadiren edinilmesi. Bunlar parlamenter kariyerlerinin seçimden ziyade zorunluluk nedeniyle uzamasına bile yol açabilirler.

Avrupa Parlamentosu (AP) üyelerinin biyografilerine dayanan niceliksel analiz, parlamenter alana hakim olan uzmanların ortaya çıkışının altını çizer. AP üyelerinin profillerinde bir dönüşüm yaşanmıştır. Avrupa profesyonelleşmesi, ideolojik tercihlerin ya da yasal kuralların mekanik bir etkisinin sonucu değil, sosyal ve siyasi süreçlerin bir çıktısıdır. AP'nin ulusal siyasi alanlardaki periferik konumu onu siyasi elitler için daha az cazip hale getirir ve birçok kişi için profesyonelleşme ve siyasi sermaye edinme adına fırsat oluşturur. AP üyelerinin mesleki geçmişleri genel siyasi personelin geçmişiyle örtüşme eğilimindedir ve hukukçu ve akademisyenlerin ağırlıkta olduğu orta sınıf bir profil karşımızdadır. Bahsedilen dönüşüm parlamenter elitin Avrupalılaşması sürecine işaret etmektedir ve AP milletvekilleri pozisyonlarını uzmanlaşmış kaynaklar edinerek kazanmakta ve sürdürmektedir (Beauvallet & Michon, 2010).

Profesyonelleşmeyi, siyasi yapıları, gelişim biçimleri vs. bakımından birçok açıdan benzerlik gösteren iki siyasi sistemde, Danimarka ve Norveç'te inceleyen Eliassen ve Pedersen (1978), çoğu modern yasama organında görüldüğü gibi bu ülkelerde de siyasi profesyonelleşme yaşandığını tespit etmişlerdir. Ancak profesyonelleşme düzeylerinin ise farklılık gösterdiği bulgusuna erişilmiştir. Norveç'te parlamentoya girmeden önce siyasi deneyime sahip yasa yapıcıların işe alınmasında hızlı ve kalıcı bir artış, 19. yüzyılın ortalarında, parti sisteminin oluşumundan çok önce ortaya çıkmıştır. Danimarka'daki profesyonelleşme seviyesi ise hiçbir zaman Norveç'te görülen boyutlara ulaşamamıştır.

Milletvekillerinin profesyonelleşmesinde ücret ve personelin yadırganamaz etkisini Fransa'da yapılan bir araştırma (Costa ve Kerrouche, 2009) dile getirir. Milletvekillerinin ücret alacak olması, sıradan bir Fransız vatandaşının seçime katılmasını mümkün kılmayı amaçlar ve bu milletvekillerinin mali bağımsızlıklarını garanti altına alır. Ayrıca özel servetleri olmasa ve kamu hizmeti üyesi olmasalar bile vatandaşların siyasetten kariyer yapmayı düşünmelerini sağlamak için oldukça elverişli bir emeklilik planı oluşturur.

Süreci teşvik etmek ve kolaylaştırmak üzere bu maddi etkenler milletvekillerinin profesyonelleşmesine ciddi katkı sağlamıştır. En önemli değişikliklerden ve katkılardan biri de milletvekillerine sağlanan personelle ilgilidir. Kendi sekretaryalarını kurmalarına ya da siyasi partilerinin ortak sekretaryasının hizmetlerinden yararlanmalarına imkan tanıyan yeni tedbirler de profesyonelleşme sürecine ciddi katkı sağlamıştır. Beşinci Cumhuriyet döneminde Fransız milletvekillerinin tamamında işleyen profesyonelleşme süreci büyük çoğunluğu için siyaseti kısa sürede ana uğraşları ve zaman içinde de tek profesyonel faaliyet biçimleri haline getirmiştir.

Personel kaynaklarının düzeyi yasama organındaki yasa koyucular için bazı sonuçlar doğurur. İlk olarak daha fazla personel daha iyi bilgilendirilmiş yasa koyucular anlamına gelir. Bu durum üyelerin politika oluşturma sürecinde daha fazla etkiye sahip olmalarını sağlar. İkincisi yasama organının iş tatmini personel kaynaklarıyla muhtemelen artar. Son olarak daha geniş bir personel tabanı yasa koyucuların seçmenlere hizmet kapasitesini artırır. Bu durum yeniden seçilme olasılığının da artışı anlamına gelir. İş tatmini ve yeniden seçilme beklentisinin artması kariyerizmi teşvik eder (Squire, 2007, s.216).

Jones, (2006) Avustralya'nın İngiliz Milletler Topluluğu Parlamentosu'ndaki parlamenterleri üzerine yaptığı araştırmada çalışma koşullarının ve hakların profesyonelleşmesine vurgu yapar. Yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar parlamenterlerin sekreterlik, araştırma, medya ve diğer idari sorumlulukları olan birkaç personele sahip olma hakları yoktur. 1950'lerde siyaset halen bir meslek değil uğraştır. Sonraki on yıl içinde hem nesil farklılaşmasının hem de sosyal değişimin bir sonucu olarak, parlamenterler sadece daha fazla personele değil aynı zamanda farklı personele de ihtiyaç duymaya başlamıştır ve bu hakka sahip olmuşlardır. Kişisel personel sağlanmasının zamanlaması da parlamenterlere atfedilen amatörlük ve profesyonellik kavramlarıyla ilişkilidir. Avustralyalı siyasetçiler için artık "profesyonel" olarak tanımlanmalarını sağlayan bir kariyer yolu vardır: Siyaseti hayatlarının merkezi faaliyeti olarak gören ve bu şekilde sürdürmeye çalışanlar. Burada açıkça görülür ki parlamenter için daha fazla ve daha farklı personel sağlama kararı kariyerin dönüşümüne de işaret eder. Parlamenterler artık kendi başlarına hareket eden politikacılar değildir. Ayrıca siyasi kariyer adayları için de parlamentere yardım etmek kendi kariyerlerine hazırlık anlamına gelen bir etki taşır ve profesyonelleşmeye zemin hazırlar.

Brezilya’da yüksek ve sürekli bir parlamento yenilenme oranı en belirgin özelliktir. Yasama devri her zaman bir seçim yenilgisinin sonucu olmaz. Bazen temsilcilerin gönüllü olarak başka görevler üstlenmeleri veya yeniden seçilmek için yarışmamaya karar vererek siyasi kariyerlerine ara vermeleri söz konusudur. Brezilya’da son dönemlerde uzun bir geçmişten sonra Meclis’e gelen temsilcilerin sayısının azaldığı görülür. Kısa bir siyasi faaliyetten sonra koltuk elde etme eğilimi ortaya çıkmıştır. Ancak her ne kadar yüksek devir hızı yenilik ve esneklik anlamına gelse de yasama deneyimine ve kurumun farklı alanlarında uzmanlık kazanmaya yönelik teşviklere sahip parlamenter elitlerin istikrara kavuşmasının zorluklarını ve maliyetini artıran bir etki yaratır. Siyasi kariyerlerdeki süreksizlik her bir parlamenter tarafından benimsenen politikalar ve eylem rutinleri hakkında paylaşılan ve güvenli bilgi envanterinin oluşturulmasının maliyetini artırır (Marenco Dos Santos, 2005). Buradan siyasi kariyerlerdeki sürekliliklerin ve süreksizliklerin olumlu ve olumsuz etkilerini anlamak mümkündür. Süreksizlikler ve yüksek yenilenme oranı yenilik ve daha fazla kişinin parlamentoda şans bulması anlamına gelse de uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş elit parlamenterlerin olmaması zamanla oluşacak bilgi aktarımını azaltan dolayısıyla maliyetleri artıran bir etkiye sahiptir. Kariyer örüntülerinde yenilenme ve istikrar farklı ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkabilir.

Petracca, (1991) Amerikan siyasetinin profesyonelleşmesi üzerinden, profesyonel politikacıların yükselişinin tehlikelerine dikkat çekmiştir. Bu durum iktidar sınıfın lehine olan bir yasama organının oluşumu anlamına gelir. Amerika’da siyasetin profesyonelleşmesi kariyer politikacılarından oluşan bir daimi hükümet yaratmıştır. Son kırk yılda, Meclis’teki ortalama hizmet süresi dört ila beş dönem arasında değişmiştir. Bir yasama organının profesyonelliği arttıkça, gerçek siyasi temsil kapasitesinin azaldığı varsayılmıştır. Profesyonellik kültürü gazeteci, doktor, avukat ya da politikacı olsun, profesyoneli hizmet etmeyi amaçladığı kişilerden ayıran ve uzaklaştıran bir etkiye sahiptir. Fakat temsili hükümet, temsilciler ve temsil edilenler arasında var olması gereken yakın bağ ile karakterize edilir. Normatif bir siyasi ideal olarak temsil ile sosyolojik bir süreç olarak profesyonelleşme arasındaki temel gerilim burada yatmaktadır.

Politikacıların profesyonelleşmesi, modern demokrasilerde siyasi kariyerlerin nasıl şekillendiğini ve yasama organlarının işleyişini derinden etkileyen bir olgudur. Parlamentoların tarihsel gelişiminden günümüzdeki iş yüküne kadar birçok faktör,

politikacıların mesleki anlamda profesyonelleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, siyasetle ilişkili mesleklerin artışı ve parlamenterlerin tam zamanlı olarak görev yapmasıyla hız kazanmıştır. Görüldüğü üzere Avrupa, Latin Amerika, Avustralya ve Amerika gibi farklı bölgelerde yapılan ampirik çalışmalar, profesyonelleşmenin siyaseti sadece bir görevden ziyade uzun vadeli bir kariyer haline getirdiğini vurgulamaktadır. Siyasetin profesyonelleşmesi, uzmanlaşmayı artırsa da temsiliyetin daralması gibi bazı olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Yine de, siyasi kariyerlerdeki süreklilik ya da süreksizliklerin dengeli bir şekilde yönetilmesi, demokrasilerin işleyişi ve yasama kalitesini korumak açısından önemlidir.

2.7. Siyasi Sistem ve Parti Mekanizmalarının Siyasi Profesyonelleşmeye Etkisi

Modern demokrasilerde siyasi kariyerler, siyasi sistemin bölgesel yeniden yapılanmalarından etkilenmiştir. Yeni ortaya çıkan çok düzeyli sistemlerde uzun süredir yerleşmiş olan kariyer kalıpları çözülmekte ve yeni kariyer kalıpları ortaya çıkmaktadır. Değişen kurumlar kariyer yollarını etkilerken değişen kariyer kalıpları da siyasi sistemlerin kurumsal bölgesel düzenine etki eder. Dolayısıyla kurum merkezli analizlerin yerini dinamik ve kariyer odaklı bir yaklaşımın alması gereklidir. Hırslı politikacılar için kariyer fırsatları hem daha çok hem de daha çeşitli hale gelmiştir. Genel kanının aksine, profesyonel politikacıların kariyer hedefleri artık ne zorunlu olarak ulusal arenaya yöneliktir ne de zorunlu olarak kişinin yetki alanını genişletmeye yöneliktir. Köklü kariyer kalıpları çözülmekte, yeni kalıplar ortaya çıkmaktadır. Bölgesel düzeyler ve siyasi kurum türleri arasında hareket etmenin çeşitli yolları mümkün hale gelmiştir (Borchert & Stolz, 2014, ss.107-108).

Parlamentonun ve parti kadrolarının genişlemesi ve düşünce kuruluşlarındaki diğer siyasi odaklı roller tam zamanlı bir mesleğin parçası olarak siyasi deneyim edinmeyi mümkün kılmıştır. Araçsal meslekler ve profesyonel politikacılar şeklinde homojen bir kategori oluşturmak siyasi deneyimin farklı kaynaklarını görmeyi engeller. Bu kategori daha incelikli hale getirilmelidir. Seçilmiş ve seçilmemiş siyasi deneyim arasında ayrım yapılmalıdır. Seçilmiş siyasi deneyimin ana örneği yerel meclis üyesi olmaktır. Seçilmemiş siyasi deneyim sadece seçimlere katılarak elde edilmeyen “araçsal” mesleklerden oluşur. Bunlar parlamento araştırmacılığından bir düşünce kuruluşunun başkanlığına kadar geniş yelpazedeki rollerdir (P. Allen, 2014, ss.86-87).

Yeni siyasi profesyoneller “uzmanlaşmış bilgi ile donatılmış teknisyenler” (Mancini, 1999) olarak tanımlanır. Bu anlamda bürokratlar ve siyasi profesyoneller arasındaki ayrım özellikle önemlidir. Bu nedenle siyasi profesyonellik Weber’in zamanında öngördüğünden farklı bir şey olarak karşımıza çıkar. Weber siyasi profesyonelleri ekonomik kaynakların temeli (parti) ve yetkinlik alanları (siyaset) açısından tanımlamıştır. Yeni siyasi profesyonellik öncekinden farklıdır. Yeni profesyoneller sadece partiler için çalışmakla kalmayıp uzmanlıklarını iş iletişimi ve ticari reklamcılık gibi farklı alanlarda da kullanırlar. Gelirlerinin büyük çoğunluğunu siyaset dışındaki alanlardan kazanırlar. Dolayısıyla hayatları sadece siyasete bağlı değildir ve siyaset tek yetkinlik alanları değildir. Weber ile bir diğer fark ise görevli ile lider ve parti arasındaki ilişkide yatar. Alman yazarın formülasyonunda, siyaset profesyoneli kayıtsız şartsız lidere ve partiye bağlıydı ve onlara duyduğu saygı ve hürmetle motive oluyordu. Yeni profesyoneller ise tek bir parti ya da liderle ilişki kurmadan yeteneklerine bağlı olarak yer değiştirebilir. Modern mesleklerin tüm üyeleri gibi, teknik bilgilerini ihtiyacı olan ve bunun için ödeme yapabilecek kaynaklara sahip olan herkese sunarlar. Yeni işgücü piyasasının bir parçası olmuşlardır (Mancini, 1999, ss.233-234). Burada yeni profesyonellerin yeteneklerine bağlı olarak parti değiştirmesi şüphesiz doğrudur. Hatta bu nokta da çıkarlar ve hırslar da devreye girer. Ancak Mancini’nin görüşü şu noktada eleştirilebilir. Yeni profesyonellerin gelirlerinin büyük çoğunluğunu siyaset dışındaki alanlardan kazanmaları olası değildir. Çünkü bu araştırmada çokça belirtildiği gibi yeni profesyonellik siyasetle birlikte başka bir alanda uğraşma imkanını oldukça kısıtlar. Yoğun çalışma saatleri ve olağanüstü çaba gerektirir. Dolayısıyla yeni profesyoneller de gelirlerinin büyük çoğunluğu siyasetten elde edeceklerdir. Hatta öyle ki emeklerinin karşılığında daha yüksek ücretler talep edebileceklerdir.

Profesyonelleşme terimi ve süreci siyasi sistemin tarihsel bağlamı içinde incelenmelidir (Lilleker & Negrine, 2002). Siyasi profesyonelleşme, yasamaya katılımı temel kıstas olarak sosyal statünün yerini siyasi statüye bıraktığı bir süreç (Eliassen & Pedersen, 1978, s.291) olarak tanımlanabilir. Esasında burada seçim ve partiler önemli birer etken olsa da siyasi profesyonelleşme partiler üstü bir olgu olarak karşımıza çıkar. Sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim araçlarının gelişimi gibi makro unsurlar ve değişen yaşam koşullarının burada payı büyüktür.

Demokratikleşme süreci ve profesyonelleşme süreci, parlamenter elitlerin incelenmesinin iki önemli etkidir. Ancak bu süreçler birbiriyle çelişir. Çünkü demokratikleşme dediğimiz şey daha fazla sosyal gruba siyasi katılım kanallarını açmak anlamına gelir. Ancak profesyonelleşme içeridekiler ve dışarıdakiler farkını artırır. Göreve gelenlerin alana özgü standartlar ve rutinler oluşturmalarına sebep olur (Shibakovski, 2015, s.54). Bachrach (1980) benzer bir düşünceyle modern demokrasilerin halka karşı sorumlu seçilmiş temsilciler yerine giderek artan bir şekilde profesyonel elitler tarafından yönetildiği fikrini incelemektedir. Profesyonelleşmeyle beslenen bu elitizm eğiliminin, sıradan vatandaşların etkisini azaltarak demokratik süreci baltaladığını savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokratikleşme ve profesyonelleşme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülebilir. Ancak bu ilişki her ulusal parlamentonun yapısına göre değişkenlik gösterme potansiyeli taşır.

Buna karşın Pilotti, (2019) profesyonelleşme ve demokratikleşme arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit eder. Örneğin İsviçre Parlamentosu'nun düşük profesyonelleşme düzeyinin 20. yüzyıl boyunca İsviçre'nin demokratikleşmesini yavaşlattığını ifade eder. Bu durum parlamentoda geleneksel meslek gruplarının varlığını sürdürmelerine katkıda bulunmuştur. Bu durum girişimciler, avukatlar, çiftçiler gibi geleneksel meslek gruplarının parlamentodaki varlıklarını sürdürmelerini desteklemiştir. Demokratikleşmenin bir sonucu olarak ise siyasette profesyonelleşme de artmıştır. Geleneksel meslek grupları azalmaya başlamıştır. Türkiye bağlamında demokratikleşme ve profesyonelleşme ilişkisini düşündüğümüz zaman pozitif bir ilişki olduğu düşünülebilir. Zira profesyonelleşmenin gelişmesi ve eğitimin tabana yayılmasıyla milletvekili olmak yalnızca ayrıcalıklı bir kesimin elinde bulunan bir şey olmaktan çıkmıştır. Ayrıca mecliste mevcut meslek yelpazesi de genişlemiştir. Sosyal statünün yerini siyasal statüye bırakmasıyla da daha fazla sosyal gruba siyasi katılım kanalları açılmıştır.

Mills (1956) profesyonel politikacılar, askeri liderler ve şirket yöneticileri de dahil olmak üzere küçük bir elit grubun toplumdaki gücün çoğunluğunu elinde tuttuğunu savunmaktadır. Bu güç yoğunlaşması, siyasi liderlerin giderek diğer elitlerle aynı sosyal tabakalardan seçildiği ve böylece hakimiyetlerini pekiştirdiği siyasetin profesyonelleşmesi ile kolaylaştırılmıştır. Putnam ise (1976) farklı ülkelerdeki siyasi elitlere ilişkin karşılaştırmalı analiz yapar. O da profesyonelleşmenin nasıl farklı bir siyasi

sınıfın gelişmesine yol açtığını vurgular. Genellikle kamusal baskılardan yalıtılmış olan bu elitlerin politika ve yönetişimin şekillendirilmesinde nasıl önemli bir rol oynadıklarını araştırırken, hesap verebilirlikleri ve yanıt verebilirlikleri hakkında sorular ortaya atar. Crouch (2004) demokratik kurum ve süreçlerin varlığını sürdürdüğü ancak siyasi yaşamın giderek profesyonel elitler ve teknokratlar tarafından domine edildiği “post-demokrasi” kavramını tanıtır. Crouch, siyasetin profesyonelleşmesinin bu eğilime katkıda bulunduğunu, halkın katılımının marjinalleştiği ve siyasi kararların küçük, profesyonelleşmiş bir elit tarafından alındığı bir duruma yol açtığını savunur.

Siyasi bir sınıfın oluşumuyla sonuçlanmayan siyasi profesyonelleşme süreçleri olabilir. Bu durum, ya rakip partiler veya siyasi gruplar arasındaki tarihsel antagonizmaların profesyonel politikacıların tutarlılığını engellemesiyle ya da politikacıların mesleklerini toplumun geri kalanından yeterince ayıştıramamaları ve kendilerini toplumun denetiminden tamamen uzaklaştıramamaları halinde ortaya çıkar (Borchert, 2003, s.8). Lipset (1960) sosyal yapılar ile siyasi davranış arasındaki ilişkiyi modern siyasi partilerin toplumdaki değişimlere nasıl uyum sağladığı da dahil olmak üzere incelemiştir. Toplumsal tabakalaşmanın parti örgütlenmesini nasıl etkilediğini tartışmış ve toplumlar daha karmaşık hale geldikçe siyasi partilerin bu karmaşıklığın üstesinden gelmek için giderek daha fazla profesyonel yönetime bel bağladığını öne sürmüştür. Siyasi elitlerin rolünü de incelemiş, parti liderliğinde profesyonelleşme eğilimini ve bunun demokratik süreçler üzerindeki etkisini dolaylı olarak kabul etmiştir.

Siyasette profesyonelleşmede odaklanılan temel alanlardan biri siyasi partilerin profesyonelleşmesidir. Araştırmacılar partilerin kitle temelli örgütlerden nasıl daha profesyonel ve merkezi yapılara dönüştüğünü incelemişlerdir. Sartori (1967) siyasi partilerin seçim rekabetini ve yönetişimi yönetmek için giderek profesyonelleşmiş stratejiler ve yapılar benimsediği “siyasi mühendislik” kavramını tartışmıştır. İdeolojik güdümlü kitle partilerinden, profesyonel kampanya yöneticilerine ve danışmanlara büyük ölçüde bel bağlayan daha pragmatik, oy peşinde koşan oluşumlara geçişi vurgulamıştır. Eldersveld’in (1964) çalışması, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’ndeki siyasi partilerin iç dinamiklerini incelemiştir. Anket, iletişim ve kampanya yönetimi gibi alanlarda uzmanlara duyulan güvenin artmasıyla birlikte partilerin nasıl daha profesyonel hale geldiğini vurgulamıştır. Davranışsal yaklaşımı, parti yapıları içindeki profesyonel politikacıların motivasyonlarını ve eylemlerini anlamının önemini vurgulamıştır. Burns

(1963), Amerikan siyasi partilerinin değişen doğasını ve parti liderliğinin profesyonelleşmesini analiz etmiştir. Siyasi meselelerin artan karmaşıklığının ve modern yönetimin taleplerinin, bu zorlukların üstesinden gelebilecek profesyonel siyasetçilere daha fazla güvenilmesine yol açtığını savunmuştur.

Panebianco (1988) siyasi partilerin nasıl giderek artan bir şekilde profesyonel kadrolara ve merkezi kontrole dayandığını incelemiştir. Partilerin giderek daha fazla “seçim profesyoneli” haline geldiğini, yani kitlesel üyelikleri harekete geçirmekten ziyade profesyonel yönetim ve medya stratejileri yoluyla seçim kazanmaya odaklandıklarını savunmuştur. Karar alma mekanizmasının profesyonel bir elit arasında yoğunlaştığını ve genellikle tabanın katılımı pahasına parti örgütlerinin profesyonelleşmesini vurgulamıştır. Schmitter, (1974) bazı Batı demokrasilerindeki siyasi partilerin nasıl giderek profesyonelleştiğini ve korporatist sistemlere entegre olduğunu anlamak açısından önemlidir. Bu analiz, profesyonel elitlerin işçi sendikaları ve iş dernekleri gibi diğer toplumsal aktörlerle koordinasyon içinde parti faaliyetlerini yönettiği daha bürokratik ve teknokratik bir siyaset tarzına doğru kayışın altını çizmektedir.

Katz ve Mair (1995) siyasi partilerin taban desteğinden ziyade devlet kaynaklarına dayanan profesyonelleşmiş kuruluşlar olarak giderek daha fazla faaliyet gösterdiği “kartel parti” kavramını ortaya atmıştır. Ona göre bu eğilim parti üyeliğinde düşüşe ve partiler ile seçmenler arasındaki bağın zayıflamasına yol açmıştır. Dalton ve Wattenberg, (2002) ise gelişmiş demokrasilerdeki siyasi partilerin nasıl daha profesyonelleştiğini ve kitlesel üyeliğe daha az bağımlı hale geldiğini incelemişlerdir. Bu eğilimin demokratik katılım üzerindeki etkilerini tartışmış ve seçmen katılımında ve parti sadakatinde bir düşüşe yol açabileceğini öne sürmüşlerdir.

Yasama sosyalleşmesi literatürü yasama organlarının yıl içinde daha fazla toplanmasının, yasa koyucuların yasama sürecinin inceliklerini öğrenmesini artırdığını ifade eder. Dolayısıyla daha uzun oturumlar üyelere gizli kural ve prosedürleri öğrenmek için daha fazla olanak tanır (Squire, 2007, s.216). şüphesiz bu durum profesyonelleşmeyle doğrudan bağlantılıdır. Bu anlamda yasama organlarının daha fazla toplanması profesyonelleşmeyi artıran bir etki yaratır. TBMM’nin ne kadar mesai yaptığına dair yıllık düzenli tutulan bir veriye ulaşılması zor olsa da mecliste uzun süreli çalışmaların hakim olduğunu anlamak için TBMM Başkan vekilinin ifadeleri (32. Gün, 2022) önemlidir: “21. dönemde 2.042-2.030 saat civarında mesai yapılmış 20. dönem mecliste

2000 saat çalışılmış, 19. Dönemde 1658 saat çalışılmış ve birçok kanun çıkarılmıştır.” ... Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar çalışan bir meclise rastlamak mümkün değildir.” İfadeden görüldüğü üzere mecliste uzun süreli toplanmalar ve bunların kanuna dönüşmesi gibi çıktılar mevcuttur.

ABD’de parlamento ne kadar profesyonel siyasetçilerden oluşursa yani üyeleri uzman komisyonlarda çalışır ve yasama süreçleri ve politika oluşturma konularında uzmanlaşırsa yeniden seçilmek isteyenlerin genel seçimde kazanma ihtimalinin o kadar yükseldiğini göstermiştir. Bu durum bize meclisin profesyonelleşmesi, o parlamentonun kurumsallaşmasını da beraberinde getirdiğini gösterir. Bu profesyonelleşme ve kurumsallaşma milletvekillerini dış şoklardan korur ve bir “kapanma” olgusu ortaya çıkar. Ancak burada ortaya bir risk çıkar. Ortaya çıkan bu risk vatandaşlar ile milletvekilleri arasındaki ayrılığın artmasıdır (Costa & Kerrouche, 2009, s.342).

Parlamentarler diğer profesyonel çalışanlarla benzer olarak kariyerlerinde ilerleme ve mesleklerinde devam etme arzusuna sahiptirler. Ancak parlamenterlerin kariyer ilerlemeleri belirli bir dereceye kadar parti tarafından belirlenir (Donohue, 2016, s.22). Black’e göre; siyasi kariyerde her adım kişinin diğer adımlara dair değerlendirmesini etkiler ve siyasetçinin yatırımı arttıkça siyasi alternatiflere ilişkin değerlendirmesi daha olumlu hale gelir (1972, s.159). Seçimle gelinek kamu görevlerinde mesleki statü olarak üstte yer alan kişilerin bulunmasının Eulau ve Koff’a göre (2016) bazı açıklamaları mevcuttur. Bunlardan ilki makamlara talip olmak için yapılan harcamaların fazlalığıdır. Dolayısıyla bunu yalnızca mali gücü yerinde olanlar karşılayabilmektedir. İkincisi kamu görevinde bulunmak için harcanan zamanın fazlalığıdır ve yalnızca mesleki açıdan bu vakti ayırabilecek kişiler siyasi istihdama uygun olabilir. Üçüncüsü seçimle gelinek makamların güvensizliğidir. Özel mesleklerine geri dönebilecekler siyasete atılabilir. Sonuncusu seçimle gelinek makamdaki rol iyi derecede iletişim becerisi gerektirir. Tüm bunlar özel hayattaki meslek ve siyasete atılma girişimi arasındaki ilişkiyi anlatır ve görüldüğü üzere bahsedilen gereklilikler çoğunlukla üst sınıfa mensup ya da mesleki statüsü yüksek kişilerin sahip olduğu imkanlardır. Bu süreçte partiler de ciddi derecede belirleyicidir.

Almanya’daki siyasi kariyer modellerini eyalet düzeyine odaklanarak inceleyen Borchert ve Stolz (2011), devlet siyasetinin yüksek derecede profesyonelleşmesi, parti sisteminin bölgeselleşmesi ve bazı diğer faktörlerle devlet siyasetinin kendi başına bir kariyer

arenasına dönuştüğünü ifade eder. Partiler siyasette bir kariyere erişimi kontrol ederler. Yerel ve ilçe parti örgütleri kariyere girişin anahtarıdır. Alman eyalet yasa koyucuları kariyer yollarını dört hükümet düzeyinde (yerel, eyalet, federal, Avrupa) takip ederler. Ancak profesyonel siyasetin ortak erişim noktası yerel siyasettir. Yerel seçim makamları ve yerel partiler daha profesyonel makamlara talip olanlar için bir eğitim alanı ve ağ işlevi görür. Siyasi deneyim siyasi bağlantılar ve siyasi sermaye önemli kaynaklardır. Kariyerin sürdürülmesine yönelik bir makam biriktirme modelinin yanı sıra daha fazla kariyer ilerlemesi seçeneğini bulabiliriz. Ancak kariyer politikacılarının “siyaset merdiveninde yukarıya doğru” hareket ettiği şeklindeki geleneksel düşüncenin aksine, eyalet yasama organları, Federal Meclis ve Avrupa Parlamentosu arasında hareket eden milletvekillerinin sayısı aslında oldukça azdır. Eyalet yasama organlarının tamamen profesyonelleşmesi, kurum değiştirerek yükselme güdüsünü azaltmıştır.

Siyasetin profesyonelleşmesinde parlamento öncesi parti kariyerleri büyük bir öneme sahiptir. Bununla ilgili çalışmalar mevcuttur ancak Binderkrantz vd. (2020), bunu Danimarka örneklemini üzerinden ileri bir evreye taşıyarak üç ideal-tipik parlamento öncesi kariyer yolu tanımlanmışlardır: yerel partili, parti görevlisi ve parti sivil. Yerel partili yerel düzeyde, parti görevlisi parti merkez örgütünde, parti sivil ise çoğunlukla siyaset dışında parlamento öncesi kariyer yolunu izleyenlerdir. Milletvekili-parti bağlantısı siyasi kariyer profesyonelleşmesi açısından önemlidir ve kariyer inşa sürecini doğrudan etkiler.

Yukarıda değerlendirilen çalışmalardan da görüleceği üzere modern demokrasilerde siyasi kariyerler, bölgesel yeniden yapılanmalar ve profesyonelleşme süreçleriyle dönüşüme uğramaktadır. Geleneksel siyasi kariyer yolları çözülürken, çok düzeyli sistemlerde yeni fırsatlar ve kalıplar ortaya çıkmıştır. Profesyonelleşme, siyasetin tam zamanlı bir meslek haline gelmesiyle ilişkilendirilse de bu süreç her zaman ulusal arenaya yönelme anlamına gelmez. Bölgesel düzeydeki kariyer fırsatları, siyasi sistemlerin kurumsal yapısını da etkiler. Bununla birlikte, profesyonelleşme demokratikleşme sürecini hem olumlu hem de olumsuz etkileyebilir. Profesyonelleşme, siyasi elitlerin ortaya çıkmasına ve demokratik katılımın marjinalleşmesine neden olabilirken, bu süreç aynı zamanda siyasi deneyim ve uzmanlaşmayı da teşvik eder. Siyasi partilerin ve parlamentoların profesyonelleşmesi, modern siyasetin karmaşıklığını yönetme konusunda hayati bir rol oynar.

2.8. Siyasi Profesyonelleşmede Milletvekillerinin Karakter ve Tipolojilerinin Etkisi

Milletvekilleri düzenli parlamento seçimlerinde her ülkede parlamento döneminin süresine bağlı olarak değişen ancak genellikle dört yıllık süre için seçilen kişilerdir. Bu seçimlerde seçilen kişiler elit olarak kabul görebilir. Robert Michels, Wilfredo Pareto, Gaetano Mosca gibi 19. yüzyılın sonlarındaki Avrupalı siyaset teorisyenleri siyasi sistemlerin tarihini analiz etmişler ve hepsinde iki tabaka tespit etmişlerdir. Bunlar seçkinlerden oluşan siyasi sınıf ve siyasi olmayan sınıf yani kitledir. Seçkinler siyasi gücü elinde bulunduranlardır. Parlamento üyeleri siyasi işlevleri kontrol ettikleri ve siyasi gücü elinde bulundurdukları için siyasi elitin bir parçası olarak sınıflandırılabilir. Ancak tabakalaşmaya rağmen elitler ve elit olmayanlar birbirine bağımlıdır (Shibakovski, 2015, s.54).

Günümüzde tüm Batı demokrasileri Max Weber'in unutulmaz terimleriyle sadece “siyaset için” yaşamayan aynı zamanda “siyasetten geçinmeye” çalışan bir grup profesyonel siyasetçiye sahiptir. Bu durumda siyaset yalnızca bir iktidar mücadelesi, kamu yararı için bir çaba ya da kolektif yaşam koşullarının şekillendirilmesi değil aynı zamanda bir meslektir. Tarihsel olarak bu her zaman böyle olmamıştır. Bu daha ziyade ulusal olarak spesifik bir profesyonelleşmenin sonucudur. Siyasetin profesyonelleşmesinin bir sonucu olarak siyasi kariyeri kalıcı hale getirmeye yönelik ilginin arttığını görüyoruz. Bu aynı zamanda çok farklı kariyer modelleri de ortaya çıkarmıştır (Borchert, 2003, s.1).

Profesyonelleşmeyle birlikte son kırk yılda milletvekillerinin karakterleri değişme eğilimindedir. Bu anlamda yeni nesil milletvekillerini üç gruba ayırabiliriz: uzun süreli siyasetçiler; siyasetten tamamen bağımsız düzenli bir işi olanlar; milletvekili olma arzusunun hayatlarında hakim olduğu ancak başka işlerde hayatlarını kazanmak zorunda olan ara kategoridekiler. Kendilerini kariyerlerine adanmış yeni tip milletvekilleri daha ideolojik ve dogmatik olabildikleri gibi kendilerini geliştirmek için ilkelerini feda etmeye istekli de olabilirler (Riddell, 1995, ss.186-189). Milletvekilleri söz konusu olduğunda görev ve kariyer türüne bağlı olarak eski bir işle eş zamanlı görev yapmak gibi ara durumlar da mevcuttur (Costa ve Kerrouche, 2009, s.329). Ancak önceden de belirtildiği üzere yasama faaliyetlerinin yoğunlaşması sonucunda siyaset başlı başına büyük bir uğraş gerektirdiği için bu ara durumlara nadir rastlanır.

Parlamentar kariyerleri kategorize etmek için bir dizi tipoloji geliştirilmiştir. Searing (1994), dört parlamenter kariyer tipi belirlemiştir. Bunlar; politika savunucuları, seçim bölgesi üyeleri, bakanlık heveslileri ve parlamento adamıdır. Kamu politikası geliştirmek, etkilemek veya teşvik etmek isteyenler politika savunucularıdır. Amacı seçim bölgelerine hizmet etmek olan parlamenterler seçim bölgesi üyeleridir. Bakanlık pozisyonuna yükselmeyi bekleyenler bakanlık heveslileri olarak tanımlanırken odak noktası kurumun kendisi olanlar ise parlamento adamıdır. Parlamento adamı statü arayanlar, seyirci ve kulüp adamı olmak üzere üç alt tipten oluşur (Donohue, 2016, s.19). İngiliz parlamenterler üzerine yapılan araştırmanın çıktısı olan bu tiplendirmeler farklı ülkeler üzerine de yapılmış ve birçok tipoloji sunulmuştur. Buradan aslında her ülke parlamentosunun kendine has tiplendirmeleri yansıtacağını görmek mümkündür. Dikkat edilirse her bir kariyer tipi farklı rol ve faaliyetlere vurgu yapar. Bunlar aynı zamanda farklı eğitim, meslek, bilgi ve becerileri de bünyesinde barındırır.

Tablo 3. Milletvekili Tipolojisi

Profesyonelleşme Düzeyi	Düşük Demokratikleşme	Yüksek Demokratikleşme
Düşük Profesyonelleşme	Saygın kişi	Memur
Yüksek Profesyonelleşme	Özgür siyasi girişimci	Profesyonel politikacı

Kaynak: Cotta & Best (2000, s.524)

Cotta ve Best (2000) 1848’den 2000’e kadar Avrupa’daki parlamento temsilcileri üzerine çalışma yapmışlar ve milletvekili tipolojisi geliştirmişlerdir. Siyasi rejimlerin demokratikleşmesi ve parlamento çalışmalarının profesyonelleşmesi burada tipolojiyi belirleyen etkidir. Yukarıdaki dört parlamenter figür (saygın kişi, memur, özgür siyasi girişimci, profesyonel politikacı) farklı tarihsel dönemlerde ulusal yasama organlarında ortaya çıkan figürlerdir. Memur ve serbest siyasi girişimciler profesyonel politikacılığa ilerlemede iki geçiş figürüdür. Serbest siyasi girişimci önemli mali kaynaklara sahip olması açısından yüksek profesyonelleşmeye sahipken sınırlı oy hakkı ile yapılan seçimler dolayısıyla düşük demokratikleşmeyi gösterir. Memur siyasi partilerle ve seçmenlerin belirli kesimiyle mevcut bağ dolayısıyla yüksek demokratikleşme düşük

profesyonelleşmeyi işaret eder. 20. yüzyılda Avrupa parlamentosunu karakterize eden bu figürler aynı zamanda profesyonelliğe geçiş aşamaları olarak da değerlendirilebilir. İlk dönemlerde düşük demokratikleşme ve profesyonelleşme ile saygın kişilerin yer aldığı parlamentodan günümüzde yüksek demokratikleşme ve profesyonelleşme ile profesyonel politikacıların arttığını söylemek mümkündür.

Profesyonel politikacılar tam olarak kariyer politikacıları değildir. Çünkü kariyer politikacısı kavramı, güçlü bağlılık, dar mesleki geçmiş, dar yaşam deneyimi ve güçlü hırs olmak üzere dört boyuta sahiptir. Profesyonel politikacılar kariyerlerine tam zamanlı bağlılıkları olmasına rağmen bu kariyer politikacısının yalnızca dört boyutundan birine işaret eder. Profesyonel politikacı diğer üç boyuta sahip olmayabilir. Bu durumda profesyonel politikacılar kariyer politikacılarının bir alt tipini oluştururlar. Ancak dört boyutu da paylaşıyor ise tam olarak kariyer politikacısıdır (N. Allen vd., 2020, s.19). Kariyer politikacılarının dezavantajlarından biri dışarıda bağımsız bir deneyime sahip olmamalarıdır. Bu nedenle gelirlerini tamamlayabilmelerinin tek yolu lobicilere ya da seçilmeden önce kendilerini istihdam eden firmalara danışmanlık yapmak olmasıdır (Riddell, 1995, s.187).

Siyasi yükselme arzusu bireylerin genel olarak siyasete bağlılığıyla, riskleri üstlenmeye ve kariyerini ilerletmenin maliyetini ödemeye istekli olmasıyla ve siyasi hedefleriyle uyumlu norm ve değerleri ne ölçüde içselleştirdiğiyle ilişkili olmalıdır. Siyasi ilerleme kararı bireyin siyasi hırslarına bağlıdır. Hırsın varlığı ya da yokluğu bireyin siyasi geçmişi ile siyasi geleceği ve başlangıçtaki siyasi değerleri ile profesyonel siyasetçinin değerleri arasındaki kritik müdahale faktörüdür (Black, 1972). Komite sistemindeki iç değişiklikler, maaşlar, sosyal yardımlar, iş yükü, emeklilik meclis hizmetini ve kongre kariyer seçimlerini etkileyen faktörlerdendir (MacKenzie, 2015, s.507). Jun, (2003, s.178) bir milletvekilinin kariyer gelişiminde farklı zamanlarda farklı rollere sahip olabileceğini, kariyer hedefleri ve mevkileri değiştikçe milletvekili rollerinin de değişebileceğini ifade eder. Buradaki rol arayışı ise hırsı, kariyer beklentisi ve statüsüne göre uygunluk gösterir.

Siyasi sistemlerin yapısal özellikleri, makam sahibi kişilerin hırslarını, karşılaştıkları riskleri ve siyasi makamlara ulaşmak için gereken yatırımları şekillendirmede etkilidir. Schlesinger, bir insanın siyasi güdülerinin ve arzularının siyasi fırsatların elverişliliği üzerinden şekillendiği ve bu fırsatların yapısal olarak belirlendiğini iddia eder. Burada

kritik olan politik bir yapının bireylerin seçimleri üzerinde etkili olduğudur (Black, 1972, ss.144-158). Joseph A. Schlesinger, (1966) *Ambition and Politics: Political Careers in the United States* adlı eserinde bir politikacının yaşı ilerledikçe ilerleme hırslarının azaldığını belirtmektedir. Schlesinger bunu, zirveye ulaşmış Amerikalı siyasetçilerin kariyer modellerini esas alarak ortaya atmıştır. Hain, (1974) bunu Kaliforniya eyaletindeki şehirler üzerinde test etmiştir. 495 eyalet yasa koyucusunun kariyerlerini 13 yıl boyunca takip etmiş ve benzer örüntülere rastlamıştır. Hain'in elde ettiği bulgulara göre yaş, Amerikalı politikacıların siyasi hırslarını ve kariyerlerini ciddi oranda etkiler. Bir politikacı ne kadar yaşlıysa ilerleme isteğini dile getirme olasılığı o kadar düşüktür; ancak bu negatif korelasyon doğrusal değildir. Kırılma orta yaşta gerçekleşmiştir ve bu siyasetçilerin bir “orta yaş krizi” geçirdiği genellemesini destekler niteliktedir. Amerikan siyasi fırsat yapısında 50 yaş civarında bir daralma meydana gelir ve bu devam eder. Benzer bir örüntü TBMM’de karşımıza çıkar. İleride verilerden de görüleceği üzere gerçekten 50’li yaşlar bir kırılmaya işaret eder.

Araştırmalar göstermektedir ki günümüzde, siyasetin bir meslek olarak profesyonelleşmesiyle birlikte, milletvekillerinin kariyer yolları çeşitlenmiş, farklı karakterler ve tipolojiler ortaya çıkmıştır. Milletvekilleri kariyer politikacısı, politika savunucusu, seçim bölgesi üyesi, bakanlık heveslisi ve parlamento adamı gibi farklı kategorilere ayrılarak, bu kişilerin rolleri ve motivasyonları açıklanmaya çalışılmıştır. Demokratikleşme ve profesyonelleşmenin milletvekili tipolojilerini belirleyen önemli faktörler olduğu ortaya konmuştur. Profesyonel politikacılar, tam zamanlı siyasetle ilgilenseler de dar mesleki geçmişe ve hırslara sahip kariyer politikacılarından ayrılmışlardır. Ayrıca yaşın ve kişisel hırsların siyasi kariyer üzerinde önemli bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak, siyasetin profesyonelleşmesi, milletvekillerinin karakterlerini ve kariyer yollarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu da siyasi rollerin ve motivasyonların değişken olduğunu ve her ülkenin kendi siyasi dinamikleri doğrultusunda milletvekili tipolojileri geliştirdiğini göstermektedir.

2.9. Siyasetin Profesyonelleşmesinin Evrimi

Siyasi faaliyetlerde uzmanlaşmış bilgi, beceri ve resmileşmiş uygulamalara giderek daha fazla güvenilmesini ifade eden siyasi profesyonelleşme kavramı, son birkaç on yıldır siyaset biliminde kritik bir çalışma alanı olmuştur. 20. yüzyılın ortalarından bu yana,

siyasi profesyonelleşme üzerine yapılan araştırmaların yapısı ve odak noktası, daha geniş toplumsal, teknolojik ve siyasi değişimleri yansıtacak şekilde önemli ölçüde gelişmiştir. Parti örgütlenmesi ve siyasi elitlerle ilgili ilk araştırmalardan dijital siyaset, kutuplaşma ve etik hesap verebilirlikle ilgili çağdaş kaygılara kadar, siyasi profesyonelleşme çalışmaları modern siyasi yaşamın değişen dinamiklerine dair değerli içgörüler sunmaktadır. Bu nedenle bu bölümde özellikle 1950'lerden 2020'lere kadar geçen on yıllar boyunca odaklanılan ana temaları ve değişimleri inceleyerek siyasi profesyonelleşme üzerine yapılan araştırmaların tarihsel gelişimini inceledik.

1950'lerde, siyasi profesyonelleşmeye yönelik akademik ilginin yoğunlaşmaya başladığı görülmüştür. Araştırmalar öncelikle siyasi partilerin örgütsel yapılarına ve siyasi elitlerin ortaya çıkan rolüne odaklanmıştır. Bu dönemde Maurice Duverger gibi düşünürler, kadro ve kitle partileri arasında ayrım yaparak siyasetin profesyonelleşmesini anlamak için zemin hazırlamışlardır. Duverger'de (1954) profesyonelleşmenin işaretleri, özellikle de parti elitlerinin siyasi örgütlenmede nasıl daha merkezi bir rol oynamaya başladıkları görülmüştür. Bu on yıl, Max Weber'in *Meslek Olarak Siyaset*, bürokrasi ve rasyonel-yasal otorite üzerine daha önceki çalışmalarından da etkilenmiş ve siyasi kurumların nasıl daha resmi hale geldiğini ve uzmanlığa dayandığını analiz etmek için teorik bir temel sağlamıştır. Bürokratikleşmeye odaklanma, siyasi sistemlerin artan karmaşıklığını ve siyasi partiler ve hükümet kurumları içinde profesyonel yönetime duyulan ihtiyacı vurgulamıştır. Özetle, 1950'ler parti örgütlenmesi, bürokratikleşme ve elitlerin siyasi hayatı şekillendirmedeki rolüne odaklanarak siyasi profesyonelleşme çalışmaları için entelektüel bir zemin hazırlamıştır.

1960'lara gelindiğinde siyasi profesyonelleşme üzerine yapılan araştırmaların kapsamı iyice genişlemiş, giderek daha fazla siyasi elitlerin rolüne ve medyanın siyasette ortaya çıkan etkisine odaklanılmıştır. Bu on yıl boyunca, Robert Dahl ve Joseph A. Schlesinger gibi düşünürler siyasi liderlerin giderek profesyonelleşen bir ortamda yönetimin karmaşıklığını nasıl yönettiklerini araştırdıkça, siyasi elitlerin profesyonelleşmesi merkezi bir tema haline gelmiştir. Dahl, (1961) profesyonelleşmenin siyasi gücün merkezileşmesine nasıl katkıda bulunduğunu vurgulayarak, siyasi elitlerin yönetimi şekillendirmedeki rolüne ilişkin ufuk açıcı bir analiz sunmuştur. Schlesinger (1966) profesyonelleşmiş siyasi kariyerlerin nasıl ortaya çıktığını incelemiş ve siyasi başarıda hırs ve stratejik yönetimin önemini vurgulamıştır. Ayrıca 1960'lar, medyanın siyasi

profesyonelleşmedeki rolüne yönelik akademik ilginin başlangıcına işaret etmektedir. Televizyonun ve kitle iletişim araçlarının yükselişi siyasal iletişimi dönüştürmeye başlamış, medya stratejilerindeki profesyonelleşmenin siyasal kampanyaları ve kamu algısını nasıl temelden değiştireceğine dair daha sonraki analizler için zemin hazırlamıştır. Bu on yıl, sonraki on yıllarda alana hakim olacak yeni eğilimler hakkında kritik bilgiler sağlamıştır.

1970'ler, siyasi partilerin kurumsallaşmasına ve siyasi kampanyaların profesyonelleşmesine daha açık bir şekilde odaklanılmaya başlanmasıyla, siyasi profesyonelleşme çalışmalarında bir dönüm noktası olmuştur. Siyasi partilerin, genellikle tabandan gelen aktivizm ve üye katılımı pahasına, nasıl daha merkezi ve bürokratik hale geldiğini analiz etmeye doğru bir kaymaya tanık olmuştur. Panebianco'nun çalışması (1988) daha sonra yayınlanmış olmasına rağmen 1970'lerin akademik ilgisini özetlemektedir. Panebianco siyasi partilerin kitlesel üyelikleri harekete geçirmek yerine profesyonel yönetim ve medya stratejileri yoluyla seçimleri kazanmaya nasıl giderek daha fazla odaklandıklarını vurgulamıştır. Bu çalışma, karar alma mekanizmasının profesyonel bir elit arasında yoğunlaştığı siyasi partilerdeki merkezileşme eğiliminin altını çizmiştir. 1970'li yıllar, özellikle teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçlarının artan etkisi bağlamında, siyasi kampanyaların profesyonelleşmesine yönelik önemli bir ilgiye de sahne olmuştur. Medya danışmanlarının, anketörlerin ve profesyonel stratejistlerin rolü giderek daha belirgin hale gelmiş ve bu siyasi kampanyaların yürütülme biçimini dönüştürmüştür. Hess (1981) medya profesyonellerinin bu dönemde siyasi anlatıların şekillendirilmesinde nasıl merkezi bir rol oynamaya başladıklarına dair derinlemesine bir bakış sunmuştur. Genel anlamda baktığımızda 1970'ler, siyasi partilerin kurumsallaşması ve kampanya yönetiminin profesyonelleşmesine odaklanan siyasi profesyonelleşme çalışmalarında kritik bir on yılı temsil etmektedir. Bu dönem, profesyonelleşmenin siyasi partilerin örgütsel dinamiklerini ve seçim stratejilerini nasıl dönüştürdüğüün anlaşılması için temel oluşturmuştur.

1980'lerde, siyasi partiler içinde gücün merkezileşmesi ve medya stratejilerinin artan önemine yapılan vurgu ile siyasi profesyonelleşmenin araştırılmasına devam edilmiştir. Profesyonelleşmenin, genellikle daha geniş demokratik katılım pahasına, karar alma gücünün siyasi elitler arasında yoğunlaşmasına nasıl yol açtığını incelenmiştir. Parti örgütlerinin merkezileşmesi ve profesyonelleşmesi yönündeki eğilimi vurgulayarak

demokratik katılım üzerindeki etkileri konusunda endişelerin arttığı bir dönem olmuştur. 1980'lerde medyanın siyasetin profesyonelleşmesindeki rolüne de önemli ölçüde odaklanılmıştır. Kathleen Hall Jamieson özellikle televizyon reklamcılığı ve profesyonel iletişim tekniklerinin kullanımına odaklanarak, medya stratejilerinin siyasi kampanyalarda nasıl merkezi hale geldiğini incelemiştir. Jamieson (1984) profesyonelleşmiş medya stratejilerinin halkın siyasi adaylara ilişkin algılarını nasıl şekillendirdiğine dair eleştirel bir analiz sunmuştur. Buna ek olarak, 1980'lerde siyasi profesyonelleşmenin demokrasi üzerindeki etkisi konusunda artan endişelere tanık olunmuştur. Araştırmacılar, profesyonel elitlere ve medya stratejilerine artan güvenin demokratik katılım ve hesap verebilirlikte bir düşüşe yol açıp açmadığını sorgulamaya başlamışlardır. Bu dönem profesyonelleşmenin potansiyel olumsuzlukları hakkında sonraki on yıllarda da gelişmeye devam edecek olan eleştirel tartışmaların başlangıcı olmuştur.

1990'lar, siyasi pratiklerin küreselleşmesi ve dijital teknolojilerin yükselişinin etkisiyle siyasi profesyonelleşme çalışmalarında önemli bir dönüşüm dönemini temsil etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da gelişen profesyonelleşme eğilimlerinin diğer bölgelere ve siyasi sistemlere nasıl yayıldığına giderek daha fazla odaklanılmıştır. Siyasetin profesyonelleşmesinin küreselleşmesi, akademisyenlerin profesyonel kampanya tekniklerinin, medya stratejilerinin ve parti örgütlenmesi uygulamalarının farklı siyasi bağlamlarda nasıl benimsendiğini incelemesiyle birlikte önemli bir tema haline gelmiştir. Katz & Mair (1995), siyasi partilerin nasıl daha profesyonelleştiği ve taban desteğine daha az bağımlı hale geldiği konusundaki tartışmaları etkilemeye devam etmiştir. 1990'lar aynı zamanda siyasi iletişimde dijital devrimin de başlangıcı olmuştur. İnternetin ve dijital teknolojilerin ortaya çıkışı, siyasi kampanyaların yürütülme biçimini dönüştürerek çevrimiçi kampanyacılığın profesyonelleşmesine yol açmıştır. Pippa Norris gibi düşünürler dijital iletişimin siyasi profesyonelleşme üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamışlardır. Norris (2001) dijital araçların nasıl siyasi iletişimin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini vurgulayarak, yeni siyasi eşitsizlik biçimlerinin potansiyeline ilişkin soruları gündeme getirmiştir. Özetle, 1990'lar siyasi profesyonelleşmenin küreselleşmesi ve dijital teknolojilerin akademik araştırmanın merkezi bir odağı olarak ortaya çıkması ile karakterize edilmiştir.

2000’li yıllar, özellikle dijital teknolojilerin siyasi profesyonelleşme üzerindeki etkisine odaklanarak 1990’larda ortaya çıkan eğilimlerin derinleşmesine tanık olmuştur. Sosyal medya, veri analitiği ve dijital iletişim araçlarının yükselişinin siyasi kampanyaları nasıl daha da profesyonelleştirdiğini ve siyasi iletişimi nasıl dönüştürdüğü analiz edilmiştir. Siyasi partilerin ve adayların seçmenleri hedeflemek ve kamuoyunu şekillendirmek için sofistike veri odaklı stratejileri nasıl kullandıklarını inceleyenlerle birlikte dijital kampanyacılığın profesyonelleşmesi ana temalardan biri haline gelmiştir. Chadwick (2006) dijital teknolojilerin siyasi iletişimi nasıl yeniden şekillendirdiğine dair kapsamlı bir analiz sunarak çevrimiçi kampanyacılığın profesyonelleşmesine vurgu yapmıştır. Aynı zamanda 2000’li yıllar, profesyonelleşmenin demokratik katılım ve sivil katılım üzerindeki etkisine dair endişelerin arttığı bir dönem olmuştur. Robert Putnam gibi bazı araştırmacılar, profesyonel danışmanlara, medya stratejilerine ve dijital araçlara artan bağımlılığın toplumsal katılım ve sosyal sermayenin azalmasına katkıda bulunduğunu düşünmüşlerdir. Putnam (2000) profesyonelleşen siyasetin nasıl daha kopuk ve parçalanmış bir topluma yol açtığını vurgulamıştır. Colin Crouch bu eğilimlerin "post-demokratik" bir döneme yol açıp açmadığını sorgulamış, böylece siyasetin profesyonelleşmesine ilişkin eleştirel bakış açılarının ortaya çıkışına da tanıklık edilmiştir. Crouch (2004) demokratik kurum ve süreçlerin giderek profesyonel elitler ve teknokratlar tarafından domine edildiği ve bunun da halkın katılımının marjinalleştiği bir duruma yol açtığı fikrini ortaya atmıştır. Sonuç olarak, 2000’li yıllar siyasetin dijital teknolojiler aracılığıyla profesyonelleşmeye devam ettiği ve demokratik katılımın erozyona uğradığına dair endişelerin arttığı bir dönem olmuştur. Aynı zamanda profesyonelleşmenin demokrasinin geleceğindeki rolü hakkında süregelen tartışmalara zemin hazırlanmıştır.

2010’lu yıllar, büyük verinin, gelişmiş analitiğin ve popülizmin yeniden canlanmasının etkisiyle siyasi profesyonelleşme çalışmalarında önemli yeniliklerin ve zorlukların yaşandığı bir on yılı temsil etmiştir. Bu dönemde çalışmalar (Bimber, 2003; Kitschelt & Wilkinson, 2007), veriye dayalı siyasi stratejilerin siyaseti nasıl daha da profesyonelleştirdiğine ve yüksek düzeyde hedeflenmiş ve kişiselleştirilmiş seçmen iletişimine nasıl olanak sağladığına odaklanmışlardır. Büyük verinin yükselişi ve siyasi kampanyalarda gelişmiş analitiklerin artan kullanımı, siyasi profesyonelleşme çalışmalarında merkezi temalar haline gelmiştir. Aynı zamanda, 2010’lu yıllar popülizmin yükselişine tanıklık etmiş ve profesyonelleşmiş siyasi stratejilerin popülist

hareketlere nasıl hem katkıda bulunabileceği hem de karşı koyabileceği konusuna yeniden ilgi duyulmasına yol açmıştır. Akademisyenler profesyonelleşme ve popülizm arasındaki karmaşık ilişkiyi araştırmış, bazıları profesyonelleşmiş medya stratejilerinin ve veri odaklı kampanyaların popülist liderlerin desteği etkili bir şekilde harekete geçirmesini sağladığını savunmuştur. Aynı zamanda profesyonelleşme uygulamalarının küresel yayılımına odaklanılmaya devam edilmiş ve bu eğilimlerin gelişmekte olan demokrasilerde ve Batı dışı bağlamlarda nasıl ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Karşılaştırmalı çalışmalar, profesyonelleşmenin farklı siyasi ortamlarda nasıl ortaya çıktığını şekillendirmede bağlamın önemini vurgulayarak, siyasi profesyonelleşme deneyimlerinin çeşitliliğinin altını çizmiştir.

2020'lere doğru ilerlerken, siyasi profesyonelleşme çalışmaları giderek teknoloji, profesyonelleşme ve siyasi kutuplaşmanın kesişimine odaklanmıştır (Hindman, 2009; Tüfekçi, 2017). Bu dönem, yapay zeka ve makine öğreniminin siyasi kampanyalardaki artan etkisiyle karakterize edilmiş ve siyasi süreçlerin daha da profesyonelleşmesine ve otomasyonuna yol açmıştır. Yapay zeka ve makine öğreniminin siyasi kampanyalara entegrasyonu, siyasetin profesyonelleşmesinde yeni bir sınırı temsil etmiş ve daha da sofistike veri analitiği ve hedefli iletişim stratejileri sağlamıştır. Bu gelişmelerin demokratik katılım üzerindeki etkileri araştırılmaya başlanmış ve bu araçların kamu güvenini ve hesap verebilirliği zayıflatacak şekilde kullanılma potansiyeline ilişkin endişeler dile getirilmiştir.

Siyasi profesyonelleşme çalışmaları, siyasi yapılardaki, iletişim teknolojilerindeki ve küresel dinamiklerdeki değişiklikleri yansıtarak on yıllar boyunca önemli ölçüde gelişmiştir. 1950'ler ve 1960'larda parti örgütlenmesi ve siyasi elitlere odaklanan ilk çalışmalardan, sonraki yıllarda medya stratejileri, dijital kampanya ve küreselleşmeye yapılan vurguya kadar, siyasi profesyonelleşme analizi sürekli olarak yeni zorluklara ve fırsatlara adapte olmuştur. 2020'lere doğru ilerlerken, teknoloji, profesyonelleşme ve siyasi kutuplaşmanın kesişimi alanı şekillendirmeye devam etmekte ve giderek profesyonelleşen ve dijitalleşen bir dünyada demokrasinin ve siyasi katılımın geleceği hakkında önemli soruları gündeme getirmektedir.

2.10. Siyasetin Meslekleşmesi Bize Neler Söyledi?

Siyaset modern toplumlarda giderek bir meslek haline gelmiştir. Siyasetin meslekleşmesi ulusal olarak spesifik bir profesyonelleşmenin sonucudur. Güncel araştırmalara göre, siyasette profesyonelleşme küresel bir eğilimdir. 19. yüzyılda ortaya çıkan siyasetin profesyonelleşmesi eğilimi tüm Batı demokrasilerinde artarak devam etmiş ve günümüzde küreselleşmiştir. Üç ana kurumsal değişim süreci çok düzeyli siyasi sistemlerde siyasi elitlerde yeni kariyer kalıpları ortaya çıkarmıştır. Bunlar federal sistemlerde devlet kademesinin profesyonelleşmesi, üniter devletlerin bölgeselleşmesi ve Avrupa parlamentosu gibi uluslar üstü kurumların gelişmesidir.

Weber parlamenterin köken mesleği ile siyasi faaliyet becerileri arasında ciddi derecede yakınlık olduğunu ileri sürmüştür. Belirli meslekler siyasette kariyer yapmak isteyenler için statü gibi sembolik kaynak, yasama ile ilgilenme yeteneği, siyasi beceri, retorik yeteneği gibi sosyal beceri, boş zaman ve mali bağımsızlık gibi maddi koşullar sağlar. Bu durum parlamentoda belirli mesleklerin yaygın olmasının ve öne çıkmasının temel nedenidir. Öte yandan milletvekilliği için uzmanlık eğitimi gibi profesyonellerde yaygın olarak gördüğümüz bir eğitim zorunluluğu yoktur. Bu durumda parlamentoda çok çeşitli meslekler ve eğitim geçmişleri görülebilir.

Milletvekillerinin kariyer süreci diğer birçok profesyonel mesleğe göre farklılık gösterir. İcra ettikleri köken meslekten milletvekilliğine bir geçiş söz konusudur. Parlamento sonrası kariyer örüntüleri de oldukça farklılıklar içerir. Parlamento öncesi ve sonrası kariyer örüntülerini de düşündüğümüzde milletvekilliği çoğu zaman bağımsız işleyen, değişken ve özgün bir yapıdadır. Bu durum mesleğe ilişkin rollerin de oldukça farklı inşa edildiğini gösterir. Burada avantaj, dezavantaj ve risk bir aradadır. Bu nedenle milletvekilliği mesleği geleneksel kariyer örüntüleriyle değil çağdaş yaklaşımlarla ele alınması gereken bir meslek olarak karşımıza çıkar.

Parlamentonun yenilenme oranının yüksek olması parlamentoda yenilik ve daha fazla kişinin şans bulması anlamına gelse de süreksizlik ve uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş parlamenterlerin yokluğu anlamına da gelir. Bu durum zamanla oluşacak bilgi aktarımını azaltan ve emek maliyetini artıran bir etkidir. Türkiye’de parlamentonun profesyonelleşmesinin ve profesyonelleşememesinin aydınlatılması, bilgi aktarımının sağlanarak süreklilik kazanılması hususunda da önemlidir.

Gelinen noktada milletvekilleri siyasi profesyoneller olarak karşımızdadır. Birçoğu artık köken mesleğinde ya da eğitim aldıkları meslekte çalışmazlar, tam zamanlı siyasetçilere dönüşürler. Parlamento öncesi kariyer örüntülerine de baktığımızda çoğu siyasi bir geçmişe sahiptir. Siyaset dışından gelenler daha dezavantajlı konumdadır. Parlamento sonrası kariyer örüntülerinde ise köken mesleğine ya da eğitim aldıkları mesleğe geri dönüş oldukça az yaşanır bir durumdur. Milletvekillerinin büyük çoğunluğu yeniden seçilme ve görevde kalma arzusuna sahiptir. Profesyonelleşmeyle birlikte gelen iş garantisi ve düzenli gelir siyasi makamı sürdürme ve siyasi hiyerarşide yükselme isteğini daha da artırır. Tüm bu sebeplerle politikacıların işlerini profesyonel düzeye çekmeleri ve bunu bir kariyer haline getirmeleri derinlemesine araştırılması gereken bir konudur.

Türkiye'de politikacıların profesyonelleşmesi, özellikle siyasi kariyerler profesyonelleşme merceğinden değerlendirildiğinde, önemli ancak yeterince araştırılmamış bir sosyolojik mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, eğitim geçmişi, cinsiyet, dil becerileri ve köken meslek deneyimleri gibi faktörler göz önünde bulundurularak parlamentonun sosyal yapısında zaman içinde meydana gelen değişiklikler analiz edilerek anlaşılabilir. Milletvekillerinin çeşitli kariyer yollarından tam zamanlı siyasi rollere nasıl geçtiklerini gözlemleyerek, profesyonelleşmenin sadece bireysel siyasetçileri etkilemediği, aynı zamanda parlamentonun kurumsal yapısını da yeniden şekillendirdiği ortaya çıkmaktadır.

Parlamenter profesyonelleşme kavramı küresel eğilimleri yansıtmakla birlikte Türkiye'de kendine özgü niteliklere sahiptir. Diğer demokrasilerde de gözlemlendiği gibi, profesyonel politikacılar kariyer istikrarı için yasama rolüne daha fazla güvenme eğilimindedir ve uzun görev süreleri genellikle kanunlarda ve ücretlerde yapılan değişikliklerle desteklenmektedir. Parlamentoda geçirilen sürenin uzunluğu, görev yapılan dönem sayısı ve farklı siyasi partiler veya iller arasındaki geçişler bu profesyonelleşmenin temel göstergeleri haline gelmektedir. Bu tür eğilimler aynı zamanda siyasetçilerin mali ve sosyal konumları için rollerine giderek daha fazla bağımlı hale geldiklerini ve kendilerini siyasi sistemin içine daha fazla yerleştirdiklerini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de siyasetin profesyonelleşmesi sadece siyasetin uzmanlaşmış bir kariyere dönüşmesi yönündeki küresel eğilimi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu değişimi değerlendirmede nicel verilerin önemini de vurgular. Siyasi görev ve kariyer

süresi arasındaki örtüşmenin artmasıyla, kamu hizmeti ve profesyonel meslek arasındaki çizgiler bulanıklaşmakta ve Türk siyasi hayatının değişen dinamiklerine ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Milletvekillerinin kariyer yollarına ve profesyonelleşmelerine ilişkin özgün sosyolojik bakış açısı, siyaset sosyolojisi alanında daha ileri araştırmalar için kritik bir araç olarak hizmet edebilir.

Sonraki iki bölümde, Türkiye’de Meclis’in mesleki ve sosyal kompozisyonundaki değişimi, sayısal veriler ışığında ele aldık. Milletvekillerinin eğitim seviyeleri, cinsiyet dağılımları, köken meslekleri ve parlamentoda geçirdikleri süreler gibi göstergeler, meclisin yapısal dönüşümünü ortaya koyarken, siyasetin meslekleşme sürecini de derinlemesine incelememize olanak sağlayacaktır. Bu veriler, siyasetin Türkiye’de nasıl profesyonelleştiğini ve milletvekilliğinin zamanla nasıl bir kariyer haline geldiğini, sayısal analizlerle daha net bir şekilde gösterecektir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Siyasette Profesyonelleşmeyi Anlamak ve Ölçmek

Toplumsal gerçekliği ölçmenin, gözlemlemenin ve anlamının farklı yolları mevcuttur. Bu bağlamda üç büyük yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlar, pozitivist sosyal bilim, yorumlayıcı sosyal bilim ve eleştirel sosyal bilimdir. Pozitivizm, nomotetiktir. Nedensel yasalar keşfetmek ve doğrulamak üzere tümdengelimci mantığı benimsemektedir. Yorumlayıcı yaklaşım idiyografiktir. Düşünümsel bir bilgi üretmektedir. Özgül bağlamları, anlamların niteliklerini, insanların dünyayı nasıl deneyimlediklerini ele almaktadır. Günlük yaşamdaki pratik ilişkilere ve sembolik etkileşimlerin inşa ettiği anlamlara odaklanarak tümevarımsal bir akıl yürütme geliştirmektedir. Eleştirel sosyal bilim düşünümsel-diyalektik bir yönelim içerisindedir. Nomotetik ve idiyografik yaklaşımları harmanlayarak üçüncü yol sunmaktadır (Neuman, 2020, ss.183-215).

Nicel araştırma, değişkenler arası ilişkileri veya genel eğilimleri betimleme yoluyla araştırma problemini açıklar. Çok sayıda insandan sayısal veriler toplar. İstatistiksel analizler kullanarak genel eğilimleri analiz eder. Aynı zamanda grupları karşılaştırır ve değişkenleri ilişkilendirir (Creswell, 2020, s.16). Biz de bu araştırmada nicel verilere dayalı betimsel, ilişkisel ve ileri analizler yaptık. Betimsel analizler mevcut konjonktörü görmemizi sağladı. Bu sayede son kırk yıllık süreçte TBMM’de yaşanan değişimi ele alabildik ve hem ilişkisel hem de ileri analizler için zemin oluşturduk. İlişkisel analizler sayesinde profesyonelleşme düzeyiyle ilgili veriler elde etmeye başladık. Özellikle mecliste görev yapma süresi, seçildiği parti sayısı, farklı illerden seçilme sayısı gibi veriler bize profesyonelleşme düzeyiyle ilgili bilgiler verdi. İleri analizler ile profesyonelleşme düzeyini derinlemesine görme fırsatı bulduk. Özellikle köken mesleklerin profesyonelleşme ile ilişkisini detaylı olarak inceleyebildik. Araştırmada kullandığımız veri setini kendimiz oluşturduk. Dolayısıyla araştırma direkt ikincil nicel verilerden oluşan bir araştırma ve analiz değildir. Veri setini kendimizin oluşturmamızın sebebi Türkiye’de 1980 sonrasında günümüze kadar TBMM’deki milletvekillerini ele alan kapsamlı bir veri setinin mevcut olmamasıdır. Yalnızca TBMM albümlerinde yer

alan tüm milletvekillerinin özgeçmişleri vardır. Bu özgeçmişleri kodlayarak veri setine dönüştürdük.

Milletvekillerinin parlamento öncesi kariyerlerinin parlamentodaki davranışlarını ve kariyer yörüngelerini nasıl etkilediğini araştıran Ting, (2016) milletvekillerinin biyografik bilgilerine ilişkin hem kapsamlı hem de güvenilir bir kaynak ararken, en doğal başlangıç noktası olarak parlamento tarafından yayınlanan milletvekili profillerini gösterir. Biz de TBMM tarafından yayınlanan albümlerdeki milletvekili biyografilerine başvurduk ve veri setini bu sayede oluşturduk.

Araştırmada kullanılan veri seti 1980 sonrası tüm milletvekillerini kapsadı. Çünkü eğer ki meclis yapısının değişimini ve dönüşümünü ele almak istiyorsak tüm dönemlerde seçilmiş milletvekillerini analize dahil ederek örüntüyü kaçırmamak gerekirdi. Bazı dönemlerin ya da milletvekillerinin analize dahil edilmemiş olması yaşanan değişim ve kırılmaların yanıltıcı olmasına sebebiyet verebilirdi. Ayrıca profesyonelleşme düzeyini, tekrar seçilme ve mecliste görev yapma süresi gibi durumları analiz ederken de eksik bilgiye sebep olurdu. Bu nedenle herhangi bir örneklem almadık. Toplamda 6360 kez seçilen 3702 milletvekilinin verilerini işledik. Bazı analizleri tekrarlı milletvekillerini bir kez alarak yapmak gerekiyordu. Dönemlere göre yaptığımız analizlerde seçilme sayısına dayalı veriyi (6360) kullanırken diğer değişkenlerin çoğunda bireylerin verisini (3702) kullandık. Bu sayede birden çok seçilen milletvekillerinin genel analizlerdeki yanıltma payını ortadan kaldırmış olduk.

Parlamento elitlerinde yenilenme ve süreklilik örüntülerini keşfetmeye çalışan Kountouri (2018) 1996-2015 döneminde Yunan Parlamentosu'nun tüm üyelerini incelemiş, bilgileri resmi biyografilerden ve Yunan Parlamentosu'nun internet sitesinden derlemiş ve gözlem birimi olarak milletvekili/yasama dönemini seçmiştir. Cinsiyet, eğitim, meslek ve siyasi deneyim verilerini kullanarak betimsel analizlerin yanı sıra regresyon analizi yapmıştır. Bu araştırmanın verileri elde etme yolu, gözlem birimi, ele aldığı veriler ve bazı analizleri oldukça yön gösterici olmuştur. Nitekim okuduğunuz çalışmada benzer göstergeler kullanılarak yapılmış betimsel ve ileri analizleri görebilirsiniz.

Araştırmanın betimsel verilerden oluşan kısmında milletvekillerinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, mezun olunan üniversite, köken mesleği, yabancı dil bilgisi, seçildiği il, doğduğu il, seçildiği ve görev yaptığı partiye ilişkin bilgilere yer verdik. Araştırmanın ilk kısmında yer alan veriler, milletvekilliği meslek profiline dair karşılaştırmalı betimsel bir

analiz yapma imkanı sundu. TBMM'nin 1980 sonrası sosyodemografik yapısını bu sayede analiz ettik. Bu tarihsel sınır, toplumsal gerçekliği, değişimi açıklama imkânı bulacak kadar tarihe gitme ancak güncelden uzak kalmadan bunu açıklama esasına dayanmaktadır. Nitekim Eliassen & Pedersen'in (1978, s.289) belirttiği gibi bu tarz çalışmalarda zaman boyutu kritiktir. Çünkü seçkinler hakkında uzun bir zaman aralığında veri gerektiren bir analiz, verilerin elde edildiği tarihsel kaynakların niteliği nedeniyle analize girebilecek değişkenlerin sayısının ve türünün sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bunların yanı sıra sınırlayıcı olan bir başka husus da, seçkinlerin varlığına ilişkin veri arşivlerinin yetersiz ve nispeten düzensiz gelişimidir. Bu durum bir bakıma nicel araştırmaların gelişimini de olumsuz etkilemiştir.

İlişkisel analizlerin yer aldığı kısımda seçilme sayısı, milletvekilliğinde görev yapılan süre, seçildiği farklı il sayısı, seçildiği farklı parti sayısı gibi farklı değişkenler ile ileri analizler yaptık. Meclis'in son kırk yıldaki dönüşümünün haritasını çıkarırken milletvekilliğinde profesyonelleşmeyi detaylı şekilde irdeledik. Bu sayede Türkiye'de bir iş/meslek olarak siyaset üzerine ilk araştırmayı gerçekleştirdik.

King'in (1981) kavramsallaştırmasıyla kariyer politikacılarının giderek arttığını ölçmenin dolaylı ama aynı zamanda düşündürücü bir başka yolu da milletvekillerinin kariyerlerinin ilk aşamalarına yani ilk seçildiklerinde kaç yaşında olduklarına bakmaktır. Nitekim biz de analizlerimizde milletvekillerinin ilk seçildikleri yaşı hesapladık. Bu değişkenin cinsiyet, parti, seçilme sayısı gibi diğer birçok farklı değişkenle ilişkisini inceledik.

Frey (1965, s.129), meclisin meslek yapısını incelerken, detaylı analizlerin yanı sıra resmi, profesyonel ve ekonomik olmak üzere üç ana meslek kategorisi kullanır ve bu sayede verilerin anlamlı bir şekilde düzenlenmesini sağladığını düşünür. Bu araştırmada meslekleri büyük ve genel bir kategorizasyondan uzak tuttuk. Çünkü bu tarz genelleyici gruplar Mecliste yer alan köken mesleklerin ayrıntılı olarak incelenmesi engellemekte ve analizlerde net sonuç alamamaya sebep olmaktadır. O nedenle meslekleri detaylı olarak inceledik ve avukat, hakim, savcı gibi meslekleri hukukçu olarak kodlama gibi alana özel meslekleri alan bazında grupladık. Tüm bu mesleklerin açıklamalarına ilgili bölümde (ss.67-69) yer verdik.

Profesyonelleşmenin etkilerini, yaş yapısı, eğitim düzeyi ve türü, profesyonel meslek, ve yeniden seçilen parlamento üyelerinin yüzdesi gibi bazı göstergeleri kullanarak tespit edebileceğimizi söyleyen Shibakovski (2015) Makedon parlamenter elitinin

profesyonelleşmesini bu göstergeleri kullanarak ölçmüştür. Bu çalışmada ise bahsedilen göstergeleri temel olarak kabul ettik ve bunun yanı sıra mecliste görev yapılan süre, seçilen farklı parti sayısı, dil bilgisi gibi birçok ek göstergeye yer verdik.

Nihai olarak yasama elitinin dönüşümünü profesyonelleşme açısından incelemek (N. Allen vd., 2020; Beauvallet & Michon, 2010; Cairney, 2007; Codato, 2017; Di Capua vd., 2022; Eliassen & Pedersen, 1978; Fawcett & Corbett, 2018; Liñeira & Muñoz, 2018; Pilotti, 2019; Saalfeld, 1997; Squire, 2007) birçok kez yapılmıştır. Siyasetin profesyonel bir kariyer olarak sürdürülmesine yönelik artan eğilimin doğrudan nicel göstergeleri olmasa da milletvekillerinin Parlamento'ya ilk seçildikleri ortalama yaş, Parlamento'da milletvekili olarak geçirdikleri ortalama yıl sayısı (Saalfeld, 1997) gibi bazı göstergeler profesyonelleşmeyi ölçme imkanı sunar. Okuduğunuz çalışma yukarıda bahsedilen bazı göstergelerin yanı sıra özgün değişkenler de üreterek Türkiye'deki profesyonelleşme örüntülerini ortaya çıkarır.

3.2. Veri Setinin Oluşturulması

TBMM 1960 yılından itibaren görev yapan tüm vekillerin seçildikleri yer ve parti, doğum yerleri ve tarihleri, anne-baba isimleri, köken meslekleri, mezun oldukları üniversiteler, üstlendikleri görevler, dil becerileri ve özel hayatlarıyla ilgili standart özgeçmiş bilgilerine sitesinde yer vermektedir. Bu bilgileri ayrıca dönemler halinde albüm (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2010) olarak yayımlamaktadır. Bu çalışmada kullandığımız veri setini mevcut albümlerden ve henüz albüm olarak yayımlanmamış olan 28. dönem yani 2023 Haziran ayında seçilen milletvekillerinin özgeçmişlerine ilişkin bilgileri milletvekillerinin profil sayfalarından (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2024) hareketle derledik. Albümlerde yer verilmeyen bazı vekillerin bilgilerini, yine albümlerde eksik verilen ya da açık olmayan bilgileri başka kaynaklardan temin ederek veri setini tamamladık. Veri setindeki bütün bilgileri kontrol ederek kullandık. Böylece 1980 yılından bu yana yani son kırk yılda tüm seçim dönemleri dahil olmak üzere milletvekillerinin eksiksiz olarak yer aldığı bir veri seti oluşturduk.

TBMM 17. Döneminde (1983-1987) 399 milletvekili seçilmiştir. Eksik seçilen ve dönem içinde boşalan 11 sandalye için 28 Eylül 1986 tarihinde ara seçim yapılmıştır. Böylece 18. dönemde TBMM'de toplam 410 milletvekili görev yapmıştır. 18. dönem (1987-1991)

ve 19. dönemde (1991-1995) 450'şer milletvekili vardır. 20. dönem (1995-1999), 21. dönem (1999-2002), 22. dönem (2002-2007), 23. dönem (2007-2011), 24. dönem (2011-2015), 25. dönem (Haziran-Ekim 2015) ve 26. dönemde (Kasım 2015-2018) 550 milletvekili seçilmiştir. 27. dönem (2018-2023) ve 28. dönemde (2023-Günümüz) 600 milletvekili seçilmiştir. Dolayısıyla veri setinde toplam 6360 kez seçilen 3702 kişinin bilgileri mevcuttur. Bu bilgileri biri seçilme sayısına, diğeri de tekil bireylere dayanan iki veri setine dönüştürdük ve analizlerimizde bu veri setini kullandık (bkz. Tablo 4.).

Bununla birlikte mecliste 1980'den daha önceki dönemlerde de görev yapan vekiller de bulunmaktadır. Uzun dönemli profesyonelleşmeyi daha doğru tespit edebilmek için (örneğin ilk seçilme yaşı, toplam görev yapılan dönem sayısı gibi) yaşı uygun olan milletvekillerinin tamamının önceki dönemlerde vekillik yapıp yapmadıkları tespit ederek, daha önce vekillik yapmış olanların dönem ve parti bilgilerini arama formu kanalıyla bulduk ve veri setine işledik. Böylece 1980 sonrasında milletvekilliği yapmış olanların tam anlamıyla kaç dönem ve ne kadar süre ile milletvekilliği yaptığına dair bir veri de elde etmiş olduk.

Tablo 4. Seçim Dönemleri ve Milletvekili Sayıları

Dönemler ve Tarihler	Milletvekili Sayısı
17. Dönem (1983-1987)*	399 + 11 = 410
18. Dönem (1987-1991)	450
19. Dönem (1991-1995)	450
20. Dönem (1995-1999)	550
21. Dönem (1999-2002)	550
22. Dönem (2002-2007)	550
23. Dönem (2007-2011)	550
24. Dönem (2011-2015)	550
25. Dönem (Haziran-Ekim 2015)	550
26. Dönem (Kasım 2015-2018)	550
27. Dönem (2018-2023)	600
28. Dönem (2023-Günümüz)	600
*1986 yılında ara seçim yapılmıştır.	

3.3. Veri Temizleme

Oluşturduğumuz veri setinde ilk etapta özgeçmişlerde yer alan tüm bilgileri edindik. Ancak anne-baba isimleri ve evlilik durumlarını inceleme alanımız dışında olduğu için veri setine dahil etmedik. Verileri temizledikten ve kategorize ettikten sonra tüm veriyi MS Excel'e aktardık. Şüphesiz bu oldukça zahmetli bir işti ve büyük çaba gerektirdi. Çünkü albümlerin çoğu seçme ve kopyalama işlemine elverişli değildi. O nedenle ilk olarak albümlere OCR (Optical Character Recognition) taraması yaptık. Bu sayede metin görüntüsünü makine tarafından okunabilen bir metin formatına dönüştürmüş olduk. Daha sonra veri düzenleme ve temizleme işlemlerini Word'de tekrar yaparak metni tabloya dönüştürdük ve Excel'e aktardık.

Excel'e aktardığımız veri setinde filtreleme fonksiyonunu kullanarak veriyi analize hazır hale getirmek için birçok temizleme ve düzeltme yaptık. İlk olarak milletvekillerini ada göre sıraladık. Veri seti dönemlere göre hazırlandığı için aynı kişinin farklı, eksik veya hatalı girilmiş bilgilerini tamamlama ve düzeltme fırsatı bulduk. Daha sonra aynı isim ve soy isimde olan fakat farklı kişiler olan milletvekilleri olduğunu tespit ettik. Bu isimlere ID numarası atadık. Bu sayede aynı isim ve soy isimli olsa da farklı kişiler olduğunu belirginleştirerek ayrıştırdık ve doğru analiz yapma imkanı bulduk.

Verileri yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz işlemler sonrasında analize hazır hale getirmek için kodlama ve yeniden kodlama yaptık. Değişkenleri oluşturduk ve albümlerde olmayan bazı değişkenleri kendimiz ürettik. Bu sayede özellikle cinsiyet, seçildikleri yaş, mezuniyet dereceleri, seçildikleri farklı parti sayısı, seçildikleri farklı il sayısı, seçildikleri dönem sayısı ve süresi gibi bazı değişkenlere ilişkin çapraz tablo analizleri yapma fırsatı elde etmeyi hedefledik.

3.4. Gösterge Türleri, Durumları ve Nitelikleri

Veri setinde mevcut, kodlanan ve üretilen değişkenler olmak üç tür değişken yer almaktadır. Tablo 5'te veri setinde yer alan tüm değişkenler gösterilmektedir. Mevcut değişkenler halihazırda var olan hiç müdahalede bulunmadığımız 10 adet aşağıda

sıralanmış değişkenlerdir. Kodlanan değişkenler mevcut olmayan ancak kendimizin veri setine kodladığı 6 adet değişkendir. Üretilen değişkenler ise mevcut ve kodladığımız değişkenlerden hareketle ürettiğimiz 11 adet değişkendir. Tüm bu değişkenler sayesinde betimsel analizlerin ötesine geçerek ilişkisel analizler yapma imkanı bulduk.

Tablo 5. Veri Setindeki Gösterge Türleri, Durumları ve Nitelikleri

Gösterge Adı	Türü	Durumu	Niteliği
İsim – Soy İsim	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Doğum Yeri	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Doğum Tarihi	Bağımsız Değişken	Mevcut	Nümerik
Doğum Tarihi Grubu	Bağımsız Değişken	Üretilen	Nümerik
Cinsiyet	Bağımsız Değişken	Kodlanan	Metin
Ölüm Tarihi	Bağımsız Değişken	Mevcut	Nümerik
Eğitim Düzeyi	Bağımsız Değişken	Kodlanan	Metin
Mezun Olduğu Üniversiteler	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Meslek	Bağımlı/Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Meslek Grubu	Bağımlı/Bağımsız Değişken	Üretilen	Metin
Sosyal Arka Plan	Bağımsız Değişken	Kodlanan	Metin
Yabancı Dil Bilgisi	Bağımsız Değişken	Kodlanan	Metin
Yabancı Dil Bilme Durumu	Bağımsız Değişken	Üretilen	Metin
Bilinen Yabancı Dil Sayısı	Bağımsız Değişken	Üretilen	Nümerik
Bildiği Yabancı Diller	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Seçildiği Dönem	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Seçildiği İl	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Seçildiği Parti	Bağımsız Değişken	Mevcut	Metin
Seçildiği Parti Pozisyonu	Bağımsız Değişken	Üretilen	Nümerik
Seçildiği Yaş	Bağımsız Değişken	Kodlanan	Nümerik
Seçildiği Yaş Aralığı	Bağımsız Değişken	Üretilen	Nümerik
Görev Yaptığı Partiler	Bağımlı/Bağımsız Değişken	Kodlanan	Metin
Milletvekilliğinde Geçirilen Süre (Gün ve Ay Olarak)	Bağımlı Değişken	Üretilen	Nümerik
Milletvekilliği Bitiş Nedeni	Bağımsız Değişken	Üretilen	Metin
Dönem İçinde Parti Değiştirme Sayısı	Bağımlı Değişken	Üretilen	Nümerik
Görev Yapılan Parti Sayısı	Bağımlı Değişken	Üretilen	Nümerik
Parti Değiştirme / Devir Hızı		Üretilen	Nümerik

3.4.1. Bağımsız Değişkenler

Albümlerde yer alan ve herhangi bir kodlama veya dönüştürme yapılmaksızın kullanılabilecek bazı hazır mevcut göstergeler vardır. Ancak bu göstergelerin de kodlanması düzeltilmesi ve tamamlanması gerekmiştir. Albümlerde genellikle

milletvekillerinin isim-soy isim, doğum yeri, doğum tarihi, albümün hazırlandığı dönemde eğer vefat etmişse ölüm tarihi, mezun olduğu üniversite(ler), mesleği, bildiği yabancı diller, seçildiği dönem, seçildiği il ve seçildiği parti hakkında bilgiler daha standart bir biçimde mevcuttur. Ancak yine de bu göstergelerin kontrol edilmesi ve düzenlenmesi gerektiği durumlar da söz konusudur. Aşağıda her bir göstergenin türü, niteliği ve bu değişkenle ilgili yapılan işlemler anlatılmaktadır.

İsim-Soy İsim: Meclis albümlerinde milletvekillerinin isim-soy isim bilgileri yer almaktadır. Milletvekili isimleri albümde yazıldığı gibi alınmıştır. Bazı vekillerin albümdeki isimlerinin kamuoyunda telaffuz edilenden farklı olduğu görülmektedir. Ayrıca isim değişikliği yapan, evlenme ve boşanmadan dolayı soy ismi değişen bazı vekiller olduğu görülmektedir. Buna ek olarak farklı dönemlerde farklı soy isimler kullanan milletvekilleri de mevcuttur. Bunları tespit edip yeni soy isimlerini temel aldık ve parantez içinde de seçildikleri soy isimleri belirterek tek kişi olarak analize aldık. Aynı isim ve soy isme sahip milletvekillerini ayırtırmak için numara ve kişi ID verdik. Bu sayede farklı kişiler olduklarını belirttik.

Doğum Yeri: Albümlerde milletvekillerinin doğum yerleri genellikle doğdukları ilçe/köy bazında verilmiştir. Biz doğum yeri bilgilerini bağlı oldukları ili esas alarak oluşturduk. Söz konusu ilçe/köyün seçildikleri dönemde bağlı olduğu ili tespit ettik ve bu ili veriye işledik.

Doğum Tarihi: Milletvekillerinin doğdukları tarih albümlerde yer alır. Biz bu tarihleri esas alarak veriye işledik. Daha sonra doğum tarihini gruplu olarak yeni bir veri ürettik ve birçok analizi bu ürettiğimiz değişkene göre yaptık.

Ölüm Tarihi: Albümlerin hazırlandığı tarihlerde vefat etmiş olan vekillerin ölüm tarihi bilgisine yer verilmektedir. Bu albümler hazırlandıktan sonra vefat ettiği tespit edilen milletvekillerinin ölüm tarihlerini bulunarak veri setine işledik.

Mezun Olduğu Üniversite(ler): Burada özellikle mezun oldukları üniversiteler kısmı bizi zorladı. Çünkü mezun oldukları bazı üniversiteler kapatılmış, adı değişmiş ya da başka üniversite bünyesine geçmişti. Biz burada üniversitenin şu an güncel ismini alarak recode yaptık. Bu sayede tüm değişiklikleri belli başlı üniversiteler altında toplamış ve analize hazır hale getirmiş olduk.

Bildiği Yabancı Diller: Milletvekillerinin bildikleri tüm yabancı diller kendi beyanları doğrultusunda albümlerde yer alır. Biz bunları esas alarak gösterge oluşturmanın ötesinde dil bilme durumunu ve bildikleri dil sayısını içeren göstergeleri de ürettik. Düşük düzeyde dil bildiğini ifade edenleri bilmiyor olarak kodladık. Orta ve iyi derecede dil bilenleri biliyor olarak kodladık.

Seçildiği Dönem: Milletvekillerinin seçildikleri dönem bilgisi profesyonelleşme açısından çok önemli bir göstergedir. Biz bu değişkeni var olduğu şekilde almanın yanı sıra seçildiği dönem sayısını da ele alan yeni bir gösterge ürettik ve profesyonelleşme analizlerimizi bu bağlamda yaptık. 1980 sonrasında milletvekilliği yapmış her vekilin 1980 öncesinde milletvekilliği yapma durumunu da değerlendirmeye aldık ve bunu seçildiği dönem sayısına yansıttık.

Seçildiği İl: Milletvekillerinin seçildikleri il bilgisi albümlerde mevcuttur. Biz bu veriyi yalnızca olduğu gibi ele almanın ötesinde seçildikleri farklı il sayısını yeni bir gösterge olarak ürettik ve temel betimsel analizlerde bölgesel farklılıkları incelemenin yanı sıra profesyonelleşmede farklı illerden seçilmenin etkisini araştırdık.

Seçildiği Parti: Milletvekillerinin seçildikleri parti halihazırda mevcuttu. Ancak seçildikleri parti ve görev yaptıkları parti ayrımı önemlidir. Türkiye’de ittifak ile bir parti çatısı altından meclise giren daha sonra istifa edip başka partide görev yapmaya devam eden milletvekilleri mevcuttur. Biz veride seçildikleri parti ve görev yaptıkları parti ayrımını gözettilik ve analizlerimizi bu doğrultuda yaptık.

Bu veri seti ile neredeyse sadece betimsel analiz yapmak mümkündü ancak biz bazı ilişkisel ve ileri analizler yapmayı da hedefledik. Bu nedenle bazı değişkenleri kendimizin kodlaması ve üretmesi gerektiği açıktı. Burada albümlerden çıkarabileceğimiz ancak direkt yer almayan göstergeler mevcuttur. Bu göstergeleri kendimiz kodladık ve bu sayede hem çapraz tablolar hem de ilişkisel analizler yapma imkanı bulduk. Kodladığımız değişkenler şöyledir:

Cinsiyet: Cinsiyet göstergesi albümlerde yer almayan bir bilgidir. Bu bilgiyi isimlerden hareketle kodladık. Zira meclisteki genel, dönemler ve partiler bazında milletvekillerinin cinsiyet göre dağılımı bizim için önemli bir analizdi. Bu nedenle unisex isimlerden

kaynaklanabilecek karışıklıklara mahal vermeden tüm vekillerin fotoğraflarından hareketle cinsiyetlerini bir gösterge olarak kodladık.

Eğitim Düzeyi: Albümlerde mezun oldukları lise ve üniversitelere yer veriliyordu ancak bu bilgiler dağınıktı. Lisansüstü eğitim görmüş kişiler de oldukça fazlaydı ve bunun bilgileri de genel olarak yer alıyordu. Biz tüm bunlardan hareketle ilköğretim, lise, ön lisans, üniversite, yüksek lisans ve doktora olarak mezuniyet derecelerini ayrı bir gösterge olarak kodladık. Bu sayede meclis, parti, cinsiyet ve şehir gibi bazı diğer değişkenlerin dönemlere göre eğitim düzeylerini hesaplama imkanı bulduk. Ayrıca lise ve altı, üniversite ve üstü gibi toplu değerlendirmelerin yanı sıra doktora düzeyi gibi spesifik olarak inceleyeceğimiz analizler yapmayı hedefledik.

Sosyal Arka Plan: Bu bölüm milletvekillerinin meslekleri dışında iş, uğraş ve görevlerini tanımlar. Burada çok farklı sektörlerde çok farklı görevler üstlenmiş milletvekillerine rastlamak mümkündür. Bu nedenle burada tüm bu görevleri gruplamamız gerekti. Buraya ayrıca not düşmemiz gerekir ki en çok bu bölümde vakit harcadık. Bakan, bürokrat, üst düzey kamu yöneticisi, üst düzey özel sektör yöneticisi, STK yöneticisi, parti başkanı, parti kurucusu, yazar-sanatçı-sporcu, tüccar, öğretim üyesi gibi sayısını artırabileceğimiz kategoriler oluşturduk ve görev tanımına göre uygun yere yerleştirdik. Bu bölüme özellikle dikkat etme sebebimiz milletvekillerinin mesleklerinin yanı sıra sosyal arka planlarının da milletvekili olma ve yeniden buna talip olma durumuna etki ettiği düşüncesidir. Milletvekillerinin sosyal arka planlarına erişmek mesleklerine erişmekten daha zordur. Yukarıdaki gruplandırmayı yaparken milletvekillerinin köken meslekleri dışında kalan, hayatlarının geçmiş dönemlerinde üstlenmiş oldukları görevleri temel almaya çalıştık. Bunun için meclis kayıtlarını detaylı olarak inceledik. Kayıtlarda yer alan mezun oldukları bölüm ve meslekleri eşleştirdikten sonra ikincil veya üçüncül faaliyet olarak üstlendikleri görevlere baktık. Sosyal arka planları kategorize ederken ayrıştırıcı görevleri seçmeye özen gösterdik. Örneğin hekimlerin çoğunluğunda başhekimlik görevi üstlenmeleri dikkat çekiciydi. TBMM albümlerinde çiftçi ve öğretmen yazan milletvekillerinin eğitim bilgilerine baktık. Mezun olduğu üniversite bağlamında köken mesleğini öğretmen olarak girdik. Sosyal arka planına ise çiftçiyi kodladık. Ancak meslek ve sosyal arka plan bilgisinde örtüşmeler fazla oldu. Örneğin hukuk fakültesinden mezun olmuş ve avukat olarak mesleği belirtilmiş milletvekilinin meslek bilgisini hukukçu olarak girdik. Ancak avukatlığın yanı sıra hakimlik, savcılık, baro başkanlığı yapmış

olduğu da verilen bilgiler arasındaydı. Dolayısıyla sosyal arka planını da hukukçu olarak girmek durumunda kaldık. Hukuk dışındaki alanlarda bulunmuş olduğu görevleri ve yürüttüğü faaliyetleri de buna ekledik. Sonuç olarak bu veri milletvekillerinin kendilerinin belirtmeyi uygun gördüklerinden oluştuğu, esasında tam anlamıyla bir sosyal arka plan verme hususunda sınırlı olduğu ve mesleklerle çok örtüştüğü için temel analizlere dahil etmedik.

Yabancı Dil Bilgisi: Albümlerde bildikleri diller albümlerde mevcuttu. Biz bu bilgilerden hareketle hem genel anlamda dil bilip bilmeme durumunu hem de bildiği dil ve bu dil sayılarını ayrı göstergeler olarak kodladık. Bu bize dönemlere, partilere, mesleklere, cinsiyete, seçildiği ve doğduğu yere göre dil bilme becerilerini analiz etme fırsatı sundu.

Seçildiği Yaş: Milletvekillerinin doğum tarihi bilgisi albümlerde mevcuttu. Biz ise seçim tarihinden doğum tarihini çıkararak her milletvekilinin dönemlere göre seçildiği yaşı hesapladık. Bu sayede meclisin, partilerin, cinsiyetlerin ve şehirlerin dönemlere göre ortalama seçilme yaşlarını hesaplama imkanı bulduk.

Görev Yaptığı Partiler: Edindiğimiz bilgilerde milletvekillerinin her dönemde seçildiği partiler mevcuttur. Fakat seçildikleri partiler ile görev yaptıkları partiler arasındaki ayrımı iyi yapmak gerekir. Seçildikleri parti meclise girdikleri partiyi ifade eder. Ancak Türkiye’de ittifak ile bir parti çatısı altından meclise giren daha sonra istifa edip başka partide görev yapmaya devam eden milletvekilleri mevcuttur. O nedenle seçildikleri partiler ve görev yaptıkları partiler ayrı değişkenlerdir. Profesyonelleşme açısından seçildikleri parti değişikliklerini göz önünde bulundurmak kadar görev yaptığı parti sayısını da ele almak gerekir. Seçtikleri parti sayısı ve görev yaptığı parti sayısı ile seçilme sayısı arasındaki çapraz analizler bize profesyonelleşmede parti değiştirmenin etkisini gösterdi.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 5.) ürettiğimiz bilgiler mevcuttur. Bu bilgileri üreterek bir gösterge olarak ekledik ve bu sayede çeşitli çapraz ve ileri analizler yapma imkanı bulduk.

Doğum Tarihi Grubu: Doğum tarihlerini 1900 Öncesi, 1900 – 1919, 1920 – 1939, ..., 2000 Sonrası olmak üzere 10’arlı gruplara ayırdık. Bu gruplamada her bir gruba düşen vekil sayısını esas aldık. Örneğin 1940 öncesi doğan milletvekili sayısı az olduğu için bu grupları daha geniş bir zaman aralığını içerecek şekilde tanımladık.

Yabancı Dil Bilme Durumu: Milletvekillerinin bildikleri diller ve dili hangi düzeyde bildikleri albümlerde yer alır. Öncelikle biliyor ve bilmiyor şeklinde genel kategoriler oluşturduk. Düşük düzeyde dil bildiğini ifade edenleri bilmiyor olarak kodladık. Orta ve iyi derecede dil bilenleri biliyor olarak kodladık. Böylece bütüncül bir şekilde meclisteki dil bilme durumunu analiz etme imkanı bulduk.

Bilinen Yabancı Dil Sayısı: Dil bilme durumunu eklemenin yanı sıra kaç dil bildikleri ve bunların hangi diller oldukları da bizim için önem arz etti. Bu nedenle bildikleri dilleri teker teker değişken olarak ekledik. Bu sayede hem milletvekillerinin dönemlere, yaşa, cinsiyete, partilere, seçildikleri ve doğdukları yere göre kaç dil bildiklerini hem de hangi dilleri bildiklerini görme imkanı bulduk.

Seçildiği Parti Pozisyonu: Partinin yapısı, ideolojisi ve soyağacı tarafından partileri pozisyonlarına göre gruplandırmak mümkündür. Tanımlanan her parti, türüne bağlı olarak farklılık gösterecektir. Siyasi partiler geçtiğimiz dönemler boyunca, genellikle birbirinden farklı bir şekilde, kapsamlı olarak sınıflandırılmıştır. Bu nedenle, tüm bu farklı partileri siyasi profesyonelleşme açısından tartışmaya çalışmak, bırakın bu bölümü, bu tezin kapsamını bile aşacaktır. Ancak biz bağlı oldukları siyasal ideolojiye göre bir gruplandırma yaparak bunu profesyonelleşme açısından yorumladık.

Tablo 6. Partilerin Pozisyonlarına Göre Gruplandırması

Partiler	Sayı	Pozisyonları
Adalet ve Kalkınma Partisi	2174	Muhafazakar Sağ
Anavatan Partisi	842	Merkez Sağ
Bağımsız	71	Bağımsız
Cumhuriyet Halk Partisi	1053	Merkez Sol
Demokrat Parti	1	Merkez Sağ
Demokratik Sol Parti	218	Merkez Sol
Doğru Yol Partisi	461	Merkez Sağ
Fazilet Partisi	111	Muhafazakar-İslamcı
Halkçı Parti	117	Merkez Sol
Halkların Demokratik Partisi	206	Etnik-Sol
İYİ Parti	86	Milliyetçi
Milliyetçi Demokrasi Partisi	71	Merkez Sağ
Milliyetçi Hareket Partisi	472	Milliyetçi
Refah Partisi	219	Muhafazakar-İslamcı

Sosyaldemokrat Halkçı Parti	188	Merkez Sol
Türkiye İşçi Partisi	4	Sosyalist Sol
Yeniden Refah Partisi	5	Muhafazakar-İslamcı
Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi	61	Etnik-Sol
Genel Toplam	6360	

Seçildiği Yaş Aralığı: Seçildiği tarihten doğum tarihini çıkararak seçildiği yaşı hesapladık. Daha sonra 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69 ve 70+ olmak üzere yaş aralıkları oluşturduk ve seçildikleri yaş aralığını analiz ettik.

Milletvekilliği Bitiş Nedeni: Bazı milletvekilinin milletvekilliğinin bitiş nedenine erişilemese de birçok milletvekilinin milletvekilliğinin bitiş nedenine ulaştık. Bu bize görev süresinin dolmasından öte bakanlığa atanma, belediye başkanlığına seçilme, cumhurbaşkanlığına seçilme, düşürülme, istifa, ölüm, siyasi yasak gibi nedenlerin milletvekilliğinin bitişinde etkili olduğunu gösterdi.

3.4.2. Bağımlı Değişkenler

Araştırma kapsamında milletvekilliğinde geçirilen süreyi profesyonelleşmenin bir göstergesi, ölçütü olarak ele aldık. Profesyonelleşmeyi aynı zamanda mecliste uzun süre kalma olarak da değerlendirdik. Mecliste geçirilen günün yanı sıra parti değiştirme durumu da profesyonelleşmeye etki eden göstergeler arasında yer aldı. Meslekler gibi bazı göstergeleri hem bağımlı hem bağımsız değişken kapsamında değerlendirdik.

Meslek(ler): Milletvekillerinin mesleği albümlerde yer alsa da değerlendirmesi bir o kadar zor bir göstergedir. Çünkü milletvekili beyanlarında bazen birden fazla mesleği icra ettikleri yazar. Biz bu bağlamda mezun oldukları üniversite ile sahip oldukları meslekleri eşleştirdik ve mezuniyetlerine takiben aktif olarak icra ettikleri mesleği ortaya çıkardık. Diğer meslekleri sosyal arka plan olarak değerlendirdik. Meslekleri ayrıca gruplu olarak ele alan bir gösterge ürettik.

Meslek Gruplu: Meslekleri tek tek detaylı olarak yazdık. Ancak analiz aşamasında meslekleri ilgili alanlara göre gruplamamız gerektiğini düşündük. Burada mevcut

mesleklere göre gruplandırma yaptık. Bu kısımda toplam 23 meslek grubu çıkardık. Bu gruplandırma ve açıklamaları şöyledir:

Tablo 7. Meslekler ve Açıklamaları

Meslek	Toplam Sayı	Açıklama
Akademisyen	259	Üniversite ve benzeri yükseköğrenim kurumlarında görev almış tüm öğretim üyeleri bu gruba dahil edilmiştir.
Asker	42	Albay, Yarbay, Tümgeneral gibi askeri meslek ve unvanlara sahip tüm kişiler bu gruptadır.
Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	124	Kamu kurum ve kuruluşlarının üst konumlarında yer alan uluslararası veya ulusal temsile sahip tüm üst düzey yöneticiler bu gruptadır.
Çiftçi	43	TBMM albümlerinde meslek bilgisi “çiftçi” olarak girilmiş milletvekilleri bu gruptadır.
Din Görevlisi	27	İlahiyatçı kökenli imam, vaiz, müftü vb. diğer görevliler bu gruptadır.
Eczacı	95	Eczacılık eğitimi görmüş ve mesleği icra etmiş kişiler bu grupta yer alır.
Esnaf	14	Küçük ve orta çapta ticaretle ya da el zanaatlarıyla uğraşan kimselerden oluşur.
Hekim	306	Tıp doktorları bu gruptadır.
Hukukçu	659	Avukat, hakim ve savcılar kapsar.
İktisatçı	152	Tüm ekonomi uzmanları bu grupta yer alır. İktisatçıyı iş insanından ve akademisyenden ayıran nokta yalnızca ekonomi alanında uzman olarak çalışıyor oluşu ve aktif olarak öğretim üyeliği yapmıyor oluşudur. Üniversitede görev yapan iktisatçılar akademisyen kategorisine dahil edilmiştir.
İş İnsanı (Özel Sektör)	653	Özel sektörde çalışan tüm iş insanlarından oluşur.
İşçi	35	TBMM albümlerinde meslek bilgisi “işçi” olarak girilmiş milletvekilleri bu gruptadır.
Kamu Görevlisi	40	Üst düzey görevi olmayan ancak kamu kurumlarında çalışanları kapsar. Daha çok memurların yer aldığı gruptur.
Kaymakam-Vali	66	Valiler illerde kaymakamlar ise ilçelerde en üst düzeydeki idari makamlardır. Bir vali, genellikle bir ilin en üst düzeydeki idari yetkilisi olarak görev yaparken, bürokratlar ise geniş bir yelpazede devletin idari işlerini yürüten kişileri temsil ederler. Dolayısıyla, vali sadece bir tür bürokrat olarak kabul edilebilir, ancak her bürokrat bir vali değildir. Tüm bu nedenlerle vali ve kaymakam bürokrat-diplomat-kamu yöneticisinden ayrı bir grupta tasnif edilmiştir.
Medyacı-Gazeteci	96	Medya sektöründe çalışanlar, gazeteciler, muhabirlerden oluşur. Medya sektöründe iş veren olarak çalışanlar ise iş insanı kategorisinde yer alır.
Mimar	55	Mimarlık öğrenimi görmüş ve aktif olarak bu mesleği icra etmiş kişilerden oluşur.
Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı	106	Bu grup finansal hizmetler sunan meslekleri kapsar.
Mühendis	585	Tüm uzmanlık alanlarındaki mühendislerden oluşur.
Öğretmen	256	Tüm branş öğretmenlerini kapsar. Müdürlük yapan öğretmenler kamu yöneticisi kategorisine dahil edilmiştir.
Sanatçı-Yazar-Sporcu	23	Sanatçı, yazar ve sporcu olmak üzere mecliste çok az sayıda bulunan mesleklerden oluşan gruptur.
STK Görevlisi	46	Çeşitli STK’larda ve sendikalarda görev alan ve geçimini bu sayede elde eden kişilerdir.

Milletvekillerinin sahip oldukları mesleklere erişmek kolay değildir. Zira yukarıdaki gruplandırmayı yaparken milletvekillerinin aktif olarak icra ettikleri meslekleri temel almaya çalıştık. Bunun için meclis kayıtlarını detaylı olarak inceledik. Kayıtlarda yer alan mezun oldukları bölüm ile mesleklerini mukayese ettik. Örneğin; kimyager, jeolog, hemşire, fizyoterapist, siyaset bilimci gibi milletvekillerinin özgeçmişlerinde görebileceğiniz bazı alan uzmanlıkları ve meslekler gruplandırmada yer almaz. Çünkü mezun oldukları bölümden bu unvanı alsalar da özgeçmişlerinde aktif olarak mesleklerini icra etmedikleri görülebilir. Tüm bu nedenlerden dolayı milletvekillerinin milletvekili olmadan önce aktif olarak çalıştıkları alanı meslek olarak kabul ettik.

Milletvekilliğinde Geçirilen Süre (Gün ve Ay Olarak): Milletvekili bitiş tarihinden milletvekili seçim tarihini çıkararak milletvekilliğinde geçirilen süreyi gün olarak hesapladık. Bunu yapma nedenimiz seçim dönemlerinde toplam milletvekilliğinde geçirilen süreyi hesaplamanın yanı sıra seçimden önce ölüm başka pozisyon elde etme gibi sebeplerle milletvekilliğinden erken ayrılan kişileri de yalnızca yıla göre değil güne göre hesaplamaktı. Daha sonra bunu 365'e bölüp 12 ile çarparak milletvekilliğinde geçirilen süreyi ay olarak hesapladık.

Dönem İçinde Parti Değiştirme Sayısı: Milletvekilleri çeşitli sebeplerle parti değiştirebilir. Bunu dönem içinde görerek milletvekillerinin aynı dönemde toplam kaç parti değiştirdiğini hesapladık.

Görev Yapılan Parti Sayısı: Türkiye'de ittifak ile bir parti çatısı altından meclise giren daha sonra istifa edip başka partide görev yapmaya devam eden milletvekilleri mevcuttur. O nedenle seçildikleri partiler ve görev yaptıkları partiler ayrı değişkenlerdir. Görev yaptıkları toplam parti sayısı bize profesyonelleşme açısından farklı partilerde görev yapmanın etkisini gösterdi.

Parti değiştirme / devir hızı: Seçilme sayısını seçilen kişi sayısına bölmekle ortalama seçilme sayısı elde ettik. Daha sonra her bir partinin kaç dönem meclise girdiğini veriye dahil ettik. Partilerin ortalama seçilme sayısının kaç dönem meclise girdikleri sayısına bölünmesiyle devir hızı elde ettik.

3.5. Veri Analizi

Araştırma kapsamında yaptığımız veri analizlerini betimsel, analizler, çapraz analizler ve ileri analizler olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Bu analizler bize mevcut durumu gösterme, ilişkisel analizleri değerlendirme ve yorumlar geliştirebilme imkanı sundu.

3.5.1. Betimsel Analizler

Bu bölümde elimizdeki verilerden hareketle meclisin dönemler boyunca temel demografisini gösteren aşağıdaki temel betimsel analizler yaptık:

1. Öncelikle milletvekili sayılarını gösteren genel bir tablo oluşturduk.
2. Milletvekili seçilme sayısını inceledik.
3. İllere ve dönemlere göre milletvekili sayılarını ve illerin meclisteki vekil payını gösteren tablolar oluşturduk.
4. Vekillerin cinsiyete göre genel dağılımını elde ettik.
5. Partilerin toplam vekil sayıları gösterdik. Bu işlemi yaparken ayrıca seçildikleri parti sayısını inceledik.
6. Doğum yerine göre milletvekili sayılarını gösterdik.
7. Seçildikleri yaş ve yaş aralıklarını gösteren genel tablo oluşturduk.
8. Meslek genel dağılımını elde ettik.
9. Mesleklerin gruplu dağılımını analiz ettik.
10. Genel eğitim düzeyini tablolastırdık.
11. Mezun olunan üniversiteleri gösterdik.
12. Yabancı dil bilgilerini gösteren verileri de analiz kapsamına dahil ettik.

3.5.2. Çapraz Analizler

Bu bölümde temel değişkenleri belirleyerek değişimi, dağılımı ve farklılıkları daha net bir biçimde gösterebilmek için çapraz analizler yaparak ilişkili yorumlar ürettik. Bu bağlamda cinsiyet, dönemler, seçildikleri partiler, seçildikleri iller, seçilme sayıları

değişkenlerini ele alarak çapraz analizler yaptık. Bu sayede profesyonelleşme örüntülerini detaylı olarak görmeye başladık ve ileri analizler için zemin hazırladık.

1. Dönemlere göre partilerin milletvekili sayısı ve oranını elde ettik.
2. Dönemlere göre; seçildikleri yaş ortalaması, cinsiyet dağılımı, seçildikleri yaş aralığı, mezuniyet derecesi, yabancı dil bilgisi (biliyor/bilmiyor) ve bildikleri yabancı dil sayısını tablo olarak hazırladım ve grafik olarak görselleştirdik.
3. Cinsiyete göre bazı analizler yaptık. Seçildiği partiye göre cinsiyet dağılımı, seçildiği yere göre cinsiyet dağılımı, seçildiği yaş aralığına göre cinsiyet dağılımı, cinsiyete göre mezuniyet derecesi, cinsiyete göre görev yaptığı dönem sayısı, cinsiyete göre yabancı dil bilgisi (biliyor/bilmiyor), cinsiyete göre bildiği yabancı dil sayısı cinsiyet değişkeniyle yaptığımız diğer çapraz analizlerdir.
4. Seçildikleri partilere göre bazı analizler yaptık. Partilerin dönemlere göre yaş ortalaması, partilere göre mezuniyet derecesi, partilere göre yabancı dil bilgisi (biliyor/bilmiyor), partilere göre bildiği yabancı dil sayısı / bildiği yabancı diller, partilere göre ortalama seçilme sayısı bu kısımda incelediğimiz göstergelerdir.
5. Seçildiği yere göre seçildiği yaş ve yaş aralığı, seçildiği yere göre mezuniyet derecesi sayısı ve oranı, seçildiği yere göre meslek gruplu dağılımı, seçildiği yere göre ortalama seçilme dönemi sayısı, seçildiği yere göre ortalama görev süresi, seçildiği yere göre yabancı dil bilgisi (biliyor/bilmiyor), seçildiği yere göre bildiği yabancı dil sayısı, seçildiği yere göre bildiği yabancı diller yaptığımız analizlerdir.
6. Milletvekilinin doğduğu il ve seçildiği parti (gruplu) çapraz tablosu, milletvekilinin doğduğu il ve seçildiği il çapraz tablosu, milletvekilinin doğduğu il ve seçildiği yer özet tablosu, milletvekilinin doğduğu il ve seçildiği yaş ve yaş aralığı, milletvekilinin doğduğu yer ve mesleği (gruplu), milletvekilinin doğduğu yer ve görev süresi, milletvekilinin doğduğu yer ve mezuniyet derecesi, milletvekilinin doğduğu yer ve yabancı dil bilgisi (biliyor/bilmiyor) ve bildiği yabancı dil sayısı bu bölümde görülebilir.
7. Seçilme sayısına göre analizler yaptık. Bu profesyonelleşmeyi görmek için kritikti. Bu kısımda seçilme sayısını; cinsiyet, seçildiği il sayısı, seçildiği yer, doğum yeri, seçilme yaşı, eğitim düzeyi, mezun olunan üniversite, yabancı dil bilme becerisi, meslek, seçildiği ve görev yaptığı parti gibi değişkenlerle irdeledik. Buna ek olarak seçildikleri farklı parti sayısı ve seçildikleri farklı il

sayısıyla ilgili de analizler yaparak yine profesyonelleşme düzeyiyle ilintili bilgilere ulaşmayı hedefledik.

3.5.3. İleri Analizler

Bu araştırmada elde edilen veri setine gerekli normallik testlerini yaptık ve veri setinin normal dağılmadığını tespit ettik. Normal dağılım görülmemesi aslında beklenebilecek bir durumdur. Çünkü verilerden de anlaşıldığı üzere birçok milletvekili orta yaşlarda seçilen, genellikle aynı ilden seçilmeye devam eden, çoğunlukla erkek, 1 veya 2 dil bilen kişilerden oluşur. Bu durum verilerin belirli merkezlerde toplanmasına ve normal dağılım göstermemesine sebep olur. Çoğu değişken için p-değerleri 0,05'ten küçüktür, bu da normallik ilk hipotezini reddettiğimizi gösterir ve söz konusu değişkenlerin normal dağılıma uymadığını gösterir. Bazı değişkenler için p-değerlerinin son derece küçük (<0.001) olduğunu ve normalliğe karşı çok güçlü kanıtlar sağladığını belirtmek gerekir. Genel olarak bu sonuçlar, test edilen değişkenlerin dağılımının normal dağılımdan önemli ölçüde saptığını gösterir.

Tablo 8. Normallik Testi Sonuçları

	Tests of Normality					
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
İlk seçildiği yaş	.048	2814	<.001	.990	2814	<.001
Son seçildiği yaş	.037	2814	<.001	.996	2814	<.001
Seçildiği farklı il sayısı	.534	2814	<.001	.272	2814	<.001
Seçildiği dönem sayısı	.304	2814	<.001	.731	2814	<.001
Milletvekilliğinde geçirilen süre (80 öncesi Ay)	.528	2814	<.001	.120	2814	<.001
Görev yaptığı farklı parti sayısı	.523	2814	<.001	.344	2814	<.001
Bildiği dil sayısı	.390	2814	<.001	.625	2814	<.001
Seksen sonrası seçilme	.314	2814	<.001	.726	2814	<.001
Milletvekilliğinde geçirilen süre (Toplam Gün)	.240	2814	<.001	.838	2814	<.001
Milletvekilliğinde geçirilen süre (80 sonrası Ay)	.240	2814	<.001	.845	2814	<.001

a. Lilliefors Significance Correction

Verilerin normal dağılmadığı durumlarda non-parametrik testler uygulanır. Çünkü non-parametrik testler, verilerin dağılımına daha az duyarlıdır. Mann-Whitney U Testi, Wilcoxon Signed-Rank Test, Kruskal-Wallis Testi, Friedman Testi, Spearman's Rho &

Kendall's Tau, non-parametrik test örnekleridir. Bu araştırmada Kruskal-Wallis ve Spearman's Rho & Kendall's Tau testi, Gradient Boosting Regresyon ve Pearson Chi-Square (Ki-Kare) ile bazı ileri analizler yaptık. Bu sayede milletvekilliğinde geçirilen süre, seçildiği farklı il sayısı, seçildiği farklı parti sayısı, ilk seçildiği yaş, son seçildiği yaş ve meslek üzerine bazı detaylı incelemeler gerçekleştirdik.

Elimizdeki veri seti linneer regresyon varsayımlarına uymadığı için gradient boosting regresyon ağaçları yöntemini kullanarak profesyonelleşme düzeyiyle ilgili göstergeler (Seçilen farklı parti sayısı, seçilme yaşı, seçilen farklı il sayısı, eğitim düzeyi, bilinen yabancı dil sayısı, cinsiyet) arasındaki ilişkiyi analiz ettik. Belirli bir dağılım varsaymadan iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen Spearman'ın sıra korelasyon testi ile milletvekilliğinde profesyonelleşmeyle ilişkili olan değişkenleri detaylı olarak inceledik. Milletvekilliğinde geçirilen süre, seçildiği farklı il sayısı, görev yaptığı farklı parti sayısı mezuniyet derecesi, bildiği yabancı dil sayısı ve ilk seçildiği yaşı analize dahil ederek profesyonelleşmede etkili olduğunu düşündüğümüz göstergelerin birbiriyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içinde olup olmadığını tespit ettik. Milletvekillerinin meslekleri ve seçildikleri parti pozisyonları ile parlamentoda geçirdikleri süre arasındaki ilişkiyi inceleyen ve gün sayısına göre dört gruba ayrılan ki-kare testinin sonuçlarını sunduk.

4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE MECLİSİN DEMOGRAFİSİ

4.1. Değişen Toplumsal Yapı ve Yükselen Profesyonelleşme

Türkiye'nin demokrasi tarihi kendine has bileşenler içerir. Karpat'ın (2020, s.136) belirttiği gibi Batılı siyaset uzmanları, demokrasinin sivil gruplar arasındaki karşılıklı taviz ve uzlaşmaların bir ürünü olduğunu belirtir. Türkiye'de ise askeri-bürokratik yönetimin siyasete doğrudan müdahalesi sık karşılaştığımız bir durumdur. 1980 darbesi bunun bariz örneklerindendir. 1980'i takip eden yıllar Türkiye'nin yakın siyasal tarihinin en çalkantılı dönemlerinden biri sayılır. Darbe ile siyasi partiler kapatılmış Meclis askıya alınmış ve pek çok önemli politikacı yasaklı hale gelmiştir. Sonrasındaki siyasal hayat da bunun derin izlerini taşır. Darbe sonrasında seçimli ve çok partili hayata geçişin hukuki adımları atılmaya ve yeni düzenin yeni siyasal partileri¹ de kurulmaya başlamıştır. Ancak siyaset dünyası ile askeri yönetim arasındaki parti kurma-veto etme çatışması devam etmiştir. Askeri rejim önce partileri feshetmiş, sonra da yenilerinin kurulmasına izin vermiştir. Seçim sistemine yapılan müdahaleler küçük partiler aleyhine, büyüklerin ise lehine değişiklikler getirmiştir. Bu durum partiler arasında birleşmeleri ya da seçim ittifaklarını gündeme getirmiştir (Tanör vd., 2011, ss.25-90).

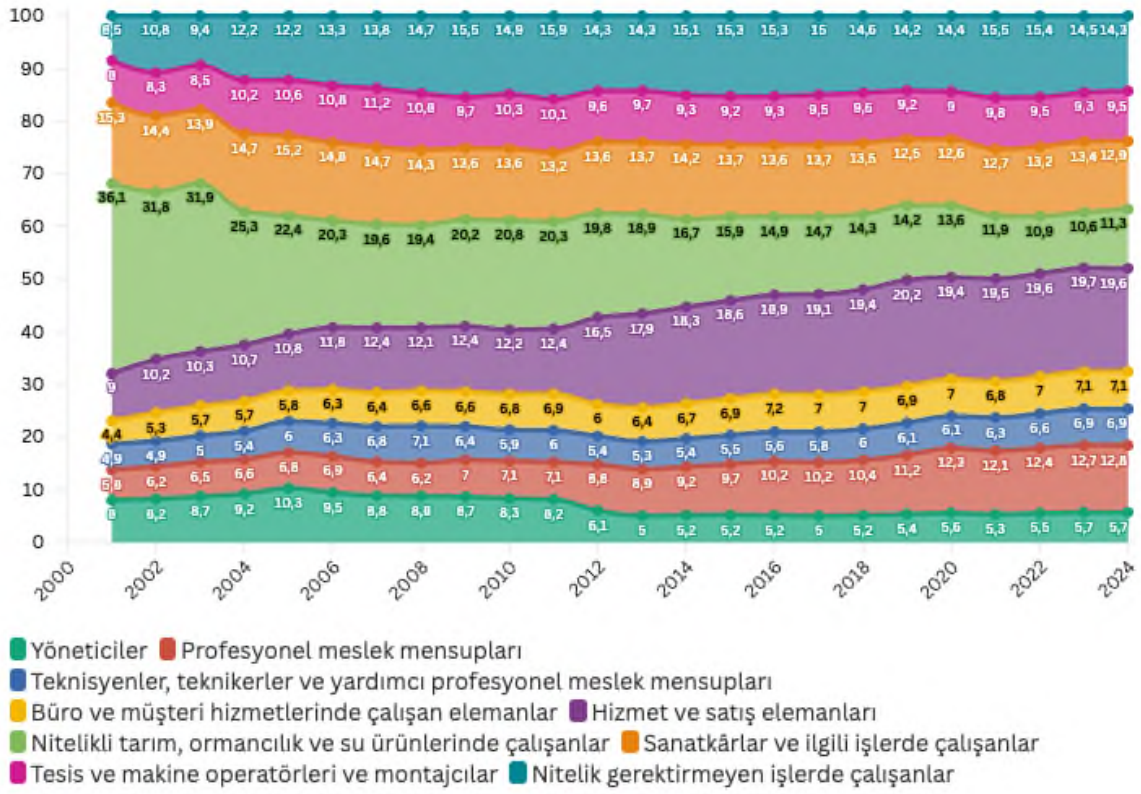
1980 yılı Türkiye'de sosyoekonomik yapıda da bir kırılmaya işaret eder. Ekonomik gelişme, dışa açık ihracata dayalı iktisat politikaları, kırdan kente göçün ve kentleşmenin artışı, ekonominin tabana yayılması ile Türkiye'de sosyal ve yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Doğal olarak siyasal hayat da buna göre yeniden şekillenmiş ve siyasal partiler de felsefelerini ve tutumlarını bu değişime bağlı olarak yeniden şekillendirmişlerdir (Karpat, 2020, s.154). Partiler yeniden şekillenirken siyasallığın doğasında olan ayrılımlar ve birleşmeler de görülmüştür. Parti sürekliliklerine eski ile yeni arasındaki gerilim yansımıştır. Nitekim siyasal partiler tamamen homojen yapıda değillerdir. Siyaset bir rekabet alanı olarak değerlendirildiğinde siyasal partiler alt rekabet alanlarına sahiptir. II. Meşrutiyet'ten itibaren çok partili hayat tecrübesi bulunan Türkiye'de bir partiden bölünmeyle veya birleşmelerle devam eden bir gelenekten söz edilebilir. Esasında Türkiye'deki siyasal partiler, bazı toplumsal kesimlerin kamusal

¹ Darbe sonrasında kurulan yeni partilerden Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni (16.5.1983), Büyük Türkiye Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti izledi (20.5.1983). Daha sonra da Yüce Görev Partisi ile Sosyal Demokrasi Partisi (6.6.1983) Refah Partisi (19.7.1983) gibi partiler doğdu (Tanör vd., 2011).

alandaki mücadeleleri ve örgütlenmeleriyle değil pek çok farklı düşünceyi temsil eden partilerin kendi içlerinde yaşadıkları bölünmelerle oluşmuşlardır. (Akın, 2023, ss. 7-11). Aslında tüm bu ayrılmalar, birleşmeler ve bölünmeler partilerin kurumsallaşmasını da zayıflatmıştır. Partilerin kurumsallaşma düzeyinin düşmesi Türkiye’de bugün daha ileri bir düzeyde görülebilecek siyasal profesyonelleşmeye de ket vurmuştur. Partilerin düşük kurumsallaşmasına rağmen mecliste uzun dönem milletvekilliği yapmış birçok vekile sahip olmak ise siyasette profesyonelleşme açısından önemli bir göstergedir.

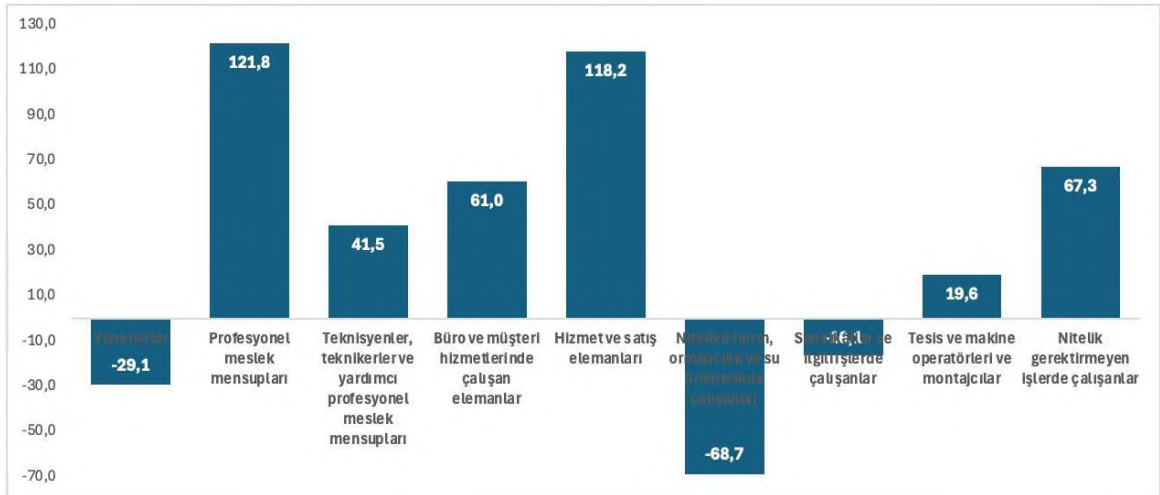
1980’ler Türkiye’de, darbe hükümetinde Başbakan Yardımcısı ve genel seçimlerden sonra Başbakan olan ayrıca 24 Ocak 1980 tarihindeki ekonomik dönüşümün Başbakan Müsteşarı olarak mimarı sayılan Turgut Özal liderliğinde benimsenen neoliberal politikalarla ülkenin sosyoekonomik yapısında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde devlet kontrolündeki ekonomik politikalardan, özelleştirme, serbestleşme ve devlet müdahalesinin azaltılmasını teşvik eden piyasa odaklı bir yaklaşıma geçilmiştir. Politika değişiklikleri yaşanmış, devletçilik politikasında bazı radikal değişiklikler söz konusu olmuştur. Özel sektörün alanı genişletilmiştir. Neoliberal ekonomik reformlar, ticareti serbestleştirmeyi, yabancı yatırımları çekmeyi ve rekabeti teşvik etmeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak, Türkiye hızlı bir sanayileşme ve modernleşme süreci yaşamış ve bu, istihdamın ve profesyonel iş dünyasının yapısını değiştirmiştir. Finans, hukuk, iş dünyası ve teknoloji gibi çeşitli sektörlerde yeni bir profesyoneller sınıfı ortaya çıkmıştır.

Bu ekonomik reformlarla birlikte profesyonellik kavramı da yükselmiştir. Çünkü yeni sektörler ortaya çıkmış ve yüksek nitelikli iş gücüne olan talep artmıştır. Tarım ve devlet istihdamı gibi geleneksel alanlar küçülürken, finans, pazarlama, yönetim ve bilgi teknolojileri gibi özel sektör işleri ön plana çıkmıştır. Verimlilik, uzmanlık ve uzmanlaşma vurgusu, özellikle üniversitelerde ve uzmanlaşmış kurumlarda profesyonel eğitim ve öğretimin büyümesine yol açmıştır. Profesyonel dernekler ve odalar, büyüyen profesyonel sınıfın çıkarlarını temsil etmeye başlamışlar ve mesleklerin küresel uygulamalarla uyumlu hale getirilmesinde etkili olmuşlardır.

Şekil 2. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (% 2010-2024(2.çeyrek))

Kaynak: Verilerin bir kısmı Sunar'dan (2020) alınmış, bir kısmı TÜİK esas alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 3. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payının Değişim Oranları (% 2010-2024(2.çeyrek))

Kaynak: TÜİK esas alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Meslek gruplarının istihdamdaki payına bakarak profesyonel meslek mensuplarının yükselişine şahitlik edebiliriz. 2001 yılında %5,75 olan profesyonel meslek mensuplarının oranı bugün %12,75'e ulaşmıştır. Bu grupta 2012 yılında bir kırılma göze çarpar. Sunar ve Kaya (2018) bu kırılmanın sebebini ISCO88'den ISCO08'e geçilirken yöneticiler kategorisinde yer alan bazı mesleklerin ikinci kategoriye kayması olarak belirtir. Ancak genel trende bakarsak profesyonel meslek mensuplarının ciddi bir genişlemesi söz konusudur. Bu gurubun değişim oranı %121,8'dir. Oransal olarak en fazla büyüyen grup profesyonel meslek mensuplarıdır.

Türkiye'de profesyonelliğin yükselişi, küreselleşmenin getirdiği sosyoekonomik değişimlerle de yakından ilişkilidir. Çok uluslu şirketlerin genişlemesi ve Türkiye'nin küresel piyasalara entegrasyonu, modern ve rekabetçi bir ekonominin karmaşıklıklarını yönetebilecek yetenekli bir iş gücüne olan ihtiyacı daha da vurgulamıştır. Bu yeni profesyonel sınıf, Türkiye'nin küresel ticaret ağlarına entegrasyonunda, girişimciliğin teşvik edilmesinde ve sanayilerin modernleşmesinde önemli bir rol oynamış ve bu da ülkenin ekonomik dönüşümüne ve 20. yüzyılın sonlarında sürdürülebilir büyümesine katkıda bulunmuştur. Ancak Kaya (2008) 1980 ve 2005 arasında Türkiye'deki toplumsal tabakalaşmanın değişimini analiz etmiş ve Türkiye'de toplumun en alt ve üstteki katmanlarında görece daha fazla artış olduğunu tespit ederek bu durumun ikili bir proleterleşme ve toplumsal kutuplaşma sürecine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Ona göre proleterleşme tarım toplumundan bir geçiş, kamu sektörünün görece gerilemesi ve emeğini satan sınıfların genişlemesiyle gerçekleşmiştir. Kutuplaşma ise özel sektörde girişimci, profesyonel ve yönetici sınıfların büyümesi ve eş zamanlı olarak kayıt dışı istihdamın genişlemesi anlamına gelmektedir.

1980'lerde Türkiye'de yaşanan neoliberal ekonomik reformlar, yalnızca ekonomik alanda değil, aynı zamanda siyaset alanında da önemli değişimlere yol açmıştır. Turgut Özal liderliğinde benimsenen serbest piyasa politikaları, devletin ekonomideki rolünü azaltırken, bireysel girişimciliği ve özel sektör yatırımlarını teşvik etmiştir. Bu dönüşüm, Türkiye'de profesyonelleşmenin yükselişini hızlandırmıştır. Özellikle finans, hukuk, işletme ve teknoloji gibi alanlarda nitelikli iş gücüne olan ihtiyaç artmıştır. Bu durum, meslek kuruluşlarının ve üniversitelerin daha fazla uzman yetiştirmesini sağlamıştır. Ancak ekonomik profesyonelleşmenin yanı sıra, siyasi profesyonelleşme de bu dönemde ön plana çıkmıştır.

Özal hükümeti, ekonomik dönüşüm sürecinde yalnızca teknokratlara değil, aynı zamanda politika yapıcılarına da profesyonel bir yaklaşım getirmiştir. Bürokratlar, danışmanlar ve uzmanlar, devletin karmaşık reformlarını yönetmek için politika geliştirme ve stratejik karar alma süreçlerinde kilit rol oynamışlardır. Bu dönemde siyaset, yalnızca ideolojik ya da popülist söylemler üzerinden değil, aynı zamanda ekonomik bilgi ve küresel trendleri takip eden yönetim becerileriyle yürütülmeye başlanmıştır. Özal, siyaset ve ekonomi arasındaki bağı güçlendirerek, küresel finans kuruluşlarıyla olan ilişkileri yönetmede, Türkiye'nin dış ekonomik açılımını sağlama konusunda profesyonel bir liderlik sergilemiştir.

Siyasi profesyonelleşmenin bir diğer yansıması da seçim kampanyalarında ve siyasi iletişimde görülmüştür. Artık siyasi kampanyalar daha veriye dayalı, kamuoyu yoklamalarına ve medya üzerinden yürütülen stratejik mesajlara dayanarak şekillenmiştir. Özellikle Özal, medyayı etkin kullanarak profesyonel bir imaj çizmiş ve kendisini modern, küresel ekonomiye entegre bir lider olarak tanıtmıştır. Bu dönemde, siyasi liderlerin profesyonel ekiplerle çalışarak kamuoyunu etkilemesi ve siyasi başarıyı sürdürmesi, gelecekteki siyasi aktörler için bir model haline gelmiştir.

Türkiye'de siyasi yaşamın 1990'lı yılları partilerin tek başına iktidara gelemeyeceği seçim sonuçlarının ardı ardına yaşandığı dönem olmuştur. Bu dönem boyunca kendisini merkez sağda tanımlayan partiler zaman zaman kendi aralarında bazen de merkez sol partilerle koalisyon hükümetleri oluşturmaya çalışmıştır. Bu sürecin daha önceki dönemlerden ayrılan en büyük özelliği özel radyo ve televizyonların hayata geçmesi, gazete sayısının artışı ile iletişimin genişlemesi ve çeşitlenmesi olmuştur. Bu dönemde büyük sermayedar medya patronları “derin güçlerin” talimatıyla gazete ve televizyonlar aracılığıyla kitleleri yönlendirerek siyaseti dizayn etmeye çalışmışlardır (Börklüoğlu, 2002, ss.159-160). İfade edildiği gibi Türkiye'de 1991 seçimlerinden 2002 seçimlerine kadar hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa erişememiştir. Bu durum 1990'lı yılların siyasi ve iktisadi krizlerinin en önemli sebeplerinden biri olarak görülmüştür. Merkez partilerin bahsedilen krizlerin sorumlusu olarak görülmesi dolayısıyla güç kaybetmeleri merkez dışındaki partilerin siyasal alanda etkinliklerini artırmasına sebep olmuştur. Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllardan itibaren merkez-çevre odağında siyaseti yorumlama çabaları yetersiz kalmaya başlamıştır. Çünkü hem merkez hem de çevre

unsurlar dönüşüm geçirmiştir ve farklı toplumsal gruplar siyasal alanda etkin olmaya başlamıştır (Altınoğlu, 2023, s.213).

Heper'in (2011, ss.211-213) Türkiye'de siyasal partilerin dönüşümüne ve geleceğe dair öngörüsüne göre; Türkiye'de siyasi parti yapısı önce tek partili sistemden iki partili sisteme, daha sonra çok partili sisteme dönüşmüştür. Bu dönüşümlerde sivil toplumun yeniden yapılanmasının veya yeni toplumsal grupların ve sınıfların temsil edilmesi ihtiyacının izleri az görülmüştür. Bunlardan ziyade dönüşümler siyasi dinamikler sonucu yaşanmıştır. 1980'den sonra ordu parti sistemini alt üst etmeye daha isteksiz yaklaşmıştır. Zira bir süredir Türkiye'de demokrasiyi Cumhuriyet geleneği ile uzlaştıracak deneyimli ve sağgörülü siyasetçiler ortaya çıkmıştır. Yönetimde sağlam ve somut politikalarla ilgilenilmesi ordunun siyasete müdahalesini de engellemiştir. Genel olarak aydınlar ve son zamanlarda siyasi açıdan etkinleşmeye başlayan sivil toplum örgütleri daha iyi işlev gören parti sistemi için mücadele vermektedir. Böyle bir dönüşümün sonucu olarak Türkiye'de çoğu siyasi parti temel işlevlerini yerine getirmeye politika ve programlar geliştirmeye yönelecek yukarıdan politikalar dikte etmekten ve parti içi çekişmelerden uzak duracaklardır.

Karpat (2020, s.137) ise tüm bu gelişmelerin yanı sıra ortaya çıkan yeni bir seçkin grubundan bahseder. Ortaya çıkan yeni seçkinler grubunun (1965 sonrası) eski siyasal seçkinlerden farklı olduğunu ifade eder. Ona göre geleneksel siyasal seçkinler Cumhuriyet ve hükümetle bağlantılarına veya sahip oldukları yüksek eğitim derecelerine, aile geçmişlerine, refah düzeylerine ve buna benzer diğer özelliklerine göre bir statüye erişirlerdi, yeni seçkinlik anlayışında ise liderlik yeteneği, devleti-toplumu bütünüyle etkileyen sorunları saptama, bu sorunları kendi öz meselesi haline getirme ve uygun çözümler geliştirme becerisi ön plana çıktı. Burada bir anlamda sosyal statünün yerini giderek siyasal deneyime dayanan siyasi statü, beceri ve hırsla bıraktığını söyleyebiliriz. Turhan'a göre (2010, s.230), Türkiye'de 1960'lardan sonra ortaya çıkan siyasal elit, toplumu daha fazla temsil eder hale gelmiştir. Ona göre bunun nedeni "merkez-kenar" çatışmasına dayanan eski çelişkinin yerini sosyo-ekonomik çatışmaya dayanan yeni çelişkilere bırakmasıdır.

4.2. Siyasetin Bir Meslek Olarak Değerlendirilmesi

Bir mesleği neyin oluşturduğunun tanımını genellikle tartışmalıdır. Siyasetin de bir meslek olup olmadığı, ya da olup olmaması gerektiği hususunda farklı bakışlar mevcuttur. Bu çalışmada profesyonelleşme tabiri belirli bir işin kuralları ve uygulamalarının belirli ve kabul edilebilir bir yüksek standarda kavuşması ve bu standartların da ancak uzunca bir süre alanın içinde kalanlar tarafından icra edilebilmesi olarak kabul edilir. Siyasette profesyonelleşme siyasi alanın ilişki, kural ve uygulamalarına tam anlamıyla hakim olmak ve yetkinlik kazanmak üzere uzun bir vakit ayırmak ve emek harcamakla ilintilidir. Bu anlamda siyasette profesyonelleşmenin en belirgin tezahürü üst düzey siyasi eylem ve işlerin daha fazla rutinleştiği milletvekilliğidir. Milletvekilleri genellikle uzunca bir siyasi kariyerin neticesinde konumlarını elde ederler ve siyasi işlerin ana icracılarından birisine dönüşürler.

Siyaset alanında profesyonelleşme seçilmiş kişilerin ücretli ve tam zamanlı faaliyetini içerir. Esasında profesyonelleşme tüm alanlara nüfuz etmişken siyaset de bundan payını alır. Siyasetin profesyonelleşmesi küresel olarak artan bir eğilimdir. Nitekim profesyonel siyasetçilerin yeni bir meslek olarak siyasi arenada var olduğunu görebiliriz. Siyasetin profesyonelleşmesi denilince akla ilk olarak milletvekilleri gelir. Çünkü siyasi sistemlerin analizine baktığımızda genel olarak iki tabaka karşımıza çıkar. Seçkinler yani siyasi gücü elinde bulunduranlar ve bundan yoksun olanlar yani kitledir. Bu bağlamda siyasi gücü elinde bulunduran milletvekillerinin kapsayıcı analiziyle meclisin demografisini çıkarmak önemlidir.

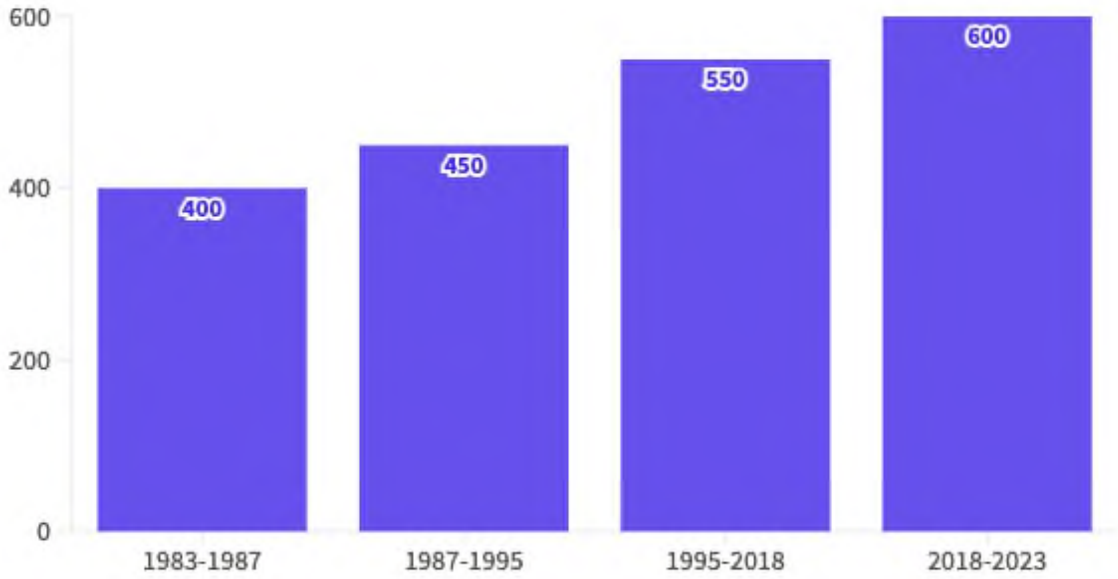
Meclis demografisi meclisteki sandalye sayısından, partilere, milletvekillerinin eğitim düzeyinden yabancı dil bilme ve mesleklerine kadar sayısını çokça arttırabileceğimiz analizlerle geniş bir yelpazede ele alınabilir. Burada milletvekillerinin göreve gelmeden önceki köken meslekleri ve kariyer adımları oldukça önemlidir. Çünkü köken mesleklerden getirilen beceriler milletvekillerinin siyasi becerilerine doğrudan etki eden bir faktördür. Bu analiz kapsamında; meclisteki sandalye sayısı, meclise giren partiler ve milletvekili sayıları, illerin meclisteki sandalyelerinin sayısı ve payı, meclisin yaş kompozisyonu, partilerin yaş ortalaması, illere göre vekillerin seçilme yaşı, meclisin cinsiyeti, meclisin eğitim düzeyi, meclisin yabancı dil düzeyi, milletvekillerinin köken meslekleri, milletvekilliği bitiş nedenlerini ele alarak betimsel bir analizle meclisin son

kırk yıldaki haritasını çıkardık. Aslında bu analizler profesyonelleşme ile alakalı analiz yapabilmenin ilk adımlarını oluşturdu.

Siyasetin profesyonelleşmesi değerlendirmek için ulusların parlamentolarındaki değişikliklere bakmak gerekir. Çünkü değişimi yalnızca bireysel düzeyde değil siyasal sistemin ve siyaset kurumunun tamamında ele almak gerekir. Bazı detaylı analizleri yapmadan önce en basit açıklayıcı perspektif olarak demografik değişkenleri ele almak gerekir. Bu bağlamda temel betimsel analizlerin öncelikle yapılması ve ilişkisel analizler ile derinleştirilmesi önemlidir. Profesyonelleşmenin etkileri farklı veriler üzerinden analiz edilebilir. Ortalama seçilme sayısı, parti değiştirme durumu, görev yapılan dönem sayısı gibi çeşitli göstergelerle profesyonelleşme ölçülebilir ve bu parlamenterlerin dönüşümünü ortaya çıkarır. Bu noktada partiler önemli bir etken olsa da aslında profesyonelleşme partileri de kapsayıcı bir şey olarak karşımıza çıkar. Bu bölümde tüm bunları ele alan kapsamlı bir analiz yaptık.

4.3. Meclisteki Sandalye Sayısı

Seçilecek milletvekili sayıları belirli bir formülasyona göre hesaplanır. Türkiye’de 1961’den bu yana milletvekili genel ve ara seçimlerinde d’Hondt sistemi uygulanmıştır; 25.5.1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu m. 32/II ve 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu m. 34/III kapsamında günümüzde de yürürlükte olan sistem budur. Bu sistemde öncelikle toplam milletvekili sayısından tüm illere birer milletvekili tahsis edilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, birinci illere verilen sabit milletvekili sayısı çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur (Tanör vd., 2011, s.56; T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983). 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra seçim barajı (10 Haziran 1983 tarihli 2839 sayılı kanunla) %10 seviyesine yükseltilmiştir. Seçimlerde yüzde 10 olarak uygulanan ülke seçim barajı 31 Mart 2022 tarihinde yüzde 7’ye indirilmiştir. Bir dönem bölge ve il barajı uygulansa da bu devam ettirilmemiştir. Partiler ülke çapında %7’nin altında oy alırsa milletvekilliği çıkaramazlar.

Şekil 4. Meclisin Sandalye Sayısı

17. dönem 1983–1987 tarihlerini kapsar. Bu dönemde Anavatan Partisi’nin Bingöl’den gösterdiği bir aday veto edildiği için bu ilden üç yerine iki milletvekili meclise gitmiştir. Bu nedenle 17. dönemde 399 milletvekili meclise girmiştir. Ancak 28 Eylül 1986’da bu boş sandalye ve vefatlarla boşalan 10 sandalye için (toplam 11 sandalye için) ara seçim yapılmıştır. Böylece 17. dönemde toplamda seçilen vekil sayısı 410’a yükselmiştir.

18. ve 19. dönemde meclise 450’şer milletvekili seçilmiştir. 20. dönemden 26. döneme kadar seçilen milletvekili sayısı 550’dir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen Anayasa değişikliği referandumunun onaylanması sonucunda 550 olan milletvekili sayısı 600’e çıkarılmıştır. Bahsedilen hesaplama göre milletvekili sayısının giderek artmasını artan Türkiye nüfusu ve il sayısı ile açıklamak mümkündür. Ayrıca vekil başına düşen kişi sayısı ele alınmış ve Türkiye’de milletvekili başına düşen kişi sayısının diğer birçok Avrupa ülkesine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple milletvekili sayısını 600’e çıkararak temsilde adaleti artırmak amaçlanmıştır.

4.4. Meclise Giren Partiler ve Milletvekili Sayıları

Gerçek partilerin ortaya çıkması asırları aşan bir olgu değildir. Duverger’ye göre 1850’de Amerika dışında dünyanın başka ülkeleri, bugünkü manada siyasal partileri tanımıyordu. Fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi, demekler ve parlamento grupları vardı; fakat

birçoğumuzun bildiği anlamda partiler yoktu. 1950'ye gelindiğinde ise partiler, uygar ulusların çoğunda faaliyet gösterirken, diğer uluslar da bunları örnek almak için çabalıyorlardı (Duverger, 1986).

Türkiye'de partiler için 1980 adeta bir kırılma noktasıdır. 1980 darbesiyle birlikte bütün siyasal partilerin faaliyetleri durdurulmuş, birçok siyasal parti lideri tutuklanmıştır. Darbeden sonra faaliyetleri durdurulan siyasal partiler kapatılmış ve mal varlıklarına el konulmuştur. Geçmişten köklü bir kopuş amaçlanmış, partilerin arşivleri de yok olmuştur hatta muhtemelen imha edilmiştir (Zürcher, 1995, ss.405-407). Bu nedenle 1980 sonrasında partilerde süreksizlikler gözlemlenmiştir. Zamanla kapatılan partilerin yeniden açılması ile birlikte bir miktar süreklilik yakalansa da 1980 sonrası partiler büyük oranda yenidir. 1990'larda ise partilerin fikir ve örgütlenme yapılarında ciddi çeşitlenmeler yaşanmıştır.

TBMM'nin yapısını incelerken siyasi partilerin elde ettiği koltuk sayılarına göre bir değerlendirme yapmak gerekir. Aşağıdaki tablo her bir dönemde meclise giren milletvekillerini göstermektedir. Bu tablo girişi göstermektedir ve dönem içerisindeki geçişleri ve çeşitli nedenlerle milletvekilliğini kaybedenleri yansıtmamaktadır. Bu tablo bize her seçim döneminde hangi partinin kaç vekille meclise dahil olduğunu göstererek detaylı analiz yapma imkanı sunmaktadır.

Tablo 9. Dönemlere Göre Meclise Giren Partilerin Milletvekili Sayısı

Partiler*	17. D.	18. D.	19. D.	20. D.	21. D.	22. D.	23. D.	24. D.	25. D.	26. D.	27. D.	28. D.	Genel Topla m
Adalet ve Kalkınma Partisi						36 3	34 1	32 7	25 8	31 7	29 5	26 8	2169
Anavatan Partisi	21 7	29 2	11 5	13 2	86								842
Demokratik Sol Parti			7	76	13 6								219
Doğru Yol Partisi	4	59	17 8	13 5	85								461
Halkçı Parti / Sosyal Demokrat Halkçı Parti / Cumhuriyet Halk Partisi	11 8	99	88	49		17 8	11 2	13 5	13 2	13 4	14 6	16 9	1360
Halkların Demokratik Partisi / Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi									80	59	67	61	267
İYİ Parti											43	43	86
Milliyetçi Demokrasi Partisi	71												71
Milliyetçi Hareket Partisi					12 9		71	53	80	40	49	50	472
Refah Partisi / Fazilet Partisi / Saadet Partisi			62	15 8	11 1								331
Bağımsız					3	9	26	35					73
Diğer												9	9
Genel Toplam	41 0	45 0	45 0	55 0	55 0	55 0	55 0	55 0	55 0	55 0	60 0	60 0	6360

* Partiler isim sırasına göre sıralanmıştır. Rakamlar meclise seçilen milletvekili sayısını gösterir ve YSK'yı baz alır. Başka partiden veya ittifaklar dahilinde seçilen ve partisine dönen milletvekilleri bu rakamların içinde görülmemektedir. Birbirinin devamı olan, aynı çizgiden gelen veya dönem içinde birleşen birbirinin devamı olan partiler birleştirilerek verilmiştir. Çok az sayıda vekile sahip olan partiler tabloda diğer kategorisinde verilmiştir.

Meclis aritmetiğini anlamak için dönemlere göre hangi partinin kaç milletvekiliyle meclise dahil olduğunu görebiliriz. Ancak bunun değişkenlik gösterdiği, partiler içinde

ve arasında geçişler olduğu unutulmamalıdır. 17. dönemde 71 milletvekili ile mecliste yer alan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) 1986’da feshedilmiştir. Milletvekillerinden bir kısmı birleşerek Hür Demokrat Parti kurucuları arasında yer alırken diğer milletvekilleri ise Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi’ne katılmışlardır.

12 Eylöl Darbesi’nde kapatılan Adalet Partisi’nin devamı olarak kurulan Doğru Yol Partisi’nin (DYP) 1983 yılında yapılan seçime girmesine onay verilmemiştir. Ancak DYP 1986 yılında boşalan 11 sandalye için yapılan ara seçime katılmış ve 4 milletvekili ile meclise girmiştir. DYP, en yüksek milletvekili sayısına 19. ve 20. dönemde ulaşmıştır. Bu dönemler aynı zamanda koalisyon hükümeti ile iktidarda olduğu dönemdir. Muhalefet partisi olduğu 21. dönemde ise milletvekili sayısı azalmıştır. 22. dönem seçimlerinden itibaren ise TBMM dışında kalmıştır.

1983’ten 1991’e kadar aralıksız olarak tek başına iktidarda kalmış olan Anavatan Partisi mecliste en yüksek payını 18. dönemde elde etmiştir. Daha sonraki dönemlerde milletvekili sayısı sürekli düşmüştür. 1996 ile 2002 yılları arasında çeşitli koalisyon hükümetlerinin içinde yer almış, 2009’da ise Demokrat Parti ile birleşmiştir.

1969’da kurulan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 17. dönemden 21. döneme kadar milletvekili çıkaramamıştır. 17. 18. ve 19. dönemde milletvekili çıkaramamasının nedeni ise 1980 darbesinden sonra partinin kapatılmasıdır. 1980’lerde MHP siyasi alanda Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ile temsil edilmiştir. MÇP, 12 Eylöl 1980 askeri darbesinden sonra kapatılan MHP’nin oylarını bünyesinde toplamak maksadıyla kurulmuştur. MÇP, Muhafazakâr Parti’nin 30 Kasım 1985 tarihinde adının değiştirmesiyle kurulmuştur. 6 Eylöl 1987’de siyasi yasakların kalkması yönünde yapılan halkoylaması sonucunda eski siyasetçilerin önündeki siyaset yasağı kalkmıştır. Bunun üzerine MÇP’nin başına Alparslan Türkeş geçmiştir. Alparslan Türkeş’in liderliğinde girilen 29 Kasım 1987 seçimlerinde parti 701.538 kişinin oyuyla %2,93’lük bir sonuç almıştır ve TBMM dışında kalmıştır. MÇP, 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde Refah Partisi ve Islahati Demokrasi Partisi ile “Kutsal İttifak” adında bir ittifak yapmıştır. Bu ittifak %16,9 oy almış ve TBMM’ye 62 vekili seçilmiştir. Seçimden kısa bir süre sonra Alparslan Türkeş ile birlikte 18 milletvekili MÇP’ye katılmıştır. Bu milletvekilleri MHP’nin 1993’te yeniden kurulmasıyla MHP’ye geçmişlerdir. MHP, 21. dönemde 129 milletvekili ile meclise dahil olmuştur. Bu sonuç MHP’nin 21. dönemden günümüze kadar elde ettiği en iyi sonuçtur. 22. dönemde ise %10’luk barajın altında kalmış böylece TBMM temsiliyetini kaybetmiştir. 27 ve 28. dönemlerde Cumhur İttifakının içinde yer alan MHP 49 ve 50 milletvekili çıkarmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ve ilk yasal siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 12 Eylül Darbesi'nin ardından kapatılmıştır. CHP'nin kurumsal devamı olarak görülen Erdal İnönü'nün kurduğu Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) 1983 seçimlerine katılamamıştır. 1983 yılında kurulan ve CHP tabanına hitap eden Halkçı Parti (HP) 17. dönem seçimlerinde 118 milletvekili ile meclise girmiştir. 17. dönemde 118 milletvekili elde eden Halkçı Parti ana muhalefet partisi konumuna gelmiştir. 24 Mart 1984 yerel seçimlerine katılan SODEP ise ANAP'ın ardından ikinci sırayı almıştır. 26 Eylül 1985 tarihinde Aydın Güven Gürkan ve Erdal İnönü SODEP-HP birleşme protokolünü imzalamışlardır. HP'de bir kurultay toplanarak partinin adı Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) olarak değiştirilmiştir. Ardından toplanan SODEP kurultayında parti feshedilmiş ve SHP'ye katılmıştır. 30 Mayıs 1986 tarihinde SHP 1. Kurultayı toplanmış ve Erdal İnönü genel başkan seçilmiştir. İnönü daha sonra 26 Eylül 1986 tarihinde yapılan ara seçimlerde milletvekili seçilerek TBMM'ye girmiştir. SODEP ile birleşmesinin ardından SHP'nin 18. ve 19. dönemde milletvekili sayısı azalmıştır. 1995 yılında Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşen SHP hukuki varlığına son vermiştir.

1992 tarihinde tekrar açıldıktan sonra 20. dönemde CHP'den 50 milletvekili meclise dahil olmuştur. 21. dönemde ise %10 barajını geçemediği için meclis dışında kalmıştır. Çünkü sol oyların birçoğu DSP'de toplanmıştır. Bu durum CHP'yi askerî darbeler dönemi dışında ilk defa meclis dışına itmiştir. Son kırk yıllık periyotta CHP'nin en fazla milletvekilini meclise dahil ettiği dönem 22. dönem seçimleridir. Bu dönemden sonra hiç o sayıya ulaşamadıysa da son dört dönemdir milletvekili sayısını sürekli artırmıştır. Bunun son iki döneminde ise Millet İttifakının içinde yer almıştır.

Milli Görüş hareketi kurucusu Necmettin Erbakan 1969 yılında TBMM'ye bağımsız milletvekili olarak girmesi ile siyasi hayata atılmıştır. Hareketin ilk partisi Milli Nizam Partisi (MNP) 12 Mart Muhtırası sonrası kapatılmıştır. Akabinde 11 Ekim 1972'de yılında kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) 1980 darbesi sonrasında 16 Ekim 1981'de kapatılmıştır. Millî Güvenlik Konseyince (MGK) siyasi partilerin yeniden kurulup faaliyet göstermesine izin verilmesi üzerine 19 Temmuz 1983'te hareketin üçüncü partisi olarak Refah Partisi (RP) kurulmuştur. Ancak parti kurucularının Millî Güvenlik Konseyi tarafından birkaç defa veto edilmesi sebebiyle, kadrosu kanunların öngördüğü zamanda tamamlanamadığından RP 1983 seçimlerine katılamamıştır. 28 Eylül 1986'da yapılan 11 ildeki milletvekili ara seçimlerine katılan RP, %4,76 oranında oy almıştır. 6 Eylül

1987’de yapılan referandum ile bazı eski siyasi parti liderlerinin siyaset yapma yasağı kaldırılmıştır. Bu gelişmenin ardından Necmettin Erbakan, Refah Partisi’nin genel başkanlığına seçilmiştir. RP, meclise ilk defa 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde Milliyetçi Çalışma Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi ile kurduğu “Kutsal İttifak” olarak adlandırılan ittifak neticesinde %16,9 oy alarak 62 vekil ile girmiştir. 24 Aralık 1995’te yapılan 20. dönem genel seçimlerinde yüzde 21.38 oy oranıyla birinci parti olmuş ve 157 milletvekilliği kazanmıştır. Partinin 16 Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapanması üzerine bağımsız kalan 150’ye yakın milletvekili 17 Aralık 1997’de kurulan Fazilet Partisi’ne (FP) katılmıştır. FP, 1999’daki 21. dönem milletvekilliği seçimlerinde %15.41 oy alarak 111 milletvekili çıkarmıştır. Ne var ki FP de RP ile aynı akıbeti yaşamış ve 22 Haziran 2001’de kapatılmıştır. FP kapatıldıktan sonra hareket bölünmüş milletvekillerinin bir kısmı Adalet ve Kalkınma Partisi’ne (AK Parti) bir kısmı ise Saadet Partisi’ne (SP) katılmıştır. Bu anlamda SP Milli Görüş hareketinin kurumsal devamı sayıldığı için geleneğin bir parçası olarak görülürken, her ne kadar kurucuları Milli Görüş geleneğinden gelse de AK Parti ayrı yeni bir parti olarak değerlendirilmektedir. Bu siyasi partiler SP, 2002 yılındaki ilk seçiminde TBMM dışında kalmıştır. 27. döneme kadar SP %10’luk barajın altında kalmıştır. 2018 seçimlerinde ise Millet İttifakı’na dahil olmuştur. Millet İttifakı’nın toplam oyu %10 seçim barajını geçtiği için seçim barajına bu kez takılmamıştır ancak yine de aldığı oy oranıyla milletvekili çıkaramasa da bu ittifak kapsamında CHP listelerinden seçime giren Saadet Partili iki milletvekili seçildikten sonra CHP’den istifa edip partilerine geri dönmüşlerdir. Bu sayede Millî Görüş temsilcisi Saadet Partisi 5 dönemin ardından yeniden TBMM’de temsil edilmiştir.

1985 yılında Bülent Ecevit’in siyasi yasaklı olması sebebiyle, Rahşan Ecevit Demokratik Sol Parti’yi kurmuş ve Bülent Ecevit’in siyasi yasağı kalkana kadar genel başkanlık yapmıştır. Demokratik Sol Parti 18. dönemde %10’luk barajın altında kalarak meclise girememiştir. 19. dönemde %10,75 oranında oy almasına rağmen bölgesel baraj uygulaması nedeniyle yalnızca 7 milletvekili çıkarabilen DSP 21. dönemde 136 milletvekili çıkararak bu dönemde solun en büyük partisi konumunu elde etmiştir. Bülent Ecevit ile 1990’lı yılların ikinci yarısıyla 2000’li yılların başında Türk siyasetinde etkili olan DSP bu etkili konumunu 2002 genel seçimleri ile kaybetmiş ve akabinde kurucuları olan Ecevit çiftinin parti yönetimini bırakmalarıyla birlikte çöküş sürecine girmiştir.

Türkiye’de Kürt siyasal hareketinin parlamento zemininde siyaset yapma yolculuğu, 1990 yılında Halkın Emek Partisi (HEP) ile başlamış ve bugüne kadar birçok farklı parti adıyla devam etmiştir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti’nin, 1991 genel seçimlerinde Halkın Emek Partisi ile yaptığı ittifak, Kürt siyasal için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimde HEP, SHP listesinden 22 milletvekili çıkarmıştır. HEP’in ardından Demokrasi Partisi (DEP), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP), Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Demokratik Toplum Partisi (DTP), Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (YSP) ve son olarak da Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (HADEP) bu geleneğin partileri olmuştur. Bu partilerin önemli bir kısmı kapatıldığı için yeni partiler kurulmuştur. Bu gelenek zaman zaman da seçim barajını aşmak için bağımsız milletvekili adayları ile seçime katılmıştır. Dolayısıyla Kürt siyasal partilerinin seçim performanslarını izleyebilmek hayli zordur. Geleneğin partileri 24. dönemden sonra seçim barajını aşarak parti olarak meclise girebilmişlerdir. Bu dönemden sonra geleneğin partilerinin barajı aşarak milletvekili çıkardıkları dönemler sırasıyla şöyledir. Halkların Demokratik Partisi 2015 Haziran’daki 25. dönem seçimleri %13,12 oy ile 80 milletvekili; 2015 Kasım 26. dönem seçimleri %10,75 oy ile 59 milletvekili ve 2018’deki 27. dönem seçimleri %11,70 oy ile 67 milletvekili çıkarmıştır. Halkların Demokratik Partisi’nin kapatma davası devam ettiği için hareket 2023’teki 28. dönem seçimlerine Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi altında girmiş ve bu seçimde %8,82 oy alarak 61 milletvekili çıkarmıştır. Parti daha sonra adını Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak değiştirmiştir. Bu gelenekten gelen partiler kuruluşlarından bu yana en yüksek seçim başarısını 25. dönemde HDP’den 80 milletvekili çıkararak elde etmişlerdir.

Bağımsız milletvekilleri herhangi bir partiden aday olmayan ve herhangi bir partiye bağlı olmayan siyasetçilerdir. Ayrıca parti kapatmaları, siyasi yasaklar ve seçim barajından ötürü özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde bağımsız adaylarla seçime girmek bazı partiler için bir strateji olmuştur. Bağımsız adaylar da diğer milletvekili adayları gibi aynı seçim için birden fazla seçim çevresinde aday olamazlar ve seçilemezler. Çeşitli sebeplerle bir parti çatısı altında yer bulamayan veya bulmayı tercih etmeyen bağımsız siyasetçiler de dönem dönem mecliste temsil hakkı elde etmişlerdir. Bağımsız adaylar siyasi katılım düzeyini artırarak seçmenin ilgilerini tazeleyebilir ve temsilin kalitesine etki edebilir. Bu nedenle bağımsız adayların siyasi arenada varlığı demokrasinin gelişmesi açısından önemlidir. En çok sayıda bağımsız milletvekilinin seçildiği dönem 24. dönemdir. Bu dönemin ayırt edici özelliği partisi kapatılan

Kürt siyasal hareketinin bağımsız milletvekilleri ile seçime girme stratejisini benimsemeleridir. Bu dönemde meclise bağımsız giren 26 milletvekilinin 19'u BDP kurulduktan sonra bu partiye geçmişlerdir. 24. dönemde de Kürt siyasal hareketinin bağımsız adaylar ile seçime girmesi dolayısıyla TBMM'ye bağımsız olarak seçilen vekillerin sayısı 35 gibi yüksek bir sayıda olmuştur. Bu vekillerin 29'u daha sonra HDP'ye katılmıştır.

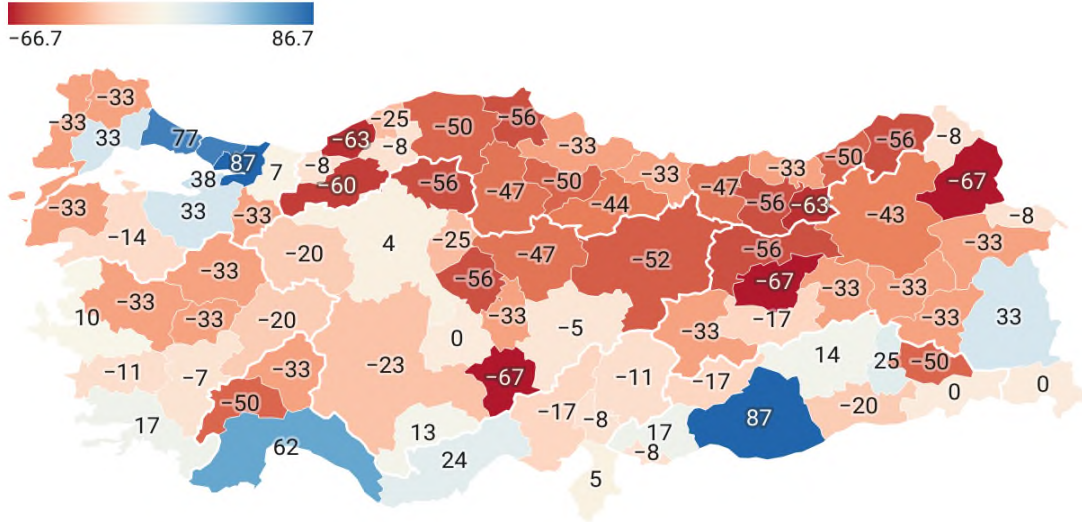
14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), kurulduktan yaklaşık 1 yıl sonra 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde yüzde 34 oy alıp 363 milletvekili çıkararak tek başına iktidara gelmiştir. Meclise 22. dönemde yani 2002 tarihinde dahil olmuştur. 7 dönemlik meclis serüveninde en yüksek elde ettiği milletvekili sayısı meclise dahil olduğu döneme aittir. AK Parti'nin 22. dönemden 26. döneme kadar milletvekili sayısı sürekli azalarak 258'e düşmüştür. 26. dönemde tekrar artış gösterse de son iki dönemdir çıkardığı milletvekili sayısı azalmıştır. AK Parti'nin 23. dönemden 24. döneme geçişte oy oranını artırmaya rağmen çıkardığı milletvekili sayısının azalmasının bazı nedenleri vardır. Bunlardan birisi ADNKS'ye göre milletvekili sayısı artan il adedi sınırlı olmasına rağmen AK Parti milletvekillini artıran illerde üstünlüğünü görece kaybetmesidir. Diğer ise CHP'nin ve BDP destekli bağımsız adayların oy oranını artırmış olmasıdır. Zira d'Hondt sistemi bir seçim çevresinde en fazla oyu alan parti açısından avantajlıdır.

Zürcher'e göre, (1995, s.444) Türkiye'de siyaset tablosu uzun vadede esasında bir istikrar göstermiştir. Çok partili siyasal düzen kurulduğundan beri oyların yüzde 45 ila 60'ını elinde tutabilen merkez sağ (DP, halefleri AP, ANAP, DYP ve bunların dalları) ile oyların yüzde 30 ila 40'ını elinde tutan merkez sol (CHP ve halefleri SHP, DSP) arasında paylaşılmıştır. Marksizm ve faşizm gibi ideolojiler ise genellikle marjinal bir olgu olmuştur ve doğrudan etkilerinden ziyade büyük partiler üzerindeki etkileri önemli görülmüştür.

4.5. İllerin Meclisteki Sandalyelerinin Sayısı ve Payı

İllerin meclisteki sandalyelerinin sayısı ve bu sayının genel içindeki payı her seçimde değişmektedir. Göç ve doğal nüfus artış hızındaki farklılıklardan kaynaklanan bir biçimde illerin milletvekili sayıları zamanla değişmiştir. Ayrıca zaman içerisinde yeni illerin oluşması da bazı illerin meclisteki paylarının değişimine etki etmiştir. TÜİK (2024a) verilerine göre Türkiye nüfusu 1927 yılından bu yana sürekli artarken nüfus artış hızı

1980 sonrasında düşmüştür. 2022 yılında binde 7,1 nüfus artış hızı, 2023 yılında binde 1,1 olmuştur. Türkiye konumu itibarıyla dışardan da göç alan bir ülkedir. Bunun yanı sıra iller arasında göç eden nüfusu da azımsanmayacak düzeydedir. İller arası göç eden nüfus oranı inişli çıkışlı bir seyir izlese de son 15 yıllık periyotta her yıl yaklaşık iki milyon kişi iller arasında göç etmiştir. Tüm bu etkenler illerin çıkardığı milletvekili sayılarını değiştirir.

Şekil 5. İllerin Milletvekili Sayısı İçindeki Payının Artışı ve Azalışı (%)

Not: Harita 1983'te il statüsünde olanların değişimini vermektedir.

Bu veriyi hesaplarken 1980 yılından sonra illerin ilk milletvekili çıkardığı dönemi baz aldık ve bu dönemdeki çıkardığı milletvekili sayısının toplam milletvekili içindeki oranı ele aldık. Daha sonra aynı işlemi milletvekili çıkardıkları son dönem için yaptık ve illerin son dönemdeki çıkardıkları milletvekili oranını hesapladık. Son dönemde çıkardıkları milletvekili oranından ilk dönemde çıkardıkları milletvekili oranı çıkararak aradaki farkı hesapladık ve illerin milletvekili çıkarma oranlarında bir artma ya da azalmanın meydana gelip gelmediğini elde ettik.

1980 sonrasında milletvekili sayısı içindeki paylar bazı illerde aynı kalmış bazı illerde yükselmiş bazı illerde ise düşmüştür. 17. dönemden 28. döneme gelinceye kadar illerin milletvekili sayılarının değişimi ve bu sayılarla toplam vekil sayısı içindeki paylarının değişimi bize meclisin yapısı hakkında önemli ipuçları sunar. Özellikle payların değişimini ele aldığımızda 18 ilin payının arttığını, 60 ilin paylarının azaldığını 3 ilin de

paylarının aynı kaldığını söylemek mümkündür.² Milletvekili sayısı içindeki payı en çok yükselen illere baktığımızda Kocaeli ve Şanlıurfa payını %86,7 artırarak ilk sıraya yerleşmiştir. Ardından %76,6 ile İstanbul gelir. Yalova ilk kez milletvekili çıkardığı 1995 yılından 2023'e kadar payını %37,5 artırmıştır. Tekirdağ, Van ve Bursa %33,3 aynı oran ile milletvekili payını en çok artıran iller arasında beşinciliği paylaşmışlardır. Batman milletvekili sayısı içindeki payını dörtte bir oranında artırırken Mersin %23,8 ile hemen onun ardından gelmiştir. Gaziantep ve Muğla %16,7 ile milletvekili sayısı paylarını aynı oranda artırmışlardır. Diyarbakır %14,3 oranıyla payını artırırken Karaman ilk kez milletvekili çıkardığı 1991 yılından 2023'e kadar %12,5 ile milletvekili sayısı içindeki payını en çok artıran onuncu ildir.

Milletvekili sayısı içindeki payı en çok düşen on il sıralamasında Tunceli, Kars ve Niğde %66,7 ile ilk sırayı paylaşmışlardır. Zonguldak'ın milletvekili sayısı içindeki payı %63 oranında düşmüştür. Bayburt'ta bu oran %62,5, Bolu'da %60 olarak kaydedilmiştir. Artvin, Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Kırşehir, Sinop milletvekili sayısı içindeki paylarını %55,6 düşürmüşlerdir. Niğde, Zonguldak ve Gümüşhane'nin paylarındaki düşüşün nedeni buralardan ayrılarak il olan yerlerdir. Sivas'ın payı %52,4 düşmüştür. Amasya, Burdur, Kastamonu, Rize ve Siirt milletvekili sayısı içindeki paylarını yarı yarıya kaybetmişlerdir. Çorum, Giresun, Yozgat milletvekili sayısı içindeki payları %44,7 düşmüş; Tokat'ta ise bu oran %44,4 olmuştur. Erzurum %42,9 ile milletvekili sayısı içindeki payı en çok düşen onuncu il konumundadır.³

4.6. Doğum Yerlerine Göre Milletvekilleri

Doğum yerlerine göre milletvekili sayısı ve oranı aslında parlamentonun temsili nitelik kazanıp kazanmamasıyla ilişkilidir. Kendi doğum bölgesinden seçilmiş milletvekillerinin oranının yüksek olması parlamentonun daha yaygın bir temsili nitelik kazandığının göstergesi sayılır. Aşağıda yer verilen verilerde görüldüğü üzere milletvekillerinin doğum yerleri ve seçildikleri yere göre ayrı analizler yaptık. Bunu ileride profesyonelleşme ekseninde değerlendirdik. Bu analiz doğum yerine göre milletvekillerinin sayısı ve oranını gösterdiği için il bazında bazı değerlendirmeler yapmamıza olanak tanıdı. Analizi kolaylaştırmak üzere milletvekillerinin doğum yerleri ve seçildiği yerleri metropol, büyük, büyük orta, orta, küçük orta, küçük olarak kategorize ettik ve

² Burada 67 ilin payının değişimi 1983-2023 arasındaki sayılardan hesaplanırken 1990 sonrasında il olan yerlerin payının değişimi de ilk kez milletvekili çıkardıkları dönem esas alınarak hesaplanmıştır.

³ Detaylar için bkz. Ek Tablo 55. Dönemlere Göre İllerin Milletvekili Sayısı ve Değişimi

yeni bir değişken oluşturduk. Ancak yaptığımız incelemeler doğrultusunda bölgesel anlamlı farklılaşmalar tespit etmedik. Bu nedenle doğum yerlerine ve seçilme yerlerine göre analizleri il bazında tek tek verdik.

Tablo 10. Doğum Yerine Göre Milletvekili Sayısı ve Oranı

İller	İlde Doğanların Oranı (%)	İl Dışında Doğanların Oranı (%)	Yurt Dışı Doğumluların Oranı (%)	İller	İlde Doğanların Oranı (%)	İl Dışında Doğanların Oranı (%)	Yurt Dışı Doğumluların Oranı (%)
Ardahan	100	-	-	Kilis	83,33	16,67	-
Artvin	100	-	-	Sivas	82,86	17,14	-
Bayburt	100	-	-	Denizli	81,48	17,28	1,23
Burdur	100	-	-	Karaman	80,77	19,23	-
Nevşehir	100	-	-	Karabük	79,17	20,83	-
Adıyaman	98,28	1,72	-	Konya	78,98	19,32	1,7
Bitlis	97,44	2,56	-	Hakkari	78,13	18,75	3,13
Giresun	96,3	3,7	-	Şırnak	77,14	22,86	-
Malatya	94,59	5,41	-	Isparta	76,47	23,53	-
Bingöl	94,59	5,41	-	Van	76,25	23,75	-
Osmaniye	93,75	6,25	-	Kars	75,56	24,44	-
Kırşehir	93,55	6,45	-	Niğde	74,42	25,58	-
Trabzon	92,5	7,5	-	Balıkesir	72,45	25,51	2,04
Gümüşhane	92,31	7,69	-	Rize	71,79	28,21	-
Kütahya	92,06	7,94	-	Gaziantep	69,29	29,13	1,57
Yozgat	91,53	6,78	1,69	Kayseri	68,63	31,37	-
Uşak	91,43	8,57	-	Sakarya	67,95	32,05	-
Kahramanmaraş	91,4	6,45	2,15	Eskişehir	67,14	30	2,86
Erzincan	90,63	9,38	-	Siirt	66,67	33,33	-
Sinop	90,32	9,68	-	Batman	65,85	31,71	2,44
Tokat	90	10	-	Adana	64,12	35,88	-
Amasya	90	10	-	Samsun	63,06	34,23	2,7
Kırklareli	89,19	8,11	2,7	Bilecik	62,5	37,5	-
Edirne	89,13	8,7	2,17	Diyarbakır	61,98	36,36	1,65
İğdır	88,89	11,11	-	Bolu	61,7	38,3	-
Kırıkkale	88,24	11,76	-	Muğla	61,43	38,57	-
Ordu	88,16	11,84	-	Aydın	61,36	35,23	3,41
Çorum	87,72	12,28	-	Çankırı	61,29	35,48	3,23
Erzurum	87,65	12,35	-	Mersin	60,9	36,09	3,01
Tunceli	87,5	12,5	-	Antalya	60,54	38,1	1,36
Şanlıurfa	87,3	12,7	-	Manisa	60,17	36,44	3,39
Kastamonu	86,36	13,64	-	Tekirdağ	58,46	32,31	9,23
Afyonkarahisar	86,3	13,7	-	Zonguldak	58,33	38,89	2,78
Hatay	86,21	9,48	4,31	Bartın	47,62	52,38	-
Çanakkale	85,71	12,24	2,04	Bursa	42,86	43,39	13,76
Düzce	85,71	14,29	-	Yalova	42,86	57,14	-
Ağrı	84,31	15,69	-	İzmir	26,32	70,88	2,81
Mardin	84,06	15,94	-	Kocaeli	25,86	68,97	5,17
Muş	83,72	16,28	-	Ankara	25,5	73,37	1,13
Elazığ	83,64	16,36	-	İstanbul	21,65	75,09	3,26
Aksaray	83,33	16,67	-				

1980’den günümüze kadar seçilen milletvekillerinden İstanbul doğumlu olanların oranı en yüksektir. İkinci sırada Ankara gelirken üçüncü sırada yer alan il Trabzon’dur. Bu anlamda Trabzon dikkat çekicidir. Zira Trabzon’un vekil sayısı ile kıyaslandığında Trabzon doğumlu vekillerin hayli fazla olduğu görölmektedir. Konya’da doğan milletvekili oranı %2,5 iken Sivas’ta doğan milletvekillerinin oranı %2,2’dir. İzmir %2 ile en fazla milletvekilinin doğduğu onuncu ildir. Büyükşehirlerin nüfusu fazla olduğu

için burada doğan milletvekillerinin sayısının çok olması aslında beklendik bir durumdur. Öte yandan Antalya, Gaziantep, Kocaeli gibi nüfus oranı yüksek olduğu halde ilk ona giremeyen iller dikkat çekicidir.

Türkiye’deki bazı illerin siyasette temsil konusunda daha avantajlı olduğu bilinmektedir. Bu göç örüntüleri ve siyasetteki hemşehricilik ilişkilerinin belirleyiciliğinden gelmektedir. Bu anlamda en avantajlı ilin açık ara Trabzon olduğu görülmektedir. Trabzon’dan 1983’ten beri 80 milletvekili seçilirken bu vekillerin yalnızca altısı Trabzon doğumlu değildir. Buna mukabil Trabzon doğumlu 183 kişi milletvekili olmuştur. Özellikle İstanbul, Kocaeli, Ankara ve Samsun gibi illerden Trabzon kökenli vekillerin çıktığı görülmektedir. Bu, Trabzon’da doğanların sadece Trabzon’dan değil, diğer illerden de seçilme olasılığının yüksek olduğunu gösterir. Benzer şekilde Malatya da Meclis’te fazla temsilciye sahip illerdendir. Malatya’nın çıkardığı 74 vekilin sadece dördü Malatya dışındanken Malatya kökenli 152 milletvekili bulunmaktadır. Bu oran Rize’de daha yüksektir. Rize’nin çıkardığı 39 vekilin 11’i başka illerde doğmuştur. Bunların da önemli bir kısmı aileleri Rize kökenli olanlardır. Ancak buna mukabil Rize doğumlu 109 kişi milletvekili olmuştur. Bu anlamda mecliste yüksek oranda Sivas, Erzincan, Erzurum, Tunceli, Adıyaman, Yozgat ve Elazığ doğumlular da Meclis’te bu illerin sandalye sayısından hayli yüksek sayıdadır. Bu illerde doğanlar, sadece kendi illerinden değil, başka illerden de seçilme konusunda avantajlı gözüktür. İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Kocaeli gibi göçle büyüyen şehirlerin de vekillerinin genellikle bu şehirlerde doğmadığı görülmektedir.

Bir başka dikkat çekici olan husus yurt dışında doğan milletvekili oranının birçok ilden daha yüksek olmasıdır. Bu bağlamda yurt dışında doğmuş olmak Türkiye’de milletvekili olmak için bir dezavantaj değildir. Yalova, Bartın, Bilecik, Kilis, Bayburt gibi nüfus oranının yoğun olmadığı illerde doğan milletvekili sayısının az olması da beklendik bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 11. Yurt Dışında Doğanların Doğum Yeri Detay Bilgisi

Doğum Yeri	Sayı	Doğum Yeri	Sayı	Doğum Yeri	Sayı
Almanya	17	Suriye	2	Kırım	1
Bulgaristan	15	Afganistan	1	Lübnan	1
Yunanistan	9	Avusturya	1	Macaristan	1
Kuzey Makedonya	7	Belçika	1	Norveç	1
Kıbrıs	3	İngiltere	1	Romanya	1
ABD	2	İran	1	Sırbistan	1
Kosova	2	Japonya	1		
Mısır	2	Kenya	1		

Son kırk yıllık periyotta toplam 72 yurt dışı doğumlu milletvekili bulunmaktadır. Yukarıdaki tabloda yurt dışında doğan milletvekillerinin hangi ülkede doğduklarına ilişkin detay bilgi yer almaktadır. Yurt dışında doğan milletvekillerinden en fazla milletvekili Almanya’da (17) doğmuştur. Türkiye ile Almanya arasında geçmişte işçi göçü yaşanmıştır. Almanya’da azınlık konumunda da olsa Türk nüfusu fazladır. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkiler ve yaşanan göçler göz önünde bulundurulduğunda ilk sırada Almanya’nın yer alması şaşırtıcı değildir. Ardından sırasıyla Bulgaristan (15), Yunanistan (9), Kuzey Makedonya (7) ve Kıbrıs (3) gelmektedir. Bu ülkelerden soydaşlarımızın 1950’lerden itibaren Türkiye’ye göç etmiş olması bu veride etkilidir.

Tablo 12. Partilere Göre Doğum Yeri

Adalet ve Kalkınma Partisi			Cumhuriyet Halk Partisi			BDP / HDP / YSP			Doğru Yol Partisi		
Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)
İstanbul	122	5,61	İstanbul	71	6,87	Diyarbakır	30	10,2	İstanbul	21	4,56
Ankara	87	4	Ankara	58	5,61	Mardin	26	8,84	İzmir	20	4,34
Trabzon	84	3,87	Hatay, Antalya	34	3,29	Hakkari	18	6,12	Adana	16	3,47
Konya	81	3,73	İzmir	32	3,1	Van, Şırnak	16	5,44	Manisa, Samsun	15	3,25
Erzurum	60	2,76	Malatya	31	3	Şanlıurfa	15	5,1	Bursa	14	3,04
Şanlıurfa	59	2,72	Adana	28	2,71	Bingöl, Ağrı	13	4,42	Trabzon, Şanlıurfa	13	2,82
Malatya	57	2,62	Tunceli	26	2,52	İstanbul, Adıyaman	10	3,4	Afyonkarahisar, Isparta	12	2,6
Rize	47	2,16	Sivas	25	2,42	Tunceli, Muş, Batman	9	3,06	Denizli, Balıkesir, Sakarya	10	2,17
Kahramanmaraş	46	2,12	Eskişehir	23	2,23	Bitlis	8	2,72	Ankara, Antalya, Erzurum, Van	9	1,95

Adıyaman, Yurt Dışı	45	2,07	Balıkesi r	22	2,13	Malatya	7	2,38	Konya, Aydın, Kütahya	8	1,74
Refah / Fazilet / Saadet Partisi			Halkçı Parti + SHP			Milliyetçi Hareket Partisi			Anavatan Partisi		
Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)	Doğum Yeri	Sayı	Oran (%)
Konya	17	5,12	Ankara	15	4,92	Adana	21	4,51	İstanbul	47	5,58
Kahramanmaraş	15	4,52	Diyarbakır, İstanbul	13	4,26	İstanbul	20	4,29	Trabzon	30	3,56
Kayseri	14	4,22	Sivas, Tunceli	11	3,61	Ankara	19	4,08	Malatya	28	3,33
Elazığ	13	3,92	Hatay	10	3,28	Yurt Dışı	18	3,86	Konya, İzmir	26	3,09
Trabzon	12	3,61	Gaziantep, İzmir, Adana	9	2,95	Yozgat	16	3,43	Rize	22	2,61
Ankara, Sivas, Erzurum	11	3,31	Malatya, Kars, Mardin	8	2,62	Konya	15	3,22	Ankara	21	2,49
Yozgat	10	3,01	Şanlıurfa	7	2,3	Osmaniye	14	3	Yozgat, Bursa	19	2,26
Şanlıurfa, Van, Malatya	9	2,71	Bursa, Siirt, Mersin, Amasya, Manisa	6	1,97	Afyonkarahisar, Sivas	13	2,79	Mersin	18	2,14
Bursa, Kütahya, Diyarbakır, Rize, Adıyaman, Samsun, Bingöl, Tokat	7	2,11	Kahramanmaraş, Rize, Adıyaman, Tokat, Sakarya, Yurt Dışı, Kocaeli, Zonguldak, Edirne	5	1,64	Mersin	11	2,36	Adana, Ordu, Giresun, Mardin	17	2,02
Gaziantep, Kars, Sakarya, Ağrı, Karaman	6	1,81	Trabzon, Erzurum, Çorum, Kırşehir, Eskişehir, Uşak	4	1,31	Antalya, Kahramanmaraş	10	2,15	Afyonkarahisar, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Erzincan	15	1,78

Partilere göre doğum yerleri verisi bize partilerin doğum yerine göre sahip oldukları milletvekillerini gösterir. Analize 1980 yılından bu yana görünürlüğü fazla olan partileri dahil ettik. Bu partilerden aynı çizgilerde ilerleyenleri gruplandırdık.

AK Parti’de %5,61 ile en fazla İstanbul doğumlu milletvekili vardır. Hemen ardından %4 ile Ankara gelirken %3,87 ile Trabzon %3,73 ile Konya onu takip eder. AK Parti’den yurt dışı doğumlu milletvekili sayısı da %2,07 ile ilk ona girmiştir. Bu dağılım, AKP’nin ülke genelinde geniş bir tabana sahip olduğunu ve büyük şehirler başta olmak üzere Türkiye’nin çeşitli illerinden temsilcilerinin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Trabzon ve Konya gibi illerin yüksek temsil oranları, partinin bu illerdeki taban gücüne işaret ediyor olabilir.

HP ve SHP’de ise en fazla Ankara doğumlu milletvekillerinin yaygın olduğu görülür. Diyarbakır ve İstanbul Ankara doğumlular bunun ardından gelmiştir. Üçüncü sırada ise Sivas ve Tunceli yer almıştır. Bunların devamı niteliğindeki CHP’de İstanbul (%6,87) ve Ankara (%5,61) milletvekili doğum yerleri arasında öne çıkar. Bunun yanı sıra İzmir (%3,1) ve Hatay (%3,29) gibi büyük şehirler ve farklı kültürel geçmişe sahip illerde de önemli oranlarda temsilciler olduğu görülür. CHP’nin daha kentli ve batı odaklı bir dağılım sergilediği, özellikle büyük şehirlerde güçlü bir temsiliyete sahip olduğu buradan anlaşılabilir.

MHP’de Adana (%4,51) ve İstanbul (%4,29) yüksek oranlara sahipken, diğer bazı şehirler de (örneğin Yozgat %3,43 ve Ankara %4,08) dikkat çeker. Bu dağılım, MHP’nin hem büyük şehirlerde hem de Anadolu’nun milliyetçi eğilimli bölgelerinde temsil edildiğini gösterir. Adana ve Yozgat gibi iller, MHP’nin milliyetçi kimliğini temsil eden şehirler olarak öne çıkar.

2002 yılından bu yana iktidar ve ana muhalefet partilerine baktığımız zaman İstanbul ve Ankara doğumlu milletvekilleri ilk sıralarda gelirken BDP, HDP ve YSP geleneğine baktığımız zaman Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri doğumlu milletvekili sayısının fazla olduğu görülür. İstanbul geri sıralara düşerken Ankara bu parti geleneğinde ilk ona girememiştir. Bu grupta Diyarbakır (%10,2), Mardin (%8,84), Hakkari (%6,12) ve Van (%5,44) gibi doğu illeri öne çıkar. Bu durum, BDP / HDP / YSP’nin özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerindeki güçlü temsil gücünü ve bu bölgelerden seçmen desteğini yansıtır niteliktedir. Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerden gelen temsilcilerin sayısal olarak yüksek olması, partinin bu demografik gruptaki destek tabanının göstergesi sayılabilir.

DYP’de İstanbul (%4,56), İzmir (%4,34) ve Adana (%3,47) gibi büyük şehirler ile kırsal bölgeleri temsil eden illerden milletvekilleri bulunmaktadır. Bu dağılım, DYP’nin geniş

bir coğrafi dağılıma sahip olduğunu gösterse de, İstanbul ve İzmir gibi merkezlerde belirgin bir temsiliyetin olduğunu işaret eder.

RP, FP ve SP geleneğinde %5,12 ile en fazla Konya doğumlu milletvekillerinin olduğu görülür. Kahramanmaraş ve Kayseri onu takip etmiştir. Bu dağılım, Refah ve Saadet partilerinin özellikle Anadolu'nun muhafazakar bölgelerinden güçlü destek aldığını gösterir. Konya'nın yüksek oranda temsil edilmesi, partinin tarihsel ve ideolojik merkezlerinden biri olarak Konya'ya verdiği önemin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

ANAP İstanbul (%5,58) ve Trabzon (%3,56) gibi büyükşehirlerde yüksek temsil oranına sahiptir. Bu, ANAP'ın merkez sağ bir parti olarak Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde etkili olduğunu ve özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde güçlü bir tabana sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

AK Parti ve MHP dışında başka hiçbir partide ilk onda yurt dışı doğumlular yer almamıştır. Ancak MHP'de yurt dışı doğumluların oranı (3,86) AK Partiye göre (2,07) daha yüksektir. Anavatan Partisinde %5,58 ile en fazla İstanbul doğumlu milletvekilleri yer almıştır. Ardından Trabzon ve Malatya gelmiştir.

Tablodaki dağılım, partilerin demografik ve coğrafi tabanları hakkında bilgi vermektedir. AKP ve CHP gibi büyük partiler, Türkiye'nin dört bir yanından geniş bir temsilci yelpazesi sunarken, HDP gibi partiler doğu ve güneydoğu illerinden yoğun destek almaktadır. MHP'nin milliyetçi tabanını temsil eden illerde güçlü olduğu, Saadet Partisi gibi partilerin ise Anadolu'nun muhafazakar bölgelerinden destek aldığı görülür. Bu doğum yeri dağılımları, partilerin sosyo-kültürel ve coğrafi dayanaklarını ve seçmen profillerini yansıtan önemli ipuçları sağlar.

Tablo 13. Milletvekillerinin Seçildiği Yere Göre Doğum Yeri

İller	İlde Doğanların Oranı (%)	İl Dışında Doğanların Oranı (%)	Yurt Dışı Doğumlarının Oranı (%)	İller	İlde Doğanların Oranı (%)	İl Dışında Doğanların Oranı (%)	Yurt Dışı Doğumlarının Oranı (%)
Ardahan	100.00	-	-	Kilis	83.33	16.67	-
Artvin	100.00	-	-	Sivas	82.86	17.14	-
Bayburt	100.00	-	-	Denizli	81.48	17.28	1.23
Burdur	100.00	-	-	Karaman	80.77	19.23	-
Nevşehir	100.00	-	-	Karabük	79.17	20.83	-
Adıyaman	98.28	1.72	-	Konya	78.98	19.32	1.70
Bitlis	97.44	2.56	-	Hakkari	78.13	18.75	3.13
Giresun	96.30	3.70	-	Şırnak	77.14	22.86	-
Malatya	94.59	5.41	-	Isparta	76.47	23.53	-
Bingöl	94.59	5.41	-	Van	76.25	23.75	-
Osmaniye	93.75	6.25	-	Kars	75.56	24.44	-
Kırşehir	93.55	6.45	-	Niğde	74.42	25.58	-
Trabzon	92.50	7.50	-	Balıkesir	72.45	25.51	2.04
Gümüşhane	92.31	7.69	-	Rize	71.79	28.21	-
Kütahya	92.06	7.94	-	Gaziantep	69.29	29.13	1.57
Yozgat	91.53	6.78	1.69	Kayseri	68.63	31.37	-
Uşak	91.43	8.57	-	Sakarya	67.95	32.05	-
Kahramanmaraş	91.40	6.45	2.15	Eskişehir	67.14	30.00	2.86
Erzincan	90.63	9.38	-	Siirt	66.67	33.33	-
Sinop	90.32	9.68	-	Batman	65.85	31.71	2.44
Tokat	90.00	10.00	-	Adana	64.12	35.88	-
Amasya	90.00	10.00	-	Samsun	63.06	34.23	2.70
Kırklareli	89.19	8.11	2.70	Bilecik	62.50	37.50	-
Edirne	89.13	8.70	2.17	Diyarbakır	61.98	36.36	1.65
Iğdır	88.89	11.11	-	Bolu	61.70	38.30	-
Kırıkkale	88.24	11.76	-	Muğla	61.43	38.57	-
Ordu	88.16	11.84	-	Aydın	61.36	35.23	3.41
Çorum	87.72	12.28	-	Çankırı	61.29	35.48	3.23
Erzurum	87.65	12.35	-	Mersin	60.90	36.09	3.01
Tunceli	87.50	12.50	-	Antalya	60.54	38.10	1.36
Şanlıurfa	87.30	12.70	-	Manisa	60.17	36.44	3.39
Kastamonu	86.36	13.64	-	Tekirdağ	58.46	32.31	9.23
Afyonkarahisar	86.30	13.70	-	Zonguldak	58.33	38.89	2.78
Hatay	86.21	9.48	4.31	Bartın	47.62	52.38	-
Düzce	85.71	14.29	-	Yalova	42.86	57.14	-
Çanakkale	85.71	12.24	2.04	Bursa	42.86	43.39	13.76
Ağrı	84.31	15.69	-	İzmir	26.32	70.88	2.81
Mardin	84.06	15.94	-	Kocaeli	25.86	68.97	5.17
Muş	83.72	16.28	-	Ankara	25.50	73.37	1.13
Elazığ	83.64	16.36	-	İstanbul	21.65	75.09	3.26
Aksaray	83.33	16.67	-				

Milletvekillerinin seçildiği yere göre doğum yerine bakmak, milletvekillerinin seçildiği yerde doğan ve il dışında doğanların oranını görme ve temsili nitelik hakkında değerlendirme yapma imkanı sunar. Ardahan, Artvin, Bayburt, Burdur ve Nevşehir’de

seçilenlerin tamamı yine bu illerde doğmuştur. Adıyaman’dan milletvekili seçilenleri %98,3 ü Adıyaman’da doğmuştur. Bitlis’ten seçilen milletvekillerinin %97,4’ü Bitlis’te doğarken Giresun’dan seçilen milletvekillerinin %96,3’ü Giresun’da doğmuştur. Bingöl’den ve Malatya’dan seçilenlerin ise %94,6’sı yine Bingöl ve Malatya’da doğmuştur. Seçildikleri yere göre il dışında doğanların oranının en yüksek olduğu il %75,1 ile İstanbul’dur. Ankara’dan milletvekili seçilenlerin %73,4’ü Ankara dışında doğmuştur. İzmir’den seçilen milletvekillerinin ise %70,9’u il dışında doğmuştur. İstanbul gibi metropol bir şehrin, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin heterojen yapılarını göz önünde bulundurduğumuzda il dışında doğan milletvekilli sayılarının yüksek olması tesadüf değildir. Seçildikleri yere göre yurt dışı doğumluların en yüksek olduğu il %13,8 ile Bursa’dır. Hemen ardından Tekirdağ gelmiştir. Tekirdağ’dan seçilenlerin %9,2’si Kocaeli’nden seçilenlerin ise %5,2 si yurt dışı doğumludur. 54 ilde seçilen milletvekilleri arasında yurt dışı doğumlu olan hiç yoktur.

4.7. Meclisin Yaş Kompozisyonu

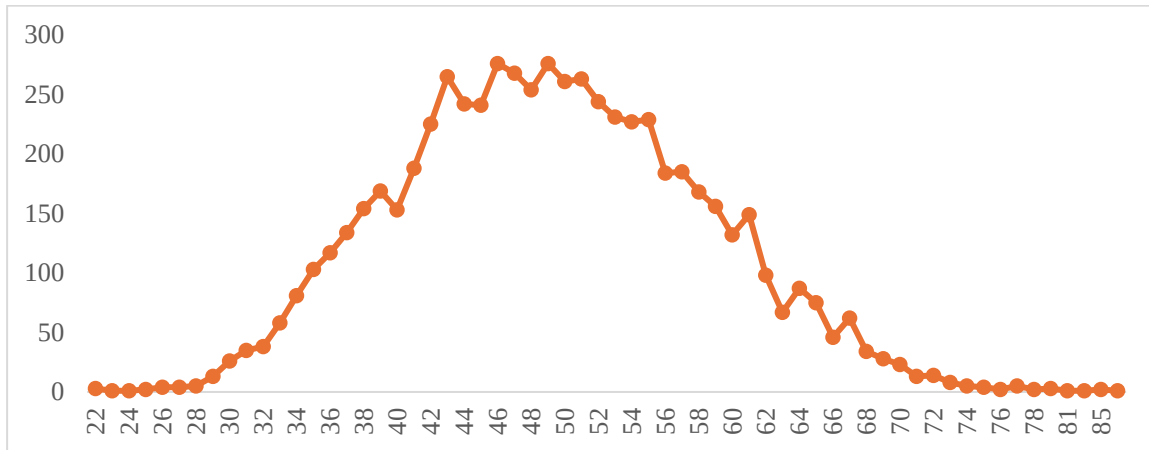
Kimin milletvekili olduğu sorusunu inceleyen önceki çalışmalar, milletvekillerinin seçim sırasındaki yaşı gibi kişisel özelliklere de odaklanır. Ayrıca belirli türdeki siyasi deneyimin, adayların meslektaşlarından daha genç ya da daha yaşlı olmasıyla ilişkili olacağını tahmin etmek mümkündür (P. Allen, 2014). Siyasetin profesyonel bir kariyer olarak sürdürülmesine yönelik artan eğilimin tatmin edici doğrudan nicel göstergeleri bulunmasa da dolaylı ölçütlerden birisi milletvekillerinin Parlamento’ya ilk seçildikleri yaş ortalaması ve yaş gruplarına göre kompozisyonudur. Ancak parlamenterliğin artık bir “emeklilik işi” olmadığına dair çok az şüphe vardır (Saalfeld, 1997). Milletvekillerinin seçildikleri yaşı, seçildikleri yaş aralığını ve yaş ortalamaları gibi verileri bu bölümde ele aldık. Bu sayede meclisin yaş görünümünü elde ettik ve ileri analizler için zemin hazırladık. Ayrıca genç, orta yaş ve yaşlı olarak gruplayabileceğimiz milletvekillerinin meclisteki temsilini ayrıntılı olarak inceledik.

4.7.1. Meclisin Yaş Ortalaması ve Değişimi

Genellikle ya veri toplama sırasında ya da söz konusu yasama organına ilk seçildiği noktada ölçülen yaş değişkeni yasama çalışmalarında yaygın olarak kullanılır. Yaş bazı

nedenlerden dolayı önemlidir. Genç seçilmenin, 30 yaşın altındaki milletvekillerinin azlığı göz önüne alındığında, yenilik değeri başta olmak üzere bariz faydalarından bahsedilebilir. Ayrıca güvenli bir koltukla birleştiğinde, genç yaşta seçilmek bir milletvekiline parlamentoda uzun süre kalma imkanı da sağlayabilir ki bu da bakanlık kariyeri için idealdir. Ek olarak 30 yaşın altında seçilen milletvekillerinin ilerleme olasılıkları, elli yaş ve üzerinde seçilen milletvekillerinin ilerleme olasılıklarından çok daha yüksektir. Dolayısıyla yaş, siyasi kariyeri etkileyecek bir unsurdur (P. Allen, 2014).

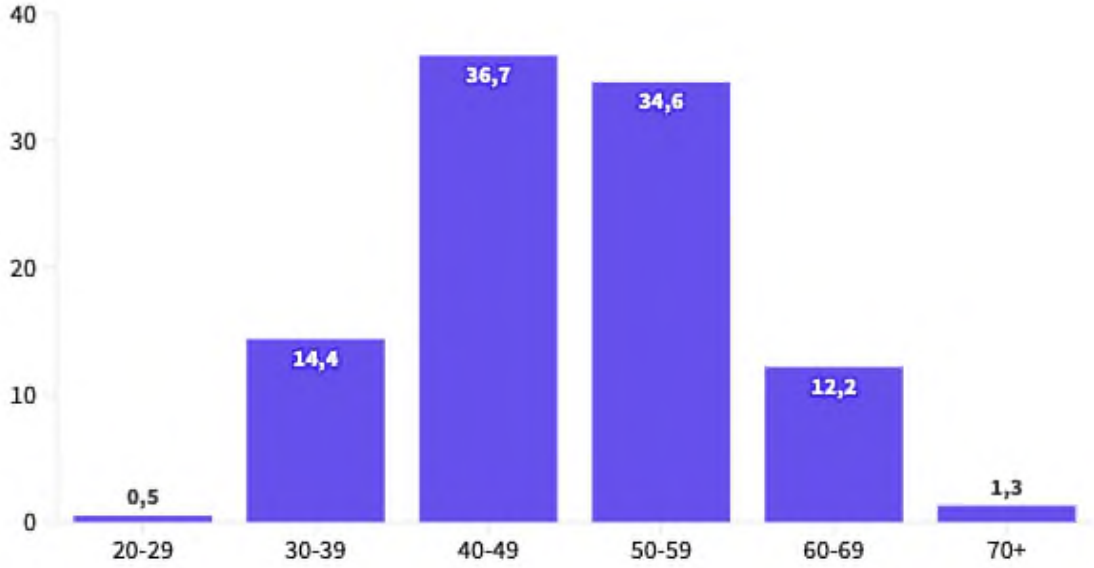
Meclisin yaş ortalaması ve değişimi bize milletvekilliğine başlamak ve milletvekilliği kariyerinde ilerlemek için bazı göstergeler sunar. Milletvekilliği kariyerine gerek başlama gerek ilerleme süresinde yaş belirleyici bir etkidir. Kariyer seyrini belirlemede yine yaşın yadığanamaz bir etkisi mevcuttur. Biz burada hem literatürde vurgulananları irdelemek hem de TBMM’de yaşın etkisini analiz etmeyi hedefledik. Bu temel yaş analizlerini yapmak şüphesiz profesyonelleşmeyi incelemek için gereklidir.

Şekil 7. Milletvekillerinin Seçildikleri Yaş

Milletvekillerinin 1983-2023 yılları boyunca seçildikleri yaşa baktığımızda 30’lu yaşın altında milletvekili seçilenlerin sayısının oldukça düşük olduğu göze çarpar. Milletvekillerinin yaşı arttıkça seçilme sayılarının da arttığı görülür. Ancak kırılma 50’li yaşlardan itibaren yaşanır. Nitekim 50 yaş ve üstünde seçilen milletvekillerinin sayısına baktığımızda yaş ilerledikçe dalgalanmalar yaşansa da buna paralel olarak sayı azalma göstermiştir. Özellikle 70 yaşından sonra milletvekili seçilenlerin sayısı 30 yaş altına benzer oranlarla oldukça düşük olduğu görülür. 43-49 yaş aralığı milletvekillerinin en çok seçildiği yaş aralıklarıdır. Hain (1974)’e göre; yaş ilerledikçe siyasi hırsların azaldığını belirtirler kariyerde ilerleme isteğinin azaldığını ifade eder. “Orta yaş krizi”

genellemesini destekleyen bulgular elde eden Hain (1974), 50’li yaşlarda bunun meydana geldiğini ifade eder. Yukarıdaki veriye baktığımız zaman Türkiye’de de benzer bir örüntü karşımızdadır. 50’li yaşlardan sonra milletvekili seçilme durumu giderek azalır. Bunu doğrudan siyasi hırs ve kariyer ile ilişkilendiremesek de 50’li yaşların bir kırılma olduğu açıktır.

Şekil 8. Milletvekillerinin Seçildikleri Yaş (% , Gruplu)

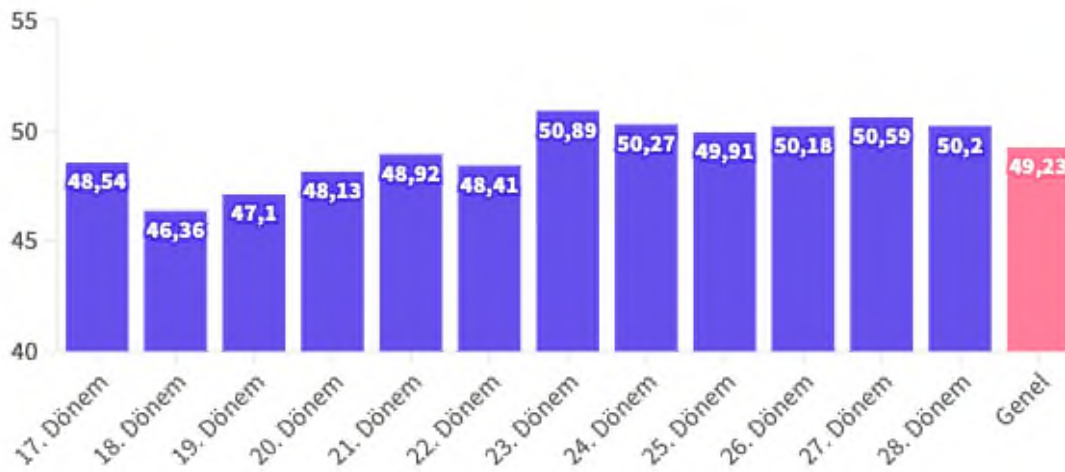
Milletvekillerinin seçildikleri yaş aralığına gruplu olarak bakmak bize daha sağlıklı bir tablo sunacaktır. 20-29 yaş aralığında seçilen milletvekili sayısı yalnızca 33’tür (%0,5). Bunda hiç şüphesiz milletvekili seçilme yaşının uzunca bir süre 30 olmasının etkisi bulunmaktadır. Kânûn-ı Esâsî’de milletvekili seçilme yaşı 30 olarak belirlenmişti. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından hazırlanan anayasalarda ve yapılan kanun değişikliklerinde bu yaş sınırı uzun süre değişmeden kaldı. Ancak, 13 Ekim 2006’da yayımlanan “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile seçilme yaşı 25’e indirildi. Daha sonra, 6771 sayılı 21 Ocak 2017 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile bu sınır 18’e düşürüldü. Dolayısıyla TBMM’de 30 yaş altı vekillerin sayı ve oranının ancak bu değişimlerden sonra gerçekleşmesi doğaldır.

Benzer şekilde 70 yaş üzerinde milletvekili seçilenlerin sayısı da düşüktür. Vekillerin %1,3’ü 70 yaş üzerinde seçilmiştir. Milletvekillerinin %14,4’ü 30-39 yaş aralığında seçilirken %12,2’si 60-69 yaş aralığında seçilmiştir. %36,7 (2335) oran ile en çok

milletvekili 40-49 yaş aralığında seçilmiştir. Bu yaş aralığından sonra milletvekili sayısı yaş arttıkça azalmıştır. 50-59 yaş aralığında seçilen milletvekili oranı %34,6'dır. Yani milletvekilleri en çok 40-49 yaş aralığında seçilirken daha sonra 50-59 yaş aralığında seçilmişlerdir.

Meslek, siyasi kariyere ilgi duyma ve siyasi ortamlara dahil olma gibi kişisel özelliklerin de mecliste göreve başlama yaşını etkilediği görülebilir. Nitekim mecliste yer alan genç vekillere bakıldığında genel olarak meslek, sosyal çevre ya da aile bakımından siyasetle ilişkili olduğu görülebilir.

Aşağıda yer alan “Dönemlere Göre Meclisin Yaş Ortalaması” verisi milletvekillerinin meclise girdikleri zamandaki yaşlarına göre hesaplanmıştır. Milletvekillerinin dönemlere göre yaş ortalaması meclisin karakterini gösterir. Meclisteki yenilenme oranı ve eski vekillerin devam etmesi tabii olarak yaş ortalamasını etkiler.

Şekil 9. Dönemlere Göre Meclisin Yaş Ortalaması

1983'ten günümüze kadar geçen 12 dönem boyunca meclisin genel yaş ortalaması 49,23'tür. 1983'ten itibaren 12 dönem boyunca ele alınan ilk altı dönemde meclisin yaş ortalaması bu genel ortalamasının altında iken geriye kalan altı dönemde ise ortalamasının üstündedir. Meclisin en genç olduğu dönem 1986-1991 yılları arasındaki 18. dönemdir. Bu dönemde meclisin yaş ortalaması 46,36'dır. Meclisin en yaşlı olduğu dönem ise 50,89 yaş ortalaması ile 23. dönemdir. İlginç bir biçimde meclisin 23. döneme kadar daha genç, bu dönemden itibaren ise daha yaşlı olduğu görülür. Bunun en önemli nedeni meclisteki partilerin sürekliliğidir. 22. dönemden itibaren AK Parti ve CHP, daha sonra ise MHP ve

HDP mecliste süreklilik göstermiştir. Bu da doğal olarak vekillerin yeniden seçilmesini ve beraberinde yaş ortalamasının yükselmesini getirmiştir.

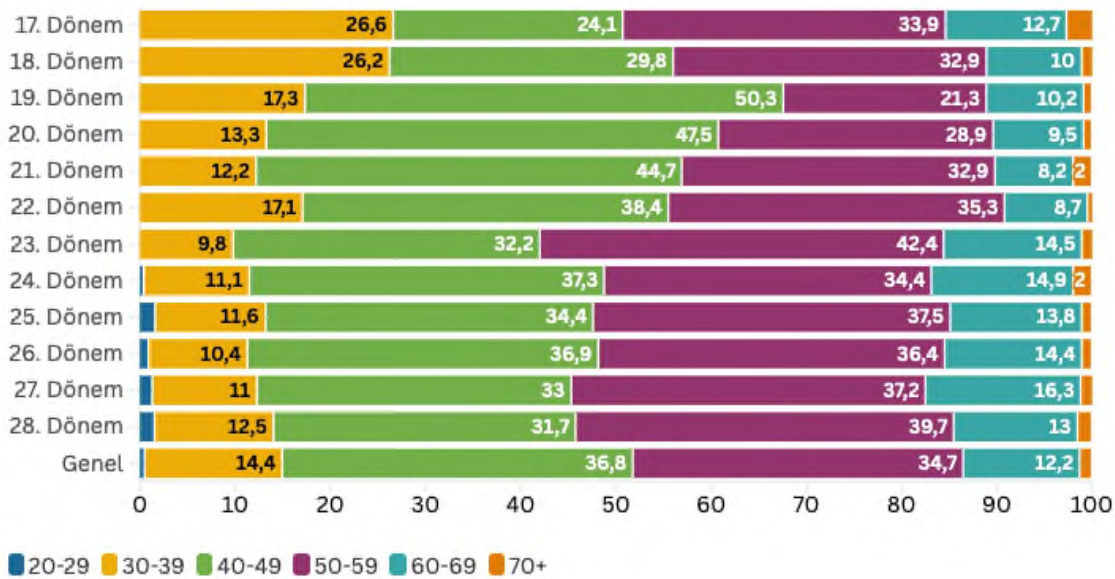
Tablo 14. Dönemlere Göre Meclisin Yaş Görünümü

Dönem	Yaş Ortalaması	Maksimum	Minimum	St. Sapma
17. Dönem	48,54	85	30	11,10
18. Dönem	46,36	80	30	9,25
19. Dönem	47,10	78	30	8,50
20. Dönem	48,13	72	30	8,22
21. Dönem	48,92	86	31	8,28
22. Dönem	48,41	80	30	8,46
23. Dönem	50,89	85	30	8,68
24. Dönem	50,27	77	27	8,91
25. Dönem	49,91	77	26	8,90
26. Dönem	50,18	77	26	8,70
27. Dönem	50,59	80	22	9,16
28. Dönem	50,20	75	22	9,35
Genel	49,23	86	22	9,04

Dönemlere göre meclisin yaş ortalamasındaki değişim dikkat çekicidir. 17. dönemde 48,54 olan yaş ortalaması 18. dönemde düşerek 46,36 olmuştur. Bu rakam son kırk yıllık periyotta en genç meclis yaşını gösterir. 1983 Meclisinin yaş olarak yüksek olmasında darbe sonrası oluşan meclisteki vekil adaylarının MGK tarafından veto edilmesi, 1983 seçimlerine giren partilerin doğal partiler olmaması etkili olmuştur. Dolayısıyla ilk serbest seçimde Meclis'teki bürokrasi ve ordu kökenli “yaşlı” vekillerin yeniden seçilmemesi Meclis'in yaş ortalamasını düşürmüştür. Meclis'in yaş ortalamasında bir başka kırılmanın 23. dönemde yaşandığı görülür. 23. dönemde en yüksek yaş ortalamasına erişilirken 28. döneme kadar meclis ortalama yaşı genel ortalamanın hep üzerinde seyretmiştir. 23. dönem öncesine baktığımızda ise meclis ortalama yaşı 17.

döneme kadar hep genel ortalamanın aşağısında yer almıştır. Bu durum 23. dönem ve sonrasında 23. dönem ve öncesine göre daha yaş ortalaması daha yüksek bir meclisle karşı karşıya olduğumuzu gösterir.

17. dönemden bu yana bir milletvekili maksimum 85 yaşında minimum 22 yaşında milletvekili olmuştur. Minimum milletvekili yaşını değerlendirirken 18 ve 25 arası gençlerin Türkiye’de milletvekili olmasını sağlayan 2017 Türkiye anayasa değişikliği referandumunu göz ardı etmemek gerekir. Zira 2017’den önce 25 yaşın altında birinin milletvekili olması mümkün değildir. Maksimum yaşa baktığımızda 24. dönem öncesinde bir milletvekili maksimum 80 yaşlarında olabiliyorken 24. dönemden sonra bu yaş genellikle 70’ler bandında kalmıştır. Standart sapması en yüksek olan dönemler 11,10 ile 17. dönemdir. Yani bu dönemdeki milletvekilleri yaş ortalaması olan 48,54’ten uzak yerlerde dağılmışlardır. Ortalama yaşa en yakın yerlerde dağılan milletvekilleri ise 20. dönemdedir.

Şekil 10. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı (%)

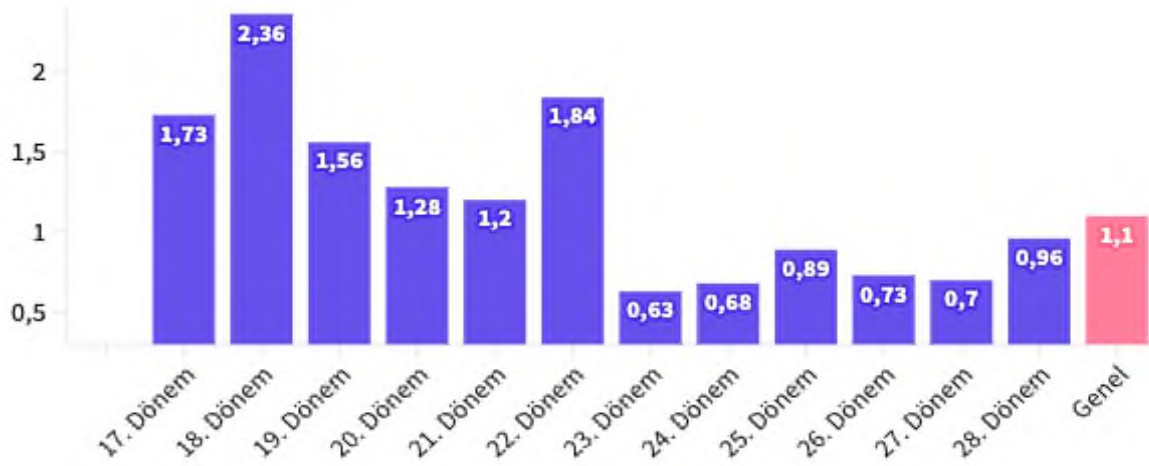
Milletvekillerinin seçildikleri yaş aralıkları 23. dönem öncesinde 40-49’da yoğunlaşırken 23. dönem sonrasında 50-59’da yoğunlaştığı görülür. Buna karşın mecliste 20-29 yaş aralığındaki milletvekillerinin sayısında artış meydana gelmiş ve en yüksek orana 28. dönemde erişilmiştir. Bunun şüphesiz milletvekili seçilme yaşının 18’e düşürülmesiyle doğrudan ilişkisi vardır. 25. dönemden sonra 28. dönem hariç 60-69 yaş aralığındaki milletvekili sayısında artış meydana gelmiştir. 28. dönemde meclis ağırlığı 50-59 yaş

aralığındadır. Daha sonra 40-49 yaş aralığı gelirken 60-69 yaş aralığındaki milletvekili sayısı 30-39 yaş aralığındakilerin üzerindedir. En az orana sahip olan ise en genç milletvekilleri olan 20-29 yaş aralığıdır.

17. dönemdeki genel seçimlerden sonra meclis ağırlıklı olarak 50-59 yaş aralığındaki milletvekillerinden oluşmuştur. 18. dönemde de benzer bir durum söz konusudur. Ancak 19. dönemden 22. döneme kadar meclis yoğunluğu 40-49 yaş aralığına kaymış ve daha genç bir meclis yapısı karşımıza çıkmıştır. 22. dönemden sonra genellikle yine yoğunluk 50-59 yaş aralığında olmuştur. Tüm dönemleri göz önüne aldığımızda 50-59 ve 40-49 yaş aralıkları her dönemde diğer yaş gruplarına göre daha baskın durumdadır. En az paya ise hep 20-29 yaş aralığındaki milletvekilleri sahip olmuştur. 2017 öncesinde 25 yaş altındaki birinin milletvekili olamayacağı elbette göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak yine de genç milletvekillerinin oranı epeyce düşüktür.

Tablo 15. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı

Satır Etiketleri	40 Yaş Altı Vekil Sayısı	40 Yaş Altı Milletvekillerinin Meclisteki Oranı (%)	60 Yaş ve Üstü Vekil Sayısı	60 Yaş ve üstü Milletvekillerinin Meclisteki Oranı (%)	40 Yaş altının 60 Yaş ve üstüne oranı
17. dönem	109	26,6	63	15,4	1,73
18. dönem	118	26,2	50	11,1	2,36
19. dönem	78	17,3	50	11,1	1,56
20. dönem	73	13,3	57	10,4	1,28
21. dönem	67	12,2	56	10,2	1,20
22. dönem	94	17,1	51	9,3	1,84
23. dönem	54	9,8	86	15,6	0,63
24. dönem	63	11,5	93	16,9	0,68
25. dönem	73	13,3	82	14,9	0,89
26. dönem	62	11,3	85	15,5	0,73
27. dönem	74	12,3	105	17,5	0,70
28. dönem	82	13,7	85	14,2	0,96
Genel	947	14,9	863	13,6	1,10

Şekil 11. Dönemlere Göre 40 Yaş Altındaki Milletvekillerinin 60 Yaş Üzerindeki Milletvekillerine Oranı

Mecliste yer alan milletvekilleri yukarıdaki tabloda gruplandırılarak hesaplanmıştır. Zira kırk yaş altı ve altmış yaş ve üstü milletvekillerinin oranı bize meclisin yaş kompozisyonunun değişimi hakkında önemli bir perspektif sağlayabilir. Kırk yaş altı milletvekillerinin oranının altmış yaş üstü milletvekillerinin oranından yüksek olması meclisin daha genç bir yapıda olması anlamına gelir. Burada kritik olan 23. dönemdir. 23. dönemden önce kırk yaş altındaki milletvekilleri altmış yaş üstündeki milletvekillerinden daha baskınken 23. dönemden itibaren bu durum tam tersine dönmüştür. Yani mecliste altmış yaş üstü milletvekillerinin oranı kırk yaş altı milletvekillerinin oranını geçmiştir. Bu durum giderek daha yaşlı bir meclis yapısını karşımıza çıkarır. Burada profesyonelleşme ve parti sürekliliği önemli birer etkidir. 22. dönem sonrasında bazı partiler sürekli olarak mecliste var olmuştur. Bu partilerden aday olan milletvekilleri de belli oranda süreklilik göstermiştir. Burada doğrudan bir profesyonelleşme yorumu yapmak yanlıştır. Ancak altmış yaş üstü milletvekillerinin birçoğunun geçmişte de bir siyasi kariyer sahibi olabileceği akla gelir.

Orta yaş üstü milletvekillerinin var olması ise profesyonelleşme ve tecrübe sahibi olma açısından önemlidir. Çünkü yaş açısından bakıldığında, siyasi beceri bireyin yaşının bir fonksiyonu olarak gelişiyor olabilir. Yani, çalışanlar yaşlandıkça ve çalışma deneyimi kazandıkça, siyasi becerilerini geliştirebilir veya keskinleştirebilirler (Todd vd., 2009). Ayrıca Cotta ve Best'in (2000) modeline göre profesyonelleşme sürecinde parlamento üyelerinin yaş yapısı önemli bir faktördür. Çünkü yaşlı milletvekilleri yasama

arenasındaki zorluklarla başa çıkmak için daha deneyimli ve olgundur. Genç meslektaşları ise daha az bilgeliğe sahiptir. Bu durumda tecrübe sahibi yani uzun dönem mecliste yer almış milletvekillerinin genç meslektaşlarından birkaç adım önde olduğu söylenebilir. Öyle ki aşağıda bir belgeselde Kamer Genç yaş ve tecrübenin siyasi rakipler karşısında oluşturduğu avantajı şu şekilde anlatmaktadır:

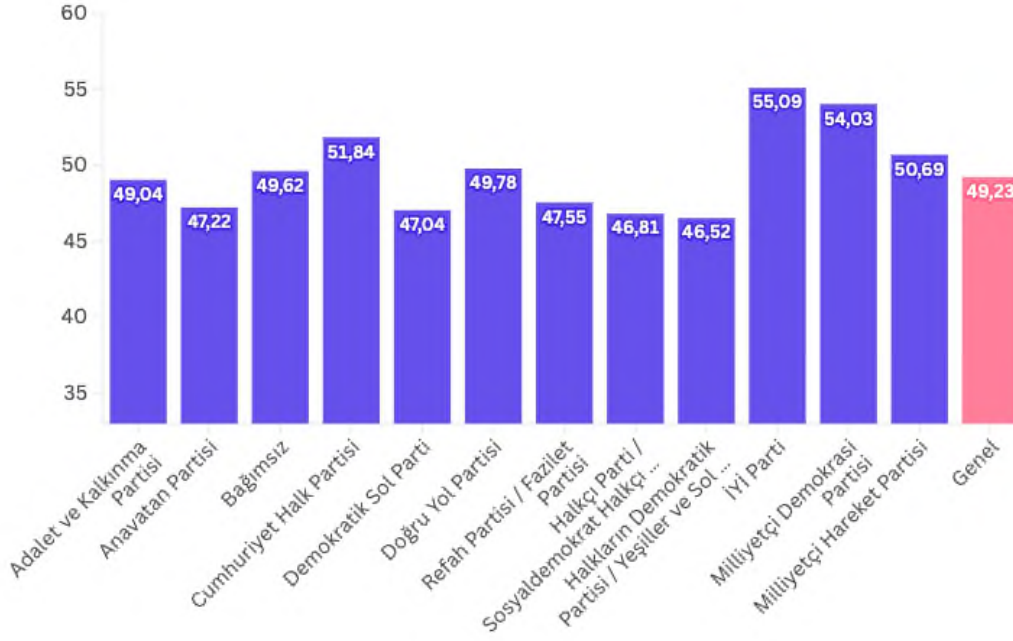
“MAB: Siz semboldünüz. Kavgasını yapan, bağırın da çağırın da... Prim yapıyor mu bu iş?

KG: Herhalde yapıyor ki aşağı yukarı altı dönemdir siyasetteyim yani büyük bir dönem uzun bir dönem... siyasette seçiliyoruz. Hem de Tunceli gibi iki milletvekili çıkaran yer. Dar bölge sistemi... 28 yıla giriyor. Ben kendime özgü siyaset adamıyım... Zekamız da müsait, karşımızda yakaladık mı bırakmıyoruz zayıfları (32. Gün, 2023).

4.7.2. Partilerin Yaş Ortalaması

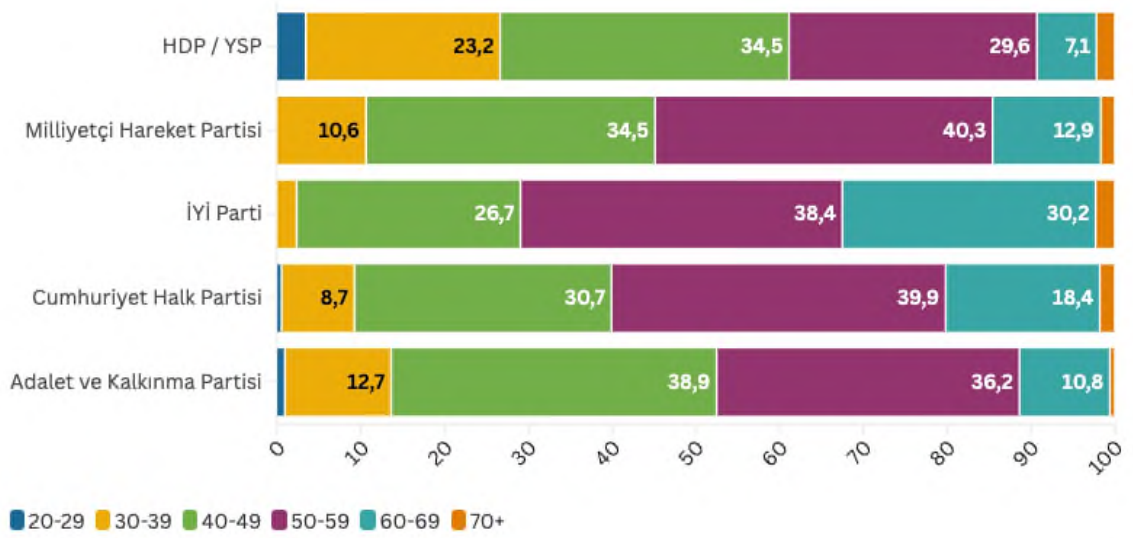
Partilerin yaş ortalaması partilerin karakteri ve meclisin profesyonelleşmesi açısından kritik bir veridir. Meclisin 1983-2023 yılları arasındaki genel seçilme yaşının ortalaması 49,23'tür. MDP, İYİ Parti, CHP ve MHP ortalamanın üzerinde yer alarak daha ileri yaşa sahip milletvekillerinden oluşmuştur. MDP 54,03 yaş ortalamasıyla 1983 yılından bu yana ortalama olarak en yüksek yaş ortalamasına sahip eski bir partidir. MDP ağırlıklı olarak asker kökenlilerden oluşmuş bir partidir. Partinin yaş ortalamasının yüksek olmasında emekli askerlerin ve bürokratların vekil aday olarak gösterilmesi etkilidir. Bununla birlikte en yaşlı partilerden bir diğeri ise 55,09 yaş ortalaması ile İYİ Partidir. Ardından 51,84 yaş ortalaması ile CHP ve 50,69 yaş ortalaması ile MHP gelmektedir.

AK Parti, ANAP, HDP, YSP, DSP, DYP, HP, SHP, RP, FP ve SP genel ortalamanın altında yer alan daha genç partilerdir.

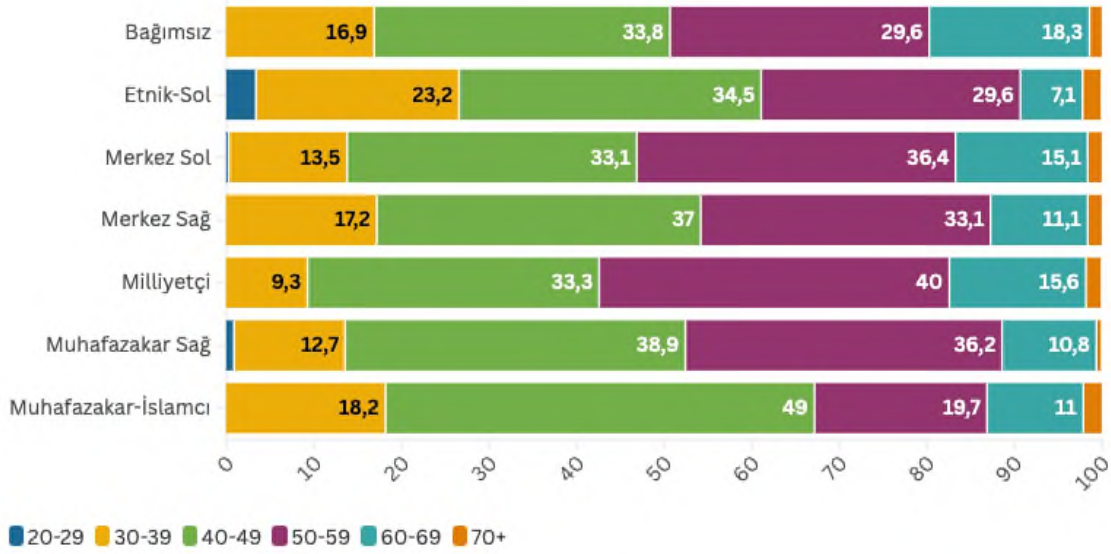
Şekil 12. Partilerin Yaş Ortalaması

Sol siyasi pozisyona sahip olan HP ve SHP 46,81 yaş ortalamasıyla genç milletvekillerine sahip parti olarak dikkat çeker. Kürt siyasi hareketinin partileri (HDP ve YSP) 46,52 ile yine genç milletvekillerine sahip olan partiler olarak karşımıza çıkar. Sol siyasi pozisyonda olan bu partilerin yaş ortalamasının düşük olmasında gençlik kotası oluşturmaları ve yerelden merkeze gençleri aktif siyasete dahil etmeleri etkilidir. 47,04 yaş ortalamasıyla yine sol siyasi pozisyona sahip olan DSP genç milletvekillerine sahiptir. Merkez sağ siyasi pozisyona sahip ANAP'ın yaş ortalaması 47,22'dir. Milli Görüş partileri (FP ve SP) 47,55 yaş ortalamasına sahip iken AK Parti'nin yaş ortalaması 49,04'tür.

Şekil 13. Seçildiği Partiye Göre Yaş Aralığı (%)

Milletvekillerinin seçildiği partiye göre yaş aralığına baktığımızda en fazla genç milletvekillerine sahip partinin Kürt siyasi hareketinin partilerine (HDP ve YSP) ait olduğu görülür. Bu gelenekte çoğunluğu oluşturan milletvekillerinin yaş aralığı 40-49'dur. Hemen ardından 50-59 yaş aralığı gelmiştir. 30-39 yaş aralığındaki milletvekili sayısı 60-69 yaş aralığındakilere göre fazladır. Bu parti geleneğinde dikkat çekici olan bir başka nokta ise en fazla genç milletvekiline sahip olduğu gibi en fazla da 70 yaş ve üzeri milletvekiline sahip olmasıdır. En az 70 yaş ve üzeri milletvekiline sahip parti AK Parti'dir. AK Parti'de yoğunluk 40-49 ve 50-59 yaş aralığındadır. Aslında bakıldığında tüm partilerin milletvekili yaş aralığında 40-49 ve 50-59 grubunda bir yoğunlaşma görülür. Genç ve yaşlı olarak nitelendirebileceğimiz 20-29 ve 70+ yaş gurubu tüm partilerde en az payı almıştır.

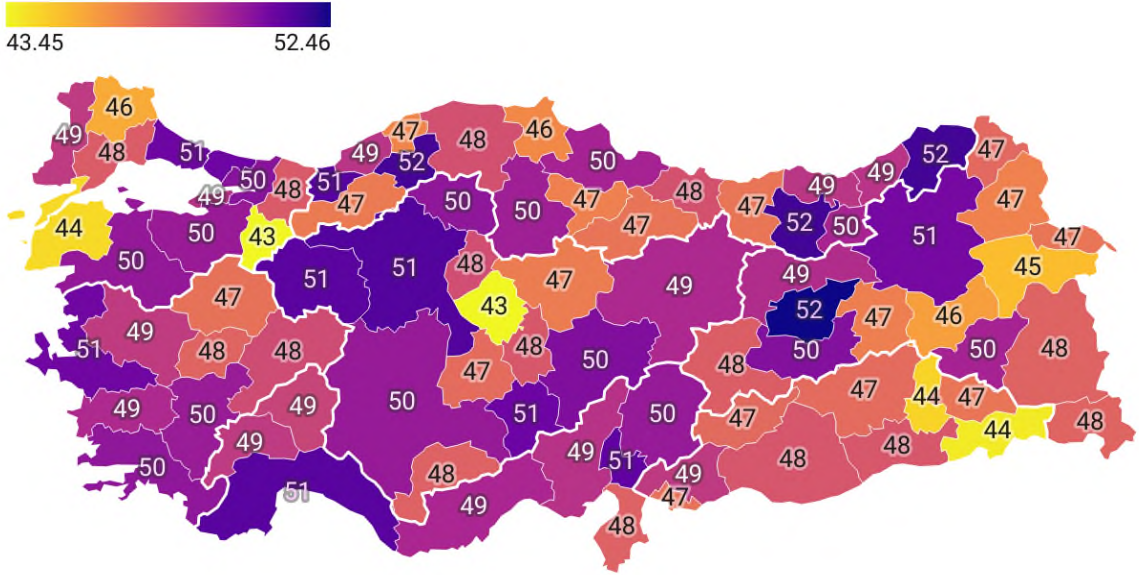
Şekil 14. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Milletvekillerinin Seçildiği Yaş Aralığı

Parti pozisyonlarına göre yaş dağılımı yukarıda verilmiştir. Farklı parti pozisyonlarına sahip milletvekillerinin yaş dağılımlarında belirgin farklılıklar göze çarpar.⁴ Muhafazakâr-İslamcı çizginin yaş yelpazesi daha geniştir. Ancak bu gelenek tüm partilerde görülen genel eğilime benzer şekilde 40-49 yaş aralığında yoğunlaşmıştır. Diğer geleneklere göre ise 70 yaş üstü milletvekilli sayısı fazladır. Etnik-solda en genç milletvekilleri diğerlerine göre daha fazla yer edinebilmiştir. Milliyetçi çizgide 40 yaş ve üzerinin baskınlığı dikkat çeker. Merkez sol 40 yaş ve üzeri ile 60 yaş ve altında yoğunlaşmıştır. Merkez sağda da benzer bir görünüm karşımızdadır. Bağımsızlarda ise 60 yaş ve üzeri milletvekili sayının en fazla olduğu görülür. Burada siyasi parti pozisyonlarının genellikle belirli yaş gruplarından daha fazla destek aldığını düşünebiliriz. Örneğin, milliyetçi, merkez sağ partiler ve bağımsızlar, genellikle daha yaşlı kesimlerden daha fazla destek alırken, etnik-sol ve sosyalist sol partiler gençlere daha fazla şans tanımışlardır. Buradan hareketle siyasi partilerin politikalarının ve ideolojilerinin belirli yaş gruplarını etkilediğini ve bundan kendisinin de etkilendiğini söyleyebiliriz.

⁴ 1980 sonrasında meclise vekil sokan partilerin siyasal görüşlerine göre gruplandırılması için bkz s.70

4.7.3. İllere Göre Milletvekillerinin Seçilme Yaşı

İllere göre seçilme yaşına bakmak bize en genç ve yaş ortalaması en yüksek kesimleri il bazında görme imkanı verir. Aşağıdaki haritada illere göre milletvekillerinin seçildikleri ortalama yaş görülmektedir. Buradan hareketle bölgesel bazı yorumlara erişmek de mümkündür.

Şekil 15. Seçildikleri Yere Göre Ortalama Seçilme Yaşı

Erzurum (52), Ağrı (52), Erzincan (50), Muş (52) gibi Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki iller dikkat çeker. Bu bölgelerde milletvekili seçilme yaşı ortalamaya göre daha yüksektir. Bu durum, bölgedeki geleneksel değerlerin etkili olabileceğini düşündürülebilir. Yaşça büyük ve deneyimli kişilerin siyasette daha fazla rol oynama eğilimi olabilir.

Bursa (43), Kilis (43), Hatay (44) gibi illerde ortalamaların düşük olduğu görülür. Bu iller, genelde daha genç milletvekili adaylarının seçildiği yerler olarak öne çıkar. Bursa gibi büyük şehirlerde genç nüfusun etkisi, genç milletvekillerinin tercih edilmesinde etkili olabilir. Özellikle sanayi ve ticaretin geliştiği yerlerde genç ve dinamik profiller siyasette ön plana çıkabilir.

Haritaya bakıldığında Batı ve Güneydoğu bölgelerinde seçilme yaşının daha düşük olduğu, Doğu Anadolu ve Karadeniz gibi bölgelerde ise daha yüksek yaş ortalamalarına sahip iller dikkat çeker. Bu durum, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerle açıklanabilir. Doğu Bölgeleri ve Karadeniz Bölgesinde geleneksel yapının ve yaşça büyük liderlerin

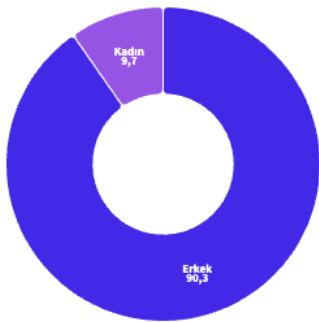
etkisi devam ediyor olabilir. Özellikle muhafazakâr yapının hâkim olduğu bölgelerde, deneyim ve yaşlılık siyasette önemli bir faktör olarak görülebilir.

Batı ve Güneydoğu Bölgelerinde özellikle büyükşehirlerde genç nüfus yoğunluğu ve daha yenilikçi bakış açıları genç milletvekili adaylarının seçilmesine yol açabilir. Ayrıca ekonomik büyüme ve kentsel yapıların genç nesil üzerindeki etkisi de bu durumu tetikleyebilir.

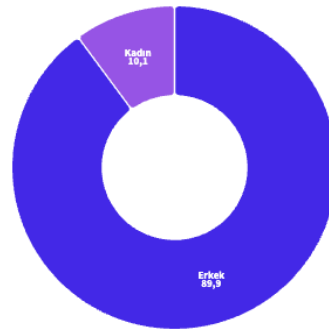
Sonuç olarak, harita, Türkiye'nin farklı bölgelerinde sosyo-kültürel yapının milletvekili seçilme yaşına etkisini açıkça gösterir. Geleneksel yapının hâkim olduğu yerlerde daha yüksek yaşlar, genç ve dinamik nüfusun ağırlıkta olduğu yerlerde ise daha düşük yaşlar öne çıkar. Fakat en yaşlı ve en genç milletvekilleri hakkında bölgesel genellemeler yapmak güçtür. Örneğin 70 yaş üstü milletvekili sayısı oldukça az olduğu için bir ilden bir milletvekilinin dahi 70 yaş üstü olması oranları direkt etkiler. Özellikle Osmaniye'de Devlet Bahçeli, Antalya'da Deniz Baykal gibi bazı isimlerin her dönemde tekrarlı olarak seçilmesi bu illerdeki oranı doğrudan etkilemektedir.⁵

4.8. Meclisin Cinsiyeti

Türkiye'de öteden beri kadınların mecliste yer alması ve oranları tartışılmakta ve zaman zaman da kampanyalara konu edinilmektedir. Kadınların tüm kamusal alanda, iş yaşamında konum kazanması kadar siyasette de konum kazanmaları toplumsal dinamiklerin ülke yönetimine yansımaları açısından önemli bir göstergedir.

Şekil 16. Meclisin Genel
Cinsiyet Dağılımı (%)

Şekil 17. Seçilen Milletvekillerinin
Cinsiyet Dağılımı (%)

⁵ Detaylar için bkz (Ek Tablo 56)

Meclisin genel cinsiyet dağılımı hesaplarken 17. dönemden 28. dönem de dahil olmak üzere her dönemde seçilmiş milletvekillerinin tümünü aldık ve 6360 milletvekili üzerinden hesap yaptık. Dolayısıyla farklı dönemlerde seçilen aynı milletvekilleri bu orana dahildir. Bu temel bilgi ışığında bakıldığında meclis erkek ağırlıklı bir yapıdadır. 1980 sonrasındaki tüm seçim dönemleri boyunca meclisin %90,3'ü erkeklerden %9,7'si kadınlardan oluşmuştur.

Seçilen milletvekillerinin cinsiyet dağılımını hesaplarken 17. dönemde 28. dönem de dahil olmak üzere tüm milletvekillerini hesaplamaya dahil ettik. Ancak veri de farklı dönemlerde seçilmiş aynı milletvekilleri mevcuttur. Buradaki veriyi hesaplarken tekrarlı milletvekillerini bir kez aldık ve toplam 3702 milletvekili üzerinden hesaplama yaptık. Bu hesaplama göre 1980 sonrasında yine erkek ağırlıklı bir meclis yapısı karşımızdadır. Meclisin %89,9'u erkeklerden oluşurken %10,1'i kadınlardan oluşmuştur. Burada meclisin genel cinsiyet dağılımına göre kadın oranının biraz yükseldiği erkek oranının ise biraz düştüğü görülür. Buradan farklı dönemlerde seçilen aynı milletvekillerinin daha çok erkeklerden oluştuğu çıkarımı yapılabilir. Her iki durumda da kadınların mecliste sembolik bir temsile sahip olduğu görülür. Erkeklerin büyük bir farkla kadınlardan fazla olması siyasi arenadaki toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini yeniden ürettiği düşünülebilir. Avrupa ülkelerinin feminizasyonuna kıyasla Türkiye'de kadınlar parlamentoya daha zor erişir. Fakat Türk siyasi liderlerinin büyük bir çoğunluğunun liberal görüşlü olduğu ve kadınların sosyal hayatın her alanında daha önemli roller oynaması gerektiği konusunda hemfikir olduğu da ortaya atılmıştır (Arslan, 1999, s.120).

Tablo 16. Meclisteki Kadın ve Erkek Vekil Sayıları

Dönemler	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Genel Toplam
17. dönem	398	97,1%	12	2,9%	410
18. dönem	444	98,7%	6	1,3%	450
19. dönem	442	98,2%	8	1,8%	450
20. dönem	537	97,6%	13	2,4%	550
21. dönem	527	95,8%	23	4,2%	550
22. dönem	526	95,6%	24	4,4%	550
23. dönem	500	90,9%	50	9,1%	550
24. dönem	471	85,6%	79	14,4%	550
25. dönem	453	82,4%	97	17,6%	550
26. dönem	469	85,3%	81	14,7%	550
27. dönem	496	82,7%	104	17,3%	600
28. dönem	481	80,2%	119	19,8%	600
Genel Toplam	5744	90,3%	616	9,7%	6360

Meclisteki cinsiyet dağılımına dönemlere göre baktığımızda meclisin cinsiyet anlamında eşitsiz dağılımı her dönemde göze çarpsa da 1980’lerden itibaren meclisteki kadın vekil oranının düzenli bir şekilde arttığı görülür. Kadın vekil oranının en düşük olduğu dönem sadece 6 kadın vekilin seçildiği 18. dönemdir. Bu dönemde kadın vekillerin meclis içindeki oranı %1,3 olarak gerçekleşmiştir. Bunu takiben 8 kadın vekilin (%1,8) seçildiği 19. dönem ve 13 kadın vekilin (%2,4) seçildiği 20. dönem gelmektedir. Hemen darbenin ertesinde olmasına rağmen 17. dönemde daha fazla kadın vekilin seçildiği görülmektedir. Bu dönemde 12 kadın vekil (%2,9) meclise girmiştir. Bunun anlamı 1990’ların ortasına kadar mecliste kadın vekil sayısının genelde 20’nin altında kalmış olmasıdır.

18. dönemden itibaren yalnızca 26. dönemde yaşanan gerileme haricinde meclisteki kadın oranı hep artmıştır. Türkiye 2023 yılı itibarıyla meclisteki en yüksek kadın oranına erişmiştir. 28. dönemde meclisteki kadın oranı %19,8’e ulaşmıştır. Ancak kadın sayısı ve oranındaki artıştaki kırılmanın 23. dönemde yaşandığı görülür. İlke defa Meclis’teki kadın oranı bir önceki dönemin 2 katından fazla bir orana ulaşarak %9,1 olmuştur. Bu artış trendi 25. döneme kadar devam etmiştir. 26. döneme geçerken meclisteki kadın oranı gerilemiş ve sonrasında tekrar artış göstermiştir. Son seçim döneminde ise %19,8 ile mecliste en yüksek kadın temsiline erişilmiştir.⁶

Şekil 18. Dönemlere Göre Meclisteki Cinsiyet Dağılımı

⁶ Bazı kaynaklarda Evrim Karakoz (CHP) ve Heval Bozdağ (YSP) erkek milletvekilleri kadın olarak alındığı için kadın milletvekili sayısı 121 olarak verilmiştir.

Meclisin giderek artan feminizasyonunda bazı partilerin kadın kotası uygulaması ve kamuoyunda oluşan hassasiyet ve beklentilerin etkili olduğu görülebilir. Ayrıca bu artışın meclise seçilme için daha sonra yapacağımız analizlerde de kendisini göstereceği üzere kadınların eğitim ve mesleki konumlarındaki genel iyileşmenin meclise doğal bir yansıması olduğu da söylenebilir.

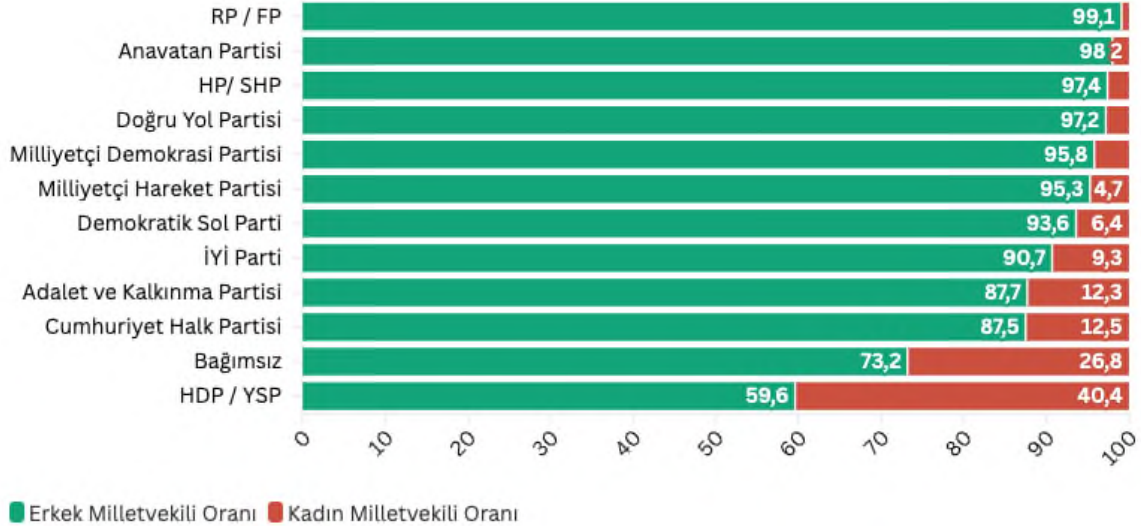
Görüldüğü üzere kadın vekil sayısı son yıllarda önemli bir artış gösterse de Türkiye’de erkek ağırlıklı bir meclis yapısı mevcuttur. Bu hususta ayrıca zaman zaman ülkeler arasında kıyaslamalar da yapılır. Ülkelerin ulusal parlamentolarındaki kadın vekil oranlarına baktığımızda Rwanda %63,8 kadın oranıyla ilk sırada gelir. İlk 27 ülkede parlamentodaki kadın vekil oranı hep %40’ın üzerindedir. Türkiye ise 2023 seçim verileri karşılaştırmasına göre %19,9 kadın vekil oranıyla 193 ülke arasından 122. olmuştur (IPU, 2024)⁷. Bu oran bize kadınların parlamentodaki temsil düzeylerinin birçok ülkenin gerisinde olduğunu gösterir. Ancak daha önce Türkiye özelinde elde ettiğimiz veriler unutulmamalıdır. Nitekim Türkiye, meclisteki kadın temsiliyle birçok ülkenin gerisinde olsa da son yıllarda Türkiye’nin ciddi mesafe kaydettiği ve parlamentodaki kadın oranının giderek arttığı görülür. Bu nedenle Türkiye’nin kendi seyrinde yaşadığı değişimi göz ardı etmemek gerekir.

Araştırmalardan bazıları (Madhav, 2022); kadınların temsil pozisyonlarında erkeklerden daha az yer alıyor olmasını kadınlar tarafından gösterilen ilgi eksikliğine bağlar. Bu durumun kadınların katılımını engelleyen bir faktör olabileceği ifade edilir. Kadınlar arasında kendilerini ana akım siyasetten uzak tutmaya yönelik doğal bir isteksizlik büyük ölçüde siyasetin ortamı, siyasi kültür, sosyal tutumlar ve var olan erkek egemen sosyal sistemden kaynaklandığı düşünülür. Ancak Türkiye özelinde yapılan araştırmaya göre (Arat, 1989); kadın siyasetçiler, siyasi kariyerlerinin farklı aşamalarında erkek kliklerinin ve önyargılarının ciddi bir sorun olduğunu dile getirmektedir. Kadınlar siyasetçiler, erkeklerin sahip olduğu kaynaklara erişimde eşit olmadıklarını düşünmektedir. Onlara göre erkekler gerekli fonları elde edebilir, doğru bağlantıları kurabilir, patronaj bağlantılarını geliştirebilir ve böylece siyasi makamlar için kadınlardan daha inandırıcı adaylar olabilirler. Dolayısıyla erkek gücü ve imkanı siyasi görev almak isteyen kadınlar için bir engel teşkil edebilmektedir.

⁷ Detaylar için bkz. Ek Tablo 54

4.8.1. Siyasi Partilere Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti

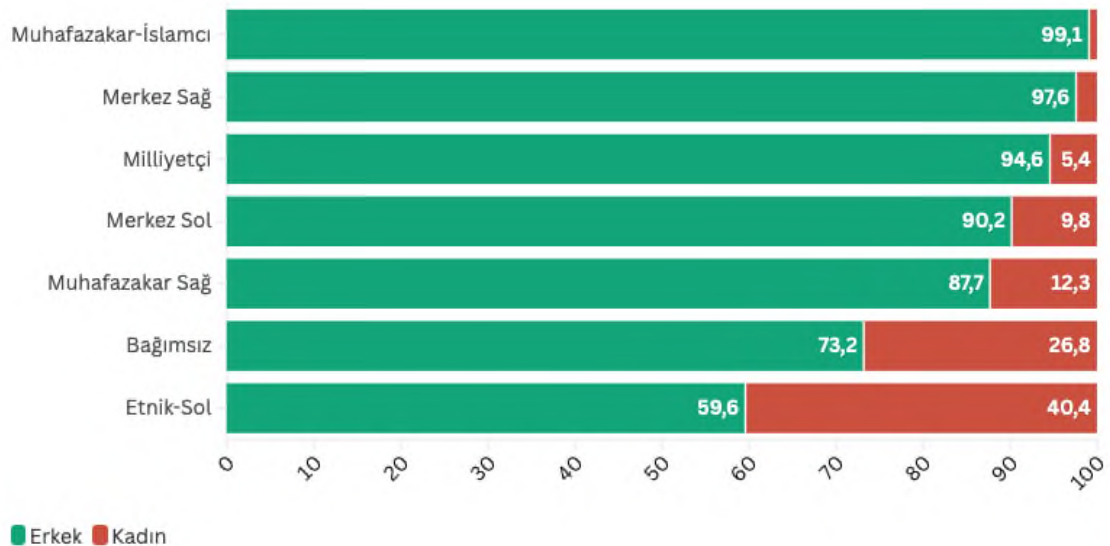
Seçilen partilere göre cinsiyet dağılımı meclisin genel karakteristiğini yansıtan bir göstergedir. Partiler arasında cinsiyet dağılımının birbirine en yakın olduğu partinin HDP/ YSP olarak gruplandığımız aynı gelenekten gelen partilerin sahip olduğu görülür. Şüphesiz burada benimsedikleri eş başkanlık sistemi de akıllara gelir. Bu partilerin %40,4’ü kadın milletvekillerinden oluşurken %59,6’sını erkek milletvekilleri oluşturmuştur. Bağımsızlar da dahil olmak üzere diğer hiçbir parti grubu bu oranlara yaklaşmamıştır. Bağımsızlarda kadın milletvekili oranı %26,8 iken erkek milletvekili oranı %73,2’dir. Cumhuriyet Halk Partisinde kadın milletvekili oranı %12,5 erkek milletvekili oranı %87,5’tir. Ak Parti’de de oranların CHP’ye benzer olduğu görülür. Milliyetçi Hareket Partisinde kadın milletvekili oranı %4,7 ile tek haneli rakamlara düşmüştür. Kadın oranının en az olduğu parti geleneği RP/SP olarak gruplandığımız partilerdir. Bu gelenekte kadın milletvekili oranı %0,9 iken erkek milletvekili oranı %99,1’dir.

Şekil 19. Partilere Göre Cinsiyet Dağılımı (%)

Siyasi parti pozisyonuna göre cinsiyet dağılımına baktığımız zaman (Şekil 20) oldukça ilginç bir tablo karşımıza çıkar. Bağımsızlar (Erkek %73,2, Kadın %26,8) göreceli olarak dengeli sayılabilir. Bağımsız milletvekillerinde kadın oranı diğer birçok siyasi partiye göre daha yüksektir. Etnik-sol (Erkek %59,6, Kadın %40,4) kadın temsilde en yüksek

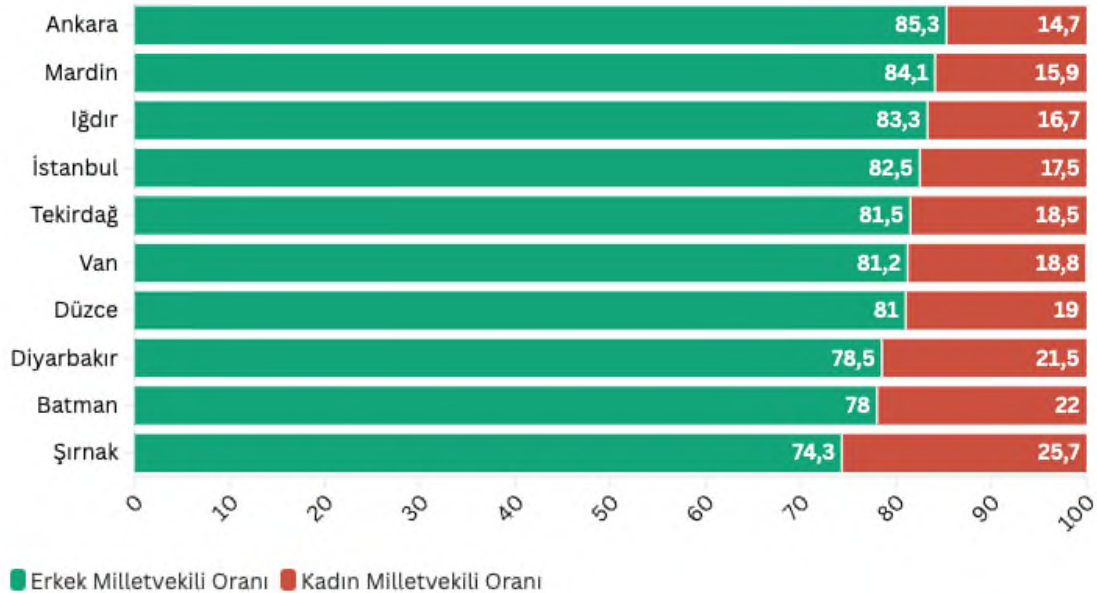
orana sahiptir. Bu durum bu grupların toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların siyasetteki rolüne daha fazla önem verdiğini gösterir. Erkekler çoğunlukta olsa da, kadın temsil oranı birçok diğer gruba göre daha yüksektir ve bu, kadın hakları ve eşitliği savunan politikalarının etkisini yansıtabilir. Merkez sol partilerde (Erkek %90,2, Kadın %9,8) çok düşük kadın temsil oranı göze çarpar. Bu oldukça dikkat çekici bir durumdur. Çünkü merkez sol partiler genellikle toplumsal cinsiyet eşitliği gibi ilerici politikaları savunan partiler olarak bilinir. Bu düşük oran, bu partilerdeki kadınların siyasi süreçlere katılımının sınırlı olduğunu ya da parti içinde kadın adaylara yönelik desteğin yeterince güçlü olmadığını düşündürebilir. Merkez sağ (Erkek %97,6, Kadın %2,4) partiler yine erkeklerin ağırlıkta olduğu bir yapıdadır. Bu oran, merkez sağ partilerde kadınların politikadaki yerinin sınırlı olduğunu ve geleneksel cinsiyet rollerinin bu partilerde daha belirgin olabileceğini işaret eder. Milliyetçi partilerde (Erkek %94,6, Kadın %5,4) keza yine düşük kadın temsili ön plandadır. Erkeklerin ezici bir çoğunluğu oluşturduğu bu yapıda, kadınların siyasi katılımı sınırlıdır. Muhafazakâr sağ partilerde (Erkek %87,7, Kadın %12,3) erkekler siyaset sahnesinde ağırlıklı olsa da kadın temsil oranı milliyetçiler kadar düşük değildir. Muhafazakâr-İslamcı partilerde (Erkek %99,1, Kadın %0,9) kadın temsili neredeyse yoktur. Bu oran, kadınların bu siyasi partideki rolünün çok sınırlı olduğunu ve genellikle erkeklerin bu partileri domine ettiğini göstermektedir.

Şekil 20. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Cinsiyet

4.8.2. İllere Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti

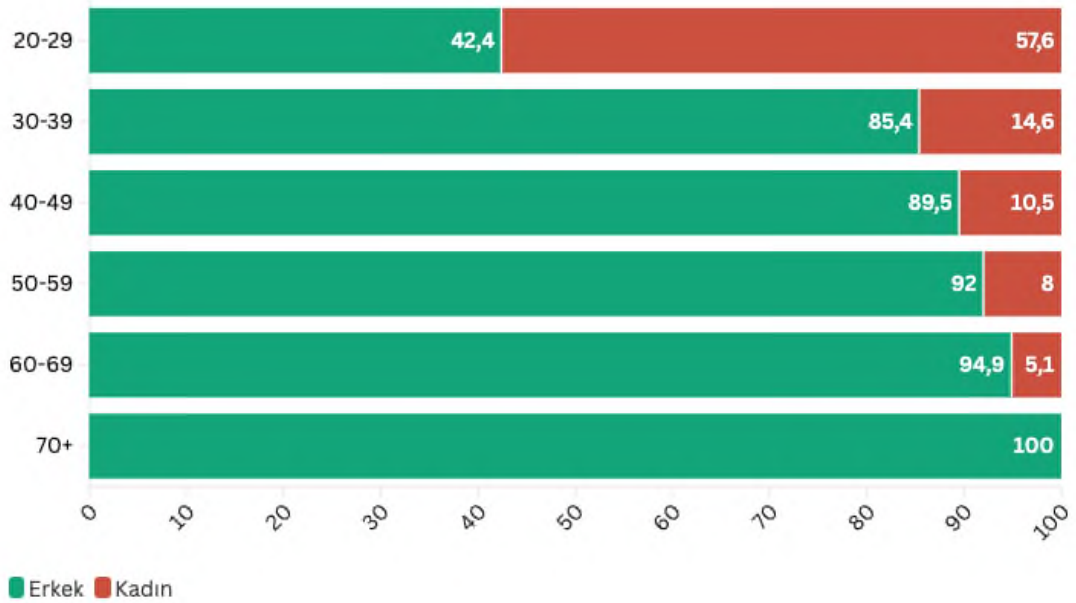
Kadın milletvekili oranlarının yüksek olduğu ilk on ile göz attığımızda (Şekil 21) Şırnak ilk sırada gelir. Son kırk yıllık periyotta Şırnak'ta seçilen milletvekillerinin %74,3'ü erkek milletvekillerinden %25,7'si ise kadın milletvekillerinden oluşmuştur. Şırnak'ın hemen ardından Batman en yüksek kadın milletvekili seçilen yer olarak karşımıza çıkar. Buradan seçilen kadın milletvekillerinin oranı %22 iken erkek milletvekillerinin oranı %78'dir. Diyarbakır %21,5 seçilen kadın milletvekili oranıyla en çok kadın milletvekili çıkaran üçüncü ildir. Sırasıyla Düzce, Van, Tekirdağ seçilen kadın milletvekili oranının yüksek olduğu illerdir. Burada İstanbul dikkat çekicidir. 1983 yılından bu yana İstanbul'dan seçilen milletvekillerinin %17,5'i kadındır. En yüksek kadın milletvekili çıkaran 7. il olmasına rağmen seçilen kadın milletvekili oranı erkek milletvekili oranının epey gerisindedir. Diğer üç büyük illerden Iğdır, Mardin ve Ankara'da da benzer bir tablo karşımızdadır. Bu illerde seçilen kadın milletvekili oranı %16'ları geçmemiştir. Adıyaman, Ardahan, Artvin, Bayburt, Burdur, Erzincan, Gümüşhane, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Niğde, Rize, Sinop, Yozgat, Zonguldak illerinde ise 17. dönemden bu yana hiç kadın milletvekili seçilmemiştir.

Şekil 21. Kadın Milletvekillerinin En Yüksek Olduğu İlk On İl

4.8.3. Yaşa Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti

Milletvekillerinin seçildiği yaş aralığına göre cinsiyet dağılımına baktığımızda en geç yaşta seçilen milletvekillerindeki eşit cinsiyet dağılımı göze çarpar. Nitekim 1983 yılından bu yana seçilen milletvekilleri arasında 20-29 yaş aralığında olan milletvekillerinin neredeyse yarısı kadın yarısı erkektir. Yaş ilerledikçe denge erkek milletvekilleri lehine bozulmuştur. Seçilmiş milletvekillerinden 30-39 yaş aralığında olanların dörtte birinden daha azı kadındır. 40-49, 50-59 ve 60-69 yaş aralıklarında kadın oranı giderek azalmıştır. 70 yaş ve üzerindeki milletvekillerinin ise hepsi erkektir. Bu aslında yeni bir trendin de habercisi niteliğindedir. Meclise genç yaşlarda dahil olan milletvekillerinin cinsiyet dağılımına baktığımızda bu trend anlaşılabilir. Yani orta yaş ve üzeri milletvekilleri meclisteki görevlerini tamamladıkça daha genç milletvekilleri arasında görece cinsiyetler arası daha eşit dağılım meydana gelebilir.

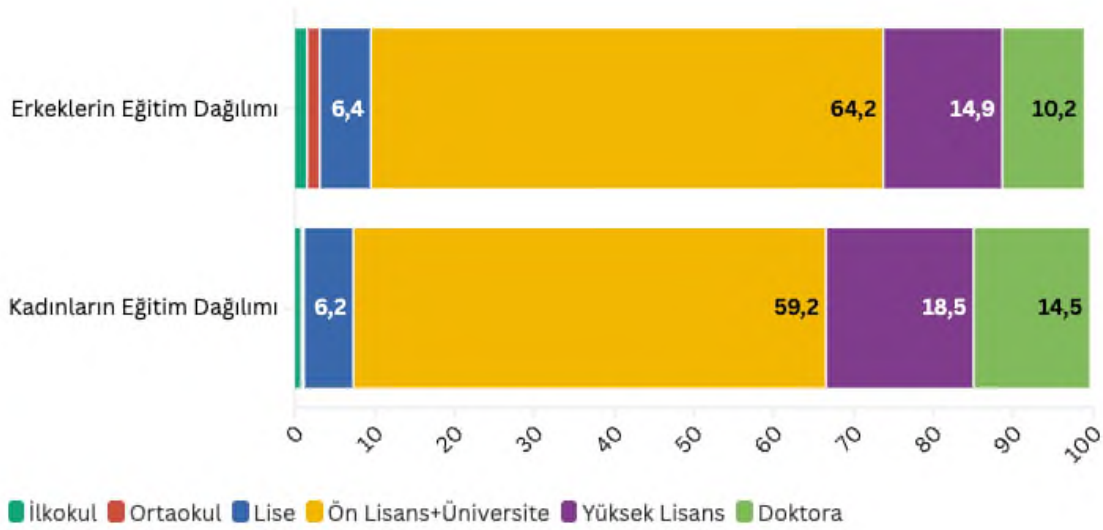

Şekil 22. Seçildiği Yaş Aralığına Göre Cinsiyet Dağılımı

4.8.4. Eğitime Göre Milletvekillerinin Cinsiyeti

Son kırk yıllık periyotta cinsiyete göre mezuniyet derecelerinin dağılımına baktığımızda erkek milletvekillerinin %1,5'i ilköğretim mezunu iken kadınlarda bu oran yalnızca %0,8'dir. Ortaokul ve lise düzeylerinde de erkek oranı kadın oranından fazladır. Ön lisans ve üniversite mezunu olanların sayısı her iki cinsiyette de en yüksek düzeyde iken erkek

milletvekilleri arasında bu oran %64,2 kadın milletvekilleri arasında bu oran %59,2'dir. Eğitim düzeyi yükseldikçe tablo kadınlar lehine değişir durumdadır. Kadın milletvekillerinin %18,5'i yüksek lisans mezunu iken erkek milletvekilleri arasında bu oran %14,9'dur. Benzer şekilde doktora mezunu kadın milletvekillerinin oranı %14,5 erkek milletvekillerinin oranı %10,2'dir.

Şekil 23. Cinsiyete Göre Mezuniyet Derecelerinin Dağılımı

Bu oranlar kadın milletvekillerinin lisansüstü eğitimde erkek milletvekillerini geride bıraktığını gösterirken özellikle kadınların milletvekili olmasında eğitim düzeyinin ciddi derecede önemli olduğunu ve kadınlar için daha yüksek nitelik beklendiğini gösterir. Nitekim Tekeli'de (1982, ss.290-291) geçmişte benzer bulgulara ulaşmıştır. Parlamentoların dünyanın her yerinde “seçkin” diye nitelenen bir yapıya sahip olduğunu, Türkiye’de özellikle parlamenterlerin eğitim düzeyleri açısından toplumun genelini yansıtmaktan uzak olduğunu ifade etmiştir. Buna istinaden kadın parlamenterleri bir grup olarak parlamentonun tümüyle karşılaştırdığımızda “seçkinin de seçkini” bir niteliğe büründüğünü belirtmiştir. Ona göre parlamento aslında çok seçkin kadınlara açık, toplumun genelini yansıtan kadınlara kapalı seçici bir “kapalı kulüp” görünümündedir. Mesela belediye meclisleri parlamentoya göre daha erişilebilir bir konumdadır. Ayrıca birçok kadın milletvekili bir kadının politikada kendini kabul ettirmesi ve başarılı olması için erkeklerden çok daha fazla çalışması gerektiğini düşünmektedir. Elbette Tekeli'nin bulgularının üstünden epey zaman geçmiştir. Toplumun eğitim düzeyi de geçmişe göre

yükselmiştir. Ancak bulgularımız göstermiştir ki özellikle kadınların meclise dahil olabilmesi hususunda halen daha yüksek niteliklerin gerekliliği ön plandadır.

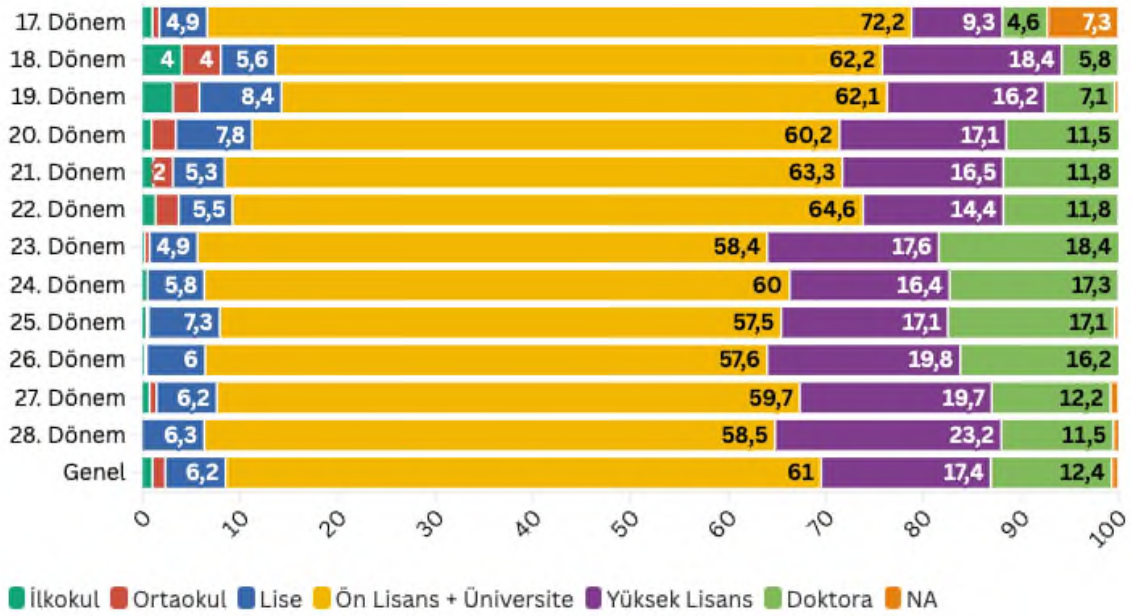
4.9. Meclisin Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi milletvekillerinin sahip oldukları kültürel sermayeyi değerlendirmek açısından oldukça önemlidir. Milletvekili olmak için ilkokul mezunu olmak yasal olarak yeterli sayılsa da bunun realitede böyle olmadığı görülmektedir. Nitekim milletvekillerinin bilgi ve kültür seviyelerinin yüksek olması görevdeki başarısını doğrudan etkiler niteliktedir. Birçok alanda özel ve genel bilgi sahibi olmak aslında milletvekilliğini gerekliliklerinden biri olarak karşımıza çıkabilir. Çünkü hukuk, iktisat, ekonomi gibi alanlarda eğitim görmek ve bilgi sahibi olmak yasama organı için ciddi bir pozitif avantaj yaratan etkenlerdendir.

Alkan'a (1993, ss.119-120) göre politikacı olmak uzmanlık sağlayan bir eğitimden yoksun olsa da kazanılan deneyimlerin ve edinilen bilgilerin sistemli ve düzenli kullanılmasını içerir. Bu açıdan büyük bir bilgi birikimi edinebilmek ve bunu kullanabilmek gerekir. Nitekim uzman olmanın ön koşulu belirli bir alanda sadece okul bitirmek değildir. Emek ve çaba ile sıradan insanların ulaşamayacağı bilgi ve beceri düzeyine ulaşmak esastır. Bu anlamda baktığımızda eğitimi ne olursa olsun yaşamını politikaya adanmış ve politikayla derin uğraşlar içinde olmuş kişinin politikayı meslek edindiğini söylemek mümkündür. Nitekim politikacılar da yaptıkları iş için giderek daha fazla meslek ibaresini kullanırlar. Örneğin bir bakan yabancı bir bakanla görüşme yaptığında "Meslektaşımla yaptığım görüşmede..." şeklinde söze başlar (Alkan, 1993). Esasında temsili demokrasinin zorunluluk halini alması ve politik eğilimleri olan kitlelerin ortaya çıkması politikanın meslek haline gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'de milletvekillerinin eğitim düzeylerine politika, meslek ve eğitim bağlamında baktığımızda 1920 ile 1957 yılları arasında görev yapan 2 bin 210 Türk milletvekilinin yüzde 60'ından fazlası üniversite düzeyinde eğitim almıştır. Bu üst düzey politikacıların toplumları bağlamında entelektüel olarak nitelendirilmeleri, yurttaşlarının büyük kısmının kine kıyasla resmi eğitim kazanımlarıyla güçlü bir şekilde destekleniyor gibi görünür. Eğitimsel açıdan bu milletvekilleri olabildiğince atipiktir. Çünkü 1957-1958 yıllarında gençlerin yüzde ikisinden daha azının yüksek öğrenime devam ettiği görülür

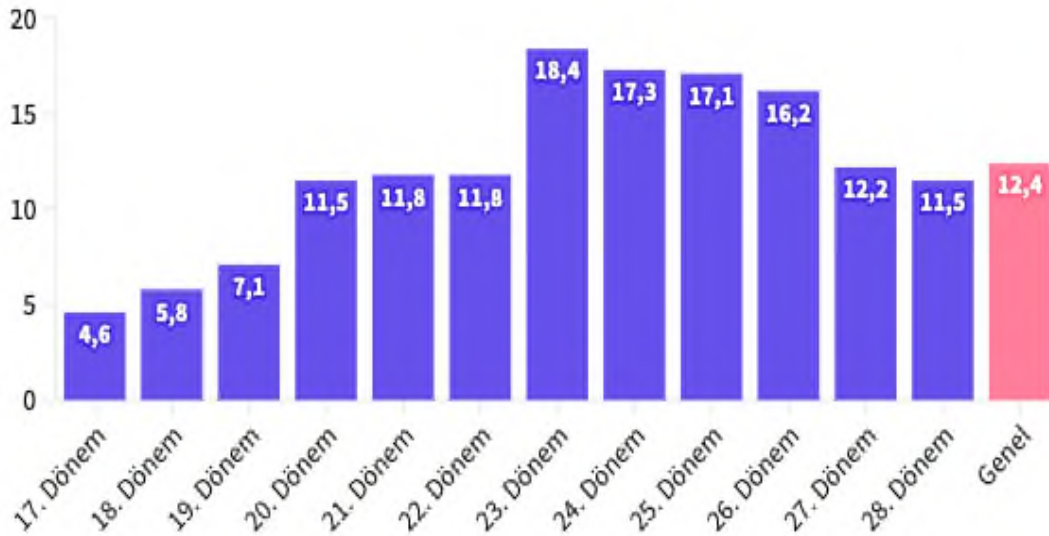
(Frey, 1965, ss.44-46). Ancak bu durumu güncel verilerle değerlendirmek önemlidir. TÜİK (2024b) verilerine göre 25 yaş ve üstü nüfusta üniversite eğitime sahip olanların oranı 2008’de %9,8 iken 2023’te %24,6’ya yükselmiştir. Bu durum bize atipik olarak değerlendirilen bir durumun aslında ilerleyen yıllarda daha da normalleşeceğini gösterebilir. Çünkü eğitim açısından halk ve milletvekilleri arasındaki uçurum giderek kapanır durumdadır. Tachau’ya (1980) göre zaman içinde ve özellikle 1960’lar ve 1970’lerin başında, Türk parlamento eliti toplumun genelini daha fazla temsil eder hale gelme eğilimi göstermiştir ve bu durum özellikle eğitimde kendini gösterir. Eğitim sisteminin her düzeyde genişlemesi bunda etkilidir.

Şekil 24. Dönemlere Göre Milletvekillerinin Mezuniyet Derecesi

Dönemlere göre eğitim seviyesine baktığımızda üniversite mezunlarının baskınlığı dikkat çeker Milletvekillerinin çoğunluğu, her dönem boyunca üniversite mezunu olmuş. Oranlar %57 ile %72 arasında değişmiştir. 17. dönemde en yüksek üniversite mezunu oranı (%72,2) görülürken, bu oran sonraki dönemlerde biraz düşmüş, ancak lisansüstü eğitim oranları yükselmeye başlamıştır. Yine de her dönemde milletvekillerinin en büyük kısmını üniversite mezunları oluşturmuştur. Bu, Türkiye’de siyasette yer alan milletvekillerinin genel olarak iyi bir eğitim seviyesine sahip olduğunu ve üniversite mezuniyeti düzeyinin milletvekilleri arasında norm haline geldiğini gösterir. Yüksek lisans ve doktora mezunlarının oranı 17. dönemden başlayarak genel olarak artma eğilimi göstermiştir. Örneğin, 17. dönemde yüksek lisans mezunu oranı %9,3 iken, son dönemde

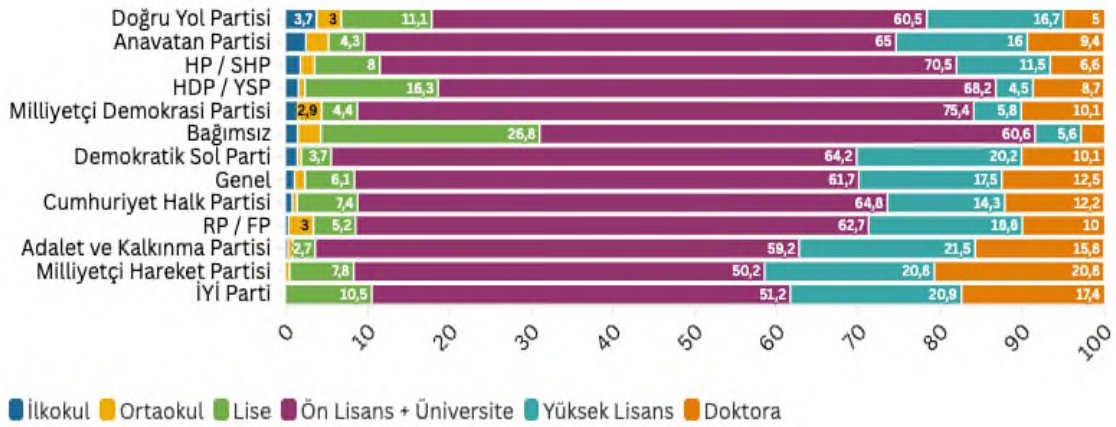
bu oran %23,2'ye yükselmiştir. Doktora mezunlarının oranı %18,4 ile 23. dönemde en yüksek seviyeye ulaşırken bu dönemden sonra kademeli olarak azalsa da %11,5'in altına düşmemiştir. Yüksek lisans ve doktora mezunu milletvekillerinin oranının artışı, eğitilmiş profesyonellerin siyasete daha fazla dâhil olduğunu ve milletvekillerinin akademik birikimlerinin zamanla arttığını gösterir niteliktedir. Lise mezunları her dönemde küçük bir kısmı oluşturmuş, %4,9 ile %8,4 arasında değişen oranlarda yer almıştır. 19. dönemde (%8,4) daha yüksek bir lise mezunu oranı varken, bu oran sonraki dönemlerde hafif azalarak sabit kalmıştır. Milletvekillerinin eğitim düzeyine bakıldığında, lise mezunları siyasi kariyerdeki en alt eğitim seviyesini temsil etmekte ve genel olarak sayılarının giderek azaldığı gözlemlenmektedir. İlkokul ve ortaokul mezunlarının oranı da zamanla ciddi bir düşüş göstermiştir. Bunda yükseköğretim mezunlarının artışının etkili olduğu görülebilir. Bu durum, siyasette yer alan kişilerin eğitim seviyesinin giderek yükseldiğini ve düşük eğitim seviyesine sahip milletvekili sayısının neredeyse kalmadığını göstermektedir.

Şekil 25. Dönemlere Göre Doktora Mezunlarının Oranı (%)

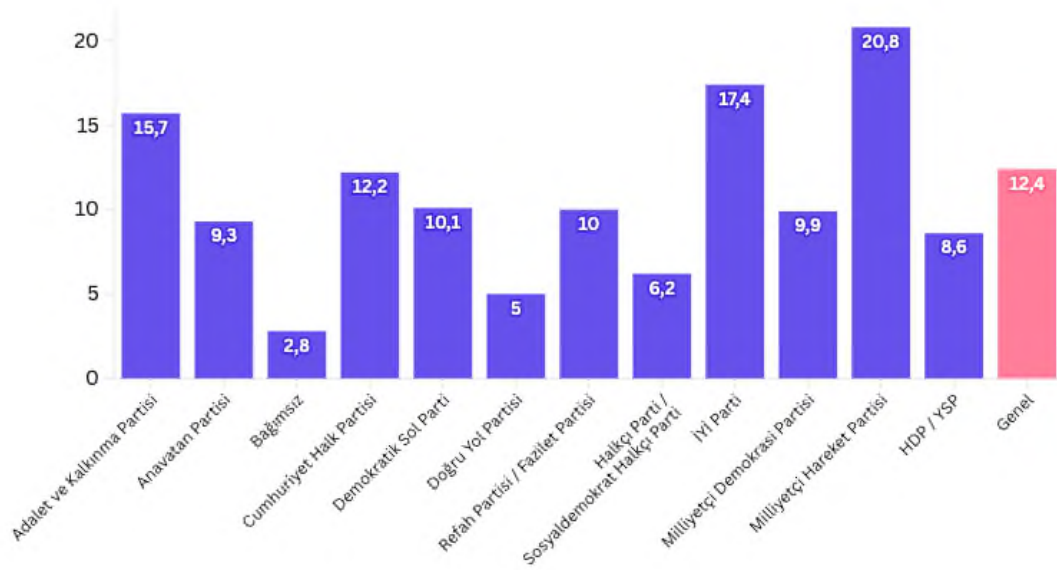
TBMM'de doktora mezunlarının varlığı, meclisin daha uzmanlaşmış ve akademik açıdan donanımlı bireyler tarafından oluşturulduğunu gösterir. 1983 yılından bu yana meclisin ortalama %12,4'ü doktora mezunudur. 17. dönemde meclisteki doktora mezunlarının oranı %4,6 iken bu oran 23. dönemde %18,4'e ulaşmıştır. Doktora mezunlarının oranı 17. dönemden 21. döneme kadar bu oran sürekli artarak %11,8'e ulaşmıştır. 22. dönemde sabit kalırken en büyük sıçrama 23. dönemde gerçekleşmiştir. Meclisteki doktora

mezunlarının oranı %18,4 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 23. dönemden günümüze kadar meclis içindeki doktora mezunlarının oranı sürekli azalarak 28. dönemde %11,5'e gerilemiştir.

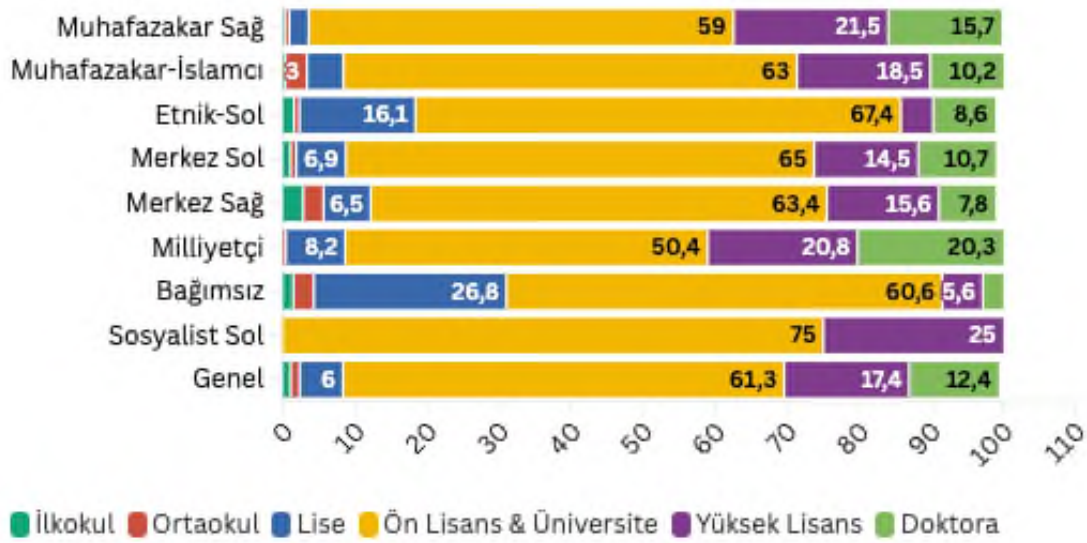
Şekil 26. Partilere Göre Mezuniyet Derecesi

Partilere göre mezuniyet derecesi partilerin genel eğitim düzeyini gösterdiği için profesyonelleşmede eğitimin partilere göre yerini anlamak adına önemlidir. Bu göstergelere göre bazı kırılmalar söz konusudur. %3,7 oranı ile DYP en fazla ilkökul düzeyine sahip milletvekillini bünyesinde barındıran partidir. Hemen ardından %2,4 ile Anavatan Partisi gelmiştir. O dönemlerdeki düşük eğitim düzeyi dikkate alınırsa bu oranlar anlaşılabilir. En fazla ortaokul düzeyine sahip milletvekilllerinden oluşan partiler ise %3 ile Milli Görüş geleneğinden gelen partileri (RP ve FP) ve DYP'dir. En fazla ön lisans düzeyine sahip milletvekilllerinden oluşan partiler arasındaki oranlar birbirlerine çok yakın oranlar göstermekle birlikte genellikle %1'in altında kalmışlardır. Bu oranın üzerine çıkan %1,9 ile yalnızca İYİ Partidir. En fazla ön lisans+üniversite mezununa sahip parti %75,4 ile Milliyetçi Demokrasi Partisidir. Bu geleneğin milletvekili olmada eğitim düzeyine dikkat ettiği görülür. AK Parti %21,5 ile en fazla yüksek lisans mezunu milletvekilini bünyesinde barındıran partidir. Hemen ardından %20,9 ile İYİ Parti gelmiştir.

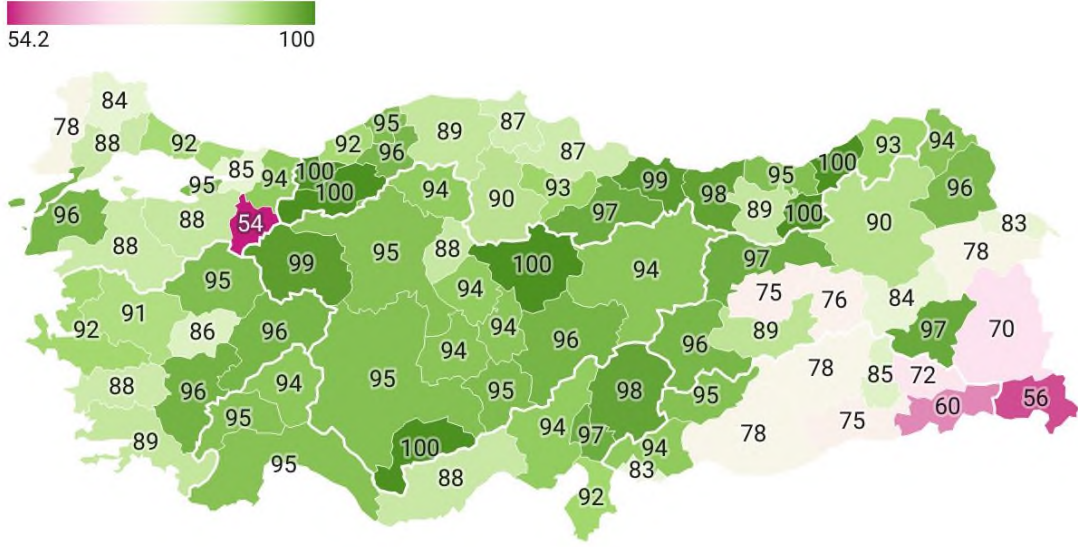
Şekil 27. Partilere Göre Doktora Mezunlarının Oranı (%)

MHP %20,8 ile en fazla doktora mezununa sahip olan partidir. Hemen ardından İYİ Parti (%17,4) gelmiştir. Üçüncü sırada %15,7 oranında doktora mezunu milletvekiline sahip parti olan AK Parti gelir. Bu üç partinin doktora mezunu milletvekillerinin oranı genel ortalama olan %12,4'ün üzerinde yer alır. Bu partilerin meclisin ortalama eğitim seviyesini yükselttiği rahatlıkla anlaşılabılır. CHP %12,2 oranında doktora mezunu milletvekiline sahip olarak ortalamanın altında kalmıştır. Bağımsızlar ve DYP'den seçilen milletvekilleri ise en düşük miktarda doktora mezuniyetine sahip olan parti konumundadır. Bu oranlarda şu göz önünde bulundurulmalıdır. Milletvekili sayısının az veya çok olması ve bu milletvekillerinin sahip olduğu eğitim düzeyi oranları doğrudan etkiler. Yani bir partinin milletvekili sayısının çok olması ancak diğer partinin milletvekili sayısı az olsa da bunların içindeki doktora mezunu sayısının fazla olması oranı yüksek çıkarır. O nedenle bu bir yanılsama yaratmamalıdır. Biz bu veride mezun sayılarının frekansının alınması oranlardan daha yanıltıcı olacağı için oranları baz aldık.

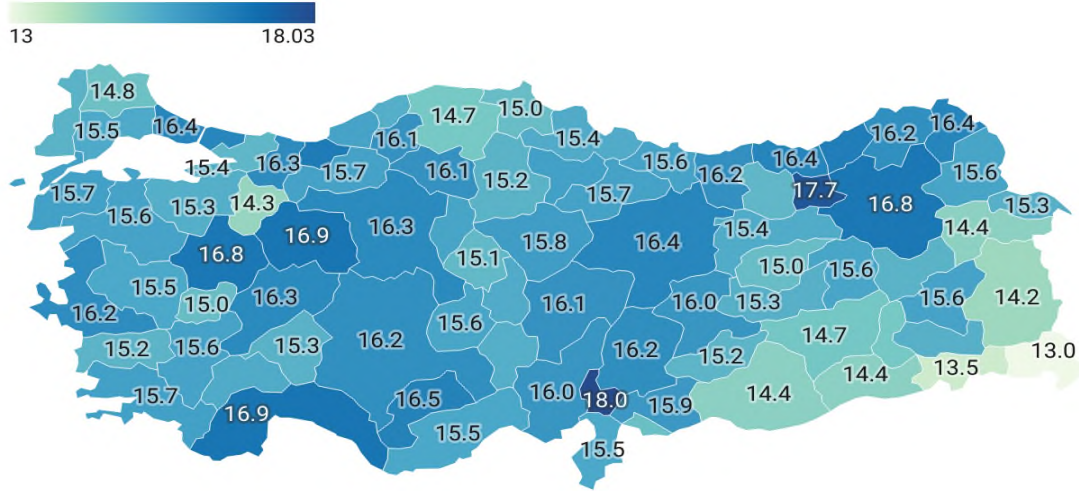
Şekil 28. Seçildiği Parti Pozisyonuna Göre Mezuniyet Derecesi

Farklı siyasi parti pozisyonlarında yer alan milletvekillerinin mezuniyet derecelerinde belirgin farklılıklar görülür. Muhafazakâr-İslamcı çizgide ilkökul, ortaokul ve lise mezunları olsa da bunların oranı oldukça düşüktür. Büyük çoğunluğu üniversite mezunlarından oluşurken (%63) yüksek lisans ve doktora yapanların oranı da az değildir (Toplam %28,66). Keza Muhafazakar sağda da benzer bir tablo karşımızdadır. Lisansüstü eğitim seviyesinin en yüksek olduğu gelenek, milliyetçi çizgide yer alan partilerdir (Toplam %41,04). Bağımsızlarda lisansüstü eğitim alanların oranı epeyce düşerken lise ve ön lisans mezunlarının en fazla orana ulaştığı görülür. Genel olarak üniversite tüm parti pozisyonlarında en yaygın eğitim düzeyidir. Öte yandan siyasi partilerin temsil ettiği kesimlerin eğitim düzeylerinde önemli farklılıklar olduğu da bir gerçektir. Bu farklılıklar, siyasete katılanların eğitim seviyeleri açısından çeşitliliği yansıtır. Ayrıca farklı bakış açılarının ve uzmanlıkların dikkate alındığını gösterir.

Şekil 29. İllere Göre Üniversite ve Üstü Eğitim Derecesine Sahip Milletvekillerinin Oranı (%)

İllere göre üniversite ve üstü eğitim derecesine sahip milletvekillerinin oranını hesaplamak için ilkökulu, ortaokulu ve liseyi, lise ve altı olarak gruplandırdık ve eğitim seviyesinin düşük olduğunu göz önünde bulundurduk. Ön Lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora ise üniversite ve üstü olarak gruplandırdık ve bu yüksek eğitim düzeyini gösterdi. Bilecik doğumlu milletvekillerinin %41,7'si lise ve altı mezuniyet derecesine sahipken %54,2'si üniversite ve üstü mezuniyet derecesine sahiptir. Üniversite ve üzeri mezuniyet derecesine sahip olanların oranı lise ve altı mezuniyet derecesine sahip olanların oranından fazla olsa da bu oran bize Bilecik'te doğan milletvekillerinin diğer il doğumlulara kıyasla en yoğunlukta lise ve altı mezuniyet derecesine sahip olduğunu gösterir. Bilecik'i Şırnak (%37,1), Hakkari (%31,3), Van (%27,5), Mardin (%23,2) takip etmiştir. Görüldüğü gibi Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde doğan milletvekillerinin lise ve altı mezuniyet derecesine sahip olma oranı yüksektir.

Şekil 30. Seçildikleri İle Göre Ortalama Eğitim Süresi

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

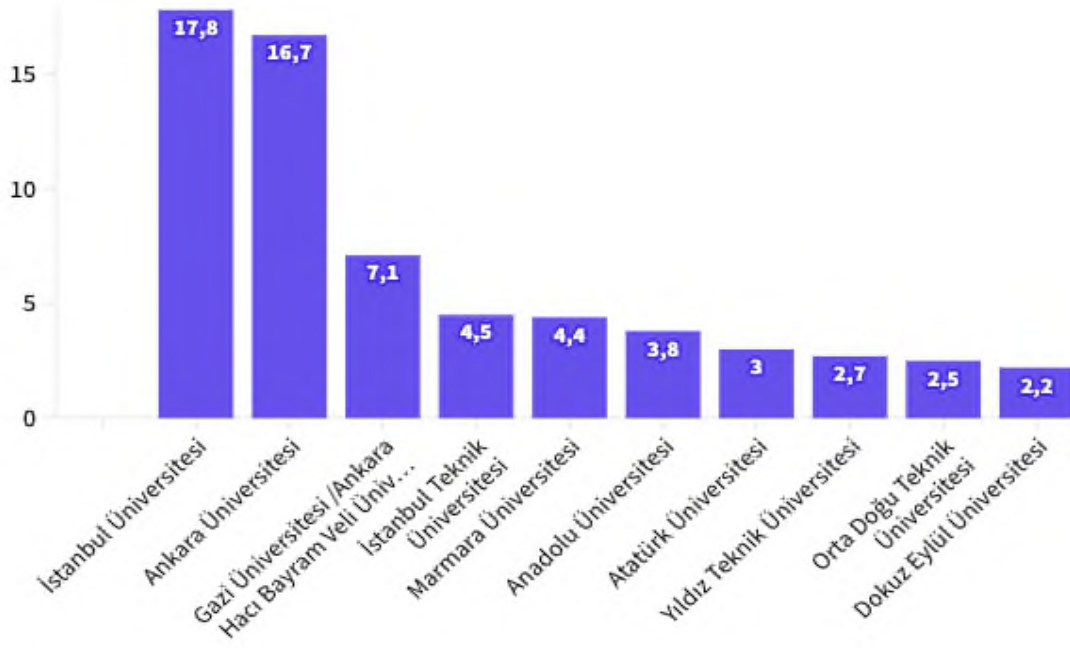
Yukarıdaki veri milletvekillerinin seçildikleri ile göre ortalama eğitim süresini göstermektedir. Verilerden hareketle milletvekillerinin eğitim seviyelerinin bölgesel farklılıklarını gözlemleyebiliriz. Bu farklılık hem bölgesel kalkınma düzeyine hem de bu bölgelerdeki siyasi temsile nasıl yansıdığına dair ipuçları verebilir. Milletvekillerinin eğitim sürelerini bölgesel bağlamda analiz etmek, eğitimle ilgili fırsat eşitsizliklerini ve siyasi temsildeki çeşitliliği anlamamıza yardımcı olabilir. Ortalama eğitim süresi yüksek olan bölgeler Batı ve büyükşehirlerdir. İstanbul (16,40), İzmir (16,23), Ankara (16,29), Antalya (16,86), Eskişehir (16,87) gibi illerde, milletvekillerinin ortalama eğitim süresi oldukça yüksektir. Bu illerdeki milletvekillerinin genellikle daha uzun eğitim geçmişine sahip olmaları, ekonomik olarak daha gelişmiş ve eğitim olanaklarının daha fazla olduğu illerde seçilmelerinin doğal bir sonucu olabilir. Bu bölgelerde, sanayi, ticaret ve üniversite sayısının fazlalığı, seçilen milletvekillerinin daha iyi eğitilmiş olmasına katkı sağlar. Eğitim düzeyi yüksek illerdeki milletvekilleri, genellikle daha eğitilmiş seçmen kitlelerine sahip illerdir. Bu illerde seçilen milletvekillerinin eğitim düzeylerinin yüksek olması, seçmen kitlesinin de eğitim düzeyine paralel olarak yüksek olduğunu gösterir. Ayrıca, bu illerdeki vekillerin genellikle akademik, profesyonel ve sosyal olarak daha donanımlı olabilecekleri düşünülebilir.

Konya (16,17), Sivas (16,40), Trabzon (16,43), Rize (16,64) gibi illerde, milletvekillerinin ortalama eğitim süresi orta seviyededir. Bu bölgelerde seçilen milletvekillerinin eğitim düzeyi, bölgenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun olabilir.

Ancak, özellikle daha az gelişmiş bölgelerdeki milletvekillerinin eğitim düzeyinin biraz daha düşük olması, eğitim olanaklarının daha az olduğuna işaret edebilir. Bu, bölgesel kalkınma farklılıklarının siyasi temsilde nasıl bir yansıma bulduğunu gösteriyor olabilir.

Hakkari (13,00), Şırnak (13,50), Ağrı (14,41), Mardin (14,42), Şanlıurfa (14,42), Van (14,18) gibi doğu ve güneydoğu illerinde ise milletvekillerinin eğitim süreleri oldukça düşüktür. Bu durum, bu bölgelerdeki sosyoekonomik yapı ile paralellik göstermektedir. Bölgedeki eğitim olanaklarının yetersizliği, sanayinin gelişmemiş olması ve altyapı eksiklikleri, seçilecek milletvekillerinin eğitim sürelerini de etkilemiş olabilir. Ortalama eğitim süresi düşük olan illerdeki milletvekilleri, bölgenin daha az eğitim fırsatına sahip olmasından dolayı genellikle daha düşük eğitim düzeyine sahip olabilir. Bu, seçmenlerin eğitim düzeyinin de daha düşük olduğunu gösterebilir. Ayrıca, bu durum bölgesel eşitsizliklerin ve kalkınma sorunlarının siyasi temsildeki yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu durum, bölgesel eşitsizliklerin ve kalkınma sorunlarının siyasi temsilde nasıl bir yankı bulduğunu gösterir niteliktedir.

Verilerin genel olarak, milletvekillerinin eğitim süresinin batı illerinde daha yüksek, doğu illerinde ise daha düşük olduğunu gösteriyor olması, Türkiye’deki eğitim fırsatlarının bölgesel eşitsizliklerini ortaya koyabilir. Eğitim süresi, milletvekillerinin toplumsal sorunlara daha duyarlı ve daha donanımlı olmasını sağlayabilir. Ancak eğitim süresiyle doğrudan siyasi başarı arasındaki ilişkiyi anlamak için daha derinlemesine bir analiz yapmak gerekir. Eğitim süresiyle illerin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişki olduğu açıkça görülmektedir. Daha yüksek eğitim süresi, genellikle daha gelişmiş ekonomik ve sosyal yapılarla örtüşmektedir. Bu hem milletvekillerinin eğitimi hem de seçmenlerin genel eğitim düzeyi açısından geçerlidir. Eğitim süresi ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişki, bölgesel eşitsizliklerin ve kalkınma sorunlarının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, politikaların ve yatırımın özellikle eğitim altyapısına daha fazla odaklanması gerektiğini gösterir.

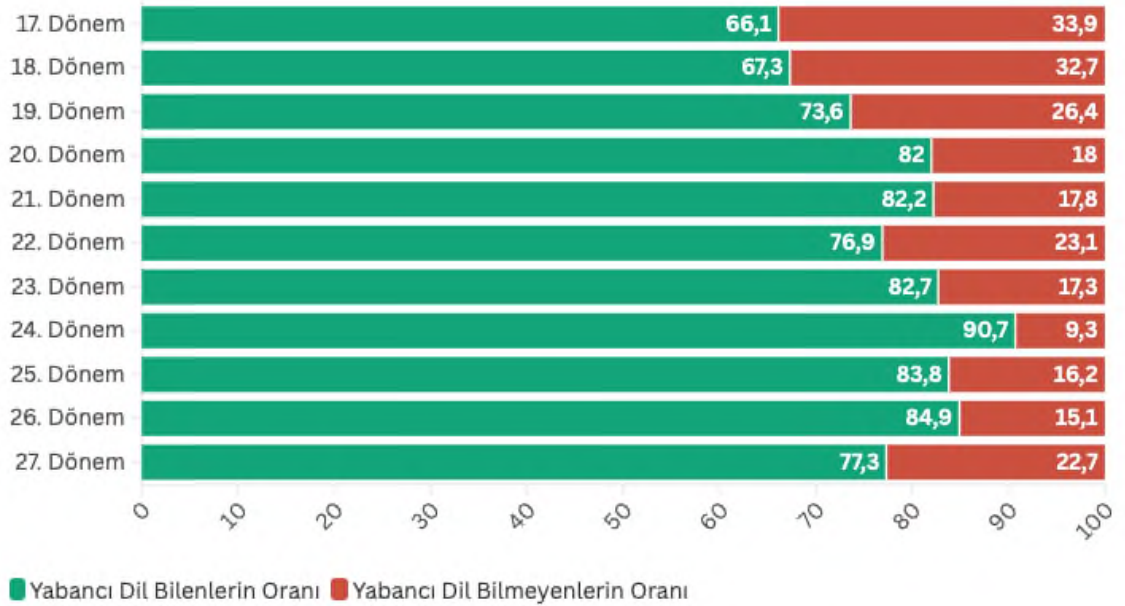

Şekil 31. Milletvekillerinin En Fazla Mezun Olduğu İlk On Üniversite (%)

Milletvekillerinin en fazla mezun olduğu üniversiteleri görmek eğitim düzeyleri kadar ciddi bir öneme sahiptir. Özellikle lisans eğitimlerini tamamladıkları ilk üniversiteleri mesleki yeterlilikleri açısından ciddi önem taşır. Milletvekillerinin en fazla mezun olduğu ilk üniversite İstanbul Üniversitesidir. İkinci sırada Ankara Üniversitesi gelir. Bu iki üniversite diğer üniversitelerden açık ara öndedir. Bu iki üniversite hem kuruluş tarihi olarak eskidir hem de mezun sayısı açısından diğer üniversitelerden çok daha fazla mezuna sahiptir. Dolayısıyla özellikle belirli bir yaşın üzerindeki milletvekillerinin bu üniversitelerden mezun olması söz konusudur. Ayrıca Meclis'te sayıca çok fazla yer alan mesleklerden ikisi hukuk ve doktorluk açısından bu iki üniversite uzunca bir süre önemli bir tekele sahiptir. Benzer şekilde ilk ondaki üniversitelerin çoğu köklü üniversitelerdir. Yaş olarak daha genç milletvekillerinin görece daha genç üniversitelerden mezun olduğu görülmektedir. Burada Türkiye'de üniversitelerin yaygınlaşmasının 2000 yılı sonrasına tekabül ettiği unutulmamalıdır. Yakın geçmişte yaşanan bu değişimin hemen meclisin genel görünümünü değiştirmeyeceği beklenmelidir. Bir parantez daha açarak Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesine dikkat çekmek gerekir. Bu üniversite 2018 yılında Gazi Üniversitesinden ayrılarak kurulmuştur. Birçok milletvekilinin mezuniyeti 2018 yılından öncesine tekabül ettiği için bu üniversiteleri birlikte almak gerekir.

4.10. Meclisin Yabancı Dil Bilgisi

Dünya dillerini bilmek dünyadan haberdar olmak adına giderek zorunlu bir gereklilik haline gelir. Meclis'teki milletvekillerinin yabancı dil bilmesi kültürel sermaye ve entelektüel birikimi görmek açısından değerlidir. Milletvekillerinin dil bilme zorunluluğu yoktur ancak dil bilmenin ciddi bir avantaj sağladığı da bilinir. Özellikle diplomatik davetlerde yabancı konuklarla bir araya gelme durumunda bu konu bilhassa önemlidir. Nitekim tercümana ihtiyaç duymaksızın iletişim kurabilme becerisi aranan bir özelliktir. Ayrıca uluslararası çeşitli komisyon ve gruplarda üye olmak ya da bazı temsilcilikleri yürütmek için dil bilgisine sahip olmak çok önemlidir. Bahsedilen üyelik ve temsilciliklerde bulunan milletvekillerinin en az bir dil bildiği rahatlıkla görülür.

Şekil 32. Dönemlere Göre Meclisteki Yabancı Dil Bilme Oranı (%)

Tablo 17. Meclisteki Yabancı Dil Bilenler ve Bilmeyenlerin Sayısı ve Oranı

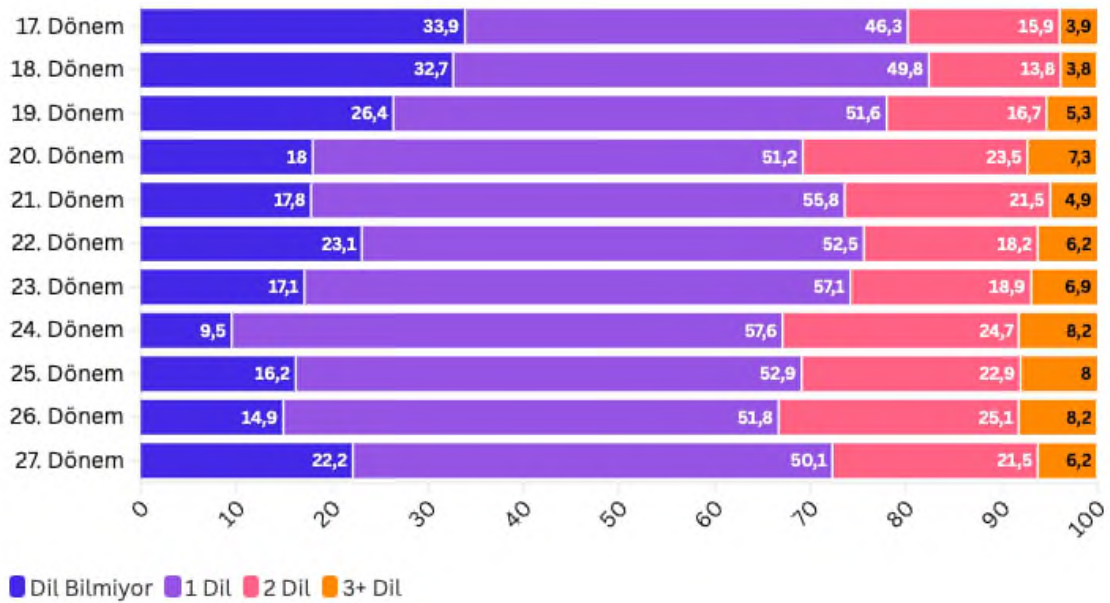
Dönemler	Yabancı Dil Bilenlerin Sayısı	Yabancı Dil Bilenlerin Oranı (%)	Yabancı Dil Bilmeyenlerin Sayısı	Yabancı Dil Bilmeyenlerin Oranı (%)
17. dönem	271	66,1	139	33,9
18. dönem	303	67,3	147	32,7
19. dönem	331	73,6	119	26,4
20. dönem	451	82,0	99	18,0
21. dönem	452	82,2	98	17,8
22. dönem	423	76,9	127	23,1
23. dönem	455	82,7	95	17,3
24. dönem	499	90,7	51	9,3
25. dönem	461	83,8	89	16,2
26. dönem	467	84,9	83	15,1
27. dönem	464	77,3	136	22,7
28. dönem	333	55,5	52	8,7
Genel Toplam	4910	77,2	1235	19,4

TBMM albümlerinde milletvekillerinin kendi beyanlarına bağlı olarak bildikleri yabancı diller ve bu dilleri bilme düzeyleri yer almaktadır. Bu anlamda belirtilen dillerle ilgili orta düzey ve ileri düzeyde dil bilgisine sahip olduğu yönündeki beyanı dil biliyor olarak kabul ettik. Ancak bir dili düşük düzeyde bildiğini ifade eden milletvekillerini dil bilmiyor olarak kodladık. Bu verinin beyana dayalı olduğu bilgisini zihnimizde tutarak dönemlere göre meclisteki yabancı dil bilme oranına baktığımız zaman her dönemde meclisin ağırlıklı olarak yabancı dil bilenlerden oluştuğu görülür.

Yabancı dil bilme oranının en düşük olduğu dönem 17. dönemdir. Daha sonra 21. döneme kadar mecliste yabancı dil bilme oranı sürekli artmıştır. 22. dönemden 27. döneme kadar dalgalanmalar yaşanmıştır. Meclis en yüksek yabancı dil bilme seviyesine 24. dönemde erişmiştir. Bu dönemde meclisin %90,7'si yabancı dil bilir durumdadır. Genel olarak meclisteki milletvekilleri içinde yabancı dil bilme oranı hiç %60'ların altına düşmemiştir.

Bu durum meclisteki dil bilgisinin yüksek olduğunu gösterir ve milletvekili profili için oldukça önemli bir göstergedir.

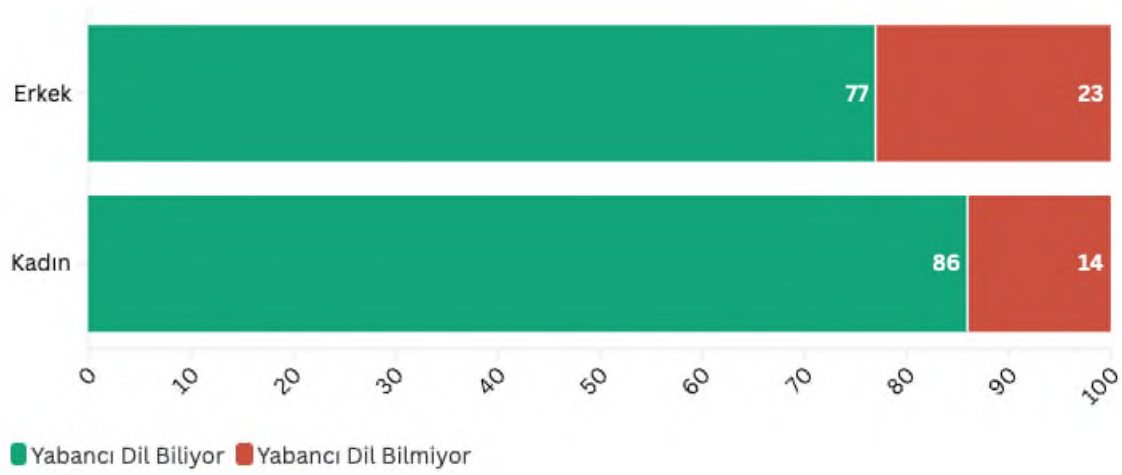
17. dönemde yabancı dil bilenlerin oranı %66,1'dir. 18. dönemde bu oran artarak %67,3 olmuştur. 19. dönemde de artış trendi devam etmiş %73,6'ya erişmiştir. 21. döneme kadar bu artış devam etse de 22. dönemde meclisteki yabancı dil bilenlerin oranı azalarak %76,9 olmuştur. 23. ve 24. dönemde tekrar yabancı dil bilme oranında artış görülür. 24. dönem %90,7 ile yabancı dil bilme oranının en yüksek olduğu dönemdir. 25. ve 26. dönemde %80'ler civarında yabancı dil bilme oranına sahip bir meclis yapısı varken 27. dönemde bu oran daha da azalarak %77,3'e gerilemiştir. Burada 28.dönemi özellikle değerlendirmeye almadık. Çünkü milletvekillerinin beyanlarına baktığımızda son dönemde yabancı dil bilme durumlarını belirtmediklerini tespit ettik. Çok sayıda yabancı dil bilme durumunu bilmediğimiz milletvekili olduğu için tabloda son dönemi göstersek bile bunu grafiğe dahil etmedik.

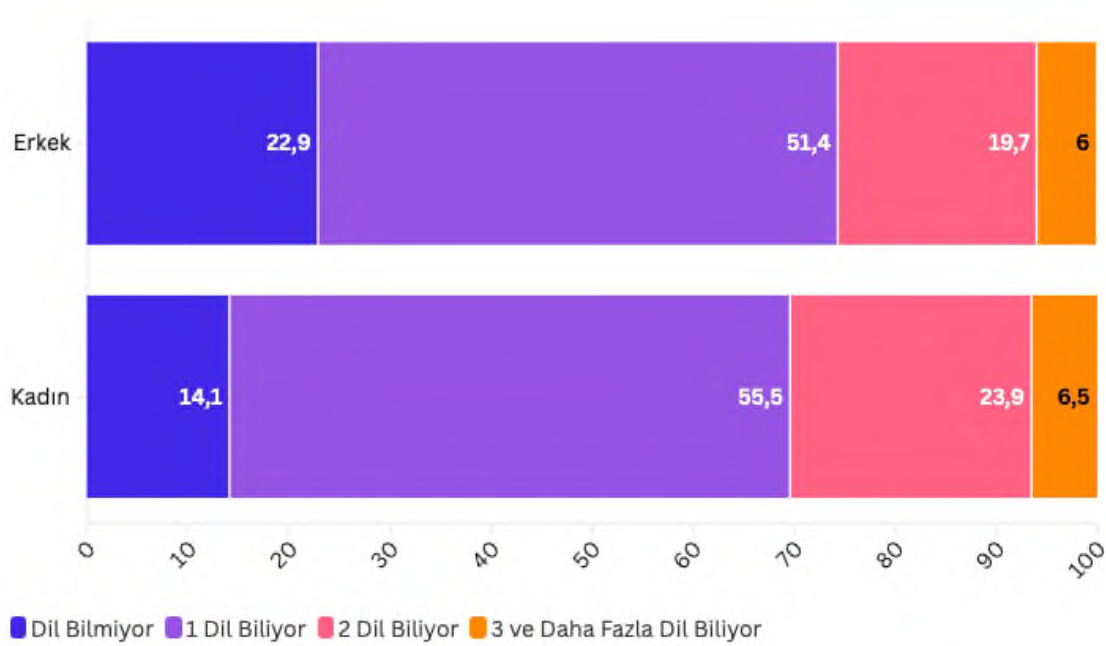
Şekil 33. Dönemlere Göre Meclisteki Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%)

Mecliste bilinen yabancı dil sayısı da dil bilme durumu gibi entelektüel anlamda bizim için değerli bir göstergedir. 1983 yılından bu yana mecliste yalnızca bir dil bilenler ağırlıklı konumdadır. Daha sonra iki dil bilenler gelir. 3 dil ve üzeri dil bilen milletvekillerinin sayısı oldukça azdır. 24. dönemde bir dil bilenlerin oranı (%57,6) bir önceki döneme göre artarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 23. dönemde de benzer şekilde mecliste bir dil bilenlerin oranı yüksektir (%57,1). 23. dönemden sonra 27.

döneme kadar mecliste bir dil bilenlerin oranı azalmıştır. İki dil bilen milletvekili oranında dönemler arasında ciddi bir fark söz konusu değildir. Ancak 3 dil ve üzerinde dil bilme oranı 17. dönemde oldukça düşükken (%3,9) 40 yıllık periyotta nispi bir artış gözlemlenmiş ve en yüksek seviyeye 24. ve 26. dönemde (%8,2) erişmiştir.

Şekil 34. Cinsiyete Göre Yabancı Dil Bilme Oranı (%)

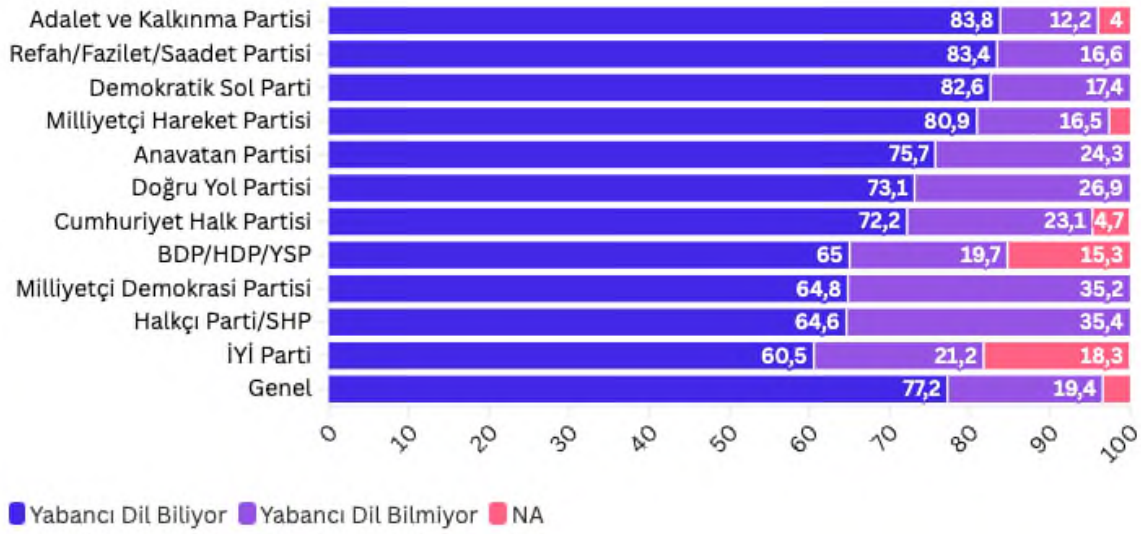
Şekil 35. Cinsiyete Göre Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%)

Yukarıdaki şekilde görülen cinsiyete göre yabancı dil bilme oranı verisini elde ederken farklı dönemlerde milletvekilliği yapmış tüm milletvekillerini bir kez aldık ve tekrarlı olarak hesaplamaya dahil etmedik. Erkek milletvekillerinin %77'si bir veya birden fazla

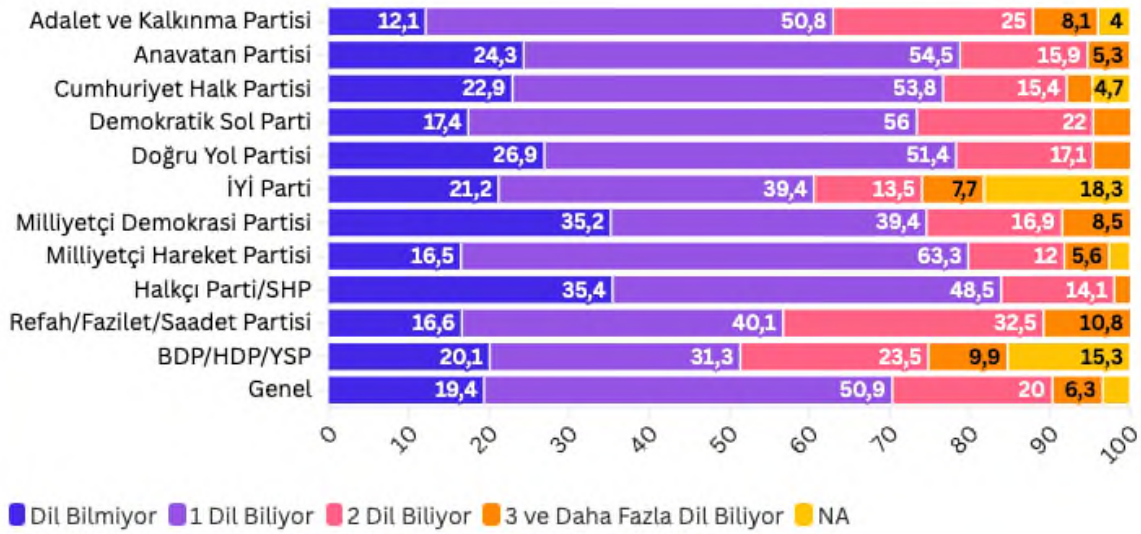
yabancı dil bilirken %23'ü yabancı dil bilmemektedir. Kadın milletvekillerinin ise %86'sı bir veya birden fazla yabancı dil bilirken %14'ü yabancı dil bilmemektedir. Eğitim düzeylerinde de kadınların yüksek oranını hatırlayacak olursak kadınların milletvekili olabilmesi için daha fazla nitelikli olma gerekliliği burada da karşımıza çıkar. Yani mecliste azınlık konumunda olan kadın milletvekillerinin aslında ortalamanın üzerinde niteliğe sahip kadınlar olduğunu söyleyebiliriz.

Dil bilme sayılarına bakarken de yukarıdaki veriye benzer şekilde farklı dönemlerde milletvekilliği yapmış tüm milletvekillerini bir kez aldık ve tekrarlı olarak hesaplama dahil etmedik. Burada dil bilmeyen erkek milletvekillerinin kadın milletvekillerinden yüksek olduğu görülür. Zira dil bilmeyen erkek milletvekilleri %22,9'luk bir dilim oluştururken kadınlarda bu oran %14,1'dir. Bir dil bilme oranında kadın ve erkek milletvekillerinin oldukça birbirine yakın oranlarda seyrettiği görülür. İki dil bilme oranında kadın milletvekilleri %23,9 ile erkek milletvekillerini geçmiştir. Aslında burada dil bilmeme ve iki dil bilme kritik hususlardır. 3 ve daha fazla dil bilme ve tek dil bilme oranında kadın ve erkek milletvekilleri oranları arasında ciddi bir fark yok iken dil bilmeyen erkek milletvekili oranı, 2 dil bilme oranlarında ise kadın milletvekilli oranı daha yüksektir. Yani yabancı dil bilme oranının giderek yükselmesi cinsiyetler arasında ciddi bir farklılaşma yaratmazken yabancı dil bilgisine sahip olmak ve bunu belirli bir düzeye kadar geliştirmek kadınlar için ayırt edici bir nitelik olarak karşımıza çıkar.

Yabancı dil bilgisi partilerin entelektüel seviyesinin de bir göstergesidir. 1983 yılından bu yana ortalama dil bilen milletvekillerinin oranı %77,2'dir. Görüldüğü üzere meclis ağırlıklı olarak yabancı dil bilgisine sahip milletvekillerinden oluşmuştur. AK Parti %83,8 oranıyla en fazla yabancı dil bilen milletvekiline sahip parti konumundadır. Yabancı dil bilmeyenlerin oranı ise %12,2'dir. Hemen ardında %83,4 ile RP/FP/SP geleneği yer almıştır. DSP %82,6 ile en yüksek yabancı dil bilen milletvekillerine sahip üçüncü parti konumundadır. MHP'de yabancı dil bilen milletvekillerinin oranı %80,9'dur. Diğer tüm partiler yabancı dil bilen milletvekili sayısında ortalamanın altında kalmışlardır. İYİ Parti %60,5 yabancı dil bilen milletvekili oranıyla en düşük yabancı dil bilme oranına sahip partidir.

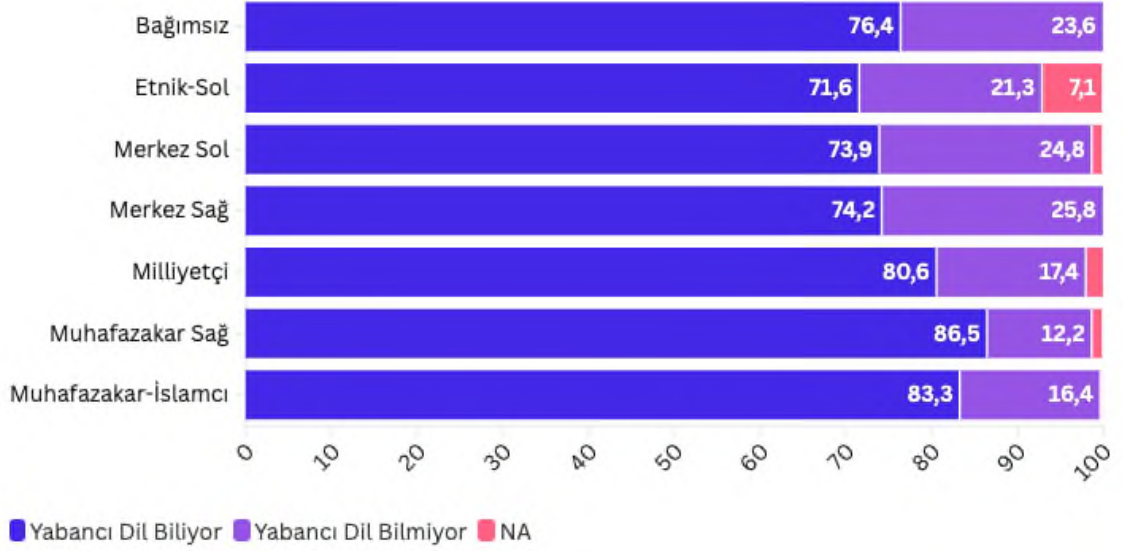
Şekil 36. Partilere Göre Yabancı Dil Bilgisi (%)

Şekil 37. Partilere Göre Bilinen Yabancı Dil Sayısı (%)

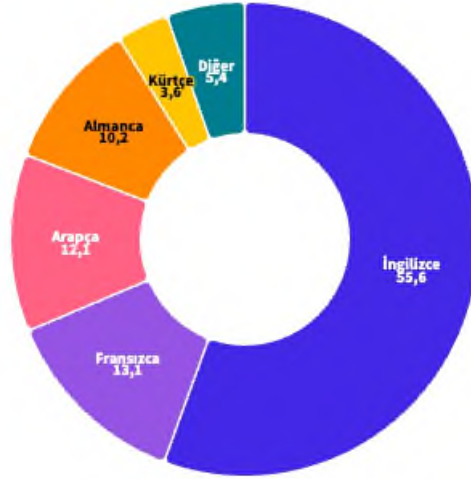
Partilere göre bilinen yabancı dil sayısına baktığımızda dil bilmeyenlerin oranı %35,4 ile en yüksek HP/SHP'dedir. Bu partilerde bir dil bilenlerin oranı %48,5 iken iki dil bilenlerin oranı %14,1; üç dil ve üzerinde dil bilenlerin oranı yalnızca %2'dir. MDP'de dil bilmeyenlerin oranı %35,2 ile yüksek seviyelerdedir. Dil bilmeyenlerin oranının en düşük olduğu parti %12,1 ile AK Parti'dir. AK Parti'de bir dil bilenlerin oranı %50,8 iki dil bilenlerin oranı %25 üç dil ve daha fazla dil bilenlerin oranı %8,1'dir. Bu parti dil bilme oranlarında yüksek seviyelerde yer almıştır. 2 ve daha üzerinde dil bilenlerin

oranının en yüksek olduğu partiler RP/FP/SP geleneğindedir. Aynı zamanda bu partilerde dil bilmeyenlerin oranı %16,6 ile düşük seviyelerdedir. Bir dil bilenlerin oranının en yüksek olduğu parti ise %63,3 ile MHP'dir.

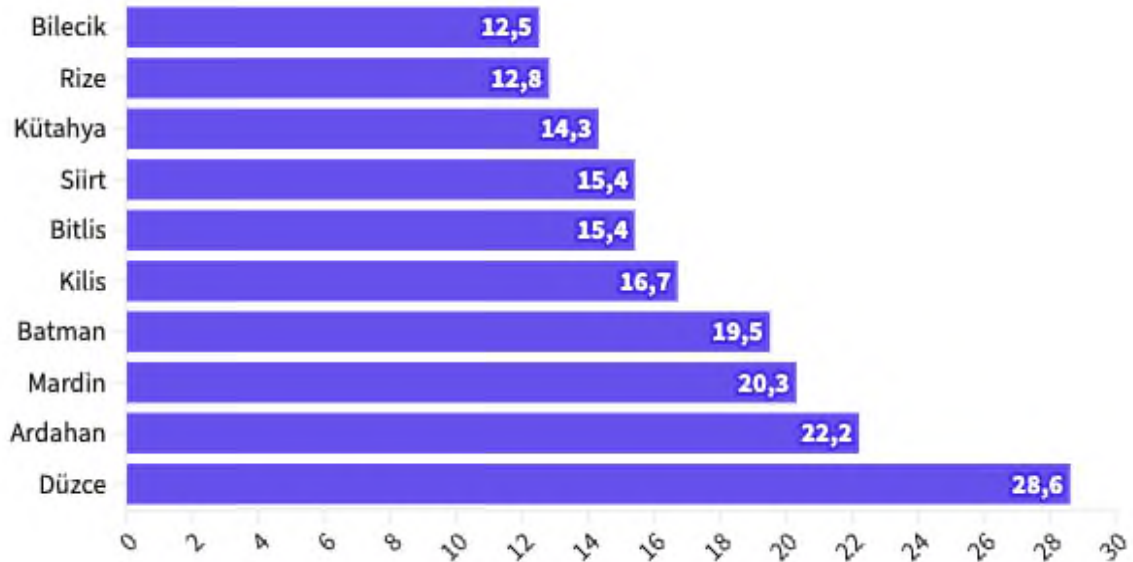
Şekil 38. Seçildiği Parti Pozisyonuna Göre Dil Bilgisi (%)

Dil bilgisinin en yüksek olduğu parti pozisyonu grafikten de anlaşılacağı üzere %86,5 ile muhafazakar sağdır. Hemen ardından %83,3 ile muhafazakar-İslamcılar gelir. Milliyetçi pozisyonda da yabancı dil bilgisi yüksek olduğu söylenebilir (%80,6). Diğer pozisyonlar %80'in altına düşmüş olsalar da %70'in altına düşmedikleri görülür. Diğer analizleri destekleyecek nitelikte bir sonuç karşımızdadır. Daha önceki bazı verilerde tespit ettiğimiz gibi meclisin yabancı dil bilme düzeyi yüksektir. Ancak burada etnik-sola bir parantez açmak gerekir. %71,6 ile yabancı dil bilgi düzeyinin en düşük olduğu pozisyonudur. Ayrıca TBMM albümlerindeki beyanlarına göre %7,1'lik bir kesimin yabancı dil bilgisine ulaşamamıştır.

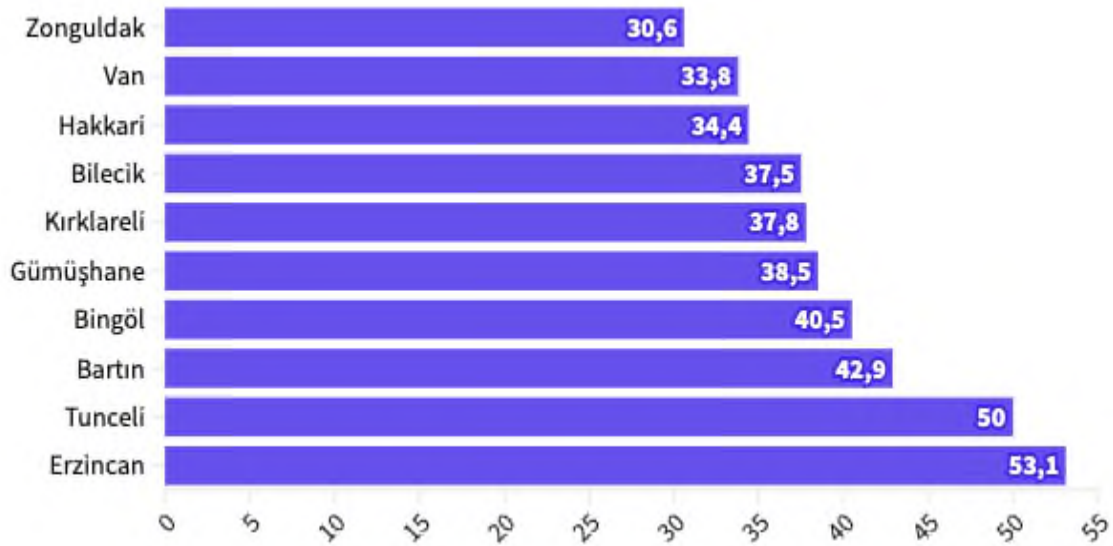
Şekil 39. Mecliste Bilinen Yabancı Diller ve Oranları (%)

1983 yılından günümüze kadar mecliste bilinen dillere baktığımız zaman İngilizce (%55,6) en yüksek paya sahip dil olmuştur. Hemen ardından Fransızca (%13,1) gelmiştir. En yüksek paya sahip üçüncü dil ise Arapçadır (%12,1). Sırasıyla Almanca, Kürtçe, Farsça, Rusça ve İtalyanca mecliste bilinen dillerdir. Bunların dışında bilinen diğer 50 dilin oranları ise oldukça düşüktür. Ancak veriler gösterir ki mecliste dil çeşitliliği az değildir. Baskın dil İngilizce olsa da dil yelpazesi geniş bir meclis yapısından söz edilebilir.

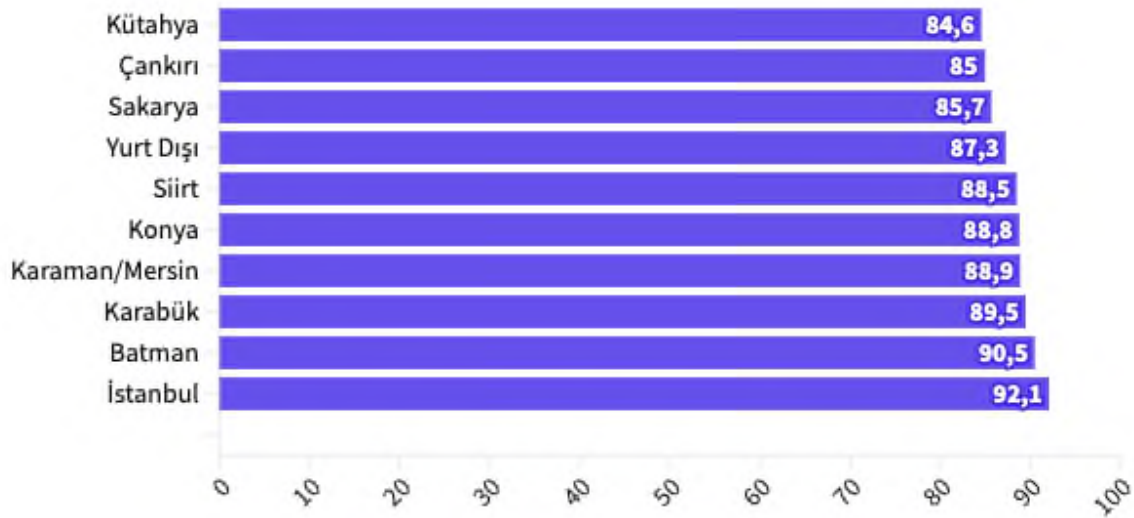
Şekil 40. Seçildiği Yere Göre En Yüksek 3 ve Daha Fazla Dil Bilen Oranına Sahip İlk On İl

3 ve daha fazla yabancı dil bilgisi milletvekilleri için ayırt edici bir niteliktir. Şüphesiz bu mecliste azınlığı oluşturmaktadır. Bu azınlığa seçildikleri iller bazında bakılabilir. %28,6 ile Düzce en yüksek 3 ve daha fazla yabancı dil bilen milletvekiline sahip ildir. Ardahan'da bu oran %22,2 iken Mardin'de 20,3'tür. En yüksek 3 ve daha fazla dil bilen milletvekillerinin seçildiği onuncu il %12,5 ile Bilecik'tir.

Şekil 41. Seçildiği Yere Göre En Yüksek Dil Bilmeyen Oranına Sahip İlk On İl

Dil bilmeme oranının en yüksek olduğu illere baktığımızda %53,1 ile Erzincan en fazla dil bilmeyen milletvekillerinin seçildiği ildir. Tunceli onu %50 ile takip ederken Bartın'da bu oran %42,9'dur. Zonguldak %30,6 ile en yüksek yabancı dil bilmeyen milletvekillerinin seçildiği onuncu ildir. Baktığımız zaman yabancı dil bil bilmeyen milletvekillerinin daha çok Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden seçildiği görülür. Bu bölgelerdeki eğitim seviyesinin de düşük olduğunu hatırlarsak bu şaşırtıcı bir tablo değildir. Bu bölgelerde milletvekillerini ayırtıran niteliklerin daha düşük olduğu görülür.

Şekil 42. Milletvekilinin Doğduğu Yere Göre Yabancı Dil Bilgisinin En Yüksek Olduğu On İl

Bir bireyin veya topluluğun sahip olduğu eğitim, bilgi, dil becerileri, sanatsal ve kültürel bilgiler gibi değerleri gibi kültürel sermayeye işaret eden göstergeler, bireylerin toplumsal alanda belirli avantajlar sağlamasında ve bir bireyin veya grubun toplumsal hiyerarşideki yerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Kültürel sermaye, bir toplumun ekonomik ve sosyal yapısından bağımsız olarak, dil bilgisi, eğitim düzeyi, kültürel pratikler gibi unsurlar üzerinden güçlenebilir. Verilerden hareketle en yüksek yabancı dil bilgisine sahip iller İstanbul (%92,1) gibi metropol bir şehirden çıkıyor. Bu ilde yabancı dil bilgisi oranı yüksek olmasının ardında yatan en önemli nedenlerden biri, bu şehrin kültürel sermaye açısından zengin olması olabilir. Türkiye'nin ekonomik ve kültürel merkezi olan İstanbul, eğitim, sanat, kültür ve medya açısından çok güçlüdür. İstanbul'da yabancı dil bilgisi yüksek olduğu gibi, kültürel sermaye de yüksek düzeydedir. Buradaki milletvekillerinin yüksek yabancı dil bilgisi, şehri çevreleyen kültürel çeşitlilik, eğitim fırsatları ve uluslararası etkileşim ile doğrudan bağlantılıdır. İstanbul'da yaşayan bireylerin, hem eğitim açısından daha fazla fırsata sahip olmaları hem de uluslararası etkileşimlerle kültürel sermayelerini artırmaları mümkündür.

Ankara, İzmir gibi diğer büyük şehirlerin aksine Batman (90,5), Karabük (%89,5) gibi illerin listede yer alması, gelişmekte olan şehirlerde de yabancı dil bilgisine verilen önemin arttığını ve bu şehirlerin eğitim altyapısının geliştiğini gösterebilir. Örneğin, Karabük (89,5%), sanayi kenti olarak yabancı yatırımlarla sürekli etkileşimde olan bir bölgedir.

Doğum yeri yurt dışı olan milletvekilleri için yabancı dil bilme oranlarının (87,3%) yüksek olması oldukça doğaldır. Yurt dışında büyümüş veya eğitim almış kişiler, yabancı dil öğrenme fırsatlarına daha fazla sahip olmuştur. Bu da Türkiye'ye döndüklerinde siyasal arenada bu kültürel sermayeyi kullanmalarına imkan tanır.

İstanbul, Karaman ve Mersin (88,9) gibi şehirlerin listeye girmesi, bu bölgelerde uluslararası ticaret, göçmen akışı ve turizmin de önemli rol oynadığını gösterebilir. Örneğin Mersin, uluslararası liman kenti olarak birçok farklı kültürle etkileşim içindedir.

Konya (%88,8), Sakarya (%85,7), Kütahya (%84,6) gibi iller, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde yer almasına rağmen, yabancı dil bilme oranlarında üst sıralarda yer almışlardır. Bu illerdeki üniversitelerin ve eğitim altyapısının güçlü olması, özellikle dil öğrenme konusunda avantaj sağlamış olabilir. Aynı zamanda bu iller tarım veya sanayi alanında gelişmekte olan şehirlerdir ve yabancı sermaye ile işbirliği, yabancı dil öğrenme ihtiyacını tetiklemiş olabilir.

Siirt (88,5%) ve Batman (90,5%), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almalarına rağmen yüksek dil bilgisi oranlarına sahipler. Bu da bölgenin kalkınma süreçleri ilişkilendirebilse de küçük illerde milletvekili sayısının da az olması ve bunların orana direkt yansımaları göz ardı edilmemelidir.

Genel olarak, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki gelişmişlik düzeyi, eğitim olanakları ve kültürel sermaye ile yabancı dil bilme oranları arasında güçlü bir korelasyon olduğu görülebilir. İstanbul gibi gelişmiş ve kozmopolit şehirlerde yabancı dil bilme oranlarının yüksek olması beklenirken, Karabük, Batman gibi şehirlerin de bu listede yer alması, Türkiye genelinde eğitim ve yabancı dil öğrenimine verilen önemin arttığını gösterir. Yabancı dil bilme, milletvekillerinin uluslararası siyaset sahnesinde daha aktif rol almasına olanak tanır ve bu da TBMM'de profesyonelleşmeyi destekleyen bir unsurdur.

4.11. TBMM'de Meslek Çeşitliliği ve Mesleklerin Değişimi

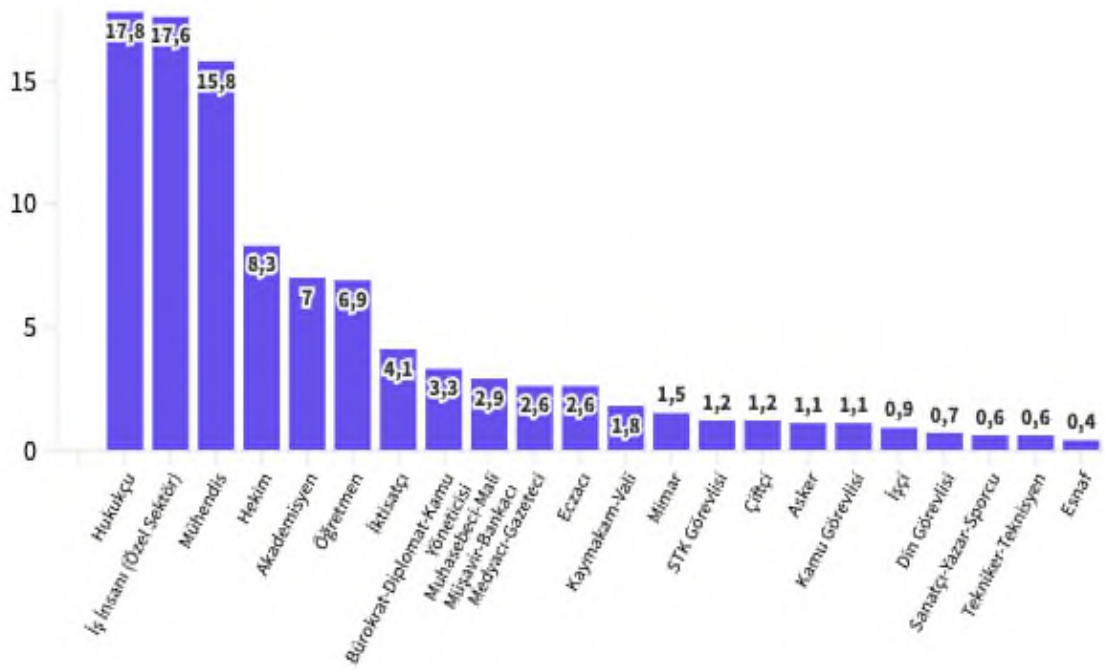
TBMM albümlerinde milletvekillerinin meclise girmeden önce icra ettikleri mesleklerine dair bilgiler de mevcuttur. Profil bilgilerinde genellikle bir meslek belirtilmiştir. Ancak bazı milletvekilleri iki ve daha fazla meslek belirtebilmişlerdir. Bu meslekler kodlanarak her bir vekil için temsil edici bir meslek oluşturulmuştur. Örneğin eğitimci ve öğretmen

gibi kategoriler öğretmen olarak; hukukçu, hukuk danışmanı ve avukat gibi girdiler hukukçu olarak birleştirilmiştir.

Milletvekillerinin meclise girmeden önceki meslekleri bizim için oldukça önemlidir. Çünkü milletvekilliğinden önceki meslekleri gerek meclis kariyerlerini gerek milletvekilliğinden sonraki kariyerlerini etkiler. Bu nedenle milletvekillerinin profesyonelleşmelerini incelerken köken mesleklerini detaylı şekilde incelemek ve anlamlandırmak gerekir. Bu incelemeyi yaparken mecliste meslek çeşitliliğinin çok olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. O nedenle hiçbir tasnife bağlı kalmaksızın mevcut meslekleri ilişkili oldukları bağlamla gruplamak analiz yapmayı kolaylaştırır. Nitekim aşağıdaki analizlerde biz böyle bir yöntem benimsemeyi tercih ettik.

Bizim bu araştırma için yaptığımız analizler uzun zamandır TBMM için yapılmamıştır. Frey'in (1965) 1965'te yaptığı TBMM'deki 1920-1957 dönemleri arasında görev yapan tüm milletvekillerinin mesleklerine ilişkin analizlerin çok eski olduğu dikkate alınırsa TBMM'nin güncel yapısını anlamak bakımından hayli önemli olan bu incelemenin güncel verilere dayalı olarak yapılmasının önemi bir kez daha anlaşılacaktır.

“Yaklaşık üçte biri “resmi” olarak sınıflandırılan mesleklere sahipken, diğer üçte biri “profesyonel” olarak etiketlenen mesleklere sahipti ve yaklaşık dörtte biri “ekonomik” meslekleri takip ediyordu. Hukuk, toplamın yaklaşık %18'i ile en büyük grubu oluştururken, bunu %14 ile bürokratlar, %13 ile ticaret, %10 ile ordu, %9'ar ile tıp ve tarım, %3'er ile de din, gazetecilik ve mühendislik takip etmiştir.” (Frey, 1965, ss.129-130)

Şekil 43. Milletvekillerinin Meslek Dağılımı (% , Gruplu)

Frey'in araştırmasının üzerinden çok zaman geçmiştir ancak Türkiye'de 1983 yılından bu yana tüm seçim dönemlerindeki milletvekillerinin meslekleri dikkate alındığında hukukçuların (%17,8) yine mecliste ağırlıkta olduğu görülür. Esasında hukukçuların mecliste ağırlıkta olması tesadüf değildir. Weber'in (1994) parlamenterlerin köken mesleği ile siyasi faaliyet becerileri arasında önemli bir ilişkisellik olduğunu vurguladığını da düşünürsek hukukçular sahip oldukları hukuk bilgisiyle yasama organında avantajlı konumdadırlar. 1983'ten günümüze kadar hukukçuların hemen ardından özel sektörde çalışan iş insanları (%17,6) gelmiştir. Bunları mühendisler (%15,8) takip etmiştir. Hekimler (%8,3) ise mecliste ağırlıkta olan dördüncü meslek grubu olarak karşımıza çıkar. Bunları sırasıyla akademisyen (%7), öğretmen (%6,9), iktisatçı (%4,1), bürokrat-diplomat-kamu yöneticisi (%3,3), muhasebeci-mali müşavir-bankacı (%2,9) ve medyacı-gazeteci (%2,6) olarak gruplandırılan meslekler ise mecliste yoğunlukta olan ilk on meslek grubu arasında yer almıştır.

Bu ilk on grubu takiben eczacılar (%2,6), kaymakam ve vali gibi mülki idari amirler (%1,8), mimarlar (%1,5), çiftçiler (1,2) ve askerler (% 1,1) gelmektedir. Bu mesleklerin bazıları 1980 öncesinde TBMM'de daha etkinken 1980 sonrasında etkinliklerini giderek

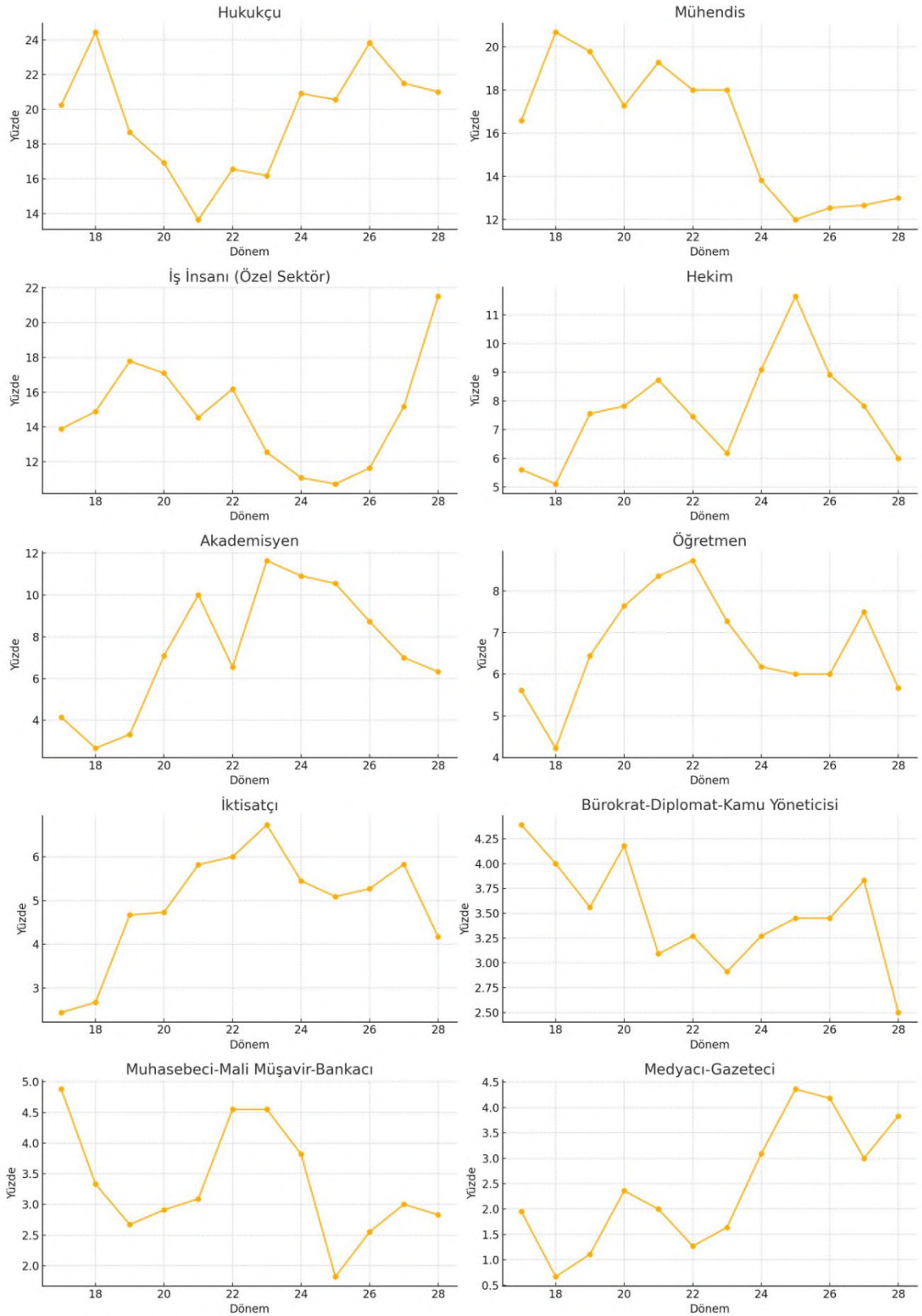
kaybetmişlerdir. Bu mesleklerin 1980 sonrasında da TBMM’deki paylarının düşüşte olduğu görülebilir.

Buna mukabil sanatçı, yazar ve sporcu grubu (%0,57), din görevlisi (%0,53), tekniker-teknisyen (%0,6) ve esnaf (%0,4) gibi alt düzey meslekler ise son kırk yıllık periyotta mecliste en az yoğunluğa sahip meslek gruplarıdır. Ayrıca Milletvekilliği öncesinde sendika, vakıf, dernek gibi STK’larda çalışanları oranının da (%1,2) çok fazla olmadığı görülür.

Verilere genel olarak dikkat edilirse “siyasete yatkın meslekler” olarak kavramsallaştırdığımız hukukçu, ekonomist, mühendis gibi meslekler mecliste ağırlıktadır. Din görevlisi, sanatçı-yazar-sporcu, tekniker-teknisyen gibi “amatör siyasetçiler” ise mecliste azınlık durumundadır.

Tablo 18. TBMM’de Yer Alan Mesleklerin Dönemlere Göre Değişimi (% , Gruplu)

Meslekler	17. D.	18. D.	19. D.	20. D.	21. D.	22. D.	23. D.	24. D.	25. D.	26. D.	27. D.	28. D.	Genel Toplam
Hukukçu	20,24	24,44	18,67	16,91	13,64	16,55	16,18	20,91	20,55	23,82	21,5	21	19,48
Mühendis	16,59	20,67	19,78	17,27	19,27	18	18	13,82	12	12,55	12,67	13	15,94
İş İnsanı (Özel Sektör)	13,9	14,89	17,78	17,09	14,55	16,55	12,73	11,45	10,73	11,64	15,33	21,67	14,89
Hekim	5,61	5,11	7,56	7,82	8,73	7,45	6,18	9,09	11,64	8,91	7,83	6	7,74
Akademisyen	4,15	2,67	3,33	7,09	10	6,55	11,64	10,91	10,55	8,73	7	6,33	7,61
Öğretmen	5,61	4,22	6,44	7,64	8,36	8,73	7,27	6,18	6	6,18	7,5	5,67	6,71
İktisatçı	2,44	2,67	4,67	4,73	5,82	6	6,73	5,45	5,09	5,27	5,83	4,17	5
Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	4,39	4	3,56	4,18	3,09	3,45	3,09	3,64	3,45	3,45	4	2,67	3,55
Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı	4,88	3,33	2,67	2,91	3,09	4,73	4,73	3,82	1,82	2,73	3,17	2,83	3,36
Medyacı-Gazeteci	1,95	0,67	1,11	2,36	2	1,27	1,64	3,09	4,36	4,18	3	3,83	2,53
Eczacı	1,95	4,22	3,78	2,73	2,18	1,82	1,45	2,18	2,18	1,82	2,33	1,83	2,33
Kaymakam-Vali	2,44	2,22	0,67	2	2,55	2	3,09	3,27	1,27	1,82	1,5	1	1,98
Mimar	2,93	2,44	2	1,45	1,09	1,27	1,82	1,27	1,64	1,27	0,83	0,83	1,51
Kamu Görevlisi	2,44	0,44	1,78	1,09	0,73	1,27	0,36	0,73	1,27	1,64	1,5	2,33	1,29
STK Görevlisi	1,95	0,89	0,44	0,18	0,55	0,36	1,45	1,27	1,45	1,27	1,83	2,33	1,18
Çiftçi	0,49	3,56	2,89	1,27	1,64	1,27	1,09	0,55	0,36	0,18	0,33	0,5	1,12
Asker	6,1	1,56	1,33	1,09	0,55	0,36	0,91	0,36	0,36	0,36	0,33	0,33	1,01
İşçi	0,73	0	0	0	0,18	0,55	0,18	0,73	2,91	2,18	1,5	1,83	0,94
Sanatçı-Yazar-Sporcu	0	0,22	0	0,18	0,55	0,73	0,73	0,36	1,09	0,91	1	1	0,6
Din Görevlisi	0	0,22	0,67	1,82	0,91	0,55	0,36	0,18	0,36	0,36	0,5	0,33	0,53
Tekniker-Teknisyen	1,22	0,89	0,67	0	0,36	0,55	0,36	0,55	0	0	0	0,17	0,36
Esnaf	0	0,22	0,22	0,18	0,18	0	0	0,18	0,91	0,73	0,5	0,33	0,3
NA	0	0,44	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
Genel Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Şekil 44. En Yüksek Orana Sahip On Meslek Grubunun Dönemlere Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafikler, TBMM’deki en çok bulunan 10 mesleğin payının dönemsel değişimlerini göstermektedir. Her bir meslek için yüzdelik dilimler, 17. dönemden 28. döneme kadar incelenmiştir. Bu verilere dayalı olarak aşağıda TBMM’de milletvekillerinin mesleki dağılımlarının dönemsel değişimleri her bir meslek için detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

4.11.1. Hukukçular

Hukukçular, TBMM’de tarihsel olarak en çok yer alan meslek grubu olmuştur. Türkiye’nin siyasal yapısında hukukçular, hukuki bilgi birikimleri ve karar alma süreçlerindeki etkileri sayesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Hukuk meslekleri hem sosyal itibarları nedeniyle hem de toplumun farklı kesimleriyle olan bağları ve ilişkileri dolayısıyla siyasete yatkın meslekler arasında yer alır. Hukukçuların bilgi birikimleri ve beceri setleri siyasetle ilişkilerinde onları öne çıkarmaktadır. Ayrıca çoğunluğu avukatlardan müteşekkil olan hukukçuların kendi zamanlarını kolayca yönetebilmeleri siyaset için gerekli olan serbest zamana kolayca sahip olabilmeleri onları siyasi görevler için tercih edilen bir gruba dönüştürmektedir. Bu bağlamda elimizdeki verilere göre, hukukçuların 1983-2023 arasındaki 12 dönemde TBMM’deki genel oranı %19,48’dir. Bu oran onları dönemler boyunca mecliste en çok bulunan meslek grubu yapmaktadır.

17. dönemden 18. döneme geçerken hukukçuların oranında kayda değer bir artış yaşanmıştır. 1983 yılında teşkil eden 17. Dönem TBMM’de hukukçuların oranı %20,24 olarak kaydedilirken 1987’de teşkil eden 18. dönem TBMM’de bu oran %24,44’e çıkmıştır. Bu dönemde hukukçuların mecliste güçlü bir varlığa sahip olmaları, Türkiye’nin 1980 askeri darbesi sonrasındaki siyasi ve anayasal yapıyı yeniden şekillendirme çabalarıyla ilişkilendirilebilir. Darbe sonrası kurulan yeni hukuk düzeni ve anayasal reformlar, hukukçulara olan ihtiyacı artırmış ve bu da hukukçuların siyasi hayatta daha fazla yer bulmasını sağlamıştır. Bu dönemde, Türkiye’deki siyasal ve hukuki reformlar hız kazanmış, anayasal değişiklikler ve demokratikleşme adımları atılmıştır. Dolayısıyla, hukukçuların yasama sürecine katkı sağlaması bu dönemde daha kritik bir hal almıştır.

18. dönemden sonra hukukçuların TBMM’deki temsili bir düşüş eğilimi göstermiştir. 1995-2002 yılları arasında TBMM’de hukukçuların temsilde önemli bir düşüş gerçekleşmiştir. 19. dönemde %18,67’ye düşen bu oran, 20. dönemde %16,91’e kadar gerilemiştir. Bu düşüş, Türkiye’nin 1990’lı yıllardaki siyasi istikrarsızlık ve koalisyon

hükümetleri dönemine denk gelmektedir. Hukuki reformların yavaşlaması ve ülkenin ekonomik krizlerle boğuştuğu bu dönemde, siyaset daha çok ekonomik ve sosyal meselelere odaklanmış, hukukçuların meclisteki temsili görece azalmıştır. 1999 yılında gerçekleşen 21. dönem seçimlerinde hukukçuların meclisteki temsili %13,64'e kadar inmiştir. Bu, son kırk yıl içinde hukukçuların TBMM'deki en düşük temsil oranı olarak dikkat çekmektedir.

22. dönemde hukukçuların TBMM içindeki payı %16,55 iken 23. dönemde %16,18 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 24. dönemden itibaren (2011 sonrası) hukukçuların TBMM'deki payı tekrar yükselişe geçmiştir. 2011 yılında yapılan seçimlerle birlikte hukukçuların meclisteki temsili yeniden artmaya başlamış ve %20,91 seviyesine ulaşmıştır. Benzer şekilde 2015 yılı Haziran ayındaki 25. dönem milletvekilliği seçimleri ile TBMM'ye giren vekillerin %20,55'i hukukçulardan müteşekkildir. Hemen akabinde 2015 Kasım ayında gerçekleşen 26. Dönem milletvekilliği seçimlerinde hukukçuların TBMM'deki oranı %23,82'ye kadar yükselmiştir. 2018'deki 27. Dönem seçimlerinde hukukçuların oranı %21,50 ve 2023'teki 28. dönem seçimlerinde de %21 olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde, Türkiye'de hukuki düzenlemeler, yargı reformları ve anayasa değişikliği tartışmaları oldukça ön planda olmuştur. Bu gelişmeler, hukukçuların siyasi arenada yeniden önemli bir rol oynamasına neden olmuş ve temsillerinin artmasını sağlamıştır. Özellikle yargı bağımsızlığı ve hukuk devleti kavramları bu dönemde sıkça tartışılırken, hukukçuların mecliste güçlü bir şekilde yer bulmaları beklenebilir bir sonuçtur. Türkiye'nin yoğun siyasi ve sosyal çalkantılar yaşadığı bu dönemlerde Türkiye'deki yargı reformları ve hukuk sistemine yönelik tartışmalar devam etmiş, anayasa değişiklikleri, yargı reform paketleri ve hukuk alanında yapılan çeşitli düzenlemeler hukukçuların meclisteki varlığını tekrar artırmıştır. Hukuk tartışmalarının çok yoğun olduğu bu dönemde hukukçuların yasama organındaki etkisi de güçlenmiştir.

Hukukçular, Türkiye'de yasama sürecinde daima önemli roller üstlenmişlerdir. Meclisteki hukukçular, genellikle anayasa değişiklikleri, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı ve yargı reformları gibi kritik konularda aktif rol oynamışlardır. Türkiye'nin hem iç hukuk düzenlemeleri hem de uluslararası hukuki bağlayıcılıkları çerçevesinde atılan adımlarda, hukukçuların rehberliğine ve uzmanlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, hukukçuların dönemselsel olarak temsil oranlarında değişiklikler yaşansa da genel

anlamda TBMM’de güçlü bir varlığa sahip olmaları şaşırtıcı değildir. 1980’li yıllarda darbe sonrası oluşan yeni anayasal düzenin getirdiği hukuki çerçeveler, hukukçulara olan ihtiyacı artırmış ve bu da meclisteki temsil oranlarına yansımıştır. 1990’lı yıllardaki değişen siyasi gündem nedeniyle hukukçuların temsil oranı azalmış olsa da 2000’li yılların ortalarından itibaren yargı reformları ve hukuki düzenlemelerle ilgili tartışmalar hukukçuların temsilini yeniden artırmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’de hukukçuların meclisteki yeri genellikle en üst sırada olmuştur.

4.11.2. Mühendisler

Mühendislerin Türkiye’de siyasetteki etkisi, uzun bir dönem boyunca önemli bir rol oynamıştır. Mühendisler, genellikle teknik bilgi birikimi ve analitik düşünme yetenekleri sayesinde Türkiye’nin siyasi ve ekonomik kalkınma süreçlerinde kritik konumlar üstlenmiştir. Bu meslek grubu, Türkiye’nin yakın tarihi boyunca çok sayıda bakan, başbakan ve hatta cumhurbaşkanları çıkarmış olup, mühendisler her daim Türkiye’de siyasetin teknik yönlerine katkıda bulunan önemli aktörler arasında yer almıştır. Verilere göre, mühendisler 1983 ile 2023 yılları arasında TBMM’de en büyük ikinci meslek grubu olarak %15,94 oranında yer almıştır.

1983 yılında 17. dönem itibarıyla mühendislerin TBMM’deki temsili %16,59 seviyesindedir. Türkiye’nin askeri darbeden sonraki yeniden inşa sürecinde, altyapı, sanayi ve teknolojik kalkınmanın öncelik kazandığı bu dönemde mühendisler, bu alanlardaki bilgi birikimleriyle siyasette önemli roller üstlenmişlerdir. 1987 yılında gerçekleşen 18. dönem seçimleri ile birlikte mühendislerin meclisteki temsili %20,67’ye çıkmıştır. Bu artış, Türkiye’nin sanayileşme ve modernleşme hamlelerinin hız kazandığı bir dönemi yansıtmaktadır. 1980’li yıllarda liberal ekonomi politikalarının uygulanması ve altyapı projelerinin yoğunlaşması, mühendislerin siyasi arenada daha fazla yer almasına olanak sağlamıştır. Özellikle inşaat, enerji ve ulaşım gibi sektörlerdeki projelerde mühendislerin teknik bilgi birikimi büyük önem taşımaktadır ve bu da onların meclisteki temsiline olumlu yansımıştır.

1991 yılında gerçekleşen 19. dönem seçimlerinde mühendislerin TBMM’deki oranı %19,78, 1995 yılında gerçekleşen 20. dönem seçimlerinde de %17,27 ve 1999 yılındaki 21. dönem milletvekilleri seçimiyle oluşan TBMM’de %19,27 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlara göre bu dönemlerde meclisin neredeyse beşte biri mühendislerden müteşekkildir. Bu dönem, Türkiye’nin küreselleşme ile birlikte sanayileşme çabalarının ve kalkınma

projelerinin sürdüğü bir dönemdir. Büyük altyapı projeleri, enerji yatırımları ve teknolojiye dayalı büyüme stratejileri, mühendislerin hem devlet içinde hem de mecliste güçlü bir şekilde temsil edilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, mühendis kökenli vekiller 1990'lar boyunca sadece milletvekili olarak değil, aynı zamanda önemli bakanlık pozisyonlarında yer almışlardır. Enerji, ulaştırma ve sanayi gibi alanlar başta olmak üzere, mühendislik mesleğinin temsilcileri bu sektörlerdeki gelişmelere liderlik etmişlerdir.

2002 ve 2007 yıllarında gerçekleşen 22 ve 23. dönemlerde mühendislerin TBMM'deki oranı %18 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında gerçekleşen 24. dönem seçimlerine gelindiğinde mühendislerin TBMM'deki temsili ciddi şekilde düşerek 13,82 olmuştur. 2105'te gerçekleşen iki seçimde teşkil eden 25 ve 26. dönem TBMM'sinde mühendislerin oranı sırasıyla %12 ve %12,55 olmuştur. Bir sonraki seçimde ise daha da düşerek %12 seviyelerine inmiştir. 2018'de gerçekleşen seçimlerle teşkil eden 27. dönem TBMM'sinde mühendislerin oranı %12,67'de kalmıştır. 2023 yılındaki sonraki seçimlerde ise mühendisler meclisin %13'ünü teşkil etmiştir. Bu dönemden mühendislerin TBMM'deki oranları asla 1980'lerdeki seviyelerine dönmemiştir.

2000'ler boyunca gerçekleşen bu istikrarlı düşüş, Türkiye'nin siyasi ortamındaki değişimlerin mühendislerin meclisteki varlığına doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Bu dönemde, Türkiye'de ekonomi politikalarının daha çok sosyal hizmetler, halkın geniş kesimlerinin taleplerine yanıt veren popülist politikalar ve kamu harcamalarına yöneldiği bir süreç yaşanmıştır. Özellikle sosyal refah projeleri ve yerel yönetimlerdeki reformlar, mühendislerin temsilini azaltırken, diğer meslek gruplarına daha fazla alan açmıştır. Ayrıca, teknolojik ve ekonomik uzmanlığa dayalı kararların siyasette ağırlık kazanmasına rağmen, siyasetin giderek daha fazla ideolojik veya partizan tercihler üzerinden şekillenmesi, mühendislerin daha düşük temsil oranlarına sahip olmasına neden olmuş olabilir.

Sonuç olarak mühendisler, Türkiye'nin siyasetinde özellikle ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde kritik roller üstlenmiş bir meslek grubu olarak öne çıkmaktadır. Mühendislerin TBMM'deki temsilleri endüstriyel dönemde daha büyük önem taşıırken, endüstri sonrası topluma geçilirken hayatın diğer alanlarında olduğu gibi siyasette de mühendislerin ağırlığı azalmıştır. 1983'ten itibaren meclisteki temsilleri, siyasi ve ekonomik koşullara göre değişiklik göstermiştir. 1990'lı yıllarda yükselen temsilleri,

2000’li yıllar boyunca istikrarlı düşüş göstermiştir. Bu dönemde Türkiye’nin ekonomik yapısında ve siyasi ortamında yaşanan gelişmeler, mühendislerin siyasetteki ağırlığının azalmasına neden olmuştur.

4.11.3. İş İnsanları

İş insanlarının (sermayedarların) parlamentolardaki varlığı, sahip oldukları ekonomik ve sosyal sermayeden kaynaklanan güçle tüm dünyada tartışılan bir konu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye de bir istisna oluşturmamakta ve iş insanlarının siyasetteki rolü, her zaman toplumda önemli bir tartışma konusu olmuştur. TBMM’deki milletvekillerinin mesleki dağılımlarına baktığımızda, iş insanlarının meclisteki temsiliyle ilgili dikkat çeken dalgalanmalar ve kırılma noktaları görülmektedir.

1983 yılında, yani Türkiye’nin askeri darbe sonrasındaki ilk parlamentosu olan 17. dönemde iş insanlarının TBMM’deki temsili %13,9 oranındadır. Bir sonraki seçimde ise iş insanlarının TBMM’deki varlıkları güçlenmiş ve bu grup %14,89’luk bir pay elde etmiştir. Bu oran, Türkiye’de özel sektörün ve iş dünyasının siyasi hayatta aktif bir şekilde yer aldığı bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir.

1991 yılında gerçekleşen 19. dönem seçimlerinde iş insanlarının meclisteki temsili %17,78’e yükselmiştir. 1995’te gerçekleşen seçimlerle teşkil eden 20. dönem TBMM’sinde ise iş insanları % 17,09’luk bir paya sahiptir. Bu artış, Türkiye’nin ekonomik liberalleşme sürecinin devam ettiği ve özel sektörün siyasetteki etkinliğinin zirveye ulaştığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. 1990’lı yıllarda iş dünyasının siyasette daha fazla yer bulması, Türkiye’nin hızlı büyüyen özel sektör ve ihracata dayalı ekonomik modeli ile ilişkilidir. Bu dönemde birçok iş insanı hem ekonomik hem de sosyal sermayelerini siyaset aracılığıyla güçlendirmiştir. Ayrıca, iş insanlarının siyasi arenada aktif rol oynamaları, çeşitli lobiler ve ekonomik çıkar gruplarının da mecliste etkili olmasına olanak sağlamıştır.

1990’ların sonundan itibaren, iş insanlarının TBMM’deki temsili bir düşüş sürecine girmiştir. İş insanlarının TBMM’deki milletvekilleri içindeki oranı 1999’da (21. dönem) %14,55, 2002’de (22. dönem) %16,18 , 2007’de (23. dönem) %12,55 ve 2011’de (24. dönem) %11,09 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere 22. dönemdeki artışın dışında iş insanlarının TBMM’deki oranı 21. yüzyılın ilk 10 yılında sürekli bir düşüş eğilimi göstermiştir. Devamında ise bu trend devam etmiş ve 2015 Haziran (25. dönem)

ve Kasım (26. dönem) aylarında gerçekleşen seçimlerde iş insanları mecliste sırasıyla %10,73 ve %11,64'lük bir pay elde etmiştir. 2015 Haziran seçimleri bu anlamda iş insanlarının TBMM'de en düşük paya sahip olduğu seçimlerdir.

Bu düşüş, Türkiye'nin siyasi atmosferindeki değişimlerle açıklanabilir. 2000'li yıllarda, AK Parti'nin yükselişi ile birlikte, Türkiye'deki siyasi dengeler değişmiş, iş insanlarının siyasetteki temsili bir süreliğine görece azalmıştır. Bu dönemde AK Parti'nin kurduğu geniş halk tabanı, iş dünyasının önceki dönemlerdeki siyasi etkisini dengelemiştir. Ayrıca, siyasi partilerin kendi bünyesinde iş dünyasından değil, daha farklı toplumsal kesimlerden aday göstermeleri de iş insanlarının meclisteki temsili oranını düşüren bir etken olmuştur.

Ancak bu düşüş 2018'deki 27. dönem seçimleri ile durmuş ve 2023'teki 28. dönem seçimleri ile iş insanları mecliste yeniden çok etkin bir oran elde etmiştir. Bu dönemlerde TBMM'ye seçilen vekillerin sırasıyla %15,17'si ve %21,5'i iş insanlarından müteşekkildir. 2023'teki bu oran, iş insanlarının TBMM'deki en yüksek temsil oranı olarak dikkat çekmektedir. Bu yeniden yükseliş, iş dünyasının politikaya yeniden daha aktif bir şekilde dahil olduğunu ve Türkiye'de ekonomik gücün siyasete olan etkisinin tekrar arttığını göstermektedir. Ayrıca, ekonomik krizler ve küresel rekabetin artmasıyla birlikte, siyasette iş dünyasına daha fazla yer verilmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Bu anlamda bu veriler Türkiye'de siyasetin sermayeye dayalı hale geldiği yönündeki tartışmalarla da uyumludur.

İş insanlarının sahip oldukları ekonomik kaynaklar, geniş sosyal ağlar ve karar alma süreçlerine erişimleri, onların siyasette etkili olmasını sağlamaktadır. Türkiye'de de iş insanlarının mecliste yer bulması, sadece ekonomik sermaye ile sınırlı kalmayıp, sosyal sermaye aracılığıyla politikada karar alma mekanizmalarına etkiye bulunmalarını sağlamaktadır. Sonuç olarak, iş insanlarının TBMM'deki temsili, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik gelişmeleriyle paralellik göstermektedir. 1983'ten 2023'e kadar iş insanlarının meclisteki temsil oranının %13,90'dan %21,50'ye yükselmesi, onların siyasi hayattaki rollerinin giderek arttığını ve bu artışın ekonomik ve siyasi güç dengelerinde önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

4.11.4. Hekimler

Hekimlerin TBMM'deki varlığını değerlendirirken, hekimliğin saygın bir meslek olması ve özellikle küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde toplumsal hayatın farklı segmentleriyle sıkı ilişkiler içinde olmalarının büyük önem taşıdığını vurgulamak gerekir. Hekimler, bu toplumsal etkileşimler ve mesleki saygınlık sayesinde, siyasete girmek için gereken ekonomik ve sosyal sermayeyi büyük ölçüde elde etmiş olurlar. Ayrıca, hekimlerin nispeten bağımsız mesleki yapıları, onlara siyasete yönelmek için gerekli zamanı da sunabilir. Hekimlik hem Türkiye'de hem de dünya genelinde son derece saygın ve güvenilir bir meslek olarak kabul edilmektedir. İnsan sağlığına doğrudan katkıda bulunmaları, hekimleri toplum nezdinde güvenilir ve değerli bir konuma yerleştirir. Bu toplumsal saygınlık, hekimlerin siyasi arenada yer almak istediklerinde onlara büyük bir avantaj sağlar. Halk, sağlığına dikkat eden ve iyileşmesine yardımcı olan hekimlere derin bir güven duyar, bu da onları politikada doğal lider figürleri haline getirir. Küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde hekimler, sadece sağlık hizmeti sunan profesyoneller değil, aynı zamanda toplumsal liderler olarak kabul edilirler. Bu şehirlerde hekimler, geniş bir sosyal çevre ile doğrudan temas halindedir. Hastalarla kurdukları güçlü ilişkiler, yerel iş dünyası, bürokrasi, eğitim ve diğer toplumsal segmentlerle olan bağlantıları sayesinde, hekimler toplumun birçok kesimiyle güçlü bir bağ kurarlar. Bu sosyal ağ, hekimlere yerel siyasette güçlü bir dayanak sağlar. İnsanların sağlıkla ilgili ihtiyaçlarına doğrudan yanıt verebilme yetenekleri, onların toplum içinde önemli bir yer edinmelerine yardımcı olur.

Siyasetçiler için önemli olan geniş ve çeşitli bir sosyal çevreye sahip olma durumu, hekimler için mesleki faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Siyaset, genellikle finansal bir yatırım ve zaman gerektiren bir süreçtir. Hekimlerin gelir düzeyleri de onların siyasete girmek, adaylık ve kampanya süreçlerinde masrafları karşılayabilmeleri için gerekli ekonomik sermayeye sahip olmalarını sağlar. Ayrıca, sağlık sektöründe kurdukları geniş profesyonel ilişkiler ağı da onların siyasete girişlerinde sosyal sermaye olarak işlev görür. Sonuç olarak hekimler siyasete girmek için gerekli donanımlara sahiptir. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde toplumla kurdukları güçlü bağlar, onların siyaset sahnesinde kolaylıkla etkili bir rol üstlenmelerine yardımcı olur. Mesleki özgürlükleri ve toplumun geniş kesimleriyle olan ilişkileri sayesinde, hekimler Türkiye'deki siyasette önemli bir yer bulmuşlardır ve bu yerlerini korumaya devam etmektedirler.

Bu toplumsal ve mesleki özellikleriyle hekimler 1983-2023 arasındaki 12 dönemde TBMM'deki %7,74'lik oranlarıyla dördüncü büyük mesleki grup olmuşlardır. 1983 yılında gerçekleşen 17. dönem seçimlerinde hekimlerin TBMM'deki temsil oranı %5,61'dir. Sırasıyla 18. dönemden 24. döneme kadar hekimlerin meclis içindeki payları %5,11, %7,56, %7,82, %8,73, %7,45, %6,18 ve %9,09 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2015 yılında (25. dönemde) %11,64 ile en yüksek seviyesine ulaşsa da genellikle %7 civarında dalgalanmıştır. Sonraki seçim dönemlerinde hekimlerin TBMM'deki payları yeniden ortalama civarına gerilemiş ve sırasıyla 26. dönemde %8,91, 27. dönemde %7,83 ve 28. dönemde ise %6 olmuştur.

Özellikle küçük şehirlerdeki hekimler, sadece sağlık hizmeti sunan bireyler olarak değil, aynı zamanda toplumun farklı kesimleriyle yakın ilişkiler geliştiren sosyal liderler olarak görülmüşlerdir. Hekimlerin TBMM'deki yerlerini korumaları mesleğin aslında siyasete çok yatkın olmasa da bu mesleğin Türkiye'deki icrasında sosyal konum sağlaması ile ilişkilidir. Öte yandan sağlık konusu Türkiye'de siyasetteki önemli reform alanlarından birisi olagelmıştır. Hükümetler sağlık sistemindeki başarıları veya başarısızlıkları ile oy kazanmış veya kaybetmişlerdir. Bu durum da hekimlere siyasette alan açan önemli bileşenlerden birisidir. Sonuç olarak hekimlerin meclisteki temsil oranlarındaki artış ve düşüşler, siyasetin gerektirdiği bilgi birikimindeki değişimlerle doğrudan alakalıdır. Daha önce hekimlerin sahip oldukları sosyal sermaye siyasette yer bulmaları için yeterli olurken yukarıda belirtildiği gibi iş insanlarının yükselişi ve aşağıda anlatılacağı üzere akademisyenlerin, iktisatçıların ve medyası-gazetecilerin yükselişi onların bu paylarını ellerinden almıştır.

4.11.5. Akademisyenler

Akademisyenler genel olarak Meclis'te yer alan beşinci büyük mesleki gruptur. Akademisyenler sahip oldukları uzmanlıkla siyasetin her daim ihtiyaç duyduğu bir insan kaynağı olmuştur. Ayrıca toplumsal olarak saygın konumları ve siyasi ilişkileri geliştirmek için gerekli kültürel ve sosyal sermayeye sahip olmaları da onları siyasette avantajlı hale getirmektedir. Bununla birlikte akademisyenlerin siyasi söylem kurmada da partilerin aradığı kişiler olması söz konusudur. TBMM'deki temsil oranlarının dönemsel olarak değiştiği görülmektedir. Bu değişimler, siyasi ve toplumsal önceliklere, partilerin akademisyenlere duyduğu ihtiyaçlara ve genel siyasi atmosferdeki dalgalanmalara bağlı olarak farklılık göstermektedir.

1983 yılında akademisyenlerin TBMM'deki temsil oranı %4,15 olarak kaydedilmiştir. Bu dönem, Türkiye'nin askeri darbe sonrası yeniden yapılandığı bir süreçtir ve akademisyenlerin yasama sürecinde yer alması, ülkenin yeniden inşasında bilimsel ve uzman görüşlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ancak akademisyenlerin TBMM'deki oranı, Türkiye'nin o dönemki siyasi yapısına bağlı olarak sınırlı kalmıştır. Akademisyenlerin TBMM'deki temsil oranı, 1990'lı yılların sonunda önemli bir artış göstermiştir. 1999'da gerçekleşen 21. Dönem seçimlerinde TBMM'ye giren milletvekillerinin %10'u akademisyendir. 1990'lı yılların sonlarında ve 2000'lerin başında akademisyenler, siyasi partiler tarafından bu süreçlerde uzmanlıklarına başvurulmuş ve siyasi söylem geliştirmede etkili olan bir grup haline gelmiştir. Bu dönem, Türkiye'nin hem siyasi hem de ekonomik olarak dönüşüm süreçlerine girdiği bir döneme denk gelir. Akademisyenlerin bu süreçte artan temsili, bu dönüşümün bilgi temelli politikalarla desteklenmesi ihtiyacından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca, küreselleşme ve Avrupa Birliği üyelik süreci gibi dış politika konularında da akademik perspektifler önemli hale gelmiştir.

22. dönemde akademisyenlerin TBMM'deki payı %6,55'e gerilerken 23. ve 24. dönemde akademisyenler TBMM'de vekiller arasında tekrar yüksek bir paya erişmişlerdir. 23. dönemde akademisyenlerin oranı %11,64 ile zirveye ulaşmıştır. 24. dönemde ise %10,91 oranla akademisyen kökenli milletvekilleri TBMM'de yine güçlü bir varlık göstermiştir. Bu dönemler, Türkiye'de akademik çevrelerin ve uzmanların özellikle eğitim, bilim ve teknoloji politikalarında büyük rol oynadığı yıllardır. Ayrıca, siyaset kurumları tarafından teknik bilgi ve bilimsel yaklaşımların yasama süreçlerine daha fazla dahil edilmesi gerektiği düşüncesiyle akademisyenler TBMM'de daha fazla yer bulmuştur.

Akademisyenlerin TBMM'deki oranları 26. dönemden itibaren tekrar düşüşe geçmiştir. Bu oran 26. dönemde %8,73 iken, 27. dönemde %7 ve 28. dönemde %6,33 olarak gerçekleşmiştir. Böylece akademisyenlerin siyasetteki etkisinin görece azaldığı görülmektedir. Özellikle bu dönemlerde siyasi söylemlerin daha popülist bir yöne kayması, akademisyenlerin siyaset sahnesindeki rollerini sınırlamış olabilir.

Sonuç olarak akademisyenler, Türkiye'de siyasette her dönem ihtiyaç duyulan önemli bir insan kaynağı olmuştur. 1983-2023 yılları arasında akademisyenlerin TBMM'deki ortalama payı %7,61 iken, en düşük paya sahip oldukları dönem %2,67 oranla 18. dönem ve en yüksek paya sahip oldukları dönem de %11,64 ile 23. dönem olmuştur. Bilgi ve

uzmanlıkları, akademisyenlerin siyasi arenada etkili bir rol üstlenmelerine olanak tanır. 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında elde ettikleri yüksek oranları koruyamamasalar da akademisyenler, sahip oldukları toplumsal saygınlık, bilgi birikimi ve sosyal sermaye ile yine de siyaset sahnesinde önemli bir yer edinmeye devam etmişlerdir.

4.11.6. Öğretmenler

Öğretmenlik mesleği, uzun yıllar boyunca Türkiye'de en saygın meslek gruplarından biri olmuştur. Toplumun her kesimiyle doğrudan ilişki kurma becerileri ve eğitim alanındaki etkileri, öğretmenleri sadece sınıflarda değil, siyasi arenada da önemli bir insan kaynağı haline getirmiştir. TBMM'de öğretmenlerin temsil oranı, zaman içinde dalgalanmalar gösterse de genel olarak öğretmenler, mecliste istikrarlı bir yer bulmuşlardır. Ancak bu oranlar, öğretmenlik mesleğinin toplumsal ve ekonomik yapısındaki değişikliklerle paralel olarak da farklılıklar göstermiştir.

Öğretmenler 1983-2023 yılları arasında mecliste öğretmenlerin oranı ortalama %6,7'dir. 1983 yılında TBMM'de öğretmenlerin oranı %5,61 olarak kaydedilmiştir. Bu dönem, Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin toplumsal saygınlığının yüksek olduğu bir zaman dilimidir. Öğretmenler, özellikle darbe sonrası yeni düzenin kurulmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Öğretmenlerin toplumsal statüleri, onları hem yerel hem de ulusal siyasette etkili figürler haline getirmiştir.

18. dönemde öğretmenlerin TBMM'deki temsil oranı %4,22 ile en düşük seviyeye inmiştir. Bunda hukukçuların ve mühendislerin yükselen payı da etkilidir. Takip eden seçimlerde öğretmenlerin TBMM'deki oranı yükselerek sırasıyla 1991'de (19. dönemde) %6,44 ve 1995'te (20. dönemde) %7,64 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında gerçekleşen 21. dönem seçimlerinde öğretmenlerin TBMM'deki milletvekilleri içindeki oranı %8,36 ve 2002'deki 22. dönem seçimlerinde ise % 8,73 olmuştur. 22. dönem öğretmenlerin TBMM'deki oranı açısından zirve noktasıdır. Bu artış, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda eğitimde reform ihtiyacı hissettiği ve öğretmenlerin toplumsal olarak daha fazla görünür hale geldiği bir dönemi yansıtır. Bu dönemde, eğitime olan talep artmış ve öğretmenler toplumda önemli birer lider olarak kabul edilmiştir. Eğitim sistemine yönelik reform çabaları ve öğretmenlerin sosyal statülerinin ön plana çıkması, onların TBMM'deki temsilini artırmıştır. Ayrıca, bu dönemde toplumsal tabakalaşmanın artması ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konuların siyasi tartışmaların merkezinde yer alması, öğretmenlerin siyasi arenada daha fazla yer bulmasına yol açmış olabilir.

23 ve 24. Dönemlerde öğretmenlerin TBMM'deki oranı %7,27 ve %6,18 seviyelerinde kalmaya devam etmiştir. 25 ve 26. dönemlerde öğretmenlerin TBMM'deki oranı %6 ve 27. dönemde ise %7,5 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2023 yılındaki 28. Dönem seçimlerinde öğretmenlerin TBMM'deki temsil oranı %5,67'ye kadar gerilemiştir. Bu düşüş öğretmenlerin sosyal statülerinin değişimi ile yakından ilişkili olduğu kadar parti örgütlenmelerindeki farklılaşmalarla da alakalıdır.

Öğretmenler söylem kurma güçleri, toplumun farklı kesimlerine ulaşabilme imkanları, serbest zamanlarının fazla olması ile siyasi teşkilatlanmanın gerektirdiği gönüllü görev gücünü teşkil etmeleri ve daha da önemlisi toplum üzerindeki etkileri ile geleneksel partilerde aranan kadrolar arasında yer almaktadır. Ancak 2010'lardan itibaren Türkiye'deki baskın partilerin halka ulaşma biçimleri değişmiş gittikçe kampanya merkezli seçim çalışmaları daha fazla benimsenmiştir. Bu da öğretmenleri gibi geleneksel siyasi aktörlerin konumlarını kaybetmelerine yol açmıştır. Öte yandan siyasetin ve milletvekilliği adaylığının gittikçe daha fazla sermaye birikimi talep etmesi de öğretmenleri gibi geleneksel orta sınıf mesleklerinin siyasette dezavantajlı hale gelmesine yol açmıştır. Burada özellikle son dönemlerde veri tabanında mesleği öğretmenlik olarak kodlanan bazı milletvekillerinin de aslında özel eğitim kurumlarına sahip olan sermayedarlar olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla özellikle öğretmenlerin gelirlerindeki yetersizlikler ve mesleki itibarlarındaki aşınma, öğretmenlerin siyasetteki temsiline olumsuz yansımış gözükmektedir.

Sonuç olarak öğretmenlerin siyasi partiler için halen önemli insan kaynağı olsa da TBMM'deki oranları, mesleğin toplumsal itibarı ve siyasal yapılarındaki değişimlerle paralel olarak dalgalanmalar göstermiştir. Öğretmenlerin TBMM içindeki 22. dönemde %8,73 ile zirveye ulaşan oranı, Türkiye'de eğitime yönelik reform ihtiyacının ve öğretmenlerin toplumsal olarak liderlik rollerinin önem kazandığı bir dönemi yansıtır. Ancak, sonraki dönemlerde öğretmenlerin temsil oranı kademeli olarak düşmüş ve 28. dönemde %5,67 seviyesine inmiştir. Bu düşüş, öğretmenlik mesleğinin ekonomik ve sosyal yapısındaki zorluklar ve toplumsal itibarının azalmasıyla ilişkilendirilebilir.

4.11.7. İktisatçılar

İktisatçıların bir mesleki grup olarak siyasetle ilişkisi, Türkiye'nin ekonomik yapısındaki dinamiklerle sıkı sıkıya bağlıdır. İktisatçılar, genellikle ekonomik politikaların oluşturulması, ekonomik krizlerin yönetimi ve yapısal reformların tasarlanmasında büyük

bir bilgi birikimi ve uzmanlık sunarlar. Bu nedenle, ekonomik krizlerin yoğun yaşandığı dönemlerde ve büyük reformlar gerektiğinde, iktisatçılar siyasette daha fazla ön plana çıkar. Özellikle ekonomi politikalarının merkezde olduğu hükümetlerde ve kriz yönetimi dönemlerinde, iktisatçılar stratejik kararlarda ve politikalarda kilit roller üstlenirler. Ancak, iktisatçıların siyasetteki varlığı sadece ekonomik krizlerle sınırlı değildir. İktisatçılar, genellikle uzun vadeli büyüme stratejilerinin, sürdürülebilir kalkınma politikalarının ve gelir dağılımı gibi sosyal konuların tartışıldığı dönemlerde de önemli aktörlerdir. Ekonomik büyüme, kamu maliyesi ve gelir dağılımı gibi meseleler, siyaset için kritik öneme sahip olduğunda, siyasi partiler ve hükümetler iktisatçıların teknik bilgi ve analiz yeteneklerine ihtiyaç duyar. Bununla birlikte, bu uzmanlık talebi dönemsel dalgalanmalara tabidir. İktisatçıların TBMM'deki varlığı, ekonomik krizlerin derinleştiği dönemlerde artış gösterirken, daha istikrarlı dönemlerde veya popülist politikaların ön plana çıktığı zamanlarda azalma eğilimi gösterir.

1983-2023 arasında iktisatçıların TBMM içindeki oranı ortalama %5'tir. 1983 yılında, 17. dönemde iktisatçıların TBMM'deki temsil oranı %2,44 gibi oldukça düşük bir seviyededir. 18. dönemde TBMM'deki payları küçük bir artışla %2,67'ye yükselse de iktisatçılar halen daha genel ekonomik hayat üzerindeki etkilerinden daha az bir orana sahiptir. Bu dönem, Türkiye'nin 1980 askeri darbesinden sonra ekonomik ve siyasi yeniden yapılandırma sürecinde olduğu bir zamana denk gelir ancak bu yapılanma halen daha TBMM'nin uhdesinde değildir. 1980'lerde Türkiye'nin ekonomik yapısı, büyük ölçüde Turgut Özal'ın uyguladığı liberal ekonomik politikalarla değişime uğramıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş, ithalat kotalarının kaldırılması ve ihracata dayalı büyüme modeli, Türkiye'nin yeni ekonomik yönelimini oluşturmuştur. Ancak bu dönemde iktisatçılar TBMM'de sınırlı bir temsile sahiptir, çünkü ekonomi yönetimi daha çok bürokratların kararlarıyla yönlendirilmiştir.

19 ve 20. dönemlerde iktisatçıların temsil oranı artmaya başlamış ve sırasıyla %4,67 ve %4,73 seviyelerine ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda karşılaştığı ekonomik sorunlar ve krizlerle doğrudan ilişkilidir. 1990'larda Türkiye, yüksek enflasyon, artan kamu borçları ve yapısal ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorundaydı. Bu dönemde ekonomi politikalarının belirlenmesinde teknik uzmanlık daha fazla önem kazanmış ve iktisatçılar ekonomi yönetiminde daha fazla rol oynamaya başlamıştır. Özellikle koalisyon hükümetleri döneminde, ekonominin istikrarsızlığı ve

yönetim zorlukları, ekonomi uzmanlarına duyulan ihtiyacı artırmıştır. İktisatçılar, bu dönemde ekonomik reformların nasıl şekilleneceği ve krizlerle nasıl başa çıkılacağı konularında önemli bir rol oynamışlardır.

İktisatçıların TBMM'deki temsil oranı, 21. dönemde %5,82'e yükselmiştir. Bu artış, Türkiye'nin büyük ekonomik krizlerle karşı karşıya olduğu ve ekonomik yönetimde teknik bilgiye daha fazla ihtiyaç duyulduğu bir dönemi yansıtır. 1999'daki ekonomik kriz ve ardından 2001'de yaşanan büyük finansal kriz, Türkiye'nin ekonomi politikalarında köklü değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştır. 2000'li yılların başında Türkiye, IMF ve Dünya Bankası ile yakın işbirliği içinde geniş çaplı ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, kamu maliyesinin disipline edilmesi ve enflasyonla mücadele gibi konular, iktisatçılara daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Bu dönemde, teknik uzmanlık ve iktisatçıların kriz yönetiminde sunduğu katkılar siyasette daha fazla ön plana çıkmıştır.

2002 seçimleriyle oluşan 22. dönem TBMM'sindeki iktisatçıların payı küçük bir artışla %6'ya, 23. dönemde ise % 6,73 ile zirveye erişmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik büyüme ve istikrar sağlama hedefleri devam etmektedir. AK Parti hükümetinin 2000'li yılların ortasında uyguladığı ekonomi politikaları, ekonomik büyümeyi hızlandırmış ve Türkiye'nin küresel piyasalara entegrasyonunu artırmıştır. Bu süreçte, ekonomi yönetiminde iktisatçıların teknik bilgi ve deneyimleri siyasette önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, küresel finansal krizlerin ve ekonomik dalgalanmaların dünya genelinde yaşandığı bu dönemde, Türkiye'nin iç piyasalardaki istikrarını koruma çabası, iktisatçılara olan ihtiyacı artırmıştır. İktisatçılar, bu dönemde ekonomik kalkınma ve büyüme politikalarının şekillendirilmesinde etkili olmuştur.

24. dönemlerde iktisatçıların TBMM'deki oranı tekrar gerileyerek %5,45'e düşmüştür. 2015 yılında gerçekleşen iki seçimde seçilen milletvekilleri içinde iktisatçıların payı birbirine yakın gerçekleşmiştir. 2015 Haziranında gerçekleşen 25. dönem seçimlerinde bu oran %5,09 ve Kasım ayında gerçekleşen 26. dönemde düşüş devam etmiş ve iktisatçıların TBMM'deki oranı %5,27 olmuştur. 2018'deki 27. dönem seçimlerinde yeniden küçük bir artışla iktisatçılar TBMM'de %5,83 paya sahip olsa da 28.dönemde yeniden %'5in altına düşerek TBMM'deki oranları %4,17'ye kadar gerilemiştir. Bu düşüş trendi, Türkiye'nin ekonomik politikalarında popülist yaklaşımların daha fazla ön plana çıkması ve teknik uzmanlığın siyaset üzerindeki etkisinin azalmasıyla ilişkilendirilebilir.

Son yıllarda, özellikle kısa vadeli ekonomik çözümler ve geniş halk kitlelerine hitap eden ekonomik politikalar, teknik uzmanlığın önemini bir miktar gölgede bırakmış olabilir.

Ekonomik krizlerin ve yüksek enflasyonun devam ettiği bu dönemde, iktisatçılara duyulan ihtiyacın hâlâ yüksek olduğu açıktır. Ancak, siyasi tercihler ve ekonomik politikalarındaki popülist yaklaşımlar, iktisatçıların meclisteki bireysel temsiline görece daha az yer verilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, ekonomi yönetiminde alınan kararların siyasi boyutunun ön plana çıkması, teknik uzmanlık yerine politik stratejilerin daha belirleyici olduğu bir dönemi işaret etmektedir. Ayrıca 2018 yılından itibaren hayata geçen başkanlık sistemi iktisadi kararlarda TBMM'nin yerine bakanlıkları ve diğer bağımsız kurumları etkili hale getirdiği için TBMM'de iktisatçılara daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde iş insanlarının TBMM'deki payının yükselişi de iktisatçıların düşüşünü tamamlayan bir anlama sahiptir.

4.11.8. Kamu Yöneticileri (Bürokrat, Diplomat ve Üst Düzey Yöneticiler)

Bürokratlar, diplomatlar, emniyet müdürleri ve genel müdürler gibi kamu yöneticileri, Türkiye siyasetinde tarihsel olarak önemli bir yer tutmuştur. Bu meslek grubu, devlet yönetimindeki tecrübeleri, kamu düzeni ve idare konusundaki bilgi birikimleri ile siyasette stratejik roller üstlenmişlerdir. Kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsili ise farklı dönemlerde Türkiye'nin siyasi ve toplumsal koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Genel olarak kamu yöneticileri, siyasete girişte kamu yönetimindeki deneyimlerini kullanarak hem siyasi partilere değer katmış hem de kendi memleketlerinde güçlü bir sosyal taban oluşturmuşlardır. Ancak bu grubun TBMM'deki temsil oranları, darbe sonrası siyasi ortamlar, siyasi reformlar ve popülist politikalara bağlı olarak dalgalanma göstermiştir.

1983-2023 yılları arasında gerçekleşen 12 seçim sonrasında kurulan TBMM'lerde bürokratlar, diplomatlar, emniyet müdürleri ve genel müdürler gibi kamu yöneticilerinin payı ortalama %3,46 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu oranın yıllar içinde bir düşüş yaşadığı da ayrıca görülmektedir.

Darbe sonrası koşullarında gerçekleşen 17. dönem seçimlerinde kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsil oranı %4,39 ile en yüksek bir seviyededir. Bunun ana sebeplerinden birisi mevcut siyasi partilerin ve siyasetçilerin tasfiye edilmiş olmasıdır. Ayrıca adaylar MGK tarafından onaylandığı için seçime girecek partiler onaylanma ihtimali daha yüksek

olan kamu yöneticilerini daha fazla aday göstermiştir. Bu dönemde kamu yöneticileri, sadece kendi memleketlerinde değil, ülke genelinde de kamusal güç ve deneyimlerinden faydalanan partiler tarafından tercih edilen adaylar olmuşlardır. Darbe sonrası yeniden yapılanma süreci, devletin farklı kademelerinde görev yapmış bürokratların, özellikle siyasi dengeyi koruma ve devlet yönetimindeki sürekliliği sağlama görevlerini üstlenmelerine olanak tanımıştır.

18 ve 19. dönemlerde kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsil oranları sırasıyla %4 ve %3,56'ya gerilemiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin siyasi yapısı normalleşmeye başlarken, sivil toplumun ve diğer meslek gruplarının siyasette daha fazla yer almaya başlamasıyla birlikte kamu yöneticilerinin meclisteki ağırlığı azalmaya başlamıştır. Ancak kamu yöneticileri, bu dönemde de deneyimlerinden dolayı siyasette varlık göstermeye devam etmişlerdir. Özellikle yerel siyasette, kamu yöneticilerinin seçim bölgelerinde sahip oldukları nüfuz, siyasi partiler için bir avantaj olarak görülmeye devam etmiştir.

20. dönemde kamu yöneticilerinin TBMM'deki oranı tekrar yükselerek %4,18'e çıksa da sonraki dönemlerde daha düşük bir oran gerçekleşmiştir. 21. dönemde kamu yöneticilerinin TBMM'deki oranı düşerek %3,09'a gerilemiştir. Bu dönem, Türkiye'nin siyasi yapısında daha fazla demokrasi ve serbest seçimlerle halkın temsilini önceleyen bir yaklaşımın ön planda olduğu bir zaman dilimine denk gelmektedir. Özellikle siyasi partilerin kadrolarında sivil toplum temsilcilerine ve daha geniş kitlelere hitap eden adaylara yönelmesi, kamu yöneticilerinin meclisteki varlığını sınırlamıştır. 22 ve 24. dönemlerde kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsil oranları sırasıyla %3,27'dir. Bu iki dönemin arasındaki 23. dönemde ise daha düşük bir oranla %2,91 ile TBMM'de yer almıştır. Bu dönemler, Türkiye'de AK Parti'nin siyasete yeni kadroları taşıdığı dönemlerdir. Dolayısıyla kamu yöneticisi kökenli isimlerin meclisteki payının düşmesi bununla ilişkilidir. Bu dönemlerde gençlerin ve kadınların da siyasette etkinlik kazanması daha ileri yaşlardaki kamu yöneticilerinin payını düşüren bir etken olmuştur.

25 ve 26. dönemde kamu yöneticilerinin TBMM'deki oranı %3,45'tir. Bu oran 27. dönemde küçük bir artışla %3,83 olsa da 28. dönemde son kırk yıldaki en düşük seviyeye, %2,5'e, gerilemiştir. Bu düşüş, Türkiye'de siyasetin daha fazla popülist yaklaşımlara kaydığı, teknik ve uzmanlık gerektiren pozisyonların ise bürokrasi ve kamu idaresinde daha çok yer bulduğu bir dönemi yansıtır. Ayrıca, siyasi partilerin popülist politikalar ve geniş halk kesimlerine hitap eden adayları tercih etmeleri, kamu yöneticilerinin temsil

oranını sınırlamış olabilir. Kamu yöneticilerinin siyasetteki azalan etkisi, politik söylemlerle daha fazla örtüşen adaylara duyulan talebin artmasıyla açıklanabilir.

Sonuç olarak bürokratlar, diplomatlar ve kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsil oranlarında dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 1980'lerin başındaki darbe sonrası yeniden yapılanma sürecinde yüksek olan bu temsil oranı, sivil siyasetin güçlenmesiyle birlikte azalmıştır. 2000'li yıllarda kamu reformları ve bürokrasinin etkinleştirilmesi çabalarıyla temsil oranları bir miktar artmış, ancak son yıllarda popülist politikaların ön planda olduğu bir süreçte kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsili yeniden düşmüştür.

4.11.9. Mali Meslekler (Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı)

Muhasebeci, mali müşavir ve bankacılar gibi mali meslek grupları, Türkiye'de siyasette her zaman önemli bir yere sahip olmuşlardır. Bu meslek grupları, ekonomik yönetim, mali reformlar ve finansal yönetim gibi konularda uzmanlık gerektiren alanlarda faaliyet gösterirler ve sahip oldukları ekonomik bilgi birikimi ve sosyal sermaye sayesinde siyasi partilerin aday listelerinde üst sıralarda yer bulurlar. Ancak, kamu yöneticileri ve iktisatçılarda olduğu gibi, bu meslek grubunun TBMM'deki temsil oranları da yıllar içinde dalgalanma göstermiş ve özellikle son yıllarda düşüş eğiliminde olmuştur.

1983-2023 arasında muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların TBMM'deki payları ortalama %3,3'tür. 1983 yılında TBMM'de muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların temsil oranı %4,88 ile en yüksek seviyelerinden birini görmüştür. 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye'nin geleneksel ideolojik siyasi elitleri tasfiye edildiği için onların yerine bir önceki dönem daha az siyasallaşmış grupların gelmesi söz konusudur. Ayrıca bu dönemde ülkenin ekonomik yapısını yeniden inşa etme çabalarının bir parçası olarak, mali uzmanlığa sahip bu meslek grupları siyasette önemli roller üstlenmişlerdir. Ekonomik ve mali reformlar gerektiren bu dönemde, finansal yönetim becerilerine sahip kişilere olan ihtiyaç, bu meslek grubunun meclisteki varlığını artırmıştır. Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, finansallaşan ekonomi içinde mali müşavirler ve bankacılar gibi mali meslek grupları, ülke ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında kilit rol oynamışlardır.

18. ve 19. dönemlerde muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların TBMM'deki oranları %3,33 ve %2,67'ye gerilemiştir. Bu dönemde kamu yönetimi ve siyasi partilerin daha geniş kesimlere hitap etmeye başlaması, bu teknik meslek grubunun siyasetteki ağırlığını

bir miktar azaltmıştır. 1995 ve 1999'te gerçekleşen seçimlerle teşkil eden 20. ve 21. dönemlerde de muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların TBMM'deki oranları bir miktar yükselerek sırasıyla %2,91 ve % 3,09 olarak gerçekleşmiştir.

Muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların TBMM'deki temsil oranı, 2002 ve 2007'de gerçekleşen seçimlerde (22. ve 23. dönemlerde) %4,55 ile 1983'teki zirve noktasına yaklaşmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi sonrası yeniden yapılanma sürecinde olduğu ve geniş çaplı mali reformların gerçekleştirildiği bir zamana denk gelir. 2001 krizi, Türkiye'nin finansal ve ekonomik sisteminde ciddi sarsıntılara yol açmış ve bu krizi aşmak için mali uzmanların bilgi ve deneyimlerine büyük ihtiyaç duyulmuştur. 22. dönemde, IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği içinde Türkiye'de yapısal reformlar hayata geçirilirken, bu alandaki teknik uzmanlar olan muhasebeci, mali müşavir ve bankacılar mecliste daha fazla yer bulmuşlardır. Bu süreçte, kamu maliyesi, bankacılık sektörü ve bütçe disiplini gibi konular gündemin merkezinde yer aldığı için, mali uzmanları siyasette önemli bir yer edinmiştir.

2011'deki seçimlerle teşkil eden 24. dönem TBMM'sinde ise muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların payı %3,82'dir. Ancak takip eden dönemlerde sürekli daha düşük oranlar gerçekleşmiştir. 25. dönemde ise mali meslek gruplarının TBMM'deki temsil oranı %1,82 ile en düşük seviyeye inmiştir. Sonraki dönemlerde muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların TBMM'deki oranı kısmi artışlar yaşamış ve sırasıyla 26. dönemde %2,55, 27. dönemde %3 ve son olarak da 28. dönemde %2,83 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar muhasebeci, mali müşavir ve bankacıların genel ortalamasının altındadır. Bu düşüş, Türkiye'nin siyasi gündeminde daha popülist politikaların ve kısa vadeli ekonomik çözümlerin ön plana çıktığı bir dönemi yansıtır. Mali uzmanlığa duyulan ihtiyaç azalmış ve yerini daha geniş kitlelere hitap eden adaylar almıştır. Günümüzde, ekonomik sorunlar devam etse de mali uzmanların siyasetteki yerinin, geçmiş dönemlere kıyasla hala düşük kaldığı görülmektedir.

4.11.10. Medya Mensupları ve Gazeteciler

Türkiye'de medya mensuplarının ve gazetecilerin TBMM'deki varlığı, medya ve siyaset arasındaki yakın ilişki ile şekillenmiştir. Medya, kamuoyunu bilgilendirme ve siyasi tartışmaları yönlendirme gücüne sahip olduğu için, gazeteciler siyasi partiler için önemli birer insan kaynağı olmuştur. Medya mensupları ve gazeteciler, geniş bir kitleye hitap edebilme, halk nezdinde tanınmış olma ve siyasi gündemi etkileyebilme yetenekleri

nedeniyle siyasi partilerin aday listelerinde yer bulmuştur. Türkiye’de medya ve siyaset ilişkisi, özellikle son yıllarda dijitalleşme ve sosyal medya platformlarının etkisiyle daha da yoğunlaşmış, bu da medya mensuplarının siyasetteki rolünü artırmıştır. Ancak, medya mensuplarının TBMM’deki temsil oranı yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiş, belirli dönemlerde azalmış, belirli dönemlerde ise artış göstermiştir.

1983 yılında teşkil eden 17. dönem TBMM’sinde medya mensuplarının ve gazetecilerin payı %1,95’tir. Bu dönemde medya, 1980 askeri darbesinin ardından Türkiye’de yeniden yapılanma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Medya mensuplarının bu dönemde siyasette temsil edilmesi, onların kamuoyunu etkileyebilme gücüyle doğrudan ilişkilidir. Medya, bu süreçte demokrasinin yeniden inşasında önemli bir aracı olarak görülmüş ve gazeteciler bu süreçte siyasette aktif rol almıştır. Siyasi partiler, kamuoyunu yönlendiren ve geniş kitlelere ulaşan gazetecileri aday göstererek, toplum nezdinde güven kazanmayı amaçlamış olabilir.

Medya mensuplarının TBMM’deki oranı 18. dönemde radikal bir düşüşle %0,67’ye gerilemiştir. Bu dönem, Türkiye’de siyasi istikrarın yeniden sağlanmaya çalışıldığı, ancak medya ve siyasi partiler arasındaki ilişkinin görece zayıfladığı bir zaman dilimidir. Medya mensuplarının bu dönemde siyasette daha az temsil edilmesi, gazetecilik mesleğinin siyasi partilerle olan ilişkilerinin zayıfladığı bir süreci yansıtmaktadır. 19. dönemde görece bir toparlanma ile medya mensupları TBMM’de % 1,11’lik bir oran elde etmiştir. 20. dönemde medya mensuplarının TBMM’deki payı %2,36 seviyesine yükselmiştir. 21. dönemde ise yine bir gerileme ile %2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem 1990’lı yıllardır. Bu yıllarda Türkiye’de medya çeşitliliğinin ve gücünün arttığı ve siyasi gündemi şekillendirme yeteneğinin genişlediği bir dönemdir. Bu süreçte gazetecilerin kamuoyunu bilgilendirme ve yönlendirme kapasiteleri daha fazla ön plana çıkmış ve siyasi partiler medya mensuplarını aday listelerine dahil etmeye başlamıştır. Türkiye’de bu yıllarda artan siyasi tartışmalar, medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılmış ve gazeteciler bu süreçte siyasetin önemli bir parçası haline gelmiştir. Medya, siyasi tartışmaları hem oluşturmuş hem de bu tartışmaların yönünü belirlemiştir.

22. dönemde medya mensuplarının TBMM’deki payı %1,27 ile düşük bir seviyeye inmiştir. 23. dönemde de bu oran biraz artarak %1,64 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem, Türkiye’de medya ile siyasetin ilişkilerinde farklı bir dinamik ortaya çıkmış olabilir. Özellikle 2000’li yılların başında medya sektörü, ekonomik krizlerin etkisiyle finansal

zorluklar yaşarken, medya mensuplarının siyasetle ilişkileri de yeniden şekillenmiştir. Medyanın ekonomik krizlerle mücadele ettiği bu dönemde gazetecilerin siyasi arenada daha az yer bulması, medya sektöründeki güç dengelerinin değişmesiyle de ilişkilendirilebilir. Ayrıca, siyasi partilerin gündemlerinde başka önceliklerin yer alması, medya mensuplarına olan talebi bir miktar düşürmüştür.

24. dönemde medya mensuplarının TBMM'deki oranı ciddi bir biçimde yükselerek %3,09'a çıkmıştır. 25. dönemde ise son kırk yıldaki zirvesine ulaşarak %4,36'e ulaşmıştır. 27. dönemde medya mensuplarının TBMM'deki temsil oranı %3'e düşmüş, 28. dönemde ise %3,83'e yükselmiştir. Bu artış ve oranlar dijitalleşme ve sosyal medya devrimiyle ilişkilendirilebilir. Medya, bu dönemde sadece geleneksel araçlarla değil, aynı zamanda dijital platformlar aracılığıyla da kamuoyunu yönlendirme kapasitesini genişletmiştir. Siyasi partiler, medya mensuplarının bu yeteneklerinden faydalanarak kamuoyunda daha görünür hale gelmek istemişlerdir. Medyanın dijitalleşmesi ve gazetecilerin geniş kitlelere ulaşabilme kabiliyetlerinin artması, onları siyasi partiler için daha değerli hale getirmiştir. Bu dönemde medya ve siyaset ilişkisi daha yoğun bir hale gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarının siyasi tartışmaların merkezinde yer aldığı bir süreç yaşanmıştır. Medya mensupları ve gazeteciler, kamuoyunu şekillendirme ve siyasi mesajları geniş kitlelere ulaştırma kapasiteleri sayesinde siyasi partiler için kritik hale gelmiştir.

Medya mensuplarının ve gazetecilerin TBMM'deki varlığı, Türkiye'nin medya-siyaset ilişkisiyle doğrudan bağlantılıdır. Özellikle kamuoyunu etkileme ve siyasi mesajları geniş kitlelere ulaştırma yetenekleri nedeniyle medya mensupları, siyasi partiler için önemli birer aday olmuştur. Dijitalleşme ve sosyal medya çağında bu etkileşim daha da yoğunlaşmış, gazetecilerin siyasetteki rolleri güçlenmiştir. 28. dönemde %3,83 ile temsil oranının yüksek olması, medya mensuplarının siyasetteki rolünün hala güçlü olduğunu ve medya ile siyasetin birbirine daha sıkı bağlandığını göstermektedir.

4.11.11. Diğer Meslekler

Genel ortalama içinde en yüksek oranlara sahip ilk on mesleğe ek olarak başka bazı meslekler de zaman zaman TBMM'de önemli paylara sahip olmuşlardır. Yukarıda analiz ettiğimiz meslek gruplarının yanında, burada yer alan diğer bazı meslek gruplarının değişen paylarını yorumlamak da bize bir genel bakış sağlayacaktır.

Yıllar içinde mecliste yer alan önemli mesleklerden birisi de eczacılardır. Eczacılar 1983-2023 arasındaki 12 mecliste ortalama %2,33'lük bir paya sahiptir. Bu yönüyle genel sıralamada 11. konumdadırlar. 17. dönemde %1,95 ile başlayan temsil, 18. dönemde zirveye çıkmış, ancak daha sonra kademeli olarak düşerek 28. dönemde %1,83 seviyesine gerilemiştir. Eczacılar toplumsal hayatta özel bir yere sahiptir. Hem uzmanlık gerektiren yüksek düzeyli eğitilmiş bir meslektir hem de sosyal bağları güçlü ve serbest zamanı bol bir meslektir. Eczacılık daha önceki dönemlerde siyasete daha yatkın bir meslek iken mesleğin değişen koşullarından ötürü bu konumunu kaybetmiştir. Bunu TBMM'nin mesleki demografisindeki paylarının düşüşü ile yakından müşahade edebiliriz.

Siyasette zaman zaman etkin konum elde eden mesleklerden birisi de kaymakam ve valilerdir. Yüksek düzeyli mülki idari amirler, özellikle siyasi ve idari tecrübeleri nedeniyle siyaset sahnesinde sıkça yer bulmuşlardır. 17. dönemde %2,44 ile başlayan kaymakam ve valilerin TBMM'deki oranı, 23. ve 24. dönemlerde sırasıyla %3,09 ve %3,27 ile zirveye ulaşmıştır. Kaymakam ve valilerin meclisteki oranı 28. dönemde ise %1 ile en düşük seviyeye gerilemiştir. 1980 askeri darbesi sonrası dönemde bürokrasi ve devlet idaresine olan güven, kaymakam ve valilerin temsil oranını artırmıştır. Ancak, sivil siyasetin güçlendiği ve sivil toplumun daha fazla ön plana çıktığı dönemlerde kamu yöneticilerinin TBMM'deki temsil oranları azalmıştır.

Mimarlık hem sosyal konumu hem de mesleki itibarı dolayısıyla siyasete meyilli mesleklerden biridir. Mimarlar 1983-2023 arasındaki 12 dönemde ortalama %1,51 oranında yer edinmiştir. 17. dönemde %2,93 ile yüksek bir temsil oranına sahip olan mimarlar, sonraki dönemlerde kademeli olarak azalmış ve 28. dönemde %0,83'e gerilemiştir. Mimarlığın sosyal konumundaki değişimler (düşüşler) mesleğin TBMM'deki payını da olumsuz etkilemiş benzerdir.

Çiftçilerin TBMM'deki varlığı, Türkiye'nin tarımsal ekonomiden sanayi ve hizmet odaklı bir yapıya geçişiyle doğrudan ilişkilidir. Köken mesleğini çiftçilik olarak belirten 69 milletvekilinin önemli bir kısmı, büyük toprak sahipleri, ağalar ve aşiret liderlerinden oluşmaktadır. Bu kişiler, genellikle kırsal kesimlerde geniş bir sosyal nüfuza ve ekonomik güce sahip olmuş, bu da onların yerel siyasette ve dolayısıyla TBMM'de önemli roller üstlenmelerine yol açmıştır. Bu şekilde bir sosyal ve mesleki arka plana sahip kişilerin TBMM'deki payı 18. dönemde %3,33 ile zirveye ulaşmıştır. Sonraki dönemlerde hızla düşmüş ve 28. dönemde %0,50 seviyesine gerilemiştir. Türkiye'nin toplumsal ve

ekonomik yapısındaki değişiklikler, bu grup içerisindeki temsil oranının hızla düşmesine neden olmuştur. Türkiye, 1980'lerden itibaren hızla sanayileşmiş ve kırsal kesimden büyük şehir merkezlerine göç dalgaları yaşanmıştır. Tarımın ekonomideki payı küçülürken, sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, küçük ve orta düzey çiftçilerin ekonomik ve siyasi güçlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm, çiftçilerin siyasetteki etkisinin zayıflamasına ve temsil oranlarının düşmesine yol açmıştır. Benzer şekilde kırsal alanda aşiret liderleri ve büyük toprak sahiplerinin gücü de aynı dönemde zayıflamıştır. Özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren tarım politikalarındaki değişiklikler, bu kişilerin toplumsal ve ekonomik güçlerini sınırlamış ve onların siyasetteki etkinliklerini de azaltmıştır. Tarımsal reformlar, köylerdeki ekonomik yapıyı değiştirmiş ve bu kişiler üzerindeki toplumsal destek azalmıştır. Tarımın Türkiye ekonomisi üzerindeki öneminin azaldığı dönemlerde çiftçilerin TBMM'deki temsili de azalmıştır.

Türkiye'de askerlerin siyasette yer alması her zaman özel bir mahiyete ve dönemsel bir çerçeveye sahiptir. 1980 sonrasında askerlerin siyasetteki yeri dalgalı bir seyre sahiptir. 17. dönemde %6,10 gibi yüksek bir temsil oranıyla başlayan askerler, sonraki dönemlerde sürekli azalarak 28. dönemde %0,33 seviyesine kadar gerilemiştir. Askerlerin 1980 darbesi sonrası dönemde siyasette güçlü bir varlık göstermesi şaşırtıcı değildir. Ancak, Türkiye'nin sivil siyasete geçiş yapmasıyla birlikte askerlerin siyasetteki etkisi azalmış ve TBMM'deki temsilleri neredeyse ortadan kalkmıştır. Türkiye'de askerin siyasetten çekilmesi, sivil siyaset ve demokratikleşme süreciyle ilişkilendirilebilir.

25. dönemde %2,91 ile zirveye ulaşan işçilerin TBMM'deki temsil oranı, genel olarak düşük kalmıştır. 17. dönemde %0,73 ile başlayan temsil oranı, 28. dönemde %1,83 olmuştur. İşçilerin TBMM'deki temsili, Türkiye'nin sanayileşme süreci ve işçi sınıfının siyaset sahnesindeki etkisiyle doğrudan ilişkilidir. 1980'lerden itibaren işçi örgütlenmelerinin zayıflaması bu grubun siyasette etkinliğini azaltmıştır. Ancak, işçilerin meclisteki temsili genel olarak düşük seviyelerde kalmış ve diğer meslek gruplarına göre daha az etkili olmuştur. Özellikle sanayinin yerini hizmet sektörünün alması ve işçi sınıfının sosyal ve siyasi etkinliğinin azalması, işçilerin temsil oranını sınırlamış olabilir.

Bu meslek gruplarının TBMM'deki temsil oranlarına baktığımızda, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısındaki değişimlerle doğrudan ilişkili bir tablo görmekteyiz. 1980'lerde bürokrasi, askerlik ve tarım gibi geleneksel meslek gruplarının siyasette daha fazla bir

varlık gösterdiği görülürken, 2000’li yıllardan itibaren bu meslekler arasında profesyonel siyasetçiler, şehirleşmeyle ilişkili mimarlar ve hizmet sektöründeki diğer mesleklerin öne çıktığı dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısındaki dönüşümün siyasetteki meslek temsiline nasıl yansıdığını göstermektedir.

TBMM’deki milletvekillerinin mesleki dağılımını dönemler boyunca incelediğimizde, bazı meslek gruplarında dikkat çekici değişimler ve kırılma noktaları görülmektedir. Mesleklerin temsiline bu dalgalanmalar, o dönemlerdeki siyasi ve toplumsal dinamiklerle yakından ilişkilidir. Mesleklerin temsiline dönemler arasında belirgin kırılma noktaları ve değişiklikler gözlemlenmektedir. Hukukçular, iş insanları ve akademisyenler gibi bazı meslek gruplarında belirli dönemlerde artışlar yaşanırken, öğretmenler, hekimler ve mühendisler gibi diğer gruplarda dönemsel dalgalanmalar ve zaman zaman düşüşler gözlemlenmiştir.

4.11.12. Partilere Göre Gruplandırılmış Meslekler Dağılımı

AK Parti’de hukukçular (%21,6) yoğunluktadır. Hukukçu milletvekillerinin yoğunluğu, siyasi beceri açısından avantaj sağlayan mesleklerin partide etkili olduğunu gösterir. Mühendis oranı da (%15,6) oldukça yüksektir. AK Parti’nin altyapı projelerine ve sanayileşmeye büyük önem verdiği bilinir. Bu oran, AK Parti’nin mühendislik mesleğine olan ilgisinin ve sanayi yatırımlarına verdiği önemin bir göstergesi olabilir. Son yıllarda özellikle ulaşım ve inşaat projeleriyle dikkat çeken AK Parti, bu alandaki temsilini mühendislerle güçlendirmeye devam etmektedir. Mühendislerin ardından iş insanları (%14,4) gelir. AK Parti’nin ekonomik politikaları büyük ölçüde serbest piyasa ekonomisi, özel sektörün teşviki ve büyüme odaklıdır. Bu nedenle iş insanlarının yüksek oranda temsil edilmesi, özel sektörü ve girişimciliği destekleyen politikaların yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’deki hukuk reformlarını ve yargı bağımsızlığını savunan bir söyleme sahip olan CHP’de hukukçular (%22,6) baskındır. CHP, özellikle son yıllarda hukuk reformları konusunda vurgularını güçlendirmesi bu meslek grubu tarafından güçlü temsil edildiğinin göstergesi sayılabilir. CHP’de iş insanlarının oranı (%15,4) mühendis oranından (%13,6), yüksektir. Hekimlerin temsiliyle (%11,1) ise bu parti diğer partiler arasında öne çıkar.

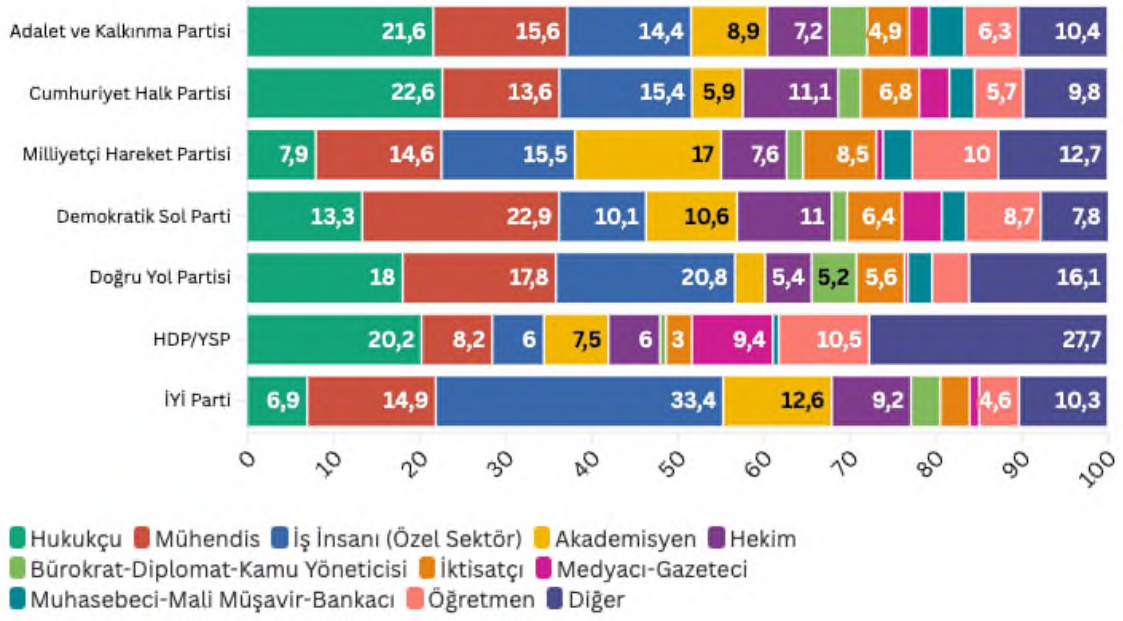
MHP'nin diğ er partilerden farklı olarak akademisyen temsiliyle (%17)  ne çıktığı görülür. Bu partide doktora mezunlarının da fazla olduğunu hatırlayacak olursak MHP'nin akademik kariyer sahibi politikacılar tarafından güçlü temsili göze çarpar. MHP'nin i  insanlarıyla da (%15,5) güçlü bir temsili, özel sektörle ilişkili ekonomik kalkınma hedefleriyle uyumludur. MHP'nin mühendisler tarafından da (%14,6) fazla temsil edilmesi, partinin ekonomik kalkınma ve milli sanayiye güçlendirme yaklaşımını vurgulamasının göstergesi sayılabilir. Ancak MHP hukukçular açısından (%7,9) daha düşük bir temsile sahiptir.

DSP yüksek mühendis oranıyla (%22,9) kar ıımıza çıkar. Bu durum partinin politikalarında sanayi politikalarının ve altyapı yatırımlarının önemli bir yer tutmasının göstergesi olabilir. DSP'nin sanayi ve kalkınmaya verdiği önemin, mühendis temsiliyle somutlandığı söylenebilir. Hukukçu temsili (%13,3) ikinci sırada gelse de mühendislerle olan fark dikkat çeker. DSP'nin i  insanlarıyla (%10,1) temsili de çok yüksek değildir.

DYP'de en baskın meslek grubu olarak i  insanları  ne (%20,8)  ıkar. Partinin ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerinde bu yüksek temsilin etkisi görülebilir. DYP'nin hukukçular bakımından da (%18,0) yüksek bir temsile sahip olduğu görülür. Mühendisler de (%17,8) hukukçulara yakın olarak yüksek oranla temsil etmektedir. DYP'nin hukuk, kalkınma ve sanayi politikaları çerçevesinde hukukçuların mühendislerin etkili bir rol oynadığı söylenebilir.

Kürt siyasal hareketi partilerinin (HDP, YSP) hukukçular tarafından yüksek oranda (%20,2) temsili, partinin politikalarının şekillenmesinde hukukçuların etken faktör olduğunun da göstergesidir. Mühendislik alanındaki temsilin düşük olması (%8,2), HDP'nin kalkınma ve sanayi odaklı değil, daha çok toplumsal ve kültürel haklar üzerine yoğunlaşan bir parti kimliğiyle ilişkilendirilebilir. Keza i  insanları tarafından da düşük bir temsile (%6) sahiptir.

   insanlarının temsili bakımında (%33,3) İYİ Parti zirve yapar. Bu durum serbest piyasa ekonomisini ve özel sektörün önemini vurgulayan politikaların bir göstergesi sayılabilir. İYİ Parti'nin mühendis temsili (%14,9), sanayi ve altyapı projelerine olan ilgisini yansıtır düzeydedir. Altyapı ve ekonomik kalkınma alanında etkili bir politika yürütme isteği, mühendislerden kaynaklanıyor olabilir. İYİ Parti'nin hukukçular arasında daha düşük temsili (%6,9), parti politikalarının serbest piyasa ekonomisine ve ekonomik büyümeye daha fazla odaklandığını gösterebilir.

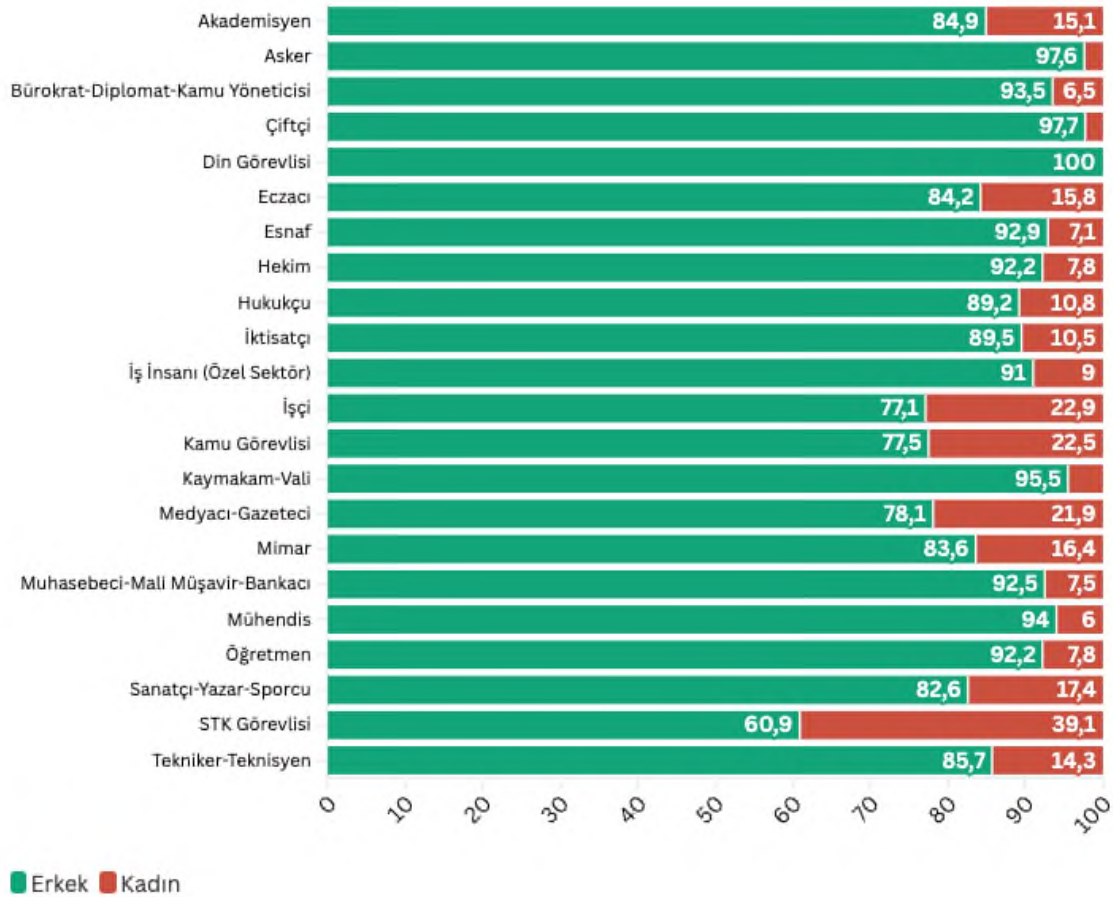
Şekil 45. Seçildiği Partiye Göre Gruplandırılmış Meslekler Dağılımı (%)

Genel bir değerlendirme yaptığımızda HDP/YSP de önemli bir oranda hukukçuya sahipken hem AKP hem CHP’de de yüksek oranlarda hukukçular dikkat çeker. Hukukçuların yüksek oranları, bu partilerin hukuk, adalet ve insan hakları alanında vurgulu politika izlemesine yansır. DSP’de mühendis oranı en yüksektir, ancak AK Parti, DYP ve İYİ Parti de mühendisleri güçlü bir şekilde temsil eder. Bu, sanayi, altyapı ve mühendislik alanındaki politikaların birçok parti tarafından geliştirilmesini gösterir. İYİ Parti iş insanları arasında liderken, DYP de güçlü bir iş insanı temsiline sahiptir. HDP/YSP ise yoğun bir medyası temsiline sahiptir. Nihai olarak her parti farklı meslek gruplarından güçlü bir temsil sunar. Fakat köklü partilerde köklü mesleklerin baskın olduğu dikkat çeker. Ayrıca asker, çiftçi, din görevlisi, eczacı, esnaf, işçi, kamu görevlisi, kaymakam-vali, mimar, sanatçı-yazar-sporcu, STK görevlisi ve tekniker-teknisyenlerden oluşan diğer grubu her partide %2’den daha az temsile sahiptir.

4.11.13. Cinsiyete Göre Meslek Gruplarının Dağılımı

Cinsiyete göre meslek gruplarına bakarken önce mesleklerin cinsiyete göre genel dağılımına bakmalı ardından daha detaylı analiz için cinsiyetlerin kendi içindeki meslek gruplarının oranları ele almalıyız. Verileri analiz ederken, TBMM’de erkeklerin baskın

olduğunu hatırlarsak mesleklerin cinsiyete göre dağılımında erkeklerdeki çok yüksek oranların aslında beklendik bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle analizi derinleştirerek cinsiyetlerin kendi içindeki meslek gruplarının dağılımına merceği tutmak gerekir.

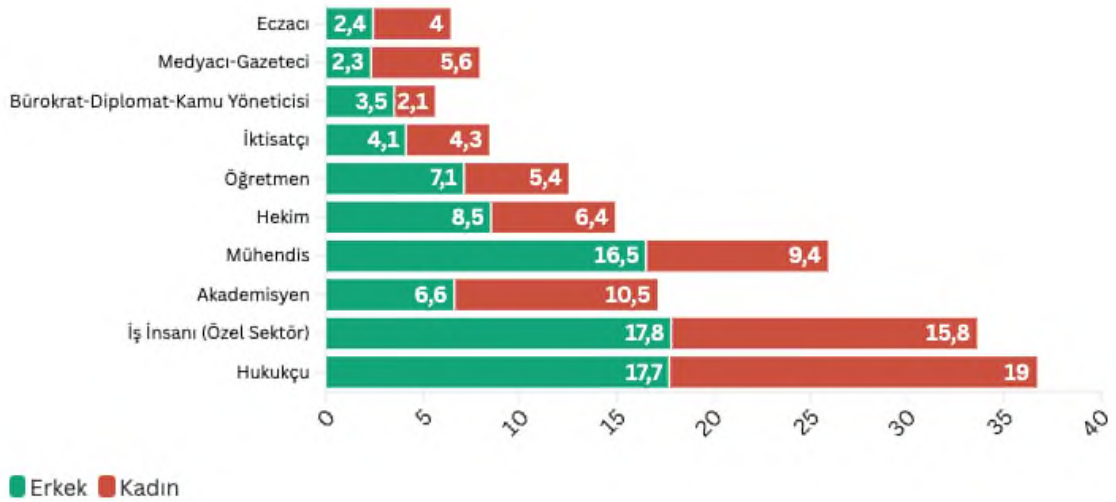
Şekil 46. Meslek Gruplarının Cinsiyetler Arasındaki Dağılımı (%)

Köken mesleği asker ve din görevlisi olan milletvekillerinde kadın temsili (2,4; 0) yok denecek kadar azdır. Askerlik, iş hayatında da geleneksel olarak erkeklerin yoğunlukla bulunduğu ve temsil ettiği bir meslek grubudur. Bu durum Meclis'e de yansımıştır. Tarım ve çiftçilik gibi meslekler geleneksel olarak erkeklerin hâkim olduğu bir diğer meslek alanıdır. Mecliste kadınların bu alandaki temsili de (%2,3) oldukça düşüktür. Kamu yönetimi ve yerel yönetimlerdeki en üst düzey görevler olan kaymakam ve vali pozisyonlarında da erkeklerin temsili oldukça baskındır (%9,5). Mühendislik alanında da erkeklerin temsili çok yüksektir (%94). Mühendis, asker, esnaf, çiftçi gibi meslek gruplarının çoğunda erkeklerin temsili %90'ın üzerindedir. Bu mesleklerde iş hayatında toplumsal cinsiyet normlarının, kadınların bu alanlarda daha az yer almasına neden

olduğunu söyleyebiliriz. Veriler iş hayatındaki göstergelerin meclis ile paralel seyrettiğini göstermektedir.

Bazı mesleklerde ise kadın temsili görece fazladır. Bu oranlar değişkenlik gösterir. Mali mesleklerde (%10,5) ve hukuk alanında (%10,8) kadınların görece yükselmeye başladığını söyleyebiliriz. Ancak en fazla kadın temsiline (%39,1) STK görevlileri sahiptir. Bu durum, meslekleriyle bağlantılı olarak kadınların sosyal adalet, eşitlik ve insan hakları gibi alanlarda daha fazla rol üstlenebileceğine de işaret edebilir. İşçi ve kamu görevlisi milletvekillerinde kadın oranı görece yüksektir. Sanat ve kültür alanında kadın temsili (%17,4) erkeklere göre nispeten daha iyidir.

Veriler, meslek grupları arasındaki cinsiyet dağılımını incelediğinde, erkeklerin hâkimiyetinin belirgin olduğunu gösterir. Erkeklerin hâkim olduğu mesleklerde (askerlik, mühendislik, çiftçilik) kadınların temsiline oldukça düşük olması, iş hayatındaki verilerle paralellik gösterir. Kadınların iş gücüne katılımının arttığı alanlarda örneğin sağlık, sanat ve STK gibi sektörlerde, kadınların temsiline nispeten daha yüksek olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla iş gücü piyasasında kadınların daha fazla yer bulmasını sağlayacak yapısal değişikliklerin ileride Meclis'e yansıtacağı söylenebilir.

Şekil 47. Cinsiyetlerin Kendi İçindeki Meslek Gruplarının Dağılımı (%)

Bir önceki veride milletvekillerinin meslek gruplarının cinsiyete göre dağılımını ele aldık. Burada ise cinsiyetlerin kendi içindeki meslek gruplarının dağılımına bakacağız. TBMM’de hukukçuların oldukça yüksek bir oranı oluşturduğunu daha önceki verilerde görmüştük. Kadınlar içindeki hukukçuların (%19) erkekler içindeki hukukçulardan

(%17,7) biraz daha fazla temsil edilmesi, meclisin hukuk temelli karar alma süreçlerinde kadınların güçlü bir ses olduğunu gösterir. Özel sektördeki iş insanlarının TBMM'deki temsil oranı, erkeklerin kendi içinde (%17,8) biraz daha baskındır. Ancak kadınların kendi içindeki orana baktığımız zaman da (%15,8) çok düşük bir oran değildir. Bu durum aslında kadınların iş dünyasında giderek konum kazanmasıyla ilişkilendirilebilir. Akademisyenlerin kadınlar içindeki oranı (%10,5) erkeklere göre (%6,6) daha yüksektir. Bu, meclisin eğitim ve araştırma konularında güçlü bir kadın temsiline sahip olduğunu gösterir. Bu alanda kadın perspektifi güçlü bir şekilde temsil edilebilir. TBMM'deki mühendis milletvekillerinin erkekler içindeki (%16,5) kadınlar arasındaki mühendis oranından (%9,4) epeyce yüksektir. Esasında teknik ve mühendislik alanlarının erkeklerin fazla temsilini düşünürsek bu durum Meclis'e de yansımıştır. Erkek milletvekili hekimlerin temsili (%8,5) kadınlara göre (%6,4) yüksek olsa da her iki cinsiyette de hekim temsili yakın orana sahiptir. Keza öğretmen, iktisatçı ve eczacılarda da benzer bir durum söz konusudur. Erkekler bürokrat-diplomat-kamu yöneticisi olanların oranı (%3,5) kadınlardan (%2,1) kadınlardan daha yüksektir. Bu meslek grubu genelde düşük bir temsile sahiptir ancak kadın milletvekilleri arasında daha da düşmüştür. Daha önce elde ettiğimiz verilere göre yükselişe geçen medya mensupları ve gazetecilerin kadın milletvekilleri içindeki oranının (%5,6) erkeklerden (2,3) yüksek olduğunu görüyoruz. Bu durum medya ve kamuoyunun şekillendirilmesinde kadın bakış açısının etkili olmasına olanak tanır.

Cinsiyet temsili açısından, bazı meslek gruplarında kadınların daha fazla yer aldığı (akademi, medya) ve bazı mesleklerde ise erkeklerin hâkimiyetinin devam ettiği (mühendislik, kamu yöneticisi) görülebilir. Bu durum, çeşitli mesleklerdeki toplumsal cinsiyet rollerinin ve sektörün farklılıklarının mecliste de bir yansıması olduğunu ortaya çıkarır.

4.12. Milletvekilliğinin Erken Bitiş Nedenleri

Milletvekillerinin görev süresi bazı durumlarda erken bitebilir. Milletvekillerinin görev sürelerinin erken sona erme nedenlerine dair aşağıda verilen oranlar, Türkiye'deki siyasi dinamiklerin ve kurumlar arası geçişlerin nasıl şekillendiğine dair önemli bilgiler sunar. Bu oranları inceleyerek, siyasi sistemin işleyişi ve politik kariyer yolları hakkında bazı çıkarımlar yapabiliriz.

Tablo 19. Milletvekilliği Erken Bitiş Nedenleri

Milletvekilliği Bitiş Nedeni	Sayı	Oran (%)
Bakanlığa Atanma	7	5,6
Belediye Başkanlığına Seçilme	19	15,2
Cumhurbaşkanlığına Seçilme	4	3,2
Düşürülme	12	9,6
İstifa	6	4,8
Ölüm	71	56,8
Siyasi Yasak	6	4,8

1983'ten itibaren 125 milletvekilinin vekilliği çeşitli nedenlerle erken bitmiştir.⁸ Bu dönem içinde 71 milletvekilinin (%56,8) görev süresi ölüm nedeniyle sona erdiği görülmektedir. Ölüm nedeniyle milletvekilliğine veda edenlerin milletvekilliği erken bitenler içindeki bu yüksek oranı yaşlı vekillerin TBMM'deki oranı ile de ilişkilidir. Ayrıca, bu oran bazı milletvekillerinin hayatlarının sonuna kadar siyasete bağlı kaldığını da yansıtabilir.

19 milletvekili (%15,2) belediye başkan adayı olmuş ve seçilerek bu göreve gelmiştir. Bu anlamda bazı milletvekillerinin yerel yönetimlerde daha etkin bir rol oynamak için belediye başkanlığına geçmeyi tercih ettikleri görünür. Bu oran, yerel yönetimlerin Türkiye'de ne kadar önemli olduğunu ve bazı milletvekillerinin, doğrudan halkla daha yakın ilişkiler kurabilecekleri pozisyonlara geçmek istediklerini gösterebilir. Belediye başkanlığı, milletvekilliğinden daha fazla yerel etkiye sahip bir pozisyon olarak görülebilir ve bu nedenle bazı milletvekilleri, bu alanda daha fazla fark yaratabileceklerini düşünebilirler.

Türkiye'de milletvekilliğinin düşürülmesi, önemli siyasi tartışmalardan biri olmuştur. Milletvekillerinin düşürülmesi, demokratik temsili, siyasi güveni, meclisin etkinliğini ve toplumsal denetimi doğrudan etkileyen bir süreçtir. Son kırk yılda 12 (%9,6) milletvekilinin vekilliği düşürülme yoluyla sona ermiştir. Bu bazı milletvekillerinin siyasi güven kaybı yaşadığı veya çeşitli skandallara karıştığı durumları yansıtabilir. Ancak son yıllarda parti kimliklerinin ve siyasi görüşlerin birbirine karşı oldukça keskinleştiği bir dönemde milletvekilliği düşürülmesi, siyasi hesaplaşmaların bir aracı haline de gelebilir.

⁸ Veri setinin 2024 Ekim ayında hazırlandığı ve bu sayının bu tarih itibarıyla geçerli olduğu dikkate alınmalıdır.

Bu bağlamda, milletvekillerinin düşürülmesi bazen bir siyasi strateji veya karşılıklı suçlamaların bir sonucu olarak kullanılabilir.

Türkiye’de 2018 yılında başkanlık sistemine geçişle birlikte yasama ve yürütme birbirinden ayrılmıştır. Bu sistemde bakanlar artık meclis içinden gelmemekte ve meclis dışında olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bu dönemde bakanlığa atanan 7 milletvekilinin (%5,6), milletvekilliği sona ermiştir. Bakan olmak Türkiye’de her zaman siyasetin önemli amaçlarından biridir. Geçmişte bakanlar meclis içinden seçilirken iktidar partilerindeki her milletvekili kendisini bir bakan adayı olarak görürdü. Günümüzde de milletvekillerinin bakan olmak için vekillikten vazgeçtiği görülmektedir. Zira bakanlık artık yürütme organında daha etkili pozisyonlara geçişini temsil eder. Bu, milletvekillerinin kariyerlerinde bir ilerleme olarak görülebilir ve belirli milletvekillerinin, hükümet politikalarını doğrudan etkileyebilecekleri pozisyonlara yükseldiklerini gösterir. Ancak bu oran, bakanlık pozisyonlarının sınırlı sayıda olduğunu ve her milletvekilinin bu tür bir geçiş yapamadığını da ortaya koyar.

1983’ten günümüze kadar 6 milletvekili de (%4,8) çeşitli nedenlerle istifa ederek vekillikten ayrılmışlardır. Bu anlamda bazı milletvekillerinin kişisel nedenlerle görevlerinden ayrılmayı tercih ederken diğer bazıları da siyasi sebeplerle istifa etmişlerdir. İstifa, bireysel özgürlük ve siyasi kariyerin gönüllü olarak sona erdirilmesi anlamına gelir. Bu durum, milletvekillerinin bazen kişisel tercihlerinin veya siyasi baskıların etkisiyle görevlerini bırakmayı tercih ettiklerini ortaya koyar.

Bu dönem boyunca 6 milletvekili de siyasi yasak (%4,8) nedeniyle milletvekilliğinden erken ayrılmıştır. Bu durum genellikle, hukuki, etik veya siyasi gerekçeler ile olur. Esasında bu oran bir anlamda Türkiye’de siyasi sistemin ve hukukun milletvekilleri üzerindeki denetleyici rolünü vurgular. Ancak siyasi yasaklar, bazen demokratik işleyişin bir parçası olarak görülebilirken, bazen de siyasi baskının bir aracı olarak değerlendirilebilir ve siyasi iklimin hassasiyetine göre değişiklik gösterebilir.

1983’ten günümüze kadar 4 milletvekili (%3,2), siyasi kariyerlerinde en üst nokta olarak Cumhurbaşkanlığına seçilerek milletvekilliğinden erken ayrılmıştır. İlk olarak Turgut Özal ile başlayan bu süreç Süleyman Demirel, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan ile devam etmiştir.

TBMM'deki milletvekillerinin milletvekilliği bitiş nedenleri, Türkiye'nin siyasi dinamiklerini ve toplumsal yapısını yansıtan önemli veriler sunar. En yüksek oran ölümdedir. Belediye başkanlığına seçilme oranının yüksek olması, yerel seçimlerde eski milletvekillerinin de aktif rol oynadığını ortaya koyarken, düşürülme oranının varlığı ise hukuki ve etik denetimlerin önemine işaret eder. Bakanlığa atanma ve cumhurbaşkanlığına seçilme oranları daha düşük olmasına rağmen, siyasetin farklı alanlarına geçişlerin meclis dışındaki siyasi rolleri etkileyebileceği gerçeğini ortaya koyar. Son olarak, siyasi yasaklar ile ilgili oran da Türkiye'deki siyasi süreçlerin denetim ve yargı mekanizmalarıyla ilişkisini ifade eder. Genel olarak, milletvekilliği bitiş nedenlerinin çoğunluğu doğal olaylar ve siyasi değişimlerle şekillenirken, bazı durumlar hukuki veya etik sorunlardan kaynaklanır.

4.13. Son Kırk Yılda Meclisin Genel Görünümü

TBMM'nin 1980'den günümüze demografik yapısının incelenmesi, Türkiye'nin siyasi ve sosyo-ekonomik manzarasındaki daha geniş değişimleri yansıtan cinsiyet, yaş ve mesleki geçmişlerdeki önemli eğilimleri ortaya koymaktadır. 1980 askeri darbesinden sonra parlamentonun yapısı, özellikle siyasi temsilin yeni seçim yasaları ve siyasi düzenlemelerle nasıl şekillendiği konusunda çok sayıda değişiklik yaşamıştır. 1980'den bu yana TBMM'nin demografik yapısındaki değişiklikler sadece değişen siyasi dinamikleri değil, aynı zamanda gelişen toplumsal değerleri ve siyasi temsilin artan profesyonelleşmesini de yansıtmaktadır.

TBMM'nin demografik yapısını analiz ederken kullanılan veriler yaş, cinsiyet, eğitim, doğum yeri ve meslek gibi temel bileşenlerden oluşur. Bu bağlamda 1983-2023 (17-28. dönemler) arasında seçilen toplam 6360 sandalyedeki 3702 milletvekilinin bu verilerini derledik ve analiz ettik.

TBMM'nin yaş kompozisyonu son kırk yılda önemli ölçüde değişmiştir. Askeri darbenin ardından 1980'lerin başında milletvekillerinin yaş ortalaması nispeten yüksekti. Bunda 17. dönem meclisinin emekli bürokrat ve askerlerden oluşması etkili olmuştur. 1980'lerde milletvekillerinin ortalama yaşı 50 civarında seyrederken, parlamenterlerin önemli bir kısmı uzun siyasi kariyerlere veya kamu hizmetinde geçmişe sahipti. Bu yaş profili, askeri cuntanın siyasete kimlerin katılabileceği konusunda ağır kısıtlamalar getirdiği ve

genellikle darbeden önce siyasi kimliklerini kanıtlamış deneyimli, tanınmış kişileri tercih ettiği göz önüne alındığında şaşırtıcı değildi.

1990'lı yıllarda siyaset sahnesine giren orta yaşların başındaki siyasetçilere doğru kademeli bir kayma olmuştur. Bu dönemde, birçoğu statükoya meydan okumaya ve Türk siyasetine yeni perspektifler getirmeye hevesli erken orta yaşlı üyelerin ilgisini çeken yeni siyasi partiler ve hareketler ortaya çıkmıştır. 1990'ların sonlarına doğru yaş ortalaması biraz düşmeye başlamıştır.

2000'li yıllar, özellikle 2002 yılında AK Parti'nin yükselişiyle birlikte, TBMM'nin yaş kompozisyonunda daha belirgin bir değişime sahne olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti, daha genç, daha dinamik ve genellikle hızla değişen Türk toplumunun ihtiyaçlarına daha uyumlu yeni bir siyasetçi nesli getirdi. Parti, daha genç bir seçmen kitlesine hitap etme ve kendisini modern, reform odaklı bir siyasi güç olarak sunma stratejisinin bir parçası olarak, çoğu 30'lu ve 40'lı yaşlarında olan genç adayları aktif bir şekilde destekledi. Buna bağlı olarak 2002 seçimlerinde milletvekillerinin yaş ortalaması önemli ölçüde düşmüş ve genç parlamenterlerin sayısında gözle görülür bir artış olmuştur. Bu değişim, AK Parti'nin siyasi yenilenmeye verdiği önemden ve on yıllardır Türk siyasetine hakim olan yerleşik siyasi elitten kopma çabalarından kaynaklanmıştır.

Ancak sonraki seçimlerde bu eğilim devam etmemiştir. AK Parti iktidarını sağlamlaştırdıkça, 2000'li yılların başında siyasete giren genç milletvekillerinin çoğu görevde kaldı ve bu da gittikçe yaşlanan bir siyasetçi grubunun ortaya çıkmasına neden oldu. Dolayısıyla 2010'ların ortalarına gelindiğinde, milletvekillerinin yaş ortalaması bir kez daha yükselmiştir. Bu durum kısmen siyasi kariyerlerin profesyonelleşmesinden, milletvekillerinin birden fazla dönem görev yapmasından ve zaman içinde kapsamlı siyasi deneyim kazanmasından kaynaklanmıştır.

2018 genel seçimlerinde en genç milletvekili sadece 22 yaşındaydı ve siyasi olarak aktif yeni bir genç nesli temsil ediyordu. Bu, Türk demokrasisi için sembolik bir başarıydı ve gençlerin siyasete katılımının öneminin giderek daha fazla kabul gördüğüne işaret ediyordu. Bununla birlikte, genç milletvekilleri parlamentoda hala küçük bir azınlık oluşturmaktaydı ve meclisin yaş ortalaması da yükselmekteydi. Son dönemlerde, bazı siyasi partiler genç adayları desteklemek için çaba göstermiştir. Ancak bu çabalara rağmen, milletvekillerinin yaş ortalaması nispeten yüksek kalmaya devam etmekte ve

genç siyasetçiler, aday olmanın yüksek maliyeti ve parti yapılarında yaşlı siyasi elitlerin hakimiyeti de dahil olmak üzere, genellikle girişte önemli engellerle karşılaşmaktadır.

Türkiye’de siyasetin profesyonelleşmesi parlamentonun yaşlanmasına katkıda bulunmuştur, çünkü deneyimli siyasetçilerin, özellikle de görevde kalmayı destekleyen bir siyasi sistemde, yeniden seçilme olasılıkları daha yüksektir. Bu eğilim, Türkiye’nin nispeten genç nüfusuna rağmen genç seslerin yeterince temsil edilmediğini savunan eleştirmenlerle birlikte, parlamentodaki kuşak çeşitliliğinin eksikliğine ilişkin endişeleri artırmıştır.

Kadınların TBMM’de temsili yavaş ve aşamalı bir süreç olmuştur. Tarihsel olarak, Türkiye’de kadınların siyasi katılımı, büyük ölçüde kadınların siyasi güce erişimini sınırlandıran kültürel, sosyal ve kurumsal engeller nedeniyle, birçok Avrupalı ve bölgesel muadilinin gerisinde kalmıştır. 1980’den bu yana TBMM’nin cinsiyet temsili açısından da önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir. Son kırk yılda, kadınların oranı her dönem artsa da TBMM’de toplumsal cinsiyet temsili, daha geniş toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yansıtan kritik bir sorun olmaya devam etmektedir. Parlamentonun ve siyasi partilerin kapatılmasına yol açan 1980 askeri darbesi de siyasette toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki ilerlemeyi durdurmuştur.

1980’lerde kadınların TBMM’deki temsili asgari düzeydeydi ve kadınlar milletvekillerinin çok küçük bir yüzdesini oluşturuyordu. Örneğin 1983 seçimlerinde 400 sandalyeli TBMM’ye sadece 12 kadın seçilmiştir. 1990’larda, ilerleme yavaş olsa da cinsiyet temsili iyileşmeye başlamıştır. 1999 seçimlerinde kadınlar milletvekillerinin %4,2’sini oluşturdu. 2000’li yıllar, özellikle AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesinden sonra, Türk siyasetinde kadınların temsili açısından bir dönüm noktası olmuştur. AK Parti kadınların siyasete katılımını artırmak için bazı çabalar sarf etmiştir. 2002 seçimlerinde kadın milletvekili oranı %4,4’e yükselmiştir. TBMM’ye 50 kadının seçildiği 2007 seçimlerinde önemli bir ilerleme kaydedilmiş ve kadın milletvekili sayısı bir önceki döneme göre iki katına çıkmıştır. Kadınlar 2023 itibariyle parlamentodaki sandalyelerin %19,8’sine sahiptir ve bu oran önceki on yıllara kıyasla daha yüksek olmakla birlikte, %26,5 olan küresel ortalamanın altında kalmaktadır.

1980’lerin başında, askeri darbenin ardından, Türk milletvekillerinin eğitim düzeyi büyük farklılıklar göstermiştir. 1980’lerde yüksek öğrenim görmüş milletvekilleri, üniversitelere ve profesyonel kariyerlere erişimin daha yaygın olduğu İstanbul, Ankara

ve İzmir gibi metropollerde yoğunlaşmıştır. Anadolu kentlerinden gelen birçok milletvekili genellikle daha düşük eğitim seviyelerine sahipti ve bazıları üniversite diploması gerektirmeyen mesleki geçmişlerden geliyordu.

1990'lı yıllar hem siyasi hem de toplumsal faktörlerin etkisiyle, Türk milletvekilleri arasında daha yüksek eğitim düzeyine doğru bir kaymaya tanıklık etmiştir. Ülke kentleştikçe ve modernleştikçe, özellikle hukuk, ekonomi ve mühendislik gibi alanlarda üniversite eğitimi almış siyasetçilere olan talep artmıştır. 1990'ların ortalarına gelindiğinde, milletvekillerinin çoğunluğu üniversite eğitimini tamamlamıştı ve yönetimde teknik uzmanlığa giderek daha fazla vurgu yapılmıyordu. Yükseköğretime sahip bu milletvekillerinin birçoğu İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) gibi prestijli Türk üniversitelerinden mezun olmuştur.

2000'li yılların ortalarına gelindiğinde, TBMM'deki milletvekillerinin büyük çoğunluğu üniversite eğitimini tamamlamış isimlerdi. 2010'lu yıllarda ileri eğitim dereceli milletvekillerinin sayısında artış devam etmiştir. 2020'lere gelindiğinde özellikle yüksek lisans veya doktora derecesine sahip milletvekillerinin oranı artmıştır. Buna ek olarak, 2000'lerin başından itibaren yurt dışında eğitim görmüş milletvekillerinin sayısında da artış olmuştur. Siyasetin profesyonelleşmesi, özellikle son derece rekabetçi ve teknokratik bir siyasi ortamda, yükseköğretimi siyasi başarı için bir ön koşul haline getirmiştir.

Yabancı dil bilgisi meslek yaşamından gündelik hayata kadar ciddi bir önem taşıırken bunun meclisteki durumu da irdelenmelidir. Milletvekilliğinde dil bilme zorunluluğu olmasa da diplomatik davetler, uluslararası komisyonlar için yabancı dil bilgisi önemlidir. TBMM ağırlıklı olarak yabancı dil bildiğini ifade eden milletvekillerinden oluşur. Diğer bir deyişle meclisteki yabancı dil bilme düzeyi yüksektir. Bu oran kadınlarda (%86) erkeklerden (%77) daha yüksektir. Mecliste 1 ve 2 dil bilenlerin oranı fazladır. 3 dil ve daha üzerinde dil bilenlerin sayısı azdır. Baskın olarak bilinen yabancı dil ise İngilizcedir (%56).

TBMM'deki milletvekillerinin doğum yerleri tarihsel olarak birkaç kilit bölgede yoğunlaşmış, belirli şehir ve iller sürekli olarak aşırı temsil edilmiştir. Bu anlamda özellikle Trabzon, Malatya, Sivas, Rize, Konya ve Erzurum gibi yoğun göç veren illerde doğan isimlerin milletvekilliğinde daha öne çıktığını görmekteyiz. Bu iller genellikle başka illerde doğan isimlerden vekil almazken başka illere vekil vermektedir. Buna

mukabil İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropoller ve Kocaeli ve Bursa gibi gözle büyüyen şehirlerin milletvekillerinin önemli bir kısmı başka illerde doğmuştur.

2000’li yıllar, özellikle de AK Parti’nin 2002’deki yükselişinden sonra, milletvekillerinin doğum yerlerinin daha da çeşitlendiği ve Anadolu şehirlerinden daha fazla temsilcinin geldiği bir dönem olmuştur. Öte yandan, Kürt siyasi hareketinin partileri gibi bölgesel tabanı olan siyasi partilerin yükselişi, Diyarbakır, Mardin ve Van gibi Güneydoğu illerinden daha fazla milletvekilini meclise taşımıştır.

Son kırk yıldaki diğer bir eğilim de diaspora doğumlu milletvekillerinin, özellikle de Almanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi Türk nüfusunun yoğun olduğu ülkelerde doğanların artması olmuştur. Türkiye dışında doğmuş milletvekillerinin seçime dahil edilmesi, özellikle yurtdışında yaşayan birçok Türk vatandaşının anavatanlarıyla güçlü bağlarını sürdürmesi nedeniyle, Türk diasporasının ulusal siyasette artan önemini yansıtmaktadır.

Son kırk yılda TBMM’nin evrimin en dikkat çekici yönlerinden biri milletvekillerinin değişen mesleki geçmişleridir. Özellikle 1980’lerin başında milletvekilleri hukuk ve mühendislik gibi baskın grupların yanı sıra askeri, bürokratik ve tarımsal mesleklerden gelmekteydi. Bu durum, nüfusun büyük bir kısmının tarımla uğraştığı ve askerler ile bürokratların siyasette önemli roller oynadığı o dönemde Türk toplumunun genel yapısını yansıtmaktaydı. Ancak, Türkiye kentleştikçe ve eğitim yaygınlaştıkça milletvekillerinin mesleki geçmişleri de daha uzmanlaşmış, kent temelli mesleklere doğru kaymıştır.

Özellikle mühendislik, hukuk, ekonomi ve finans gibi teknik alanlardan gelen profesyonellerin yükselişi zamanla TBMM’nin baskın bir özelliği haline gelmiştir. Hukukçular TBMM’nin tarihi boyunca önemli bir varlık göstermişlerdir; bu da anayasal ve yasal reformların sıklıkla siyasi tartışmaların merkezinde yer aldığı bir ülkede hukuk uzmanlığının önemini yansıtmaktadır. 1980’ler ve 1990’larda mühendislerin TBMM’deki yükselişi ve 2000’lerdeki düşüşü özellikle önemlidir. Benzer şekilde 1990’ların sonunda siyasete giren ekonomist ve finans uzmanlarının sayısında da bir artış olduğu görüldü. Bu kişiler, özellikle mali kriz ve ekonomik yeniden yapılanma dönemlerinde, Türkiye’nin ekonomi politikalarının şekillendirilmesinde kilit rol oynamışlardır. Bu anlamda Türkiye’de siyasetin teknokratlaşmaya meyilli olduğu görülmektedir.

Milletvekillerinin mesleki arka planlarının değişimindeki bir diğer önemli eğilim de iş insanları ve özel sektör profesyonellerinin artan varlığıdır. Türkiye ekonomisi daha piyasa odaklı bir modele geçtikçe, özel sektörün rolü ve bununla birlikte iş dünyası elitlerinin siyasetteki etkisi de artmıştır. Bu değişim, özel sektördeki zenginlik ve başarının giderek siyasi güce giden yol haline geldiği daha geniş toplumsal değişimleri de yansıtmaktadır. İş dünyası ve siyaset arasındaki yakın ilişki, özellikle neoliberal politikalar altında, ekonomik elitlerin siyasi kararlar üzerindeki etkisi hakkında sorular ortaya çıkarmıştır.

Öte yandan kamu sektörü ve bürokrasi siyasetin önemli bir insan kaynağı olmaya devam etmiştir. Özellikle de devlet bürokrasisinin üst kademelerinden gelenler, parlamentoda önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. İdari mekanizma konusundaki derin anlayışları ve kamu politikaları konusundaki deneyimleri, hükümet programlarının formüle edilmesi ve uygulanmasında devlet bürokrasisinin üst kademelerinden gelenleri değerli kılmıştır. Bununla birlikte, kariyer bürokratlarının siyasetteki varlığı da bir tartışma konusu olmuştur. Eleştirmenler, siyasetin profesyonelleşmesinin etkili bir yönetim için gerekli olmakla birlikte, geniş halk kitlelerinden kopuk bir siyasi elit yaratma riski taşıdığını savunmaktadır.

Özetle, TBMM'nin demografik yapısının son kırk yıldaki evrimi cinsiyet, yaş, doğum yeri ve eğitim düzeyi açısından önemli eğilimler göstermektedir. Bu faktörler sadece toplumsal değişimleri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda parlamentodaki daha geniş profesyonelleşme sürecini anlamak açısından da büyük önem taşımaktadır.

Eğitim düzeyindeki artış, özellikle de üniversite mezunu milletvekillerinin ve yüksek lisans derecesine sahip parlamenterlerin sayısındaki artış, bu profesyonelleşmenin önemli bir göstergesidir. Türkiye'de siyaset daha uzmanlaşmış ve teknokratik hale geldikçe, temsilcilerin profili de değişmiş, çeşitli eğitim geçmişlerinin karışımından hukuk, ekonomi, mühendislik ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda özel uzmanlığa sahip profesyonellerin hakim olduğu bir profile dönüşmüştür.

Ayrıca, yaş kompozisyonu ve önceki yıllarda daha genç milletvekillerinin varlığı ve son yıllarda siyasi elitlerin kademeli olarak yaşlanması, siyasi kariyerlerin nasıl uzun vadeli profesyonel bir uğraş haline geldiğini göstermektedir. Bu eğilim, milletvekillerinin birden fazla dönem görev yaptığı, uzmanlık kazandığı ve profesyonel politikacılar olarak rollerini pekiştirdiği siyasi kariyerlerin artan kurumsallaşmasını yansıtmaktadır.

Doğum yerlerindeki odaklanma da belirli bölgelerin (özellikle Doğu Karadeniz) ve kent merkezlerinin (Trabzon, Sivas ve Rize gibi) siyasetçi yetiştirme merkezleri olarak hizmet verdiği bir profesyonelleşme biçimini de vurgulamaktadır. Bu şehirlerden gelen milletvekilleri genellikle siyasi ağlara daha iyi erişim sağlayarak profesyonel siyasetçi rollerini daha da güçlendirmektedir.

Bir sonraki bölümde incelenecek olan profesyonelleşme süreci, milletvekillerinin siyasi kariyer yollarının nasıl geliştiğini ve teknik alanlardaki geçmişlerinin ve son derece uzmanlaşmış mesleklerin Türk siyasetini nasıl şekillendirdiğini inceleyerek bu demografik eğilimlere dayanmaktadır. Yönetimin artan karmaşıklığı ve artan uzmanlık talebi, milletvekillerinin rolünü yerel seçim bölgelerinin yarı zamanlı temsilcilerinden, belirli politika alanlarında derin bilgiye sahip tam zamanlı profesyonel politikacılara dönüştürmüştür.

Çalışma ilerledikçe, profesyonelleşmenin sadece milletvekillerinin bireysel yörüngelerini değil, aynı zamanda Türk siyasi sisteminin yapısını ve işleyişini de nasıl değiştirdiği daha açık görülecektir. Bir sonraki bölümde, profesyonel siyasetçilerin kariyerlerini nasıl yönettikleri, bu profesyonelleşmenin yönetim kalitesi üzerindeki etkisi ve siyasi kapsayıcılık ve temsil açısından ortaya çıkardığı zorluklar da dahil olmak üzere bu değişimin sonuçlarını tartışacağız. Bir sonraki bölümde yapılacak olan bu profesyonelleşme analizi, Türkiye'deki milletvekillerinin siyasi kariyerleri, siyasi hayatlarının gelişimi ve siyasetin kurumsallaşmasının ayrıntılı bir incelemesini sunacak ve bu süreçlerin Türkiye'deki siyaseti nasıl şekillendirdiğine dair kapsamlı bir anlayış sağlayacaktır.

5. MECLİSTE PROFESYONELLEŞME DÜZEYLERİ VE BİÇİMLERİ

5.1. Siyasi Profesyonelleşme ve Parlamentonun Kurumsallaşması

Profesyonelleşme belli bir faaliyetin mesleğe dönüşme sürecini ifade eder. Siyasi profesyonelleşme ise seçilmiş temsilciler tarafından yapılan ücretli ve tam zamanlı bir faaliyetler bütünüdür. Siyasi profesyonelleşme farklı düzeylerde gerçekleşse de bireysel düzeyde ele alındığında yeni bir meslek olarak siyasetçilerin ortaya çıkışını ifade eder. Siyasetin meslek olarak edinilmesi siyasette daha uzun süre kalma ile gerçekleşir. Geline durumda profesyonelleşme genel toplumsal ve iktisadi eğilimlerin genel bir neticesidir.

Parlamentar elitlerin profesyonelleşmesi yüksek standartların oluşturulması anlamına gelir. Bu sadece daha uzun süre görev yapmayı içermez aynı zamanda daha donanımlı bir seçkin kesimi de ifade eder. Uzmanlık becerilerinin artıyor oluşuna karşılık siyasetçiler için belirlenmiş bir okul yoktur. Profesyonelleşmenin etkileri yaş, eğitim düzeyi, özel meslek, siyasi deneyim ve yeniden seçilen parlamento üyelerinin yüzdesi, meclis yenilenme oranı gibi sayısını artırabileceğimiz parametrelerle ölçülebilir. Profesyonelleşmenin etkisiyle artık uzun yasama kariyerleri bilinen bir olgu haline gelmiştir. Bu nedenle bu kısımda uzun dönemde mecliste bulunmanın profesyonelleşmeye etki ettiğini düşünerek seçilme sayısı/görev süresi üzerinden verileri ele aldık.

Profesyonelleşme, çok uzak olmayan bir zamana kadar yalnızca bazı seçilmiş mesleklere atıfla kullanılan bir şey iken günümüzde giderek yaygınlık kazanmış ve birçok alanda kullanılmaya başlamıştır. Siyasetin profesyonelleşmesi de yeni karşımıza çıkan bir oldu değildir ancak son dönemlerde küresel anlamda çok hızlanmıştır. Bunun sosyal tabakaların hızla değişmesi, teknoloji ve bilimin gelişmesi gibi birçok nedeni vardır. Ayrıca siyasi profesyonelleşme, fiili olarak birden fazla görevi aynı anda yürütmenin mümkün olmamasıyla bireysel kariyer sürecine doğrudan etki etmiştir. Bu nedenle siyasi profesyonelleşme yekpare olarak değerlendireceğimiz bir şey değildir. Farklı bileşenlerle ele alınmalı ve detaylı bir biçimde analiz edilmelidir.

Profesyonelleşme ve kurumsallaşma birbirinden bağımsız düşünülemez. Yasama organının ve siyasi partilerin kurumsallaşması, temel görev ve işlevlerini istikrarlı bir şekilde yerine getirmesi anlamına gelir. Bir yasama organı kurumsallaştıkça, yasama davranış kuralları, normları ve değerleri, içinde ve dışında faaliyet gösteren siyasi aktörlerin gözünde değer ve istikrar kazanır. Çeşitli zorluklara sahip ve değişken bir siyasi ortama uyum sağlama ve süreklilik kazanma kurumsallaşmanın bir işaretidir. Ancak, bir yasama organının sadece hayatta kalması, onun mutlaka kurumsallaşmış olduğunu göstermez.

TBMM'ye baktığımız zaman askeri darbelerle birlikte aksaklıklar ve kırılmalar görülür. Yani 1945 sonrasında tek parti döneminin bitmesine rağmen TBMM'nin tamamen istikrarlı davranış, usul ve eylem kalıplarına ev sahipliği yapan bir siyasi yapı olduğunu iddia etmek diğer bir deyişle kurumsallaşmış bir yapı olduğunu iddia etmek güçtür. Milletvekili devir oranlarının bir dönemler çok yüksek olması da kurumsallaşmanın aşınmasına işaret eder (Kalaycıoğlu, 2010, ss.125-128). Ancak 2002 yılında %89'a ulaşan yenilenme oranından 2018 ve 2023 seçimlerinde %50/60'lara düşen bir yenilenme oranı bize önemli şeyler söyler. Şöyle ki TBMM'nin ve partilerin kurumsallaşması tam olarak sağlanamamışken meclisin yenilenme oranında bir düşüş eğilimi saptanmıştır. Bu durumda Türkiye'de milletvekillerinin düşük kurumlaşmaya rağmen profesyonelleşme yolunda ilerledikleri görülebilir. Milletvekillerinin profesyonelleşme eğilimi arttıkça TBMM'nin ve partilerin kurumsallaşması da pozitif bir değişim gösterecektir.

Kurumsallaşmış parlamentoyu profesyonelleşmiş milletvekillerinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü parlamento kurumsallaştıkça yani parlamento üye olmak güç ama cezbedici hale geldikçe bu toplumsal destek açısından kurumsallaşmayı pekiştirir. Çağdaş sorunlara teknik düzeylerde komisyonlarda görev yapabilecek, yasa teklifleri yazabilecek ve parlamentodaki çalışmaları denetleyebilecek meslekler parlamento tabanına yerleştikçe parlamento profesyonelleşmiş sayılabilecektir. Meslek ve eğitim açısından bu hareketli tablo parlamento daha temsili bir görünüm kazandırarak kurumsallığını pekiştirecektir. Parlamento üyelerinin giderek daha uzun dönemler görev yapmaları da profesyonelleşmeyi artıracak, yaptıkları şeyi geçici hizmet olarak değil bir meslek olarak görmelerini sağlayacaktır. Bu anlamda baktığımızda TBMM meslek dağılımları, parlamentodaki deneyim süresinin uzaması, ön seçimlere duyulan ilgi

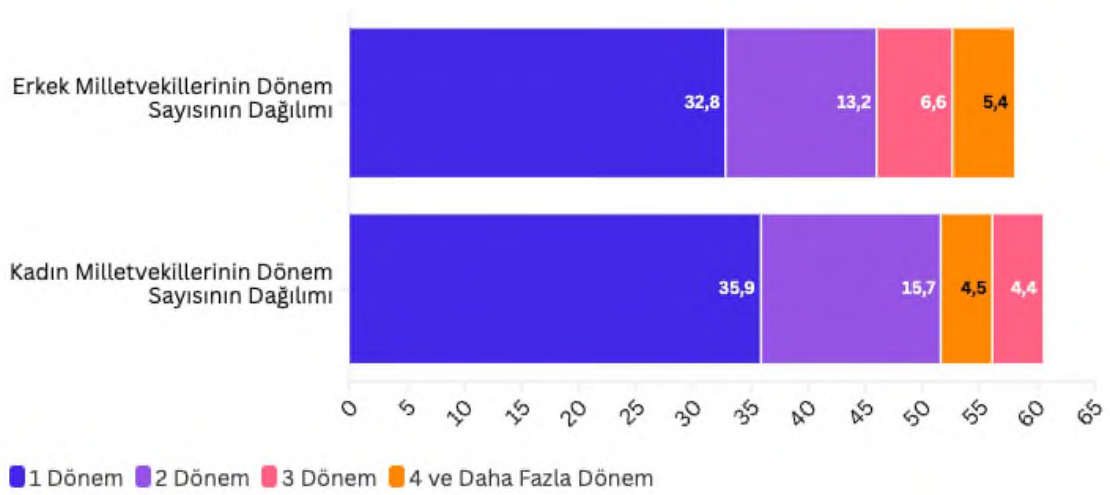
açısından giderek olumlu emareler göstermekte ve profesyonelleşmiş bir kurum olma yolunda ilerlemektedir (Yücekök, 1983, ss. 158-176).

TBMM üç ve daha fazla dönem milletvekilliği yapmış birçok milletvekiline de sahiptir. Bu durum siyasi sistem içinde yeni kariyer kalıplarının oluşması anlamına gelir. Aynı zamanda siyasetin meslek olarak edinilme durumu da söz konusudur. Burada kritik olan husus profesyonelleşmiş yani mecliste uzun dönem görev yapmış milletvekilleri ve kısa süre mecliste bulunmuş milletvekillerinin nasıl farklılaştığıdır. Bu farklılaşmayı temel demografik değişkenler üzerinde olduğu kadar yabancı dil, meslek, partiler ve siyasi kariyer üzerinden de ele almak gerekir. Buradan hareketle Türkiye’de siyasetin profesyonelleşmesini anlamlandırmak mümkündür.

Bu bölümde 1983-2023 yılları arasında seçilen milletvekillerinin sosyal ve mesleki örüntülerinde çeşitliliği analiz ettik. Türkiye’de siyasi sınıfın, bu araştırmada ana hatları çizilen kapsayıcı dönemde sosyal profilleri ve profesyonelleşmeleri arasında bir etkileşim olduğunu gözlemledik. Siyasi sınıfın sosyal profilindeki değişimler ile siyasi profesyonelleşme dinamikleri arasındaki ilişkinin ne olduğu sorusunun cevabını aydınlatmak için çabaladık.

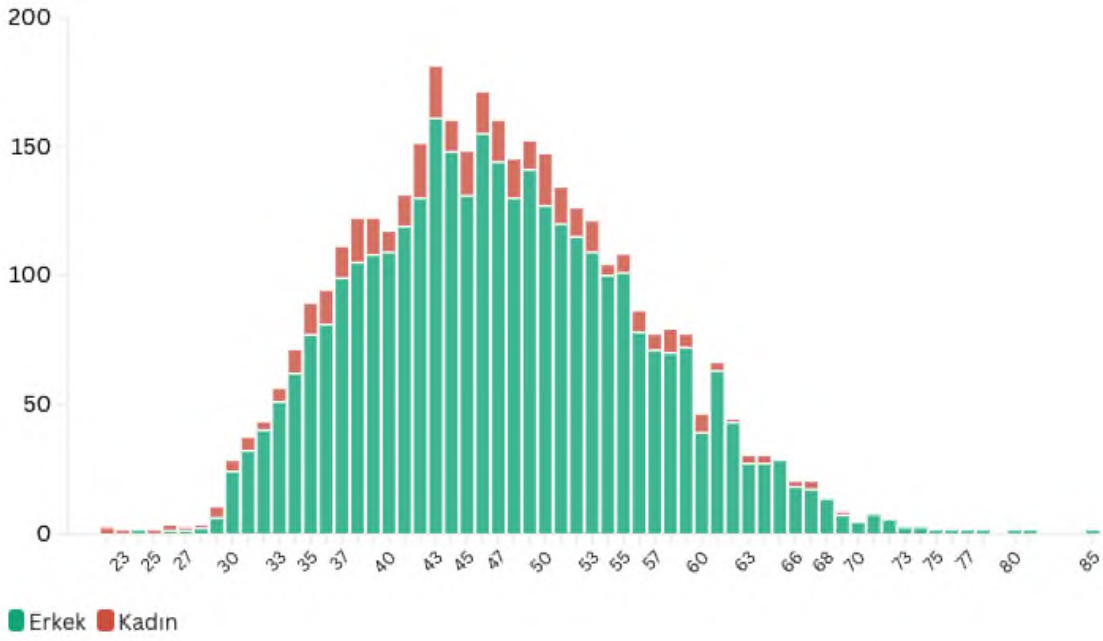
5.2. Cinsiyete Göre Profesyonelleşme

TBMM’nin erkek baskın bir yapıda olduğunu bir önceki bölümde tespit etmiştik. Profesyonelleşme durumunun cinsiyetler arasında bir farklılık oluşturup oluşturmadığına ayrıca bakmak istediğimizde ise bunu cinsiyete göre seçilme sayısına yani mecliste görev alma dönemi sayısına bakarak analiz etmek mümkündür.

Şekil 48. Cinsiyete Göre Milletvekillerinin Görev Yaptığı Dönem Sayısı (%)

Milletvekillerinin görev yaptığı dönem sayısı profesyonelleşme düzeyi açısından incelendiğinde ortalama dönem sayısı 1,77'dir. Erkeklerde bu oran ortalamanın üzerine çıkarak 1,79 olurken kadınlarda ortalamanın altında kalarak 1,66'ya düşer. Her iki cinsiyette de ağırlıklı olarak milletvekilleri bir ve iki dönem milletvekilliği yapmıştır. Kadınlarda tek dönem milletvekilliği yapanların oranı %35,9 iken erkek milletvekillerinde bu oran %32,8'dir. Kadın milletvekillerinde iki dönem milletvekilliği yapanların oranı %15,7 erkeklerde ise %13,2'dir. Kadın milletvekillerinde üç dönem milletvekilliği yapanların oranı %4,4 erkek milletvekillerinde %6,6'dır. Dönem sayısı arttıkça milletvekilliği yapanların oranı azalmıştır. Dört dönem milletvekilliği yapanların oranı kadınlarda %3,6 erkeklerde %3,3'dir. Beş dönem ve üzerinde milletvekilliği yapanlarda erkeklerin kendi içindeki oranı (%2,1) kadınlardan (%1) yüksektir. Kadınlarda yedi dönem ve üzerinde milletvekilliği yapan hiç yoktur. Burada görülebilir ki erkekler ortalama olarak kadınlardan daha uzun süreli milletvekilliği yapmıştır.

Şekil 49. Cinsiyete Göre Meclise Giriş Yaşı

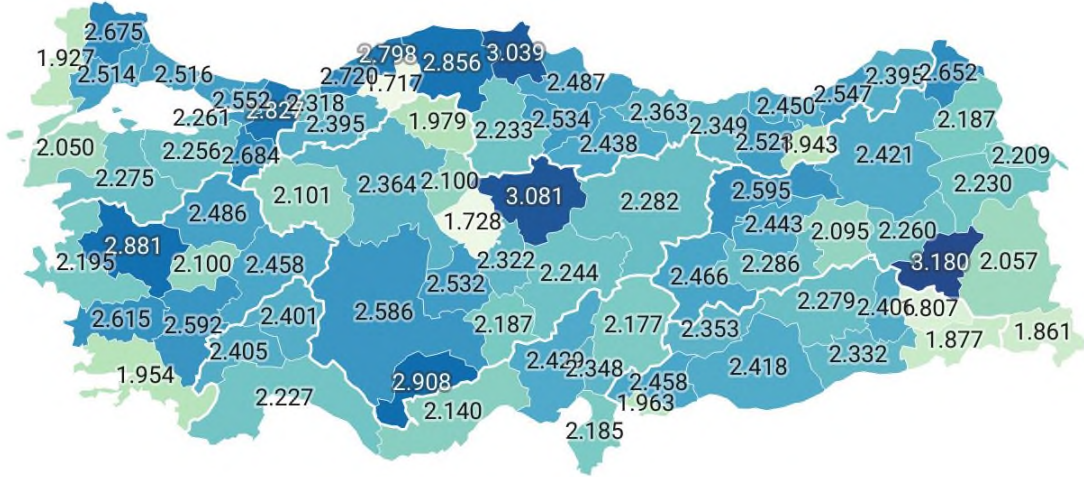
Türkiye'de meclise giriş yaşı ve cinsiyetler arasındaki farkları siyasette profesyonelleşme bağlamında incelediğimizde, belirli eğilimler dikkat çeker. 28 yaş ve altındaki eşitlikçi tablo, kadın ve erkeklerin genç yaşta meclise giriş oranlarının benzer olduğunu gösterse de bu yaş grubunda genel olarak siyasete girişin düşük olduğunu belirtir. Genç yaşlarda kadın ve erkeklerin sayıca eşit olmasının nedeni, her iki cinsiyet için de siyasi profesyonelleşmenin tam anlamıyla gerçekleşmediği ve siyasete giriş yollarının sınırlı olması olabilir.

Ancak yaş arttıkça, özellikle 40-50 yaş aralığında, erkeklerin meclise girişte kadınların önüne geçtiği gözlemlenir. Bu durumu siyasette profesyonelleşmeyle ilişkilendirdiğimizde, erkeklerin daha erken yaşlardan itibaren politikada etkin roller üstlenmeleri, daha geniş sosyal ve politik ağlara sahip olmaları ve profesyonel siyasetçiler olarak kendilerini daha uzun süre geliştirmeleri etkili olabilir. Siyasetin erkek egemen yapısı, kadınların bu yaşlara kadar meclise giriş oranlarının düşük kalmasına yol açar. Öte yandan, kadınların en fazla meclise giriş yaptığı yaş aralığının 40-50 arasında olması, kadınların kariyerlerinde belirli bir olgunluğa ve profesyonel tecrübeye ulaştıktan sonra siyasete daha güçlü adım atabildiklerini gösterir. Bu bağlamda, siyasette profesyonelleşme, erkekler için daha erken yaşlardan itibaren gerçekleşirken, kadınlar için daha geç yaşlarda ve daha sınırlı bir biçimde gerçekleşir.

Siyasette profesyonelleşme süreci, cinsiyetler arasındaki farklılıkları derinleştirirken, kadınların siyasete daha geç yaşlarda, erkeklere kıyasla daha az sayıda dahil olmalarına yol açmaktadır. Bu da erkeklerin siyasi profesyonellikte daha avantajlı konumda olduklarını ve daha geniş olanaklarla siyasette kariyer yapabildiklerini ortaya koyar.

5.3. Seçim Bölgesine Göre Profesyonelleşme

Milletvekillerinin her dönem aynı bölgeden seçilebildiği gibi farklı dönemlerde farklı seçim bölgelerinden seçilmesi de karşılaşılan bir durumdur. Bunun bölgesel etkileri ayrı bir tartışma konusu olsa da mecliste uzun dönem görev yapma ve profesyonelleşme açısından analiz edilmesi gerekir. Zira bazen seçim bölgesini değiştirmek profesyonelleşme için avantaj ve dezavantaj sağlayabilir.

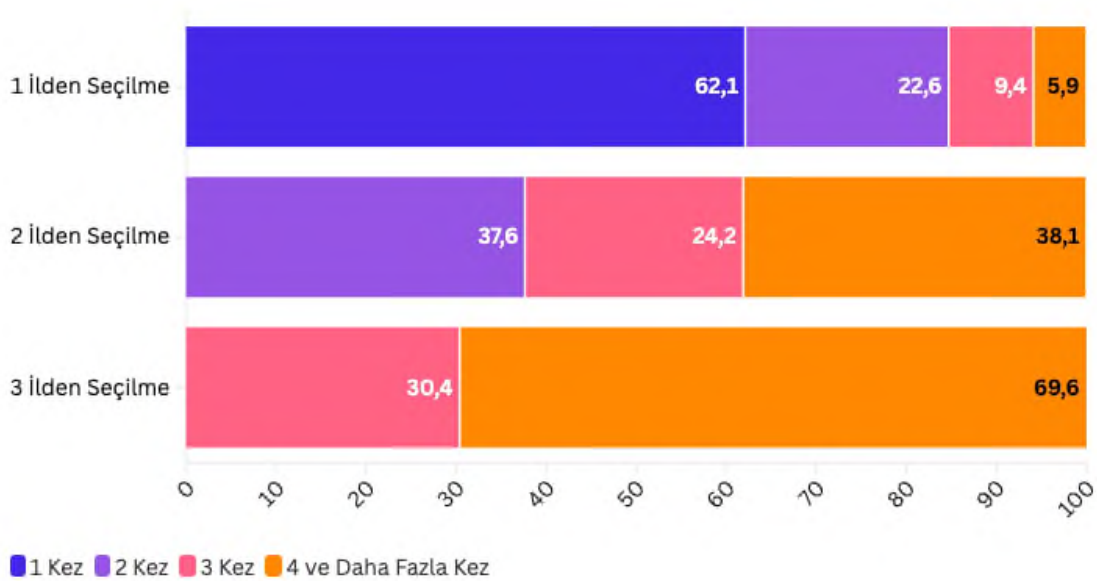

Şekil 50. İlk Kez Seçildiği Yere Göre Milletvekilliğinde Geçirilen Ortalama Süre (Gün)

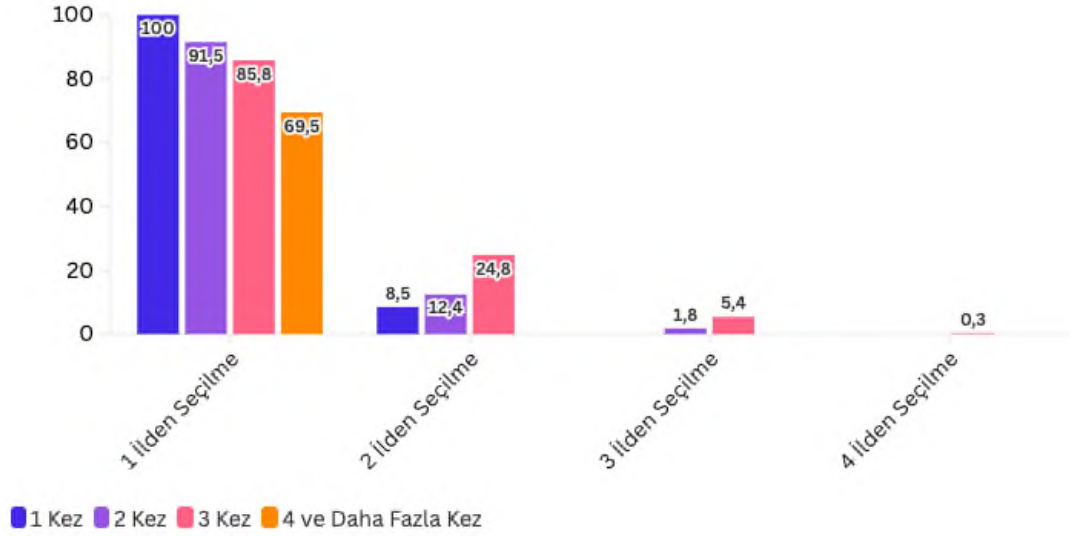
Öncelikle milletvekillerinin ilk kez seçildikleri yere göre ortalama milletvekilliğinde geçirdikleri gün sayısı yukarıdaki harita üzerinde gösterilmiştir. Bu verilere baktığımız zaman Bitlis 3 bin 180 günle ilk sırada yer alır. Hemen ardından Sinop 3 bin 39 güne sahiptir. Yozgat 3 bin 81 gün ile milletvekilliğinde geçirilen sürenin en uzun olduğu üçüncü ildir. Ancak bu tarz küçük illerde belirli isimler bu süreyi artırmıştır. Örneğin; Bitlis'ten Zeki Ergezen, Edip Safder Gaydalı, Sinop'tan Yaşar Topçu, Barış Karadeniz,

Yozgat'tan Yusuf Başer, Lütfullah Kayalar, Bekir Bozdağ gibi milletvekillerinin dört dönem milletvekilliği yapmış olmaları bu küçük illeri ön planı çıkarmıştır.

Haritadan da anlaşılacağı üzere bölgesel bir genelleme yapmak çok güçtür. Gelişmişlik düzeyi, nüfus ve çıkarlar, temsil edilen bölgenin öncelikleri, farklı bölgelerindeki siyasi, ekonomik ve toplumsal farklılıklar, milletvekillerinin çalışma sürelerini etkileyebilir. Buradan doğrudan bir çıkarım yapmak güç olsa da Bitlis, Sinop, Yozgat, Karaman, Bartın gibi iller küçük ölçekli şehirler ön plana çıkar. Bölgeye özgü politik figürler ve aileler, uzun süre siyasi arenada kalmış olabilir. Geleneksel ve bölgesel güç odaklarının bu illerde etkili olduğu söylenebilir. Bazı siyasi figürler, seçmenle yakın ilişki kurarak yerel halkın desteğini uzun süre boyunca sürdürebilirler ve bölgedeki seçmenler genellikle belirli partilere ve liderlere bağlılık gösterebilir, bu da milletvekillerinin uzun süre görev yapmasına olanak tanır. Geleneksel olarak aynı partiye ve kişilere verilen oylar, siyasilerin görev süresini uzatabilir.

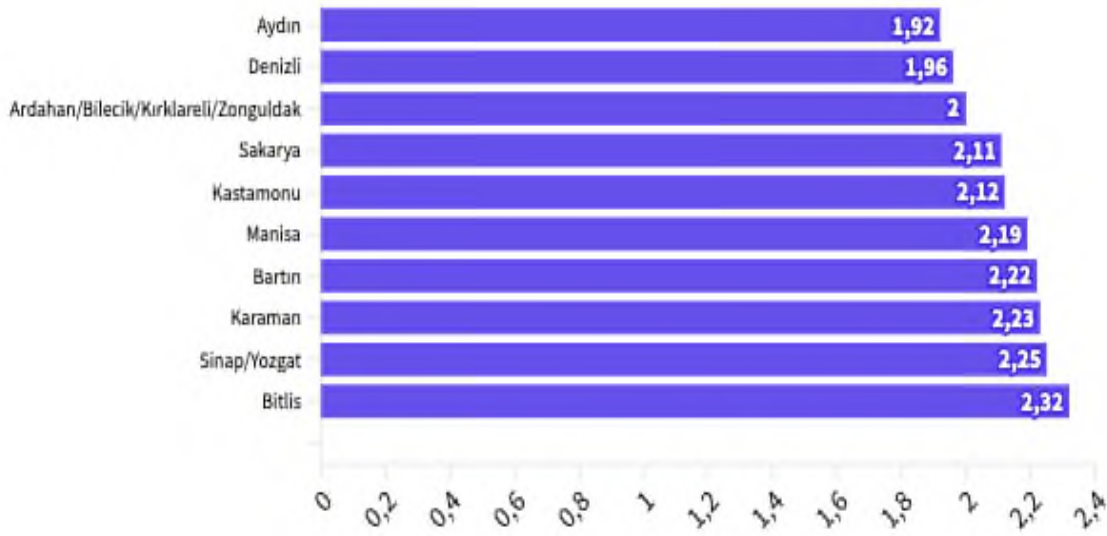

Şekil 51. Seçildiği İl Sayısına Göre Seçildiği Dönem Sayısı (%)

Şekil 52. Seçildiği Dönem Sayısına Göre Seçildiği İl Sayısı (%)

Seçim bölgesine göre seçilme sayısı bize seçim bölgesini değiştirmenin profesyonelleşmede ne gibi bir etki yarattığını gösterecektir. Siyasi hayatı boyunca yalnızca bir ilden seçilen milletvekillerine baktığımız zaman bir kez seçilme durumlarının (%62,1) oldukça yüksek olduğu görülür. İki kez seçilme durumları azalsa da belli bir seviyeyi (%22,6) korumuştur. Ancak iki kez ve üzeri seçilme durumlarının oldukça azaldığı görülür. İki ilden seçilenlere baktığımız zaman tablo oldukça farklıdır. İki ilden seçilmenin ön koşulu en az iki dönem seçilmeyi gerektireceği için haliyle burada bir kez seçilme gibi bir durum söz konusu olamaz. Ancak iki kez seçilmenin yanı sıra üç kez (%24,2), dört ve daha fazla kez (%38,1) seçilme durumları da yüksektir. Hatta dört kez seçilme iki kez seçilmeden daha yüksektir. İki ilden seçilenlerde de benzer olarak en az iki dönem mecliste bulunmuş olmalarından iki kez ve bir kez seçilme ihtimalleri yoktur. Fakat burada çarpıcı olan dört ve daha fazla kez seçilme (%69,6) durumlarının iki kez seçilme durumlarından iki kattan daha fazla oluşudur. Bu bize farklı illerden seçilmek bir milletvekillinin daha uzun dönem mecliste kalması için oldukça avantaj sağlar nitelikte olduğunu gösterir. Hatta dört ve daha fazla kez seçilme durumlarını göz önünde bulundurursak farklı seçim bölgelerinden seçime katılmak milletvekillerinin profesyonelleşmesinin önemli bir adımı olarak karşımızdadır.

Şekil 53. Seçildiği Yere Göre Ortalama Seçilme Dönemi Sayısı En Yüksek Olan İlk On İl

Ortalama seçilme dönemi sayısı milletvekilliğinde profesyonelleşme düzeyine işaret eden bir göstergedir. Ortalama seçilme dönemi sayısı arttıkça milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyinin de arttığı yani aralarında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu söylenebilir. Bitlis'teki ortalama seçilme dönemi sayısının (2,32) yüksek olmasında, bölgenin geleneksel olarak belirli siyasi partilere ve liderlere bağlı olması önemli bir faktör olabilir. Özellikle yerel liderlerin ve milletvekillerinin tekrar tekrar seçildikleri söylenebilir. Burada seçmenlerin parti sadakati de önemlidir. Sinop ve Yozgat (2,25 dönem) içinde benzer bir durum söz konusu olabilir. Her iki il de geçmişte önemli siyasi figürler yetiştirmiştir. Özellikle Yozgat, Türkiye siyasetinde etkin figürlerin çıktığı iller arasında yer alır. Bu figürlerin yerel desteği ve güçlü siyasi bağlantıları, tekrar tekrar seçilmelerini sağlamış olabilir. Karaman (2,23) küçük ve etkili bir seçmen kitlesine sahip olduğu için yerel siyasette istikrarı sağlamış bir il sayılabilir. Karaman gibi daha küçük illerde, milletvekilleri genellikle daha fazla yerel ilişkiler kurar ve seçmenle birebir etkileşim halinde olur. Bu durum, güvenin artmasına ve milletvekillerinin görev sürelerinin uzamasına katkıda bulunabilir. Bartın (2,22) için de benzer durumlardan bahsedilebilir. Bu tarz küçük iller siyasetçilerin güçlü bir yerel taban oluşturmaya olanak tanır. Aynı milletvekillerinin birden fazla dönem seçilmesi bu bağlamda daha sık görülür. Yukarıdaki tüm illerin TBMM'deki ortalama seçilme döneminin yüksek olması, genel olarak siyasi istikrar, seçmen sadakati, ve güçlü yerel liderler ile açıklanabilir. Ayrıca, muhafazakâr yapıya sahip illerde siyasetin daha az değişken olduğu ve aynı

milletvekillerinin tekrar seçilme şansının yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu, TBMM'deki profesyonelleşme sürecinin de bir parçasıdır.

Geldiğimiz noktada milletvekilliği süresine göre seçildiği farklı illerin istatistiksel olarak karşılaştırılması bize önemli veriler sunabilir. Elimizdeki veri seti normal dağılmadığı için iki değişken arasındaki ilişkiyi değerlendirilmek için parametrik olmayan Kruskal-Wallis testini kullandık. Kruskal-Wallis testinin amacı, farklı gruplar arasında görev süresi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemektir. Aşağıda Kruskal-Wallis testini takiben yapılan ikili post hoc testlerinin sonuçları da mevcuttur. Kruskal-Wallis, üç veya daha fazla bağımsız grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek için kullanılan parametrik olmayan bir testtir. Örnek 1- Örnek 2: sütunları farklı örnekler veya gruplar arasındaki karşılaştırmayı gösterir. Test istatistiği gruplar arasındaki farkın büyüklüğünü ölçer. Pozitif değerler ilk örneklemin/grubun daha yüksek değerlere sahip olma eğiliminde olduğunu gösterirken, negatif değerler bunun tersini gösterir. Gruplar arasında gözlemlenen farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını gösteren p-değerlerinin çoğu tipik anlamlılık eşiği olan 0,05'in altındadır ve bu da önemli farklılıklara işaret eder. Adj. Sig.a (Düzeltilmiş Anlamlılık): Bu, tipik olarak Bonferroni düzeltmesi gibi yöntemler kullanılarak çoklu karşılaştırmalar için düzeltilmiş p-değeridir. Düzeltilmiş p-değerleri, hata oranını kontrol etmeye yardımcı olur.

Tablo 20. Milletvekilliği Süresine Göre Seçildiği Farklı İl Karşılaştırma Tablosu

Örnek1-Örnek 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig. ^a
1421-1785 gün-0-1420 gün	9.608	19.839	.484	.628	1.000
1421-1785 gün-1786-2904 gün	-97.910	20.371	-4.806	.000	.000
1421-1785 gün-2905 ve üstü	-341.487	20.113	-16.978	.000	.000
0-1420 gün-1786-2904 gün	-88.302	20.456	-4.317	.000	.000
0-1420 gün-2905 ve üstü	-331.879	20.199	-16.430	.000	.000
1786-2904 gün-2905 ve üstü	-243.578	20.722	-11.755	.000	.000

Her bir satır, Örnek 1 ve Örnek 2 dağılımlarının aynı olduğu sıfır hipotezini test eder. Asimptotik anlamlılık değerleri (iki yönlü testler) gösterilmektedir. Anlamlılık seviyesi .050'dir.

a. Anlamlılık değerleri, birden fazla test için Bonferroni düzeltmesi ile ayarlanmıştır.

Milletvekilliğinde Geçirilen Süre (Gruplu)									
		0-1420 gün		1421-1785 gün		1786-2904 gün		2905 ve üstü	
Seçildiği Farklı İl Sayısı	İl	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean
		1.01	.00	1.00	.00	1.05	.01	1.21	.02

Kruskal-Wallis testini yaparken milletvekilliğinde geçirilen gün sayısını temel aldık ve dörtte birlik dilimlere böldük. İstatistiksel olarak veri kümesini %25, %50 ve %75'lik dilimlere ayırıp, bunların ortalamalarına göre dengeli bir veri seti çıkabilmesi için dört eşit parçaya bölerek ortalamalarını aldık. Bu sayede sağlıklı bir analiz yaptık.

Milletvekilliğinde geçirilen sürelerin seçildiği il sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını, Kruskal Wallis post hoc testiyle araştırdık. Sonuçları yorumladığımızda, neredeyse tüm örneklem/grup çiftleri arasında önemli farklılıklar görülür. Örneğin, “1421-1785 gün” ile “2905 ve üzeri gün” arasındaki karşılaştırmada,

standartlaştırılmış test istatistiği -16.978’dir ve 0.000 gibi çok düşük bir p-değeri ile bu iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu gösterir. “1421-1785 gün” ve “1786-2904 gün” arasındaki karşılaştırmada, standartlaştırılmış test istatistiği -4.806 iken p-değeri 0.000’dır. Bu değer iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu söyler. “0-1420 gün” ve “2905 ve üstü gün” karşılaştırmasında da p-değeri 0.000 gibi bir değerle çok düşüktür. Bu iki grup arasında anlamlı bir fark mevcuttur.

Seçildiği farklı il sayısına göre incelendiğinde, milletvekilliği süresi en yüksek grupta (2905 ve üstü) 1.21 ile en yüksek farklı il sayısına ulaşılmış olup, bu oran diğer tüm milletvekilliği gün süresi gruplarından istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Öte yandan sadece 1421-1785 gün ve 0-1420 gün grupları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($p=1.000$). Buradan da anlaşılabileceği üzere milletvekilliğinde uzun süre geçirmek için farklı illerden seçilmek önemli bir farklılaşma sağlar. Yani siyasette profesyonelleşme açısından farklı illerden seçilmek önemli bir avantaj getirmektedir.

5.4. Doğum Yerine Göre Profesyonelleşme

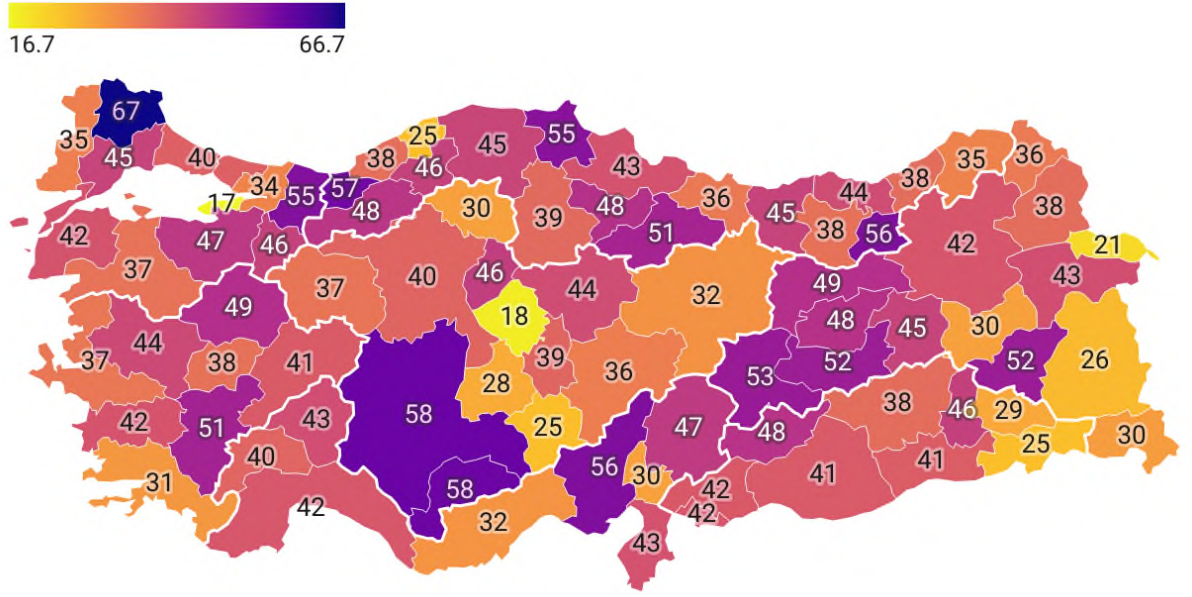
Doğum yerine göre seçilme sayısına bakmak, doğum yeri ve profesyonelleşme arasındaki ilişkiyi test etmek açısından kritik bir veri sunar. Bu analiz, siyasette belirli illerin veya bölgelerin, profesyonel politikacılar yetiştirme konusunda daha avantajlı olup olmadığını anlamak için önemli bir ipucu olabilir. Ancak bu veriyi sadece sayı bazında değil, oranlara dayanarak incelemek, bölgesel avantajları ve dezavantajları daha doğru bir şekilde tespit etmeyi sağlar.

Türkiye’de siyasette klientalizm (clientalism) ve hemşehricilik (yerel dayanışma) bağlamında bu durumu değerlendirdiğimizde, doğum yeri ve seçilme sayısı arasındaki ilişki, siyasette önemli bir avantaj sağlama aracı olabilir. Klientalizm, bir siyasetçinin seçmenlerle karşılıklı fayda ilişkisine dayalı bir bağ kurmasını ifade eder. Bu bağlamda, siyasetçinin doğduğu yer, kişisel ilişkiler ve yerel ağlar üzerinden bir güç kaynağına dönüşebilir. Aynı zamanda hemşehricilik unsuru devreye girer; doğum yeri veya memleket, bir siyasetçinin belirli bir seçmen kitlesi tarafından desteklenmesini kolaylaştırır. Özellikle yerel siyasette, bir siyasetçinin memleketine olan aidiyet duygusu, seçmenlerin onu desteklemesinde önemli bir rol oynayabilir.

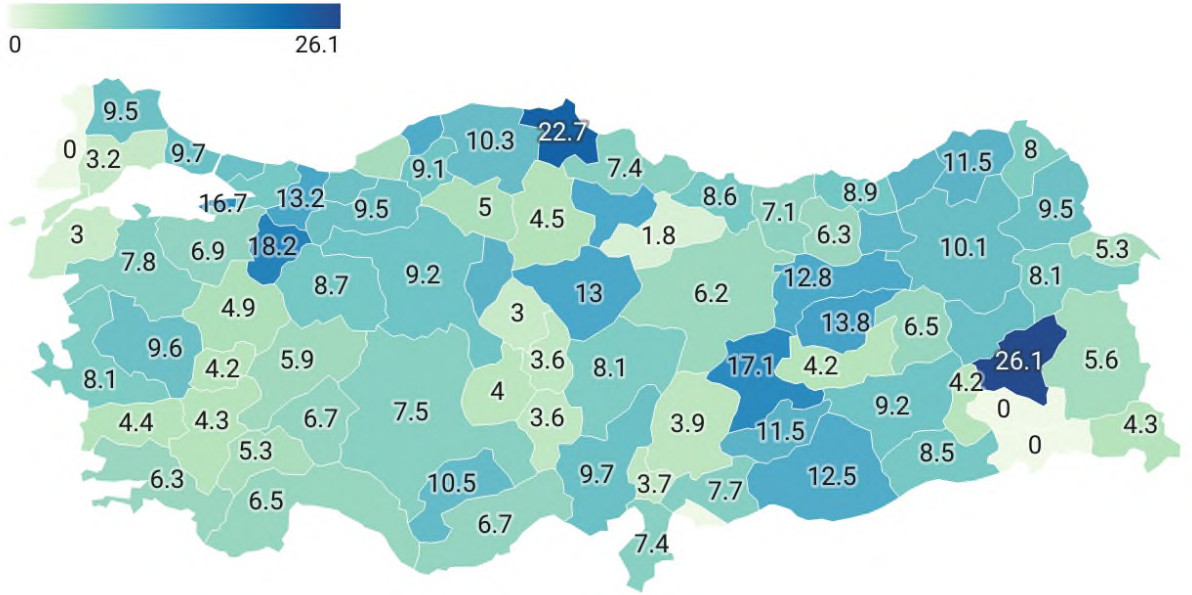
Bu tür yerel bağlar, doğum yeri ve siyasette profesyonelleşme arasında bir ilişki kurar. Örneğin, belirli bölgelerden gelen siyasetçiler, yerel ağları ve hemşehri dayanışması sayesinde, ulusal siyasete geçişte diğerlerine göre daha avantajlı olabilirler. Türkiye'de pek çok siyasetçinin seçim bölgelerinde doğdukları yerle ilgili güçlü bağlara sahip olması, bu durumun bir örneğidir. Bununla birlikte, bölgesel olarak dezavantajlı iller, siyasette profesyonelleşme konusunda daha az fırsata sahiptirler çünkü yerel bağlar ve kayırmacı ilişkiler o bölgelerde daha zayıf kalabilir.

Özellikle kitle partilerinde, parti içi aday belirleme sürecinde hemşehricilik ve kayırmacılık gibi unsurların etkisi belirgin bir şekilde kendini gösterir. Parti içi güç dengeleri ve bölgesel dayanışma, aday belirleme sürecinde önemli bir rol oynar. Belirli illerden gelen parti üyeleri, kendi bölgelerinden gelen adayları kayırmakta ve desteklemektedirler. Bu durum, aşağıda görüldüğü üzere belirli köken olarak illerden gelen aday listelerinde baskın hale gelmesine yol açmaktadır. Özellikle güçlü bir yerel ağı olan ve hemşehri dayanışmasını kullanabilen siyasetçiler, adaylık süreçlerinde avantaj sağlamaktadırlar. Bu bağlamda, belirli iller ya da bölgeler, partinin genel aday listelerini domine ederek, ulusal siyasette daha fazla temsil edilme şansına sahip olmaktadır.

Bu nedenle, siyasetçilerin doğum yeri ve seçilme oranlarına bakmak, sadece profesyonelleşme sürecini değil, aynı zamanda Türkiye siyasetinde kayırmacılık ve hemşehricilik dinamiklerini de daha derinlemesine anlamamızı sağlar. Bu tür bir analiz, siyasetçilerin bölgesel avantajlarının siyasetteki rollerini ve nasıl bir güç dengesi oluşturduğunu ortaya koyar. Sadece sayıların değil, oranların dikkate alınması da belirli bölgelerdeki siyasal fırsat eşitsizliğinin daha doğru bir şekilde analiz edilmesine yardımcı olacaktır.

Şekil 54. Doğum Yerlerine Göre 1’den Fazla Kez Seçilme Oranı (%)

Şekil 55. Doğum Yerlerine Göre 3’ten Fazla Kez Seçilme Oranı (%)

Tablo 21. Doğum Yerine Göre Seçilme Sayısı En Yüksek İlk On İl

1 Kez		2 Kez		3 Kez		4 ve Daha Fazla Kez	
İl(ler)	Oran (%)	İl(ler)	Oran (%)	İl(ler)	Oran (%)	İl(ler)	Oran (%)
Yalova	83,3	Düzce	38,10	Kırklareli	23,8	Bitlis	26,1
Kırşehir	81,8	Konya	36,56	Bayburt	22,2	Sinop	22,7
Iğdır	78,9	Kahramanmaraş	36,36	Karaman	21,1	Bilecik	18,2
Bartın, Niğde, Şırnak	75,0	Kilis, Bolu, Adana, Kırklareli	33,33	Kütahya	19,5	Malatya	17,1
Van	74,1	Bursa	31,94	Bingöl	19,4	Yalova	16,7
Aksaray	72,0	Denizli	31,91	Tokat, Çanakkale, Karabük, Bilecik	18,2	Tunceli	13,8
Siirt	71,4	Afyonkarahisar	31,37	Gaziantep	16,9	Sakarya	13,2
Osmaniye	70,4	Elazığ	31,25	Elazığ, Batman, Giresun	16,7	Yozgat	13,0
Muş, Çankırı	70,0	Kastamonu	31,03	Aydın	15,6	Amasya	12,9
Hakkari	69,6	Tokat	30,91	Yurt Dışı	15,3	Erzincan	12,8

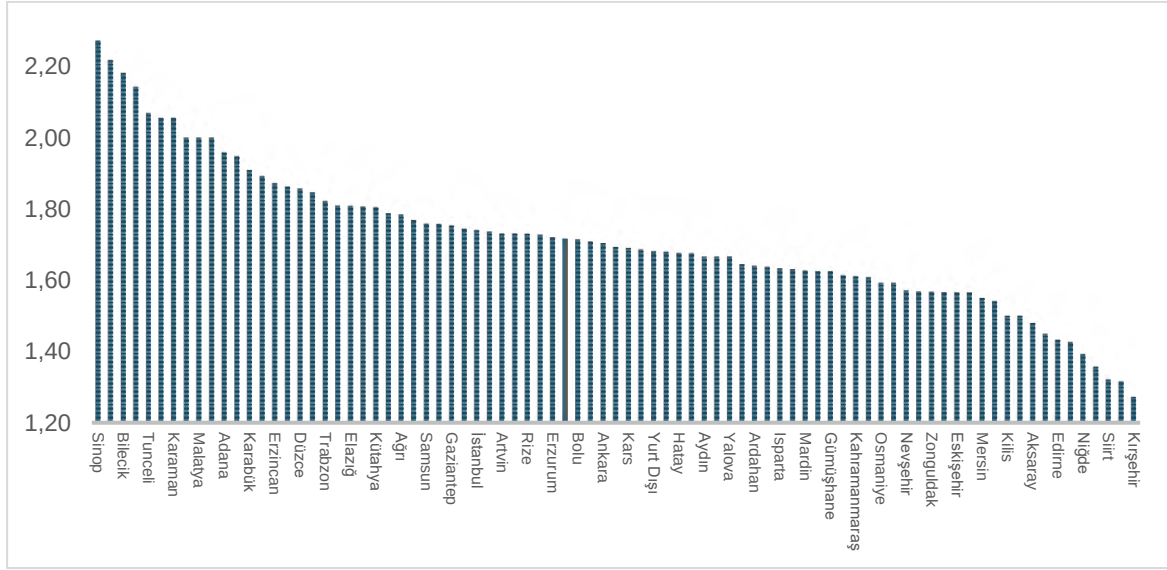
Milletvekillerinin uzun süre görevde kalması onların yasama süreçlerinde daha yetkin hale gelmesine ve meclisin daha profesyonel bir yapıya dönüşmesine katkıda bulunur. Ancak bu durum, illerin siyasi yapısına ve seçmen davranışlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Yalova’da seçilen milletvekillerinin büyük bir kısmı (%83,3) yalnızca bir kez seçilmiştir. Bu durum, bölgedeki siyasal yapı ve seçmen davranışının milletvekillerinin uzun dönemli olarak mecliste yer almalarına olanak tanımadığını, siyasette belirli bir yenilenme ve değişim olduğunu gösterir. Profesyonelleşme açısından, milletvekillerinin mecliste uzun süre kalmadıkları ve daha dinamik bir değişim olduğu sonucuna varılabilir. Düzce’de iki kez seçilen milletvekillerinin oranı (%38,1) oldukça yüksektir. Bu, milletvekillerinin bir dönemden fazla siyasette bulunma fırsatı bulmaları açısından önemlidir. Kırklareli’nde üç kez seçilen milletvekillerinin oranı (%23,8) yüksektir. Üç dönem boyunca mecliste yer almak, milletvekillerinin hem halkla güçlü bağlar kurduğunu hem de yasama süreçlerinde profesyonelleşme yolunda ilerlediğini gösterir. Bu illerde siyasi deneyimin arttığı söylenebilir. Bitlis’te dört veya daha fazla kez seçilen milletvekillerinin oranı (%26,1) oldukça yüksektir. Bu, milletvekillerinin TBMM’de uzun süre görev aldığını ve mecliste ciddi bir profesyonelleşme yaşandığını gösterir. Sürekli seçilmek, halkın bu milletvekillerine duyduğu güvenin ve siyasi liderliklerinin güçlü olduğunu işaret eder. Bu tür uzun dönemli milletvekilleri, TBMM’de daha deneyimli ve yetkin bir rol oynayabilirler.

Milletvekillerinin doğum yerine göre seçilme oranları, yerel siyaset ve seçmen eğilimlerinin TBMM’de profesyonelleşmeyi nasıl etkilediğini ortaya koyabilir. Yüksek seçilme oranlarına sahip illerde milletvekilleri genellikle halkla güçlü bağlar kurmuş, yerel siyaset üzerindeki etkilerini arttırmış ve mecliste uzun süre kalarak profesyonelleşmiştir. Özellikle Bitlis gibi illerde, dört veya daha fazla kez seçilen milletvekilleri sayesinde TBMM’de deneyim birikimi ve istikrar oluştuğu söylenebilir. Düşük seçilme oranlarına sahip illerde ise milletvekilleri genellikle kısa süreli görevlerde bulunmuş, siyasi değişim daha sık yaşanmış ve profesyonelleşme sınırlı kalmıştır. Bu illerde, yerel siyasetin daha dinamik olduğu ve halkın belirli aralıklarla yeni yüzler görmek istediği ifade edilebilir.

Tablo 22. Doğum Yerine Göre Ortalama Seçilme Sayısı

Doğum Yeri	Ortalama Seçilme Sayısı	Doğum Yeri	Ortalama Seçilme Sayısı	Doğum Yeri	Ortalama Seçilme Sayısı
Sinop	2,27	Gaziantep	1,75	Bartın	1,63
Bitlis	2,22	Denizli	1,74	Gümüşhane	1,63
Bilecik	2,18	İstanbul	1,74	Çorum	1,61
Kırklareli	2,14	Bursa	1,74	Kahramanmaraş	1,61
Tunceli	2,07	Artvin	1,73	Balıkesir	1,61
Bayburt	2,06	Manisa	1,73	Osmaniye	1,59
Karaman	2,06	Rize	1,73	Sivas	1,59
Amasya	2,00	Tokat	1,73	Nevşehir	1,57
Malatya	2,00	Erzurum	1,72	Afyonkarahisar	1,57
Yozgat	2,00	Bolu	1,71	Zonguldak	1,57
Adana	1,96	Batman	1,71	Muş	1,57
Sakarya	1,95	Ankara	1,70	Eskişehir	1,57
Karabük	1,91	Kayseri	1,69	Hakkari	1,57
Konya	1,89	Kars	1,69	Mersin	1,55
Erzincan	1,87	Kocaeli	1,69	Uşak	1,54
Kastamonu	1,86	Yurt Dışı	1,68	Kilis	1,50
Düzce	1,86	Diyarbakır	1,68	Muğla	1,50
Adıyaman	1,85	Hatay	1,68	Aksaray	1,48
Trabzon	1,82	İzmir	1,68	Çankırı	1,45
Giresun	1,81	Aydın	1,67	Edirne	1,43
Elâzığ	1,81	Çanakkale	1,67	Van	1,43
Bingöl	1,81	Yalova	1,67	Niğde	1,39
Kütahya	1,80	Tekirdağ	1,65	Şırnak	1,36
Şanlıurfa	1,79	Ardahan	1,64	Siirt	1,32
Ağrı	1,78	Ordu	1,64	Iğdır	1,32
Kırıkkale	1,77	Isparta	1,63	Kırşehir	1,27
Samsun	1,76	Burdur	1,63		
Antalya	1,76	Mardin	1,63		
Genel Ortalama: 1,72					

Şekil 56. Doğum Yerine Göre Ortalama Seçilme Sayısı

Tablo 22, Türkiye’de siyasetçilerin doğum yerine göre ortalama seçilme sayısını ortaya koymaktadır. Bu tabloyu, siyasette kayırmacılık, hemşhricilik ve profesyonelleşme bağlamında incelediğimizde, belirli illerin siyasal temsilde diğerlerine göre daha avantajlı bir konumda olduğunu görebiliriz. Veriler, doğum yerinin siyasal kariyer üzerindeki etkisini ve bölgesel dinamiklerin aday belirleme süreçlerindeki önemini ortaya koymaktadır.

Öncelikle, Sinop, Bitlis, Bilecik ve Kırklareli gibi iller ortalama seçilme sayısında öne çıkmaktadır. Özellikle küçük veya nispeten az nüfuslu bu illerdeki siyasetçiler, yerel bağlarını ve ağırlıklarını kullanarak daha uzun süre vekil kalabilmektedirler. Bu illerdeki ortalama seçilme sayısını yükselten belirli bir ağırlığa ve etkiye sahip vekillerin uzun süreler boyunca tekrar seçilmesidir. Bu iller, siyasetçilerin kendi memleketlerinden güçlü bir destekle yükseldiği ve bu bağların adaylık süreçlerinde etkili olduğu yerlerdir.

Öte yandan, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde doğanların ortalama seçilme sayılarını, özellikle daha küçük illerle karşılaştırıldığında nispeten düşük kaldığını görüyoruz. Bu, büyükşehirlerde siyasetin daha rekabetçi olduğunu ve bu şehirlerden gelen adayların daha geniş bir aday havuzunda yarıştığını göstermektedir. Türkiye’de iç göç örüntüsü etrafında şekillenen hemşhricilik unsurları etrafındaki kayırmacı ağlar büyükşehir doğumluları dezavantajlı hale getirmektedir. Bu şehirlerde doğan siyasetçiler, yerel ağlardan ziyade profesyonel siyasi kariyer ve merkezi parti organları aracılığıyla yükselmeye daha fazla odaklanmak zorundadırlar.

Tablo, ayrıca bölgeler arasındaki temsildeki eşitsizlikleri de ortaya koyuyor. Örneğin, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden bazı iller (Hakkari, Şırnak, Iğdır gibi) ortalama seçilme sayısı açısından düşük değerlerle temsil edilmektedir. Aile kökenleri bu illerden gelen siyasetçiler, siyasal adaylık süreçlerinde daha az temsil edilmekte ve merkezi siyasi arenada rekabet etmekte zorlanmaktadırlar.

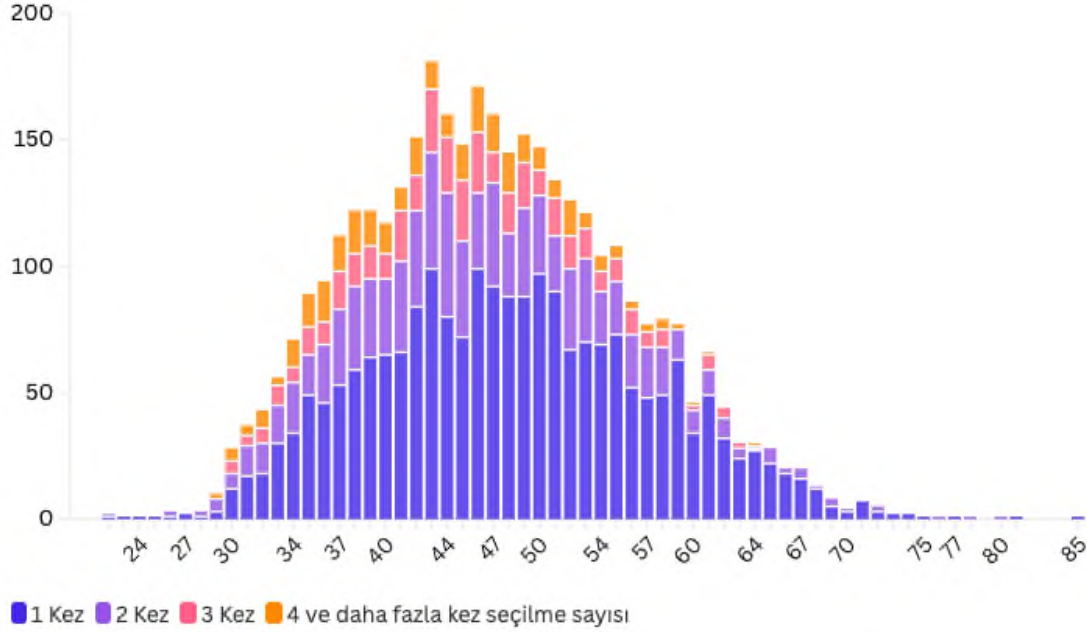
Tablo 22’deki doğum yerine göre ortalama seçilme sayısını, şehirlerin sosyal, kültürel ve iktisadi sermayesi bağlamında incelediğimizde, siyasal profesyonelleşmenin bu üç sermaye türü ile doğrudan ilişkili olduğunu görebiliriz. Şehirlerin sahip olduğu sosyal ağlar, eğitim altyapısı, ekonomik imkanlar ve kültürel birikim, siyasetçilerin profesyonel bir kariyer inşa edebilme potansiyellerini etkileyen önemli faktörlerdir. Bu illerdeki siyasetçilerin iktisadi ve sosyal sermayelerinin daha sınırlı olması, ulusal siyasete erişimlerini zorlaştırır. Profesyonelleşme süreci burada daha zor gerçekleşir ve merkezi siyasete dahil olma şansları daha düşüktür. Bu illerdeki (bölgedeki) sosyal, kültürel ve iktisadi sermayenin düşük olması bu illerden gelen siyasetçilerin profesyonel kariyerlerini olumsuz etkilemektedir. Öte yandan belirtilen bölgede hâkim olan siyasi eğilimin partilerinin sık sık kapatılması ve siyasetçilerinin siyasal yasaklı hale gelmesi de parlamento içi siyasal profesyonelleşmeyi olumsuz etkilemektedir.

Genel olarak, tablo, Türkiye’de doğum yeri ile siyasal temsil arasındaki güçlü ilişkiye işaret eder. Belirli illerin aday belirleme süreçlerinde baskın hale gelmesi, siyasette bölgesel eşitsizlikleri ve profesyonelleşme sürecinde bazı illerin avantajlı olmasını açıkça ortaya koyar. Özellikle kitle partilerinde, parti içi aday belirleme süreçlerinde doğum yeri ve yerel dayanışmanın etkisi, siyasal temsili büyük ölçüde şekillendiren unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Bu, hemşehricilik ilişkilerinin belirli illerde aday listelerini domine etmesine ve bu illerin siyasetçilerinin merkezi siyasette daha fazla yer bulmasına olanak tanır.

5.5. İlk Seçilme Yaşı ve Profesyonelleşme

Profesyonelleşmenin yaş ile doğrudan bir bağlantısı olduğunu hem literatür hem de yaptığımız çapraz analizler bağlamında belirtmiştik. Bu bağlamda milletvekili seçilme yaşını seçilme sayısı ile yani mecliste görev yapılan dönem sayısı ile birlikte ele almak bize profesyonelleşme düzeyiyle ilgili bilgi verir. Bu bize milletvekilliğinde uzun dönem

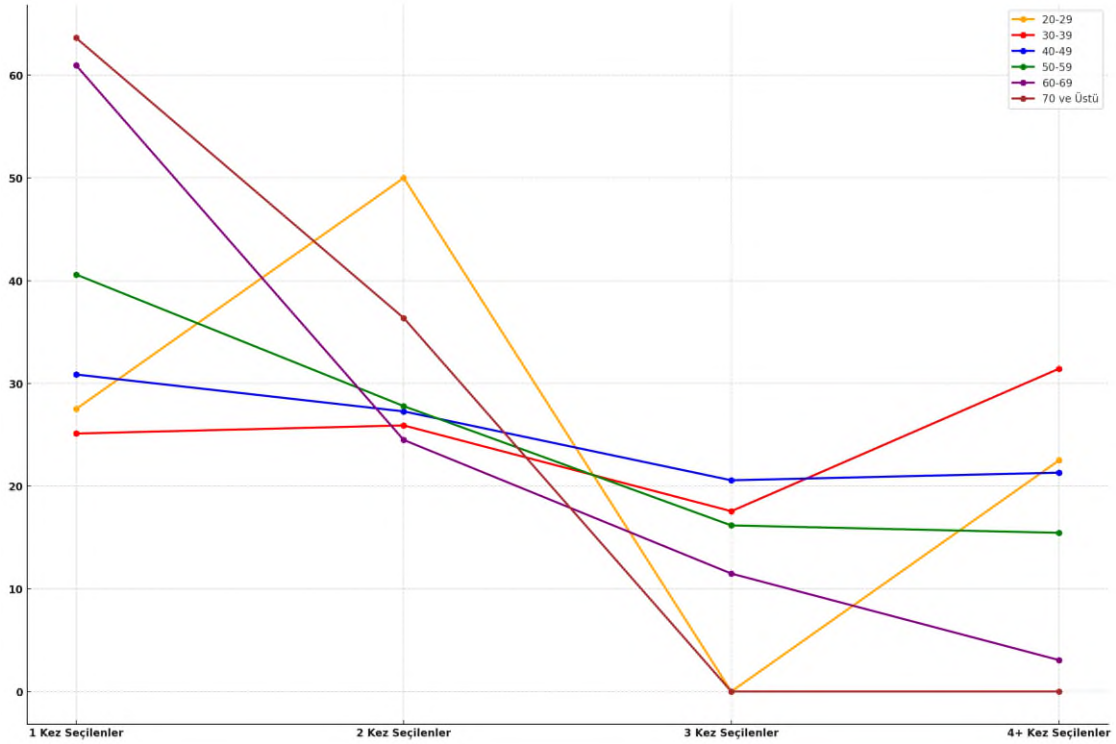
kalmak için hangi yaşlarda seçilmenin bir avantaj sağladığını ya da hangi yaşların aslında bir dezavantaj durumunda olduğunu gösterir. Bu sayede milletvekilliği kariyerini şekillendirmenin bileşenlerinden olan yaşa göre bir kariyer planlaması yapılabilir.

Şekil 57. İlk Seçildiği Yaş ve Seçilme Sayısı

Milletvekillerinin ilk seçildiği yaş ve seçilme sayılarına baktığımız zaman 30 yaş altı ve 70 yaş üstü milletvekillerinin sayıca oldukça az olduğu göze çarpar. Ancak burada 30 yaş altını değerlendirirken bazı detaylara değinmek gerekir. Parlamento seçimleri için 2006'ya kadar yaş sınırını 30'dur. 2006'da 25'e 2017'de ise 18 düşürülmüştür. Dolayısıyla 30 yaş altı milletvekili sayısının az olması doğaldır. Ancak milletvekili yaşının 25'e düşürülmesinden beri altı, 18'e düşürülmesinden beri iki seçim dönemi geride kalmıştır. Dolayısıyla çok genç yaşta olmak milletvekili seçilmek için bir avantaj değil hatta bir dezavantaj konumundadır. Genç yaştaki milletvekillerinin düşük profesyonelleşme düzeyine sahip olacağı gerçeği ise bir analize gerek duymaksızın açıktır. Burada 40'lı yaşlar profesyonelleşme düzeyinin en yüksek olduğu yaşlardır. Zira bu yaşlarda en az bir kez seçilme durumu mevcutken sırayla iki kez, iki kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumu seçilme dönemiyle doğru orantıda yükselir. En fazla dört ve daha fazla kez seçilen milletvekilleri 43-45 yaşlarındadır. 73 yaştan sonrasında da dikkat çekici bir durum mevcuttur. Bu yaştan sonra bir kez ve iki kez seçilme durumu neredeyse yoktur. Dört ve daha fazla kez seçilme durumu ise baskın vaziyettir. Bu oran aslında

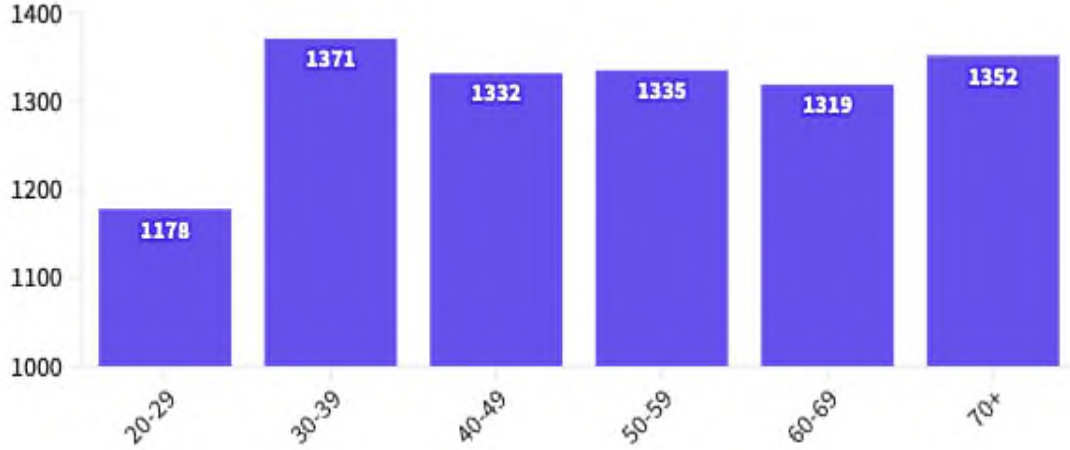
Türkiye’de milletvekillerinin profesyonelleşmesinin yakın geçmişe dayandığını da gösterir.

Şekil 58. İlk Seçildiği Yaş (Gruplu) ve Seçilme Sayısı

Milletvekillerinin seçildikleri yaşa gruplu olarak bakmak tabloyu bütünlüklü görmek açısından önemlidir. Burada 20-29 yaş aralığına baktığımız zaman bunlar en genç milletvekilleridir. Görüldüğü üzere burada seçilme sayısı oldukça düşüktür. 30-39 yaş aralığına geldiğimizde durum daha netleşir. Bu yaş aralığında bir kez seçilme sayısı en düşükken iki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme sayısı yükselmeye başlamıştır. Profesyonelleşmenin ilk adımlarının 30-39 yaş aralığında atıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. 40-49 yaş aralığı milletvekilliği için en verimli dönemdir denilebilir. Çünkü bu yaş aralığında tüm seçilme sayıları zirve yapmıştır. Ancak en yüksek seviyeye dört ve daha fazla kez seçilme sayısı ulaşmıştır. Dolayısıyla bu yaş aralığında milletvekilliği artık bir görev olmaktan ziyade bir meslek olmaya doğru evrilmiştir demek yanlış olmayacaktır. Çünkü 40-49 yaş aralığında dört ve daha fazla kez milletvekilliği yapmış olmak en az dört seçim dönemini kapsayacağı için geniş bir periyottur ve bir insanın iş hayatının büyük bir bölümünü kapsar niteliktedir. 50-59 yaş aralığında yine dört ve daha fazla kez seçilme durumu yüksek seviyedir. Ancak artık seçilme sayıları kademeli olarak

tüm seçilme sayılarında doğru orantılı bir şekilde düşmeye başlamıştır. 60-69 yaş aralığı ve 70 yaş üzerinde seçilme sayısının düşme trendi devam etse de yine 70 yaş üzerinde dört ve daha fazla kez seçilme durumu yine görülür.

Şekil 59. İlk Seçildiği Yaş ve Milletvekilliğinde Geçirdiği Ortalama Süre (Gün)

Siyasete giriş yaşı ve profesyonelleşme arasındaki ilişki, özellikle siyasetçilerin kariyer gelişimi açısından önemli bir veri sunar. Mecliste görev yapılan dönem sayısı ve seçilme yaşına bakıldığında, profesyonelleşmenin hangi yaşlarda daha belirgin hale geldiği anlaşılabilir. Bu bağlamda, özellikle 40'lı yaşlarda siyasete giriş, profesyonelleşme ve önceki profesyonel kariyer ile güçlü bir bağlantıya sahiptir.

Yaş aralıklarına göre mecliste geçirilen süreye baktığımız zaman farklılıklar mevcuttur. 30-39 yaş aralığındaki milletvekillerinin mecliste geçirdikleri gün sayısı en fazladır. Bu durum daha önceden de değindiğimiz gibi bu yaş grubundaki milletvekillerinin daha fazla enerjiye ve motivasyona sahip olabileceğini işaret edebilir. Bu yaş grubundan sonra mecliste en fazla zaman geçirenler 70 yaş ve üzeri milletvekilleridir. Burada da daha önce değinildiği gibi deneyim ve tecrübe sahibi olmanın etkisi görülebilir. 70 yaş üstü milletvekillerinin mecliste fazla gün geçirmiş olması profesyonelleşmeyi bir başka açıdan bizlere gösterir niteliktedir. Yaşları itibarıyla 20-29 yaş aralığındaki genç milletvekilleri mecliste en az süre geçiren gruptur ki bu da zaten anlaşılabilir. Öte yandan 40 ve 69 yaşlar arasındaki gruplarda milletvekilliğinde geçirilen sürenin birbirine oldukça yakın olduğu görülür.

20'li yaşlarda siyasete giren milletvekillerinin sayıca çok az olduğu ve profesyonelleşme düzeyinin düşük olduğu açıktır. 2006'da milletvekili seçilme yaşının 30'dan 25'e, 2017'de ise 18'e indirilmesine rağmen, 30 yaş altı milletvekili sayısının hala sınırlı olması, genç yaştaki bireylerin siyaset alanında karşılaştıkları zorluklara işaret eder. Bu yaş grubundaki milletvekilleri, genellikle deneyim ve tecrübe eksikliği nedeniyle daha az profesyonelleşmiş bir kariyere sahip olur. Siyasette uzun süre kalmak için gerekli olan ağlar, tecrübeler ve politik bilgi birikimi, genellikle bu yaş grubunda yeterince gelişmemiştir.

30'lu yaşlar, mesleki manada da profesyonelleşme sürecinin ilk adımlarının atıldığı bir dönemdir. Bu yaş grubunda ilk kez seçilen milletvekilleri, daha önceki dönemlerde kişisel veya mesleki deneyimlerini biriktirmeye başlamış ve siyasete giriş için uygun şartları yakalamış olabilirler. Ancak bu yaşlarda ilke kez seçilenlerin mecliste geçirdikleri ortalama gün sayısının hala düşük olması, bu grup için siyasette profesyonelleşmenin tam anlamıyla gerçekleşmediği anlamına gelir. Zira, siyasete yeni adım atan milletvekilleri için bu yaşlar, kendilerini kanıtlamaya ve daha uzun süreli bir siyasi kariyer için zemin hazırlamaya çalıştıkları dönemlerdir.

39-40'lı yaşlar, siyasetçilerin en fazla profesyonelleşme düzeyine ulaştığı yaş grubu olarak dikkat çekmektedir. Bu yaşlarda milletvekilliğine seçilme oranlarının zirve yapması, siyasetin bir meslek haline gelmesiyle ilişkilidir. Dört ve daha fazla kez milletvekilliği yapan siyasetçilerin büyük bir kısmı, kariyerlerinin büyük bir bölümünü bu dönemde inşa etmişlerdir. Bunun temel nedenlerinden biri, bu yaşlarda siyasete giren kişilerin genellikle öncesinde başka bir profesyonel kariyere sahip olmalarıdır. Siyaset öncesi kariyer, bu dönemde siyasete giren bireyler için bir avantaj sağlar. 40'lı yaşlarına gelmiş bireyler, akademik, bürokratik, ticari ya da hukuki alanlarda deneyim kazandıktan sonra siyasete girerek bu alanlardaki bilgi ve tecrübelerini siyasi kariyerlerine yansıtabilirler. Bu da siyasette profesyonelleşmenin hızla gelişmesine olanak tanır. Bu yaş grubunda, siyasetçilerin geniş bir sosyal ve mesleki ağ geliştirmiş olmaları, onlara siyasi arenada daha geniş bir hareket alanı sağlar. Bu nedenle 30-40'lı yaşlarda siyasete giren milletvekilleri, hem profesyonel bilgi birikimlerini kullanarak siyaset yapma konusunda daha başarılı olabilirler hem de önceki kariyerlerinden getirdikleri bağlantılar sayesinde daha kolay bir şekilde uzun süreli siyasi kariyerler inşa edebilirler. Bu durum,

siyaseti bir meslek olarak sürdüren kişilerin genellikle bu yaş grubunda yoğunlaştığını gösterir.

50'li yaşlarda siyasete girenler, dört ve daha fazla kez seçilen milletvekillerinin en yüksek oranlarda bulunduğu gruplardan biridir. Bu da bu yaşlardaki siyasetçilerin artık tamamen profesyonelleşmiş ve siyaseti bir meslek haline getirmiş bireyler olduğunu gösterir. Ancak seçilme oranlarında kademeli bir düşüş yaşandığı görülür. 50'li yaşların sonlarına doğru, siyasete girmeye yönelik talebin azalmaya başlaması ve yeni nesillerin siyasete girmesiyle birlikte bu yaş grubundaki milletvekilleri için siyasete giriş daha rekabetçi hale gelir.

60'lı yaşlarda girenlerin ise seçilme oranlarının azalması, bu yaş grubunda siyasete girenlerin zaten doğan kariyerlerinin sonlarına yaklaştığını gösterir. 70 yaş üstü milletvekillerinin mecliste geçirdikleri gün sayısının oldukça fazla olması, bu yaş grubundaki siyasetçilerin artık tam anlamıyla profesyonelleşmiş ve tecrübe birikimine sahip olduklarını gösterir. Sayısı sınırlı olan bu siyasetçiler genellikle kariyerlerinde önemli roller üstlenmiş, partilerinde veya devlet kurumlarında deneyim kazanmış bireylerdir. Bu yaş grubunda, dört ve daha fazla kez seçilme durumu baskın olmakla birlikte, bu siyasetçilerin artık mecliste uzun süre kalmalarının temel nedeni, siyasette uzun yıllar boyunca elde ettikleri birikim ve bağlantılardır. Ancak bu yaş grubunda, genç yaşta siyasete girenlere kıyasla daha sınırlı bir profesyonel gelişim görülür.

Özetle siyasete giriş yaşı, milletvekilliğinde profesyonelleşme düzeyi açısından kritik bir faktördür. Özellikle 39-40'lı yaşlarda siyasete giren bireyler, önceki profesyonel kariyerleriyle siyaset arasında bir köprü kurarak başarılı ve uzun süreli bir siyasi kariyer inşa edebilirler. Bu yaşlar, siyasetçinin mesleki bilgi birikimi, sosyal ağları ve tecrübeleriyle birleştiğinde, siyasette profesyonelleşmenin en üst düzeye ulaştığı dönemlerdir. 50 ve 60'lı yaşlar da siyasette kalıcı olmanın göstergesi olarak profesyonelleşmeyi sürdürse de 70 yaş ve üzerinde ise artık tamamen tecrübe ve birikimin getirdiği profesyonelleşme hakimdir.

Tablo 23. Milletvekilliği Süresine Göre İlk Seçilme Yaşı Karşılaştırma Tablosu

Örnek 1 – Örnek 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig. ^a
2905 ve üstü-1786-2904 gün	411.416	50.782	8.102	.000	.000
2905 ve üstü-0-1420 gün	427.589	49.502	8.638	.000	.000
2905 ve üstü-1421-1785 gün	604.087	49.291	12.256	.000	.000
1786-2904 gün-0-1420 gün	16.173	50.130	.323	.747	1.000
1786-2904 gün-1421-1785 gün	192.671	49.922	3.859	.000	.001
0-1420 gün-1421-1785 gün	-176.498	48.620	-3.630	.000	.002

Her bir satır, Örnek 1 ve Örnek 2 dağılımlarının aynı olduğu sıfır hipotezini test eder. Asimptotik anlamlılık değerleri (iki yönlü testler) gösterilmiştir. Anlamlılık seviyesi .050'dir.

a. Anlamlılık değerleri, birden fazla test için Bonferroni düzeltmesi ile ayarlanmıştır.

Milletvekilliğinde Geçirilen Süre (Gruplu)								
		0-1420 gün		1421-1785 gün		1786-2904 gün		2905 ve üstü
		Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean
İlk Seçildiği Yaş	47.54	.28	49.08	.30	47.35	.30	43.97	.26

Milletvekilliğinde geçirilen sürelerinin ilk seçilen yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını, Kruskal Wallis post hoc testiyle test ettik. Sonuçları yorumladığımızda, neredeyse tüm örneklem/grup çiftleri arasında önemli farklılıklar görülür. Örneğin, “1421-1785 gün” ile “2905 ve üzeri gün” arasındaki karşılaştırmada, standartlaştırılmış test istatistiği 12.256’dır ve 0.000 gibi çok düşük bir p-değeri ile bu iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu gösterir. “2905 ve üzeri gün” ve “0-1420 gün” arasındaki

karşılaştırmada, standartlaştırılmış test istatistiği 8.638 iken p-değeri 0.000'dır. Bu değer iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu söyler. “2905 ve üzeri gün” ve “1786-2904 gün” karşılaştırmasında da p-değeri 0.000 gibi bir değerle çok düşüktür. Bu iki grup arasında anlamlı bir fark mevcuttur.

Milletvekilliği süresi ilk seçilme yaşına göre incelendiğinde, milletvekilliği süresi en yüksek grupta (2905 ve üstü) 43.97 ile en düşük yaşa ulaşılmış olup, bu yaş diğer tüm milletvekilliği gün süresi gruplarındakinden istatistiksel olarak anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Öte yandan sadece 1786-2904 gün-0-1420 gün grupları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($p=1.000$). Buradan da anlaşılacağı üzere milletvekilliğinde uzun süre geçirmek için erken yaşta milletvekilliğine adım atmış olmak önemli bir farklılaşma sağlar.

İlk seçildiği yaşlara bakıldığında ise, 1786-2904 gün ve 0-1420 gün arasındaki grupta anlamlı bir farklılık gözlenmez ($p=0,747$). Yani bu performanslar arasında ilk seçilme yaşı açısından anlamlı bir fark görünmez. Milletvekilliği performansı en yüksek grupta yaş ortalaması 43,97 olarak tespit edilmiş olup, bu diğer tüm gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede düşüktür. Yani, milletvekilliği süresi en yüksek grupta yaş ortalaması en düşüktür.

Tablo 24. İlk Seçildiği Yaşa Göre Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Kruskal-Wallis Testi

Örnek 1 – Örnek 2	Std. Test Statistic	Sig.
70 ve üzeri-60-69	.177	.860
70 ve üzeri-50-59	1.692	.091
70 ve üzeri-40-49	2.854	.004
70 ve üzeri-20-29	2.129	.033
70 ve üzeri-30-39	3.987	.000
60-69-50-59	4.515	.000
60-69-40-49	8.240	.000
60-69-20-29	2.628	.009
60-69-30-39	10.995	.000
50-59-40-49	5.603	.000
50-59-20-29	1.302	.193
50-59-30-39	9.536	.000
40-49-20-29	.238	.812
40-49-30-39	5.128	.000
20-29-30-39	-.835	.404

Her bir satır, Örnek 1 ve Örnek 2 dağılımlarının aynı olduğu sıfır hipotezini test eder. Asimptotik anlamlılık değerleri (iki yönlü testler) gösterilmektedir. Anlamlılık seviyesi .050'dir.
a. Anlamlılık değerleri, birden fazla test için Bonferroni düzeltmesi ile ayarlanmıştır.

Yukarıdaki Tabloda, farklı yaş grupları karşılaştırılmıştır. Örneğin, “70 ve üzeri” yaş grubu ile “60-69 yaş grubu” karşılaştırılmıştır. Std. Test Statistic: Bu kolon, her iki grup arasındaki medyan farkını gösteren test istatistiğini belirtir. Bu değer, yaş gruplarına göre milletvekilliği süresindeki farklılığın büyüklüğünü gösterir. Sig. (Significance): Bu sütun, p-değerini (anlamlılık değeri) gösterir. Eğer p-değeri 0.05’ten küçükse, bu, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülür.

Burada milletvekillerinin ilk seçildikleri yaşa göre milletvekilliğinde geçirdikleri süreyi Kruskal-Wallis testi ile incelediğimiz zaman anlamlı farklılıklar göze çarpar. Milletvekillerinin ilk seçildiği yaş aralığına göre seçildikleri dönem sayısı anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. “70 ve üzeri” yaş grubu ile “40-49”, “20-29”, “30-39” yaş grupları arasında anlamlı farklar bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu, daha genç yaşlarda milletvekili seçilenlerin görev süresi ile yaşlı grupların görev süresi arasında fark olduğunu gösterir. Benzer şekilde, “60-69” yaş grubunun, “50-59”, “40-49”, “20-29”, “30-39” yaş grupları ile karşılaştırılmasında anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Bu da yaş grupları arasında TBMM’de görev süresi bakımından farklılık olduğunu gösterir. En dikkat çekici sonuçlardan biri, “60-69” yaş grubu ile “30-39” yaş grubu, 50-59 yaş grubu ile yine 30-39 yaş grubu arasındaki farkın oldukça yüksek olmasıdır (Test İstatistiği: 10.995, $p = 0.000$; Test İstatistiği: 9.536, $p = 0.000$). Bu, orta yaş grubundaki milletvekillerinin, TBMM’de daha uzun süre görev yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. “70 ve üzeri” yaş grubu ile “60-69” yaş grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.860$). Bu, bu iki yaş grubunun görev süreleri açısından benzerlik gösterdiğini ima eder. Aynı şekilde, “50-59” yaş grubu ile “20-29” yaş grubu arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.193$). Bu, bu yaş gruplarının TBMM’deki görev süresi açısından benzer özelliklere sahip olduğunu gösterir.

Genel olarak, daha genç yaşlarda seçilen milletvekillerinin TBMM’de daha uzun süre görev yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, 70 yaş ve üzeri milletvekilleri ile 60-69 yaş aralığındaki milletvekilleri arasında anlamlı bir fark olmaması, bu yaş grubundaki milletvekillerinin benzer sürelerde görev yaptığını gösterebilir. Bu sonuçlar, TBMM’de yaş ve deneyim arasındaki dinamiklerin siyasi kariyer uzunluğu üzerindeki etkisini anlamak için önemlidir.

Tablo 25. Milletvekili Süresine Göre Son Seçildiği Yaş Karşılaştırma Tablosu

Örnek 1 – Örnek 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig. ^a
0-1420 gün-1421-1785 gün	-198.588	48.622	-4.084	.000	.000
0-1420 gün-1786-2904 gün	-343.915	50.133	-6.860	.000	.000
0-1420 gün-2905 ve üstü	-874.151	49.504	-17.658	.000	.000
1421-1785 gün-1786-2904 gün	-145.327	49.925	-2.911	.004	.022
1421-1785 gün-2905 ve üstü	-675.563	49.294	-13.705	.000	.000
1786-2904 gün-2905 ve üstü	-530.236	50.784	-10.441	.000	.000

Her bir satır, Örnek 1 ve Örnek 2 dağılımlarının aynı olduğu sıfır hipotezini test eder. Asimptotik anlamlılık değerleri (iki yönlü testler) gösterilmektedir. Anlamlılık seviyesi .050'dir.

a. Anlamlılık değerleri, birden fazla test için Bonferroni düzeltmesi ile ayarlanmıştır.

	Milletvekilliğinde Geçirilen Süre							
	0-1420 gün		1421-1785 gün		1786-2904 gün		2905 ve üstü	
	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean
Son Seçildiği Yaş	47.57	.28	49.20	.30	50.47	.29	55.16	.28

Milletvekilliğinde geçirilen sürelerin son seçildiği yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını da Kruskal Wallis post hoc testiyle araştırdık. Sonuçları yorumladığımızda, neredeyse tüm örneklem/grup çiftleri arasında önemli farklılıklar görülür. Örneğin, “1421-1785 gün” ile “2905 ve üzeri gün” arasındaki karşılaştırmada, standartlaştırılmış test istatistiği -13.705’tir ve 0.000 gibi çok düşük bir p-değeri ile bu iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu gösterir. “2905 ve üzeri gün” ve “0-1420 gün” arasındaki karşılaştırmada, standartlaştırılmış test istatistiği -17.658 iken p-değeri 0.000’dır. Bu değer iki grup arasındaki dağılımda önemli bir fark olduğunu söyler. “2905 ve üzeri gün” ve “1786-2904 gün” karşılaştırmasında da p-değeri 0.000 gibi bir değerle çok düşüktür. Bu iki grup arasında anlamlı bir fark mevcuttur.

Analiz, milletvekilliğinde geçirilen süreye göre son seçilme yaşının nasıl değiştiğini göstermektedir. 0-1420 gün arası milletvekilliği yapanların son seçildiği yaş ortalaması 47.57, ortalamanın standart hatası ise 0.28'dir. 1421-1785 gün milletvekilliği yapanların son seçilme yaş ortalaması 49.20, standart hata 0.30'dur. 1786-2904 gün aralığında görev yapan milletvekillerinin son seçilme yaş ortalaması 50.47, standart hata ise 0.29'dur. 2905 gün ve üstü süreyle en uzun süre görev yapan vekillerin son seçildiği yaş ortalaması 55.16'dır, standart hata ise 0.28'dir. Buna göre son seçildiği yaşa bakıldığında, bütün milletvekilliği gün süreleri grupları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu göze çarpar. Ayrıca mecliste yapılan görev süresi arttıkça son seçilme yaşının ortalaması da artmaktadır.

Yukarıda ilk ve son seçilme yaşları ile mecliste geçirilen süre arasındaki ilişkiye dayalı olarak yapılan test sonuçları, yaş arttıkça milletvekillerinin mecliste geçirdiği sürelerin de uzadığına dair anlamlı farklar ortaya koymaktadır. Özellikle 60-69 ve 70 yaş üzeri grupların mecliste uzun süre görev yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. 40-49 yaş grubunda ise profesyonelleşmenin ilk adımlarının atıldığı ve bu grubun siyasette kalıcı hale gelmeye başladığı görülmektedir. 20-29 ve 30-39 yaş gruplarında ise mecliste daha kısa süre kalındığı ve bu yaşlarda seçilenlerin genellikle kariyerlerinin başında oldukları anlaşılmaktadır.

5.6. Eğitim Düzeyi ve Profesyonelleşme

Eğitim düzeyi ve profesyonelleşme arasındaki kuvvetli ilişkiyi sosyal ve kültürel sermaye bağlamında değerlendirdiğimizde, milletvekillerinin kariyer gelişiminde bu iki sermaye türünün oynadığı kritik rol daha net ortaya çıkar.

Eğitim, uzun yıllardır siyasilerin siyasete dahil olmalarındaki en istikrarlı özelliktir (Kountouri, 2018). Milletvekillerinin eğitim geçmişleri temel özelliklerini ve eğilimlerini yansıtır (P. Allen, 2014). Saalfeld (1997), parlamento kariyeri için üniversite eğitiminin bir başlangıç niteliğinde olduğunu belirtir. Eğitim, bireyin yalnızca kişisel bilgi birikimini artırmakla kalmaz, aynı zamanda onun sosyal ve kültürel sermayesini de genişletir. Bourdieu'nun sermaye kavramı çerçevesinde, eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin, hem yasama alanında başarılı olma olasılıklarının daha yüksek olduğu hem de bu süreçte birer sosyal ve kültürel elit haline geldikleri söylenebilir.

Milletvekillerinin eğitim düzeylerinin yüksek olması, onların sosyal sermaye biriktirmelerine olanak sağlar. Üniversite eğitimi almak, sadece akademik bir süreç değil, aynı zamanda bireylerin geniş sosyal ağlar oluşturmalarına yardımcı olan bir süreçtir. Üniversitelerde kazanılan arkadaşlıklar, bağlantılar ve sosyal ilişkiler, siyasete atılmak isteyen bireyler için önemli fırsatlar sunar. Yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler hem kendi meslektaşları arasında hem de toplumda daha fazla saygı görerek, siyasi kariyerlerinde hızla yükselme imkânı bulurlar.

Eğitimli bireylerin yasama alanındaki zorlukları daha rahat aşabilmesi (Shibakovski, 2015), onların sosyal sermayelerini etkin bir şekilde kullanmalarıyla da doğrudan ilişkilidir. Üniversitelerde elde edilen sosyal ağlar, bu kişilerin siyasete adım atarken daha güçlü bir destek bulmalarını sağlar. Ayrıca, eğitimin bireye kazandırdığı bilgi ve beceriler, bu kişilerin yasama süreçlerinde daha etkin bir şekilde yer almalarına olanak tanır. Bu da onların profesyonelleşme süreçlerini hızlandırır ve mecliste daha uzun süre görev yapmalarını sağlar. Bu bağlamda, eğitim, sosyal sermayeyi güçlendiren önemli bir araçtır.

Kültürel sermaye ise bireylerin sahip olduğu entelektüel birikim, dil becerileri, sanatsal veya bilimsel bilgi gibi unsurlarla tanımlanır. Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, kültürel sermayelerini geliştirme konusunda daha avantajlıdırlar. Yüksek lisans ve doktora gibi daha ileri eğitim seviyeleri, bireylere yalnızca yasama alanında başarılı olma yetisi kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda onları kültürel elitler sınıfına da dahil eder. Bu bireyler, toplumda saygı gören, bilgi birikimi yüksek ve entelektüel anlamda donanımlı kişiler olarak kabul edilirler.

Milletvekillerinin büyük çoğunluğunun üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip olması, meclisteki kültürel sermayenin de oldukça yüksek olduğunu gösterir. Bu, parlamentonun genel anlamda toplumun üst kültürel tabakasını temsil ettiği anlamına gelir. Statü farkı kavramı da burada devreye girer. Yasama organı ile vatandaşlar arasındaki bu statü farkı, eğitimli elitler tarafından doldurulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitimli elitler ile genel halk arasındaki bu fark daha belirgindir. Milletvekillerinin eğitim seviyesi yüksek oldukça, vatandaşlarla aralarındaki statü farkı büyür. Ancak gelişmiş ve daha varlıklı ülkelerde, bu fark daha azdır, çünkü eğitimli ve okuryazar bir toplumda bu tür elitler daha yaygındır.

Bu bağlamda, eğitim, yalnızca bireysel profesyonelleşme için değil, aynı zamanda toplumun sosyal ve kültürel yapısı üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Milletvekillerinin sahip oldukları yüksek eğitim seviyesi, onların yasama organındaki uzun vadeli başarılarını garanti altına alırken, aynı zamanda bu bireyleri toplumun entelektüel ve kültürel elitleri haline getirir. Kültürel sermayenin bu düzeyi, yasama süreçlerinde daha yetkin ve etkili olmalarını sağlar.

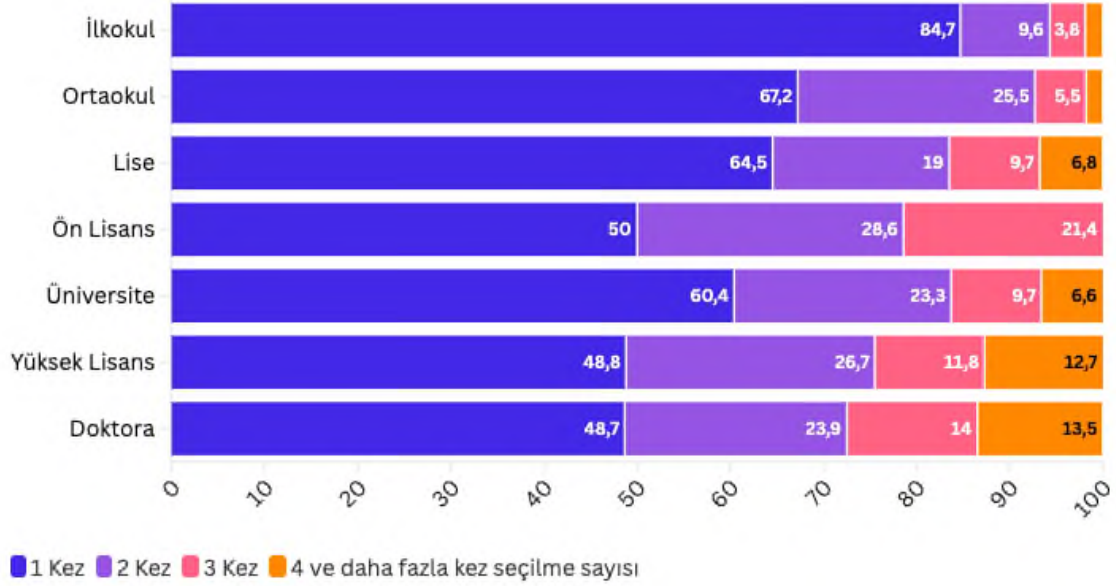
Matthews'un (1984) belirttiği gibi, yasama organı ile vatandaşlar arasındaki statü farkı, zamanla daralmış olsa da eğitim düzeyi hala bu farkın en belirgin bileşenlerinden biridir. Yüksek eğitim düzeyine sahip milletvekilleri, daha az eğitilmiş olanlardan daha profesyonel ve daha yetkin kabul edilirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, elit bir sınıf olarak kabul edilen bu eğitilmiş milletvekilleri, yasama organında daha güçlü bir yer tutar.

Bu statü farkı, sosyal ve kültürel sermaye üzerinden de açıklanabilir. Eğitilmiş milletvekilleri, yasama alanında etkin olmak için gerekli olan entelektüel becerilere ve sosyal bağlantılara sahiptirler. Aynı zamanda, bu bireyler, kendilerini destekleyen bir sosyal sınıfın da temsilcileri olarak görev yaparlar. Gelişmiş ülkelerde ise bu statü farkı daha azdır, çünkü eğitim seviyeleri daha homojen bir dağılım gösterir.

Frey (1965, s.50) Türkiye için erken bir dönemde yaptığı analizde örgün eğitim düzeyi ile milletvekillerinin yeniden seçilme oranı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. 1920-1957 yılları arasında üniversite eğitimi almış kişilerin yeniden seçilme oranının daha yüksek olduğunu ortaya çıkarır. Yıllar geçmesine rağmen benzer bir durum aşağıda karşımıza çıkar.

Eğitim düzeyi, bireylerin sosyal ve kültürel sermayesini önemli ölçüde artıran bir faktördür. Milletvekillerinin yüksek eğitim seviyesine sahip olması, onların yasama süreçlerinde daha başarılı olmalarını sağlarken, profesyonelleşme süreçlerini de hızlandırır. Sosyal ve kültürel sermaye ile desteklenen bu eğitilmiş milletvekilleri, yasama organında uzun vadeli kariyerler inşa etme konusunda daha avantajlıdır. Eğitim düzeyinin yüksek olması, milletvekillerini yasama organında elit bir konuma yerleştirirken, toplumla aralarındaki statü farkını da belirginleştirir. Ancak bu fark,

eğitimli ve okuryazar bir toplumda daralmaya başlar ve profesyonelleşme süreçleri daha geniş bir kitleye yayılabilir hale gelir.

Şekil 60. Mezuniyet Derecesi ve Seçilme Sayısı (%)

Mezuniyet derecesi ve seçilme sayısına baktığımız zaman ilkokul mezunlarının en fazla bir kez (%84,7) seçildiği görülür. Yani ilkokul mezunu olmak profesyonelleşme için dezavantajlı konumdadır. Keza ortaokul ve lise için de durum böyledir. İki kez seçilmek için mezuniyet dereceleri anlamlı bir kırılma oluşturmaz ancak iki kez seçilme ve dört ve daha fazla seçilme de durum farklıdır. İki kez seçilmek için ön lisans ve üzerinde mezuniyet derecesine sahip olmak önemlidir. Yani profesyonelleşmenin adımlarında üniversite mezuniyetine sahip olmak oldukça önemlidir. Dört ve daha fazla kez seçilmede ise mezuniyet derecesinin önemi giderek artar. İleri profesyonelleşme olarak kavramsallaştırabileceğimiz dört ve daha fazla kez seçilmede ise en yüksek orana sahip mezuniyet derecesi doktora (%13,5). Diğer bir deyişle lisansüstü eğitime sahip olmak ileri profesyonelleşmenin anahtarı niteliğindedir.

Tablo 26. Milletvekilliği Süresine Göre Eğitim Düzeyleri Karşılaştırma Tablosu

Örnek 1 – Örnek 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig. ^a
1421-1785 gün-0-1420 gün	111.827	41.569	2.690	.007	.043
1421-1785 gün-1786-2904 gün	-240.874	42.632	-5.650	.000	.000
1421-1785 gün-2905 ve üstü	-332.808	42.113	-7.903	.000	.000
0-1420 gün-1786-2904 gün	-129.047	42.536	-3.034	.002	.014
0-1420 gün-2905 ve üstü	-220.980	42.016	-5.259	.000	.000
1786-2904 gün-2905 ve üstü	-91.934	43.068	-2.135	.033	.197

Tablo 26’da, milletvekilliğinde geçirilen sürelerin mezuniyet düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen Kruskal-Wallis post hoc testi sonuçları yer almaktadır. Test, çeşitli zaman dilimlerinde görev yapmış milletvekilleri arasındaki eğitim farklarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemeye yöneliktir. Tablo ve mevcut yorumlar, özellikle milletvekilliğinde daha uzun süre görev yapan kişilerin genellikle daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduklarını göstermektedir. Şimdi bu bulguları daha detaylı inceleyelim.

Tablodaki sonuçlar, milletvekillerinin görev sürelerinin mezuniyet düzeyine göre farklılaştığını ve bu farklılıkların çoğu durumda istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Lisans ve üstü eğitim seviyesine sahip olan milletvekilleri, mecliste 2905 gün ve üzeri sürelerle görev yapmaktadır. Bu da yüksek eğitim seviyesinin siyasi profesyonelleşme açısından önemli bir avantaj sağladığını gösterir. Eğitim düzeyinin profesyonelleşme üzerinde nasıl bir etkisi olduğu, milletvekillerinin mecliste geçirdiği sürelerle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle 1421-1785 gün ile 0-1420 gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada test istatistiği 2.690, p-değeri .007 olup, Bonferroni düzeltmesine göre anlamlılık seviyesi .043’tür. Bu, 1421-1785 gün arasında görev yapan milletvekillerinin eğitim seviyesinin,

0-1420 gün görev yapanlara göre anlamlı derecede farklı olduğunu gösterir. Yani daha uzun süre görev yapan milletvekillerinin eğitim seviyesi daha yüksek olabilir.

1421-1785 gün ile 1786-2904 gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada Test istatistiği -5.650, p-değeri .000 ve bu sonuç oldukça anlamlıdır. 1421-1785 gün ile 1786-2904 gün görev yapmış milletvekilleri arasında da anlamlı bir fark vardır. Bu da daha uzun süre görev yapan milletvekillerinin daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduğunu düşündürmektedir.

1421-1785 gün ile 2905 ve üzeri gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada test istatistiği -7.903 ve p-değeri .000 olan bu fark, çok daha uzun süre görev yapan milletvekillerinin (2905 gün ve üstü) eğitim seviyesinin 1421-1785 gün görev yapmış milletvekillerinden anlamlı derecede farklı olduğunu gösterir. Bu sonuç, yüksek eğitim seviyesinin mecliste daha uzun süre kalmayı etkilediğini gösteren en güçlü bulgulardan biridir.

1420 günden daha az görev yapanlar ile 1786-2904 gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada test istatistiği -3.034, p-değeri .002 ve Bonferroni düzeltmesine göre anlamlılık seviyesi .014 olup, anlamlı bir farkı ortaya koyar. 0-1420 gün görev yapmış milletvekillerine kıyasla, 1786-2904 gün görev yapmış milletvekillerinin eğitim düzeyi daha yüksektir.

1420 günden daha az görev yapanlar ile 2905 ve üzeri gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada test istatistiği -5.259, p-değeri .000 olan bu karşılaştırmada da çok önemli bir fark bulunmaktadır. 0-1420 gün görev yapan milletvekillerine kıyasla, 2905 gün ve üstü görev yapmış milletvekilleri arasında eğitim düzeyine dayalı anlamlı bir fark mevcuttur.

1786-2904 gün ile 2905 ve üzeri gün görev yapanlar arasındaki karşılaştırmada test istatistiği -2.135, p-değeri .033 olarak bulunsa da, Bonferroni düzeltmesiyle ayarlanmış anlamlılık seviyesi .197 olduğundan, bu iki grup arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Yani 1786-2904 gün ve 2905 gün ve üstü görev yapmış milletvekilleri arasında eğitim seviyesi açısından önemli bir fark bulunmamaktadır.

Tablodan da anlaşıldığı gibi, mecliste 2905 gün ve üstü görev yapmış milletvekilleri, diğer gruplara kıyasla genellikle daha yüksek eğitim seviyesine sahiptir. Bu durum, siyasette uzun süre görev yapabilmek için yüksek eğitim seviyesinin önemli bir faktör

olabileceğini gösterir. Öte yandan 1420 günden daha az süre görev yapmış milletvekillerinin eğitim seviyesi daha düşüktür. Bu durum, siyasal profesyonelleşmede eğitimin önemli bir rol oynadığını gösterir. Yüksek eğitim seviyesine sahip olmayan milletvekilleri mecliste daha kısa süreler görev yapma eğilimindedir.

Genel olarak, eğitim düzeyi ile mecliste geçirilen süre arasında güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olanlar, yasama süreçlerinde daha etkin olabilmekte ve uzun vadeli siyasi kariyerler inşa edebilmektedir. Yüksek eğitim, özellikle lisans ve üstü düzeyde, milletvekilliğinde uzun süre görev yapmayı destekleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tabloda sadece 1786-2904 gün ve 2905 gün ve üstü görev yapmış milletvekilleri arasında eğitim düzeyi farkı anlamlı çıkmamıştır. Bu da uzun süre görev yapan milletvekillerinin genel olarak benzer yüksek eğitim seviyelerine sahip olduklarını göstermektedir. Yani, mecliste 1786 günden fazla görev yapan milletvekilleri arasında eğitim seviyesine dayalı farklılıklar daha azdır.

Sonuç olarak, eğitim düzeyi, siyasal profesyonelleşmenin önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek eğitim seviyesi, yasama organında uzun süre kalmanın bir anahtarı olarak değerlendirilebilir.

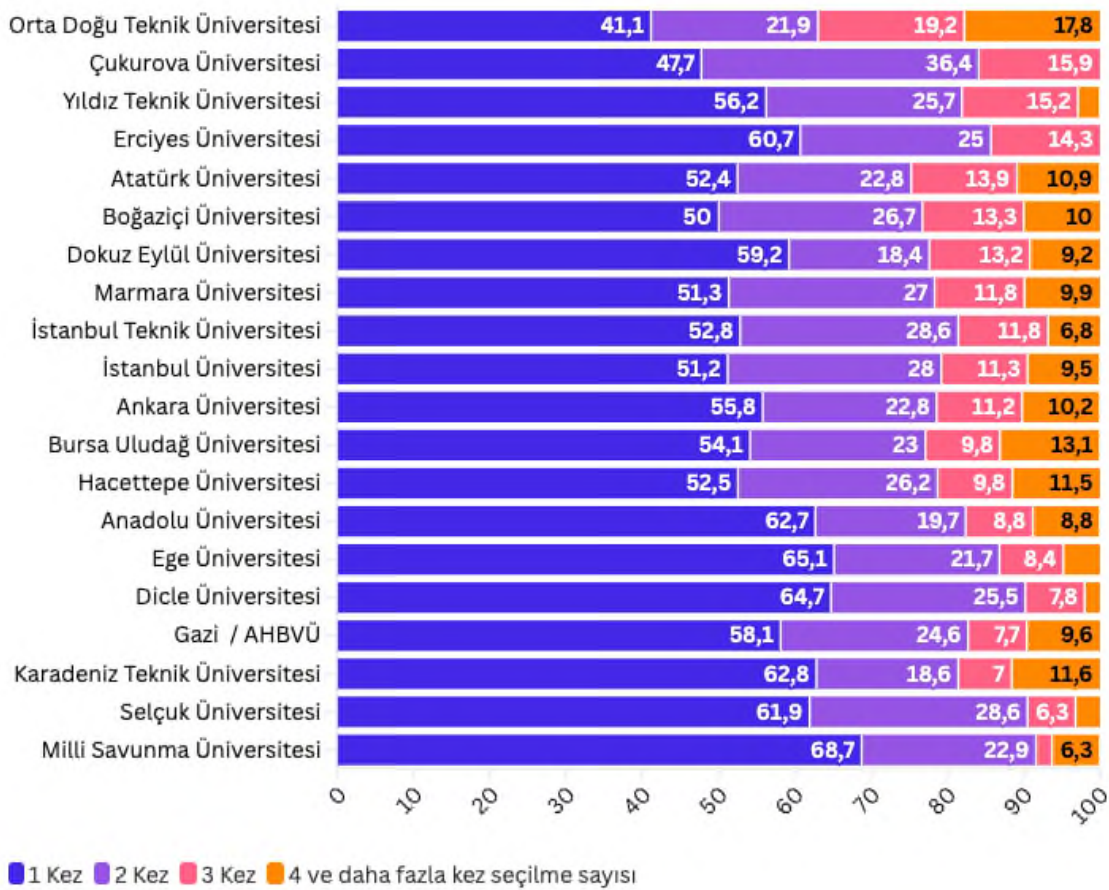
5.7. Mezun Olunan Üniversitenin Profesyonelleşmede Etkisi

Milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelere bakmak, onların sahip oldukları entelektüel ve sosyokültürel sermayeyi anlamak açısından oldukça önemlidir. Üniversite eğitimi, bireyin sadece akademik bilgi kazanmasını sağlamaz, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi bağlamda bir çevre edinmesine de katkıda bulunur. Özellikle siyasete atılan bireyler, üniversite yıllarında edindikleri sosyal ağlar, kültürel birikimler ve entelektüel sermaye aracılığıyla profesyonel siyasi kariyerlerinde önemli avantajlar elde ederler. Bu bağlamda, milletvekillerinin mezun oldukları üniversiteler, onların sosyokültürel arka planlarını ve siyasi arenada nasıl konumlandıklarını anlamada kilit bir faktör olabilir.

Siyasetçilerin mezun oldukları üniversiteler, çoğu zaman onların içinde bulundukları toplumsal sınıfı, mensup oldukları kültürel grubu ve edindikleri ideolojik eğilimleri de yansıtır. Özellikle prestijli ve belirli bir toplumsal statü ile ilişkilendirilen üniversiteler,

mezunlarına sadece bir diploma sağlamaz, aynı zamanda politik arenada yükselmeleri için bir zemin oluşturur. Bu bağlamda, milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelerin incelenmesi, mecliste profesyonelleşme sürecinin nasıl şekillendiğini anlamada önemli bir gösterge olabilir.

Ancak, üniversite çeşitliliği oldukça fazla olduğundan, analizimizi yalnızca mezuniyet sayısı en fazla olan ilk 20 üniversite ile sınırlandırdık. Bu üniversiteler arasındaki farklar ve bu kurumların milletvekili seçilme süreçlerine olan etkileri, siyasal profesyonelleşme açısından incelenmeye değer bir konudur. Çünkü bu analiz, mecliste uzun vadeli bir kariyer inşa etmek için hangi üniversitelerin daha avantajlı olduğunu ve bazı üniversitelerin neden bu süreçte ayrıcalıklı kabul edilebileceğini gösterebilir.

Şekil 61. Mezun Olduğu Üniversite ve Seçilme Sayısı

Milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelere seçilme sayısına göre baktığımız zaman bir kez seçilme durumunun en fazla Milli Savunma Üniversitesi'nde (MSÜ) olduğu

görülür. MSÜ 2016 tarihinde Millî Savunma Bakanlığına bağlı olarak kurulan askerî yükseköğretim kurumudur. Burada harp okullarının 2016 tarihinde MSÜ kuruluşuna dâhil edildiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla harp okullarından mezun olmuş milletvekilleri MSÜ mezunu olarak veriye işlenmiştir. Bu üniversiteden mezun olanlarda iki kez seçilme durumu azımsanmayacak derecede olsa da iki kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumlarına baktığımız zaman profesyonelleşme düzeyi düşüktür.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesine baktığımız zaman yüksek profesyonelleşme düzeyleri dikkat çeker. Yani genel olarak teknik üniversitelerden mezun olan milletvekillerinin profesyonelleşme eğilimleri daha yüksektir denilebilir. Nitekim dört ve daha fazla seçilme sayısının en yüksek olduğu üniversite ODTÜ'dür. Burada ODTÜ'nün siyasi pozisyona sahip olduğu ve siyasetle oldukça iç içe olan atmosferini de göz ardı etmemek gerekir. Zira Yıldız Teknik Üniversite'de bir teknik üniversite olmasına rağmen dört ve daha fazla kez milletvekili seçilme oranı oldukça düşüktür.

İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi iki farklı ekolu temsil ediyor olsa da yüksek profesyonelleşme düzeyine sahip iki köklü üniversitedir. Bu üniversitelerden mezun olan milletvekillerinin profesyonelleşme eğilimleri yüksektir. Bu üniversitelerin uzunca bir süre hukuk ve tıp gibi siyasi profesyonelleşmede önemli bir zemin sağlayan iki bölüm/meslek açısından tekele sahip olmaları da bu veride etkilidir.

İlk yirmideki üniversitelere baktığımız zaman İstanbul ve Ankara'da yer alan üniversitelerin çoğunlukta olduğu görülür. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken bir husus vardır. 2000 öncesine kadar Türkiye'de üniversiteler genellikle İstanbul ve Ankara'da kurulmuş Anadolu'da yaygınlaşması zaman almıştır. Bu nedenle bu tablo aslında parlamento gerçeğinin yanı sıra Türkiye gerçeğini de yansıtır. Dolayısıyla ilerleyen seçim dönemlerinde bu tablonun daha da çeşitleneceği düşünülebilir.

Tablo 27. Mezun Olunan Üniversiteye Göre Toplam Vekil Sayısı ve Ortalama Seçilme Sayısı

#	Mezun Olunan Üniversite	Toplam Vekil Sayısı	Ortalama Seçilme Sayısı
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	73	2,19
2	Bursa Uludağ Üniversitesi	61	1,93
3	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	96	1,89
4	Atatürk Üniversitesi	101	1,87
5	Hacettepe Üniversitesi	60	1,87
6	İstanbul Üniversitesi	609	1,85
7	Boğaziçi Üniversitesi	30	1,83
8	Ankara Üniversitesi	586	1,82
9	Marmara Üniversitesi	152	1,82
10	Dokuz Eylül Üniversitesi	76	1,79
11	Karadeniz Teknik Üniversitesi	43	1,77
12	İstanbul Teknik Üniversitesi	161	1,75
13	Çukurova Üniversitesi	44	1,68
14	Anadolu Üniversitesi	144	1,66
15	Gazi Üniversitesi	164	1,65
16	Yıldız Teknik Üniversitesi	105	1,65
17	Ege Üniversitesi	83	1,55
18	Selçuk Üniversitesi	63	1,54
19	Dicle Üniversitesi	51	1,47
20	Milli Savunma Üniversitesi	48	1,46

Ortalama seçilme sayısı açısından, mezuniyet sonrası milletvekillerinin siyasette kalıcı olup olmadığını gösteren önemli bir ölçüt görülebilir. Yukarıdaki tablo, TBMM'deki milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelere göre ortalama seçilme sayısını göstermektedir. Buna göre, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) mezunları, ortalama 2,19 kez seçilerek milletvekilliği kariyerlerinde en yüksek tekrar seçilme oranına sahipler. ODTÜ'yu takip eden Bursa Uludağ Üniversitesi mezunları ortalama 1,93 kez, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi mezunları ise 1,89 kez seçilmiştir. Atatürk Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi mezunları ortalama 1,87 kez seçilme oranına sahipken, İstanbul Üniversitesi mezunlarının ortalama seçilme sayısı 1,85'tir. Boğaziçi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi mezunları da benzer şekilde 1,83; 1,82 ile ortalamalarıyla sıralamada yer alır. Diğer üniversiteler arasında ise Dokuz Eylül Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi mezunları 1,77; 1,68 ile arasında değişen ortalama seçilme sayıları ile yer alır. Bu tablo, özellikle köklü üniversitelerden mezun olan milletvekillerinin, siyasi kariyerlerinde diğerlerine göre daha fazla tekrar seçilme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

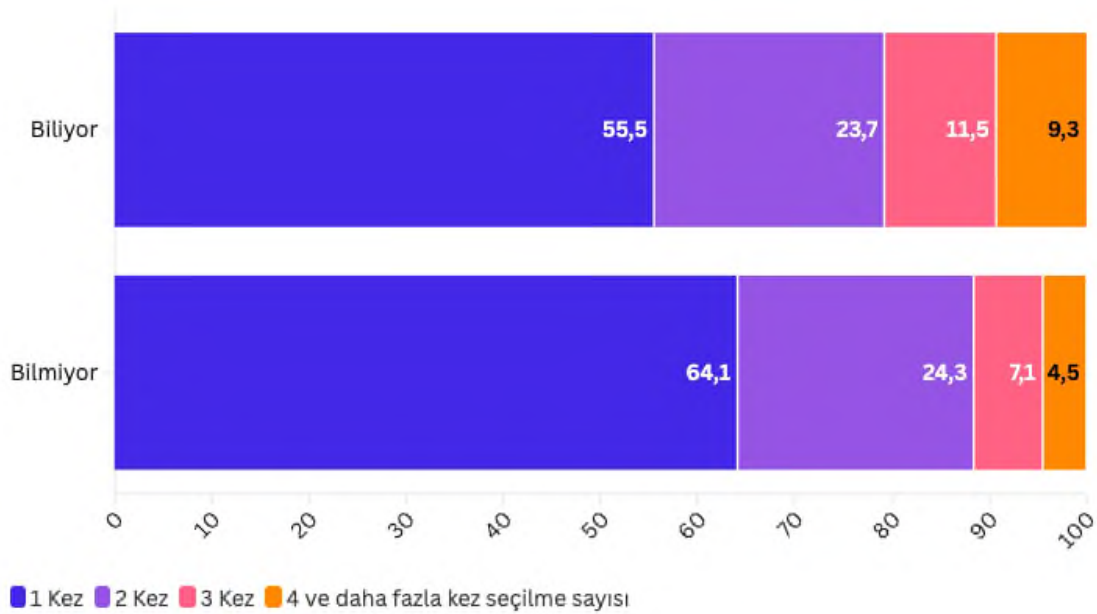
Milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelerden yola çıkarak, belirli üniversitelerden mezun olan siyasetçilerin siyasette daha uzun süre kalma eğiliminde oldukları görülebilir. Bu tablo aynı zamanda mezun olunan üniversitelerin siyasetteki profesyonel ağların oluşumuna katkıda bulunduğunu düşündürülebilir. ODTÜ'den mezun olan kişiler siyasette daha uzun süre yer alma eğilimindedir ve siyaseti bir meslek olarak sürdürebilmektedirler. ODTÜ sunduğu sosyal sermaye ve Ankara'daki siyasi bürokratik ağ ve ilişkilerle milletvekili olan mezunları için de uzun süre siyasette kalmada bir zemin sunmaktadır. Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi gibi köklü üniversitelerden mezun olan milletvekillerinin ortalama seçilme sayılarının birbirine yakındır. Bu üniversitelerin mezunlarının siyasette geniş bir yelpazede yer bulabildiğini ve siyasi kariyerlerinde sürekliliği sağladığını gösterir. Sonuç olarak, bu tablo, siyasette profesyonelleşmenin belirli bir eğitim düzeyine ve mezun olunan üniversitelerin sunduğu fırsatlara dayandığını, ancak siyasi kariyerde sürdürülebilir başarı için daha geniş bir çerçevenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

5.8. Yabancı Dil Bilgisi ve Profesyonelleşme

Yabancı dil bilgisi, milletvekilleri ve genel olarak politikacılar için yalnızca iletişim aracı olmanın ötesinde, onların sosyokültürel sermayelerini de yansıtan önemli bir kriterdir. Yabancı dil bilgisi, milletvekillerine küresel arenada daha etkili olma, uluslararası ilişkilerde aktif rol alma ve farklı kültürel gruplarla daha kolay bağlantı kurma imkânı sağlar. Bu nedenle, yabancı dil bilen politikacılar, yalnızca ulusal siyasette değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de etkili olma potansiyeline sahiptir. Yabancı dil bilme becerisi, politikacıların eğitim düzeylerinin ve kültürel sermayelerinin bir göstergesi olup, aynı zamanda onların profesyonelleşme süreçlerine de katkı sağlar.

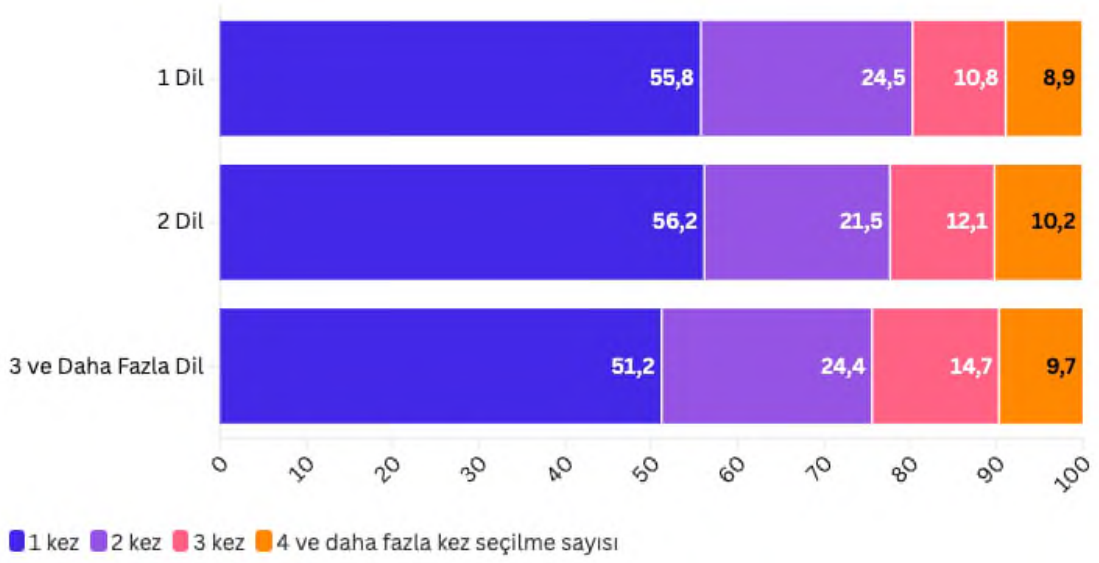
Milletvekillerinin yabancı dil bilgisi, onların entelektüel birikimlerini ve küresel perspektiflerini geliştirmelerine yardımcı olurken, seçmenler nezdinde de prestijli bir özellik olarak algılanmaktadır. Eğitimli ve yabancı dil bilen politikacılar, hem ülke içinde sosyal ve kültürel elitler arasında yer alabilir hem de uluslararası platformlarda etkili bir temsilci olma potansiyeline sahiptirler. Bu bağlamda, yabancı dil bilmenin milletvekillerinin siyasi kariyerleri üzerinde nasıl bir etki yarattığı, onların profesyonelleşme süreçlerini anlamak açısından önemlidir.

Daha önce yapılan analizlerde, milletvekillerinin yabancı dil bilme durumlarını ve bildikleri dilleri detaylı bir şekilde betimsel olarak incelemiştik. Bu analizler, milletvekillerinin sosyokültürel arka planları ile yabancı dil becerilerinin nasıl bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Burada ise, yabancı dil bilme becerisine göre milletvekillerinin seçilme sayıları ele alarak, yabancı dil bilgisinin profesyonelleşme sürecine olan etkisini değerlendirdik. Yabancı dil bilgisi, milletvekillerinin mecliste uzun süre görev yapmaları ve siyasi kariyerlerinde başarılı olmaları açısından bir avantaj sağlayabilir mi? Bu sorunun cevabı, milletvekillerinin sosyokültürel sermayesi ile profesyonel siyaset yapma kapasitesi arasındaki bağlantıyı anlamak için önemli bir adımdır.

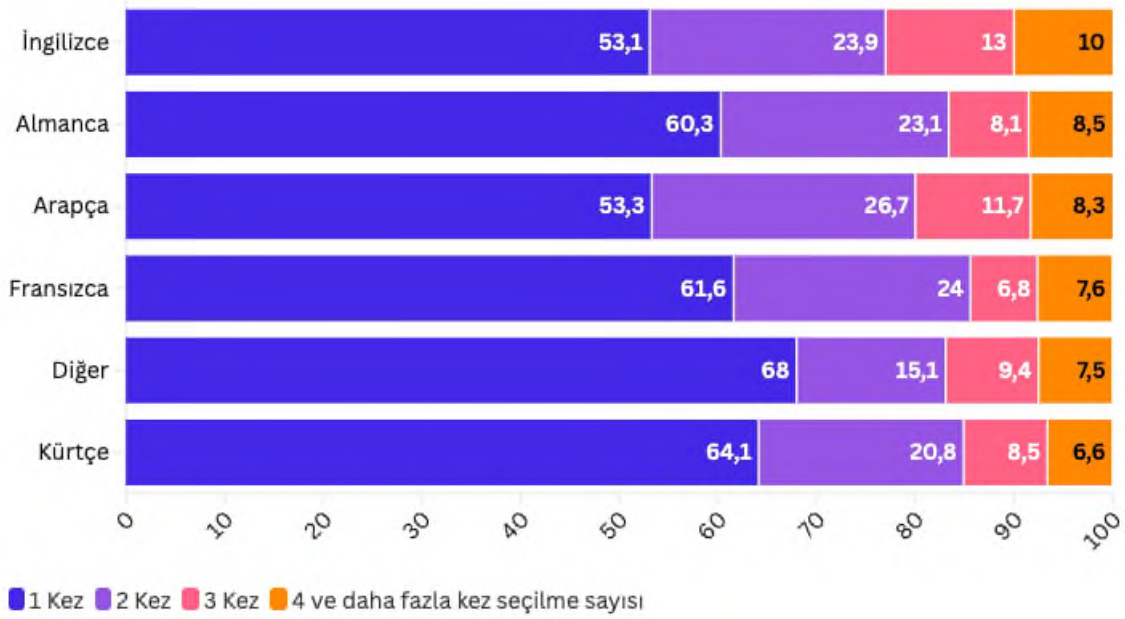
Şekil 62. Yabancı Dil Bilgisi ve Seçilme Sayısı (%)

Yabancı dil bilme becerisinde detaylı analizlere geçmeden önce milletvekillerinin yabancı dil bilgileri bilmiyor ve bilmiyor olarak kodladık. Daha sonra seçilme sayılarına göre yabancı dil bilip bilmeme durumlarını analiz ettik. Verilere baktığımız zaman yabancı dil bilmeyenlerin bir kez seçilme durumlarının (%64,1) daha yüksek olduğu görülür. İki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumları giderek azalmıştır. Yabancı dil bilenlerde bir kez seçilme durumu yabancı dil bilmeyenlere göre daha düşüktür (%55,5). Keza iki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumları da yabancı dil bilmeyenlere nazaran daha yüksektir. Buradan hareketle yabancı dil bilmenin profesyonelleşme açısından avantaj sağladığı anlaşılabılır.

Şekil 63. Bildiği Yabancı Dil Sayısı ve Seçilme Sayısı (%)

Burada bilinen yabancı dil sayısına göre seçilme sayısını ele aldık. Bu sayede yabancı dil becerisini geliştirmenin profesyonelleşme açısından nasıl bir etki sağladığını analiz ettik. Aslında daha fazla dil bilen milletvekillerinin daha sık yeniden seçilmesi (Frey, 1965, s.57) yeni bir olgu değildir. Ancak güncel veriler ile bu durumu ele aldığımızda bir dil ve iki dil bilenlerin oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülür. Bir dil ve iki dil bilenlerde en yüksek oran bir kez seçilmededir. İki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumları ise gittikçe azalmıştır. Burada kırılma olarak iki ve daha fazla dil bilme karşımıza çıkar. Üç ve daha fazla dil bilenleri iki dil ve tek dil bilenler ile karşılaştırdığımız zaman fark ortaya çıkar. Üç ve daha fazla dil bilenlerin bir kez seçilme durumu (%51,2) diğerlerine göre daha düşük, iki ve daha fazla seçilme durumu (%24,4) daha yüksektir. Buradan hareketle üç dil ve üzerinde yabancı dil bilme becerisine sahip milletvekillerinin seçilme sayısına istinaden daha fazla yabancı dil bilmenin profesyonelleşme açısından pozitif bir etki yarattığı görülür.

Şekil 64. Bilinen Yabancı Diller ve Seçilme Sayısı (%)

Analizi daha da derinleştirerek seçilme sayısına göre bilinen yabancı dillere merceği yaklaştırdığımızda yine ilginç bir tablo karşımıza çıkar. Burada mecliste en fazla bilinen beş dil alınmış sayıca çok daha az olan diller diğer kategorisinde toplanmıştır. İngilizce ve Arapça bilgisine sahip milletvekillerinin bir kez seçilme durumlarının en düşük olduğu görülür. İki kez seçilme diller arasında ciddi bir farklılık yaratmamıştır. Ancak üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumunda İngilizcenin ayırt edici etkisi ortaya çıkar. Zira üç kez ve dört ve daha fazla kez seçilmede İngilizce öndedir. Yani İngilizce dilini biliyor olmak profesyonelleşme açısından oldukça avantaj yaratan bir durum olarak karşımıza çıkar.

Milletvekilliğinde geçirilen süreleri bilinen dil sayısı açısından analiz edip Kruskal Wallis post hoc testiyle araştırdığımızda ise, milletvekilliğinde geçirilen süre açısından bilinen dil sayısının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık göstermediğini tespit ettik (Test istatistiği=4.917; p=0.178). Burada anlamlı bir farklılık olmaması oldukça doğaldır. Çünkü veriler detaylı incelendiğinde milletvekillerinin çoğu bir ya da iki yabancı dil bilir durumdadırlar. İki üstü yabancı dil bilme becerisi nadir görülür.

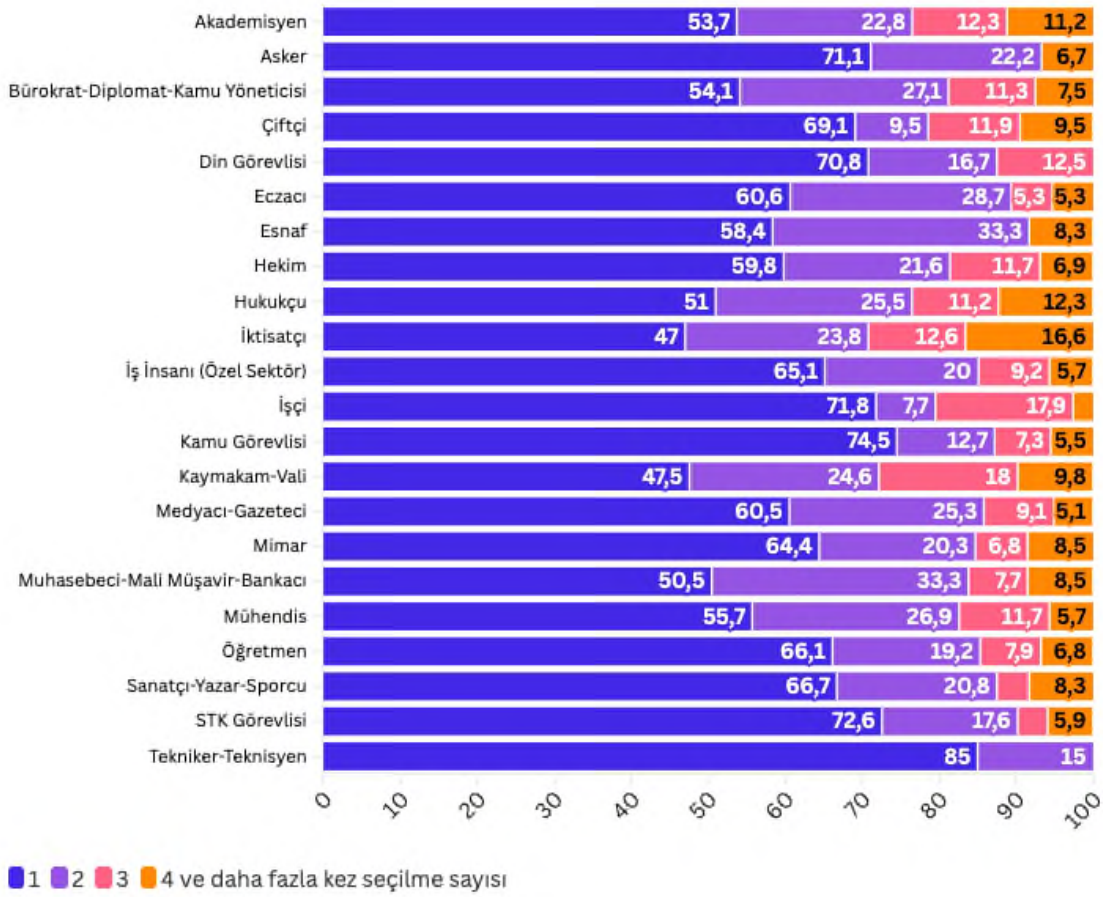
5.9. Meslek ve Profesyonelleşme

Milletvekillerinin sahip oldukları köken meslekleri, onların siyasi profesyonelleşme süreçlerinde kritik bir rol oynar. Milletvekilliği öncesinde edinilen mesleki deneyimler, siyasetçilerin yasama süreçlerinde ne kadar etkin olabilecekleri, hangi alanlarda daha başarılı olabilecekleri ve mecliste ne kadar uzun süre görev yapabilecekleri üzerinde doğrudan ve dolaylı bir etkiye sahiptir. Çoğu zaman, belirli mesleklerin siyaset sahnesinde daha avantajlı olduğu, bazı mesleklerin ise siyasi profesyonelleşme yolunda dezavantaj teşkil ettiği ifade edilir. Bu bağlamda, milletvekillerinin mecliste uzun dönem görev yapmalarını sağlayan meslekler üzerine yapılacak bir analiz, siyasi kariyer hedeflerini şekillendirmede önemli bir rehber olabilir.

Özellikle siyaset ve bürokrasiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili mesleklerin, siyasal arenada daha fazla yer bulduğu ve bu mesleklerden gelen milletvekillerinin mecliste daha uzun süre kalma avantajına sahip olduğu düşünülmektedir. Hukuk, kamu yönetimi, akademi, gazetecilik ve bürokrasi gibi meslekler, siyasetçilerin mesleki birikimlerini siyasal sürece aktarabilmeleri açısından öne çıkan alanlardır. Bu bağlamda bu meslekler hem yasama süreçlerini anlamada hem de siyasi karar alma mekanizmalarında etkin rol oynamada avantaj sağlamaktadır.

Milletvekilliği öncesinde edinilen mesleki deneyimler, aynı zamanda milletvekillerinin sosyoekonomik ve kültürel sermayesini de besleyen önemli unsurlardır. Örneğin, hukuki bilgi ve deneyim, yasama süreçlerinde daha etkin rol oynayabilmek için önemli bir avantaj sağlarken; akademik kariyer, entelektüel birikimi ve toplumsal sorunlara dair daha derinlemesine bir kavrayışı beraberinde getirir. Bürokratik deneyime sahip olan milletvekilleri ise devletin işleyişine dair bilgi ve tecrübelerini kullanarak yasama organında daha kalıcı olma potansiyeline sahiptirler.

Bu çerçevede, milletvekillerinin köken mesleklerine göre seçilme sayıları incelendiğinde, mecliste uzun süre görev yapan milletvekillerinin hangi mesleklerden geldiğini görmek mümkündür. Bu da hangi mesleklerin siyasal profesyonelleşme açısından daha avantajlı olduğunu ve siyasi kariyerin nasıl şekillenebileceğini ortaya koyar.

Şekil 65. Meslek ve Seçilme Sayısı (%)

1920-1957 yıllarını kapsayan Frey'in (1965, s.130) çalışmasına göre ortalama seçilme sayısında askeri grup ilk sırada yer alırken, gazetecilik ikinci, bürokratlar üçüncü, eğitim dördüncü, tıp beşinci sırada yer almıştır. Resmi grup en yüksek ortalama seçilme oranına sahipken, bunu profesyoneller izlemiş, ekonomik grup ise en düşük oranda kalmıştır. Frey'in bu verileri kategorizasyonlar farklı olsa da bazı mesleklerdeki oranları anlamamız açısından bize ışık tutar.

Grafikte farklı mesleklerden gelen milletvekillerinin seçilme sayıları, mesleki arka planın siyasette profesyonelleşmeye olan etkisini incelemek açısından önemli bir veri sunmaktadır. Farklı meslek gruplarının mecliste uzun süre görev yapma oranları incelendiğinde, bazı mesleklerin diğerlerine göre daha avantajlı olduğu görülmektedir. Bu fark, mesleklerin siyaset ve bürokrasi ile ilişkili olup olmamasına, siyasi bilgi ve beceriler gerektirip gerektirmemesine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

İktisatçılar 3 ve daha fazla kez seçilme oranıyla (%29,2) mecliste uzun dönem yer alan meslekler arasında ilk sırada yer alır. Ekonomi, siyasi kararların ve politikaların merkezinde yer alan bir alandır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomi, halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyen bir faktör olduğu için, ekonomik konularda bilgi ve uzmanlığa sahip olan milletvekilleri halkın ve siyasetin beklentilerini daha iyi karşılayabilir. İktisatçılar, ekonomik sorunlara ve politikaların olası sonuçlarına dair daha kapsamlı bir bakış açısına sahip oldukları için seçmenler tarafından tercih edilebilir ve tekrar seçilme şansları artar.

Hukukçular, grafikte de görüldüğü üzere, mecliste uzun süre görev yapma eğilimi en yüksek meslek gruplarından biridir. Hukuk bilgisi, yasama sürecinde doğrudan bir avantaj sağladığı için, hukukçular mecliste daha etkin rol oynayabilirler. Dört ve daha fazla kez seçilme oranlarının oldukça yüksek olması (%12,3), hukukçuların siyasette profesyonelleşme adına önemli bir konuma sahip olduklarını göstermektedir. Beauvallet & Michon'un (2010) Avrupa Parlamentosu (AP) üyeleriyle ilgili yaptıkları araştırma da benzer şekilde hukukçuların mecliste uzun süre görev yaptığını ve siyasette orta sınıf bir profile sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Akademisyenler, tıpkı ve hukukçular gibi uzun süreli bir siyasi kariyer inşa etme eğilimindedir. Üç ve daha fazla kez seçilme oranlarının yüksek olması (%23,5), akademik kariyerin mecliste uzun vadeli görev yapma açısından avantaj sağladığını göstermektedir. Akademisyenler, entelektüel birikimleri ve araştırma becerileri sayesinde yasama sürecinde etkin olmaktadır. Bu da onların siyasi profesyonelleşme sürecine olumlu katkı sağlar.

İş insanları, özellikle özel sektörde faaliyet gösterenler, milletvekilliği sürecinde en uzun süre görev yapma eğiliminde olan gruplardan biridir. Özel sektörün serbest ve esnek yapısı, iş insanlarının milletvekilliği ile iş hayatlarını dengeleme konusunda onlara esneklik sağlayabilir. Bu meslek grubunun dört ve daha fazla kez seçilme oranlarının (%5,7) yüksek olması, iş insanlarının mecliste uzun vadeli siyasi kariyer yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu da özel sektörün dinamikleri ve ekonomik becerilerin siyasette değerli bir sermaye olduğunu ortaya koyar.

Türk siyasal hayatında önemli yer edinen mühendisler de 2 kez seçilme oranlarına (%26,9) ve 3 ve daha fazla kez seçilme oranlarına (%17,4) göre profesyonelleşme eğilimi gösteren bir diğer meslek grubudur.

Öğretmenler, genellikle tek sefer seçilme eğilimi yüksek olan (%66,1) bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin mecliste uzun süreli bir kariyer inşa etme oranları, diğer meslek gruplarına göre daha düşüktür. Öğretmenlerin siyasal süreçlerde başarılı olsalar bile, uzun vadeli bir siyasi kariyer inşa etmekte zorlandıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin genellikle yerel düzeyde daha etkili olmasına rağmen, mecliste profesyonelleşme açısından yeterli desteği bulamamalarıyla ilişkilidir.

Bürokratlar-diplomatlar-kamu yöneticileri, siyasal süreçlerde ve bürokraside sahip oldukları deneyimler sayesinde mecliste daha uzun süre görev yapma eğilimindedirler. Grafik, bu grubun iki, üç ve dört kez seçilme oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Siyasi bilgi ve becerileri yüksek olan bu kişiler, devletin işleyişini ve yasama süreçlerini yakından bildikleri için profesyonel siyasetçiler olarak öne çıkarlar. Bu mesleki köken, siyasette profesyonelleşmenin temel taşlarından biri olarak kabul edilebilir.

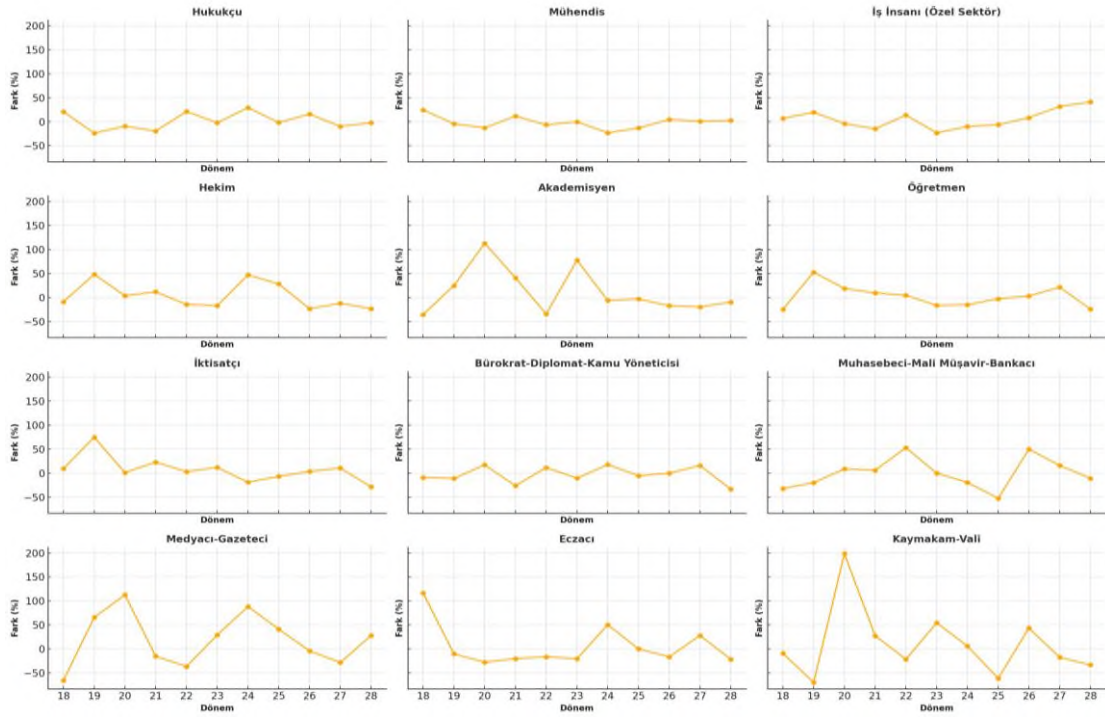
Kaymakam ve vali gibi meslekler, devletin yönetim kademelerinde görev yapan kişiler olarak, siyasal bilgi ve tecrübeleri sayesinde mecliste daha uzun süre kalmaktadırlar. Özellikle kaymakam ve valilerin yeniden seçilme oranlarının yüksek olması, bu grubun devlet tecrübesi ve yönetim becerileri ile siyasal arenada profesyonelleştiğini göstermektedir. Aynı şekilde iktisatçılar da siyasetle yakından ilişkili bilgi ve becerilere sahiptir ve bu durum onların siyasette kalıcı olma şansını artırmaktadır.

Mimarlar, grafikte ilginç bir durumu yansıtmaktadır. Tek sefer seçilme oranları (64,4) yüksek olmasına rağmen, dört ve daha fazla kez seçilme oranları da (%8,5) dikkate değer seviyededir. Bu da mimarların, seçkin mesleki konumlarını kullanarak mecliste profesyonelleşme imkânı bulabildiğini gösterebilir.

Diğer meslek grupları ise tek sefer seçilme oranları yüksektir ve dört ve daha fazla kez seçilme konusunda daha sınırlı bir görünüm çizmektedir. Bu meslek gruplarının, uzmanlık alanları nedeniyle kısa süreli bir etki yarattıkları, ancak uzun vadeli bir siyasal kariyer inşa etmekte zorlandıkları görülmektedir.

Grafik, farklı meslek gruplarının meclisteki profesyonelleşme süreçlerinde önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle siyasi bilgi ve beceri gerektiren hukukçu, bürokrat, akademisyen ve iktisatçı gibi meslekler, mecliste daha uzun süre görev yapma ve profesyonelleşme adına avantaj sağlamaktadır. Özel sektör iş insanları

ise esnek çalışma koşulları sayesinde uzun süre mecliste kalma eğilimindedir. Buna karşılık, öğretmenler, işçiler ve teknikerler gibi bazı meslekler, genellikle tek sefer seçilme eğilimi göstermekte ve siyasette uzun süreli kariyer inşa etmede daha fazla zorluk yaşamaktadır. Sonuç olarak, mesleki arka plan, siyasette profesyonelleşme sürecini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

Şekil 66. Dönemlere Göre Farklı Mesleklerden Milletvekillerinin Meclisteki Oranının Değişimi (%)

Tablo 28. Dönemlere Göre Farklı Mesleklerden Milletvekillerinin Meclisteki Oranının Değişimi

Meslek Grubu	Bir Önceki Döneme Göre Meclisteki Payın Farkı										
	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Hukukçu	20,75	-23,61	-9,43	-19,34	21,33	-2,24	29,23	-1,72	15,91	-9,74	-2,33
Mühendis	24,59	-4,31	-12,69	11,58	-6,59	0,00	-23,22	-13,17	4,58	0,96	2,60
İş İnsanı (Özel Sektör)	7,12	19,41	-3,88	-14,86	13,75	-23,08	-10,05	-6,29	8,48	31,70	41,36
Hekim	-8,91	47,95	3,44	11,64	-14,66	-17,05	47,09	28,05	-23,45	-12,12	-23,37
Akademisyen	-35,66	24,72	112,91	41,04	-34,50	77,71	-6,27	-3,30	-17,25	-19,82	-9,57
Öğretmen	-24,78	52,61	18,63	9,42	4,43	-16,72	-14,99	-2,91	3,00	21,36	-24,40
İktisatçı	9,43	74,91	1,28	23,04	3,09	12,17	-19,02	-6,61	3,54	10,63	-28,47
Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	-8,88	-11,00	17,42	-26,08	11,65	-10,43	17,80	-5,22	0,00	15,94	-33,25
Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı	-31,76	-19,82	8,99	6,19	53,07	0,00	-19,24	-52,36	50,00	16,12	-10,73
Medyacı-Gazeteci	-65,64	65,67	112,61	-15,25	-36,50	29,13	88,41	41,10	-4,13	-28,23	27,67
Eczacı	116,41	-10,43	-27,78	-20,15	-16,51	-20,33	50,34	0,00	-16,51	28,02	-21,46
Kaymakam-Vali	-9,02	-69,82	198,51	27,50	-21,57	54,50	5,83	-61,16	43,31	-17,58	-33,33

Yukarıda sayılar ekseninde baktığımız mesleklerin TBMM'deki yerine bir de meslek gruplarının milletvekilleri içindeki oranlarının değişimi ekseninde bakalım. Tablo 28 ve Şekil 66, her bir dönemde farklı meslek gruplarından gelen milletvekillerinin TBMM'deki oranlarının değişimini göstermektedir. Bu değişimler, siyasette hangi meslek gruplarının belirli dönemlerde daha fazla temsil edildiğini ve bu grupların zaman içinde meclisteki etkilerinin nasıl değiştiğini anlamak açısından önemlidir.

Hukukçuların meclisteki oranında, dönemsel olarak önemli dalgalanmalar gözlemlenmektedir. Örneğin, 19. ve 21. dönemlerde ciddi düşüşler yaşanırken (-23,61% ve -19,34%), 22. dönemde %21,33'lük bir artış yaşanmıştır. 24. dönemde tekrar ciddi bir artış (+29,23%) gözlenmiştir. Bu meslek grubunun yasama süreçlerinde sahip olduğu doğrudan bilgi ve beceriler, hukukçuların meclisteki varlığını artıran temel bir faktör olabilir. Ancak, dönemler arası ciddi iniş ve çıkışlar, politik tercihlerin ve liderlerin meslek grupları üzerindeki etkisini göstermektedir. Mühendisler de benzer şekilde dalgalı bir tablo sergilemektedir. 18. dönemde %24,59 oranında bir artış yaşanırken, 20. dönemde (-12,69%) ve 23. dönemde (-23,22%) ciddi düşüşler yaşanmıştır. Ancak 26. ve 27. dönemlerde küçük artışlar gözlemlenmiştir (+4,58% ve +0,96%). İş insanlarının TBMM'deki oranı, bazı dönemlerde büyük artışlar ve düşüşler göstermektedir. 23. dönemde büyük bir düşüş (-23,08%) yaşanmasına rağmen, 26. ve 27. dönemlerde büyük artışlar (+8,48% ve +31,70%) olmuştur. İş insanlarının meclisteki temsili, sermaye gruplarının siyasetteki artan etkisini göstermektedir. Hekimlerin TBMM'deki oranı büyük dalgalanmalar sergilemektedir. 19. dönemde %47,95 oranında ciddi bir artış olurken, 26. ve 27. dönemlerde büyük düşüşler yaşanmıştır (-23,45% ve -12,12%). Akademisyenler de 20. dönemde büyük bir artış yaşamış (+112,91%), ancak 22. ve 28. dönemlerde büyük düşüşler (-34,50% ve -9,57%) görülmüştür. Öğretmenler, genel olarak mecliste azalan bir eğilim göstermektedirler. 19. dönemde %52,61 gibi yüksek bir artış olsa da sonraki dönemlerde öğretmenlerin meclisteki oranı kademeli olarak azalmıştır. 28. dönemde ise % -24,40'lık bir düşüşle temsil oranı düşmektedir. Ekonomistlerin TBMM'deki oranı, bazı dönemlerde ciddi artışlar göstermiştir. Örneğin, 19. dönemde %74,91 artış yaşanmış, ancak 28. dönemde (-28,47%) gibi büyük bir düşüş görülmüştür. Bürokratlar ve kamu yöneticileri, meclisteki oranlarında dönemsel iniş çıkışlar yaşamışlardır. 22. dönemde %11,65 gibi yüksek bir artış görülmüşken, 27. dönemde bu oran %15,94 seviyesine çıkmıştır, ancak 28. dönemde % -33,25 gibi büyük bir düşüş yaşanmıştır. Muhasebeci-Mali Müşavirlerin meclisteki payı dönemler arasında büyük

dalgalanmalar yaşıyan bir meslek grubudur. Özellikle 25. dönemde % -52,36 oranında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Eczacıların payı ise 18. dönemde %116,41 gibi büyük bir artış görülürken, sonraki dönemlerde büyük düşüşler yaşanmıştır. Medya ve iletişim sektöründen gelen milletvekillerinin oranı bazı dönemlerde ciddi artışlar göstermiştir. 20. ve 24. dönemlerde %112,61 ve %88,41 gibi yüksek artışlar görülmektedir.

Tablo ışığında meslek gruplarının TBMM'deki oranlarındaki değişimi genel olarak yorumlarsak, milletvekillerinin meslek temsili oranlarının son dönemlerde daha az dalgalandığı ve bu temsillerin daha stabil hale geldiği görülmektedir.

17-21. dönemler arasında TBMM'de meslek gruplarının temsil oranlarında büyük dalgalanmalar yaşandığı açıkça görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki siyasi atmosferde yaşanan değişimler, ekonomik krizler, yeni partilerin kurulması, siyasi koalisyonlar ve reform süreçleri gibi etkenler, hangi meslek gruplarının öne çıktığını doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle meslek grupları arasında büyük değişimler gözlemlenmiştir. Örneğin, mühendisler ve hukukçular gibi grupların bir dönem büyük artış yaşarken sonraki dönemlerde dramatik bir düşüş yaşaması, siyasi tercihlerdeki değişikliklerin ve dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenen politikaların bir yansımasıdır.

22-25. dönem arasında meslek grupları arasındaki değişimler daha sınırlı hale gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'deki siyasi istikrar ve koalisyonlar gibi etkenlerin yerini daha istikrarlı bir siyasi yapı almıştır. Bu da milletvekili adaylarının daha belirgin ve uzun vadeli kariyer planları yapmalarına olanak sağlamış, dolayısıyla meslek gruplarının meclisteki temsili daha stabil bir hale gelmiştir. Ancak yine de bazı meslek gruplarında dikkat çeken artışlar ve düşüşler gözlemlenmektedir; örneğin, iş insanları, akademisyenler ve hukukçular belirli dönemlerde daha fazla ön plana çıkmışlardır. Fakat bu dönemler önceki dönemlere göre daha düşük düzeyde dalgalanmalara sahne olmuştur.

26-28. dönemler arasında ise meslek gruplarının meclisteki oranlarında değişimin oldukça sınırlı hale geldiği görülmektedir. Bu dönemde en az değişim, özellikle 25. ve 26. dönemler arasında yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeni, iki seçimin 2015 yılında arka arkaya yapılmış olmasıdır. 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 tarihlerinde yapılan seçimler sonucunda milletvekili listelerinde ciddi bir değişiklik olmamış, bu da meslek temsillerinde büyük bir dalgalanmayı engellemiştir. Sonraki dönemlerde de siyasi yapının daha stabil hale gelmesi ve özellikle partilerin belli meslek gruplarından aday göstermeyi tercih etmeleri, bu dönemde değişimlerin sınırlı kalmasına yol açmıştır. Ancak benzer

şekilde 26. dönemden 27. döneme geçerken ve 27. dönemden 28. döneme geçerken meslek gruplarının meclisteki paylarındaki değişimde azalma olmuştur.

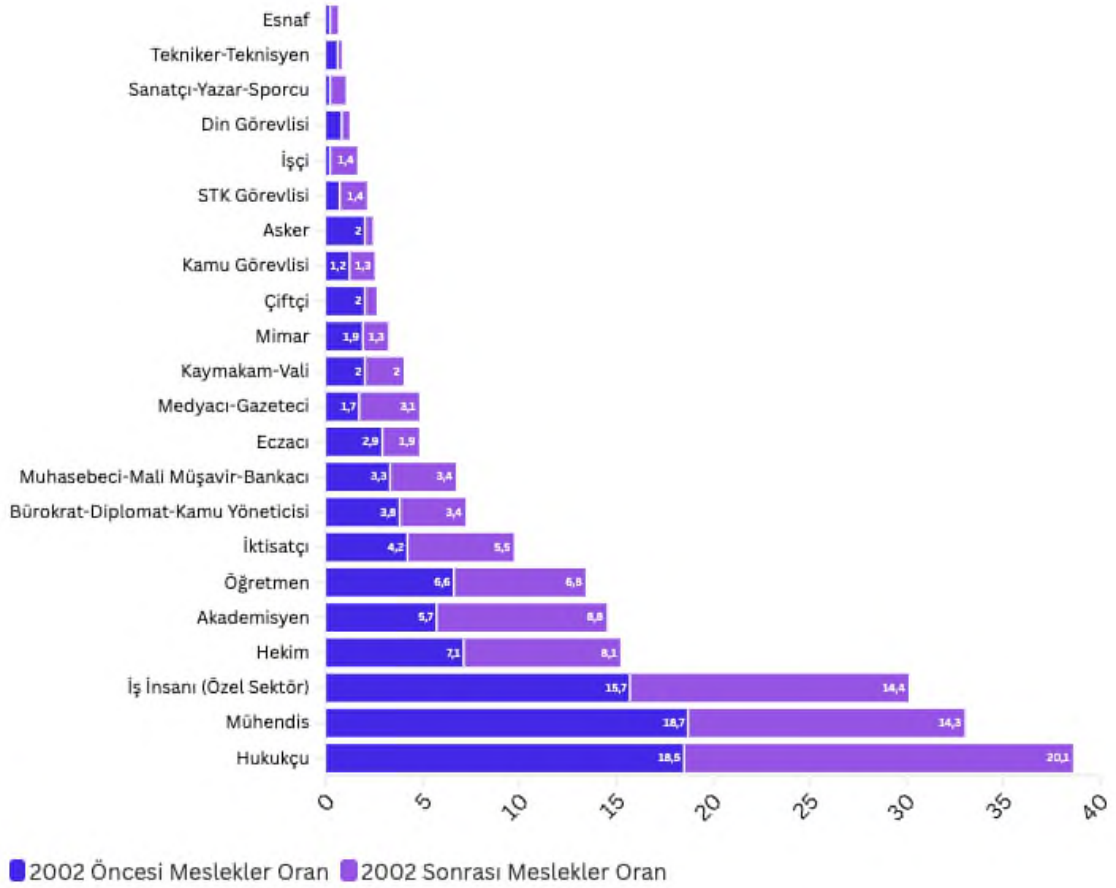
Siyasette profesyonelleşme, belirli meslek gruplarının mecliste uzun süre görev alarak siyasal becerilerini artırması ve siyasi süreçlere daha etkili katkı sağlamasıyla mümkündür. Hukukçular, bürokratlar, iktisatçılar ve akademisyenler gibi meslek gruplarının siyasette profesyonelleşme açısından avantajlı oldukları bilinmektedir. Bu grupların meclisteki temsili, yasama süreçlerine katkıda bulunma becerileri ve devlete dair bilgileri sayesinde artmakta ve uzun vadede bu grupların daha kalıcı hale gelmesine olanak tanımaktadır.

Özellikle 22. dönemden itibaren meslek gruplarındaki değişimlerin daha stabil hale gelmesi, bu profesyonelleşme sürecinin bir yansımasıdır. Meclisteki meslek profillerinin daha az değişim göstermesi, siyasetin teknik bilgi gerektiren bir meslek haline gelmeye başladığını ve belli uzmanlık alanlarının daha fazla tercih edildiğini göstermektedir. Siyasette profesyonelleşme bir yandan da siyasetin bir kariyer olarak daha stabil hale gelmesini ifade eder. 26. dönemden itibaren meslek gruplarındaki değişimlerin azalması, milletvekili listelerinin daha az değişiklik göstermesi ve belirli mesleklerin mecliste uzun süre kalma eğiliminde olduğunu gösterir. Bu da siyasette profesyonelleşmenin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durum, siyasette profesyonelleşmenin artık belirli mesleklerin kalıcı olarak siyasal arenada yer aldığı bir yapıya dönüştüğünü ortaya koyar.

Son dönemlerde meslek gruplarındaki değişimlerin azalmasının bir diğer nedeni de siyasi partilerin aday tercihleriyle profesyonelleşme süreçlerine katkısıdır. Siyasi partiler, aday listelerini belirlerken daha deneyimli ve siyaset bilgisi olan adayları tercih etmeye başlamışlardır. Bu da profesyonel siyasetçilerin mecliste uzun süre görev yapmasına olanak tanımaktadır. Partilerin belirli meslek gruplarına öncelik vermesi ve bu gruplardan gelen adayların daha kalıcı hale gelmesi, siyasetin profesyonelleşmesine katkı sağlamaktadır.

2002 yılı, Türkiye siyasi tarihi için bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve özellikle meslek gruplarının siyasi arenadaki temsiliyeti açısından önemli bir kesme noktasıdır. Bu dönemde, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte hem politik arenada hem de milletvekillerinin meslek profillerinde belirgin değişimler yaşanmıştır. 2002 öncesi ve sonrası meclisteki mesleki temsildeki değişiklikler, Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve politik dönüşümleri yansıtan önemli göstergelerdir. Bu tarihten önce mühendisler ve

askerler gibi meslek grupları mecliste ağırlık kazanmışken, 2002 sonrasında hukukçular, akademisyenler ve hekimler gibi meslek gruplarının temsili artmıştır. Dolayısıyla, 2002 yılı, mesleki çeşitliliğin ve profesyonelleşmenin şekillendiği bir dönem olarak ele alınmakta ve bu tarih, siyasi profesyonelleşmenin anlaşılmasında kritik bir kesme noktası olarak değerlendirilmektedir. Aşağıda buna dair detaylı bir analiz yapılmaktadır.

Şekil 67. 2002 Öncesi ve Sonrası Meslek Gruplarının Dağılımı (%)

22. dönem AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 seçimlerinin yapıldığı dönemdir. AK Parti iktidara gelmiş ve uzun yıllar tek başına iktidar olmuştur. Bu durum gerek meclisteki meslek dağılımı görmek gerek profesyonelleşme düzeyini analiz etmek için oldukça önemli bir kırılmayı gösterir. Bu nedenle meslek gruplarına 22. dönem öncesi ve 22. dönem sonrası olarak bakmak gerekir. 22. dönem öncesinde mühendis ağırlıklı (%18,7) bir meclis yapısı karşımızdadır. 22. dönem sonrasında ise mühendislerin sayısı azalmış buna karşın hukukçuların sayısı artmış ve %20,1 ile mecliste büyük çoğunluğu hukukçular oluşturmuştur. İş insanlarının (özel sektör) sayısı 22. dönem sonrasında

azalmıştır. Hekim ve akademisyen, öğretmen ve iktisatçıların sayısında ise artış görülmüştür. Askerler artık mecliste oldukça azalmıştır. Medyacı-gazeteciler ise mecliste oranlarını artırmıştır.

2002 yılı öncesinde ve sonrasında belirli meslek gruplarının dağılımında kendi içinde ciddi değişiklikler görülür. Öncelikle akademisyenlerin ve hekimlerin milletvekili olarak temsil oranlarının artışı göze çarpar. Bu durum akademik alandan ve sağlık sektöründen gelen kişilerin siyasette giderek daha fazla etkin hale geldiğine işaret edebilir. Askerlerin ve çiftçilerin temsil oranları ise belirgin şekilde düşmüştür. Askerlerdeki düşüş silahlı kuvvetlerin yapısal dönüşümü ve bunun dolaylı olarak meclise yansması olarak düşünülebilir. Hukukçuların oranı %18,5'ten %20,1'e yükselmiştir. Meclis uzun yıllar boyunca hukukçular ağırlıklı olmuştur. Ancak 2002 sonrasında bu durum daha net ve belirgin hale gelmiştir. Bu artış, hukuk alanındaki talebin artması veya hukuk eğitime erişimin genişlemesi gibi nedenlere bağlanabilirken hukuk alanındaki mesleklerin politika alanına yatkın olmaları ana neden olarak unutulmamalıdır. Mühendislerin oranı %18,7'den %14,3'e düşmüştür. Mühendislerin temsil oranındaki düşüş, 2002 öncesi aksine mühendislik mesleğinden gelen kişilerin siyasetteki etkinliklerinin azaldığını gösterir. Medyacıların oranı %1,7'den %3,1'e yükselmiştir. Bu artış, medya sektöründeki büyüme, dijital medyanın yaygınlaşması veya iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Medyacı-gazetecilerin ve STK görevlilerinin milletvekili olarak temsil oranlarının artması, medya sektöründen ve sivil toplum kuruluşlarından gelen kişilerin siyasette daha fazla söz sahibi olmaya başladığının ve ileriki dönemlerde de bunun emarelerinin görüleceğini ifade eder. Siyasi arenada çeşitli meslek gruplarından gelen temsilcilerin oranlarındaki dönüşümler, meslek çeşitliliğinin çok fazla arttığını göstermese de meslek gruplarının temsiliyetlerinin değiştiğini gösterir.

Tablo 29. Meslekler ve Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Ki-Kare Testi

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	160.951 ^a	66	.000
Likelihood Ratio	164.178	66	.000
N of Valid Cases	3702		

a. 10 hücre (%10,9) beklenen değeri 5'ten azdır. En düşük beklenen değer .47'dir.

Meslek Gruplu * Toplam Süre Çarpaz Tablolama

		Toplam Süre								Total	
		0-1420 gün		1421-1785 gün		1786-2904 gün		2905 ve üstü			
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Meslekler	Akademisyen	92	9.6%	48	4.9%	55	6.4%	73	8.1%	268	7.2%
	Asker	10	1.0%	21	2.2%	8	0.9%	6	0.7%	45	1.2%
	Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	36	3.8%	32	3.3%	33	3.8%	32	3.5%	133	3.6%
	Çiftçi	11	1.1%	13	1.3%	6	0.7%	12	1.3%	42	1.1%
	Din Görevlisi	11	1.1%	4	0.4%	7	0.8%	2	0.2%	24	0.6%
	Eczacı	27	2.8%	28	2.9%	22	2.5%	17	1.9%	94	2.5%
	Esnaf	6	0.6%	3	0.3%	2	0.2%	1	0.1%	12	0.3%
	Hekim	88	9.2%	83	8.5%	61	7.1%	59	6.5%	291	7.9%
	Hukukçu	143	14.9%	146	15.0%	152	17.6%	209	23.1%	650	17.6%
	İktisatçı	30	3.1%	36	3.7%	27	3.1%	58	6.4%	151	4.1%
	İş İnsanı (Özel Sektör)	140	14.6%	173	17.8%	160	18.5%	129	14.3%	601	16.2%
	İşçi	14	1.5%	7	0.7%	15	1.7%	3	0.3%	39	1.1%
	Kamu Görevlisi	12	1.3%	22	2.3%	12	1.4%	9	1.0%	55	1.5%
	Kaymakam-Vali	11	1.1%	19	2.0%	12	1.4%	19	2.1%	61	1.6%
	Medyacı-Gazeteci	30	3.1%	26	2.7%	28	3.2%	15	1.7%	99	2.7%
	Mimar	20	2.1%	19	2.0%	11	1.3%	9	1.0%	59	1.6%
	Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı	21	2.2%	28	2.9%	30	3.5%	38	4.2%	117	3.2%
	Mühendis	149	15.5%	150	15.4%	150	17.3%	150	16.6%	598	16.2%
	Öğretmen	78	8.1%	85	8.7%	52	6.0%	51	5.6%	266	7.2%
	Sanatçı-Yazar-Sporcu	8	0.8%	7	0.7%	4	0.5%	5	0.6%	24	0.6%
	STK Görevlisi	14	1.5%	15	1.5%	14	1.6%	8	0.9%	51	1.4%
	Tekniker-Teknisyen	7	0.7%	9	0.9%	4	0.5%	0	0.0%	20	0.5%
	Toplam	958	100.0%	974	100.0%	865	100.0%	905	100.0%	3702	100.0%

		Akademisyen	Asker	Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	Çiftçi	Din Görevlisi	Eczacı	Esnaf	Hekim	Hukukçu	İktisatçı	İş İnsanı (Özel Sektör)	İşçi	Kamu Görevlisi	Kaymakam-Vali	Medyacı-Gazeteci	Mimar	Muhasebeci-Mali Müşavir-Bankacı	Mühendis	Öğretmen	Sanatçı-Yazar-Sporcu	STK Görevlisi	Tekniker-Teknisyen
	Süre	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
Toplam_Süre	0-1420 gün	92 _a	10 _{a,b}	36 _{a,b}	11 _{a,b}	11 _{a,b}	27 _{a,b}	6 _{a,b}	88 _{a,b}	143 _b	30 _{a,b}	140 _{a,b}	14 _{a,b}	12 _{a,b}	11 _{a,b}	30 _{a,b}	20 _{a,b}	21 _{a,b}	149 _{a,b}	78 _{a,b}	8 _{a,b}	14 _{a,b}	7 _{a,b}
	1421-1785 gün	48 _a	21 _b	32 _{a,b}	13 _{a,b}	4 _{a,b}	28 _{a,b}	3 _{a,b}	83 _{a,b}	146 _{a,b}	36 _{a,b}	173 _{a,b}	7 _{a,b}	22 _{a,b}	19 _{a,b}	26 _{a,b}	19 _{a,b}	28 _{a,b}	150 _{a,b}	85 _b	7 _{a,b}	15 _{a,b}	9 _{a,b}
	1786-2904 gün	55 _a	8 _a	33 _a	6 _a	7 _a	22 _a	2 _a	61 _a	152 _a	27 _a	160 _a	15 _a	12 _a	12 _a	28 _a	11 _a	30 _a	150 _a	52 _a	4 _a	14 _a	4 _a
	2905 ve üstü	73 _{a,c,e,f,g}	6 _{a,c,e,f,g}	32 _{a,c,e,f,g}	12 _{a,c,e,f,g}	2 _{a,c,e,f,g}	17 _{a,c,e,f,g}	1 _{a,c,e,f,g}	59 _{a,b}	209 _{c,f}	58 _{c,d}	129 _{b,e}	3 _{a,c,e,f,g}	9 _{a,c,e,f,g}	19 _{a,c,e,f,g}	15 _{b,f}	9 _{a,c,e,f,g}	38 _{a,c,e,f,g}	150 _{a,c,e,f,g}	51 _{b,g}	5 _{a,c,e,f,g}	8 _{a,c,e,f,g}	0 ¹

Yukarıdaki tablolar, milletvekillerinin meslekleri ile parlamentoda geçirdikleri süre arasındaki ilişkiyi inceleyen ve gün sayısına göre dört gruba ayrılan ki-kare testinin sonuçlarını sunar. Her bir hücre, her bir zaman grubundaki her bir meslekteki kişi sayısını (N), oranını (%) ve gruplar arasındaki önemli farklılıkları gösteren üst simge harflerini gösterir. Üst simge harfleri (a, b, c, vb.) gruplar arasında önemli farklılıkların olduğu yerleri gösterir. Eğer iki grup aynı harfi paylaşıyorsa, sayıları önemli ölçüde farklı değildir. Örneğin, bir meslek için hem 0-1420 gün hem de 1421-1785 gün gruplarında “a” harfinin bulunması, o meslek için bu gruplar arasında önemli bir fark olmadığını gösterir.

Yapılan ki-kare post hoc testi sonucunda, meslekler ve milletvekilliğinde geçirilen süre değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani, meslek durumlarına göre milletvekilliğinde geçirilen süre farklılaşır. Mesleklerin milletvekilliğinde geçirilen süre gruplarıyla karşılaştırılmasında post hoc testi yapılmış olup, Bonferroni düzeltmesi gerçekleştirilmiştir.

Hukukçular, mecliste en fazla temsil edilen meslek grubudur ve %23,1’i 2905 gün ve üzeri görev yapmıştır. Bu oran oldukça yüksektir, dolayısıyla hukukçuların mecliste ciddi anlamda profesyonelleştiğini söylemek mümkündür. Zira en yüksek oran en fazla milletvekilliği görevi süresine aittir. %14,3 oranında 2905 gün ve üzeri görev yapan iş insanları da mecliste profesyonelleşmiş bir görünüm kazanır ve hukukçular gibi diğer meslek gruplarından ayrışır. Özel sektör deneyimi olan iş insanları da mecliste uzun süreli görevlerde yer almışlardır. Bu durum ekonomik olarak avantajlı ve boş zaman olarak daha esnek yapıda bir kariyerlerinin olmasının etkisini yansıtabilir.

Hekimlerin %6,5’si 2905 gün ve üzeri görev yapmıştır. Kısa dönem mecliste bulunma oranları ise %9,2’dir. Bu anlamda baktığımızda hekimlerin profesyonelleşme açısından hukukçular, iş insanları gibi bazı mesleklerin gerisinde kalsa da profesyonelleşme eğilimi gösterdikleri görülür.

Akademisyenlerin %8,1’i 2905 gün ve üzeri görev yapmıştır. Kısa dönem mecliste bulunanların oranı ise %9,6 olsa da akademisyenlerin diğer meslek gruplarıyla karşılaştırıldığında mecliste profesyonelleşme düzeylerinin aslında yüksek olduğu ortaya çıkar.

Asker kökenli milletvekillerine ayrıca parantez açmak gerekir. 1980’den bu yana asker kökenli milletvekillerinin sayısının giderek azaldığını daha önce de görmüştük. Bunda şüphesiz Türkiye’nin siyasal hayatındaki yaşadığı dönüşümün etkisi vardır. Askerlerin mecliste uzun dönem bulunma oranına baktığımızda (%0,7) oldukça düşük olduğu görülür. Yani sayıca giderek azalan asker kökenli milletvekilleri aynı zamanda mecliste uzun yıllar yer edinememektedir.

Mühendislerdeki tüm görev sürelerindeki oranlar birbirine oldukça yakındır. Ancak askerler gibi mühendisler kısa süre mecliste bulunuyor demek yanlıştır. Çünkü uzun dönem milletvekilliği yapma oranları (16,6) hukukçulara oldukça yakındır. Yani oranlarda görüldüğü üzere mühendislerin de profesyonelleşme eğilimleri yüksektir. Esnaflar, çiftçiler, teknikerler gibi meslek gruplarının uzun dönem mecliste bulunma oranları düşüktür. Bu da bu meslek grupları için siyasette profesyonelleşme eğiliminin düşük olduğu anlamına gelir.

Farklı mesleklerin parlamentodaki görev süreleri farklı dağılımlara sahiptir. Hukukçular ve iş insanları gibi bazı meslekler daha uzun görev süresine sahip üyelere sahip olma eğilimi gösterirler. 2905 ve üzeri gün grubu genellikle birçok meslek için daha kısa süreli gruplardan önemli farklılıklar gösterir. Bu da belirli mesleklerden bireylerin daha uzun parlamenter kariyerlere sahip olma eğiliminde olduğu anlamı taşır. Özellikle “siyasete yatkın meslekler” mecliste uzun yıllar kalma eğilimindedirler.

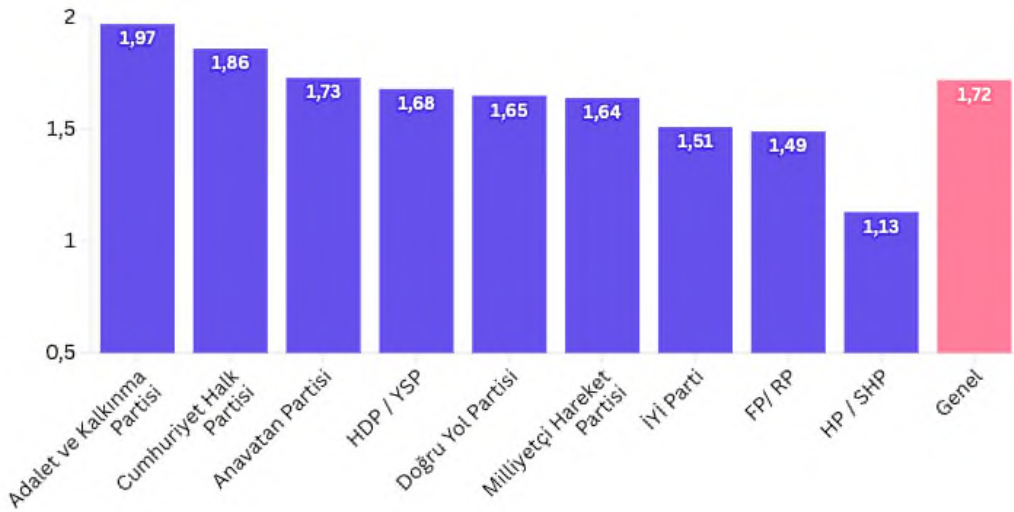
Özetle, Ki-kare testi sonuçları, meslek ile parlamentoda geçirilen süre arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösterir. Bu da parlamenter roller içinde çeşitli dağılımlara ve potansiyel olarak farklı kariyer dinamiklerine işaret eder. 1996-2015 döneminde Yunan Parlamentosunun tüm üyelerini sosyal, mesleki ve siyasi geçmişlerin siyasi kariyerlerin devamlılığı açısından önemini anlamak için inceleyen Kountouri’nin (2018) araştırmasına göre üç seçimden fazla parlamentoda bulunan parlamenterler mesleklere ilişkin az anlamlı örüntüler ortaya çıkarmıştır. Ancak bizim bulgularımız, 1980’den bu yana TBMM’deki mesleki geçmişlerin parlamenter kariyerleri ve uzun ömürlülüğü nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olabilir.

Bu sonuçlar göstermiştir ki siyasi bilgi ve beceri geliştirmeye yardımcı olan bizim kavramsallaştırmamızla, “siyasete yatkın meslekler” ve “çekirdekten siyasetçiler” milletvekilliği sürelerinin uzun olduğu gruplar olarak dikkat çeker. Bu anlamda baktığımızda geçmiş yaşamında siyasi deneyimi ve uzmanlığı olanlar ile siyasi beceri

geliştirmeye yardımcı olan alanlarda bulunmuş olanların mecliste uzun süre görev yapma olasılıklarının yüksek olduğu çıkarımı yapılabilir. Bizim kavramsallaştırmamızla siyasete yatkın mesleklerden gelmeyen ve siyasi bilgisi ve deneyimi az olan “amatör siyasetçiler”in ise mecliste uzun süre görev yapma olasılıkları düşüktür.

5.10. Partiler ve Profesyonelleşme

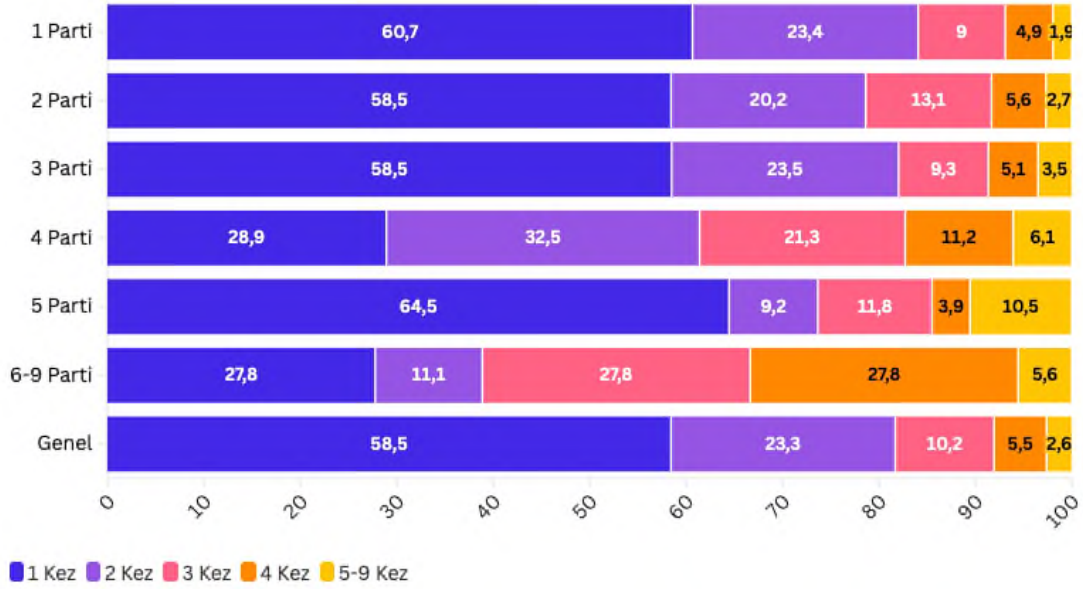
Profesyonelleşmeyi doğrudan ya da dolaylı birçok veriden elde edebiliriz. Ortalama seçilme sayısı, parti değiştirme sayısı, kaç dönem milletvekilliği yapılma durumu bize profesyonelleşme düzeyini gösteren bazı göstergelerdir. Profesyonelleşme düzeyine genel olarak bakmanın yanı sıra partiler bazında bakmak gerekir. Çünkü meclisin genel profesyonelleşme düzeyi bize kısıtlı analiz imkanı sunar. Ancak partiler bazında baktığımızda daha detaylı analiz yapma imkanı buluruz. Partilere göre ortalama seçilme sayısı partilerin profesyonelleşme düzeyini gösterir. Seçilme sayısı arttıkça profesyonelleşme düzeyi artar.

Şekil 68. Partilere Göre Ortalama Seçilme Sayısı

Mecliste son kırk yıllık periyotta ortalama seçilme sayısı 1,72’dir. Bu meclisteki profesyonelleşme düzeyi ile alakalı olarak önemli göstergelere işaret eder. Bu veri bize milletvekillerinin ortalama olarak bir dönemin üzerinde seçildiğini gösterir. Bazı partilerde bu oran ortalamanın altındayken bazı partiler ortalamanın üzerinde yer almıştır. AK Parti 1,97 ortalama seçilme sayısı en yüksek olan partidir. Diğer partilere göre bu

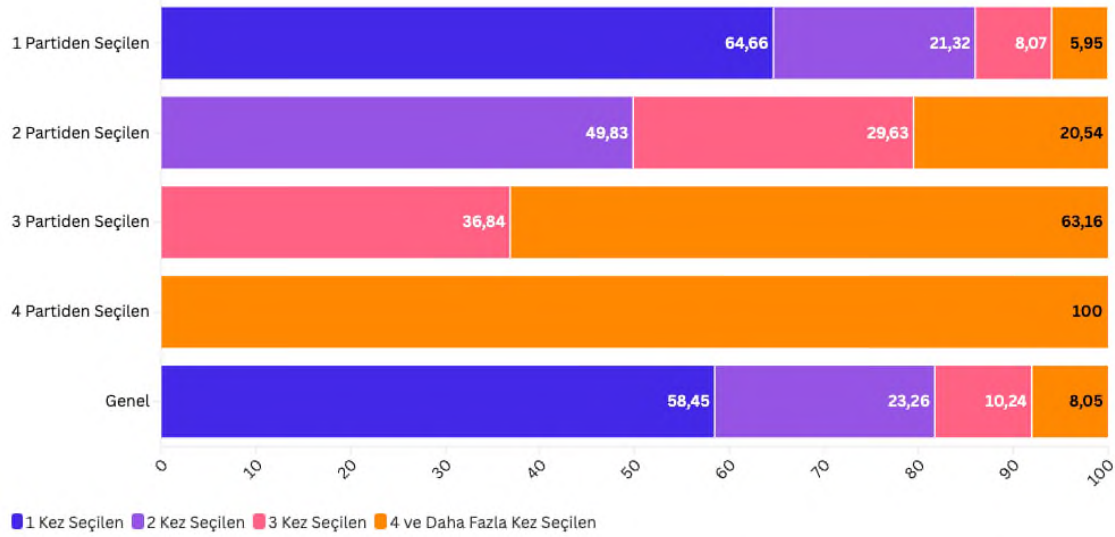
partinin profesyonelleşme düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak bu durum mecliste uzun bir süre istikrarlı bir şekilde yer alması ve yüksek sayıda vekile sahip olması ile de ilişkilidir. Nitekim meclise 1-2 sefer giren bir parti ile AK Parti arasında fark olacaktır. AK Partinin hemen ardından 1,86 ile CHP gelir. Anavatan Partisinde ortalama seçilme sayısı 1,73 iken HDP/YSP geleneğinde bu sayı 1,68’dir. MHP 1,64 seçilme sayısı ile ortalamanın altında yer alan diğer partiler arasındadır. Ortalama seçilme sayısı düşük olan bir parti ise 1,12 ile İYİ Partidir. İYİ Partinin 2017’de kurulduğu göz önüne alındığında bu sayının düşük çıkmasını profesyonelleşme düzeyi ile doğrudan ilişkilendirmek hatalı olacaktır. Nitekim mecliste uzun yıllar var olan partiler ve yeni kurulan partiler arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak genel olarak baktığımızda özellikle AK Parti profesyonelleşme açısından diğer partilerden pozitif anlamda ayrılmış durumdadır.

Şekil 69. Görev Yapılan Parti Sayısı ve Seçilme Sayısı (%)

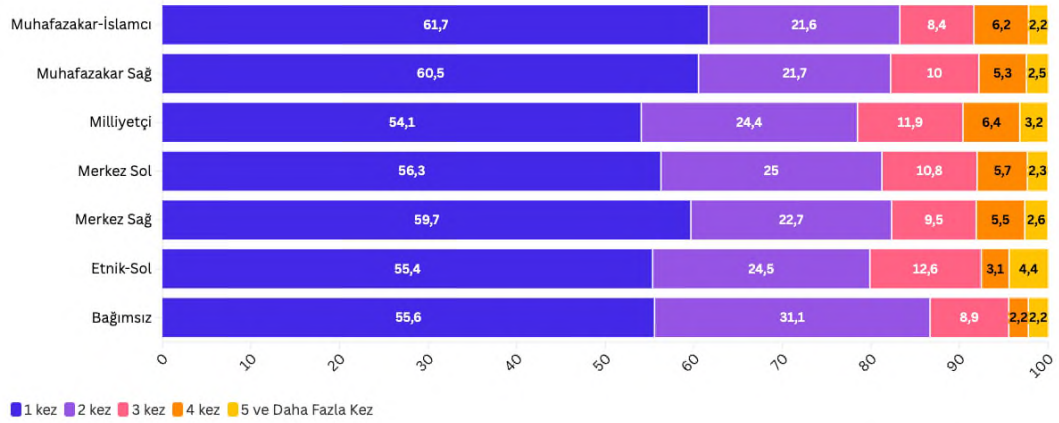
Görev yapılan parti sayısı ve seçilme sayısı profesyonelleşmede parti değiştirmenin etkisini görmek adına değerlidir. Yalnızca bir partide görev yapanların bir kez seçilme sayılarının yüksek olduğu görülür. Bir partide görev yapanların iki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme sayıları giderek düşmüştür. Buradan hareketle tek partide görev yapmanın profesyonelleşme açısından dezavantaj konumunda olduğu söylenebilir. Genel olarak görev yapılan parti sayısı arttıkça iki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme sayısı da artmıştır. Sekiz ve dokuz partide görev yapanların tamamı dört ve daha fazla

kez seçilen milletvekillerinden oluşmuştur. Bu bağlamda daha fazla partide görev yapmak profesyonelleşmenin anahtarlarından biri olarak sayılabilir. Zira görev yapma sayısı arttıkça daha fazla seçilme durumu da yani profesyonelleşme düzeyi de artmıştır. Burada kırılma altı parti ve üzerinde görev yapma durumunda gerçekleşmiştir. Altı parti ve daha fazla partide görev yapanların profesyonelleşme eğilimleri daha yüksektir.

Şekil 70. Seçildiği Parti Sayısı ve Seçilme Sayısı (%)

Milletvekillerinin görev yaptığı partiye baktığımız gibi seçildiği partiye de bakabiliriz. Seçildiği parti sayısı ve seçilme sayısı yine bize profesyonelleşme eğilimleriyle ilgili bilgi verir. Bir partiden seçilenlerin bir kez seçilme durumu yüksektir (%64,66). İki kez, üç kez, dört ve daha fazla kez seçilme durumları giderek azalmıştır. Yani görev yapılan parti sayısına benzer şekilde tek partiden seçilen milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyi düşüktür. Seçilen parti sayısı arttıkça profesyonelleşme düzeyi de artar. İki partiden seçilenlerin haliyle bir kez seçilme ihtimali zaten yoktur. İki kez seçilme durumları yüksek olsa da (%49,83) üç kez ve dört ve daha fazla kez seçilme durumları tek partiden seçilenlerde olduğu gibi giderek düşmüştür. Burada kırılma noktası ise üç parti ve daha fazla partiden seçilenlerdedir. Üç partiden seçilenlerin bir ve iki kez seçilme ihtimalleri zaten yoktur. Ancak üç partiden seçilenlerin dört ve daha fazla kez seçilme durumları (%63,16) üç kez seçilmelerinden (%36,84) daha fazladır. Tüm bunlardan hareketle profesyonelleşmenin artması farklı partiden seçilme durumunun artmasıyla doğru orantılı bir ilişkiye sahiptir.

Şekil 71. Siyasi Parti Pozisyonuna Göre Seçilme Sayısı (%)

Milletvekillerinin profesyonelleşmesini anlarken parti pozisyonuna göre değerlendirme yaptığımızda muhafazakâr-İslamcılarının profesyonelleşme düzeyleri çok yüksek değildir. Bu pozisyonda üç ve daha fazla kez seçilme oranı %16,8’dir. Muhafazakar-sağa baktığımızda üç ve üzeri kez seçilme oranı %17,8’e yükselir. Milliyetçi gelenekte bir kez seçilme oranı yani kısa süreli görevlerde bulunma durumu (%54,1) diğer pozisyonlara göre en düşük düzeydedir. Dört ve daha fazla kez seçilme durumu (%9,59) ise tüm parti pozisyonları arasında en yüksek düzeydedir. Etni-sol %20,13 üç ve daha fazla kez seçilme oranıyla dikkat çeker. Genel anlamda profesyonelleşme düzeyi çok yüksek olmayan bir parti pozisyonu olmasına rağmen seçilme sayıları açısından diğer bazı parti pozisyonlarından daha avantajlı olabileceği görülebilir. Bağımsızlar dört ve daha fazla kez seçilme durumunda (%4,4) en düşük düzeyde pozisyonudur. Diğer bir deyişle bağımsız milletvekili olmak siyasette profesyonelleşme açısından dezavantajlı olarak değerlendirilebilir. Milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyleri birçok faktöre bağlı olsa da siyasi parti pozisyonu da bunu etkileyen dinamikler arasındadır.

Tablo 30. Siyasi Parti Pozisyonu ve Milletvekilliğinde Geçirilen Süre Ki-Kare Testi

Chi-Square Tests		
	Value	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	126.411 ^a	.000
Likelihood Ratio	132.029	.000
N of Valid Cases	3702	

a. 39 cells (54.2%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .00.

Seçildiği Parti (Siyasi Pozisyon) * Seçildiği Dönem Sayısı Çarpraz Tablolama																					
		Seçildiği Dönem Sayısı																		Total	
		1 dönem		2 dönem		3 dönem		4 dönem		5 dönem		6 dönem		7 dönem		8 dönem		9 dönem			
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Seçildiği Parti (Siyasi Pozisyon)	Bağımsız	22	1.0%	11	1.3%	9	2.4%	2	1.0%	0	0.0%	1	3.7%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	45	1.2%
	Etnik-Sol	104	4.8%	37	4.3%	15	3.9%	3	1.5%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	159	4.3%
	Merkez Sağ	466	21.6%	223	25.9%	76	20.0%	46	22.7%	16	25.8%	8	29.6%	2	40.0%	1	100.0%	0	0.0%	838	22.6%
	Merkez Sol	635	29.4%	207	24.0%	82	21.6%	42	20.7%	10	16.1%	7	25.9%	2	40.0%	0	0.0%	1	100.0%	986	26.6%
	Milliyetçi	241	11.1%	62	7.2%	18	4.7%	14	6.9%	3	4.8%	5	18.5%	1	20.0%	0	0.0%	0	0.0%	344	9.3%
	Muhafazakar Sağ	584	27.0%	263	30.5%	144	37.9%	84	41.4%	25	40.3%	2	7.4%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	1102	29.8%
	Muhafazakar-İslamcı	109	5.0%	58	6.7%	36	9.5%	12	5.9%	8	12.9%	4	14.8%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	227	6.1%
Total		2162	100.0%	861	100.0%	380	100.0%	203	100.0%	62	100.0%	27	100.0%	5	100.0%	1	100.0%	1	100.0%	3702	100.0%

Bu tabloyu incelediğimizde, Türkiye’de milletvekillerinin siyasi parti pozisyonlarına göre seçildiği dönem sayıları üzerinden profesyonelleşme düzeylerini görebiliriz. Seçilme sayısı ve siyasi eğilim değişkenleri arasında kategorik olarak bir ilişki vardır. Yani insanların seçilme sayısı, siyasi eğilime göre farklılaşmaktadır.

Merkez sağda (Toplam 838 kişi, %22.6) daha uzun dönem görev yapma oranı yüksektir. 9 döneme kadar görev yapan milletvekilleri arasında merkez sağ partiler öne çıkar. Özellikle altı dönem (%29.6) ve yedi dönem (%40.0) boyunca görev yapan milletvekilleri çoğunlukla merkez sağda yer alır. Merkez Sağ partiler, milletvekillerinin uzun süreli görev alma oranı açısından profesyonelleşme eğilimi en yüksek grup olarak öne çıkar. Bu, siyasi istikrar ve tecrübeli vekillerin partide kalma eğilimini gösterebilir. Merkez solda da (Toplam 986 kişi, %26.6) önemli bir profesyonelleşme düzeyi tespit edilir. Merkez sol partilerde, özellikle beş dönemde (%16.1) ve altı dönemde (%25.9) görev yapan vekillerin varlığı ile öne çıkar. 9 dönem görev yapmış bir vekil olması da dikkat çekicidir. Öte yandan merkez sol, iki ve üç dönem milletvekilleri açısından geniş bir tabana sahiptir (%24.0 ve %21.6) ve çok uzun süre görev yapan vekillerde merkez sağa göre biraz daha düşük bir orana sahiptir. Muhafazakâr sağ (Toplam 1102 kişi, %29.8) en fazla uzun dönem görev yapan milletvekillerine sahip gruptur. Muhafazakâr sağ partiler, üç dönem (%37.9), dört dönem (%41.4) ve beş dönemde (%40.3) görev yapmış çok sayıda vekille dikkat çeker. Bu da partide istikrarın ve uzun vadeli görev almanın yaygın olduğunu gösterir. Diğer bir deyişle muhafazakâr sağ partiler, uzun süre görev yapan vekil sayısı açısından en profesyonelleşmiş gruplardan biridir. Bu da partinin sürekli bir siyasi güç ve liderlik sunduğunu gösterebilir. Milliyetçi (Toplam 344 kişi, %9.3) grupta daha düşük bir profesyonelleşme görülür. Milliyetçi partilerde vekillerin büyük çoğunluğu bir (%11.1) ve iki dönem (%7.2) görev yapmıştır. Beş dönem görev yapan sadece üç kişi (%4.8) olması ve yedi dönem görev yapan sadece bir kişi (%20) olması, bu grupta profesyonelleşmenin görece daha düşük olduğunu gösterir. Milliyetçi partilerde uzun süreli görev yapma oranı düşük olsa da kısa dönemlerde daha fazla vekil bulunur. Bu, daha dinamik bir vekil profilinin işareti olabilir. Muhafazakâr-İslamcı (Toplam 227 kişi, %6.1) partilerde orta düzeyde profesyonelleşme görülür. Muhafazakâr-İslamcı partilerde üç dönem (%9.5) ve beş dönem (%12.9) görev yapma oranları dikkat çeker. Ancak çok uzun süre görev yapmış vekil sayısı daha düşüktür. Özellikle 3-5 dönem arasında görev yapma eğilimindeki vekiller, bu grubun profesyonelleşme yolunda olduğunu gösterebilir. Bağımsızlarda (Toplam 45 kişi, %1.2) daha kısa dönemli görevler

dikkat çeker. Bağımsız milletvekilleri genelde bir (%1.0) ve iki dönem (%1.3) görev yapma eğilimindedir. Çok uzun süreli görev yapan bağımsız vekil sayısı çok düşüktür. Bu nedenle profesyonelleşme eğilimi zayıftır. Bağımsız milletvekilleri genellikle kısa süreli görev yaptıkları için siyasette profesyonelleşmeden ziyade daha geçici rol oynadıkları düşünülebilir. Etnik-solda da (Toplam 159 kişi, %4.3) düşük düzeyde bir profesyonelleşme görülür. Etnik-sol partilerde de uzun dönem görev yapma oranları düşüktür. Vekillerin çoğu bir (%4.8) ve iki dönem (%4.3) görev yapmıştır. Bu grup da bağımsızlar gibi daha az profesyonelleşmiş görünür.

Genel olarak muhafazakâr sağ ve merkez sağ partiler, uzun dönemli görev yapan vekiller açısından en profesyonelleşmiş gruplar olarak dikkat çeker. Bu partilerde dört, beş ve hatta daha fazla dönem boyunca görev yapan vekillerin yüksek oranı, parti içi tecrübe kazanımını ve sürekliliği gösterebilir. Merkez sol partiler, özellikle 3-5 dönem arasında görev yapan vekillerin sayısı ile orta üst düzeyde bir profesyonelleşme gösterir. Ancak daha uzun dönemli görev yapma oranı muhafazakâr sağ ve merkez sağa göre biraz daha düşüktür. Milliyetçi, Etnik-sol ve bağımsız gruplarda ise vekillerin çoğunluğu bir veya iki dönem görev yapmıştır. Bu partilerde daha az profesyonelleşme olduğunu ve vekillerin nispeten daha kısa süreli görev yaptığını söylemek mümkündür.

5.11. Parti Değiştirme ve Profesyonelleşme

Siyasi kariyer deyince akla ilk olarak partilerde geçirilen süre ve elde edilen konumların derecesi gelir. Bu nedenle profesyonelleşmeyi partiler bazında ele almak önemlidir. TBMM'deki koltuk dağılımı bir sonraki seçime kadar değişebilir. Nitekim milletvekillerinin seçildikleri partiden başka partilere geçmeleri, bağımsız kalmaları ya da bunun tam tersi siyasette çokça karşımıza çıkan bir olgudur. Seçildiği partiden ayrılanların ya da bağımsız adayların yeni bir parti kurması da olasıdır. Bahsedilen yer değiştirmeler kişisel nedenlerden kaynaklanabilirken partilerin birleşmesi ya da görüş ayrılıkları yaşanması gibi gelişmeler de buna sebep olabilir. Türkiye'de parti değiştirme olgusu sıkça yaşanır. Kemahloğlu'na göre, (2023, s.179) milletvekilleri bireysel olarak seçilme ihtimalini artırmak için parti değiştirebildikleri gibi ideolojik olarak daha yakın bir partiye geçmek için grup olarak da hareket edilebilir. Ona göre parti değiştirme olgusu esasında parti liderlerinin milletvekilleri üzerindeki gücünü azaltan bir faktördür.

Türkçe literatürde milletvekillerinin parti değiştirmesi hususunda yapılmış çalışmalar, (Altınbaş Umut, 2023; Duran ve Aksu, 2015; Erten, 1996; Mocan ve Altındag, 2024; Turan, 2015) bu durumu profesyonelleşme üzerinden ele almamıştır. Keza yabancı literatürde de (Desposato & Scheiner, 2008; Heller & Mershon, 2008; Mcmenamin & Gwiazda, 2011) benzer bir durum söz konusudur.

Ancak Türkiye üzerine yapılmış güncel bazı çalışmalara ayrıca parantez açmak gerekir. Turan, (2005) milletvekillerinin başka partilere geçmesini engellemek için kendi içlerindeki uyumu ve seçmenlerinin sadakatini korumaları gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü seçmen desteğindeki küçük bir düşüş bile, TBMM'deki sandalye oranlarını daha da düşürebileceğinden ve bazen ulusal barajın altına düşmelerine neden olabilir. Mocan ve Altındag'ın, (2024) araştırmaları ise bu düşünceye bazı verilerle karşı çıkar niteliktedir. Türkiye'de birbirini izleyen beş seçimde (1991-2011) 1.500'den fazla seçilmiş milletvekiline ve siyasi partilerin aldığı oylara ilişkin bilgileri kullanarak yürütülen araştırmanın bulgularına göre Türkiye'de politikacılar gelecek seçimleri kazanma stratejilerine yönelik ileriye dönük fırsatçı davranışlar gösterebilmektedir. Ayrıca politikacıların kariyer kaygıları ve parlamentoda daha uzun süre görev yapmanın getirdiği avantajları kaybetmemek istememeleri de parti değiştirdikleri için bir sebep olarak tespit edilmiştir. Parti değiştiren milletvekillerinin parti değişimi rastgele yapmadıkları medyan seçmene doğru hareket etmeyi amaçladıkları bulgulanmıştır. Bu çalışmadaki yaklaşımı destekleyecek şekilde parti değiştiren milletvekillerinin bir sonraki seçimde seçilme olasılığının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak bir partinin o seçim bölgesindeki aday listesinde bir önceki parlamento döneminde başka bir partiden milletvekili olarak görev yapmış bir siyasetçinin yer alması durumunda, partinin oy oranının (bir önceki seçime kıyasla) arttığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç, hedef partinin seçmenlerinin kendi partilerine geçen bir siyasetçiyi cezalandırmak için partilerini terk etmediklerini aksine başka bir partiden milletvekili çıkaran partiyi ödüllendirdiklerini göstermiştir. Tüm bu göstergeler aslında siyasette profesyonelleşme için parti değiştirmenin eğer stratejik yapılırsa avantajlı olacağını destekler niteliktedir.

Parti değiştirme ve seçilen dönem sayısı mecliste profesyonelleşmeyi görmek açısından değerli bir veridir. Çünkü parti değiştirenler ve değiştirmeyenler arasında mecliste görev yaptıkları dönem sayısı hesaba katılınca ciddi bir farklılık söz konusudur. Bu farklılık

bize parti değiştirmenin profesyonelleşme açısından bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağladığı hakkında bilgi verir.

17-28. dönemler arasında TBMM’de 6360 milletvekili toplam 8887 partide görev yapmıştır. TBMM’ye ilk girdikleri parti dikkate alınırsa 2527 kez parti değiştirme vakasının gerçekleştiğini gösterir. 5208 milletvekili dönem başında girdikleri partide devam ederken 1152 milletvekili en az bir kere parti veya konum değiştirmiştir. Bu rakama iki parti arasında istifa edilip bağımsız milletvekili olma pozisyonu veya bağımsız seçilip daha sonra bir partiye katılma durumu da dahildir.

Tablo 31. Görev Yapılan Parti Sayıları ve Parti Değiştirme Sayıları

Görev Yapılan Parti Sayısı	Dönem Boyunca Parti Değiştirme Sayısı	Sayı
1 Partide Görev Yapanlar	Hiç Parti Değiştirmeyenler	5208
2 Partide Görev Yapanlar	1 Kez Parti Değiştirenler	1152
3 Partide Görev Yapanlar	2 Kez Parti Değiştirenler	812
4 Partide Görev Yapanlar	3 Kez Parti Değiştirenler	255
5 Partide Görev Yapanlar	4 Kez Parti Değiştirenler	143
6 Partide Görev Yapanlar	5 Kez Parti Değiştirenler	81
7 Partide Görev Yapanlar	6 Kez Parti Değiştirenler	42
8 Partide Görev Yapanlar	7 Kez Parti Değiştirenler	28
9 Partide Görev Yapanlar	8 Kez Parti Değiştirenler	7
10 Partide Görev Yapanlar	9 Kez Parti Değiştirenler	3
11 Partide Görev Yapanlar	10 Kez Parti Değiştirenler	3
12 Partide Görev Yapanlar	11 Kez Parti Değiştirenler	1

Bu tablo, milletvekillerinin görev süreleri boyunca parti değiştirme eğilimlerini göstermektedir. Tabloya göre, milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu (%75’e yakın), hiç parti değiştirmeden tek bir partide görev yapmıştır. Bu grup, toplamda 5.208 milletvekilini içermektedir. İki parti arasında bir kez değişiklik yapan 1.152 milletvekili bulunmaktadır. Bu, milletvekillerinin yaklaşık %16’sının bir kez parti değiştirdiğini gösterir. Ayrıca, iki kez parti değiştiren 812 milletvekili vardır. Üç ya da daha fazla kez parti değiştirme sayısı giderek azalmakta ve daha nadir görölmektedir. Örneğin, üç kez parti değiştiren 255 milletvekili, dört kez değiştiren 143 milletvekili ve beş kez değiştiren 81 milletvekili bulunmaktadır. Daha fazla kez parti değiştiren milletvekilleri ise oldukça nadir bir grubu temsil etmektedir. Örneğin, 6-11 kez parti değiştirenlerin sayıları 42’den 1’e kadar azalmaktadır. Özellikle 9, 10 kez parti değiştirenlerin sadece 3 kişi ve 11 kez

parti değiştirme sayısının da 1 kişi ile sınırlı olması, bu tür aşırı parti değiştirme eğiliminin çok nadir görüldüğünü ve bu kişilerin siyasi kariyerlerinde büyük bir hareketlilik yaşadığını gösterir.

1983-2023 arasında mecliste en fazla konum/parti değiştiren isim 19. dönemde görev yapan Muzaffer Demirdir. Sosyaldemokrat Halkçı Parti'den meclise seçilen Muzaffer Demir bir dönemde tam 11 kez parti/konum değiştirmiş ve yedi farklı siyasi partide ve beş kez de bağımsız milletvekili olarak (Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Bağımsız, Özgürlük ve Eşitlik Partisi, Bağımsız, Halkın Emek Partisi, Bağımsız, Demokrasi Partisi, Bağımsız, Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Bağımsız, Yeni Parti) görev yapmıştır.

Tablo 32. Dönemlere Göre Parti Değiştirme Sayısı ve Hızı

Dönemler	Toplam Vekil Sayısı	Toplam Görev Yaptığı Parti Sayısı	Toplam Parti Değiştirme Sayısı	Milletvekili Başına Parti Sayısı	Parti Değiştirme Hızı
17. Dönem	410	905	495	2,21	1,21
18. Dönem	450	544	94	1,21	0,21
19. Dönem	450	1022	572	2,27	1,27
20. Dönem	550	1079	529	1,96	0,96
21. Dönem	550	1017	467	1,85	0,85
22. Dönem	550	625	75	1,14	0,14
23. Dönem	550	659	109	1,20	0,20
24. Dönem	550	635	85	1,15	0,15
25. Dönem	550	552	2	1,00	0,00
26. Dönem	550	573	23	1,04	0,04
27. Dönem	600	626	26	1,04	0,04
28. Dönem	600	650	50	1,08	0,08
Genel Toplam	6360	8887	2527	1,40	0,40

Bu tablo, TBMM'de farklı dönemlerde görev yapan milletvekillerinin toplam vekil sayısını, görev yaptıkları parti sayısını, parti değiştirme sayılarını ve parti değiştirme hızlarını göstermektedir. Özellikle parti değiştirme açısından hangi dönemlerin dikkat çektiğini analiz ederek, bu dönemlerdeki siyasi istikrarsızlık veya değişkenliklerin yansımalarını inceleyebiliriz. Tabloya genel olarak bakıldığında, dönemler boyunca toplam milletvekili başına düşen parti sayısının 1 ile 2.27 arasında değiştiği, parti değiştirme hızlarının ise 0.00 ile 1.27 arasında değiştiği görülmektedir. Bu veriler,

milletvekillerinin partiler arası geçiş yapma durumlarının belirli dönemlerde arttığını veya azaldığını göstermektedir.

17. Dönem ve 19. dönem, en yüksek parti değiştirme oranlarına sahip dönemler olarak öne çıkmaktadır. 17. dönemde, 410 milletvekili toplamda 905 parti içinde veya bağımsız görev yapılmış ve 495 parti değişikliği yaşanmıştır. Bu dönemde milletvekili başına düşen ortalama parti sayısı 2.21, parti değiştirme hızı ise 1.21'dir. Bu veriler, milletvekillerinin ortalama olarak en az bir kez parti değiştirdiğini ve bu dönemde siyasi partiler arasında ciddi bir geçiş yaşandığını göstermektedir. 19. dönemde de benzer bir durum yaşanmış olup, toplamda 450 milletvekili 1022 parti içinde görev yapılmış ve 572 parti değişikliği yaşanmıştır. Milletvekili başına ortalama parti sayısı 2.27 ve parti değiştirme hızı 1.27 ile bu dönem en yüksek oranlara sahip olan dönemdir.

Bu iki dönemdeki yüksek parti değiştirme oranlarının özel sebepleri vardır. 1983'te suni bir ortamda kurulan partilerin zamanla dağılması ve siyasi yasakların kalkması ile birlikte yeni kurulan partilere geçmeleri 17. dönemdeki parti değiştirme hızının ana nedenidir. Öte yandan 19. dönem de Türkiye'de siyasi istikrarsızlığın yüksek olduğu bir dönemdir. Ayrıca yüksek seçim barajını aşmak için seçime birleşerek giren partilerden seçilen milletvekillerinin seçim sonrasında seçildikleri partiden istifa ederek kendi partilerine dönmeleri de bu dönemdeki partiler arası hareketliliğe katkı sağlamıştır.

18. dönem ise dikkat çekici bir istikrar dönemidir. Bu dönemde parti değiştirme oranı oldukça düşüktür. Toplamda 544 parti içinde görev yapılmış ve sadece 94 parti değişikliği olmuştur. Parti değiştirme hızı 0.21 ve milletvekili başına düşen parti sayısı 1.21'dir. Bu veriler, 18. dönemde milletvekillerinin büyük oranda seçildikleri parti çatısı altında kariyerlerine devam ettiğini ve siyasi istikrarın sağlandığını göstermektedir.

20. dönem ve 21. dönem de nispeten yüksek parti değiştirme oranlarına sahiptir. 20. dönemde 550 milletvekili toplamda 1079 parti içinde görev yapılmış ve 529 parti değişikliği yaşanmıştır. Parti değiştirme hızı 0.96, milletvekili başına düşen parti sayısı ise 1.96'dır. 21. dönem ise biraz daha düşük olmakla birlikte benzer bir tabloya sahiptir. Toplam 550 milletvekili 1017 parti içinde görev yapılmış ve 467 parti değişikliği olmuştur. Parti değiştirme hızı 0.85'tir. Bu iki dönem, siyasi hareketliliğin devam ettiğini ve milletvekillerinin zaman zaman partiler arası geçiş yaptığını göstermektedir. 21. dönemdeki yüksek parti değiştirme sayısı ve hızının sebebi TBMM'nin neredeyse beşte bir sandalyesine sahip olan Fazilet Partisi'nin kapatılması ve bu partiden

milletvekillerinin yeni kurulan partilere gitmeleridir. Bunun yanı sıra dönemin istikrarsız yapısı dolayısıyla çok sayıda yeni parti kurulmuş ve bu da milletvekillerinin sık sık parti değiştirmesine yol açmıştır.

26. ve 27. dönemler de nispeten düşük parti değiştirme oranlarına sahiptir. 26. dönemde 550 milletvekili toplam 573 parti içinde görev yapılmış ve sadece 23 parti değişikliği yaşanmıştır. Benzer şekilde, 27. dönemde de 550 milletvekili toplam 626 parti içinde görev yapılmış ve 26 parti değişikliği olmuştur. Bu, bu iki dönemde siyasi istikrarın sürdüğünü ve milletvekillerinin büyük oranda partilerine bağlı kaldığını göstermektedir.

25. ve 28. dönemler ise en az parti değişikliğinin yaşandığı, hatta hiç yaşanmadığı bir dönemdir. Bu dönemin dikkat çekici özelliği, 2015 yılında yapılan iki seçim arasındaki kısa süre nedeniyle milletvekili listelerinin hemen hemen aynı kalmasıdır. Dolayısıyla, parti değiştirme oranı neredeyse sıfıra inmiştir. 28. dönem için ise veriler toplandığında meclis henüz birkaç aylık olduğu için henüz az sayıda parti değiştirme vakasının yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemdeki parti değiştirmeler 19. döneme benzer şekilde seçimde ittifak yapan partilerin bölünmesi ile yaşanmıştır.

Parti değiştirmenin önemli nedenlerinden birisi de milletvekillerinin profesyonel siyasi kariyerlerine devam etme istekleridir. Belli bir partide sorun yaşayan ve bir daha aday olamayacağını düşünen siyasetçiler başka bir partiye geçerek siyasi hayatlarını uzatmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca bazen parti değiştirme bir partinin bölünmesi yoluyla da olabilmektedir. Belirli partiler başka bir açıdan bakıldığında da bazı siyasi partiler kendilerini belirli alanlarda güçlendirmek için başka partilerden milletvekili transfer edebilmektedir. Dolayısıyla parti değiştirme ile milletvekili profesyonelleşmesi arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır.

Tablo 33. Seçildikleri Parti Sayısı ve Görev Yapılan Dönem Sayısı

Parti Değişirme Durumu	3 ve Daha Fazla Kez Seçilenlerin Sayısı	Toplam Sayı	3 ve Daha Fazla Kez Seçilme Şansı (%)
Tek Bir Partiden Seçilenler	450	3345	13,45
Farklı Partilerden Seçilenler	270	357	75,63
Toplam	720	3702	19,45

Bu veriyi hesaplarken öncelikle seçildikleri parti sayısını ele aldık ve parti değiştirme durumlarını elde ettik. Daha sonra seçildikleri parti sayısına göre görev yaptıkları dönem sayısını elde ettik. Yani seçildikleri parti sayısına göre ve görev yaptığı dönem sayısına göre milletvekillerinin sayılarını ve oranlarını elde ettik. Bu aşamadan sonra parti değiştirmeden mecliste üç ve daha fazla kez seçilenlerin oranı ve parti değiştirerek mecliste üç ve daha fazla kez seçilenlerin oranını elde ettik.

Buna göre parti değiştirmeden tek bir partiden siyasi hayatına devam eden ve üç ve daha fazla kez seçilen 450 milletvekili vardır. Farklı partilerden seçilen ve üç ve daha fazla kez seçilen 270 milletvekili mevcuttur. Ancak rakamlardan ziyade oranlara odaklanmak burada önemlidir. Parti değiştirmeyenler arasında üç ve daha fazla kez seçilenlerin oranı %13,45 iken parti değiştirenler arasında üç ve daha fazla kez seçilenlerin oranı %75,63'tür. Yani parti değiştirmek siyasette profesyonelleşme için önemli bir etkidir. Çünkü parti değiştirmek mecliste üç ve daha fazla kez görev yapma şansını ciddi derecede artırmıştır.

Tablo 34. Partilere Göre Parti Değişirme ve Seçilme Sayıları

Partiler	Değişirme ve Geçme Durumu	Sayı	Ortalama Seçilme Sayısı
AK Parti	Parti Değişirmeden AK Parti'de başlayıp devam edenler	1102	1,83
	AK Parti'ye Geçenler (Genel)	100	3,53
	2. parti olarak AK Parti'ye geçenler	64	3,17
	3. parti olarak AK Parti'ye geçenler	35	4,14
CHP	Parti Değişirmeden CHP'de başlayıp devam edenler	565	1,68
	CHP'ye Geçenler (Genel)	71	3,17
	2. parti olarak CHP'ye geçenler	62	3,00
	3. parti olarak CHP'ye geçenler	8	4,25
MHP	Parti değişirmeden MHP'de başlayıp devam edenler	288	1,61
	MHP'ye Geçenler (Genel)	19	3,79
	2. parti olarak MHP'ye geçenler	16	3,44
	3. parti olarak MHP'ye geçenler	3	5,67
İYİ Parti	Parti Değişirmeden İYİ Partide başlayıp devam edenler	57	1,11
	İYİ Parti'ye Geçenler (Genel)	20	3,25
	2. parti olarak İYİ Parti'ye geçenler	18	3,06
	3. parti olarak İYİ Parti'ye geçenler	2	5,00

Tabloda sunulan veriler, Türkiye'deki dört ana siyasi parti (AK Parti, CHP, MHP, İYİ Parti) arasındaki milletvekili geçişleri ve seçilme sayıları üzerine yapılan bir analizdir. Parti değişirme dinamikleri, bir milletvekilinin siyasi kariyerinde ne kadar profesyonelleşebileceği ve kaç kez seçilebileceği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

Her partide parti değişirmeden kariyerine devam eden milletvekilleri açısından AK Parti, ortalama 1,83 seçilme sayısı ile en yüksek değere sahiptir. Bu, AK Parti'nin, uzun vadeli bir siyasi kariyer planlayan milletvekilleri için en istikrarlı seçenek olduğunu göstermektedir. İkinci sırada yer alan CHP'de bu ortalama 1,68'dir, bu da ana muhalefet partisi olarak kariyerine sadık kalanların nispeten daha az seçilme şansına sahip olduğunu gösterir. MHP (1,61) ve İYİ Parti (1,11) ise sırasıyla daha düşük ortalama seçilme sayısına sahiptirler, bu da bu partilerde uzun süreli bir kariyerin daha zor olabileceğini

ima eder. Bu bağlamda, AK Parti'nin iktidarda olmasının, milletvekillerinin profesyonelleşme fırsatlarını artırabileceği ve sadık kalanların daha fazla seçilme şansı bulabileceği söylenebilir. CHP, ana muhalefet partisi olmasına rağmen, benzer bir trend izlemekte ancak daha düşük bir seviyede kalmaktadır. MHP ve İYİ Parti, daha küçük ölçekli partiler olarak, sadık kalan milletvekillerine daha az seçilme şansı sunmaktadır.

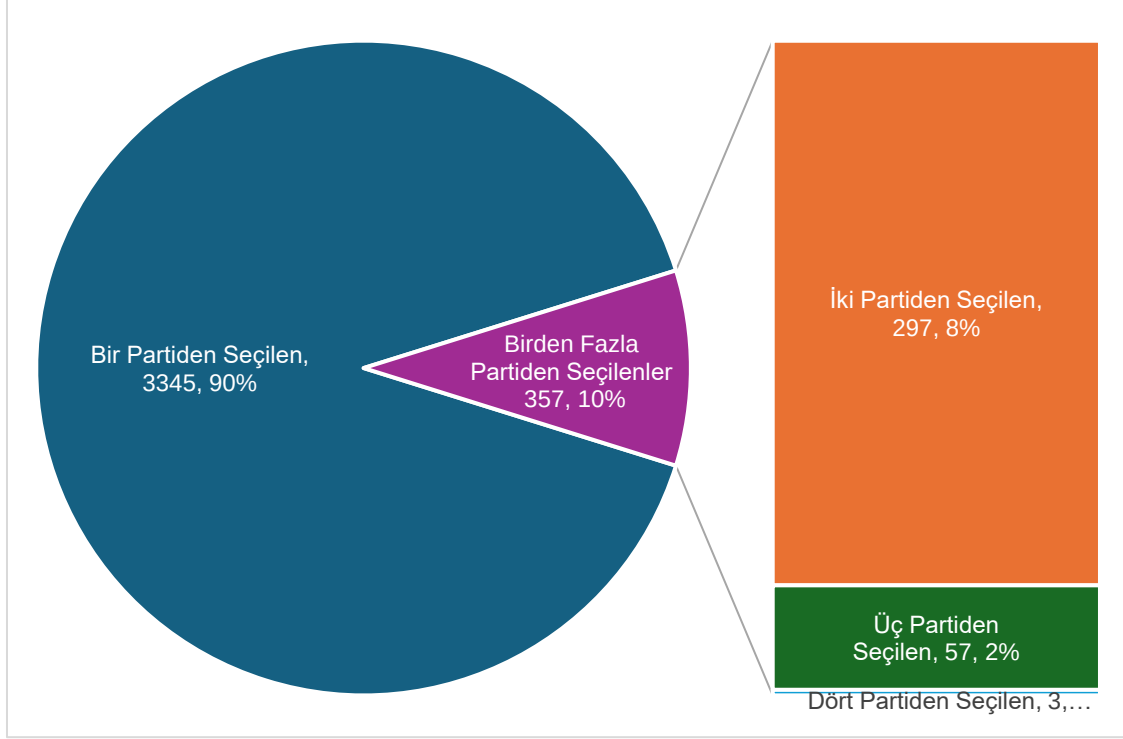
Partiye geçme durumu incelendiğinde, MHP'ye geçenlerin ortalama seçilme sayısının 3,79 olduğu görülmektedir ve bu dört parti arasında en yüksek ortalamadır. Bu, MHP'nin diğer partilerden gelen milletvekillerine, sadık üyelerine göre daha fazla profesyonelleşme şansı tanıdığını gösterebilir. AK Parti'ye geçenlerde bu ortalama 3,53 iken, CHP'de 3,17 ve İYİ Parti'de 3,25'tir. Bu veriler, parti değiştiren milletvekillerinin, değiştirdikleri partide daha fazla seçilme şansı bulabileceğini göstermektedir. Burada dikkat çeken nokta, dört parti arasında MHP'ye geçiş yapan milletvekillerinin en yüksek seçilme sayısına sahip olmasıdır. Bu durum, MHP'nin diğer partilerden gelenleri daha fazla desteklediği veya onların siyasi kariyerlerini daha iyi sürdürebilmeleri için ortam sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde, AK Parti'ye geçenlerin de yüksek bir seçilme oranına sahip olması, bu partinin geniş tabanlı yapısıyla milletvekillerine daha fazla fırsat sunduğunu gösterir.

İkinci parti olarak bu partilere geçenlerin ortalama seçilme sayılarında genel olarak bir düşüş görülmektedir. AK Parti'ye ikinci parti olarak geçenlerin ortalama seçilme sayısı 3,17, CHP'de 3, İYİ Parti'de 3,06 ve MHP'de 3,44'tür. Ancak tabloyu asıl ilginç kılan durum, üçüncü parti olarak geçiş yapan milletvekillerinin seçilme sayılarındaki büyük artıştır. MHP'ye üçüncü parti olarak geçenlerin ortalama seçilme sayısı 5,67 ile en yüksek seviyededir. Ardından İYİ Parti'ye geçenlerde bu oran 5,00, CHP'ye geçenlerde 4,25 ve AK Parti'ye geçenlerde 4,14 olarak görülmektedir. Bu veriler, üçüncü parti değişikliğinin milletvekillerinin seçilme şansını önemli ölçüde artırdığını ortaya koymaktadır.

Bu durum, Türkiye'de siyasi profesyonelleşme için birden fazla parti değiştirmenin önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle üçüncü parti değişikliği, milletvekillerinin daha fazla seçilme şansı elde etmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. İkinci parti değişikliğinde belirgin bir düşüş görülürken, üçüncü parti değişikliğinde bu durum tersine dönmekte ve milletvekillerinin seçilme sayısı dramatik bir şekilde artmaktadır.

Bu analizden çıkarılabilecek sonuçlar, parti değiştirme dinamiklerinin Türkiye'de siyasi kariyer üzerinde önemli etkiler yarattığını göstermektedir. Parti değiştirmeden devam

edenler genellikle daha az seçilme sayısına sahipken, parti değiştirenlerin, özellikle üçüncü parti olarak bir partiye geçenlerin seçilme sayılarında ciddi artışlar yaşadığı görülmektedir. Bu durum, siyasi kariyerin gelişmesi ve profesyonelleşmesi açısından farklı partilerde bulunmanın faydalı olabileceğini ve çok partili bir siyasi geçmişin, seçilme şansını artırdığını ortaya koymaktadır.

Şekil 72. Seçildiği Farklı Parti Sayısı

Tablo 35. Seçildiği Farklı Parti Sayısı ve Görev Yapılan Dönem Sayısı

Görev Yapılan Dönem Sayısı	Tek Bir Partiden Seçilenler	2 Farklı Partiden Seçilenler	3 Farklı Partiden Seçilenler	4 Farklı Partiden Seçilenler	Genel Toplam
1 Dönem	2162	-	-	-	2162
2 Dönem	713	148	-	-	861
3 Dönem	271	88	21	-	380
4 Dönem	143	44	16	-	203
5 ve Üzeri Dönem Yapanlar	56	17	20	3	96
Genel Toplam	3345	297	57	3	3702

1983 yılından bu yana milletvekillerinin %90'ı yani 3345 milletvekili yalnızca tek bir partiden seçilmiştir. 357 milletvekili yani %10'luk bir dilim ise farklı dönemlerde birden

fazla partiden seçilmişlerdir. Farklı partilerden seçilen 357 milletvekili içinden 297'si (%8) iki farklı partiden seçilerken 57 (%2) milletvekili üç farklı partiden seçilmiş ve yalnızca 3 milletvekili dört farklı partiden seçilmiştir. Tek bir partiden ve iki farklı partiden seçilenlere baktığımızda mecliste görev yapma dönemleri uzadıkça milletvekili sayısında bir azalma görülür. Ancak üç ve dört farklı partiden seçilenlerde bir farklılık göze çarpar. Üç ve dört farklı partiden seçilenlerde beş ve üzeri dönem görev yapanların sayısı dört dönem görev yapanların sayısından fazladır. Bu bize üç ve dört farklı partiden seçilmenin mecliste beş ve üzeri dönem görev yapmak için önemli olduğunu gösterir. Diğer bir deyişle parti değiştirmekte olduğu gibi özellikle üç ve dört farklı partiden seçilmek profesyonelleşme düzeyini artıran bir etkidir.

Tablo 36. Cinsiyete Göre Seçildiği Farklı Parti Sayısı

Seçildiği Farklı Parti Sayısı	Erkek		Kadın		Genel Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Tek Bir Partiden Seçilenler	2985	89,9%	335	10,1%	3320
2 Farklı Partiden Seçilenler	301	93,5%	21	6,5%	322
3 Farklı Partiden Seçilenler	55	96,5%	2	3,5%	57

Türkiye’de 1983 yılından bu yana elde edilen verilere göre milletvekillerinin siyasi kariyerlerine daha çok tek parti üzerinden devam ettiği önceki analizde belirtilmişti. Cinsiyete göre milletvekillerinin seçtikleri farklı parti sayısına bakıldığında önemli farklılıklar görülür. Tek partiden seçilen milletvekillerinin %89,9’u erkek iken %10,1 i kadındır. İki farklı partiden seçilenlerin oranında aradaki fark daha da açılarak erkek milletvekilleri oranı %93,5 kadın milletvekili oranı %6,5’tir. Üç farklı partiden seçilen milletvekillerinin %96,5’i erkek iken %3,5’i kadındır. Erkek milletvekillerinin seçtikleri farklı parti sayısı kadınlardan fazladır. Yani erkek milletvekilleri kadın milletvekillerine nazaran daha çok partiler arası geçiş eğilimindedir. Bir başka deyişle kadın milletvekilleri partilerine daha sadıktır. Bu ayrıca siyasi arenanın erkek milletvekillerine daha fazla kariyer olanakları sunması ile de ilişkilendirilebilir.

Tablo 37. Milletvekilliği Süresine Göre Seçildiği Farklı Parti Sayısı Karşılaştırma Tablosu

Örnek 1 - Örnek 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test	Sig.	Adj. Sig. ^a
0-1420 gün-1421-1785 gün	-5.609	24.921	-.225	.822	1.000
0-1420 gün-1786-2904 gün	-206.754	25.696	-8.046	.000	.000
0-1420 gün-2905 ve üstü	-527.629	25.374	-20.794	.000	.000
1421-1785 gün-1786-2904 gün	-201.145	25.589	-7.861	.000	.000

1421-1785 gün-2905 ve üstü	-522.020	25.266	-20.661	.000	.000
1786-2904 gün-2905 ve üstü	-320.875	26.030	-12.327	.000	.000

Her bir satır, Örnek 1 ve Örnek 2 dağılımlarının aynı olduğu yönündeki sıfır hipotezini test eder. Asimptotik anlamlılıklar (çift taraflı testler) gösterilmektedir.
Anlamlılık seviyesi 0,050'dir.

	Milletvekilliğinde Geçirilen Süre							
	0-1420 gün		1421-1785 gün		1786-2904 gün		2905 ve üstü	
	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean	Mean	Standard Error of Mean
Seçildiği Farklı Parti Sayısı	1.00	.00	1.00	.00	1.11	.01	1.35	.02

Tablo 37, milletvekilliği süresine göre milletvekillerinin seçildikleri farklı parti sayısındaki değişimi analiz etmektedir. Bu veriler, milletvekillerinin ne kadar süre milletvekilliği yaptıkları ve kaç farklı partiden seçildikleri arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı olur. Kruskal Wallis post hoc testi sonuçları, bu farklılaşmaların anlamlı olup olmadığını test etmektedir.

Tabloya göre milletvekilleri arasında en düşük “farklı parti sayısı” ortalaması, 0-1420 gün ve 1421-1785 gün arasında milletvekilliği yapan gruplarda görülmektedir. Bu grupların her biri ortalama olarak 1 partiye bağlı kalmışlardır. Standart hata 0.00 olarak kaydedilmiş, bu da gruptaki her milletvekilinin sadece bir parti ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Diğer taraftan, daha kısa süre görev yapan milletvekilleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Örneğin, 0-1420 gün ile 1421-1785 gün grupları arasında test sonucu anlamlı değildir ($p=0.822$). Bu da bu iki grup genellikle mecliste bir veya iki kez görev yapan ve meclise girdiği partide devam eden nerdeyse meclisin büyük çoğunluğunu temsil eden ana gruptur.

Ancak 1786-2904 gün arasında görev yapan milletvekilleri için ortalama farklı parti sayısı 1.11'dir, yani bu grup biraz daha fazla parti değişikliği yapmıştır. En dikkat çeken veri ise 2905 gün ve üzeri süre görev yapan milletvekillerinin ortalamasının 1.35 ile en

yüksek olmasıdır. Bu, daha fazla farklı partiden seçilenlerin uzun süre milletvekilliği yaptıklarını göstermektedir.

Kruskal Wallis post hoc testi ile bu veriler test edildiğinde, iki grup arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Özellikle, 0-1420 gün ve 2905 gün ve üzeri grupları arasında -20.794'lük bir test istatistiği ve 0.000'lık p-değeri, iki grup arasındaki farklılığın çok güçlü olduğunu gösterir. Benzer şekilde, 1421-1785 gün ile 2905 gün ve üzeri gün grupları arasında da benzer bir fark bulunmaktadır (-20.661 test istatistiği ve 0.000 p-değeri). Ayrıca, 1786-2904 gün ve 2905 gün ve üzeri gruplar arasında da anlamlı farklar tespit edilmiştir. Test istatistiği -12.327 ve p-değeri yine 0.000'dır. Bu bulgular, farklı partilerden seçilme sayısı arttıkça milletvekilliği süresinin de arttığını göstermektedir.

Bu tablo, siyasi kariyerde profesyonelleşmenin milletvekilliği süresi ile doğru orantılı olduğunu ve daha uzun süre görev yapan milletvekillerinin genellikle birden fazla partide yer aldığını istatistiksel olarak göstermektedir. Özellikle 2905 gün ve üzeri milletvekilliği yapanların ortalama olarak 1.35 farklı partiden seçilmiş olmaları, bu gruptakilerin siyasi kariyerlerinde daha esnek davrandıklarını göstermektedir.

Bu analiz, milletvekilliği süresi ile parti değiştirme arasında belirgin bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Milletvekilleri birden fazla partiden seçilmeye başladıkça milletvekilliği süresi uzamaktadır. En uzun süre görev yapan milletvekilleri, siyasi kariyerlerinde en fazla parti değişikliği yapma eğiliminde olanlardır. Bu durum, siyasi profesyonelleşme ve kariyer yönetiminde uzun süreli görev yapmanın esneklik sağladığını ve siyasi geçişlerin profesyonel başarıyı artırabileceğini göstermektedir.

5.12. Devir Hızı ve Siyasi Profesyonelleşme

Siyasi profesyonelleşme, milletvekillerinin mecliste uzun süre görev yapmaları ve tekrar seçilme oranları ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, bir milletvekilinin siyasi kariyerinde ne kadar uzun süre mecliste kalabileceğini anlamamanın bir yolu, partilerin devir hızını analiz etmektir. Devir hızı, bir partinin milletvekillerinin bir sonraki seçimde yenilenme olasılığını ve aynı milletvekillerinin tekrar seçilme oranlarını gösterir. Düşük devir hızı, o partinin milletvekillerinin mecliste daha uzun süre görev yaptığını ve siyasi profesyonelleşme düzeyinin yüksek olduğunu ifade eder. Bu bölümde, Türkiye'deki siyasi partilerin devir hızlarını ve milletvekillerinin profesyonelleşme düzeylerini

inceleyecek, farklı partilerin milletvekilleri arasındaki kariyer sürdürülebilirliğine dair önemli bulgular ortaya koyacağız.

Tablo 38. Partilere Göre Ortalama Seçilme Sayısı ve Devir Hızı

Parti	Seçilen Kişi Sayısı	Seçilme Sayısı	Ortalama Seçilme Sayısı	Kaç Dönem Meclise Girdi	Dönem Sayısına Göre Giriş Sayısı*
Adalet ve Kalkınma Partisi	1202	2174	1,81	7	0,26
Cumhuriyet Halk Partisi	636	1053	1,66	8	0,21
Anavatan Partisi	524	842	1,61	5	0,32
Doğru Yol Partisi	309	461	1,49	5	0,30
Milliyetçi Hareket Partisi	307	472	1,54	7	0,22
Refah Partisi / Fazilet Partisi	298	330	1,11	3	0,37
Halkçı Parti / Sosyal Demokrat Halkçı Parti	277	305	1,10	3	0,37
Halkların Demokratik Partisi / Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi	188	267	1,42	4	0,36
Demokratik Sol Parti	164	218	1,33	3	0,44
İYİ Parti	78	86	1,10	2	0,55
Genel	3702	6360	1,72	12	0,14
* Milli Görüş partilerinden olan Saadet Partisi bir seçimde ittifakla meclise sadece bir milletvekili soktuğu için analizi büyük ölçüde etkileyeceği için bu analize dahil edilmemiştir.					
** Kürt Siyasal Hareketinin Partilerinin seçim ve seçilme performansları diğerlerinden farklılık arz edebilir. Zira bu partiler seçime bazen başka parti altında bazen de bağımsız milletvekili adayları ile girmişlerdir. Dolayısıyla bu parti ile ilgili analizin bu gözle değerlendirilmesi gerekir.					

Tablo 38, farklı partilerin milletvekilleri arasındaki ortalama seçilme sayısı ve devir hızını analiz ederek siyasi profesyonelleşmeyi ele almaktadır. Bu analiz, sadece seçilme sayısına dayanmamaktadır; aynı zamanda partilerin mecliste kaç dönem yer aldığı ve devir hızı gibi daha kapsamlı veriler üzerinden de yorum yapmaktadır. Bu bağlamda, profesyonelleşme, milletvekillerinin mecliste uzun süre kalabilme yeteneği ve bir sonraki seçimde yeniden seçilme olasılığı ile ilişkilendirilmiştir.

Partilerin milletvekilleri arasındaki ortalama seçilme sayısı, partilerin ne kadar köklü ve mecliste ne kadar etkin olduklarına dair bir fikir verir. En yüksek ortalama seçilme sayısı, AK Parti'ye aittir (1,81). Bu, AK Parti'nin milletvekillerinin birden fazla kez meclise seçilme şansı bulduğunu ve bu partinin mecliste uzun süre kalabildiğini gösterir. CHP (1,66) ve MHP (1,61) de yüksek ortalamalara sahip partilerdir. Bu partilerin milletvekilleri, ortalama olarak birden fazla kez meclise girmişlerdir. Daha düşük ortalama seçilme sayısına sahip partiler ise İYİ Parti (1,10), HP/SHP (1,10) ve Milli Görüş Partileri (1,11) olarak dikkat çeker. Bu partilerin milletvekillerinin, diğer partilere

kıyasla daha az seçilme şansı bulduğu ve dolayısıyla mecliste daha kısa süre yer alabildikleri görülmektedir. Bu partilerin mecliste kalma sürelerine bakıldığında aslında bu anlaşılabilir bir durumdur. Bu bağlamda sadece ortalama seçilme sayısına bakmak yanıltıcı olabilir. Çünkü partilerin mecliste geçirdikleri dönem sayısı da önemlidir. Uzun süre mecliste yer alan partilerin doğal olarak daha fazla seçilme şansı olduğu için ortalama seçilme sayıları da daha yüksek çıkabilir. Bu nedenle devir hızı bu analizde kritik bir rol oynar.

Devir hızı, bir partinin milletvekillerinin bir sonraki seçimde yeniden seçilme olasılığını ve mecliste ne kadar süre görev yaptıklarını gösterir. Devir hızı düşük olan partilerde milletvekilleri daha uzun süre görev yapabilmekte, yani siyasi kariyerlerinde daha fazla profesyonelleşme fırsatı bulmaktadırlar. Tablodaki genel devir hızı 0,14'tür, ancak partiler arasında bu oran büyük farklılıklar göstermektedir.

CHP (0,21) ve MHP (0,22) en düşük devir hızına sahip partilerdir. Bu durum, bu partilerin milletvekillerinin uzun süre mecliste kaldığını ve profesyonelleşme düzeylerinin yüksek olduğunu gösterir. Bu iki partiyi takiben AK Parti (0,26) de düşük devir hızıyla, milletvekillerine uzun süreli meclis kariyeri sağlayan bir parti olarak dikkat çeker. Bu oran AK Parti'nin geniş seçmen desteği ve uzun süredir iktidarda olmasıyla da ilişkilendirilebilir. İYİ Parti (0,55) en yüksek devir hızına sahiptir, bu da milletvekillerinin mecliste uzun süre kalmadığını ve yenilenme oranının yüksek olduğunu gösterir. Benzer şekilde DSP (0,44), HP/SHP (0,37) ve HDP/YSP (0,36) de yüksek devir hızlarına sahip partilerdir, yani bu partilerin milletvekilleri de sık sık değişim yaşamaktadır.

Partilerin mecliste geçirdikleri dönem sayısı, seçilme ortalaması ve devir hızına önemli bir etki yapar. AK Parti 7 dönem boyunca mecliste yer almış ve milletvekillerinin ortalama seçilme sayısı 1,81 olarak belirlenmiştir. CHP ise 8 dönem boyunca mecliste kalmış ve devir hızı en düşük olan parti olmuştur (0,21). Bu, CHP'nin mecliste uzun süre görev yapan milletvekillerine sahip olduğunu ve bu milletvekillerinin profesyonelleşme şanslarının yüksek olduğunu gösterir.

Öte yandan, Kürt siyasal hareketinin partileri (HDP/YSP) ve Milli Görüş Partileri (RP/FP) gibi partilerin daha az dönem mecliste yer aldığı ve milletvekillerinin daha sık yenilendiği görülmektedir. Özellikle Kürt siyasal hareketine ait partilerin, bazen bağımsız adaylarla seçime girmesi ve siyasi süreçteki zorluklar nedeniyle bu partilerin seçilme sayısı ve devir hızına dair analizlerin daha dikkatli yapılması gerekmektedir.

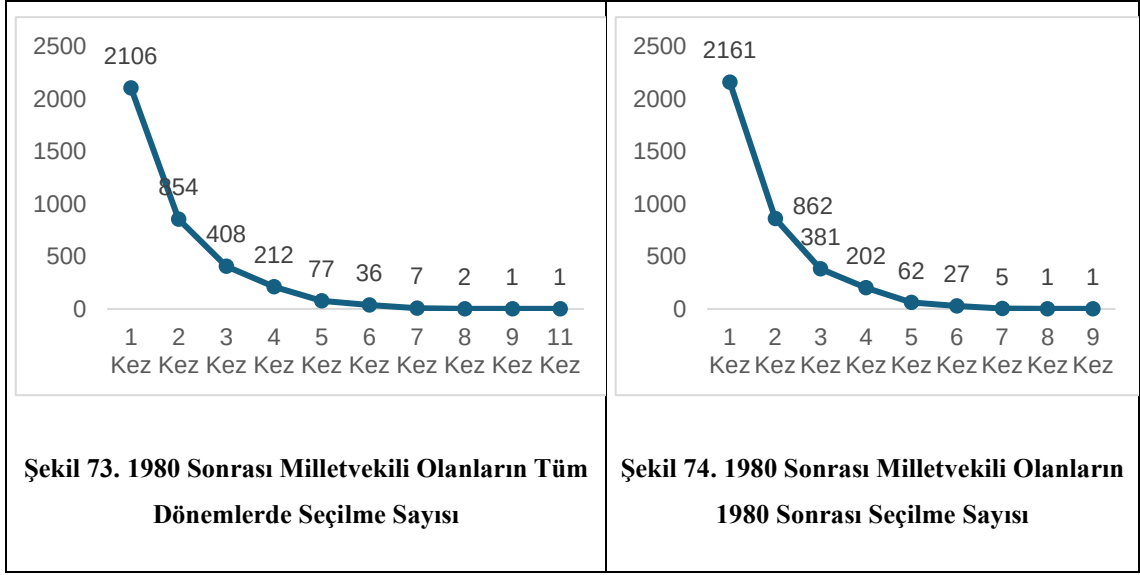
Genel olarak, parti bazlı seçilme oranları, devir hızı ve mecliste geçirilen dönemler, siyasi kariyerlerin sürdürülebilirliği açısından önemli veriler sunmaktadır. Düşük devir hızına sahip partilerde milletvekilleri daha uzun süre mecliste kalmakta ve siyasi profesyonelleşme şansları daha yüksek olmaktadır. Bu bağlamda, CHP, MHP ve AK Parti gibi partiler, milletvekillerine uzun vadeli kariyer fırsatları sunarken, İYİ Parti, HP/SHP, HDP/YSP ve Milli Görüş Partileri gibi partilerde bu fırsatlar daha sınırlıdır.

5.13. Ortalama Seçilme Sayısı ve Meclisin Yenilenmesi

Genel seçimlerden sonra değişen yasama meclisi oranı yani diğer bir anlamda devir hızı “bir tür sismograf” (Putnam, 1976) ya da “termometre” (Crowther & Matonyte, 2007) metaforlarıyla ifade edilir. Diğer bir ifadeyle değişim örüntülerini takip ettiğimiz elit kompozisyonu, yönetim ve siyaset temelindeki değişimleri tespit etme imkanı da sunar.

Elitlerin yenilenmesi ile yasama elitlerinin profesyonelleşmesi arasında bir gerilim vardır. Elitlerin devir hızı ne kadar yüksekse yenilikçilik ve esneklik o kadar yüksek olur ve yeni fikirler anlamına gelir. Ayrıca elit statüsüne ulaşma şansının daha fazla olduğunu gösterir. Hatta öyle ki yüksek devir hızı bazen siyasi açıdan istikrar sağlayıcı işlev görebilir. Nitekim Pareto ve Mosca yüksek devir hızının rejime meydan okuyabilecek kişiler arasında hayal kırıklığını önlediğine ve bu kişilerin kısa süre de olsa liderlik pozisyonu elde etmelerine olanak tanıdığına işaret eder. Tüm bunlara rağmen elit devir hızı ne kadar yüksekse ortalama elit deneyim, uzmanlık ve etkinlik düzeyi o kadar düşük olur. Ayrıca yüksek devir hızı kriz dönemleriyle ilişkilendirilirken düşük devir hızı kurumsal istikrar ve siyasi huzurla ilişkilendirilir. Bu noktada kurumun yaşı ile devir hızı arasında ters bir orantı vardır. Yani kurum yaşlandıkça devir hızı azalma eğilimi gösterir (Putnam, 1976, ss.65-67).

Seçilme sayısı ve meclisin yenilenmesi profesyonelleşme ile alakalı önemli iki veridir. Ortalama seçilme sayısının yükselmesi ile profesyonelleşme düzeyi arasında pozitif bir ilişki beklenirken meclisin yenilenme oranının yüksek olması ve profesyonelleşme arasında negatif bir ilişki olduğunu düşünmek mümkündür.

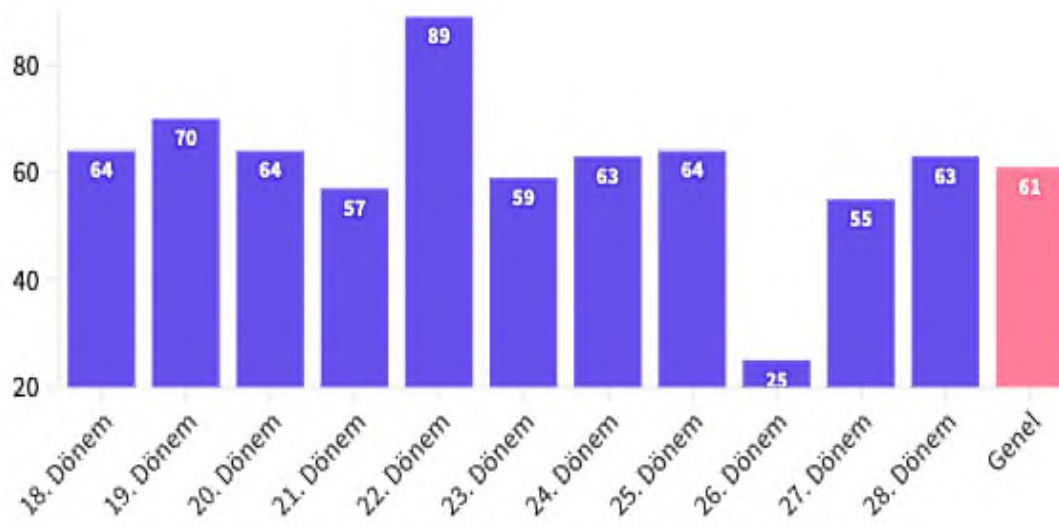

Yukarıdaki grafikler (Şekil 73, Şekil 74) 1980 sonrasında milletvekili olanların milletvekili seçilme sayılarını gösterir. Soldaki grafik (Şekil 73) 1980 sonrası milletvekili olanların tüm dönemlerdeki seçilme sayısını gösterir. Nitekim 1980 sonrasında milletvekili olanlar arasında 1980 öncesinde de farklı dönemlerde milletvekilliği yapmış kişiler mevcuttur. Sağdaki grafik (Şekil 74) ise 1980 sonrası milletvekili olanların 1980 sonrasındaki seçilme sayısını gösterir. Bu veri hesaplanırken milletvekillerinin bir kez, iki kez, üç kez ve üzeri seçilme sayıları hesaplanmıştır. Elde edilen verilere göre 1980 sonrasında bir milletvekili en fazla 9 kez seçilmiştir. Ancak 1980 sonrasında milletvekili olanların 1980 öncesinde de milletvekili olma durumlarına bakıldığında bu sayı 11'e yükselmiştir.

1983 yılından bu yana bir milletvekili en fazla 9 kez seçilmiştir. Benzer şekilde sekiz kez seçilen milletvekili sayısı da birdir. Beş kişi yedi kez milletvekili seçilirken 27 kişi altı kez 62 kişi beş kez 202 kişi dört kez 381 kişi üç kez milletvekili seçilmiştir. En yüksek rakamların bir ve iki kez milletvekili seçilme sayılarında olduğunu görmek mümkündür. 862 kişi iki kez milletvekili seçilirken 2161 kişi yalnızca bir kez milletvekili seçilmiştir. Bu durum son 12 dönemlik seçim periyodunda meclise yeni milletvekilleri dahil olsa da geçmiş dönemde milletvekilliği yapan kişilerin devamlılığını da gösterir niteliktedir.

Meclis yenilenme oranı, meclise her dönemde yeni milletvekillerinin dahil olması esasına dayanarak hesapladığımız bir veridir. Her dönem meclise önceki dönemden devam eden

milletvekillerinin sayısını toplam sayıdan çıkararak elde ettiğimiz sayıyı, toplam vekil sayısına oranlayarak bu göstergiyi elde ettik. Bu gösterge bize meclisin profesyonelleşmesi açısından önemli bir veri sunar.

Şekil 75. Meclis Yenilenme Oranı (%)

1980 sonrası tüm dönemlerde meclisin ortalama yenilenme oranı % 61’dir. Yenilenme oranı dönemler arasında önemli ölçüde farklılaşır. Yenilenme oranının en yüksek olduğu dönem %89 ile 22. dönem olmuştur. Bunda önceki dönemde mecliste olan partilerin büyük bir kısmının baraj altında kalması ve AK Parti’nin yeni bir parti olarak büyük ölçüde yeni kadrolarla meclise girmesi etkilidir. Bu anlamda mecliste yüksek düzeyde bir yenilenme oranına sahip dönem ise benzer şekilde meclise yeni partilerin girdiği 1991 seçimleri ile başlayan 19. dönemdir. Bu dönemde meclis %70 oranında yenilenmiştir. Zira 1987’de referandumla siyasi yasağı kalkan politik liderler ve partiler yeniden siyasete dönmüş ve bu dönemde Anavatan Partisi büyük bir güç kaybetmiş ve mecliste DYP, SHP ve RP gibi yeni partiler yüksek sayıda vekille girmiştir. 18, 20, 24, 25 ve 28. dönemler %64’lük bir oranla ortalama değer etrafında seyreden bir yenilenme düzeyine sahiptir.

Ortalama yenilenme düzeyinin altında bir yenilenme oranına sahip olan dönemler ise 21. dönem (%57), 23. dönem (%59) ve 27. dönem (%55) olmuştur. Meclisin yenilenmesi

bakımından en ilginç dönem ise en düşük orana sahip olan dönem ise 26. dönemdir. Bu düşük oran bu seçimin olağanüstü karakterinden kaynaklanır. Zira 2015 seçimlerinde ilk defa bir partinin tek başına iktidar olamaması ve koalisyon kurulamaması sonucunda beş ay içerisinde meclis seçimi yenilenmiş ve bu seçime partiler büyük oranda listelerini koruyarak girmişlerdir. Dolayısıyla Kasım 2015'te seçilen 26. dönem TBMM'de meclisin yenilenme oranı %25'te kalmıştır. Bunda da listelerin değişiminden ziyade partilerin aldıkları oy oranlarının değişimi etkili olmuştur.

Aşağıdaki tablo (Tablo 39) bir önceki grafiğin (Şekil 75) detaylı olarak gösterildiği tablodur. Tabloda her dönemde meclisin sayısını verdik, önceki dönemden devam eden milletvekili sayısını bulduk ve bu sayıyı toplamdan çıkararak yeni vekil sayısını elde ettik. Elde ettiğimiz yeni vekil sayısının meclisin sayısına oranı da bize yenilenme oranını verdi.

Sırasıyla dönemlere baktığımızda 18. dönemde meclisin %64 oranında yenilendiği görülür. En yüksek yenilenme oranı 22. dönemdedir ve bu dönem AK Partinin ilk seçimlere katılımını ve iktidar değişikliğini gösterir. En düşük yenilenme oranı ise 26. dönemdedir. Ancak yukarıda izah edildiği gibi bu dönem beş ay içerisinde meclis seçiminin yenilenmesiyle ve bu seçime partilerin büyük oranda listelerini koruyarak girmeleriyle alakalıdır.

Tablo 39. Dönemlere Göre Yenilenme Oranı (%)

Dönem	Vekil Sayısı	Önceki Dönemden Devam Eden Vekil Sayısı	Yeni Vekil	Yenilenme Oranı (%)
18. dönem	450	164	286	63.56
19. dönem	450	134	316	70.22
20. dönem	550	197	353	64.18
21. dönem	550	239	311	56.55
22. dönem	550	60	490	89.09
23. dönem	550	225	325	59.09
24. dönem	550	203	347	63.09
25. dönem	550	199	351	63.82
26. dönem	550	414	136	24.73
27. dönem	600	268	332	55.33
28. dönem	600	221	379	63.17
Genel	5950	2324	3626	60.94

Son kırk yılda mecliste bir önceki döneme göre yenilenme oranı ortalama %61’dir. Türkiye çok düşük olmayan bir meclis yenilenme oranına sahip olsa da milletvekilliğini koruyan ve devam ettiren birçok milletvekiline de sahiptir. Bu bize profesyonelleşme açısından önemli şeyler söyler. Meclis yenilenme oranının yüksek veya düşük olması bazı olası durumlara işaret eder. Yüksek yenilenme oranı ve profesyonelleşme arasında negatif bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Meclis yenilenme oranının yüksek olması mecliste yeni milletvekillerinin varlığının fazla olması farklı dönemlerde tekrarlı olarak milletvekilliği yapmış kişilerin görece daha az olması demektir. Bu da düşük bir profesyonelleşme düzeyini karşımıza çıkarır. Bunun literatürde bazı maliyet artırıcı etkileri mevcuttur. Marengo Dos Santos’a göre (2005); uzun dönemde mecliste yer almamak kısa dönemlerde değişiklik yapmak yüksek devir hızı yenilik ve esneklik anlamına gelse de siyasi kariyerlerdeki süreksizliği gösterir. Bu durum ise parlamenterler tarafından benimsenen politikalar ve eylem rutinleri hakkında paylaşılan güvenli bilgi envanterinin oluşturulmasının maliyetini artırır. Byrne & Theakston (2016) ise düşük devir hızının yeni yeteneklerin parlamentoya girmesini engelleyebileceğini ve politikacıların temsil ettikleri kesimlerden uzaklaşabileceğini ifade eder. Bunun aksine yüksek devir oranı, uzmanlık ve fikirler açısından katkıda bulunabilecek deneyimli milletvekillerini

azaltabilir ve Parlamentonun bir kurum olarak etkinliğini zayıflatabilir. Crowther & Matonyte, (2007, s.297) rejim değişikliğinin önemli bir yenilenme getireceğini vurgular. Sistem değiştikten sonra ilk kez siyasi pozisyon elde edenlerin oranı ve parlamentoya yeni girenlerin seviyesi artsa da geçiş sonrası ortamda yasama elitlerinin istikrar kazanması ve profesyonelleşmenin başlaması beklenir.

Esasında Türkiye'nin daha da düşük bir yenilenme oranı göstermesi beklenebilir ancak Türkiye'de siyasal partilerin kurumsallaşamama sorunu buraya da yansır. Hatipoğlu (2007), Türkiye'de siyasal partilerin kurumsallaşamama sorununa değinir. Siyasal partilerin kurumsallaşması için zaman faktörü çok önemli olsa da askeri darbelerin siyasal yaşamda oluşturduğu kesintiler siyasal partilerin kurumsallaşamamasındaki en büyük etkenlerdendir. Kurumsallaşmanın gelişmemesi parti kadrolarının tecrübe kazanmasını ve partilerin kolektif hafızaya sahip olarak tutarlı bir siyasal kimliğe sahip olmasını engeller. Partilerin kurumsallaşması durumunda ise parti kadrolarında ve işleyişinde büyük değişiklikler beklemek yerine düzen ve istikrar sağlanması olasıdır. Nitekim parlamentoya taşıdıkları adaylar sonraki dönemlerde de var olabilecek ve kurumsal bir zihniyet yerleşebilecektir. Bu anlamda baktığımızda partilerin kurumsallaşma düzeyi düşük olmasına rağmen meclisin yenilenme oranının çok yüksek olmaması TBMM'nin profesyonelleşme yolunda partilerin eksikliklerine rağmen ilerlediğini gösterir niteliktedir.

5.14. Seçilme Sayısını En Fazla Ne Etkiliyor?

Gradient boosting, regresyon ve sınıflandırma problemleri için zayıf tahmin modelleri topluluğu, tipik olarak karar ağaçları şeklinde bir tahmin modeli üreten bir makine öğrenimi tekniğidir. Boosting tekniğine dayanır. Sırayla birçok zayıf öğrenici oluşturulması ve bunların karmaşık bir modelde birleştirilmesiyle elde edilir. Genellikle, gradyan artırma karar ağaçları ile kullanıldığından dolayı Gradyan Artırılmış Ağaçlar olarak adlandırılır. Gradyan Destekli Ağaçlar, belirli bir veri kümesindeki en iyi parametreleri bulmak için kayıp fonksiyon ve düzenleme kullanır. Düzenleştirme terimi, modelin karmaşıklığını aşırı uyum riskini en aza indirecek şekilde kontrol etmeye çalışır (Marksfeld, 2018, s.9). Parametrik tekniklerle sınıflandırılmayacak veri setlerinde gradient boosting regresyona başvurulur. Ayrıca aykırı değerlerin olduğu, minimum ve

maksimum değerler arasındaki farkın fazla olduğu veri setlerinde doğru şekilde kümeleme yapabilmek için de bu algoritma sağlıklıdır. Elimizdeki veri seti de lineer regresyon varsayımlarına uymadığı için gradient boosting regresyon ağaçları yöntemini kullanarak profesyonelleşme düzeyiyle ilgili göstergeler arasındaki ilişkiyi analiz etmek makul bir seçenektir.

Gradient boosting regresyon ağaçları yöntemi zayıf tahmin edicilerin bir araya getirilerek güçlü bir tahmin edici oluşturulmasını amaçlar. Temel fikir, önceki tahmin edicilerin hatalarını düzeltmeye çalışarak yeni tahmin ediciler eklemektir. Gradient boosting regresyon ağaçları yöntemi ile gerçekleştirilen analiz sonuçları aşağıda verilmiştir. Kurulan modelin hatası, kurulan 28 regresyon ağacı sonrası en düşük seviyeye ulaşmıştır. Performans parametreleri buna göre oluşturulmuştur.

Tablo 40. Gradient Boosting Model Tablosu

Number of Trees (Ağaç Sayısı)	n(train)	n(test)	Test (MSE-hata kareler ortalaması)
100	2936	733	0.513

Tablo 41. Gradient Boosting Model Performansı Değerleri

Metrik	Değer
MSE (hata kareler ortalaması)	0.513
RMSE (Hata kareleri ortalama karekökü)	0.602
MAE (ortalama hata)	0.495
R ²	%39.9
MAPE (ortalama yüzdesel hata)	0.527

Değişken Önem Dereceleri (Variable Importance)	Ortalama doğruluk düşüş katsayısı (Mean decrease in accuracy)	Düğüm saflık artışı katsayısı (Increase in node purity)	MV Süresini Tahmin Etme Düzeyleri (%)
Seçildiği Farklı Parti Sayısı	0.172	197.973	37,01
Seçildiği İlk Yaş	0.032	143.795	26,88
Seçildiği Farklı İl Sayısı	0.087	101.354	18,95
Mezuniyet	0.025	43.984	8,22
Dil Sayısı	0.017	33.967	6,35
Cinsiyet	0.006	13.896	2,60

Gradient boosting regresyon ağaçları analizinde hatayı en aza indirmek için 28 regresyon ağacı oluşturuldu ve en düşük hata bu ağaçlar oluşturulduktan sonra elde edildi. Model

Hatası (MSE): 28 ağaç oluşturulduktan sonra, test veri kümesindeki hata kareler ortalaması (MSE) 0,513'e ulaştı.

Öncelikle bu analizde yer alan katsayı ve puanları açıklayalım. Hata Kareler Ortalaması (MSE) tahmin edilen değerler ile gerçek değerler arasındaki ortalama karesel fark 0,513'tür. Düşük değerler daha iyi model performansına işaret eder. Hata Kareler Ortalamasının Kökü (RMSE) ise MSE'nin karekökü, hedef değişkenle aynı birimlerde kolayca yorumlanabilir bir hata ölçütü sağlar. Bu değer ise 0,602'dir. Ortalama Tahmin edilen değerler ile gerçek değerler arasındaki ortalama mutlak farkı ifade eden Mutlak Hata (MAE) katsayısı ise 0,495'tir. Bağımlı değişkendeki varyansın ne kadarının bağımsız değişkenler tarafından tahmin edilebildiğini gösteren belirleme katsayısı olan R2 Puanı %39,9'dur. Buna göre model hedef değişkendeki varyansın yaklaşık %40'ını açıklamaktadır. Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE) değeri tahmin edilen değerler ile gerçek değerler arasındaki ortalama yüzde farkı ifade eder ve bu analizde 0,527'dir. Ortalama doğruluk düşüş katsayısı (Mean decrease in accuracy) ise rastgele permütasyon yapıldığında modelin doğruluğunu azaltmada her bir özelliğin önemini gösterir. Düğüm saflık artışı katsayısı (Increase in node purity) da belirli bir özellik üzerinde bölünerek elde edilen düğüm saflığındaki (homojenlik) artışı temsil etmektedir.

Modelin MAPE değeri %52.7 olup, Lewis (1982)'ye göre bu oran tutarlı tahmin değerleri aralığına yakın bulunur. En yüksek önem dereceleri seçildiği farklı parti sayısı, seçildiği ilk yaş ve seçildiği farklı il sayısında görülür (önem katsayıları increase in node purity'de verilmiştir). Bu katsayılar milletvekilliği gün süresini tahmin eden katsayılar olarak değerlendirilebilir. Bu sonuçlar, siyasi parti üyeliğinin, seçilen farklı parti sayısı, seçilme yaşının ve seçilen farklı il sayısının hedef değişkeni tahmin etmede en etkili faktörler olduğunu ve bunları eğitim seviyesi, dil sayısı ve cinsiyetin izlediğini gösterir. Gradient Boosting Regression Trees modelindeki her bir özelliğin katkı düzeyi, ilgili önem ölçütlerine, özellikle de "Ortalama doğruluk düşüş katsayısı" ve "Düğüm saflık artışı katsayısı" değerlerine göre yorumlanabilir. Daha büyük bir katkı değeri daha büyük bir etki boyutuna işaret eder.

Analizde seçilen farklı parti sayısının analizinde ortaya çıkan Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı (0,172) ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı (197.973), doğruluğu azaltmada ve düğüm saflığını artırmada en yüksek öneme sahiptir. Bireyler tarafından seçilen farklı parti sayısının hedef değişkenle güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülür. Bu özellik,

rastgele permütasyon yapıldığında modelin doğruluğunun azalmasına önemli ölçüde katkıda bulunur ve ayrıca düğüm saflığının artmasına da önemli ölçüde katkıda bulunur. Yüksek önemi, bireyler tarafından seçilen farklı partilerin sayısındaki değişkenliğin hedef değişkenle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu gösterir. Milletvekilliği süresini tahmin etme düzeyi %37,01'dir.

Bir milletvekilinin seçildiği farklı il sayısı değişkeninin analizde aldığı Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı değeri 0,087 ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı ise 101.354'tür. Seçilen farklı parti sayısına benzer şekilde, bireyler tarafından seçilen farklı illerin sayısı hem doğruluğu azaltmaya hem de düğüm saflığını artırmaya önemli bir katkıda bulunur. Bu da bölgesel çeşitliliğin hedef değişkenin önemli bir belirleyicisi olduğunu gösterir. Milletvekilliği süresini tahmin etme düzeyi %18,95'tir.

Analizde ilk seçim yaşı değişkeninin analizinde elde edilen Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı (0.032) ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı (143.795) bu değişkenin yüksek bir önem düzeyine sahip olduğunu gösterir. Bu özellik de doğruluğu azaltmada ve düğüm saflığını artırmada önemli bir öneme sahiptir. Seçilen farklı parti sayısı kadar etkili olmasa da seçim yaşı modelin doğruluk oranının azalmasına ve düğüm saflığına önemli ölçüde katkıda bulunur. Bu da bireylerin seçilme yaşının seçilme sayısında anlamlı bir etkiye sahip olduğunu gösterir. İlk seçim yaşı değişkeninin milletvekilliği süresini tahmin etme düzeyi %26,88'dir.

Eğitim seviyesi değişkeninin analizde aldığı Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı 0,025 ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı de 43.984'tür. Yukarıdaki sıralanan diğer değişkenlerden daha az önemli olsa da eğitim seviyesi yine de modelin doğruluğuna ve düğüm saflığına katkıda bulunur. Bu durum, bireylerin ulaştığı eğitim seviyesinin seçilme sayısına ilişkin %8,22 tahmin gücüne sahip olduğunu gösterir. Bununla birlikte, bireylerin eğitim geçmişlerinin seçilme sayısı hakkında öngörücü bilgi sağladığını görmek mümkündür.

Benzer şekilde dil sayısı değişkeni diğerlerine kıyasla nispeten daha düşük bir öneme sahiptir. Bu değişkenin milletvekilliği süresini tahmin etmeye katkısı düşük (%6,35) ancak anlamlıdır. Dil sayısı değişkenin Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı 0,017 ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı ise 33.967'dir. Diğerlerine kıyasla nispeten daha düşük bir öneme sahipti olsa da görüldüğü üzere dil sayısı modelin işlemesine katkıda bulunmaktadır.

Modelde en az etkisi olan değişken cinsiyet olarak bulunmuştur. Cinsiyet değişkeninin milletvekilliği süresini tahmin etme düzeyi %2,60'tır. Bu oran düşük görülebilir ancak değişkenin Ortalama Doğruluk Düşüş Katsayısı 0,006 ve Düğüm Saflık Artışı Katsayısı da 13.896'dır. Bu sebeple bu değişken modele katkısı bakımından önem arz eder. Ancak yine de cinsiyetin milletvekilliği süresinde çok büyük farklar oluşturmadağı da belirtilebilir.

5.15. Profesyonelleşmeye Etki Eden Değişkenler Arası İlişkiyel Analizler

Spearman sıra korelasyon testi, iki değişken arasındaki monotonik ilişkiyi analiz etmek için kullanılan güçlü bir istatistiksel yöntemdir. Özellikle, siyasi profesyonelleşme gibi karmaşık süreçlerin anlaşılmasında kullanışlıdır. Bu bölümde, milletvekilliğinde geçirilen süre, seçildiğı farklı il sayısı, mezuniyet derecesi, bildiğı dil sayısı, görev yaptığı farklı parti sayısı ve ilk seçildiğı yaş gibi değişkenler arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde inceledik. Amaç, milletvekillerinin kariyerlerinde profesyonelleşmelerini etkileyen faktörler arasında anlamlı bir korelasyon olup olmadığını belirlemektir. Bu analiz, siyasi profesyonelleşmenin farklı bileşenleri arasındaki etkileşimleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

Spearman sıra korelasyon testi ile milletvekilliğinde profesyonelleşmeyle ilişkili olan değişkenleri detaylı olarak incelemek esastır. Milletvekilliğinde geçirilen süre, seçildiğı farklı il sayısı, görev yaptığı farklı parti sayısı gibi değişkenler hatırlayacağımız üzere profesyonelleşme düzeyine işaret eden bileşenlerdi. Burada bu değişkenlerin yanı sıra mezuniyet derecesini, bildiğı dil sayısını ve ilk seçildiğı yaş analizde dahil ettik. Bu sayede profesyonelleşmede etkili olduğunu düşündüğümüz göstergelerin birbiriyle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içinde olup olmadığını tespit ettik.

Tablo 42. Spearman Korelasyon Tablosu

Variable		Milletvekil liğinde geçirilen süre (Toplam Gün)	Seçildiği farklı il sayısı	Mezuniyet derecesi	Bildiği dil sayısı	Görev yaptığı farklı parti sayısı	İlk seçildiği yaş
1. Milletvekilliği nde geçirilen süre (Toplam Gün)	Spearman's rho	—					
	p-value	—					
2. Seçildiği farklı il sayısı	Spearman's rho	0.29 ***	—				
	p-value	< .001	—				
3. Mezuniyet derecesi	Spearman's rho	0.10 ***	0.11 ***	—			
	p-value	< .001	< .001	—			
4. Bildiği dil sayısı	Spearman's rho	7.78×10 ⁻³	0.01	0.15 *	—		
	p-value	0.68	0.44	< .001	—		
5. Görev yaptığı farklı parti sayısı	Spearman's rho	0.37 ***	0.31 ***	0.03	0.03	—	
	p-value	< .001	< .001	0.12	0.07	—	
6. İlk seçildiği yaş	Spearman's rho	-0.18 ***	-0.05 **	0.06 *	0.04 *	-0.13 ***	—
	p-value	< .001	1.98 ×10 ⁻³	< .001	0.05	< .001	—

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Milletvekilliğinde geçirilen toplam gün sayısı ile seçildiği farklı il sayısı arasında orta derecede pozitif monoton bir ilişki olduğu görülür (Spearman's rho korelasyon katsayısı 0,29). Bu, genel olarak, bireylerin toplam milletvekilliği süresi arttıkça, daha fazla sayıda farklı ilden seçilme olasılığının da artma eğiliminde olduğu anlamına gelir. P-değerinin .001'den küçük olması, bu korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir ve sadece tesadüfen ortaya çıkmış olma ihtimalinin düşük olduğunu ortaya koyar. Genel olarak, bu korelasyon analizi, parlamentoda geçirilen toplam gün sayısı ile bir bireyin seçildiği farklı il sayısı arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu ve parlamentoda daha uzun süre görev yapan kişilerin farklı illerden seçilme eğiliminde olduğunu gösterir.

Milletvekilliğinde geçirilen toplam gün sayısı ile mezuniyet derecesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, ancak zayıf, pozitif monoton bir ilişki vardır (Spearman's rho korelasyon katsayısı 0.10). Ancak P-değerinin .001'den küçük olması, bu korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir. Milletvekilliğinde daha fazla zaman geçiren bireylerin daha yüksek mezuniyet derecesine sahip olma eğiliminde olduğunu bu sayede anlayabiliriz.

Parlamentoda geçirilen toplam gün sayısı ile bilinen dil sayısı arasında anlamlı bir ilişki yoktur (Spearman's rho 7.78×10^{-3} ; p-value 0.68). Korelasyon katsayısı sıfıra yakındır ve bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösterir. Burada şunu hatırlamakta fayda vardır. Parlamentoda geçirilen gün sayısına etki eden esas faktör önceki analizlerde görüldüğü üzere dil bilip bilmeme durumudur. Milletvekillerinin çoğu bir veya iki dil bilme becerisine sahip olduğu için bilinen dil sayısı ve parlamentoda geçirilen süre arasında anlamlı bir ilişki görülmemesi beklendik bir durumdur.

Milletvekilliğinde geçirilen toplam gün sayısı ile görev yapılan farklı parti sayısı arasında orta derecede pozitif monoton bir ilişki vardır. Spearman's rho korelasyon katsayısı 0.37'dir. P-değerinin .001'den küçük olması, bu korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir ve sadece tesadüfen ortaya çıkmış olma ihtimalinin düşük olduğunu ortaya koyar. Buradan anlaşılabilir ki kişinin görev yaptığı parti sayısı arttıkça daha uzun süre milletvekilliği yapma eğilimi de artar.

Milletvekilliğinde geçirilen toplam gün sayısı ile bir bireyin ilk seçildiği yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı, ancak zayıf, negatif monoton bir ilişki vardır (Spearman's rho -0.18; p-value < .001). Burada, milletvekilliğine daha genç yaşta seçilen bireylerin milletvekilliğinde daha fazla zaman geçirdiği görülür.

Bu korelasyon analizi, milletvekilliğinde profesyonelleşmeyi etkileyen çeşitli değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Milletvekilliğinde geçirilen süre ile seçildiği farklı il sayısı, görev yaptığı parti sayısı ve ilk seçildiği yaş arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Özellikle, daha uzun süre milletvekilliği yapan bireylerin farklı illerden seçilme ve daha fazla parti değiştirme eğiliminde oldukları görülmüştür. Ayrıca, genç yaşta seçilenlerin milletvekilliğinde daha fazla zaman geçirme olasılığı da dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, mezuniyet derecesi ile toplam milletvekilliği süresi arasında pozitif ancak zayıf bir ilişki vardır, bu da eğitim seviyesinin profesyonelleşmeye katkıda bulunduğunu göstermektedir. Biline dil sayısı ise parlamentoda geçirilen süre ile anlamlı

bir ilişki göstermemektedir. Genel olarak, bu bulgular, milletvekillerinin siyasi kariyerlerinde uzun süre görev yapabilmelerinin, farklı partilerde ve illerde görev yapma deneyimleri ile ilişkilendirilebileceğini ve genç yaşta seçilmenin profesyonelleşme sürecinde avantaj sağladığını göstermektedir.

5.16. Profesyonelleşme ve İleri Profesyonelleşme

Kariyer politikacıları siyaseti meslek haline getirmiş bireylerdir. Siyaset kurumunun dışında bir kariyer yolu izlemelerine nadir rastlanır ve bu nedenle vekilliklerine daha bağlı duruma gelmişlerdir. Meclisin profesyonelleşmesini analiz ederken profesyonelleşmenin farklı düzeyleri olduğunu dikkate almak gerekir. Nitekim üç dönem ve daha fazla milletvekilliği yapmış kişilerin profesyonelleşmesiyle beş dönem ve daha fazla milletvekilliği yapmış kişilerin profesyonelleşmesi bir değildir. Bu nedenle üç ve daha fazla dönem milletvekilliği yapanlar ile beş ve daha fazla dönem milletvekilliği yapanları karşılaştırmak önemlidir. Burada ilk kategori (3 ve daha fazla dönem) profesyonelleşen milletvekillerini ikinci kategori (5 ve daha fazla dönem) ise ileri profesyonelleşme düzeyine sahip milletvekillerini temsil eder. Bu bağlamda bu iki kategori ile bazı bağımsız değişkenler analiz edilmeli ve karşılaştırarak yorumlanmalıdır.

Tablo 43. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Üç ve Daha Fazla Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Erkek	533	91,42	90	93,75
Kadın	50	8,58	6	6,25
Toplam	583	100	96	100

Profesyonel ve ileri düzeyde profesyonel milletvekillerinin cinsiyet dağılımına baktığımızda cinsiyet ayırt etmeksizin ileri profesyonelleşmiş milletvekili sayısı profesyonelleşmiş milletvekili sayısının altındadır. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde kadın oranı %8,58 iken erkek oranı %91,42'dir. Bu veri meclisin genel cinsiyet dağılımına paralellik gösterir. Beş ve daha fazla dönem seçilenlerde cinsiyet dağılımına baktığımız zaman erkek oranı yükselerek %93,75 olmuştur. Kadın oranı ise %6,25'e gerilemiştir. Bu veri bize profesyonelleşme düzeyi arttıkça erkeklerin temsilde artışı

gösterir. Yani halihazırda sembolik bir temsile sahip olan kadın milletvekilleri ileri profesyonelleşme düzeyinde daha da az temsile sahiplerdir. Buradan hareketle ileri düzeyde profesyonelleşmek için erkek milletvekillerinin daha avantajlı durumda olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle erkeklerin uzun süreli milletvekili olma ihtimali kadınlara göre daha yüksektir. Bu da erkek milletvekillerinin siyasette daha uzun süreli kariyerler oluşturma eğiliminde olduğunu ve profesyonelleşme sürecinde baskın olduklarını gösterir. Kadın milletvekillerinin ise daha uzun süreli siyasi kariyer yapma şanslarının sınırlı olduğunu ve siyasette profesyonelleşmenin cinsiyet bazında dengesiz bir şekilde geliştiğini ortaya koyar. Kadınların üç dönemlik süreçte bir miktar varlık gösterebilmesine rağmen, beş dönem ve daha fazla süre mecliste kalabilmeleri zorlaşır. Bu, kadınların siyasi kariyerlerinde ilerledikçe karşılaştıkları zorlukların arttığını gösterebilir.

Tablo 44. Üç ve Dört Dönem ve Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Doğum Yeri Dağılımı

Doğum Yeri	Üç ve Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
İstanbul	34	5,83	5	5,21
Ankara	24	4,12	3	3,13
Trabzon	20	3,43	4	4,17
Malatya	19	3,26	2	2,08
Konya	19	3,26	1	1,04
Şanlıurfa	14	2,40	3	3,13
Gaziantep	15	2,57	1	1,04
Yurt Dışı	16	2,74	0	0,00
Adana	13	2,23	3	3,13
İzmir	12	2,06	2	2,08
Hatay	12	2,06	0	0,00
Samsun	10	1,72	2	2,08
Yozgat	8	1,37	4	4,17
Diyarbakır	8	1,37	4	4,17
Sivas	8	1,37	4	4,17
Erzurum	11	1,89	1	1,04
Kayseri	9	1,54	3	3,13
Tokat	11	1,89	0	0,00
Ordu	11	1,89	0	0,00
Bursa	9	1,54	2	2,08
Rize	9	1,54	2	2,08
Sakarya	10	1,72	0	0,00
Elazığ	9	1,54	1	1,04
Antalya	8	1,37	2	2,08
Kütahya	9	1,54	1	1,04
Giresun	8	1,37	2	2,08
Kars	9	1,54	0	0,00
Denizli	9	1,54	0	0,00
Adıyaman	5	0,86	4	4,17

Erzincan	8	1,37	1	1,04
Manisa	8	1,37	1	1,04
Aydın	9	1,54	0	0,00
Kocaeli	7	1,20	1	1,04
Bingöl	7	1,20	1	1,04
Balıkesir	8	1,37	0	0,00
Kahramanmaraş	8	1,37	0	0,00
Tunceli	5	0,86	3	3,13
Çorum	8	1,37	0	0,00
Çanakkale	7	1,20	0	0,00
Bitlis	4	0,69	3	3,13
Sinop	5	0,86	2	2,08
Karaman	6	1,03	1	1,04
Ağrı	5	0,86	2	2,08
Amasya	4	0,69	3	3,13
Kırklareli	6	1,03	1	1,04
Mardin	6	1,03	1	1,04
Bayburt	5	0,86	1	1,04
Artvin	5	0,86	1	1,04
Karabük	5	0,86	1	1,04
Eskişehir	5	0,86	0	0,00
Ardahan	5	0,86	0	0,00
Gümüşhane	4	0,69	1	1,04
Van	4	0,69	1	1,04
Batman	5	0,86	0	0,00
Muş	5	0,86	0	0,00
Tekirdağ	5	0,86	0	0,00
Afyonkarahisar	5	0,86	0	0,00
Mersin	2	0,34	3	3,13
Düzce	4	0,69	0	0,00
Zonguldak	3	0,51	1	1,04
Kırıkkale	3	0,51	1	1,04
Burdur	2	0,34	2	2,08
Isparta	4	0,69	0	0,00
Bilecik	3	0,51	1	1,04
Nevşehir	4	0,69	0	0,00
Osmaniye	3	0,51	1	1,04
Muğla	4	0,69	0	0,00
Kastamonu	2	0,34	2	2,08
Niğde	3	0,51	0	0,00
Uşak	3	0,51	0	0,00
Bolu	3	0,51	0	0,00
Şırnak	3	0,51	0	0,00
Aksaray	2	0,34	1	1,04
Hakkari	2	0,34	1	1,04
Edirne	3	0,51	0	0,00
Çankırı	2	0,34	0	0,00
Kırşehir	2	0,34	0	0,00
Iğdır	1	0,17	0	0,00
Kilis	1	0,17	0	0,00
Siirt	1	0,17	0	0,00
Bartın	0	0,00	1	1,04
Yalova	0	0,00	1	1,04
Genel Toplam	583	100	96	100

3 ve daha fazla dönem seçilenler ile beş ve daha fazla dönem seçilenlerin doğum yeri bilgisine bakarak profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşmede avantajlı illeri tespit etmek mümkündür. Verilere baktığımız zaman profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin en fazla İstanbul doğumlu olduğu görülür. Bu durumda İstanbul'da doğmuş olmak mecliste profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme için önemli bir avantaj konumundadır. Metropol bir şehir olan İstanbul'un birçok olanağa sahip olmasının ve gerek siyasi gerek entelektüel atmosferinin zengin olmasının bunda etkili olduğu düşünülebilir. Dikkat çekici olan profesyonelleşmiş milletvekillerinin en fazla doğduğu ikinci yer Ankara olmasına rağmen ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde durum farklıdır. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde Ankara'da doğanların sayısı bazı illerin gerisinde kalmıştır.

Hem profesyonelleşmede hem de ileri profesyonelleşmede Trabzon dikkat çekici bir yere sahiptir. Profesyonelleşmiş milletvekillerinin içinde Trabzon doğumluların oranı %3,43 iken ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin içinde Trabzon doğumluların oranı %4,17'e çıkmaktadır.

İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin en fazla doğduğu illerde Adıyaman ve Diyarbakır ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi öne çıkar. Bu bölgelerde aşiret kültürü yaygın olduğu ve bazı kanaat önderlerinin öne çıktığı düşünülürse bir milletvekilinin uzun dönem mecliste kalması aslında şaşırtıcı bir durum değildir ve bu verilere yansımıştır.

Bir başka dikkat çekici husus yurt dışı doğumlulardır. Profesyonelleşme için yurt dışında doğmuş olmak bir avantaj sağlar durumdayken ileri düzeyde profesyonelleşme için aynı şey söylenemez. Çünkü profesyonel milletvekillerinde yurt dışında doğanlar sıralamada ilk yedide yer alırken ileri düzeyde profesyonel milletvekillerinde yurt dışı doğumlu olmadığı görülür. Bu nedenle Türkiye'de doğmuş olmak ileri düzeyde profesyonelleşme için oldukça önemlidir.

Tablo 45. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği Farklı İl Sayısı

Seçildiği İl Sayısı	Üç ve Daha Fazla Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
1	475	81,48	58	60,42
2	90	15,44	32	33,33
3	18	3,09	5	5,21
4			1	1,04
Toplam	583	100	96	100

Profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin seçildiği farklı il sayılarına bakmak profesyonelleşme farklı illerde seçilmiş olmanın bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağladığını bize gösterir. Yalnızca tek ilden seçilen profesyonelleşmiş milletvekillerinin oranı %81,48 iken ileri düzeyde profesyonelleşene milletvekillerinde bu oran %60,4'e düşer. Bu demektir ki tek ilden seçilmek ileri düzeyde profesyonelleşme için kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir. İki, üç ve dört ilden seçilmiş olmakta ise tablo tamamen tersine döner. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde iki ilden seçilenlerin oranı %15,44 iken ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %33,33'tür. Keza ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde üç ilende ve dört ilden seçilme durumu profesyonelleşmiş milletvekillerindeki oranlardan daha yüksektir. Buradan hareketle farklı illerden seçilmek profesyonelleşmek için önemli bir husus iken ileri düzeyde profesyonelleşmek için çok daha ciddi bir etkiye sahiptir denilebilir.

Tablo 46. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği İlk Yaş

Seçildiği İlk Yaş	Üç-Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
29	1	0,17	1	1,04
31	7	1,20	1	1,04
32	11	1,89	2	2,08
33	11	1,89	0	0,00
34	11	1,89	6	6,25
35	22	3,77	2	2,08
36	16	2,74	8	8,33
37	24	4,12	5	5,21
38	25	4,29	5	5,21
39	21	3,60	6	6,25
41	25	4,29	4	4,17
42	24	4,12	5	5,21

43	31	5,32	5	5,21
44	30	5,15	1	1,04
45	32	5,49	6	6,25
46	38	6,52	5	5,21
47	21	3,60	6	6,25
48	29	4,97	3	3,13
49	27	4,63	2	2,08
51	20	3,43	2	2,08
52	24	4,12	3	3,13
53	15	2,57	3	3,13
54	10	1,72	4	4,17
55	14	2,40	0	0,00
56	12	2,06	1	1,04
57	9	1,54	0	0,00
58	11	1,89	0	0,00
59	1	0,17	1	1,04
61	7	1,20	0	0,00
62	4	0,69	0	0,00
63	2	0,34	0	0,00
64	2	0,34	0	0,00
68	1	0,17	0	0,00
40	18	3,09	4	4,17
30	7	1,20	3	3,13
50	17	2,92	2	2,08
60	3	0,51	0	0,00
Genel Toplam	583	100	96	100

Profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin ilk seçildiği yaş profesyonelleşme düzeyinde yaşı etkisini gösterir. Profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde en düşük yaşı 29 olduğu görülür. Seçim yaşının 30'dan 25'e daha sonra 18'e düşürülmesi hesaba katılınca ve bu veride en az üç dönem milletvekillerinin yer aldığı düşünülürse bu sayı beklendik bir durumu yansıtır. 34 yaşa kadar hem profesyonelleşmiş hem ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekili sayısında düşük oranlar mevcuttur. 35 yaştan itibaren oranlar yükselmeye başlar. Profesyonelleşmiş milletvekillerinin en yoğun olduğu yaş 46'dır. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin en yoğun olduğu yaş ise 47'dir. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde en yüksek yaş 64'e kadar uzanırken ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu yaş 59'da kalır. Tüm bu verilerden hareketle çok genç ya da çok yaşlı olmak ileri düzeyde profesyonelleşme için kısıtlayıcı etkenler olarak karşımıza çıkar.

Tablo 47. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği İlk Yaş Aralığı

İlk Seçildiği Yaş	Üç-Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
20-29	1	0,17	1	1,04
30-39	155	26,59	38	39,58
40-49	275	47,17	41	42,71
50-59	133	22,81	16	16,67
60-69	19	3,26	0	0
Toplam	583	100	96	100

Profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinin ilk seçildikleri yaşlardan ziyade seçildikleri yaş aralıklarına odaklanmak bize daha bütünlüklü bir analiz yapma imkanı sunar. Seçildikleri yaş aralıklarına baktığımız zaman profesyonelleşmiş ve ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekilleri arasında bazı benzer örüntüler ortaya çıkar. Her ikisinde de 20-29 yaş aralığı yani en genç yaş aralığı en düşüktür (%0,17 ve %1,04). 30-39 yaş aralığında oranlar yükselmeye başlamıştır; profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu aralıkta olanların oranı %26,59, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde ise %39,58'dir. 40-49 yaş aralığında olanların oranı, profesyonelleşmiş milletvekillerinde %47,17 iken, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %42,71'dir. Bu oranlar her ikisinde de en yüksek oranları yansıtır. Yani 40-49 yaş aralığında olmak hem profesyonelleşme hem de ileri düzeyde profesyonelleşme için oldukça avantajlı bir durumdur. 50-59 yaş aralığına gelindiği zaman hem profesyonelleşmiş hem de ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde oranlar düşmeye başlar (%22,81 ve %16,67). 20-29 yaş aralığından sonra ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekilleri için en dezavantajlı yaş aralığı 50-59'dur. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde 60-69 yaş aralığında olanların oranı %3,26'dır. 20-29 yaş aralığına göre yüksek olsalar da oranları epeyce düşüktür. Bu yaş aralığında ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekiline rastlanmamıştır.

Genel olarak bakıldığında orta yaşta olmak hem profesyonelleşme hem de ileri düzeyde profesyonelleşme için avantaj sağlar niteliktedir. Bunun tam tersine, çok genç ve yaşlı olmak ise hem profesyonelleşme hem de ileri düzeyde profesyonelleşme için dezavantajlı bir durumdur.

Tablo 48. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Mezuniyet Dereceleri

Mezuniyet Derecesi	Üç-Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
İlkokul	2	0,34	1	1,04
Ortaokul	3	0,51	1	1,04
Lise	37	6,35	2	2,08
Ön Lisans	3	0,51	0	0
Üniversite	336	57,63	47	48,96
Yüksek Lisans	113	19,38	26	27,08
Doktora	89	15,27	19	19,79
Genel Toplam	583	100	96	100

Profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşmede mezuniyet derecesine bakmak, eğitim düzeyinin profesyonelleşme açısından etkisini görmeyi sağlar. Buradan hareketle eğitim seviyesinin profesyonelleşme düzeyi ile ilişkisini değerlendirebiliriz. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde ilkokul mezunu olanların oranı (%0,34), ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerine göre (%1,04) daha düşüktür. Keza ortaokulda da durum aynıdır; profesyonelleşmiş milletvekillerinde %0,51 olan oran, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde %1,04'tür.

Lisede durum değişmiştir. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde lise mezunu olanların oranı %6,35 iken, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %2,08'dir. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde ön lisans mezunu yoktur. Milletvekili olmak için ilkokul mezunu olmak yeterli olsa da genel olarak üniversite altı eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğu göze çarpar.

Profesyonelleşmiş milletvekillerinde üniversite mezunu olanların oranı %57,63 iken, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %48,96'dır. Hem profesyonelleşmiş hem ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde en yüksek orana sahip mezuniyet derecesi üniversitedir. Yani üniversite mezunu olmak profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme için asgari sınır olarak kabul edilebilir.

Lisansüstü derecelerde ise anlamlı farklılıklar göze çarpar. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde yüksek lisans mezunu olanların oranı %19,38 iken, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde %27,08'dir. Yani yüksek lisans mezunu olmak ileri düzeyde profesyonelleşme için avantaj sağlar niteliktedir. Benzer bir durum doktora için de geçerlidir. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde doktora mezunu olanların oranı

%15,27, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde ise %19,79'dur. Buradan hareketle, lisansüstü mezuniyet derecesine sahip olmak ileri düzeyde profesyonelleşme açısından oldukça pozitif etkiye sahip bir nitelik olarak karşımıza çıkar.

Tablo 49. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Meslekleri

Meslekler	3+ dönem Seçilenlerin Sayısı		Üç ve Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler		Fark
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	
Hukukçu	153	22,53	128	21,96	25	26,04	4,09
Mühendis	104	15,32	95	16,30	9	9,38	-6,92
İş İnsanı (Özel Sektör)	89	13,11	79	13,55	10	10,42	-3,13
Akademisyen	63	9,28	56	9,61	7	7,29	-2,31
Hekim	54	7,95	45	7,72	9	9,38	1,66
İktisatçı	44	6,48	34	5,83	10	10,42	4,58
Öğretmen	39	5,74	32	5,49	7	7,29	1,80
Bürokrat-Diplomat-Kamu Yöneticisi	25	3,68	21	3,60	4	4,17	0,56
Muhasebeci-Mali Müşavir- Bankacı	19	2,80	15	2,57	4	4,17	1,59
Kaymakam-Vali	17	2,50	14	2,40	3	3,13	0,72
Medyacı-Gazeteci	14	2,06	14	2,40	0	0,00	-2,40
Eczacı	10	1,47	8	1,37	2	2,08	0,71
Çiftçi	9	1,33	7	1,20	2	2,08	0,88
Mimar	9	1,33	7	1,20	2	2,08	0,88
İşçi	8	1,18	8	1,37	0	0,00	-1,37
Kamu Görevlisi	7	1,03	6	1,03	1	1,04	0,01
STK Görevlisi	5	0,74	4	0,69	1	1,04	0,36
Asker	3	0,44	3	0,51	0	0,00	-0,51
Din Görevlisi	3	0,44	3	0,51	0	0,00	-0,51
Sanatçı-Yazar-Sporcu	3	0,44	3	0,51	0	0,00	-0,51
Esnaf	1	0,15	1	0,17	0	0,00	-0,17
Genel Toplam	679	100	583	100	96	100,00	0,00

Milletvekillerinin sahip oldukları meslekleri daha önceden detaylı olarak değerlendirmiştik. Ancak profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme açısından öne çıkan meslekleri görmek ayrıca önem taşır.

Milletvekillerinin sahip oldukları meslekleri daha önceden detaylı olarak değerlendirmiştik. Ancak profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme açısından öne çıkan meslekleri görmek ayrıca önem taşır.

Hukukçuların mecliste yoğunlukta olduğu yine verilerde görülmüştür. Ancak burada önemli bir detay karşımıza çıkar. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde hukukçuların oranı %21,96 iken ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %26,04'e yükselmiştir. Yani profesyonelleşme için hukukçu olmak halihazırda oldukça avantajlı bir durumken ileri düzeyde profesyonelleşme için çok daha fazla avantajlıdır. Fark sütununda görülen +4,09 puanlık artış, hukukçuların uzun dönemde ileri düzey profesyonelleşmede daha avantajlı olduğunu ortaya koyuyor.

İktisatçılar sayıları az olmakla birlikte ileri profesyonelleşmede en avantajlı grup olarak öne çıkmaktadır. TBMM'de 3-4 dönem görev yapan milletvekilleri arasında iktisatçıların oranı 5,83 iken beş ve daha fazla dönem yapanlar arasındaki oranları 10,42'ye yükselmektedir. Aradaki +4,58 puanlık fark ileri profesyonelleşmede iktisatçı kökenli vekillerin en avantajlı grup olduğunu göstermektedir.

Hekimler üç ve daha fazla dönem seçilenler arasında %7,72 oranında temsil edilirken, beş ve daha fazla dönem seçilenler arasında bu oran %9,38'e çıkmaktadır. İleri profesyonelleşmede +1,66 puanlık fark ile hekim kökenli milletvekilleri temsil oranında önemli bir artış gözlemleniyor.

Öğretmenlerin üç dönem ve daha fazla seçilenler içindeki oranı %5,74 iken, beş dönem ve daha fazla temsil oranı %7,29'dur. Bu da öğretmenlerin parlamentoda görece uzun süreli temsil edilen gruplar arasında yer aldığını (+1,80 fark ile) göstermektedir.

Profesyonelleşmede ikinci sırayı mühendis kökenli milletvekilleri almaktadır. Mühendisler, üç ve daha fazla dönem seçilenler arasında %15,32 ile temsil edilirken, beş ve daha fazla dönem seçilenlerde bu oran %9,38'e düşmektedir. -6,92 puanlık fark, mühendislerin daha uzun dönem seçilmede daha az başarılı olduğunu gösteriyor. Görüldüğü gibi mühendisler ileri profesyonelleşmede konumlarını koruyamamışlardır.

Benzer şekilde, üç ve daha fazla dönem seçilenler arasında iş insanları ve sanayicilerin oranı %13,11 iken, beş ve daha fazla dönem seçilenlerde ise bu oran %10,42'ye düşmektedir. Bu da bu meslek grubunun daha az süreyle parlamentoda kaldığını göstermektedir (-3,13 puan fark). Akademisyenlerin de üç dönem ve daha fazla seçilenler içindeki oranı %9,28, beş dönem ve daha fazla seçilenler içindeki oranı ise %7,29 olarak görülmektedir. Bu meslek grubunda profesyonelleşme ile ileri profesyonelleşmede -2,31 puanlık bir düşüş yaşanmıştır.

Hekimler de hukukçular gibi uzun vadede seçilmede avantaj sahibi gruplardır. Hekimler, üç ve daha fazla dönem seçilenler arasındaki oranı %7,95 iken, beş dönem ve daha fazla seçilenler arasında bu oran %9,38'e yükselmektedir. +1,66 puanlık fark, hekimlerin uzun süreli parlamenterlikte biraz daha avantajlı olduğunu gösteriyor.

Diplomat, bürokrat, kamu yöneticisi gibi siyasi alan becerisi gerektiren mesleklerin hem profesyonelleşme hem ileri düzey profesyonelleşme için yakın oranlarda seyrettiği görülür.

Bu tablo, bazı meslek gruplarının parlamentoda uzun süreli temsil edilme oranlarının diğerlerine kıyasla daha fazla olduğunu göstermektedir. Özellikle hukukçular ve iktisatçılar, uzun dönemli parlamenterlikte daha fazla avantajlı gruplardır. Öte yandan mühendisler ve iş insanlarının beş dönem ve daha fazla süreyle temsil edilme oranlarında azalma gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar, meslek gruplarının siyasi alandaki uzun vadeli etkilerini analiz etmek açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Tablo 50. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Yabancı Dil Bilgisi

Yabancı Dil Bilgisi	Üç ve Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem		Genel Toplam
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	
Biliyor	498	85,57	88	91,67	586
Bilmiyor	84	14,43	8	8,33	92
Genel Toplam	582	100	96	100	678

Profesyonelleşmiş milletvekillerinde yabancı dil bilenlerin oranı %85,57'dir. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran %91,67'ye yükselir. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde yabancı dil bilmeyenlerin oranı %14,43'dir, ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran azalarak %8,33 olmuştur. Verilerde görüldüğü üzere yabancı dil bilme becerisi ileri düzeyde profesyonelleşmek için oldukça önemlidir. Yani ileri düzeyde profesyonelleşmek için yabancı dil biliyor olmak önemli bir rol üstlenir durumdadır.

Yabancı dil bilme becerisi önemli olduğu kadar profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme için bilinen yabancı dil sayısı da önemlidir. Hiç dil bilmeyenlerin oranı ileri düzeyde profesyonelleşen milletvekillerinde daha azdır. Bir dil bilen milletvekillerinin oranı ise ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde daha yüksektir. Hem profesyonelleşmiş hem ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde en yüksek oranlar bir dil bilenlerdedir. Profesyonelleşen

milletvekillerinde bir yabancı dil bilenlerin oranı %54,6 iken ileri düzeyde profesyonelleşen milletvekillerinde bu oran %59,4'tür. İki yabancı dil ve üzerinde yabancı dil bilenlerin sayısı kademeli olarak azalır. En düşük orana beş yabancı dil bilenler sahiptir. Dört ve beş yabancı dil bilenlerin oranlarına baktığımız zaman ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oranların daha yüksek olduğu görülür. Yani veriler bize gösterir ki ileri düzeyde profesyonelleşme için yabancı dil bilme becerisinin önemli kadar daha fazla yabancı dil bilmek de oldukça kritiktir.

Yabancı dil bilme becerisi ve dil çeşitliliği, milletvekillerinin profesyonelleşmesi ve ileri düzeyde profesyonelleşmesi için önemli bir sosyokültürel sermaye unsuru olarak öne çıkmaktadır. Verilere göre, profesyonelleşmiş milletvekillerinin %86,43'ü, ileri düzeyde profesyonelleşmiş olanların ise %91,67'si yabancı dil bilmektedir. Yabancı dil bilmeyenlerin oranı ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekilleri arasında oldukça düşüktür, bu da dil bilmenin mecliste uzun süreli ve etkin bir şekilde yer almanın önemli bir parçası olduğunu gösterir. Sonuç olarak, TBMM'de uzun süre yer alabilmek ve siyasi kariyerde ileri düzeyde profesyonelleşmek, yabancı dil bilme becerisi ve bu becerinin çeşitliliği ile yakından ilişkilidir. Bu durum, sosyokültürel sermayenin milletvekillerinin seçilme ve mecliste kalma süresi üzerindeki belirleyici rolünü gözler önüne sermektedir.

Tablo 51. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Seçildiği Farklı Parti Sayısı

Seçildiği Farklı Parti Sayısı	Üç-Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
1 Parti	414	71,01	56	58,33
2 Parti	132	22,64	17	17,71
3 Parti	37	6,35	20	20,83
4 Parti	0	0,00	3	3,13
Toplam	583	100	96	100

Milletvekillerinin seçildikleri parti sayısının fazla olmasının profesyonelleşmede pozitif bir etkiye sahip olduğunu verilerden hareketle görmüştük. Buradaki veri seçilen farklı parti sayısının profesyonelleşmeye ve ileri düzeyde profesyonelleşmeye etkisini ele alır. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde tek partiden seçilenlerin oranı %71,01'dir. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde bu oran azalarak %58,33 olmuştur. Yani ileri düzeyde profesyonelleşmede tek partiden seçilmek dezavantaj konumundadır.

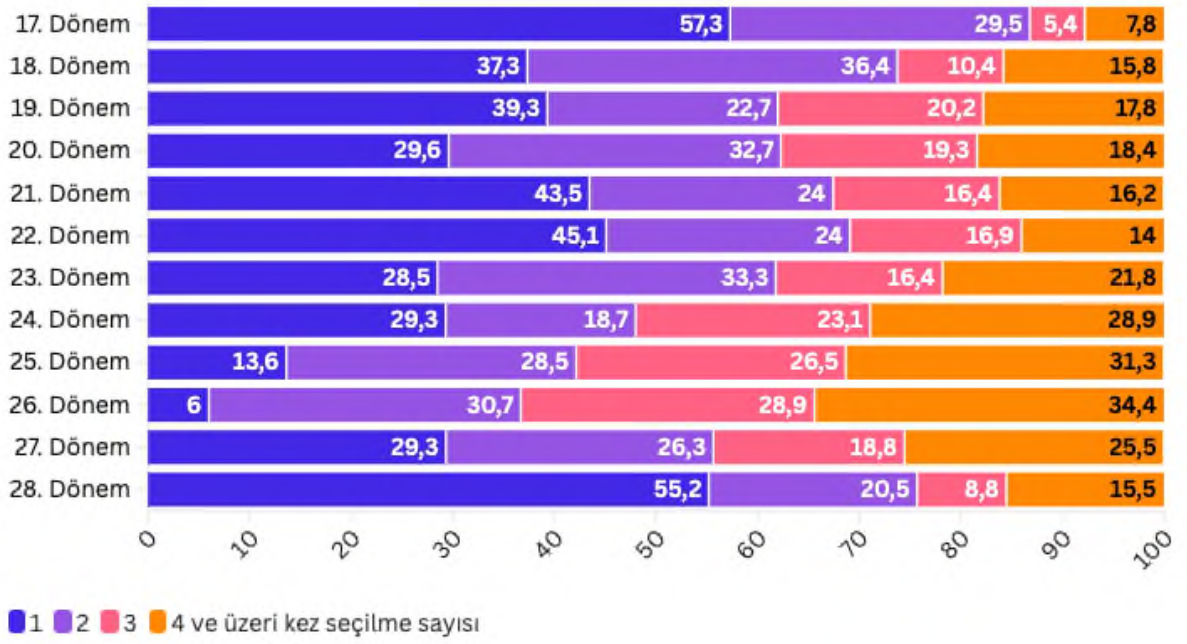
Benzer şekilde iki farklı partiden seçilen ileri düzeyde profesyonel milletvekillerinin oranı profesyonel milletvekillerinin oranından düşüktür. Profesyonelleşmiş milletvekillerinde iki partiden seçilenlerin oranı %22,64 iken bu oran ileri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde %17,71'e düşer.

Ancak üç ve dört farklı partiden seçilmek durumu tam tersine çevirir. Profesyonel milletvekillerinde üç partiden seçilenlerin oranı iken %6,35 iken ileri düzeyde profesyonel milletvekillerinde bu oran %20,83'e yükselmektedir. Benzer şekilde profesyonel milletvekillerinde dört partiden seçilen kimse yokken ileri düzeyde profesyonel milletvekillerinde bu oran %3,13'e yükselmektedir. Yani farklı partilerden üç ve dört farklı partiden seçilmek ileri düzeyde profesyonelleşme açısından kilit bir rol üstlenir.

Tablo 52. Üç-Dört Dönem ve Beş Dönem ve Daha Fazla Dönem Seçilenlerin Görev Yaptığı Farklı Parti Sayısı

Seçildiği Farklı Parti Sayısı	Üç-Dört Dönem Seçilenler		Beş ve Daha Fazla Dönem Seçilenler	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
1 Parti	372	63,81	51	53,13
2 Parti	63	10,81	9	9,38
3 Parti	62	10,63	15	15,63
4 Parti	64	10,98	12	12,50
5+ Parti	22	3,77	9	9,38
Toplam	583	100	96	100

Seçilen parti sayısı profesyonelleşme ve ileri düzeyde profesyonelleşme için oldukça önemli iken görev yapılan parti sayısı da en az seçilen parti sayısı kadar önemlidir. Burada da benzer örüntüler karşımıza çıkar. Meclis kariyeri boyunca bir partide görev yapanların oranı profesyonelleşmiş milletvekillerinde %63,81 iken ileri düzeyde profesyonelleşen milletvekillerinde %53,13'tür. Yani tek partide görev yapmak ileri düzeyde profesyonelleşme için kritik bir unsur değildir. İki partide görev yapmakta da benzer bir tablo söz konusudur. Ancak üç ve üzeri partide görev yapmak durumu değiştirir. İleri düzeyde profesyonelleşmiş milletvekillerinde üç, dört, beş ve üzeri partide görev yapanların oranı profesyonelleşmiş milletvekillerine göre yüksektir. Buradan hareketle farklı partiden seçilmenin ileri düzeyde profesyonelleşme açısından oldukça pozitif bir etki yaratması gibi üç ve üzeri parti de görev yapmak da ileri düzeyde profesyonelleşme için oldukça değerlidir.

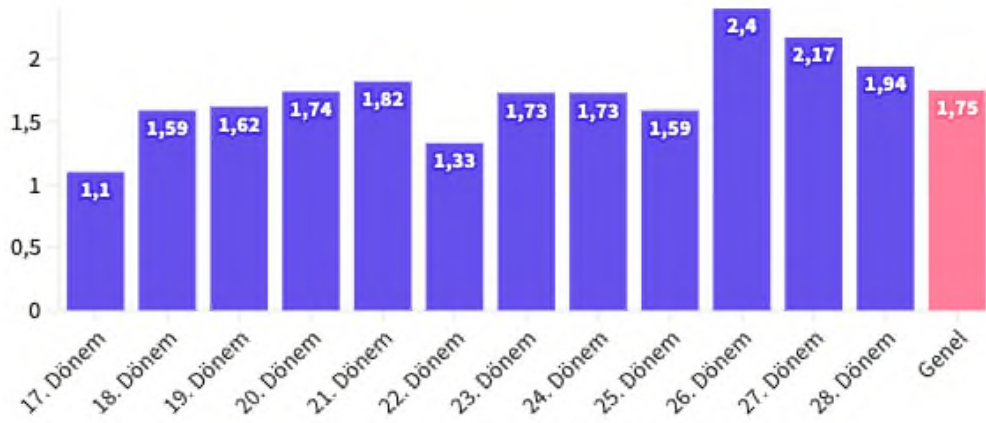
Şekil 76. Seçildiği Döneme Göre Seçilme Sayısı (%)

Profesyonelleşmeyi okuyacağımız temel göstergelerden biri seçilme sayısı olduğunu görmüştük. Çünkü seçilme sayısı bizlere milletvekillerinin mecliste ne kadar uzun süre görev yaptıklarını gösterir. Burada 17. dönemde meclis yenilenmesinin yüksek olduğunu bir başka açıdan görüyoruz. Zira bir kez seçilenlerin oranı (%57,3) oldukça yüksektir. 18 ve 19. dönemlere baktığımız zaman ise üç ve üzeri dönem seçilen yani profesyonel milletvekillerinin arttığı görülür. 22. döneme kadar profesyonel milletvekillerinde tekrar bir azalma yaşanmıştır. Ancak 22. dönem ve sonrası çok kritiktir. Profesyonelleşme rampası diyebileceğimiz 22. dönem birçok yerde olduğu gibi burada da kırılma noktasıdır. 22. dönemden 27. döneme kadar “amatör siyasetçiler” olarak kavramsallaştırdığımız milletvekillerinin sayısı azalmış, profesyonel milletvekillerinin ise sayısı oldukça artmıştır.

Tablo 53. Dönemlere Göre Toplam Seçilme Sayısı

Dönemler	Toplam Seçilme Sayısı*											Ortalama Seçilme Sayısı
	1 Dönem	2 Dönem	3 Dönem	4 Dönem	5 Dönem	6 Dönem	7 Dönem	8 Dönem	9 Dönem	10 Dönem	11 Dönem	
17. Dönem	392	8	3	1	6							1,10
18. Dönem	245	170	22	3	6	4						1,59
19. Dönem	280	93	59	10	2	5	1					1,62
20. Dönem	305	143	56	37	5	2	1	1				1,74
21. Dönem	299	133	63	34	18	1	1	1				1,82
22. Dönem	443	53	39	10	3	2						1,33
23. Dönem	271	212	33	18	11	3	2					1,73
24. Dönem	321	114	89	12	5	5	2	2				1,73
25. Dönem	332	145	53	14	4			1	1			1,59
26. Dönem	90	258	122	62	13	3	1			1		2,40
27. Dönem	281	91	128	57	36	6					1	2,17
28. Dönem	331	123	53	63	12	15	3					1,93
Toplam												1,75
* Bu rakamlara 1980 öncesi seçilme sayıları da dahildir.												

1983'ten itibaren 12 dönem boyunca ortalama seçilme sayısı 1,75'tir. Toplam 6360 sandalyenin olduğu bu dönem boyunca 3590 kişi meclise ilk defa giriş yapmıştır. Buna mukabil 3590 eski vekil yeniden seçilerek meclise girmiştir. Bu rakamlara 1980 öncesinde seçilen ve 1980 sonrasında da seçilen 111 isim dahildir. Bu vekiller 1980 öncesinde toplam 211 kez seçilmişlerdir. Bunu ayrıca almamızın nedeni, dönemlere göre seçilme sayısını yorumlarken 1980 sonrasında vekil olanların 1980 öncesi de dahil olmak üzere toplam vekil olma durumunu hesaba katmaktır. Bu durumda da benzer bir tablo karşımızdadır.

Şekil 77. Dönemlere Göre Ortalama Seçilme Sayısı

Not: 1980 öncesi seçilme sayısı dahildir.

Tabloda yer alan ortalama seçilme sayısı verilerine göre dönemler arasındaki değişim, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) milletvekillerinin profesyonelleşme eğilimlerini açık bir şekilde gösterir. Her bir dönemde ortalama seçilme sayısının nasıl değiştiğini ve bunun anlamını analiz ederek sonuçları genişletebiliriz.

1980 darbesinden sonra 1983 yılında yapılan 17. Dönem seçimlerinde meclise yalnızca 18 eski siyasetçi dahil olabilmiştir. Pek çoğu siyasete yeni giren isimlerden oluşan bu dönem ortalama seçilme sayısı 1,1'dir. Ancak bu rakamlar bir sonraki seçimde hızla değişmiştir. 6 Eylül 1987 günü yapılan referandumda siyasi yasakların kalkması sonrasında Başbakan Özal'ın baskın seçim kararı ile gidilen seçimde pek çok eski siyasetçi tekrar siyasi arenaya geri dönmüş ve yeniden seçilmiştir. Bu dönemde ortalama seçilme sayısı ciddi bir biçimde yükselerek 1,59 oldu. 450 sandalyeli mecliste 205 vekil daha önce de mecliste bulunan isimlerden müteşekkildir. 19. dönem de de eski vekillerin meclisteki sayısı ve oranı artmaya devam et. Bu dönemde ortalama seçilme sayısı 1,62'ye yükselmiştir. Meclisteki 170 milletvekili daha önce de milletvekilliği yapmış isimlerden oluşmuştur. Ortalama seçilme sayısındaki bu artış 20. ve 21. dönemlerde de devam etmiştir. 20. dönemde ortalama seçilme sayısı 1,74 iken 21. dönem de bu sayı 1,82 olmuştur. Bu yükseliş daha fazla milletvekilinin siyasette daha uzun süre kalmaya başladığını göstermektedir.

Ancak 22. dönem mecliste ciddi bir yenilenmeye işaret etmektedir. Bu dönemde ortalama seçilme sayısı 1,33'e düşmüştür. AK Parti'nin iktidara geldiği ve bir önceki dönem mecliste olan siyasi partilerin önemli bir kısmının baraj altında kalarak siyasi arenaya

veda ettiği bu dönem, yeni siyasi kadroların oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak bu tarihten itibaren ortalama seçilme sayıları sürekli daha yüksek olmuştur. 23. ve 24. dönemlerde ortalama seçilme sayısı 1,73'e yükselmiştir. Bu dönemler AK Parti iktidarının oturmasıyla ve meclisin baskın parti sistemine doğru evrilmesiyle birlikte milletvekillerinin görev süreleri uzamış ve tecrübeli vekillerin sayısında artış olmuştur. 25. dönemde TBMM'ye yeni partilerin girmesi söz konusudur ve bu dönemde ortalama seçilme sayısı 1,59'a gerilemiştir. Ortalama seçilme sayısı bakımından en özel dönem 26. dönemdir. Bu dönemde en yüksek ortalama seçilme sayısına ulaşılmıştır. Zira çok kısa bir ara ile ikinci kez yapılan seçimle bir önceki seçimde seçilen birçok milletvekili yeniden seçilerek meclise girmiştir. Böylece 26. dönemde TBMM'de ortalama seçilme sayısı 2,4'e yükselmiştir. Ancak bu tür bir olağandışı bir durum olmadığı halde 27. dönemde ortalama seçilme sayısının 2,17 olması hayli ilginçtir. Her milletvekilinin ortalama 2,17 kez seçilmesi demek siyasi kadroların yerleşmesidir. 28. dönemde meclise ilk defa girenlerin biraz yükselmesi ile birlikte ortalama seçilme sayısı 1,93'e gerilemiştir. Bu veriler, genel olarak TBMM'deki milletvekillerinin 1980 sonrasında daha fazla profesyonelleştiğini, tecrübeli kadroların uzun süre görev aldığını ve siyasi istikrarın, aynı milletvekillerinin birden fazla dönem seçilmesiyle pekiştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 22. dönemden itibaren milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyinin hızla arttığı ve daha uzun süre mecliste kaldıkları görülmektedir.

5.17. Son Kırk Yılda TBMM'deki Profesyonelleşme Analizi

1983-2023 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) giren milletvekillerinin siyasi profesyonelleşme düzeyleri, bu süreçte yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelerle yakından ilişkilidir. Milletvekilliğinin profesyonelleşme düzeylerini analiz etmek, Türkiye siyasetindeki dönüşüm dinamiklerini anlamak adına kritik bir yere sahiptir. Siyasetin meslekleşmesi ve milletvekillerinin profesyonelleşmesi, modern demokrasilerde temsilcilerin daha donanımlı, tecrübeli ve etkili hale gelmesine olanak sağlar. Ancak aynı zamanda bu süreç bize siyasetin gittikçe daha az halk katılımına açık olmasını hatırlatır. Türkiye'de siyasetin kurumsallaşma süreci ile paralel ilerleyen bu meslekleşme süreci neticesinde siyasal temsilin karakteri önemli ölçüde değişmiştir.

Bu bölümde 1983-2023 yılları arasındaki 12 seçim dönemi boyunca Türkiye'deki siyasal profesyonelleşme, TBMM'nin işleyişi ve milletvekilleri profilleri üzerinden analiz edilmiştir. Bu süreçte, siyasal profesyonelleşme çeşitli demografik değişkenler ve sosyal yapıların etkisiyle şekillenmiş, milletvekillerinin mecliste geçirdiği süreler ve görev aldıkları seçim bölgeleri gibi faktörlerle paralellik göstermiştir. 12 seçim dönemi boyunca, meclise giren milletvekillerinin mesleki ve eğitimsel nitelikleri, seçildikleri bölge ve cinsiyet gibi değişkenler, siyasal profesyonelleşmeyi etkileyen temel unsurlar olmuştur.

Siyasal profesyonelleşmenin ilk adımları genellikle 30-39 yaş aralığında atılırken, en verimli dönem ise 40-49 yaş aralığında gözlenmiştir. Bu yaş aralığındaki milletvekilleri, mecliste en uzun süre kalan ve dört veya daha fazla kez seçilen milletvekilleri olarak dikkat çekmiştir. Bu durum, milletvekilliği kariyerinin büyük bir kısmının bu dönemde inşa edildiğini ve siyasetin bir meslek haline geldiğini göstermektedir.

Profesyonelleşme süreci sadece yaşla değil, aynı zamanda milletvekillerinin eğitim düzeyleriyle de ilişkilidir. Yüksek eğitim seviyesine sahip milletvekilleri, mecliste daha uzun süre görev yapma eğiliminde olmuş, özellikle doktora seviyesindeki milletvekilleri dört ve daha fazla kez seçilme oranıyla ön plana çıkmıştır. Bu durum, siyasal profesyonelleşmenin eğitimle doğrudan ilişkili olduğunu ve yüksek eğitim seviyesinin milletvekillerinin siyasal kariyerlerinde önemli bir avantaj sağladığını göstermektedir.

Cinsiyet açısından bakıldığında ise, erkek milletvekillerinin ortalama daha uzun süre mecliste kaldığı ve profesyonelleşme düzeylerinin kadın milletvekillerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadın milletvekilleri genellikle daha az sayıda seçilmiş ve tek dönem milletvekilliği yapma oranları erkeklere göre daha yüksektir. Bu da siyasette cinsiyet eşitsizliğinin profesyonelleşme sürecine de yansıdığını ortaya koymaktadır.

Seçim bölgesine göre analiz edildiğinde, farklı bölgelerden seçilen milletvekillerinin profesyonelleşme düzeylerinin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Özellikle küçük illerden seçilen milletvekillerinin, büyük şehirlere kıyasla yerel halkla daha yakın ilişkiler kurması ve bu sayede daha uzun süre mecliste kalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, farklı illerden seçilmenin, milletvekillerinin profesyonelleşme düzeyini artırdığı ve dört veya daha fazla kez seçilme oranını yükselttiği anlaşılmaktadır.

Siyasal profesyonelleşmenin bir diğer önemli bileşeni, milletvekillerinin mesleki geçmişlerindeki çeşitlilik ve bu mesleklerin siyaset üzerindeki etkisidir. 1983-2023 yılları arasında TBMM'ye giren milletvekillerinin mesleki profilleri incelendiğinde, siyasetçilerin geçmişte daha çok hukuk, tıp ve bürokrasi gibi uzmanlık gerektiren alanlardan geldiği, ancak zamanla iş dünyası, medya ve sivil toplum kuruluşlarından gelen vekillerin sayısının arttığı görülmektedir. Bu değişim, siyasetin giderek daha profesyonel hale geldiğini ve geniş bir mesleki yelpazeyi kapsadığını göstermektedir. Özellikle iş dünyasından gelen vekillerin, ekonomik politikaların belirlenmesinde ve düzenlemelerde daha etkili roller üstlenmeleri, Türkiye siyasetinde mesleki profesyonelleşmenin önemli bir yansımasıdır. Mesleklerin çeşitlenmesi, siyasal profesyonelleşmenin sadece uzun yasama kariyerleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda vekillerin mesleki uzmanlıklarını kullanarak siyasete katkı sağladıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, parlamentonun farklı alanlardaki sorunları daha etkin bir şekilde ele almasına da olanak tanımıştır.

Araştırma, milletvekillerinin yeniden seçilme oranları üzerinden profesyonelleşme düzeyini analiz etmektedir. Özellikle üç dönem ve üzeri seçilen milletvekillerinin oranlarında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. TBMM'de birden fazla dönem görev yapmak, hem bireysel olarak milletvekillerinin siyasal profesyonelleşme süreçlerini pekiştirir hem de parlamentonun kurumsallaşmasına katkıda bulunur. Uzun süreli yasama kariyerleri, milletvekillerinin yasama süreçlerine daha hakim olmalarını sağlarken, aynı zamanda parlamentonun profesyonel bir yapı kazanmasına da destek olur.

Sonuç olarak, Türkiye'de siyasal profesyonelleşmenin dinamikleri, TBMM'deki milletvekili profillerinin çeşitliliği ve değişkenliği ile şekillenmiştir. Gelecekte bu süreçlerin daha fazla profesyonel siyasetçi yetiştirmeye yönelik olumlu adımlarla desteklenmesi, demokrasinin işleyişine ve yasama organının etkinliğine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bölümde yapılan ileri analizler, Türkiye'nin siyasal yapısındaki profesyonelleşme eğilimlerini anlamaya yönelik önemli veriler sunmakta ve TBMM'nin profesyonelleşme düzeyinin arttığına işaret etmektedir.

6. SONUÇ

6.1. Siyaset ve Profesyonelleşme

Araştırmanın sonuna yaklaşırken, Türkiye'de siyasetin profesyonelleşmesinden, özellikle de milletvekillerinin değişen profilleri ve siyasetin yapısal değişimi üzerine çıkarımlar hakkında düşünmek elzemdir. Bu çalışma, 1980'den günümüze Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) sosyal mesleki yapısını titizlikle analiz ederek, siyasetin bir mesleğe dönüştüğünü ortaya koymuştur. Araştırmadan elde ettiğimiz bulgular neticesinde milletvekillerinin mesleki yörüngelerini değerlendirerek, siyasi kariyer ve profesyonelleşme süreçlerinin ülkedeki siyasi ve sosyal değişimin daha geniş çerçevesi içinde nasıl geliştiğine dair bir bakış elde ettik. Profesyonelleşmeyi Weberci bir bakış açısıyla ele aldık ve milletvekillerinin profesyonelleşmesini de uzunca süre mecliste seçilme becerisi göstermiş, siyasette kalmış kişiler olarak ifade ettik. Elbette mecliste bulunma süresi profesyonelleşmenin bir yönünü gösterdi. Köken meslek, parti değiştirme ve farklı ilden seçilme gibi siyasette profesyonelleşmeye etki eden çeşitli göstergelerle de analizleri derinleştirdik. Bu bulguların sadece siyaset sosyolojisi literatürüne katkı sağlamakla kalmamasını, aynı zamanda profesyonel siyasetçilerin modern demokrasileri şekillendirmedeki rolüne ilişkin gelecekteki tartışmalar için de bir temel oluşturmasını ümit ediyoruz.

Siyasetin profesyonelleşmesi, küresel siyasi manzarada iyi belgelenmiş bir olgudur ve çeşitli akademisyenler siyasetin nasıl bir kariyer mesleğine dönüştüğünün anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bu konuyu ele alan ilk sosyologlardan biri olan Max Weber, ufuk açıcı çalışması *Meslek Olarak Siyaset*'te “siyaset için yaşayan” ve “siyasetten geçinen” bireyler arasında ayrım yaparak teorik zemini hazırlamıştır. Weber, modern siyasi sistemlerin kaçınılmaz olarak, siyaseti yalnızca geçici bir kamu hizmeti olarak değil, kendine özgü normları, becerileri ve kariyer yörüngeleri olan uzun vadeli bir meslek olarak gören kariyer politikacılarının yükselişine yol açtığını savunmuştur. Zaman içinde bu profesyonelleşme, siyasi hayatın karmaşıklığı içinde öncakilere kıyasla daha etkin bir şekilde yol almalarını sağlayan özel bilgi ve becerilere sahip yeni bir siyasi elitler sınıfı yaratmıştır. Bu profesyonelleşme genellikle siyasi sistemlerde artan kurumsallaşma ve bürokratikleşme ile bağlantılıdır; siyasi aktörler sisteme daha fazla gömülü hale gelir ve birincil geçim kaynakları olarak siyasi arenaya bel bağlarlar.

King (1981), Eliassen ve Pedersen (1978), Mancini (1999), Ting (2016) ve Beauvallet ve Michon (2010) tarafından yapılan çalışmalar, birçok parlamenter sistemde hukuk, ekonomi ve işletme gibi profesyonel geçmişe sahip milletvekillerinin, uzmanlıkları yasama çalışmalarının talepleriyle yakından uyumlu olduğu için siyasi sahaya hakim olma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Ancak, Türkiye örneğine ilişkin benzer analizler sınırlıdır ve milletvekillerinin mesleki kimlikleri ile siyasi rollerdeki etkinlikleri arasındaki ilişki büyük ölçüde keşfedilmemiştir. Türkiye'de siyasetin profesyonelleşmesi, özellikle de milletvekilleri arasında, son kırk yılda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) sosyal ve mesleki yapısında önemli dönüşümler yaşanmasına rağmen, akademik açıdan yeterli ilgiyi görmemiştir. Daha önceki çalışmalar Türk milletvekillerinin sosyal geçmişlerini, ideolojilerini ve demografik profillerini incelerken, çok azı siyasi yaşamlarının mesleki ve kariyer boyutlarına odaklanmıştır. Türkiye'deki siyasi elitler üzerine yapılan araştırmalar genellikle parti yapılarının, seçim sistemlerinin ve ideolojik hizalanmaların siyasi davranış üzerindeki etkisini vurgulamaktadır, ancak milletvekillerinin siyaset öncesi kariyerlerinin siyasi yörüngelerini nasıl etkilediğini anlamada kritik bir boşluk bulunmaktadır.

Bu araştırmanın Türkiye'deki siyasi profesyonelleşmenin anlaşılmasına yaptığı katkının altını çizmek hayati önem taşımaktadır. Milletvekillerinin rolü, siyasi ideolojileri, yasama katkıları ve sosyal profilleri gibi çeşitli açılardan kapsamlı bir şekilde tartışılmış olsa da siyasal profesyonelleşme ile ilgili literatürde gözle görülür bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışma, önceki araştırmalarda büyük ölçüde göz ardı edilmiş bir boyut olan milletvekillerinin profesyonelleşmesine özel olarak odaklanarak bu boşluğu doldurmaktadır. 1983'ten günümüze kadar 12 dönemde seçilen milletvekillerinin profesyonelleşmesini sosyal arka planları, siyaset öncesi meslekleri ve seçilme örüntüleri üzerinden inceleyen bu araştırma, Türkiye'de siyasetin profesyonelleşmesi konusunda yeni ve çok ihtiyaç duyulan bir bakış açısı sunmaktadır.

Ne var ki siyasetin meslekleşmesini ve siyasetçilerin profesyonelleşmesini doğrudan ele alan nicel göstergeler çok zayıftır. Ancak milletvekillerinin seçilme sayıları, mecliste geçirdikleri süre ve meclise ilk seçildikleri yaş gibi literatürde kullanılan bazı ölçütler mevcuttur. Bu araştırmada, bahsedilen ölçütleri temel almanın yanı sıra seçildiği farklı il sayısı, seçildiği farklı parti sayısı, dil bilgisi, köken meslek gibi bazı göstergeleri de profesyonelleşmeye etki bağlamında analize dahil ettik ve özgün bulgulara ulaştık. Ancak

bu tezin nicel yöntemle hazırlandığı ve milletvekili verilerinin sunduklarıyla sınırlı olduğu unutulmamalıdır.

6.2. Siyasal Profesyonelleşmenin İzleği ve Bileşenleri

Türkiye’de milletvekillerinin siyasal profesyonelleşmesini analiz eden bu çalışmayı nicel verilere dayalı olarak gerçekleştirdik. Elde ettiğimiz nicel verilere dayalı olarak betimsel, ilişkisel ve ileri analizler yaptık. Bu bağlamda çalışma kapsamında milletvekillerinin profillerinden hareketle inşa ettiğimiz veri seti üzerinden TBMM’nin son kırk yıllık haritası ortaya çıktı. Yapılan betimsel analizler TBMM’nin demografik yapısını ortaya çıkardı ve son kırk yıllık periyotta yaşanan değişimi gösterdi. Betimsel analizler TBMM’nin yapısı teşhis ederek siyasal profesyonelleşme analizleri için bir zemin oluşturdu. Mecliste görev yapma süresi, seçildiği farklı parti sayısı, farklı illerden seçilme sayısı profesyonelleşme düzeyiyle ilgili bizleri aydınlattı. İleri analizlerde ise bunların etki düzeyini köken meslek ile derinlemesine inceledik ve sonuç olarak özgün bulgular ortaya çıktı.

1980 sonrasında günümüze kadar TBMM’deki milletvekillerini ele alan bu denli kapsamlı bir çalışma mevcut değildir. 1980 tarihini, Türk siyasal hayatında önemli bir kırılmayı ve sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan bir değişimin başlangıcını temsil ettiği için başlangıç olarak belirledik. 1980 sonrasında mevcut partilerin kapatılması ve ülkede yaşanan sosyoekonomik değişimlerin de etkisiyle siyasal hayat yeni bir biçim kazanmıştır. Bu anlamda ikinci bir dönüm noktası da 2002 tarihiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren Türkiye’de parlamento içi siyaset egemen parti sistemine göre şekillenmiştir. Bu da bu çalışmada ele aldığımız siyasal profesyonelleşme için önemli bir zemin inşa etmiştir.

Araştırmada tüm kırılmaları tespit etmek amacıyla 1980 sonrasında tüm seçim dönemlerinde seçilen tüm milletvekillerine (6360 sandalye, 3702 seçilmiş kişi) ilişkin bilgiler araştırma kapsamına aldık. Bu bağlamda araştırma bir örneklemden elde edilen veriler değil evreni kapsamaktadır. Elitlerin, özellikle de siyasal elitlerin, niteliklerine ilişkin verilerin yetersiz ve düzensizliğine rağmen oluşturulan veri seti Türk sosyoloji incelemeleri için de örnek olarak değerlidir.

Profesyonel politikacıların giderek önem kazanmasını ve siyasette belirgin bir merkezi konuma erişmesini ölçmenin yöntemleri arasında milletvekillerinin ilk seçildikleri yaş, eğitim düzeyi ve türü, köken meslek ve yeniden seçilen meclis üyelerinin yüzdesi gibi veriler mevcuttur. TBMM'nin son kırk yıllık değişime baktığımız zaman 40'lı yaşlarda meclise girenler profesyonelleşme düzeyinin en yüksek olduğu gruptur. Nitekim 40-49 yaş aralığı milletvekilliğine giriş ve siyasette uzun süre kalmak için en verimli dönem sayılabilir. Bu yaş aralığında milletvekilliği artık bir gönüllü görev olmaktan ziyade bir meslek olmaya doğru evrilmektedir. Milletvekilliğinde geçirilen sürelerin ilk seçildiği yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını yorumladığımızda, neredeyse tüm grup çiftleri arasında önemli farklılıklar gördük. Milletvekilliğinde uzun süre geçirmek için erken orta yaşlarda milletvekilliğine adım atmış olmanın önemli bir farklılaşma sağladığı görülmektedir.

TBMM erkek egemen bir yapıdadır. Ancak kadınların mecliste giderek daha fazla yer bulmaları da söz konusudur. Ancak profesyonelleşme bağlamında cinsiyet diğer faktörlere kıyasla istatistiksel olarak daha az anlamlı bir düzeyde fark oluşturmaktadır. Milletvekilliği süresini tahmin etmede cinsiyet değişkeninin anlamlılık düzeyi yüksek değildir. Buna göre aslında profesyonelleşme bağlamında kadın milletvekilleri daha az düzeyde de olsa erkek milletvekilleri ile benzer bir profesyonelleşme örüntüsüne sahiptir. Zira Jones'un (2006, ss.652-653) ifade ettiği gibi Türkiye'de kadınların eğitim düzeyinin gelişmesi, işgücü piyasasına dahil olması ve kamusal hayatta daha fazla etkin konumlar elde etmeleri siyasi kariyer yapabilmelerinin olanağını da geliştirmiştir.

Çalışmada yaptığımız analizlerde eğitim düzeyi ile profesyonelleşme arasında önemli bir bağ tespit ettik. Her ne kadar meclise seçilebilmek için ilkokul mezunu olmak yeterli olsa da giderek daha az sayıda vekil ilkokul mezunudur. 1983'ten itibaren Milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu yükseköğrenim (%90,8) mezunudur. Hatta son zamanlarda lisansüstü eğitim yapanların oranında ciddi bir artış görülmektedir. Ancak lise ve altı düzeyde eğitim alanları (ilkokul, ortaokul ve lise mezunu) yükseköğretim mezunları ile kıyasladığımızda siyasi profesyonelleşme açısından bu grubun anlamlı bir düzeyde daha dezavantajlı konumda olduğunu görmekteyiz. Milletvekilliğinde geçirilen sürelerin mezuniyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını yorumladığımızda, neredeyse tüm örneklem/grup çiftleri arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Elde ettiğimiz verilere göre

yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olmak profesyonelleşme ve ileri profesyonelleşmenin anahtarı niteliğindedir.

Siyasete giriş ciddi bir ekonomik sermaye istediği gibi aynı zamanda sosyal ve kültürel sermaye de siyasette başarılı olabilmek için çok önemlidir. Sosyal ve kültürel sermaye siyasete giriş biçimini ve dolayısıyla siyasette geçirilen süreyi ciddi bir biçimde etkilemektedir. Türkiye’de aşiret ağalığı, şeyhlik, çeşitli cemaatlerin temsilciliği, spor kulüplerinden elde edilen konumlar gibi çeşitli sosyal sermaye biçimlerinin siyasette etkili olduğu bilinmektedir. Ancak bunları tespit etmek ve bir değişkene dönüştürmek hayli güçtür. Zira bu konumlar genellikle daha gömülü ve ifade edilmeyen sosyal konumlardır. Ancak bu bağlamda yabancı dil bilgisi özel olarak kültürel sermayenin siyasette uzun süreli kalma üzerindeki etkisini ölçmek için önemli ve ölçülebilir bir değişkendir. Yabancı dil bilen kişilerin milletvekilliğinde tercih edilmesi karşımıza yeni çıkan bir olgu değildir. Çalışmada yapılan analizlerde görüldüğü üzere yabancı dil bilgisi milletvekillerinin siyasi kariyerlerine istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir yönde etki etmektedir. Yabancı dil bilenlerin bilmeyenlere oranla daha uzun süre milletvekilliği yaptıkları görülmektedir.

Meslek pek çok sosyal olguda olduğu gibi siyasi profesyonelleşmede de kilit etkenlerden birisidir. Bu çalışmanın birinci bölümünde tartıştığımız üzere siyasi profesyonelleşme ile alakalı olarak farklı ülkelerde yapılan araştırmalar siyaset öncesi mesleğin siyasal profesyonelleşme için anahtar nitelikte bir faktör olduğunu tespit etmektedir. Çünkü köken meslek kişinin boş zamanını ne kadar kontrol edebildiğine, mali bağımsızlığına ve mesleki özerkliğine doğrudan etki eder. Adayın geçim kaynağından ödün vermeden siyasete atılmasına izin verecek kadar esnek bir mesleki kariyere ve köken mesleğinden getirdiği siyasi becerilere sahip olup olmadığı profesyonelleşme açısından önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın da sac ayaklarından birini köken meslekler oluşturmaktadır. Yaptığımız istatistiksel analizlerde milletvekillerinin köken mesleklerinin, siyasi profesyonelleşme ile doğrudan ilintili olduğunu tespit ettik. Analizlerimizden çıkan sonuçlara göre hukukçular, mühendisler, iş insanları, akademisyenler ve hekimler gibi daha fazla sosyal ilişki getiren, sosyal statüsü yüksek, esnek bir zaman yönetimi sağlayan, sosyal temsil olanağı sağlayan, siyasetin gerektirdiği teknik bilgilere daha yatkın olan mesleklerden gelen milletvekillerinin siyasal profesyonelleşme düzeyleri daha yüksektir. Milletvekillerinin köken mesleklerine göre TBMM’de geçirdikleri süre farklılaşmaktadır.

Mecliste en fazla temsil edilen grubu oluşturan hukukçular en uzun süre mecliste bulunma oranlarıyla (%23,1) diğer meslek gruplarından ayrılmaktadır. Açıklık'ın (2009, ss.92-93) de belirttiği gibi hukukçuların siyasal sistem içerisinde bir tür bilgi birikimi aktarımından kaynaklanan üstünlükleri vardır. Bu üstünlük zamanla siyasal sermayeye dönüştürülmektedir. Mecliste daha uzun dönemler görev yapan milletvekillerinin köken mesleklerinde mühendisler (%16,6) ve iş insanlarının da (%14,3) payı fazladır. Hekimler (%6,5) ve iktisatçılar da (6,4) profesyonelleşme eğilimi gösteren meslekler arasında yer almaktadır. Buna mukabil askerlik, esnaflık, işçilik ve çiftçilik gibi mesleki arka planlardan gelenler de hem seçilen milletvekilleri içindeki oranları hem de mecliste kalma süreleri bakımından oldukça dezavantajlı konumdadır. Bu bağlamda Türk siyasal hayatında önemli bir yer edinen askerlerin durumu ilginçtir. Askerler meclisteki payları açısından 1983'teki altın çağları sonrasında gittikçe meclise daha az girmektedirler (toplamdaki payları %0,7) ve girdiklerinde de daha kısa kalmaktadırlar. Benzer şekilde esnaflar (%0,1) ve işçiler (%0,3) de hem meclise girememekte hem de profesyonelleşememektedirler.

Türkiye'de siyasal profesyonelleşmeye siyasal partiler açısından baktığımızda da önemli bulgular elde ettik. Başlıca siyasal partiler siyasal profesyonelleşme açısından farklı örüntüler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda özellikle partilerin büyüklükleri, mecliste bulunma süreleri ve iktidarda veya muhalefette olmaları milletvekillerinin mecliste kalma sürelerini belirleyen önemli bir etkidir. Bunun yanı sıra parti kapatmalar ve seçim barajı uygulamasının doğurduğu neticeler de partilerden meclise girme ve mecliste kalmayı şekillendiren diğer etkenlerdendir. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) son kırk yılın önemli bir kısmında ana iki parti konumunda olmuşlardır. Onların bu konumu profesyonel geçmişlerden gelen bireyleri daha fazla cezbetmiş ve bu da uzun vadeli siyasal kariyerlere giden daha yumuşak bir yolu bu bireyler için kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla bu partilerden milletvekillerinin seçilme sayıları ve mecliste geçirdikleri süreler diğerlerinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) hem nispeten daha ideolojik bir parti olması hem de yine mecliste görece daha uzunca bir süre olmasından ötürü daha küçük bir gruba alternatif bir profesyonelleşme önermektedir. Buna mukabil sıklıkla kapatmalara maruz kalan Milli Görüş partileri ve hem kapatmalar ve siyasal yasaklar hem de baraj uygulaması dolayısıyla meclise girişi daha kesintili olan Kürt siyasal partileri siyasal kariyer ve profesyonelleşme açısından daha geride kalmaktadırlar. 1980'ler ve 1990'larda mecliste

yer alan Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti de siyasi profesyonelleşme açısından ortalarda yer almaktadır. Zira bu partilerin meclis ömürleri 3-4 dönem sürmüştür ve bu sebeple de profesyonelleşme açısından daha ileri konumları oluşturamamışlardır. Ancak bu iki partide de hiç azımsanmayacak sayıda 1980 öncesi vekillik yapmış isimler vardır. Bunları da katarsak siyasi profesyonelleşmenin daha uzun soluklu bir performansını analiz etmek mümkün olacaktır.

Bu anlamda parti ideolojisinin rolü de profesyonelleşme sürecinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, daha fazla icraata ve toplumsal ortalamalara vurgu yapan AK Parti, teknik uzmanlığa ve yönetim deneyimine sahip adayları aktif olarak aday göstermektedir. Bu anlamda hukukçular, akademisyenler ve bürokrat kökenliler Ak Parti’de bir siyasi profesyonelleşme olanağı bulmaktadırlar. Buna mukabil son 40 yılda hep muhalefette olan CHP’nin izleği ise daha farklıdır. CHP’de siyasi profesyonelleşme açısından siyasi soyağacın daha değerli olduğunu görmekteyiz. Buna karşın MHP ve HDP gibi daha küçük partiler siyasi sadakat ve aktivizmi vurgulayarak, uzun vadeli kariyer ilerlemesinin mesleki uzmanlıktan ziyade ideolojik bağlılığa bağlı olduğu farklı bir siyasi profesyonelleşme biçimine yol açmaktadır. Bu durum Türk siyasetinde profesyonelleşmenin yelpazenin tamamında aynı olmadığı, daha ziyade partilerin değerlerine ve stratejik hedeflerine bağlı olduğu çok katmanlı bir yapı yaratmaktadır. Bu farklılıklar, siyasi partilerin, bireylerin Türk siyasi sistemi içinde ilerleme biçimlerini şekillendirmedeki rolünü vurgulamakta ve siyasetin profesyonelleşmesindeki daha geniş küresel eğilimleri yansıtmaktadır. Öte yandan bu analizleri değerlendirirken aynı zamanda siyasetin icra edilme biçimindeki farklılaşmaların da partilerin siyasi temsilcilerinde kariyer örüntülerinde farklılıklar oluşturduğu unutulmamalıdır. Aşağıda buna daha fazla değineceğiz.

1983’ten itibaren TBMM’deki 12 dönem boyunca siyasal profesyonelleşme, önemli değişim ve gelişim süreçlerinden geçmiştir. 1980 sonrası siyasal hayatın yeniden şekillendiği bir dönemi temsil ederken, 2002’deki siyasi dönüşüm de profesyonelleşmenin yeni bir aşamaya geçtiği önemli bir milat olmuştur. 1980’li yıllarda milletvekillerinin meclisteki görev süreleri ve siyaset içindeki konumları daha sınırlı kalırken, 1990’larda bir artış söz konusudur. 2000’li yıllarla birlikte profesyonelleşmenin ivme kazandığı görülmektedir. Son zamanlarda ise siyasal profesyonelleşmenin bu kırk yıllık dönem boyunca en yüksek seviyesine çıktığı görülmektedir. Bu dönemde, özellikle

uzun yasama kariyerlerine sahip siyasetçilerin sayısında artış yaşanmış ve siyaset, giderek daha fazla uzmanlık gerektiren bir alan haline gelmiştir. Milletvekillerinin daha erken yaşlarda siyasete adım atmaları, eğitim seviyelerinin yükselmesi ve farklı bölgelerden seçilme olasılıklarının artması, TBMM'nin yapısında da köklü değişimlere yol açmıştır. 2002 sonrası egemen parti sistemi çerçevesinde şekillenen bu süreçte, siyasal elitlerin mesleki arka planları, Türkiye’de siyasal profesyonelleşmenin temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir.

6.3. Siyasal Profesyonelleşmenin Biçimleri

Buraya kadar yaptığımız analizlerde TBMM’nin yapısını ve siyasi profesyonelleşme açısından oluşan dinamikleri analiz ettik. Bu analizlerden hareketle siyasal profesyonelleşmenin üç farklı biçiminden bahsetmek mümkündür.

Birinci grupta siyasete yatkın mesleklerden gelen ve siyasete getirdikleri bilgi, birikim, uzmanlık ve ilişkilerle siyasette daha uzun bir süre devam edebilen *siyasete yatkın* meslek mensupları yer alır. Yukarıda tartıştığımız üzere mesleki arka plan siyasetçi adayının siyasetteki konumlanmasını ciddi bir biçimde etkilemektedir. Zira meslek gündelik hayatta bir sosyal konumlanma sağladığı gibi aynı zamanda bireye sosyal ilişkilerde kullanabileceği bir alet çantası da verir. Bu alet çantasında yer alan araçlar bireylerin kendi meslek sahalarının dışına çıktıklarında onlara avantajlar veya dezavantajlar getirmektedir. Konuşma tarzı, topluluğa hitap becerisi, kriz çözebilme ve müzakerecilik, farklı sosyal ortamlara uyum, zaman ve ilişki yönetimi, parlamentonun gerektirdiği teknik uzmanlıklara sahip olmak parlamento içi siyasette başarılı olmayı sağlayan önemli becerilerdir. Bazı meslekler bu becerileri doğal olarak sağlarlar. Bu mesleklerde başarılı olan bireyler siyasal sahaya ciddi bir sermayeyi taşırlar ve ayırt edilebilir hale gelirler.

Farklı ülkelerde yapılan araştırmaların gösterdiği gibi hukukçular, akademisyenler, iktisatçılar, hekimler ve gazeteciler siyasete girmek ve devam etmek bakımından avantajlı mesleklerdir (Bundi vd., 2017, Jones, 2006, s.652, Cotta & Best, 2000, Ting, 2016, Eulau & Koff, 2016, Saalfeld, 1997). Cairney'in (2007) belirttiği gibi siyaset hattında yer alan bu meslekler “siyaseti kolaylaştırırlar.” Bu meslekler mensuplarını siyasi sahanın talep ettiği bilgi ve beceriler ile donatırlar. Bu mesleklerden gelen kişiler siyaset içindeki görevlerde de daha fazla faydalı olabilmektedirler. Dolayısıyla bu mesleklerden gelenler

siyasal profesyonelleşmede daha avantajlıdır. Biz de bu araştırmada siyasete yatkın mesleklerden gelen milletvekillerinin mecliste daha uzun dönemler yer aldığını ve profesyonelleşme açısından avantajlı olduklarını ortaya çıkardık.

Hukuk meslekleri siyasete yatkın mesleklerin başında gelmektedir. Zira parlamentonun ana vazifesi olan yasa yapmak konusunda hukukçuluktan gelen milletvekilleri daha avantajlıdır. Dolayısıyla bütün partiler milletvekilleri arasında hukukçuların bulunmasını istemektedirler. Bu da hukukçuların siyasete girmesini kolaylaştıran diğer etkenlere ek olarak hukuk kökenli milletvekillerinin mecliste daha uzun süre kalmasına bir katkı sağlamaktadır. Woodrow Wilson'ın ünlü sözleriyle, “Seçtiğim meslek siyasetti; girdiğim meslek ise hukuktu. Birine girdim çünkü diğerine yol açacağını düşündüm” (King, 1981, ss.260-261). Hukuk gerçekten de siyaseti kolaylaştırıcı bir meslektir.

Türkiye’de de bizim incelediğimiz dönemde TBMM’de hukuk kökenli siyasetçiler baskındır. Son kırk yılda giderek hem daha fazla sayıda hukukçu aday olarak listelerde yer bulabilmektedir hem de meclise giren hukuk kökenli milletvekilleri diğerlerine göre daha uzun süre mecliste kalabilmektedir. Son 12 dönem boyunca seçilen 6360 vekilden %19,48’i (1239 Milletvekili) hukukçudur. Bu baskın konuma ek olarak siyasi profesyonelleşme için kritik eşik olarak gördüğümüz üç ve daha fazla dönem mecliste bulunan milletvekilleri içindeki hukukçuların oranı (%22,53) bu genel orandan daha da yüksektir. Dolayısıyla hukukçuların siyasete girme ve siyasette profesyonelleşme açısından önemli bir avantajı söz konusudur.

Türkiye’de mühendislerin siyasete yatkınlıkları küresel trendlerden ayrılan bir yer tutar. Türkiye modernleşme tarihi kalkınma ve altyapı yatırımları açısından siyaseti önemli bir araca dönüştürmüştür. Uzunca bir süre uygulanan devletçi ekonominin getirdiği bir netice olarak mühendisler mesleki formasyonlarından ötürü siyasette etkin bir konum elde etmişlerdir. Mühendisler mesleklerinden getirdikleri becerilerle kamu bürokrasinin düzenlenmesi, yatırım projelerinin şekillendirilmesi, idari hizmetlerin şekillendirilmesi açısından önemli bir konumda yer almışlardır. 1983’ten itibaren 12 dönemde 1014 (toplam vekil sayısının %15,94’ü) mühendislik kökenli milletvekili TBMM’de yer almıştır. Benzer şekilde mühendislik kökenli vekillerin mecliste üç dönem ve daha fazla görev yapan milletvekilleri arasındaki payı da %15,32’dir. Bu anlamda mühendisliğin Türkiye örneğinde siyasete yatkın bir meslek olduğu görülmektedir.

Üç dönem seçilen vekilleri içindeki oranları seçilen tüm vekiller içindeki oranlarından daha yüksek olan akademisyenler ve iktisatçılar da siyasete yatkın mesleklerden gelenleri temsil etmektedir. 484 akademisyen kökenli milletvekilinin 219'u üç dönem ve daha fazla süre vekillik yapmıştır. Akademisyenlerin seçilen milletvekilleri içindeki oranı %7,61 iken profesyonel milletvekilleri içindeki oranı %8,84'tür. Akademisyenler siyasete getirdikleri bilgi birikimi, söylem oluşturma ve hitap becerileri ve sosyal statülerinden gelen temsil kabiliyetleri ile profesyonelleşme yolunda daha avantajlı bir meslek grubudur. Benzer bir durum iktisatçılar için de geçerlidir. Seçilen vekilleri içinde %5 paya sahip olan iktisatçılar profesyonel milletvekilleri içinde %7,07 paya erişmektedirler. İktisatçı kökenli milletvekillerinin önemli bir kısmı meclis öncesi mesleki kariyerlerinde kamuda veya özel sektörde yönetici pozisyonunda görev yapmaktadırlar. TBMM'de ve hükümetlerde ekonomik konularda lazım olan uzmanlıkları ile kendilerine yer bulan iktisatçı milletvekilleri profesyonelleşmede avantaj sahibidirler.

Bu veriler ışığında baktığımızda siyasete yatkın mesleklerden gelenlerin bu mesleki birikimlerini kullanarak siyasi profesyonelleşmede bir patika oluşturduğunu görmekteyiz. Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli noktalardan birisi de 1980 sonrası bilgi toplumunda ve Türkiye'de profesyonel mesleklerin toplumsal ağırlıklarının artmasıdır. Hayatın her alanında profesyonelleşme yaşanırken yukarıda sayılan meslekler daha önemli konumlar ve etki kazanmaktadırlar. Dolayısıyla siyasete yatkın bu mesleklerden gelenlerin siyasal profesyonelleşmenin de itici unsuru olması rahatlıkla anlaşılabılır.

Siyasal profesyonelleşme açısından dikkat çeken bir başka örüntüyü ise **amatör siyasetçiler** oluşturmaktadır. Amatör siyasetçi tabiri milletvekilliği öncesi hayatlarında siyasetle profesyonel olarak çok fazla iştigal etmemiş ancak toplumsal ilişkileri ve konumları açısından siyasete dahil edilen grupları tanımlamaktadır. Amatör siyasetçiler siyasal profesyonelleşmede dezavantajlı olan gruptur.

Amatör siyasetçiler grubun yapısı gereği homojen bir grup değildir. Siyasete giriş biçimleri, siyasal ilgilerinin kaynağı ve siyaseti yapış tarzları dikkate alınarak bu grubu umutsuz amatörler ve hırslı amatörler olarak en az iki alt gruba ayırmak mümkündür. Umutsuz amatörlerin genelde siyasal kariyere ulaşma yolları daha uzun ve parlamento kariyerleri daha kısadır. Bu grupta yer alanlar meclis çalışmalarında daha ateşlidirler ve genelde liderlik pozisyonlarına gelemazler. Hırslı amatörlerin kariyer modelleri ise

deneyimli politikacılara benzetilebilir. İdeolojik olarak daha ılımlıdır ve çeşitli kariyer hedefleri peşinde koşarlar.

Siyasal profesyonelleşme sebebiyle birçok ülkede amatör siyasetçilerin sayısı geçmişe nazaran günümüzde daha azdır. Jun'a (2003, s.164) göre, 20. yüzyılın sonlarına kadar Büyük Britanya amatör siyasetçilerin kalesi olarak görülüyordu. Bu siyasetçiler genellikle siyaset için yaşarlarken nadiren geçimlerini siyasetten sağlamaktaydılar. Binderkrantz ve arkadaşları (2020) ABD örneğinde amatör siyasetçiler için sivil toplum aktivizmine işaret etmektedirler. Canon'un belirttiği gibi (1990, ss. 2-3) bu amatör siyasetçilerin ABD Kongresine girseler dahi burada etkinlik elde edememişlerdir. Türkiye'de de 1950'lerde çok partili hayata geçildikten sonra siyasi partilerin tabana yaygın teşkilatlanmaları sayesinde TBMM'de çok sayıda esnaf, işçi, çiftçi, sendikacı, öğretmen yer almaktaydı. Toplumun kırsal yapısı ve siyasetin daha ideolojik örüntüler etrafında yapılması sebebiyle siyaseti gönüllü bir aktivite olarak yapan amatör siyasetçilerin etkisi yüksekti. Ancak 1980 sonrasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu durum değişti ve siyaseti meslek haline getirmiş kariyer siyasetçilerinin etkisi arttı.

Türkiye'de TBMM'nin sosyal profilini incelediğimizde amatör siyasetçilerin önemli bir grubunun siyasete “dışarıdan” dahil olan sanatçı, yazar, sporcular olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde siyaset yapmak için yeterli imkanlara sahip olmayan esnaf, tekniker-teknisyen, çiftçi gibi daha alt düzey statüye ve kendi meslekleri içinde de daha düşük düzeyli profesyonelleşmeye sahip meslek grupları da amatör siyasetçilerin bir diğer grubunu oluşturur.

Verileri incelediğimiz zaman tekniker-teknisyenler tek dönem görev oranı en yüksek gruptur. Tekniker ve teknisyen kökenli milletvekillerinin %85'i yalnızca bir dönem TBMM'de görev yapmıştır. Teknik bilgi ve becerilerinin uzun vadede siyaseti meslek edinmeye olanak tanımadığı düşünülebilir. Sanatçılar, yazarlar, sporcular da mecliste kısa dönem bulunurlar. Bu grubun meslekleri gereği edindikleri beceriler siyasetle doğrudan bağlantılı değildir. Sanatçılar, yazarlar ve sporcular genellikle toplumsal figürlerdir ve siyasal hayata girişleri de çoğu zaman kariyerlerindeki toplumsal etkinlikleriyle bağlantılıdır. Ancak, siyaseti tam anlamıyla profesyonel bir kariyer yolu olarak görmedikleri anlaşılabılır. Türk siyasal hayatında önemli bir yer edinen askerler de mecliste kısa dönem görev yapmaktalar. Asker kökenli milletvekillerinin %71,1'i tek

dönemle sınırlı kalmıştır. Mesleki becerilerinin, siyaset dünyasında kalıcı bir meslek edinme noktasında sınırlı kaldığı söylenebilir. İşçi kökenli milletvekilleri de siyasette kalıcı olmak yerine, genellikle kısa süreli görev yapmaktadır. İşçi kökenli vekiller, siyasi arenada daha az kurumsal destek ve daha sınırlı kaynaklarla çalışıyor olabilir. Bu da siyasette uzun vadeli bir profesyonelleşme şanslarını azaltabilir. Ayrıca, işçi sınıfı kökenli milletvekillerinin politik arenada profesyonelleşmeleri, daha eğitilmiş ve varlıklı sınıflara kıyasla daha zor olacağı anlaşılabılır.

Siyaset için gerekli bilgiyi zamanla biriktiren, kişiler arası becerilerde ustalaşan ve siyaseti bir pratik olarak geliştiren siyasetçiler ise **çekirdekten siyasetçiler** olarak tanımlanabilir. Bu kişiler genellikle gençlik teşkilatlarından yetişirler ve siyasi partilerin farklı kademelerinde olgunlaşarak uzun vadeli bir siyasi kariyer elde ederler. Bu kişiler aynı zamanda “parti müdavimleri” olarak da tanımlanabilir (Eliassen & Pedersen, 1978, s.291). Bu siyasetçiler için siyaset bir mesleki sosyalleşme biçimidir (Borchert & Stolz, 2014, s.206; Rush, 1994, s.569). Çekirdekten siyasetçiler amatör siyasetçilerle kıyaslandığında daha yüksek ama profesyonel siyasetçilerle kıyaslandığında daha düşük ölçekli bir siyasi profesyonelleşmeye sahiptirler (Lazarus, 2008). Çekirdekten siyasetçiler siyasi alanın muhtevasına hakim kişilerdir. Çekirdekten siyasetçilerin mensup oldukları partilerle ilişkileri daha varoluşsaldır. Ancak aynı zamanda elde ettikleri siyasi beceriler onları farklı partiler için de (özellikle yeni kurulan veya bölünmeyle kurulan partiler için) aranan isimlere dönüştürür. Bu kişilerin siyaset bir hayat tarzıdır. Siyaseti bırakırlarsa kendilerini başka bir şeye daha adayacak ve siyaset dışında bir kariyer inşa edecek bir zaman ya da enerji bulmaları da oldukça zordur (King, 1981, s.277).

Günümüzde yapılan çalışmalar milletvekillerinin “parti müdavimleri” arasından seçilme eğiliminin zayıfladığını göstermektedir. Bunda siyasetin dijitalleşmesinin, profesyonel kampanyaların gittikçe daha fazla önem kazanması etkili olduğu gibi asıl etken parti örgütlenmelerindeki farklılaşmalardır.

TBMM’de çekirdekten siyasetçilerin teşkilattan gelen siyasetçiler olduğu söylenebilir. Bu kişiler siyasete erken yaşlarda girerler ve meclise seçilmeden önce de uzunca bir süre parti teşkilatlarında veya diğer siyasal kurumlarda (sendika, gençlik örgütleri gibi) görev yaparlar. Elimizdeki veri setinde farklı mesleklerden olup da bu şekilde meclis öncesi bir siyasal kariyere sahip olan milletvekilleri bulunmaktadır. Nitekim bu çalışmada kullanmadığımız sosyal arka plan verileri eski kuşak milletvekillerinde parti

teşkilatlarında görev yapma durumuna daha fazla rastlandığını göstermektedir. Genellikle akademiden veya bürokrasiden gelen kişiler meclise doğrudan parti teşkilatlarını aşarak gelirken, muhasebeciler, avukatlar ve esnaf gibi gruplardan gelenler daha önce il ve ilçe teşkilatlarında görev yapan kişilerden oluşur. Benzer bir durum kadınlar için de geçerlidir. Kadınlar erkeklere göre siyasal alana dışarıdan daha kolay dahil olabilmektedir. Bunda partilerin kadın aday gösterme eğilimlerinin artması ve parti teşkilatlarında gerekli niteliklere sahip kadınların daha az sayıda olması etkilidir. Bu anlamda birinci gruptakilerin siyasete daha ilerleyen yaşlarda girdiklerini görürken ikinci gruptakilerinin siyasete ve meclise daha erken yaşlarda girdikleri görülmektedir. Türkiye’de meclisin yapısındaki değişimi çekirdekten siyasetçiler siyasal profesyonelleşme açısından avantajını kaybeden bir grup olarak görülmektedir.

Türkiye’de teşkilattan yetişme, partilerin gençlik örgütlerinden gelme ve partilerin il ilçe teşkilatlarında görev yapma gibi etkenler çekirdekten siyasetçi olmada etkilidir. Araştırma kapsamına dahil etmesek de yaptığımız incelemeler neticesinde sosyal arka planında teşkilatlara üye olanların, gençlik kollarında yetişenlerin, parti kurucusu veya parti başkanı olanların siyaseti meslek edinme eğilimleri yüksektir. Siyasetten başka işigali olmamış bu kişiler siyasetin içinde yetiştikleri için oldukça avantajlı bir konum elde etmektedir.

Öte yandan çekirdekten siyasetçiler arasında dikkat çeken bir başka grup da iş insanlarıdır. Türkiye’de siyaset sosyal ağlarla yapılmaktadır. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde iş insanlarının şehrin siyasal hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu isimler bazen siyaseti finanse ederek bazen de sahip oldukları sosyal çevrenin etkileri dolayısıyla siyasette gittikçe artan bir etkiye sahip olmaya başlamışlardır. Bu yönüyle belki de 1950-1980 arasında eşrafın, aşiret reislerinin ve toprak ağalarının seçilmedeki avantajlarına benzer bir konum elde etmişlerdir. 1980 sonrası dönüşen ekonomi-politik içinde bu durum anlaşılabilir bir durumdur. Son kırk yılda TBMM’de toplam 947 (%14,89) iş insanı yer almıştır. İş insanı kökenli milletvekillerinin mecliste üç dönem ve daha fazla görev yapan milletvekilleri arasındaki payı da %13,11’dir. Dolayısıyla iş insanlarının da benzer şekilde avantajlı bir gruptur.

6.4. Siyasetin Yapısal Dönüşümü ve Profesyonelleşme

Siyasette profesyonelleşmeyi ayrıca siyasal sistemin kırılmalarından ve yapısal niteliklerinden bağımsız düşünmek doğru olmayacaktır. Bu bağlamda parti yapıları,

seçim sistemleri, parti kapatmalar ve anayasal krizler Türkiye’de siyasetin ortamını belirleyebildiği gibi siyasal profesyonelleşme için de önemli bir arka plan oluşturur. Ancak nicel olarak hesaplanamaz bütün bu etkenlere karşın TBMM’deki değişim oranına ve bu değişimin yapısına dair araştırma kapsamında elde edilen veriler bize önemli bulgular sunar. Bu bağlamda seçilme sayısı, meclisin yenilenme hızı, parti değiştirme hızı profesyonelleşme ile alakalı önemli verilerdir.

Ortalama seçilme sayısının yükselmesi ile profesyonelleşme düzeyi arasında pozitif bir ilişki görülürken meclisin yenilenme oranının yüksek olması ve profesyonelleşme arasında negatif bir ilişki vardır. Meclisin yenilenmesi ile siyasetçilerin profesyonelleşmesi arasında aslında bir gerilim vardır. Meclisin devir hızı ne kadar yükseğe yenilenme ve değişim o kadar fazla olur. Meclisin yenilenmesi ile siyasi krizler ve değişimler arasındaki bağlantıyı gözden kaçırmamak gerekir. Türkiye için yüksek yenilenme dönemleri 1983 ve 2002 seçimleridir.

1980’den bu yana Türkiye’de her seçim döneminde geçmiş dönemlerde görev yapan bir grup milletvekilinin devamlılığı söz konusudur. Meclis yenilenme oranının zaman zaman yükselmesi Türk siyasal hayatının değişimi ve alkantılarıyla ilişkilendirilebilir. Örneğin 1983’te seçilen 17. dönem TBMM’sinde daha önce milletvekilliği yapmış olan yalnızca 18 kişi mevcuttur. Darbe sonrası siyasi yasaklarla birlikte düşünüldüğünde bu yüksek düzeyli değişim ve yenilenme anlaşılabilir. 18-28. dönemler arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin ortalama yenilenme oranı %61’dir. Ancak bu oran dönemler arasında büyük farklılık göstermektedir. En yüksek yenilenme oranı, %89 ile 22. dönemde gerçekleşmiştir. Bu, AK Parti’nin yeni bir parti olarak birçok yeni kadro ile meclise girmesi ve önceki partilerin baraj altında kalmasıyla açıklanabilir. Benzer şekilde, %70 yenilenme oranıyla 19. dönem de dikkate değerdir; burada, siyasi yasağı kalkan liderlerin ve yeni partilerin meclise girişi etkili olmuştur. Ortalama %64 yenilenme oranına sahip olan dönemler ise 18, 20, 24, 25 ve 28. dönemlerdir. Yenilenme oranının daha düşük olduğu dönemler ise 21 (%57), 23 (%59), 27 (%55), ve özellikle %25 yenilenme oranıyla 26. dönemdir, ki bu olağanüstü seçim koşulları nedeniyle gerçekleşmiştir.

Yüzde 61’lik bir yenilenme oranı profesyonelleşmeye imkan sağlayan bir orandır. Bu anlamda İngiltere gibi ülkelerdeki %30’lar civarında olan yenilenme oranları ile kıyaslandığında Türkiye’nin henüz tamamlanmamış bir siyasal profesyonelleşme sürecinden geçmekte olduğu söylenebilir. Ancak burada profesyonelleşmeyi anlamak

için özellikle 2002 sonrasında meclisin yenilenen kısmına değil de yenilenmeyen kısmına bakmak gerekmektedir. 2002’den sonra AK Parti’nin ve CHP’nin uzunca bir süre mecliste egemen iki parti olarak yer almalarının da etkisi ile daha uzun süreler milletvekilliği yapma eğilimi belirginleşmiştir.

Aslında Türkiye’nin daha da düşük bir yenilenme oranı göstermesi beklenebilirdi. Türkiye’de siyasal istikrarsızlıklar, siyasete müdahaleler ve partilerin kurumsallaşamama sorunu buraya da yansır. Türkiye’de askeri darbelerin ve siyasete siyaset dışından müdahalelerin siyasal yaşamda oluşturduğu kesintiler siyasal partilerin kurumsallaşamamasındaki en büyük etkenlerdendir. Bu bağlamda baktığımızda parti kurumsallaşmasının zayıf olmasına rağmen mecliste srekliлик gösteren milletvekili sayısının da düşük olmaması yaşanabilecek daha ileri bir profesyonelleşmenin yaşanamadığını göstermektedir.

1983’ten itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) ortalama seçilme sayısı 1,75 olarak gerçekleşmiş, ancak dönemler arasında önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. 17. dönemde bu sayı 1,1 iken, 1987’de siyasi yasakların kalkması ve eski siyasetçilerin geri dönmesiyle birlikte bu oran hızla artarak 1,59’a yükselmiştir. 19. ve 20. dönemlerde de artış eğilimi devam etmiş ve 21. dönemde 1,82’ye ulaşmıştır. Bu yükseliş, daha fazla milletvekilinin siyasi arenada uzun süreli kalmaya başladığını ve siyasetçilerin giderek daha profesyonelleştiğini göstermektedir. Ancak 22. dönem, büyük bir yenilenmeye sahne olmuş ve AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte birçok siyasi parti baraj altında kalmıştır. Bu, meclise yeni kadroların girmesine neden olmuş ve ortalama seçilme sayısı 1,33’e düşmüştür. AK Parti’nin iktidarını sağlamlaştırdığı sonraki dönemlerde ise bu sayı tekrar yükselmeye başlamış ve 23. ile 24. dönemlerde 1,73’e çıkmıştır. Bu artış, partilerin daha tecrübeli vekillerle devam ettiğini ve siyasette kalıcılığın güçlendiğini göstermektedir. Özellikle 26. dönem, olağanüstü seçim koşulları nedeniyle birçok vekilin tekrar seçilmesi sonucu ortalama seçilme sayısının 2,4’e çıkmısıyla dikkat çekmektedir. İlginç bir şekilde, olağanüstü bir durum olmamasına rağmen 27. dönemde de bu sayı 2,17 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler, milletvekillerinin siyasette gittikçe daha uzun süre yer aldığını, tecrübeli kadroların yerleştiğini ve meclisteki profesyonelleşme düzeyinin arttığını göstermektedir. Özellikle 22. dönemden itibaren siyasetçilerin profesyonel kariyerlerini sürdürme eğiliminde oldukları ve siyasi istikrarın aynı milletvekillerinin yeniden seçilme örüntüsünü pekiştirdiği görülmektedir.

Bu araştırma, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki siyasi partilerin profesyonelleşme düzeylerinin zaman içinde nasıl farklılık gösterdiğini ve bu partilerdeki milletvekillerinin görev sürelerinin nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mecliste bulunan partilerden AK Parti, profesyonelleşme açısından diğer partilerden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. AK Parti milletvekillerinin ortalama seçilme sayısı 1,81'dir ve bu, parti içinde vekillerin daha uzun süre görev yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. AK Parti'nin uzun süreli iktidarı ve yüksek sayıda vekil bulundurması, bu profesyonelleşme düzeyini daha da pekiştirmiştir. Benzer şekilde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de 1,63'lük ortalama seçilme sayısı ile profesyonelleşme açısından öne çıkmaktadır. CHP'de uzun yıllar boyunca görev yapan deneyimli vekillerin varlığı, partinin sürekliliği ve kurumsal yapısını güçlendirmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise ortalama seçilme sayısı 1,52 ile profesyonelleşme düzeyi açısından biraz daha düşük bir profile sahiptir. MHP'deki vekillerin daha kısa süreli görev yapma eğiliminde olması, partinin daha dinamik ama aynı zamanda daha az profesyonelleşmiş bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. DEM Parti ve onun öncülü partilerde (HADEP, BDP, YSP) ise ortalama seçilme sayısı 1,55 olarak tespit edilmiştir. Bu, DEM'in de belirli bir profesyonelleşme düzeyinin olduğunu, ancak vekillerin görev sürelerinin AK Parti ve CHP'ye kıyasla daha kısa olduğunu göstermektedir. DEM'deki vekillerin daha sık değişmesi, bu partilerin sık sık kapatılması ile oluşan özel koşullara işaret etmektedir.

Partileri gruplayarak siyasi görüşler açısından profesyonelleşmeye bakıldığında Türkiye'deki siyasi görüşlere göre profesyonelleşme düzeylerinin farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Muhafazakâr sağ ve merkez sağ partiler, uzun süre görev yapan milletvekilleri açısından en yüksek profesyonelleşme düzeyine sahip gruplardır. Bu durum aslında bu partilerin daha uzun süre mecliste ve iktidarda kalmaları ile ilişkilidir. Merkez sol partiler de üç ila beş dönem görev yapan vekillerle orta düzeyde profesyonelleşme göstermektedirler. Ancak bu partilerin profesyonelleşme oranları merkez sağa göre daha düşüktür. Milliyetçi ve etnik-sol partilerde ise genellikle bir veya iki dönem görev yapan vekillerin sayısının fazla olması, profesyonelleşme düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de milletvekillerinin siyasi kariyerlerinde parti değiştirme olgusu, profesyonelleşme ile yakından ilişkilidir. Milletvekilleri çeşitli nedenlerle partiler arası

geçiş yapabilirler; bu nedenler kişisel tercih, ideolojik yakınlık, partilerin birleşmesi ya da ayrışması gibi siyasi gelişmeler olabilir. Yapılan araştırmalar, milletvekillerinin parti değiştirme eğilimlerinin, genellikle kariyerlerini devam ettirme isteği ve yeniden seçilme şansını artırma stratejisiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Özellikle, siyasi kariyerlerini uzun vadeli planlayan milletvekilleri, yeni fırsatlar arayarak ya da seçildikleri partide yeterli desteği bulamadıklarında başka partilere geçiş yaparak siyasi hayatlarını sürdürebilmektedirler. Parti değiştiren vekillerin bir sonraki seçimde yeniden seçilme olasılıklarının daha yüksek olması, bu stratejik hamlenin profesyonelleşme açısından avantajlı olduğunu göstermektedir.

Parti değiştirme ile profesyonelleşme arasındaki bu ilişki, milletvekillerinin mecliste görev yaptıkları süre ile doğru orantılıdır. Araştırma verilerine göre, birden fazla partiden seçilen milletvekillerinin üç ve daha fazla kez seçilme olasılığı önemli ölçüde artmaktadır. Tek bir partide kalıp üç kez veya daha fazla seçilen vekillerin oranı %12,37 iken, parti değiştirenlerde bu oran %64,85'tir. Yani parti değiştiren milletvekilleri, profesyonelleşme yolunda daha uzun süre mecliste görev alma eğilimindedirler. Özellikle üç farklı partiden seçilen milletvekillerinin beş dönem ve üzeri görev yapma oranlarının yükselmesi, farklı partilerde yer almanın profesyonel siyasi kariyerin devamı açısından kritik bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyasi partilere göre yapılan analizler de bu ilişkiyi destekler niteliktedir. AK Parti ve CHP, parti değiştiren milletvekillerine, sadık üyelerine kıyasla daha fazla seçilme fırsatı sunan partiler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle üçüncü parti olarak bu partilere geçen milletvekillerinin seçilme oranları, parti değiştirmeden bu partilerde görev yapan veya ikinci parti olarak bu partilere geçiş yapanlara göre daha yüksektir. Örneğin, MHP'ye üçüncü parti olarak geçen milletvekillerinin ortalama seçilme sayısı 5,67 iken, AK Parti'ye geçenlerde bu oran 4,22'dir. Bu veriler, siyasi kariyerinde esnek davranarak parti değiştiren milletvekillerinin, uzun vadeli profesyonelleşme açısından avantaj elde ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de parti değiştirme, milletvekillerinin siyasi profesyonelleşme yolundaki önemli stratejilerinden biri haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'de siyaset alanında profesyonelleşme, birçok değişkenin etkisi altında şekillenen dinamik bir süreçtir. Siyasetteki yapısal koşulların ve partilerin milletvekili kariyerleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu gibi, milletvekillerinin eğitim düzeyleri, yaşları ve köken meslekleri de profesyonelleşme sürecine doğrudan katkıda

bulunmaktadır. Bu çalışma, siyasetçilerin mecliste uzun dönem kalabilme becerilerinin mesleki ve sosyal geçmişleri ile nasıl bütünleştiğini derinlemesine analiz etmiştir. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak çalışmalar, Türkiye’deki siyasi profesyonelleşmenin gelişimini izlemek için daha geniş verilerle derinleştirilebilir ve bu bulgular uluslararası literatürle karşılaştırılarak Türkiye’nin siyasal yapısına özgü profesyonelleşme dinamikleri daha kapsamlı şekilde ortaya konulabilir.

EK TABLOLAR

Tablo 54. Farklı Ülkelerin Ulusal Parlamentolarındaki Kadın Vekil Oranı (%)

Sıra	Ülke	Seçim	Kadın Oranı (%)	Sıra	Ülke	Seçim	Kadın Oranı (%)
1	Ruanda	07.2024	63,8	98	İsrail	11,2022	25
2	Küba	03.2023	55,7	99	Lesotho	10,2022	25
3	Nikaragua	11,2021	53,9	100	Fas	09,2021	24,3
4	Andorra	04.2023	50	101	Paraguay	04.2023	23,8
5	Meksika	06.2024	50	102	Kenya	08.2022	23,3
6	Namibya	11,2019	50	103	Moritanya	05.2023	23,3
7	Birleşik Arap Emirlikleri	10,2023	50	104	İrlanda	02.2020	23,1
8	Kosta Rika	02.2022	49,1	105	Yunanistan	06.2023	23
9	İzlanda	09.2021	47,6	106	Slovakya	09.2023	22,7
10	İsveç	09.2022	46,7	107	Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti	02.2021	22
11	Bolivya	10,202	46,2	108	Saint Vincent ve Grenadinler	11,202	21,7
12	Senegal	07.2022	46,1	109	Esvatini	09.2023	21,6
13	Finlandiya	04.2023	46	110	Panama	05.2024	21,4
14	Monako	02.2023	45,8	111	Kırgızistan	11,2021	21,1
15	Yeni Zelanda	10,2023	45,5	112	Ukrayna	07.2019	21,1
16	Danimarka	11,2022	45,3	113	Endonezya	02.2024	21
17	Güney Afrika	05.2024	45,1	114	Malavi	05.2019	20,7
18	Norveç	09.2021	44,4	115	Seyşeller	10,202	20,6
19	İspanya	07.2023	44,3	116	Bahreyn	11,2022	20
20	Mozambik	10,2019	43,2	117	Bangladeş	01.2024	20
21	Ekvador	08.2023	43,1	118	Guatemala	06.2023	20
22	Arjantin	10,2023	42,4	119	Mauritius	11,2019	20
23	Belçika	06.2024	41,3	120	Kore Cumhuriyeti	04.2024	20
24	Etiyopya	06.2021	41,3	121	Suudi Arabistan	10,202	19,9
25	Avusturya	09.2019	41	122	Türkiye	05.2023	19,9
26	Moldova Cumhuriyeti	07.2021	40,8	123	Somali	11,2021	19,6
27	Birleşik Krallık	07.2024	40,5	124	Kazakistan	03.2023	19,4
28	Angola	08.2022	39,6	125	Tayland	05.2023	19,4
29	Guyana	03.2020	39,4	126	Gürcistan	10,202	19,3
30	Kuzey Makedonya	05.2024	39,2	127	Romanya	12,202	19,2
31	Yeşil Burun Adaları	04.2021	38,9	128	Bosna-Hersek	10,2022	19,1
32	Hollanda	11,2023	38,7	129	Togo	04.2024	18,6
33	Peru	04.2021	38,5	130	Burkina Faso	11,2022	18,3
34	İsviçre	10,2023	38,5	131	Azerbaycan	02.2020	18,1
35	Doğu Timor	05.2023	38,5	132	Bahamalar	09.2021	18
36	Burundi	05.2020	38,2	133	Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti	03.2019	17,6
37	Avustralya	05.2022	38	134	Brezilya	10,2022	17,5
38	Sırbistan	12,2023	38	135	Komorlar	01.2020	16,7
39	Slovenya	04.2022	37,8	136	Libya	06.2014	16,5
40	Dominika	12,2022	37,5	137	Rusya Federasyonu	09.2021	16,4
41	Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti	10,202	37,4	138	Pakistan	02.2024	16,2
42	Dominik Cumhuriyeti	05.2024	36,8	139	Madagaskar	05.2024	16
43	Ermenistan	06.2021	36,5	140	Tunus	12,2022	15,7
44	Fransa	06.2024	36,1	141	Belize	11,202	15,6
45	Arnavutluk	04.2021	35,7	142	Mikronezya (Federe Devletler)	03.2023	15,4

46	Şili	11.2021	35,5	143	Zambiya	08.2021	15
47	Almanya	09.2021	35,3	144	Kongo	07.2022	14,6
48	San Marino	06.2024	35	145	Gana	12.202	14,6
49	Özbekistan	12.2019	34,6	146	Macaristan	04.2022	14,6
50	Kamerun	02.2020	33,9	147	Sao Tome ve Principe	09.2022	14,6
51	Uganda	01.2021	33,9	148	Kıbrıs	05.2021	14,3
52	Belarus	02.2024	33,6	149	Hindistan	04.2024	13,7
53	Lüksemburg	10.2023	33,3	150	Kamboçya	07.2023	13,6
54	Hırvatistan	04.2024	33,1	151	Malezya	11.2022	13,5
55	Nepal	11.2022	33,1	152	Fildişi Sahili	03.2021	13,4
56	Portekiz	03.2024	32,6	153	Ürdün	11.202	13,1
57	Güney Sudan	05.2021	32,4	154	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	12.2023	13
58	İtalya	09.2022	32,3	155	Samoa	04.2021	13
59	Ekvator Ginesi	11.2022	32	156	Marshall Adaları	11.2023	12,1
60	Letonya	10.2022	32	157	Brunei Darussalam	01.2023	11,8
61	El Salvador	02.2024	31,7	158	Orta Afrika Cumhuriyeti	12.202	11,4
62	Surinam	05.2020	31,4	159	Kiribati	08.2024	11,4
63	Grenada	06.2022	31,3	160	Botsvana	10.2019	11,1
64	Saint Kitts ve Nevis	08.2022	31,3	161	Saint Lucia	07.2021	11,1
65	Mali	12.202	30,7	162	Liberya	10.2023	11
66	Vietnam	05.2021	30,6	163	Japonya	10.2021	10,8
67	Kanada	09.2021	30,4	164	Nauru	09.2022	10,5
68	Estonya	03.2023	29,7	165	Gine-Bissau	06.2023	9,8
69	Gine	01.2022	29,6	166	Suriye Arap Cumhuriyeti	07.2024	9,6
70	Polonya	10.2023	29,6	167	Fiji	12.2022	9,1
71	Sierra Leone	06.2023	29,5	168	Gambiya	04.2022	8,6
72	Kolombiya	03.2022	29,4	169	Cezayir	06.2021	7,9
73	Litvanya	10.202	29,3	170	Tonga	11.2021	7,1
74	Singapur	07.2020	29,3	171	Lübnan	05.2022	6,3
75	Amerika Birleşik Devletleri	11.2022	29	172	Palau	11.202	6,3
76	Irak	10.2021	28,9	173	Solomon Adaları	04.2024	6
77	Trinidad ve Tobago	08.2020	28,6	174	Antigua ve Barbuda	01.2023	5,6
78	Zimbabve	08.2023	28,1	175	Sri Lanka	08.2020	5,3
79	Lihtenştayn	02.2021	28	176	İran (İslam Cumhuriyeti)	03.2024	4,8
80	Malta	03.2022	27,9	177	Katar	10.2021	4,4
81	Mısır	10.202	27,7	178	Butan	01.2024	4,3
82	Jamaika	09.2020	27,4	179	Nijerya	02.2023	3,9
83	Honduras	11.2021	27,3	180	Maldivler	04.2024	3,2
84	Filipinler	05.2022	27,3	181	Papua Yeni Gine	07.2022	2,7
85	Karadağ	06.2023	27,2	182	Vanuatu	10.2022	2
86	Tacikistan	03.2020	27	183	Umman	10.2023	0
87	Barbados	01.2022	26,7	184	Tuvalu	01.2024	0
88	Bulgaristan	06.2024	26,7	185	Yemen	04.2003	0
89	Benin	01.2023	26,6		Eritre	02.1994	-
90	Çin	03.2023	26,5		Haiti	08.2015	-
91	Cibuti	02.2023	26,2		Kuveyt	04.2024	-
92	Çad	09.2021	26,1		Nijer	12.202	-
93	Çekya	10.2021	26		Venezuela (Bolivarcı Cumhuriyet)	12.2015	-
94	Türkmenistan	03.2023	25,6	Askıda	Afganistan	-	-
95	Gabon	10.2023	25,5	Askıda	Myanmar	-	-
96	Moğolistan	06.2024	25,4	Askıda	Sudan	-	-
97	Uruguay	10.2019	25,3				

Tablo 55. Dönemlere Göre İllerin Milletvekili Sayısı ve Değişimi

Seçildiği	17. D.	18. D.	19. D.	20. D.	21. D.	22. D.	23. D.	24. D.	25. D.	26. D.	27. D.	28. D.	Genel Toplam	Fark	Farkın Oranı
Kocaeli	5	7	7	9	10	9	9	11	11	11	13	14	116	9	180,0%
Şanlıurfa	5	7	8	9	11	11	11	12	12	12	14	14	126	9	180,0%
İstanbul	37	45	50	61	69	70	70	85	88	88	98	98	859	61	164,9%
Antalya	7	8	9	10	12	13	13	14	14	14	16	17	147	10	142,9%
Yalova				2	2	2	2	3	2	2	3	3	21	1	50,0%
Tekirdağ	4	4	4	5	5	5	5	6	6	6	7	8	65	4	100,0%
Van	4	5	5	6	7	7	7	7	8	8	8	8	80	4	100,0%
Bursa	10	11	12	14	16	16	16	18	18	18	20	20	189	10	100,0%
Batman			3	4	4	4	4	4	4	4	5	5	41	2	66,7%
Mersin	7	9	9	12	12	12	12	12	11	11	13	13	133	6	85,7%
Gaziantep	8	8	9	9	9	10	10	12	12	12	14	14	127	6	75,0%
Muğla	4	5	5	6	6	6	6	6	6	6	7	7	70	3	75,0%
Diyarbakır	7	8	8	10	11	10	10	11	11	11	12	12	121	5	71,4%
Karaman			2	3	3	3	3	2	2	2	3	3	26	1	50,0%
İzmir	17	19	19	24	24	24	24	26	26	26	28	28	285	11	64,7%
Sakarya	5	6	6	7	6	6	6	7	7	7	7	8	78	3	60,0%
Hatay	7	8	8	10	10	10	10	11	10	10	11	11	116	4	57,1%
Ankara	23	26	23	28	28	29	29	31	32	32	36	36	353	13	56,5%
Aksaray			3	4	4	4	4	3	3	3	4	4	36	4	133,3%
Şırnak			3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	35	1	33,3%
Hakkari	2	3	2	2	3	3	3	2	3	3	3	3	32	1	50,0%
Kayseri	7	8	7	9	8	8	8	9	9	9	10	10	102	3	42,9%
Denizli	5	6	6	7	7	7	7	7	7	7	8	7	81	2	40,0%
Osmaniye					4	4	4	4	4	4	4	4	32	0	0,0%
Ardahan				2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	0	0,0%
Iğdır				2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	0	0,0%
Kilis				2	2	2	2	2	2	2	2	2	18	0	0,0%
Düzce						3	3	3	3	3	3	3	21	0	0,0%
Karabük				3	3	3	3	2	2	2	3	3	24	0	0,0%
Aydın	6	7	6	8	8	8	8	7	7	7	8	8	88	2	33,3%
Kahramanmaraş	6	7	7	8	9	8	8	8	8	8	8	8	93	2	33,3%
Balıkesir	7	8	7	9	9	8	8	8	8	8	9	9	98	2	28,6%
Adana	12	14	14	17	14	14	13	14	14	14	15	15	170	3	25,0%
Adıyaman	4	4	4	5	6	5	6	4	5	5	5	5	58	1	25,0%
Elazığ	4	5	3	5	5	5	5	5	4	4	5	5	55	1	25,0%
Afyonkarahisar	5	6	6	7	7	7	7	6	5	5	6	6	73	1	20,0%
Eskişehir	5	5	5	6	6	6	6	6	6	6	7	6	70	1	20,0%
Mardin	5	6	5	6	6	6	6	5	6	6	6	6	69	1	20,0%
Konya	13	14	13	16	16	16	16	14	14	14	15	15	176	2	15,4%
Bartın			2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	21	0	0,0%
Kırıkkale			3	4	4	4	4	3	3	3	3	3	34	0	0,0%
Bilecik	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	24	0	0,0%
Bingöl	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	37	0	0,0%
Bitlis	3	3	3	4	3	4	4	3	3	3	3	3	39	0	0,0%
Kırklareli	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	37	0	0,0%

Muş	3	4	3	4	4	4	4	4	3	3	4	3	43	0	0,0%
Nevşehir	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	35	0	0,0%
Uşak	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	35	0	0,0%
Ağrı	4	4	4	5	4	5	5	4	4	4	4	4	51	0	0,0%
Çanakkale	4	4	4	5	4	4	4	4	4	4	4	4	49	0	0,0%
Edirne	4	4	5	4	4	4	4	3	3	3	4	4	46	0	0,0%
Isparta	4	4	4	5	4	5	5	4	4	4	4	4	51	0	0,0%
Malatya	6	6	5	7	7	7	7	5	6	6	6	6	74	0	0,0%
Ordu	6	7	6	8	7	7	7	6	5	5	6	6	76	0	0,0%
Trabzon	6	7	6	8	7	8	8	6	6	6	6	6	80	0	0,0%
Samsun	9	9	9	11	10	9	9	9	9	9	9	9	111	0	0,0%
Kütahya	5	5	6	6	6	6	6	5	4	4	5	5	63	0	0,0%
Manisa	10	9	9	11	10	10	10	11	9	9	10	10	118	0	0,0%
Erzurum	7	7	7	8	8	7	7	6	6	6	6	6	81	-1	-14,3%
Tokat	6	6	6	7	6	7	7	5	5	5	5	5	70	-1	-16,7%
Çorum	5	6	5	6	5	5	5	4	4	4	4	4	57	-1	-20,0%
Giresun	5	5	4	5	5	5	5	4	4	4	4	4	54	-1	-20,0%
Yozgat	5	5	5	6	6	6	6	4	4	4	4	4	59	-1	-20,0%
Amasya	4	4	3	4	4	3	3	3	3	3	3	3	40	-1	-25,0%
Burdur	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	37	-1	-25,0%
Kastamonu	4	4	4	5	4	4	4	3	3	3	3	3	44	-1	-25,0%
Rize	4	4	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	39	-1	-25,0%
Siirt	4	5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	39	-1	-25,0%
Sivas	7	7	6	7	6	6	6	5	5	5	5	5	70	-2	-28,6%
Artvin	3	3	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	27	-1	-33,3%
Çankırı	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	31	-1	-33,3%
Erzincan	3	3	3	4	3	3	3	2	2	2	2	2	32	-1	-33,3%
Gümüşhane	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	26	-1	-33,3%
Kırşehir	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	31	-1	-33,3%
Sinop	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	31	-1	-33,3%
Bolu	5	5	5	6	5	3	3	3	3	3	3	3	47	-2	-40,0%
Bayburt			2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	17	-1	-50,0%
Zonguldak	9	9	7	6	6	5	5	5	5	5	5	5	72	-4	-44,4%
Tunceli	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	1	24	-1	-50,0%
Kars	6	6	5	4	3	3	3	3	3	3	3	3	45	-3	-50,0%
Niğde	6	5	3	4	3	3	3	4	3	3	3	3	43	-3	-50,0%
Genel Toplam	400	450	450	550	550	550	550	550	550	550	600	600	6360	200	50%

Tablo 56. Seçildiği Yere Göre Seçildiği Yaş Aralığı

Satır Etiketleri	40 Yaş Altı	40-49 Yaş Arası	50-59 Yaş Arası	60-69 Yaş Arası	70 ve Üstü
Adana	14,1%	40,6%	35,9%	7,6%	1,8%
Adıyaman	12,1%	44,8%	37,9%	5,2%	0,0%
Afyonkarahisar	23,3%	31,5%	32,9%	11,0%	1,4%
Ağrı	33,3%	33,3%	21,6%	9,8%	0,0%
Aksaray	22,2%	41,7%	25,0%	8,3%	2,8%
Amasya	12,5%	57,5%	27,5%	2,5%	0,0%
Ankara	11,3%	32,6%	32,9%	21,2%	2,0%
Antalya	12,9%	34,0%	31,3%	16,3%	4,8%
Ardahan	22,2%	33,3%	33,3%	11,1%	0,0%
Artvin	0,0%	29,6%	59,3%	11,1%	0,0%
Aydın	11,4%	36,4%	40,9%	11,4%	0,0%
Bahşesir	12,2%	30,6%	44,9%	12,2%	0,0%
Bartın	19,0%	52,4%	19,0%	9,5%	0,0%
Batman	22,0%	53,7%	17,1%	7,3%	0,0%
Bayburt	17,6%	52,9%	11,8%	11,8%	5,9%
Bilecik	33,3%	41,7%	25,0%	0,0%	0,0%
Bingöl	16,2%	48,6%	29,7%	5,4%	0,0%
Bitlis	20,5%	28,2%	33,3%	17,9%	0,0%
Bolu	21,3%	40,4%	29,8%	8,5%	0,0%
Burdur	16,2%	43,2%	27,0%	8,1%	5,4%
Bursa	12,2%	38,6%	32,3%	15,3%	1,6%
Çanakkale	24,5%	57,1%	16,3%	2,0%	0,0%
Çankırı	9,7%	32,3%	48,4%	9,7%	0,0%
Çorum	7,0%	45,6%	29,8%	17,5%	0,0%
Denizli	9,9%	35,8%	44,4%	9,9%	0,0%
Diyarbakır	20,7%	39,7%	31,4%	6,6%	1,7%
Düzce	4,8%	47,6%	28,6%	19,0%	0,0%
Edirne	15,2%	30,4%	45,7%	8,7%	0,0%
Elazığ	10,9%	38,2%	32,7%	10,9%	5,5%
Erzincan	12,5%	43,8%	25,0%	15,6%	3,1%
Erzurum	6,2%	33,3%	48,1%	12,3%	0,0%
Eskişehir	10,0%	34,3%	38,6%	15,7%	1,4%
Gaziantep	15,7%	37,8%	35,4%	8,7%	2,4%
Giresun	20,4%	40,7%	27,8%	11,1%	0,0%
Gümüşhane	7,7%	30,8%	46,2%	15,4%	0,0%
Hakkari	21,9%	31,3%	28,1%	15,6%	0,0%
Hatay	16,4%	44,8%	31,0%	7,8%	0,0%
Iğdır	11,1%	44,4%	38,9%	5,6%	0,0%
Isparta	19,6%	31,4%	33,3%	13,7%	0,0%
İstanbul	12,7%	32,9%	34,9%	17,0%	2,3%
İzmir	11,9%	30,5%	39,3%	17,5%	0,7%
Kahramanmaraş	8,6%	40,9%	39,8%	8,6%	2,2%
Karabük	4,2%	45,8%	25,0%	25,0%	0,0%
Karaman	19,2%	38,5%	42,3%	0,0%	0,0%
Kars	17,8%	46,7%	26,7%	6,7%	0,0%
Kastamonu	18,2%	36,4%	34,1%	6,8%	4,5%
Kayseri	12,7%	33,3%	35,3%	16,7%	2,0%
Kırkkale	14,7%	52,9%	14,7%	17,6%	0,0%
Kırklareli	18,9%	56,8%	13,5%	8,1%	0,0%
Kırşehir	29,0%	51,6%	19,4%	0,0%	0,0%
Kilis	22,2%	50,0%	16,7%	5,6%	5,6%
Kocaeli	9,5%	31,0%	46,6%	12,9%	0,0%
Konya	14,2%	33,0%	39,2%	11,4%	2,3%
Kütahya	17,5%	49,2%	27,0%	3,2%	3,2%

Malatya	17,6%	33,8%	40,5%	8,1%	0,0%
Manisa	8,5%	42,4%	42,4%	5,9%	0,8%
Mardin	17,4%	39,1%	29,0%	13,0%	0,0%
Mersin	16,5%	33,8%	33,1%	14,3%	1,5%
Muğla	12,9%	28,6%	44,3%	14,3%	0,0%
Muş	23,3%	37,2%	34,9%	4,7%	0,0%
Nevşehir	14,3%	48,6%	28,6%	8,6%	0,0%
Niğde	14,0%	27,9%	37,2%	16,3%	2,3%
Ordu	18,4%	36,8%	32,9%	11,8%	0,0%
Osmaniye	12,5%	28,1%	40,6%	12,5%	6,3%
Rize	17,9%	35,9%	33,3%	12,8%	0,0%
Sakarya	21,8%	34,6%	34,6%	9,0%	0,0%
Samsun	18,9%	23,4%	44,1%	12,6%	0,9%
Siirt	25,6%	28,2%	43,6%	2,6%	0,0%
Sinop	16,1%	48,4%	35,5%	0,0%	0,0%
Sivas	15,7%	27,1%	47,1%	10,0%	0,0%
Şanlıurfa	23,0%	31,7%	31,7%	11,1%	1,6%
Şırnak	31,4%	34,3%	28,6%	5,7%	0,0%
Tekirdağ	21,5%	35,4%	30,8%	12,3%	0,0%
Tokat	20,0%	41,4%	30,0%	8,6%	0,0%
Trabzon	15,0%	41,3%	30,0%	13,8%	0,0%
Tunceli	0,0%	29,2%	58,3%	8,3%	4,2%
Uşak	8,6%	54,3%	34,3%	2,9%	0,0%
Van	13,8%	48,8%	22,5%	8,8%	3,8%
Yalova	19,0%	23,8%	52,4%	4,8%	0,0%
Yozgat	20,3%	42,4%	32,2%	3,4%	1,7%
Zonguldak	13,9%	48,6%	22,2%	15,3%	0,0%
Genel Toplam	14,9%	36,7%	34,6%	12,2%	1,3%

KAYNAKÇA

- Açikel, F. (2009). *TBMM milletvekili veritabanı oluşturulması ve siyasal seçkin/milletvekilleri profili çalışması*.
- Aka, M. (2018). *1983-2011 arası dönemde Türkiye’de parlamenter seçkinler ve toplumsal özellikleri*. [Yüksek Lisans]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, M. H. (Ed.). (2023). *Türk siyasal hayatı*. Nokta.
- Alkan, T. (1993). *Siyasal ahlak ve siyasal ahlaksızlık*. Bilgi Yayınevi.
- Allen, N., Magni, G., Searing, D., & Warncke, P. (2020). What is a career politician? Theories, concepts, and measures. *European Political Science Review*, 12(2), 1-19. <https://doi.org/10.1017/S1755773920000077>
- Allen, P. (2014). *Bring in the professionals: How pre-parliamentary political experience affects political careers in the House of Commons*. University of London.
- Altan, C. (2017). 1960-1980 dönemi parlamenterlerin sosyolojik özellikleri. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, 1(1).
- Altınbaş Umut, S. (2023). Türkiye Büyük Millet Meclisi 27’nci yasama döneminde milletvekillerinin parti değiştirmeleri. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 67-85.
- Altınoğlu, M. (2023). Türkiye’nin seçimleri: Tarihsel-toplumsal bir analiz. İçinde M. H. Akın (Ed.), *Türk Siyasal Hayatı*. Nokta Kitap.
- Arat, Y. (1989). *The patriarchal paradox: Women politicians in Turkey*. Associated University Presses.
- Arslan, D. A. (1999). *Who rules Turkey? The Turkish power elite and the roles, functions and social backgrounds of Turkish elites* [Doktora]. University of Surrey.
- Aydın, A. (1998). Türkiye Büyük Millet Meclisi, birinci döneminde görev yapan sağlık mensupları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14, 908-922.
- Bachrach, P. (1980). *Theory of democratic elitism: A critique*. University Press of America.
- Bakırcı, F. (2024). Demokrasi-siyasal partiler ilişkisi ve Türkiye’deki mevcut durum üzerine. *Doğu Batı Dergisi*, 109, 165-185.
- Barbalet, J. (2021). Violence and politics: Reconsidering Weber’s ‘Politics as a Vocation’. *Sociology*, 55(1), 56-70. <https://doi.org/10.1177/0038038519895748>
- Başar, D. (2020). Türkiye’de seçimlerin cinsiyeti: Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze milletvekili genel seçimleri ve kadın temsili (1935-2018). *Journal of Eurasian Inquiries / Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 9(1). <https://doi.org/10.26650/jes.2020.003>
- Beauvallet, W., & Michon, S. (2010). Professionalization and socialization of the members of the European Parliament. *French Politics*, 8(2), 145-165. <https://doi.org/10.1057/fp.2010.6>
- Bimber, B. (2003). *Information and American democracy: Technology in the evolution of political power*. Cambridge University Press.
- Binderkrantz, A. S., Nielsen, M. K., Pedersen, H. H., & Tromborg, M. W. (2020). Pre-parliamentary party career and political representation. *West European Politics*, 43(6), 1-24. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1643597>
- Black, G. S. (1972). A Theory of political ambition: Career choices and the role of structural incentives. *American Political Science Review*, 66(1), 144-159. <https://doi.org/10.2307/1959283>

- Borchert, J. (2003). Professional politicians: Towards a comparative perspective. İçinde J. Borchert & J. Zeiss (Ed.), *The political class in advanced democracies*. Oxford University Press.
- Borchert, J., & Stolz, K. (2011). German political careers: The state level as an arena in its own right? *Regional & Federal Studies*, 21(2), 205-222. <https://doi.org/10.1080/13597566.2011.530017>
- Borchert, J., & Stolz, K. (2014). Introduction: Political careers in multi-level systems. *Regional & Federal Studies*, 21(2), 107-115. <https://doi.org/10.1080/13597566.2011.529756>
- Börklüoğlu, L. (2002). *Tanzimattan günümüze Türk siyasal hayatı* (3.). Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Brassard, G. (2012). *Max Weber and the moral dimensions of politics as a vocation*. University of Ottawa.
- Bundi, P., Eberli, D., & Bütikofer, S. (2017). Between occupation and politics: Legislative professionalization in the Swiss cantons. *Swiss Political Science Review*, 23(1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/spsr.12228>
- Burns, J. M. (1963). *The deadlock of democracy: Four-Party politics in America*. Prentice-Hall.
- Byrne, C., & Theakston, K. (2016). Leaving the house: The experience of former members of parliament who left the house of commons in 2010. *Parliamentary Affairs*, 69(3), 686-707. <https://doi.org/10.1093/pa/gsv053>
- Cairney, P. (2007). The professionalisation of MPs: Refining the 'politics-facilitating' explanation. *Parliamentary Affairs*, 60(2), 212-233. <https://doi.org/10.1093/pa/gsm006>
- Canon, D. T. (1990). *Actors, athletes, and astronauts: Political amateurs in the United States Congress*. The University of Chicago Press.
- Chadwick, A. (2006). *Internet politics: States, citizens, and N-new communication technologies*. Oxford University Press.
- Chaturvedi, S., Bahuguna, P. C., & Raghuvanshi, J. (2018). Political skill as mediator of the upward influence and career success relationship. *International Journal of Business Excellence*, 15(3), 372-391.
- Codato, A. N. (2017). *Political regimes, social hierarchies and political professionalization of Brazilian congressmen: A study of federal deputies (1945-2014)*.
- Coghill Ken, R. (2016). Parliaments: More professional than ever. İçinde C. Lewis & K. Coghill (Ed.), *Parliamentarians' professional development* (ss. 1-11). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-24181-4>
- Costa, O., & Kerrouche, E. (2009). MPs under the Fifth Republic: Professionalisation within a weak institution. *West European Politics*, 32(2), 327-344. <https://doi.org/10.1080/01402380802670636>
- Cotta, M., & Best, H. (2000). Between professionalization and democratization: A synoptic view on the making of the European representative. İçinde H. Best & M. Cotta (Ed.), *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford University Press.
- Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlaması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi* (3. b.). (H. Ekşi, Çev.) Edam Yayın.
- Crouch, C. (2004). *Post-democracy: A sociological introduction*. Polity Press.
- Crowther, W. E., & Matonyte, I. (2007). Parliamentary elites as a democratic thermometer: Estonia, Lithuania and Moldova compared. *Communist and Post-Communist Studies*, 40(3),

- 281-299. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2007.06.006>
- Dahl, R. A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. Yale University Press.
- Dalton, R. J., & Wattenberg, M. P. (Ed.). (2002). *Parties without partisans: Political change in advanced industrial democracies*. Oxford Academic.
- Desposato, S., & Scheiner, E. (2008). Governmental centralization and party affiliation: Legislator strategies in Brazil and Japan. *The American Political Science Review*, 102(4), 509-524.
- Di Capua, R., Pilotti, A., Mach, A., & Lasseb, K. (2022). Political professionalization and transformations of political career patterns in multi-level states: The case of Switzerland. *Regional & Federal Studies*, 32(1), 95-114. <https://doi.org/10.1080/13597566.2020.1771312>
- Donohue, R. (2016). The career development of parliamentarians. İçinde C. Lewis & K. Coghill (Ed.), *Parliamentarians' professional development* (ss. 15-36). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-24181-4>
- Duran, H., & Aksu, A. (2015). Türkiye'de milletvekillerinin parti değiştirmelerinin tür ve biçimleri bağlamında Yeni Türkiye Partisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24.
- Duverger, M. (1954). *Political parties: Their organization and activity in the modern state*. Cambridge University Press.
- Duverger, M. (1986). *Siyasi partiler* (E. Özbudun, Çev.; 3. bs). Bilgi yayınevi.
- Ebeling, R. M. (2019, Ekim 28). *Max Weber on politics as a vocation*. The American Institute of Economic Research. <https://www.aier.org/article/max-weber-on-politics-as-a-vocation/>
- Eldersveld, S. J. (1964). *Political parties: A behavioral analysis*. Rand McNally.
- Eliassen, K. A., & Pedersen, M. N. (1978). Professionalization of legislatures: Long-Term change in political recruitment in Denmark and Norway. *Comparative Studies in Society and History*, 20(2), 286-318. <https://doi.org/10.1017/S001041750000894X>
- Ellersgaard, C. H., Lunding, J. A., Henriksen, L. F., & Larsen, A. G. (2019). Pathways to the power elite: The organizational landscape of elite careers. *The Sociological Review*, 67(5), 1170-1192. <https://doi.org/10.1177/0038026119852301>
- Epstein, L. D. (1986). *Political parties in the American mold*. Univ of Wisconsin Press.
- Ertem, Ö. (2010). *Türkiye'de parlamentonun sosyal profili*. [Yüksek Lisans]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erten, E. (1996). *Türkiye'de temsil anlayışı ve milletvekillerinin parti değiştirmesi* [Yüksek Lisans]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Eulau, H., & Koff, D. (2016). Occupational mobility and political career. *Western Political Quarterly*, 15(3).
- Fawcett, P., & Corbett, J. (2018). Politicians, professionalization and anti-politics: Why we want leaders who act like professionals but are paid like amateurs. *Policy Sciences*, 51, 411-432.
- Frey, F. W. (1965). *The Turkish political elite*. The M.I.T. Press.
- González-Bailon, S., Jennings, W., & Lodge, M. (2013). Politics in the boardroom: Corporate pay, networks and recruitment of former parliamentarians, ministers and civil servants in Britain. *Political Studies*, 61(4), 850-873. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00994.x>
- Hain, P. L. (1974). Age, Ambitions, and political careers: The middle-age crisis. *The Western*

- Political Quarterly*, 27(2), 265-274.
- Hatipoğlu, A. (2007). *Parlamentoda sosyal kesimlerin temsil edilebilirliği ve parlamenter kimliği: Türk parlamento sistemine yönelik bir alan araştırması* [Doktora]. Ege Üniversitesi.
- Heller, W. B., & Merzhon, C. (2008). Dealing in discipline: Party switching and legislative voting in the Italian Chamber of Deputies, 1988-2000. *American Journal of Political Science*, 52(4), 910-925.
- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin siyasal hayatı: Tarihsel, kuramsal ve karşılaştırmalı açıdan*. Doğan Kitap.
- Hess, S. (1981). *The Washington reporters*. Brookings Institution Press.
- Hindman, M. (2009). *The myth of digital democracy*. Princeton University Press.
- IPU. (2024 Eylül 1). Monthly ranking of women in national parliaments. https://data.ipu.org/women-ranking/?date_month=1&date_year=2024
- Jamieson, K. H. (1984). *Packaging the presidency: A History and criticism of presidential campaign advertising*. Oxford University Press.
- Jones, K. (2006). One step at a time: Australian parliamentarians, professionalism and the need for staff. *Parliamentary Affairs*, 59(4), 638-653. <https://doi.org/10.1093/pa/gsl015>
- Jun, U. (2003). Great Britain: From the prevalence of the amateur to the dominance of the professional politician. İçinde J. Borchert & J. Zeiss (Ed.), *The political class in advanced democracies*. Oxford University Press.
- Kalaycıoğlu, E. (2010). The Turkish Grand National Assembly: New challenges and old problems. İçinde C. Kerslake, K. Öktem, & P. Robins (Ed.), *Turkey's engagement with modernity: Conflict and change in the twentieth century* (ss. 119-141). Palgrave Macmillan.
- Karpat, K. H. (2020). *Türk siyasi tarihi: Siyasal sistemin evrimi* (C. Elitez, Çev.). Timaş Yayınları.
- Katz, R. S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Sage Journals Home*, 1(1). <https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>
- Kaya, Y. (2008). Proletarianization with polarization: Industrialization, globalization and social class in Turkey, 1980-2005. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26(2), 161-181.
- Kemahlioğlu, Ö. (2023). Karşılaştırmalı bakış açısından Türkiye'de siyasi kurumlar. İçinde A. Çarkoğlu, E. Erdoğan, & M. Moral (Ed.), *Türkiye siyasetinin sınırları: Siyasal davranış, kurumlar ve kültür—Ersin kalaycıoğlu'na armağan*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- King, A. (1981). The Rise of the Career Politician in Britain—And its Consequences. *British Journal of Political Science*, 11(3), 249-285. <https://doi.org/10.1017/S0007123400002647>
- Kitschelt, H., & Wilkinson, S. I. (Ed.). (2007). *Patrons, clients, and policies: Patterns of democratic accountability and political competition*. Cambridge University Press.
- Kocapınar Yıldırım, G. (2018). *Elite recruitment and political career patterns: A comparative analysis of political parties in Turkey*.
- Kountouri, F. (2018). Patterns of renewal and continuity in parliamentary elites. The Greek MPs from 1996 to 2015. *The Journal of Legislative Studies*, 24(4), 568-586. <https://doi.org/10.1080/13572334.2018.1547947>
- Lazarus, J. (2008). Why do experienced challengers do better than amateurs? *Political Behavior*, 30(2), 185-198. <https://doi.org/10.1007/s11109-007-9046-5>
- Lilleker, D. G., & Negrine, R. (2002). Professionalization: Of what? Since when? By whom?

- Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(4), 98-103.
<https://doi.org/10.1177/108118002236354>
- Liñeira, R., & Muñoz, J. (2018). Professionalization and parliamentary careers. İçinde X. Collier, A. M. Jaime-Castillo, & F. Mota (Ed.), *Political power in Spain* (ss. 103-119). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63826-3_6
- Lewis, C.D. (1982). *Industrial and business forecasting methods*. London: Butterworths.
- Lipset, S. M. (1960). *Political man: The social bases of politics*.
- Litwak, E. (1961). Models of bureaucracy which permit conflict. *American Journal of Sociology*, 67(2), 177-184.
- MacKenzie, S. A. (2015). Life before Congress: Using precongressional experience to assess competing explanations for political professionalism. *The Journal of Politics*, 77(2), 505-518. <https://doi.org/10.1086/680042>
- Madhav, N. (2022). Politics as a career: Systemic political challenges. İçinde S. Kumar (Ed.), *Women Voters in Indian Elections: Changing Trends and Emerging Patterns* (1. bs, ss. 109-132). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003094432>
- Mancini, P. (1999). New frontiers in political professionalism. *Political Communication*, 16(3), 231-245. <https://doi.org/10.1080/105846099198604>
- Marenco Dos Santos, A. (2005). Still a traditional political class? Patterns of parliamentary recruitment in Brazil (1946–2002). *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 30(60), 13-40. <https://doi.org/10.1080/08263663.2005.10816877>
- Marksfeld, A. E. (2018). *Machine learning in sociodemographic segmentation of a telco company customers*. Czech Technical University.
- Márquez, X. (2018). Max Weber's charismatic democracy. İçinde *Democratic moments: Reading democratic texts* (ss. 145-152). Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781350006195>
- Matthews, D. R. (1984). Legislative recruitment and legislative careers. *Legislative Studies Quarterly*, 9(4), 547-585. <https://doi.org/10.2307/439635>
- Mattozzi, A., & Merlo, A. (2008). Political careers or career politicians? *Journal of Public Economics*, 92(3-4), 597-608. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.10.006>
- Mcmenamin, I., & Gwiazda, A. (2011). Three roads to institutionalisation: Vote-, office- and policy-seeking explanations of party switching in Poland. *European Journal of Political Research*, 50(6). <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2010.01985.x>
- Mertoğlu, R. (2020). *Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin sosyolojik özellikleri ve değişimleri (2002-2018)*.
- Mills, C. W. (1956). *The power elite*. Oxford University Press.
- Mocan, N., & Altındag, D. T. (2024). Opportunistic career moves of mobile politicians. *Journal of Labor Research*, 45, 58-110. <https://doi.org/10.1007/s12122-024-09353-0>
- Montagna, P. D. (1968). Professionalization and bureaucratization in large professional organization. *American Journal of Sociology*, 74, 138-146.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Cilt I). (Ö. Akkaya, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Norris, P. (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the internet worldwide*. Cambridge University Press.
- Özkökeli, H. (2010). *I.Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde polis kökenli milletvekilleri*

- [Yüksek Lisans]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Özüçetin, Y. (1998). Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci döneminde maarifçiler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14, 871-887.
- Panbianco, A. (1988). *Political parties: Organization and power*. Cambridge University Press.
- Petracca, M. P. (1991). The poison of professional politics. *Cato Institute Policy Analysis No. 151*.
- Pilotti, A. (2019). *The parliamentary professionalization in Switzerland and its impact on the professional profile of Swiss MPs*. 1-18.
- Putnam, R. D. (1976). *The comparative study of political elite*. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone—The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Pye, L. W. (1962). *Politics, personality, and nation building: Burma's search for identity*. Yale University Press.
- Quaresima, F., Santolini, R., & Fiorillo, F. (2020). Political affiliation in post-parliamentary careers in Italian public enterprises. *German Economic Review*, 21(1), 35-64. <https://doi.org/10.1515/ger-0016-0019>
- Recchi, E. (1999). Politics as occupational choice: Youth self-selection for party careers in Italy. *European Sociological Review*, 15(1), 107-124. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.esr.a018251>
- Riddell, P. (1995). The impact of the rise of the career politician. *The Journal of Legislative Studies*, 1(2), 186-191. <https://doi.org/10.1080/13572339508420424>
- Ritzer, G. (1975). Professionalization, bureaucratization and rationalization: The views of Max Weber. *Social Forces*, 54(4), 627-634.
- Rush, M. (1994). Career patterns in British politics: First choose your party. *Parliamentary Affairs*, 47(4).
- Rush, M. (2001). *The role of the member of parliament since 1868* (Oxford University Press).
- Saalfeld, T. (1997). Professionalisation of parliamentary roles in Germany: An aggregate-level analysis, 1949-94. *The Journal of Legislative Studies*, 3(1), 32-54. <https://doi.org/10.1080/13572339708420498>
- Sable, M. B. (2018). Charisma, value and political vocation: Max Weber on the 2016 US election. İçinde A. Jaramillo Torres & M. B. Sable (Ed.), *Trump and Political Philosophy* (ss. 255-274). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74445-2_15
- Sartori, G. (1967). *Political development and political engineering*. Indiana University.
- Satkunanandan, S. (2014). Max Weber and the ethos of politics beyond calculation. *American Political Science Review*, 108(1), 169-181. <https://doi.org/10.1017/S0003055413000609>
- Schlesinger, J. A. (1966). *Ambition and politics: Political careers in the United States*. Rand McNally & Company.
- Schmitter, P. C. (1974). Still the century of corporatism? *The Review of Politics*, 36(1), 85-131. <https://doi.org/10.1017/S0034670500022178>
- Schumpeter, J. A. (1994). *Capitalism, socialism & democracy*. Routledge.
- Schwanholz, J. (2016). How to be a good MP? The case of the German Bundestag. İçinde C. Lewis & K. Coghill (Ed.), *Parliamentarians' Professional Development* (ss. 155-170). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-24181-4>

- Searing, D. (1994). *Westminster's world: Understanding political roles*. Harvard University Press.
- Shibakovski, G. (2015). *Effects of professionalization of the Macedonian parliamentary elite in seven mandates*. 8(2), 53-64.
- Squire, P. (2007). Measuring state legislative professionalism: The squire index revisited. *State Politics & Policy Quarterly*, 7(2), 211-227. <https://doi.org/10.1177/153244000700700208>
- Sunar, L. (2020). *Türkiye’de çalışma hayatı ve meslekler* (s. 189). Toplumsal Yapı Araştırmaları. <https://tyap.net/turkiye-calisma-hayati-ve-meslekler-arastirmasi>
- Sunar, L., & Kaya, Y. (2018). Türkiye’de değişen sosyo-ekonomik yapı içerisinde meslekler. İçinde L. Sunar (Ed.), *Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik: C. 2. (2.)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tachau, F. (1980). Parliamentary elites: Turkey. İçinde J. M. Landau, E. Özbudun, & F. Tachau (Ed.), *Electoral politics in the Middle East: Issues, voters and elites*. Croom Helm Ltd.
- Tanör, B., Boratav, K., & Akşin, S. (Ed.). (2011). *Türkiye tarihi 5: Bugünkü Türkiye: 1980-2003* (Genişletilmiş yeni baskı). Cem Yayınevi.
- TBMM.gov.tr (2010, Haziran). *Milletvekilleri albümü*. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar-milletvekilleri-albumu?TSPD_101_R0=08ffcef486ab20003f4a1bd1465ab35b1a9046d5cbe5889f0963015c8fd898d62b19ac2402ef9d2708634845ed143000b9bc50c2a2b610c957325fb14d401f1a68289cb7e6d999c12dfceb14e23bef631613eead05e892c63c6f15f3aa8ba5b5
- TBMM.gov.tr (2024, Ekim 13). *Milletvekili arama formu*. <https://www.tbmm.gov.tr/milletvekili-arama/form>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1983, Haziran 10). *Milletvekili seçim kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2839&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Son%20genel%20nüfus%20sayımı%20ile,çıkarcacağı%20milletvekili%20sayısı%20tespit%20olunur>.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve siyasal toplumsal hayat*. Birikim Yayınları.
- Ting, W. L. (2016). *Does experience matter? The effect of pre-parliamentary careers on*. The London School of Economics and Political Science.
- Todd, S. Y., Harris, K. J., Harris, R. B., & Wheeler, A. R. (2009). Career success implications of political skill. *The Journal of Social Psychology*, 149(3), 279-304. <https://doi.org/10.3200/SOCP.149.3.279-304>
- Turan, İ. (2005). Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades. İçinde C. Leston-Bandiera (Ed.), *Southern European Parliaments in democracy*. Routledge.
- Turan, İ. (2015). Parlamento içi hareketlilik üzerine gözlem ve düşünceler. İçinde E. Tuncer & B. Tuncer, *Meclis aritmetiğinde yaşanan değişim: (1943 – 1960)*. TESAV.
- Turhan, M. (2010). *Siyasal elitler (3.)*. Gündoğan Yayınları.
- TÜİK. (2024a, Şubat 6). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>
- TÜİK. (2024b, Mayıs 30). *Ulusal eğitim istatistikleri, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2023-53444>
- Tüfekçi, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

- Weber, M. (1919[1946]). Politics as a vocation. İçinde H. Gerth & C. W. Mills (Ed.), *Essay in sociology*. New York Oxford University Press.
- Weber, M. (1994). The profession and vocation of politics. İçinde *Political writings* (ss. 309-369). Cambridge University Press.
<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXxzZGF0b2NlbnRyaXNtfGd4OjY2ODQwMzdiNjU0ZDNiNGI>
- Wilensky, H. L. (1964). The professionalization of everyone? *American Journal of Sociology*, 70(2), 137-158.
- Würfel, M. (2018). Life after the Bundestag: An analysis of the post-parliamentary careers of German MPs. *German Politics*, 27(3), 295-316.
<https://doi.org/10.1080/09644008.2017.1344642>
- Yücekök, A. N. (1983). *Siyaset sosyolojisi açısından Türkiye’de parlamentonun evrimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zeyrekli Yaş, S. (2022). Türkiye’de milletvekili seçilme yeterliliklerine dair karşılaştırmalı bir çözümleme: 24’üncü, 26’ncı ve 27’nci yasama dönemleri örnekleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-25. <https://doi.org/10.33630/ausbf.1088294>
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi* (Y. Saner Gönen, Çev.). İletişim yayınları.
32. Gün (2022, Mayıs 12). *AKP iktidar olmadan önce 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan röportajı*. <https://www.youtube.com/watch?v=RfTQ0tit4QA>
32. Gün. (2023, Ocak 20). *Meclisin yıldızları 32. Gün’de*. <https://www.youtube.com/watch?v=-MIHV4-5bOY>